Nongan Hiyan

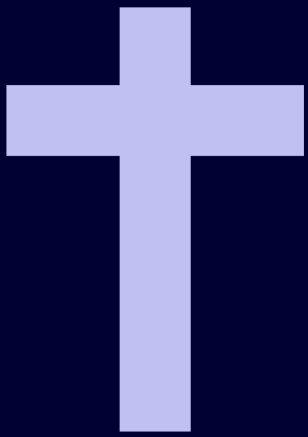

Portions of the Holy Bible in the Nali Language of Papua New Guinea

Nongan Hiyan
Portions of the Holy Bible in the Nali Language of Papua New Guinea
Buk Baibel long tokples Nali long Niugini

copyright © 2008, 2012, 2020 PNG Bible Translation Association

Language: Nali

Translation by: PNG Bible Translation Association

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-07-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 4 Jun 2022
1c7cf377-af27-5ad9-9abb-06ab9a468be4

Contents

Jenesis 1
MATTIU 84
MAK 149
LUK 188
ACTS 254
TITUS 315
PHILEMON 319

NDROIYI MELIT MASIH
(ENG: “GENESIS;”
TP: “STAT BILONG OLGETA SAMTING” O “JENESIS”)

Titiye para Ngindrai imangsani hu melit masih hurayah

1 Koluw-koluw mamu kinna, Ngindrai imangsani kol pwan pe hu kol
paingan yang. 2 Pe kol pwan ara, iro ko mwaihei o, pe nimnim para aliy ara
kinto tehe mahapo pwi. Pe sinon namandran iramburuhi ndrita mwekeu,
pe Mwoiwa Ngindrai iho makaiye ndrita hu ndran ara.
3 Pwen Ngindrai ipa, “Ngana lang kilenganiy.” Pwen o ilenganiy.
4 Ngindrai inimei tehe ngana lang irayah hiyan, pwen irandrokomatne
ndrokolo ngana lang pe ping. 5 Ngindrai ipohowe ngana lang ara “lang”
pe ping ara “ping.” Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah langsih imu
iya melit masih.
6 Pwen Ngindrai ipa, “Melit handra kirayah kiho ndrokolo hu ndran, para
hu ndran kandrih kaya malkah.” 7 Pwen Ngindrai imbusi melit ara, pe iykiy
iho ndrokolo hu ndran para koro pwan pe hu ndran para koho paingan.
Pe irayah tehen aliy. 8 Pe Ngindrai ipohowe paingan ara “yang.” Piyahon
iyamasan ndroulang ara irayah lang luwoh.
9 Pwen Ngindrai ipa, “Hu ndran masih hutora pahandra yang kayawule,
pe pwan posowen kirayah.” Pe irayah tehen aliy. 10 Ngindrai ipohowe pwan
posowen ara “pwan,” pe hu ndran masih huyawule ipohowe hu ara ndras.
Pe Ngindrai inimei tehe kintayah hiyan.
11 Pwen Ngindrai ipa, “Hu melit para kalek karayah ndrita pwan:
ndromwindriu handra-handra mapekehu hu kalek, pe hu kei handra-
handra mambuwahu pe mapekehu toraliy kalek, pe kapo soiwihu
mwensehu tehe yihu kopu.” Pe irayah tehen aliy. 12 Pwen hu ndromwin-
driu handra-handra ara hurayah ndrita pwan pe huiki pekehu para hu
kalek pe kapo soiwihu mwensehu tehe yihu kopu; pe hu kei handra-
handra hurayah pe huiki mbuwahu mapekehu toraliy para hu kalek pe
kapo soiwihu mwensehu tehe yihu kopu. Pe Ngindrai inimei tehe kintayah
hiyan. 13 Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang toyoh.
14 Pwen Ngindrai ipa, “Hu ngana lang karayah koho yang para hu kaiki
ndrokomatne lang pe ping. Pe hu koho ariya para hu karanonoye kaipisa
hu melit, pe walehe hu melit, pe hu lang sih-sih, pe hu hayou sih-sih. 15 Pe
hu melit manganahu ara, andre hu koho yang para hu kalengani kol pwan.”
Pe irayah tehen aliy. 16 Ngindrai imangsani melit malndra namandran
mangana hilu. Imangsani melit nganan namandran para kiho yat lang,
pe melit nganan mendreheh para kiho yat ping. Pe imangsani hu piriy
huyapolon i. 17 Ngindrai iyki melit masih ara kene hora yang para hu
kalengani kol pwan, 18 pe para hu koho mu kili lang pe ping, pe para kaiyki
ndrokomatine ngana lang kiho mawen kili ping. Ngindrai inimei tehe
kintayah hiyan. 19 Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang haahiu.
20 Pwen Ngindrai ipa, “Hu ndras pe hu ndran kahon kata hu kan handra-
handra mepo mwalehu; pe hu norukan kohowoh yang ndrita kol pwan.”
21 Pwen Ngindrai imangsani hu kan namandran handra-handra mwalehu
para ndras pe ndran, mepo ngara hu karangangai, para hu kapo soiwi
hu mwensehu tehe yihu kopu. Pe imangsani hu norukan makapenehu

hurayah para hu kapo soiwihu mwensehu tehe yihu kopu. Pe Ngindrai inimei tehe kintayah hiyan.
22 Pwen Ngindrai itoholi hu pe ipa, “Akahon pe ndromwoya wawu karayah kaya soyon koro ndras. Pe hu norukan karayah kaya soyon koro kol pwan i.” 23 Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang yimah.
24 Pwen Ngindrai ipa, “Hu kan handra-handra makunuwehu karayah pe kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu koro kol pwan—hu kan para hanghang pe hu kan masih para seselek ndrita pwan, pe hu kan puyap, ara hu masih karayah para hu kapo soiwihu mwensehu tehe yihu kopu.” Pe irayah tehen aliy. 25 Ngindrai imangsani hu kan puyap hurayah para hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu, pe hu kan para hanghang ara hurayah para hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu. Pe imangsani hu kan para seselek ndrita pwan hurayah para hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu ko yi. Pe Ngindrai inimei tehe kintayah hiyan.
26 Pwen napwai, Ngindrai ipa, “Worou kamangsani hu ndramat, kaip-isahu pe mwensehu karayah tehe worou opu. Pe andre hu karayah tamahu ni para ndras, pe hu norukan para kohowoh yang, pe hu kan para hanghang, pe hu kan masih para seselek ndrita pwan; pe hu ndramat ara andre karayah tamahu melit masih koro kol pwan masih, pe andre hu kan masih aro ara koro pahandra hu ndramat.” 27 Pwen pe Ngindrai imangsani hu ndramat, mwensehu ara tehe yiy opu. Pe imangsani hu ndramat malpat, kamai pe pihin.
28 Pwen Ngindrai itoholi hu ndramat pe ipwai iya kili hu ipa, “Akapo noru wawu hu pe ndromwoya wawu karayah soyon pe kasilihi kol pwan, pe wawu karayah mbukena kol pwan. Akoho mu kiya tahu ni para ndras, pe hu norukan para kohowoh yang, pe koho mu kili hu kan masih mwalehu mepo ngara kaselek ndrita pwan.”
29 Pwen Ngindrai ipa, “Yo uhungini wawu hu ndromwindriu masih handra-handra mapekehu tora ndrita kol pwan masih pe hu kei mepo mambuwahu pe mapekehu toraliy. Pe andre hu karayah anandrina wawu.
30 Pe hu kan masih para pwan, pe hu norukan masih para wohowoh, pe hu kan masih para seselek ndrita pwan–hu melit masih mepo makunuwehu tora aliy–ara uhungini hu hu ndromwindriu pe hu youkei salau para karayah anandrinahu.” Pe irayah tehen aliy. 31 Pe Ngindrai inime melit masih kene kinmangsaniy ara irayah hiyan iya. Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang anoh.

2

1 Tehen tora ko, kol pwan pe hu kol paingan yang, pe hu melit masih kene mepo Ngindrai kinmangsani hu kantayah hutora aliy, ara kansahapwen topwei. 2 Nondriya lang manonoh ara, mbuluya Ngindrai kinhipwen topwei. Pwen pe lang sih i ara ingoh iya mbuluyan masih. 3 Pe Ngindrai itoholi lang andrtoyoh ara pe ihaiyaniy, paratesah, kinmangsani melit masih kene kinhipwen, pe lang ara ingoh iya mbulyan.

Ngindrai imangsani piyang para kol Yiten

4 Iye ara titiye para Ngindrai imangsani kol pwan pe hu kol paingan yang hurayah. Tandrohonga YAPAN Ngindrai imbusi kol pwan pe hu kol yang ara, 5 hu kei, hu malikei, pe hu ndromwindriu handra-handra ara hu kanilek ndrita pwan mapu, pe mbulou mapu kindrut, pe hamou ndramat para kipo mbulen kiya ndrita pwan ara kintayah mapu. 6 Hapeko ndran ara ngara kisuw mbulu pwan pe ngara kingas kisa paingan, pe ndrita pwan masih ara ipep iya ndran. 7 Pwen pe YAPAN Ngindrai imangsani ndramat

iyau kohu pwan, pe ihili ngohan para taleh iya ngara ndrohongun, pe
ndramat ara, ara irayah ndramat mwalen.
8 Pe YAPAN Ngindrai ihisi piyang hambut iro kol hakol ngalan Yiten
iyapwen te kup, pwen iyki ndramat mepo kinmangsani yiy ara, ara iya iyen
aliy. 9 Pe YAPAN Ngindrai imangsani hu kei handra-handra hu lek ndrita
pwan–hu kei ara, ara lahayahu iya, pe hiyan para hu kaiyki anandrinai. Pe
Ngindrai iyki kei para kiyki taleh ara iro ndrokolo piyang imwonen, iyapolo
kei para kasapahasani hiyan pe mwomwan.
10 Pe ndran handrang itarah iyau Yiten, ngara kiyki ndran kiya piyang;
pe sohopele ndran ara, ara mahaandrang. 11 Ngala ndran handrang ara
Pison, irah irakayani kol namandran Hawila mepo kolt* ita aliy. 12 Kolt
para kol Hawilah ara hiyan iya, pe kei hakou ita aliy, ngonoho ndreyen ara
layin iya. Pe pat handra mepo kennen namandran ita aliy yi, ngalan ara
kaniliyan† 13 Pe ndran lundrang ngalan ara Kihon, pe irah irakayani kol
namandran Kus. 14 Pe ndran tindrang ngalan ara Taikris; pe irah irakaiyani
ngilse kol namandran Assiriya iyapwen te kup. Pe ndran haandrang ngalan
ara Yuperetis.
15 Pwen YAPAN Ngindrai iwiri ndramat ara pe iyki yiy iye nondriya
piyang iro kol Yiten, para kiropo mbulen pe kiro nimnim kaliy.
16 Pwen YAPAN Ngindrai ipwandrandrahani ndramat ara ipa, “Hiyan
para ayan hu mbuwakei para hu kei masih kene hutopo nondriya piyang
iye; 17 hapeko nonombun para apopo kiyau kei para kasapahasani hiyan
pe mwomwan, paratesah, kapa ayan, lang ara ko andre amat imwonen.”
18 Pwen YAPAN Ngindrai ipa, “Kinna hiyan para ndramat ara kiro yiy
hamou o pwi. Andre kumangsani hamou kilahiy para kisopwat yiy.”
19 Pe YAPAN Ngindrai kinwiri pwan pe kinmangsani hu kan masih para
yangiy pe hu norukan para hu kohowoh yang ara huyau aliy. Pwen iwiri
hu huya kili ndramat ara para nakiyirowei tehe ndramat ara nakipohowe
ngalahu tapeh; pe sehe ngala kan hamou-hamou mepo ndramat ara
ipohowei pe iykiy, ara irayah ngalan ara ko. 20 Pwen ndramat ara ipohowe
ngalahu kan masih para hanghang, pe hu norukan masih para kohowoh
yang, pe hu kan masih para yangiy. Hapeko mwalinga hu kan masih kene
ara, ara hamou tahu kinlahiy para kisopwat Atam‡ pwi.
21 Pwen pe YAPAN Ngindrai imbusi ndramat ara imatin turut, pe tandro-
hongan iro ndron nondriya matiliu, YAPAN Ngindrai iwiri ndruwin hakou
para kesen, pe irapairani sangin imui iya nokun. 22 Pe YAPAN Ngindrai
imangsani pihin hamou iya ndruwi ndramat mepo iwiriy iyau kesen. Pwen
iyaiki yiy iya kili ndramat ara. 23 Pe ndramat ara ipa, “Napwai, yiy ara! Yiy
ara ndruwin iyau ndruwi, pe sangin iyau sangi; pe andre kapohowe yiy
‘pihin’, paratesah, yiy ara iyau kili kamai.” 24 Pwen tehen tora ko, andre
kamai kitali taman hilu tinan, pe andre hilu pihin tan karayah hapat, pe
nombuwe hilu kirayah hamou o.
25 Pe ndramat ara hilu nambuyun, ara hilu malmou kene mwaye hilu
pwi, hapeko hilu kanmasi ta hilu pwi.

3

Hilu ndramat kanhilingi nongna Ngindrai pwi

* **2:11:** Eng: *gold*; TP: *gol* † **2:12:** Eng: *onyx/carnelian* ‡ **2:20:** Ngalan “Atam” iya nongna kolo hu Hipuruw ara ipa “ndramat”; Eng: In the Hebrew language, the name “*Adam*” means “*man*” or “*mankind*”; TP: Long tok Hibru, nem “*Adam*” i wankain olsem dispela tok “*manmeri*”

1 Pe mwat ara kan hamou mepo YAPAN Ngindrai kinmangsaniy, pe
kultuw tan para kisuhuri nongan ara namandran iya, pe iramwaitini hu
kan puyap masih. Pe mwat isike pihin ipa, “Ndrokonan tehe Ngindrai
kinpwai kinsata walu tehe nonombun para walu kayan mbuwakei para hu
kei masih hutopo ndraipiyang iye, ndre?”
2 Pwen pe pihin ipwai iya kili mwat ipa, “Ilahi para youlu kayan
mbuwakei para hu kei masih hutopo nondriya piyang; 3 hapeko Ngindrai
kinpwai kinsa kili youlu kinpa, ‘Kei hakou opu, iripo ndrokolo piyang,
ara nonombun para walu kayan mbuwan ndre kambultuwei; kapa walu
kambusiy tehen tora, andre walu kamat.’ ”
4 Pe mwat ipwai iya kili pihin ipa, “Pukene; walu andre kanmat pwi yoh!
5 Ngindrai tanan kapa walu kayan, andre mara walu kileu, pe walu andre
karayah tehe Ngindrai, pe walu andre kapahasani hiyan pe mwowan.”
6 Tandrohonga pihin inime mbuwakei para kei ara, ara mwayih para
kaniyai pe ilimiri maran, pe ilohonganiy tehe ara hiyan i para kiyki
lolohongai waison, pwen irihi hayah pe iyniy. Pe iyki hayah iya kili
nambuyun mepo irosura yiy, pe iyniy. 7 Pwen pe mara hilu malmou kene
ara ileu pe hilyirowei tehe mwaye hilu pwi. Pwen pe hilu siy hu you pik
hayah iyawule pe hilu rahasi hilu iya aliy.
8 Kol ipiyah pe inowu, pwen hilu hilingi ngasa YAPAN Ngindrai isa
iho rokai ndraipiyang. Pe hilu malohowe hilya hilro mwalinga hu kei
para piyang. 9 Hapeko YAPAN Ngindrai iyoh iya kili Atam pe ipa, “Wou
ataleheh?”
10 Pwen Atam isomwi yiy ipa, “Yo uhulingi ngasam aripo nondriya
piyang, pe yo ara mwaye pwi; pwen pe unoh pe urupo kohon.”
11 Pe Yapan Ngindrai isike yiy ipa, “Hiyeh ipwai satam tehe mwayem pwi?
Wou matisan aniyan mbuwakei para kei mepo kunpwandrandrahani wou
para mbuna ayan ara, ndre?”
12 Pwen Atam ipa, “Pihin mepo aiki yiy isa iripo kili yo ara, ara iyki
mbuwakei para kei ara isa kili yo pe uiniy.”
13 Pwen pe YAPAN Ngindrai ipwai iya kili pihin ipa, “Aripo tesah
anmbusiy yeh?”
Pe ipwai kilin ipa, “Mwat ara ipwahihiri yo pe uiniy.”

Ngindrai ipwatisingi nongan iya kili mwat pe hu ndramat

14 Pwen pe YAPAN Ngindrai ipwai iya kili mwat ipa, “Wou anmbusiy
tehen tora, pwen pe mahapo uten anam, pe koram nakuniy ara iramwaitini
nopwaran tahu kan para hanghang masih, pe hu kan puyap masih kene!
Pe andre aroselek kiya pulndriyam pe andre aroyan kohu pwan nondriya
hu lang tam masih itapo isa kamulan. 15 Pe andre kuiki hingas kiho
mwalingam pe mwalinga pihin, pe mwalinga ndrayem hu pe mwalinga
ndrayen hu. Pe ndraye pihin hamou andre kiraluluwi payam, pe wou andre
ayantani mbutikan.”
16 Pe yiy ipwai iya kili pihin ipa, “Yo andre kuiki ngandran kingas kiya
namandran iya, tandrohonga mapundriyam; pe tandrohonga namwalahiy
kiyata mbunah, andre ahangoruwe ngandran namandran i. Pe wou andre
aro namili nambuyum manau, pe andre kiho mu pe wou andre aro
pahandran.”
17 Pe yiy ipwai iya kili Atam ipa, “Wou anhilingi nongna nambuyum, pe
anyani mbuwakei para kei mepo kunpwandrandrahani wou para mbuna
ayan ara, pwen pe tunan wou opu, mahapo uten ana pwan; pe andre apo
mbulen pwokeyan para apo anandrinam kiyau aliy, nondriya hu lang tam
masih itapo isa kamulan. 18 Pe hu malikei maporon pe hu ndromwindriu

mwomwan andre hu kalek koro ndrita pwan pe karaimwani pingem. Pe andre aroyan hu anandrinai handra-handra para pwan. 19 Pe wou andre apombulen mabusungereyim para apo anandrinam, kipoo amat pe amui aya pwan, paratesah, uwiri wou ayau aliy asa. Wou ara kohu pwan, pwen andre amui aya kohu pwan paiwe yi."

20 Pe Atam ipohowe ngala nambuyun ara Ewa, paratesah, yiy ara tinahu ndramat masih kene mepo mwalehu.* 21 Pe YAPAN Ngindrai isoruwe koyau malmou iyau kapilo kan pe irahasi Atam hilu nambuyun iya aliy.

Ngindrai irasse Atam hilu Ewa hilya mawen piyang para kol Yiten

22 Pe YAPAN Ngindrai ipa, "Ndramat mahapo kinsapahasani hiyan pe mwomwan, pwen pe kinsarayah tehe worou opu. Kinna hiyan para niman kiyawiri mbuwakei para kei para taleh pe kiyan ara pwi yoh; matisan kimbusiy pe andre kinto-kinto." 23 Pwen pe YAPAN Ngindrai irasses yiy iya mawen piyang para kol Yiten, para kiyapo mbulen kiya pwan mepo imangsani yiy iyau aliy. 24 Iyamulan para irasse ndramat ara kinna mawen ihipwen, pwen iyki hu angelou huyapwen te kup para Piyang Yiten, iyapolo semela pahun niwen mamwan iro rapaiwani yiy iya isa, para kiro penani hu ndramat para hu mbuna kasayau sai pe kaya pakeh kili kei para taleh.

4

Kain hilu Apel hilu yukyuk iya kili Yapan

1 Atam imatin iyapolo nambuyun Ewa, pe nambuyun mapundriyan, pe imwalahiy iyata norun Kain. Pe Ewa ipa, "Iya hiyan ta YAPAN o, isopwat yo pe uwiri mbunah hamou kamai iye*." 2 Iyamulan imwalahiy ta nalin hamou ngalan Apel. Pe Apel ara yiy ndramat ngara kiro nimnim katahu sipsip, pe Kain ara yiy ndramat para mbulya piyang.

3 Iyamulan hape, Kain iya piyang pe iya kuni hu ndroha anandrinai tan iman pe iykiy iya kili YAPAN tehe totohun. 4 Hapeko Apel iwiri noru sipsip tan hamou ndrohan imuh pe iykiy iya kili YAPAN. Pe YAPAN ara ipwesani totohun ta Apel. 5 Hapeko kinpwesani totohun ta Kain pwi yoh. Pwen Kain ara ndrinan ilokuh pe mbulmaran ara ikohut.

6 Pwen pe YAPAN ipwai iyata Kain ipa, "Paratapeh ndrinam ilokuh? Pe paratapeh mbulmaram ikohut? 7 Kapa wou ambusi melit hiyan, yo andre kupwes kiya aliy. Hapeko kapa ambusi melit kinna hiyan pwi, andre mwomwan kimemerani wou. Pe mwomwan ara ita polndrikam, pe inamili wou pwokeyan iya. Pwen apwoke arapiyaniy; kapa pwi, andre kiramate wou."

8 Porosih aro, Kain ipwai iyata nalin Apel ipa, "Kiya, takayau kaya yangiy na." Hilya hilto yangiy, pe Kain ihilak o itingundru nalin pe imat.

9 Pwen YAPAN isike Kain ipa, "Nalim Apel kinna aleheh?"

Pe Kain isomwiy ipa, "Yo ukowu tan o. Apa ndre kuro memerani nali ko?"

10 Pe YAPAN ipa, "Paratapeh wou ambusiy tehen tora? Ahalingiy! Ndreye nalim imuw ita pwan ara itarang isa kili yo. 11 Pwen mahapo uten anam pe urasse wou aya mawen pwan iye, paratapeh, ndreye nalim ara imuw kinsusuhi pwan, pe mwoiwa ndreye nalim ara ita nimam i. 12 Kapa wou apa

* **3:20:** Iya nongna kolo hu Hipuruw, ngalan "Ewa" ara ipa "mwalen"; Eng: "*Eve*" means "*living*"; TP: Long tok Hibru, nem "*Iv*" i klostu wankain olsem dispela tok "*... i gat laip.*" * **4:1:** Iya nongna kolo hu Hipuruw, ngalan "*Kain*" ara ipa "*uwiriy*"; Eng: "*Cain* " sounds like the Hebrew for "*brought forth*" or "*acquired* "; TP: Long tok Hibru dispela nem "*Kein* " i klostu wankain olsem dispela tok "*kisim* "

amangse piyang kiya ndrita pwan, andre hu anandrinam kasongut topwei.
Pe wou andre ohorakohoyou hakol ka hakol tehen tora ko."
13 Pwen Kain ipwai iya kili YAPAN ipa, "Nopwaran mahapo aniykiy kinsa
kili yo ara kunlahiy para kukuniy pwi. 14 Mahapo napiyani yo nakuya
mawen pwan iye, pe andre kunto nondriya pwokere tam pwi; andre kuro
rakohoyou kol pwan hakol kiya hakol tora ko. Kapa hamou kipohonani yo
ara andre kirayi yo."
15 Hapeko YAPAN ipwai iyatan ipa, "Andre pwi yoh. Kapa hiyeh kirayi
wou, andre kuiki nopwaran namandran kiya kili yiy." Pe YAPAN irakinima
Kain para hu ndramat kanime yiy andre hu kantayi yiy pwi. 16 Pwen Kain
iya mawen mbulmara YAPAN, pe iya iye kol hakol ngalan Not† ita sahin
iyapwen te kup para kol Yiten.

Iye ara ngala noru Kain hu

17 Kain imatin iyapolo pihin tan pe mapundriyan, pe iyamulan imwalahiy
iyata norun kamai ngalan Enok. Kain ihi kol hakol namandran pe ipohowe
ngala kol ara iya pihisali norun Enok. 18 Iyamulan Enok iyki norun hamou
kamai isarayah, ngalan ara Irat. Pe Irat iyki Mehuyayel, pe Mehuyayel iyki
Metusayel, pe Metusayel iyki Lamek.
19 Lamek iwiri pihin malmou, hamou ngalan Atah pe hamou ngalan ara
Sillah. 20 Atah imwalahiy ta Yapal, pe Yapal ara tumbuhu ndramat masih
ngara hu koro yopai pe yihu ngara kahang hu kan para wum. 21 Ngala
nalin hamou ara Yupal pe yiy ara tumbuhu ndramat masih mepo ngara
kara ndramiy pe kuwah. 22 Sillah ara imwalahiy iyata norun hamou kamai
ngalan Tupal-Kain; pe Tupal-Kain ara yiy ngara kimbusi hu menmena
mbulen iyau kili pras pe hayen.‡ Pe Tupal-Kain ara ma pisun hamou ngalan
ara Naamah.
23 Lamek isikiye yiy iyata hilu pihin tan malmou ipa,
"Atah pe Sillah, alkahalingi yo na;
walu nambuyu malmou kene kahalingi nongno.
Ndramat hamou irayi yo pe uwiri neken, hapeko kunitingundrun kinmat;
wihou hamou ara ihisili yo, pe kunta yiy kinmat.
24 Kapa hamou pakirayi Kain andre kiwiri ngandran maporoandrtisap;
pe kapa hamou pakirayi Lamek ara, nopwaran tan andre kirayah
namandran iya, tehe maporoandrtingui pe andrtisap."

Ewa imwalahiy iyata mbunah hamou paiwe yi

25 Atam imatin iyasura nambuyun paiwe pe imwalahiy iyata norun
hamou kamai yi pe ipohowe ngalan Set.§
Pe Ewa ipa, "Ngindrai koyun isikirani yo pe ihingini yo mbunah hamou
kamai yi para kiya soiwi Apel, paratesah Kain irayi yiy pe kinmat." 26 Pe
Set ara iyki norun hamou kamai, pe ipohowe ngalan Enos. Tandrohongan
ara iya, pwen hu ndramat huyoh ngala YAPAN pe huro totohun iya kili yiy.

5

Iye ara ngala noru Atam hu masih

† **4:16:** Iya nongna kolo hu Hipuruw, ngala kol "*Not*" ara ipa "*iho makaiye*"; Eng: "*Nod*" means "*wandering*"; TP: "*Raun Nabaut*" ‡ **4:22:** Eng: "*... who forged all kinds of tools out of bronze and iron*"; TP: "*... bras na ain*" § **4:25:** Ngalan "*Set*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara, ipa "*yukyuk*"; Eng: The name "*Seth*" probably means "*granted*"; TP: long tok Hibru dispela nem "*Set*" i klostu wankain olsem dispela tok "*givim*"

1 Iye ara titiye ta ndraye noru Atam hu. Iro lang Ngindrai imangsani hu
ndramat, imbusi hu pe husarayah tehe yiy opu. 2 Imangsani hu ndramat,
kamai pe pihin, pe iyoh yihu “ndramat”, pe itoholi hu iro mwonen lang
mepo imangsani hu.

3 Pwen Atam ara iyen pe hayou tan iro sangat pe tingui (130), pe
iyki norun hamou kamai isarayah, mwensen tehe yiy opu, pe ipohowe
ngalan Set. 4 Iyamulan para iyki Set isa iro, Atam iyen pe hayou tan iro
mandrolngat i (800), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin.
5 Pwen Atam ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat pe
tingui (930), pwen pe imat.

6 Pwen Set ara iyen pe hayou tan iro sangat pe yimah (105) pe iyki
mbunah kamai hamou ngalan Enos. 7 Pe iyamulan para iyki Enos, Set iyen
pe hayou tan iro androlngat pe andrtoyoh i (807), pe iyki mundruwa norun
hu hayah kamai pe pihin. 8 Pwen Set ara, hayou tan masih kene iya harong
isarayah andrsongat songui pe luwoh (912), pwen pe imat.

9 Pwen Enos ara iyen pe hayou tan iro andrsongui (90) pe iyki mbunah
kamai hamou ngalan Kenan. 10 Pe iyamulan para iyki Kenan, Enos iyen
pe hayou tan iro androlngat songui pe yimah i (815), pe iyki mundruwa
norun hu hayah kamai pe pihin. 11 Pwen Enos ara, hayou tan masih kene
iya harong isarayah andrsongat pe yimah (905), pwen pe imat.

12 Pwen Kenan ara iyen pe hayou tan iro andrtingui (70) pe iyki mbunah
kamai hamou ngalan Mahalalel. 13 Pe iyamulan para iyki Mahalalel, Kenan
iyen pe hayou tan iro androlngat pe haangui yi (840), pe iyki mundruwa
norun hu hayah kamai pe pihin. 14 Pwen Kenan ara, hayou tan masih kene
iya harong isarayah andrsongat pe songui (910), pwen pe imat.

15 Pwen Mahalalel ara iyen pe hayou tan iro annongui pe yimah (65)
pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Yaret. 16 Pe iyamulan para iyki
Yaret, Mahalalel iyen pe hayou tan iro androlngat pe tingui yi (830), pe iyki
mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin. 17 Pwen Mahalalel ara, hayou
tan masih kene iya harong isarayah androlngat andrsongui pe yimah (895),
pwen pe imat.

18 Pwen Yaret ara iyen pe hayou tan iro sangat annongui pe luwoh (162)
pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Enok. 19 Pe iyamulan para iyki Enok,
Yaret iyen pe hayou tan iro androlngat i (800), pe iyki mundruwa norun hu
hayah kamai pe pihin. 20 Pwen Yaret ara, hayou tan masih kene iya harong
isarayah andrsongat annongui pe luwoh (962), pwen pe imat.

21 Pwen Enok ara iyen pe hayou tan iro annongui pe yimah (65) pe
iyki mbunah kamai hamou ngalan Metuselah. 22 Pe iyamulan para iyki
Metuselah, Enok iro tokai sura Ngindrai nondriya hayou matingat i (300),
pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin. 23 Pwen Enok ara,
hayou tan masih kene iya harong isarayah tingat annongui pe yimah (365).
24 Enok irotokai sura Ngindrai, pwen yiy ara imun o mwaihei o, paratesah,
Ngindrai kinwiri yiy kinnau.

25 Pwen Metuselah ara iyen pe hayou tan iro sangat androlngui pe
andrtoyoh (187) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Lamek. 26 Pe
iyamulan para iyki Lamek, Metuselah iyen pe hayou tan iro andrtingat
androlngui pe luwoh i (782), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe
pihin. 27 Pwen Metuselah ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah
andrsongat annongui pe androsih (969), pwen pe imat.

28 Pwen Lamek ara iyen pe hayou tan iro sangat androlngui pe luwoh
(182) pe iyki mbunah kamai hamou. 29 Yiy ipohowe ngalan Nowah* pe ipa,
“YAPAN iten anapwan, hapeko mbunah iye andre kipwokarani worou kiya
nopwaran pe ngandrahan para pwan.” 30 Pe iyamulan para iyki Nowah,
Lamek iyen pe hayou tan iro yimingat andrsongui pe yimah i (595), pe iyki
mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin. 31 Pwen Lamek ara, hayou tan
masih kene iya harong isarayah andrtingat andrtingui pe andrtoyoh (777),
pwen pe imat.
32 Iyamulan, Nowah ara hayou tan iro mayimingat (500), pe iyki hu
mbunah kamai matimou–Sem, Ham, pe Yapet.

6

Iye ara kultuw mwomwan tahu ndramat

1 Iro tandrohonga hu ndramat huro kol pwan ara ndromweyahu iropo
iya soyon iya, pe huiki noruhu pihin. 2 Pwen hu noru Ngindrai kamai hayah
ara hu nime hu mbunah pihin ara lahayahu iya, pe hupo hu iya lohongai
tahu ko. 3 Pwen pe YAPAN ipa, “Mwoiwo andre kinto kili hu ndramat lang
masih pwi, paratesah yihu kansarayah tehe hu ndramat o mwaihei para
kol pwan. Pwen yihu andre konto ndrangan niwen pwi yoh, pe hayou tahu
andre kiho sangat pe lungui o (120).”
4 Imwonen tandrohonga lang ara pe kiyamulan i, yihu noru Ngindrai
kamai ara huiki hu mbunah iyatahu pihindrahin para kol pwan. Pe noruhu
ara husarayah hu ndramat namandran, niwen,* pe pwokeyahu iya, pe
mangalahu.
5 Pe YAPAN inime kultuwayi hu ndramat huro kol pwan ara mwomwan
pe namandran iya. Pe hu ndramat masih kene ara lohongahu pe ndriyahu
ara huro mwomwan tehen tora ko lang sih tehe sih. 6 Pe YAPAN ipa,
paratesah umangsani hu ndramat pe hu mbusi tehen tora? Pwen ndriya
Yapan ipworu tahu. 7 Pwen YAPAN ipa, “Hu ndramat masih mepo
umangsani hu andre kupwalngani hu topwei. Andre kupwasili topwe hu
ndramat, hu kan masih kene para wum pe para yangiy, hu kan para seselek,
kiyasura hu norukan para wohowoh masih kene. Kapa kunmangsani hu
pwi, ara hiyan masih.” 8 Hapeko YAPAN ipwes iyata Nowah, pe koyun ara
isikirani yiy.
9-10 Iye ara titiye ta Nowah pe norun hu.
Noru Nowah hu matimou kamai, ngalahu ara iye: Sem, Ham, pe Yapet.
Pwen Nowah ara ndramat hamou imwonen iya kili hu ndramat masih
tandrohongan ara. Hu ndramat konoho yirowe mwomwan ta Nowah pwi.
Pe Nowah irotokai iyasura Ngindrai lang masih.
11 Hapeko hu ndramat huropo kol pwan, kultuwayi hu ara mwomwan
masih iya mbulmara Ngindrai, pe tahatai ipwoke iro kol pwan masih. 12 Pe
Ngindrai inimnim isa kol pwan pe inime kultuw tahu ndramat masih kene
para kol pwan masih ara mwomwan opu.

Nowah imbusi ndroi

13 Pwen Ngindrai ipwai iya kili Nowah ipa, “Yo andre kupwasili topwe hu
ndramat masih kiyasura kol pwan i, paratesah, kol pwan ipep iya tahatai
pe kultuw mwomwan tahu ko. 14 Kiya, Nowah, asah pe aselehe hakou
ndroyem kiya kei pwokeyan pe ndrisiyon. Arandrihi nondriyan, pe awiri

* **5:29:** TP: Long tok Hibru nem “*Noa*” i klostu wankain olsem dispela tok “*malolo*”. * **6:4:** Eng: *giants, Nephilim* (anime Numbers 13:31-33)

nalit pe apene nondriyan pe ngawan kene. 15 Ambusi ndrohonga ndroi ara
tehe toro: andrtingui pe yimingah ara niwen, pe mulai para aliy ara songui
pe lungah pe haroh. Pe niwen para mbulu ndroi iro pwan pe iya paingan
ara andrtingah pe haroh. 16 Pe kapa ambusi ndrindroh kihipwen, pwen
aiki mwalinga ndrupwokou pe kanuh ara pwopwowe lumou kiho paingan.
Aiki papai ara kiho ngilse ndroi, pe arandrihi nondriya ndroi kiya matisap–
kiro pwan, ndrokolon, pe paingan. 17 Pe yo andre kuiki non namandran
kirasumuluwani kol pwan kiyasura memelit masih makunuwehu, andre
hu kahapwen topwei. 18 Yo andre kurapaniu tisingiy kisa kili wou, pwen
pe wou, nambuyum, norum hu pe mbuyu norum hu ara andre wawu
masih kene kaya nondriya ndroi. 19 Pe awiri hu kan hamou handra-
hamou handra makunuwehu–hamou kamai pe hamou pihin–awiri hu
kaya nondriya ndroi ka polo wou, pwen andre hu kanmat pwi. 20 Hu
norukan para wohowoh malmou-malmou, hu kan para yangiy pe para
wum malmou-malmou, pe hu kan para seselek malmou-malmou andre hu
masih kasa kili wou pe kaya nondriya ndroi, pwen andre hu kanmat pwi.
21 Awiri anandrinai masih para kaniyai handra-handra ana wawu pe anahu
kan i, pe aikiy kiya kaisowa anandrinai.”

22 Pwen Nowah ihilingiy pe imbusi melit masih tehe Ngindrai ip-
watisingiy iyatan.

7

Non namandran irayah

1 Pwen YAPAN ipwai iyata Nowah ipa, “Yo unime wou opu ata hiyan
pe imwonen iya mwalinga hu ndramat masih para kol pwan. Pwen pe
awiri wawu hapat o pe akaya kene nondriya ndroi. 2 Pe awiri hu kan
para kaniyai–manandrtimou kamai pe manadritimou pihin. Pe yihu kan
mepo konoho yan pwi ara awiri malmou–hamou kamai pe hamou pihin.
3 Pe hu norukan ara tehen aliy yi; awiri hu manandrtimou kamai pe
manandrtimou pihin, para hu kapo noruhu paiwe koro kol pwan. 4 Kiro
lang manandrtoyoh andre kuiki mbulou kindrut kisa pwan. Pe andre
kindrut kiya manne lang mahaangui pe ping mahaangui. Tehen tora ko
andre kupwasili topwe memelit masih makunuwe hu iripo kol pwan mepo
umangsani hu.”

5 Pwen Nowah imbusi melit masih tehe YAPAN kinpwatisingiy kinnatan.
6 Iro tandrohonga mbulou indrut isa kol pwan, Nowah ara hayou tan
iho mannongat (600). 7 Nowah iyapolo nambuyun, norun hu pe mbuyu
ngundran hu, yihu masih kene huya nondriya ndroi, paratesah, non pakeh
nakirah. 8 Hu kan para kaniyai pe hu kan para kaniyai pwi, iyasura hu kan
masih para seselek pe norukan mepo para wohowoh, 9 ara hu masih kene
kamai pe pihin huya kili Nowah pe huya nondriya ndroi, tehe Ngindrai
kinpwatisingiy kinna tan. 10 Pwen lang manandrtoyoh ara ihipwen, pwen
non irah kol pwan.

11 Nowah hayou tan iro mannongat (600), pe iro mwonen lang songui
pe andrtoyoh para walah luwoh, pwen pwan iramburing pe ndran isuw pe
irambumbusau pe ingas isa ndrita pwan, pe mbulou indrut ikas iro paingan
yang pe isa kol pwan masih. 12 Mbulou irondrut, irondrut, irondrut ipoo
lang mahaangui pe ping mahaangui.

13 Pe iro mwonen lang nepo mbulou indrut, Nowah, nambuyun pe norun
hu matimou Sem, Ham, pe Yapet, iyasura nambuyu hu, huya nondriya
ndroi. 14 Pe hu kan para wum pe hu kan puyap para yangiy, pe hu

kan para seselek iyasura hu norukan masih kene huya nondriya ndroi.
15 Hamou kamai pe hamou pihin para kan handra-handra pe norukan
handra-handra, hu memelit masih kene makunuwehu ara husa kili Nowah
pe huya nondriya ndroi. 16 Melit masih, hamou kamai pe hamou pihin,
huya nondriya ndroi tehe Ngindrai ipwatisingiy iyata Nowah, pwen pe
YAPAN iwari papai.
17 Non irotah, irotah ipoo lang mahaangui, pe non ingas pe irasumu-
luwani kol pwan pe ihiri ndroi iho hin ndrita pwan. 18 Non irah iya
namandran iya iro kol pwan, pe ndroi ara iho raipit ndrita non. 19 Non
ingas iya paingan masih, pe iramburihi hu ngondron namandran masih
kene para kol pwan. 20 Irah pe ingas iya paingan masih pe irasumuluwani
hu ngondron topwei. Pe ndrohonga ngondron pe ndrita non ara pakeh
mahaangah.* 21 Melit masih makunuwehu iripo kol pwan ara humat
topwei–hu norukan masih, hu kan namandran pe mendreheh masih
para wum pe para yangiy, iyapolo hu ndramat masih, ara hu masih
kene huhupwen topwei. 22 Melit masih tora hiringoha hu iyau ngara
ndrohonguhu ara hu mat topwei. 23 Pe YAPAN ipwasili topwe memelit
masih makunuwehu iro kol pwan–hu ndramat pe hu kan masih, hu kan
para seselek pe hu norukan masih. Hapeko Nowah iyapolo hu masih kene
huro nondriya ndroi ara mwale hu.
24 Pe non ara kintamat pwi ipoo iya lang sangat pe yimingui (150).

8

Non ihipwen

1 Hapeko Ngindrai ara ilohongani Nowah iyasura hu kan pe hu melit
masih makunuwehu huropolo yiy nondriya ndroi. Pwen Ngindrai imbusi
nohai imayum, pe ndras pe non iro tayos iya pwan. 2 Pwan mepo
iramburing pe ndran isuw pe irambumbusau isa paingan ara ihipwen, pe
mbulou indrut ikas ara ihipwen i. 3 Lang sangat pe yimingui (150) ihipwen,
pwen non ara iro tayos hape, 4 pe lang songui pe andrtoyoh para walah
andrtoyoh ihipwen, pwen ndroi ara iya kuw iya ngondron Hararat.* 5 Pe
non iro tayos isa pwan, pe hu ngondron sih-sih husarayah iro lang sih para
walah songui.
6 Iyamulan para lang mahaangui ihipwen, pwen Nowah itipe marasip
para ndroi nepo imbusiy. 7 Pe Nowah ipwandrisa norukan hamou lokuran
iya pe kinmui pwi; yiy iya ihowoh pe irakayani ndroi ipoo non irayos
pe pwan ipwasau. 8 Pwen ipwandrisa pai hamou iya, para kinimei tehe
non kintayos pwen kinna ndrita pwan ndre mapu. 9 Hapeko non ara iro
sumuluwani kol pwan ndron, pe pai ara kinnime hape kol pwosowen para
kimpwan aliy ara pwi. Pwen iwoh imui iya ndroi, pe Nowah niman iyah
iya ngawan pe iwiri pai imui isa nondriya ndroi, paratesah, non ara iro
ndrita pwan manau. 10 Nowah ilonge ipoo lang manandrtoyoh ihipwen i,
pwen iyki pai iwoh iya ngawan paiwe. 11 Pwen kol iro piyah pe iwoh imui
isa kili Nowah, pe iwiri kaimbuwe youkei hakap para kei holip† iho pohon.
Pwen Nowah inimei pe ipahasani tehe non ara kintayos kinna pwan hape
yi. 12 Pe Nowah ilonge iya lang manandrtoyoh ihipwen i, pwen ipwandrisa

* **7:20:** Nongna hu Hibru: *15 cubits*; Eng: *over twenty feet, 7 metres*; TP: *sevenpela mita* * **8:4:** Eng: *mountains of Ararat*; TP: *maunten bilong Ararat* † **8:11:** Eng: *olive*

pai iwoh imui iya ngawan paiwe. Tandrohongan ara pai iya ko kinnayau masih, pe kinimui pwi.

13 Pe Nowah hayou tan iro annongat pe sih (601), pe iro mwonen lang sih imu para wala sih imu, non ara kinhipwen masih, hapeko pwan ara kinpwasau hiyan mapu. Pe Nowah iwiri tamburuha ndroi hape iya mawen, pe maran iya pwan pe inime ndran kinsapak pe pwan ara iro pwasau. 14 Pe iro lang lungui pe andrtoyoh para walah luwoh, pwen kol pwan ara kinpwasau topwei. 15 Pe Ngindrai ipwai iya kili Nowah ipa, 16 “Akasa ngawan–wou pe nambuyum, norum hu pe mbuyu norum hu. 17 Pe melit masih makunuwehu tora nondriya ndroi ara awiri hu kasa pwan kiyasura wou–hu kan pe hu norukan para wohowoh, iyasura hu kan para seselek ara, hu masih kasa pwan, pe hu kapo noruhu pe hu kahon koro kol pwan pe hu kaya soyon iya.”

18 Pwen Nowah isa pwan iyasura nambuyun, norun hu, pe mbuyu norun hu. 19 Yihu kan handra-handra, iyapolo hu kan para seselek pe hu norukan masih ara hu masih kene husa pwan topwei. Hu kan masih mepo ngara hu karikai pe kaselek ndrita pwan ara hunnon hayoi-hayoi pe hutuh ndroi husa pwan.

Nowah iyukyuk iya kili Yapan

20 Pwen Nowah isoye pere tuntun para yukyuk iya kili YAPAN. Pe iwiri hu kan pe hu norukan handra-handra para kaniyai, pe itimwi hu iya aliy tehe totohun iya kili YAPAN. 21 Pe YAPAN ihingi ngonoho kosumwan itinam pe ndriyan ipwesaniy. Pe ipa, “Konan kapa hu ndramat kambusi melit mwomwan mawihou tahu, hapeko yo andre kunuten ana pwan paiwe ara pwi. Pe yo andre kuntamari melit masih makunuwehu paiwe pwi tehe mahapo umbusiy.”

22 “Lang para kahasiy pe lang para karihiy,
lang para kawulen pe lang para kangandrah,
lang para mwandrai pe lang para mbulou,
pe lang pe ping–
melit masih aro andre kinihipwen pwi yoh.
Andre kiro tehen tora ko kipoo kol pwan kihipwen.”

9

Ngindrai irapaniu iyasura Nowah

1 Ngindrai itoholi Nowah iyasura norun hu pe ipwai iyatahu ipa, “Akapo noru wawu; akahon pe ndromweya wawu kaya soyo soyon pe akapep kol pwan masih. 2 Pe maram kiro nimnim ka tahu kan masih–hu norukan masih hora woh paingan, iyasura melit masih hu tora selek ndrita pwan pe hu ni masih tora ndras–yihu melit masih kene ara andre hu kanoh turut ta wawu ndramat. 3 Hu kan masih makunuwehu mepo hutora selek, hutora tokai, pe huhora woh, andre karayah anandrina wawu ndramat kiyasura menmena piyang tehe mamu. 4 Hapeko wou mbunayan sangi kan mepo ndrai itandron aliy, paratesah, ndrai ara ndroiyi taleh. 5 Pe kapa sehe ndramat ndre kan kitingundru hamou ndramat kimat andre kiro tine mbulmoro pe kikuni nopwaran kiya melit mepo imbusiy. 6 Kapa hiyeh kirayi hamou ndramat kimat andre hu ndramat hu katingundrun kiya soiwin, paratesah, Ngindrai imangsani ndramat mwensen tehe yiy opu. 7 Pe wawu andre kapo noru wawu hu kaya soyon, pe ndromweya wawu kihon pe ndraye wawu hu andre kapep kol pwan masih.”

8 Pwen Ngindrai ipwai iya kili Nowah iyapolo norun hu ipa, 9 “Mahapo
yo nakurapaniu kiyasura norum hu pe ndrayem hu, andre hu kasarayah
kamulan, 10 pe kiyasura melit masih makunuwehu–hu norukan pe hu kan
para wum iyapolo hu kan para yangiy nepo husa mawen nondriya ndroi–
pe melit masih makunuwehu topo ndrita kol pwan. 11 Yo uiki nongan para
tapaniu isa kili wawu; pe yo andre kunmbusi non kingas pe kipwasili melit
masih kene makunuwehu paiwe ara pwi; pe upwatisingi nongno tehe non
andre kinrah pe kinrasumuluwani kol pwan paiwe ara pwi yoh.”
12 Pe Ngindrai ipa, “Iye ara ndraikiya tapaniu to pwokeyan, urupo mbusiy
mwelengo pe mwalinga wawu pe hu kan makunuwehu tora kili wawu;
pe andre kinto-kinto hasap kiyau hasap. 13 Yo umbusi mwollou to hira
kokom para ndraikiya tapaniu kiro mwele pe mwalinga kol pwan. 14 Kapa
akanime uiki mburah kiramburuhi kol pwan pe maparamwandrayen,
andre mwollou kisarayah kiho aliy. 15 Pe andre kuro lohongani nongan
para tapaniu mepo nakiro mwelengo pe mwalinga wawu kayasura hu
kan masih makunuwehu handra-handra. Yo upwatisingi nongno tehe non
andre kinrah paiwe para kipwasili topwe hu melit masih kene ara pwi.
16 Kapa mwollou kisarayah kiho kokom, andre kunimei pe kulohongani
nongno para tapaniu andre kinto-kinto mwelengo pe mwalinga hu melit
masih makunuwehu handra-handra hu tora kol pwan.” 17 Pwen Ngindrai
ipwai iyata Nowah ipa, “Mwollou iye ara ndraikiya lohonge pe nongan
pwokeyan para tapaniu to mepo yo kuniykiy mwele pe mwalinga hu melit
masih makunuwehu tora kol pwan.”

Nowah ipwayi norun Ham

18 Pe ngala noru Nowah hu huro nondriya ndroi pe husa pwan ara iye:
Sem, Ham, pe Yapet. (Ham ara tama Kenaan.)
19 Yihu noru Nowah matimou ara husarayah tumbuhu ndramat masih pe
hu silihi kol pwan masih kene.
20 Nowah ara, yiy ndramat para mbulya piyang, pe ihisi piyang hambut
iya mwisi wain. 21 Iyamulan Nowah irapaiwani ndrunu wain ngahan, iyin
pe maran imbui, pe iye matin yumwan pe mwayen pwi. 22 Pe Ham, tama
Kenaan, iya pe inime taman iye matin pe mwayen pwi. Pwen iyapwai iyata
nalin malmou hilto ngawan. 23 Hapeko Sem pe Yapet hilu wiri koyau hamou
pe hiluikiy iye tondrih payandrupwese hilu. Pe hilu torokai te ndruwa hilu
pe hilu ndrutihi tama hilu iya aliy. Pe hilu rikai te mara hilu imui, para hilu
mbuna kanime tama hilu tehe mwayen pwi. 24 Pwen pe pwoke para wain
ihipwen, pe Nowah isatine pe ihilong sehe melit norun kopwan kinmbusi
kinnatan. 25 Pwen pe yiy iten ana Kenaan ipa, “Wou andre aro pahandra
nalim hu pe aya ndramat para poya mbulyahu ko mwaihei.” 26 Pe Nowah
ipa toro: “Kahari ngala YAPAN, Ngindrai ata Sem! Pe Kenaan ara andre
kirayah ndramat para poya mbulya Sem o mwaihei. 27 Pe Ngindrai andre
kimbusi ndraye Yapet hu kaya soyon, pe ndrayen hu andre kampwan sura
kamaye Sem. Pe Kenaan ara andre kirayah ndramat para poya mbulya
Yapet o mwaihei yi.”
28 Iyamulan para non namandran, Nowah iyen pe hayou tan iro tingat
pe yimingui yi (350). 29 Hayou ta Nowah masih kene iya harong, ara irayah
andrsongat pe yimingui (950), pwen pe imat.

10

Iye ara ndraye ngala noru Nowah hu

1 Iye ara titiye ta noru Nowah hu–Sem, Ham, pe Yapet. Noru Nowah hu
matimou ara hupo noruhu iyamulan para non namandran irasumuluwani
kol pwan masih ihipwen.
2 Iye ara ngala noru Yapet hu kamai: Komer, Makok, Matai, Yawan, Tupal,
Mesek, pe Tiras.
3 Pe iye ara ngala noru Komer hu kamai: Askenas, Ripat, pe Tokarmah.
4 Iye ara ngala noru Yawan hu kamai: Elisah, Tarsis iyapolo hu ndramat
para Saiprus* pe hu Totan.† 5 Pe ndraye noru Yapet hu, hu masumbuwe iya
leng pe mbuson. Pe huyempwan kolohu hakol-hakol pe nongna kolohu ara
handra-handra.
6 Iye ara ngala noru Ham hu kamai: Kus,‡ Misrayim,§ Put,** pe Kenaan.
7 Iye ara ngala noru Kus hu kamai: Sepa, Hawilah, Saptah, Raamah, pe
Sapteka. Pe Raamah ara, ngala norun hilu malmou ara Sepa pe Tetan.
8 Kus ara iyki norun hamou i ngalan Nimrot. Yiy irayah ndramat hamou
pwokeyan para pahun. 9 YAPAN iyki pwoke iya kili Nimrot pe irayah
ndramat hamou pwokeyan para poya yohou. Pwen mahapo kapa hamou
kisikiye hamou andre kipa, “Wou tehe Nimrot imwonen, yiy ndramat para
kahaya yohou mbulmara YAPAN.” 10 Nimrot ara irayah yapene hu kol
mahaakol iye: Papel, Erek, Akkat, pe Kalneh. Pe isarayah tehe king†† para
kol mahaakol ara, hutora nondriya kol namandran Papilon. 11 Pwen itali
Papilon pe iya Assiriya pe imangsani hu kol namandran iye kene: Niniweh,
Rehopot-ir, Kalah, 12 iyapolo Resen ara, ita mwalinga Niniweh pe mwalinga
kol namandran Kalah.
13 Hu noru Misrayim ara hu ndramat para Litiya,‡‡ Anam, Lehap, Naptu,
14 pe iyapolo Patrus, Kasluh, pe hu para Kaptor. (Hu ndramat para Pilistiya
ara husarayah ndrayehu Kasluh.)
15 Kenaan ara iyki norun ndrihou ngalan Siton. Pe Kenaan ara tumbuhu
Hit, 16 hu Yepus, hu Amor, hu Kirkas, 17 iyapolo hu Hipi, hu Ark, hu Sini, 18 pe
iyapolo hu Arwat, hu Semar, pe hu Hamat. Iyamulan hu tumbu Kenaan ara
hu masumbuwe. 19 Ndringa pwanehu Kenaan ara iro Siton, pe iya pakeh
Kerar pe Kasa, pwen irapaiwaniy iyapwen te Sotom, Komorra, Atmah, pe
Sepoyim, pe iya manne Lasa.
20 Ariyo ara noru Ham hu kamai, yihu yempwan kamayehu hawum-
hawum, pe nongna kolohu ara handra-handra, pe huro kolohu hakol-hakol.
21 Sem ara iyki norun hayah kamai pe isarayah tumbuhu Eper masih. Pe
Yapet, nalin namandran ara Sem.
22 Iye ara ngala noru Sem hu kamai: Elam, Assur, Arpaksat, Litiya,§§ pe
Aram.
23 Pe ngala noru Aram hu ara Us, Hul, Keter, pe Mesek.
24 Arpaksat iyki norun Selah, pe Selah iyki norun Eper.
25 Eper ara iyki norun malmou kamai: Pelek pe Yoktan. Iro tandrohonga
Pelek isarayah iro, hu ndramat masih para kol pwan hu masumbuwe
huya marakol.*** Pwen pe hupohowe ngalan ara Pelek, paratesah,

---

* **10:4:** Eng: *the Kittim (a people living on Cyprus)*; TP: *ol man bilong Saiprus* † **10:4:** Eng: *the Rodanim/Dodanim*; TP: *ol Dodan* ‡ **10:6:** Eng: *Cush*; TP: *Kus (Long tok Hibru, dispela nem Kus em i nem bilong kantri Sudan)* § **10:6:** Hebrew/Eng: *Mizraim/Egypt*; TP: *Yisip* ** **10:6:** Eng: *Put (Libya)*; TP: *Libia* †† **10:10:** Eng: *“The first centres of his kingdom ...”*; TP: *“Nimrot i bosim ...”* ‡‡ **10:13:** Eng: *Ludites*; TP: *ol lain manmeri bilong Lidia* §§ **10:22:** Eng: *Lud*; TP: *Lidia* *** **10:25:** Anime sapta 11:1-9

mbulundroiyi nongan para ngalan “Pelek” iya nongna kolohu ara ipa “masumbuwe.”
26 Yoktan ara iyki norun hu kamai, ngalahu ara iye: Almotat, Selep,
Hasarmawet, 27 iyapolo Yerah, Hatoram, Usal, 28 iyapolo Tikla, Opal,
Apimayel, 29 iyapolo Sepa, Opir, Hawilah, pe Yopap. Ariyo kene ara ngala
noru Yoktan hu.
30 Kol mepo huro aliy ara ndringan iro Mesa iya manne Separ, ita
mwalinga hu pahayi iyayau te paramwandrai ingas.
31 Ariyo ara ndraye noru Sem hu kamai, yihu yempwan kamayehu
hawum-hawum, pe nongna kolohu ara handra-handra, pe huro kolohu
hakol-hakol.
32 Pe ariyo kene ara ndraye noru Nowah hu para wum hawum-hawum pe
kol hakol-hakol. Iyamulan para non namandran ingas ihipwen, hu masih
kene hurayah iro kili noru Nowah hu ko, pe hu masumbuwe huya kol pwan
masih.

11

Yapan irapaiwani nongna kolo hu ndramat masih

1 Koluw kinna, hu ndramat masih para kol pwan nongna kol tahu ara
handra ko, pe pohoweyan ara iya wule handra ko. 2 Yihu rotokai yapwen
te sahin para paramwandrai ingas, pe huyarayah iya pwan hambut ita
Papilon, hu ndramat kenyen aliy pwi. Pwen pe huya hu mipwan aliy.
3 Iyamulan huyen pe hamou ipwai iyata hamou hupa, “Kiya, worou
tukapo pwan nakak tiken, pe tukasuluyaniy kiyapolo memelit tiken. Pwen
tukarangandrihiy kiya ngandraha mwan, pe kiya pwokeyan tehe hambut
pat.” Pwen tehen tora ko hu pwili wum tahu iya memelit tehe pat, pe
melit handra tehe nalit. Pwen pe hu pene mwalinga pat iyawule pe iya
pwokeyan masih. 4 Pwen hupa, “Kiya, mahapo natukambusi kol hakol
namandran kiya kolorou pe natukapwili hawum wum namandran niwen
pe payandrohan kiya wiri yang. Pwen hu ndramat masih para kol pwan
andre hu kanimei pe kahari ngalarou pe andre tukanmasumbuwe kanna
kene kol hakol-hakol pwi; andre tukeye wule ko.”
5 Pwen YAPAN isa kol pwan, pe inime kol namandran pe wum niwen hu
ndramat masih para kol pwan hu pwiliy iya iyoho paingan pakeh yang.
6 Pwen YAPAN ipa, “Mahapo hu ndramat masih iye ara hu hapat o, pe
nongna kol tahu ara handra ko, pe hu ngara kapo mbuluyahu kawule.
Kindrou pwi andre hu kambusi sehe lohonge kiya lohogai tahu ko. 7 Kiya,
tukaya pwan pe tukaya peiwani nongna kol tahu. Pwen andre hamou
kinlahiy para kipahasani nongna hamou pwi.”
8 Pwen YAPAN irasumbuwani hu, pe hu masumbuwe huya kene kol
pwan masih. Pe hu hupwen mbulen o, pe kol namandran ara hu
kanmangsaniy pwi. 9 Iyamulan hupohowe ngala kol ara Papel,* paratesah
YAPAN irapaiwani nongna kol tahu imapaiwe para hamou andre kinhilingi
nongna hamou pwi. Pe irasumbuwani hu pe hu masumbuwe huya kol
pwan masih.

Ngala noru Sem hu

10 Iye ara titiye ta Sem.
Tandrohonga hayou malwoh ihipwen para non namandran ingas kol
pwan, pe noru Sem hamou kamai ngalan Arpaksat irayah imwonen hayou

* **11:9:** “Papel” iya nongna kol tahu Hipuruw, ndringen ara pakipakeh kili nongan handra ipa “imapaiwe”; Eng: *confused*; TP: *paulim*

ta taman ara masangat (100). 11 Iyamulan para norun Arpaksat, Sem iyen
hayou mayimingat i (500), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan
imat.
12 Pe Arpaksat hayou tan iho tingui pe yimah (35), pe iyki norun hamou
kamai ngalan Selah. 13 Pwen iyamulan para norun Selah, Arpaksat iyen
hayou haangat pe royoh i (403) pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin,
iyamulan imat.
14 Selah iyen pe hayou tan iho matingui (30), pe iyki norun hamou kamai
ngalan Eper. 15 Iyamulan para norun Eper, Selah iyen hayou haangat pe
royoh i (403), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
16 Eper iyen pe hayou tan iho tingui pe hahiu (34), pe iyki norun hamou
kamai ngalan Pelek. 17 Iyamulan para norun Pelek, Eper iyen hayou
haangat pe tingui yi (430), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan
imat.
18 Pelek iyen pe hayou tan iho matingui (30) pe iyki norun hamou kamai
ngalan Reu. 19 Iyamulan para norun Reu, Pelek iyen hayou lungat pe
androsih i (209), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
20 Reu iyen pe hayou tan iho tingui pe luwoh (32), pe iyki norun hamou
kamai ngalan Seruk. 21 Iyamulan para norun Seruk, Reu iyen hayou lungat
pe andrtoyoh i (207) pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
22 Pwen Seruk iyen pe hayou tan iho matingui (30) pe iyki norun hamou
kamai ngalan Nahor. 23 Pwen iyamulan para norun Nahor, Seruk iyen
hayou malungat i (200) pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan
imat.
24 Nahor iyen pe hayou tan iho lungui pe androsih (29) pe iyki norun
hamou kamai ngalan Terah. 25 Iyamulan para norun Terah, Nahor iyen
hayou sangat songui pe androsih i (119), pe iyki norun hu hayah kamai pe
pihin, iyamulan imat.
26 Terah iyen pe hayou tan iho manandrtingui (70) pe iyki norun hu kamai
matimou ngalahu Apram, Nahor, pe Haran.
27 Iye ara titiye ta Terah, tama Apram, Nahor, pe Haran.
Iyamulan Haran iyki norun hamou kamai ngalan Lot. 28 Iyamulan Haran
iye sura taman Terah, pe imat iro kol Ur, mepo iyki yiy iro aliy. Kol Ur ara
ita nondriya kol namandran tahu Kaltiya. 29 Apram pe Nahor hilu yen, pe
hilu yesou. Apram iwiri pihin hamou ngalan Sarai pe Nahor iwiri pihin
hamou ngalan Milkah, nali Yiskah; tama hilu ara hamou o, Haran. 30 Sarai
ara kinkun hamou mbunnah pwi masih.
31 Pwen Terah iwiri norun kamai Apram, pe tumbun Lot, mepo noru
Haran, pe mbuyu norun Sarai, nambuyu Apram, huyasura yiy, pe huyau.
Terah iyasura hu masih, hutine pe hutali kol hakol ngalan Ur ita nondriya
kol namandran Kaltiya, pe huyau hu pakaya kol namandran Kenaan.
Hapeko huyau huya huye kol Haran pe hu mipwan aliy namu. 32 Huya
huyen aliy, pe Terah hayou tan iho lungat pe yimah (205) pwen iyamat iro
Haran.

12

Ngindrai iyoh Apram

1 YAPAN ipwai iyata Apram ipa, “Atine pe atali kolom pe yowem hu pe
pwane tamam, pe aya kol hakol nakupwainganiy kisa kili wou.
2 Yo andre kumbusiy, pe ndrayem hu andre karayah soyon iya,
pe andre kutoholi wou

pe andre kumbusi ngalam kiya namandran,
pe wou andre arayah lomwes kiya kili hu ndramat.
3 Yo andre kutoholi hiyeh kapa kitoholi wou,
pe andre kuten ana hiyeh kapa kiten anam.
Pe hu ndraye ndramat masih para kol pwan ara
yo andre kutoholi hu kiyau hiyan atam.”

4 Apram ara hayou tan manandrtingui pe yimah (75) pe itali Haran pe iyau iya kol tehe YAPAN kinpwai kinna tan mamu. Pe Lot irikai iyasura yiy. 5 Pwen Apram iwiri nambuyun Sarai pe noru nalin Lot iyasura meltahu masih pe hu ndramat masih para mbulyan mepo iwiri hu iro Haran pe huyau huya kol namandran Kenaan.

6 Pwen huyarayah huyaliy pe Apram irotokai iya manne kei hakou namandran ngalan Moreh ita kol Sekem. Tandrohonga tokuyai tan iya nondriya kol namandran Kenaan ara hu ndramira Kenaan ara huro ndron aliy. 7 YAPAN isarayah iya kili Apram pe ipwai iyatan ipa, “Yo andre kuhingini ndrayem hu kiya pwan iye kamulan.” Pwen pe Apram isoye pere tuntun para yukyuk pe itohun iya kili YAPAN mepo isarayah isa kili yiy.

8 Iyamulan Apram iyau iyapwen te kup, pe iyarayah iya pahayi sih namandran ita pakeh kol hakol ngalan Petel. Pwen pe iyen aliy pe ipwili wum tan iho ndrokolo kol malkol, Petel pe Ai. Petel ara ita sahin iyapwen te rai. Ai ara ita sahin iyapwen te kup. Pwen iyen aliy pe isoye pere tuntun para yukyuk paiwe pe itohun iya ngala YAPAN. 9 Iyamulan Apram irakuhuye pe irikai iro hakol iya hakol ipoo iyarayah iya kol hakol namandran hape ngalan Nekep.

Apram iya iro Yisip

10 Apram isa iro kol namandran Kenaan pe mundruwai namandran isarayah, pe itali Kenaan pe iya pwen masih iya Yisip para kimpwan aliy hape na. 11 Apram irotokai nakiya pakeh Yisip pe ipwai iyata nambuyun ipa, “Yo upahasaniy tehe wou ara pihin hamou lahayam iya. 12 Mahapo kapa takayarayah kaya Yisip, andre hu ndramat para Yisip kanime wou, pe hu kapa, ‘Pihin hira nambuyu Apram.’ Pwen pe andre hu karayi yo kumat pe wou ayen. 13 Kapa hu kasok wou, apwai kiyatahu tehe wou pisu. Pwen andre hu kambusi hiyan sato pe hu kantayi yo pwi, paratesah, andre hu kanime wou pihin mwayih, pe hu kanamili wou.”

14 Apram isarayah isa Yisip pe hu ndramat para Yisip hu nime Sarai ara pihin hamou lahayan iya. 15 Hu ndramat namandran para poho mbulen ta king tahu Yisip* hu nime Sarai ara lahayan iya pe huya pwai iyata king, pe hu wiri yiy iya nondriya seu ta king. 16 King inime Sarai ara lahayan iya, pe iwiri yiy iya nambuyun pe ipomene Apram iya hiyan; ihang Apram hu sipsip, hu meme, hu mbulmwakau, hu tongkiy kamai pe pihin, pe hu kamel, pe hu ndramat para mbulyan–kamai pe pihin.

17 Hapeko YAPAN ndrinan ilokuh, pe irakultuwani hu ndramat masih para wum ta king, paratesah king iwiri Sarai, nambuyu Apram, iya nambuyun. 18 Pwen king iyoh Apram isa kili yiy pe ipwai iyatan ipa, “Paratesah pe wou apwasike yo apa Sarai ara pisum? Mbuwalim apwai sato ngawan tehe yiy ara nambuyum? 19 Paratapeh pe wou apwasoyou apa Sarai ara pisum, pwen uwiri Sarai iya nambuyu? Kiya, iye; awiri nambuyum pe walu kayau.” 20 Pwen pe king ipwandrisa hu ndramiran

* **12:15:** Hu ndramat para kol Yisip ngara hu kayoh “*king*” tahu toro: “*Paraoh*”; Eng: *Pharaoh*

pe huya pwai iyata Apram para kiwiri nambuyun pe meltan masih pe hu kaya mawen Yisip.

13

Lot itali Apram

1 Pwen Apram iwiri nambuyun, noru nalin Lot, iyasura meltan masih,
pe itine Yisip pe iyau iya kol ndrohoyin ngalan Nekep. 2 Apram ara yiy
ndramat hamou menmenan soyon iya; pe hu kan atan ara soyon, iyasura
silwa pe kolt. 3 Pwen irakuhuye pe itali Nekep pe iyeses ta hape ta hape
ipoo iyarayah iya kol hakol ngalan Petel. Pe impwan kol mamu iyen aliy
ndrokolo kol malkol Petel pe Ai, 4 kol mepo isoye pere tuntun para yukyuk
iro aliy. Pwen pe itohun paiwe iya kili YAPAN.

5 Lot ara irikai iyapolo Apram, pe meltan pe kannen pe hu ndramiran
para poya mbulyan ara soyon iya i. 6 Hapeko pwan mepo hilu yen aliy ara
mbusukau o. Kinlahi hilu malmou kene pwi, paratesah, hilu malmou kene
melta hilu ara soyon iya.

7 Yihu ye wule pe takokowai irayah ndrokolo hu ndramat para mbulya
Lot pe hu ndramat para mbulya Apram. Tandrohongan ara, ara yihu
ndramira Kenaan pe yihu ndramira Peris ara huro pwan ara pe huro
namnam iya aliy.

8 Huyen pe Apram ipwai iyata Lot ipa, “Talu hapat o; mbuna talu
karakokowai mwalinga talu pe yihu ndramat para mbulya talu. 9 Anime
pwan namandran ita ko mwaihei? Talu nakasopat ara. Wou aya pwen te
nimam mot pe yo kuya pwen te nimo kamou; pe kapa mbuwalim para aya
pwen te nimam mot, kiya, aya pwen te nimam kamou pe yo kuya pwen te
nimo mot.”

10 Lang ara Lot itine pe maran isalti pwan hambut namandran ita pakeh
ngilse Ndran Yortan. Pwan ara, ara ndrunun soyon iya, iya mane kol hakol
ngalan Sowar ita pakeh Yisip, pe ndran para aliy ara tehe piyang ta YAPAN
ngalan Yiten. (Lang ara, YAPAN kintakultuwani kol ngawan malkol Sotom
pe Komorrah mapwi.)

11 Pwen Lot inamili pwan namandran ariya, pe irakuhuye pe iyau
iyapwen te kup. Pwen tehen tora ko pe Apram hilu Lot hilu sopat. 12 Apram
impwan Kenaan pe Lot iya impwan ndrokolo hu kol namandran huro
ngilse ndran, pe ipwili yumwan iho pakeh kol ngwawan Sotom. 13 Hu
ndramat para kol Sotom ara kultuwayihu mwomwan namandran masih
iya mbulmara YAPAN.

Apram iya Hepron

14 Iyamulan para Lot kintali Apram, YAPAN isarayah iya kili Apram pe
ipwai iyatan ipa, “Orotine ndrohonokum pe maram kiyapwen te kup, hai,
tolau, pe rai. 15 Pwan masih mepo maram ita nimei ara andre kuikiy
kisatam pe ndrayem hu kamulan, hasap kiyau hasap. 16 Yo andre kumbusiy
pe ndrayem hu andre kasarayah soyon iya; tehe kohu pwan, pe kapa
hamou ndramat kilahi kindromwa kohu pwan masih ita kol pwan, pwen
andre kilahi kindromwa ndrayem hu yi. 17 Atine pe arikai nondriya kol ara
haroh kiya haroh pe sahin kiya sahin, paratesah, yo nakuiki pwan masih
ara kisatam.”

18 Pwen Apram irakuhuye yiy pe iyeses ipoo iya Hepron pe ipwili
yumwan iro pakeh kili hu kei namandran ata Mamre. Iyamulan iyen aliy
pe isoye pere tuntun para yukyuk iya kili YAPAN.

14

Pahun namandran irayah kili hu king

1 Lang ara Amrapel king tahu para kol hakol ngalan Sinar, Ariyok king
tahu Ellasar, Ketorlawomer king tahu Elam, pe Tital king tahu Koyim, 2 hu
king mahaamou ara huyapo pahun iyasura hu king mayimou iye: Pera king
tahu Sotom, Pirsa king tahu Komorrah, Sinap king tahu Atmah, Semeper
king tahu Sepoyim, pe king tahu Pela (mahapo hu pohowe ngala kol ara
Sowar). 3 Hu king mayimou aro ara huya rawure hu ndramat tahu para
pahun huya pwenten hambut ngalan Síttim ita ngilse ndras namandran.
(Mahapo hu tora pohowe ngalan ara “Ndras meren”.*) 4 Yihu king mayimou
aro, ara ngara hu koro pahandra King Ketorlawomer hayou songui pe
luwoh, pe hayou tahu pakiya songui pe royoh ndrinahu ilokuh ta King
Ketorlawomer pe hu kanhilingi nongnan pwi. 5-6 Iro hayou songui pe
hahiu pwen Ketorlawomer iyoh hu king matimou husa kili yiy–Amrapel
king tahu Sinar, Ariyok king tahu Ellasar, pe Tital king tahu Koyim. Husa
huyasura hu ndramat tahu para pahun, pe hupo pahun huyasura hu Repa
huro kol Asterot-Karnayim, pe huramwaitini hu. Pwen hungas kol Ham
pe hupopahun pe huramwaitini hu ndramira Sus; pe hungas yangiy para
kol Kiriyatayim pe hupopahun pe huramwaitini hu ndramira Em. Pwen pe
hupopahun pe huramwaitini hu ndramira Hor huye pahayi namandran
para Seyir, pe husani hu pe huwop iyapwen te kol Elparan, pakeh kili
kol mepo ndramat konohoyen aliy pwi. 7 Iyamulan Ketorlawomer pe
hu ndramat para pahun tan hu peiwani hu pe humui huya kol Kates,
ngalan handra mamu ngara hu kapohowei Enmispat. Hupopahun pe
huramwaitini hu ndramat para pwan masih tahu Amalek pe huramwaitini
hu Amor i, huro kol Hasason Tamar.
8 Pwen hu king mayimou tahu Sotom, Komorrah, Atmah, Sepoyim, pe
Pela iyapolo hu ndramat tahu para pahun huya rawure hu huya pwenten
hambut ngalan Sittim. 9 Pwen huya huyen aliy pe huya popahun iyapolo
hu king mahaamou, Ketorlawomer king tahu Elam, Tital king tahu Koyim,
Amrapel king tahu Sinar, pe Ariyok king tahu Ellasar. Hu king mahamou
iye ara hupo pahun iyapolo hu king mayimou. 10 Hupo pahun huya, pe
king tahu para Sotom pe king tahu Komorrah hilu wop iyasura hu ndramat
ta hilu hayah para pahun. Hapeko hu hayah huya yos iya ngat hayah
mburan iro pwenten para Sittim, pe hu masih huwop huya ngondron.
11 Ketorlawomer iyasura hu king matimou aro ara yihu wiri meltahu
ndramat para Sotom pe Komorrah iyasura anandrinahu pe huyau. 12 Pwen
pe hu wiri noru nali Apram, Lot, pe meltan masih, paratesah, irosura hu.
13 Hapeko ndramat hamou iwop pe iyarayah iya kili Apram pe iya nese
ndrainga Apram. Ndramat mepo iwop ara, ara yiy hamou Hipuruw. Apram
iye pakeh kili hu kei namandran ata Mamre. Mamre ara, yiy hamou
ndramira Amor. Yiy pe nalin hilu, Eskol pe Aner, yihu matimou kene ara,
ara yihu kowase Apram. 14 Apram ihilingi nongan iro kili ndramat aro
ipwai iyatan tehe pahun namandran irayah iro Sotom pe hu kanwiri noru
nalin Lot pe meltan masih pe hu kanyau. Pwen pe Apram ndrinan ilokuh
pe iyoh hu ndramiran tingat songui pe androlmou (318), hu ndramat para
pahun para wum tan. Pwen huya po pahun iyapolo hu king mahamou
mepo hu wiri Lot iyasura hu pe husani hu iya matne kol hakol ngalan Tan.
15 Kol iping pe Apram iwong iyatahu ndramat para pahun, pe ipwai iyatahu
para hu hayah hu kayau hasai pe hu hayah hu kayau hasai, pe huyau huya
popahun. Husani King Ketorlawomer iyasura yowen hu pe huwop iyapwen

* **14:3:** Eng: *Dead Sea*; TP: *Det Si*

te kol hakol ngalan Hopah. Hopah ara kol hakol iyapwen te hai ndruwa kol
namandran Tamaskus. 16 Pwen pe iwiri melit masih mepo hu pahanowei
iyasura noru nalin Lot pe meltan masih iyapolo hu pihin pe ndramiran hu.

Melkisetek itoholi Apram

17 Iyamulan para Apram isani King Ketorlawomer iyasura hu king
matimou hu kanyau, yiy imui isa, pe king tahu Sotom iya pohonani yiy
iro pwenten sih ngalan Sapeh ngara hu kapohowei "Pwenten ta King."
18 Pwen Melkisetek, yiy king tahu Salem pe yiy ndramat hamou para
mbuluya Ngindrai iyera Paingan Masih†, ara isap ana Apram ndrinanohun
pe ndrunukei ngahan‡ isa ngawan kili yiy. 19 Pwen pe itoholi Apram ipa,
"Ngindrai iyera Paingan Masih,
mepo imbusi kol pwan pe yang andre kitoholi wou.
20 Pe tukahari ngala Ngindrai kiya paingan masih,
paratesah, yiy irosura wou pe apo pahun iyapolo hu ndram para pahun
pe arayi hu pe asani hu huyau topwei."
Pwen Apram itaingani memelit masih mepo iro kili yiy iya pwelekei
masongui pe iyki pwelekei sih ara iyata Melkisetek.

21 Iyamulan king tahu Sotom ipwai iyata Apram ipa, "Aiki hu ndramiro
kamui, pe melit masih ara atam." 22 Hapeko Apram ipwai iyata king
tahu Sotom ipa, "Uhuri nimo iya paingan pe upwai ngawan iya mbulmara
YAPAN, Ngindrai iyera Paingan Masih mepo imbusi kol pwan pe paingan
yang, pe urandrangan 23 tehe, yo andre kunpo handra meltam pwi masih.
Matisan kamulan apa, 'Yo ko umbusi Apram pe iya ndramat hamou
namandran pe meltan soyon!' 24 Yo andre kunpo handra melit pwi masih.
Yo andre kuwiri memelit mepo hu ndramat to kanyaniy, pe iyasura memelit
hayah tahu ndramat matimou ngalahu ara iye: Aner, Eskol, pe Mamre.
Yihu matimou ara ko andre hu kapo memelit."

15

Ngindrai irapaniu iyapolo Apram

1 Iyamulan YAPAN iwong iya kili Apram iya taltal, pe ipwai iyatan ipa,
"Apram, mbuna anoh. Andre kupenani wou iya sehe mwomwan kisarayah
kili wou, pe andre kuiki memelit soyon iya kiya kasawem."

2 Hapeko Apram ihilingiy pe ipa, "O, YAPAN NGINDRAI, wou naiki tesah
ndrokonan kisa to? Konan. Yo noru pwi pe melto masih kene iripo andre
sehe ndramat maran kiro aliy? Yo ndramiro hamou o ara Eliyeser para kol
Tamaskus. 3 Pe anhang yo hamou mbunah pwi. Pwen andre ndramat para
poya mbuluyo ara andre maran kiro melto masih."

4 Pwen pe Apram ihilingi YAPAN iwong iya kili yiy paiwe ipa, "Ndramat
para poya mbulyam ara andre kinwiri meltam masih kene pwi yoh.
Norum, ndreyem imwonen andre kiwiri nokum pe kinimnim kiya meltam
masih." 5 Pwen YAPAN iwiri yiy iya ngawan pe ipwai iyatan ipa, "Maram
kiya paingan pe anime piriy masih hora yang. Alahi andromwa hu? Pwi
yoh! Tehen tora ko ndrayem hu andre karayah tehen aliy." 6 Apram
ihilingiy pe ilohongani tisingi nongna YAPAN ara ndrokonan masih. Pwen
pe YAPAN ipohowe Apram ara ndramat hamou imwonen masih.

---

† **14:18:** Eng: *priest of God Most High*; TP: *pris bilong God Antap Tru* ‡ **14:18:** Eng: *bread and wine*; TP: *bret na wain*

7 Pwen YAPAN ipwai iyatan ipa, “Yo YAPAN mepo uwiri wou asa mawen
kol Ur, ita nondriya kol namandran Kaltiya, para kuiki pwan iye kisatam
pe kiya pwanem.”
8 Hapeko Apram ipwai iyatan ipa, “YAPAN NGINDRAI, yo andre kupa-
hasaniy tehe tapeh mepo pwan aro nakiya mbukenan yo?”
9 Pwen YAPAN ipwai iyata Apram ipa, “Aya wiri mbulmwakau hamou
pihin, meme hamou, pe sipsip hamou kamai, hu kan masih, ara hayou tahu
maroyoh, pe kiyasura pai malmou.” 10 Apram iya wiri hu kan masih tehe
YAPAN ipwai iyatan, pe iwiri hu husa kili yiy. Pwen iralle hu iya maltoh pe
iyki hu haroh iya sahin pe haroh iya sahin, haroh iye ngilse haroh, pe hilu
pai o ara kintalle hilu pwi. 11 Pwen hu mannah tiken huwoh husa pwan
pakasa sap ana hu, hapeko Apram imbultahahu pe huwoh.
12 Lang ara paramwandrai pakeh nakiyalai, pe matiliu irayi Apram, pe
iye pwan pe imatin turut. Pwen inime melit handra mburuhan-mburuhan
isarayah isa kili yiy tehe nihinih pe inoh turuwe yiy. 13 Pwen YAPAN
iwong iya kili yiy ipa, “Wou apahasaniy tehe ndrayem hu andre kampwan
kol hakol mepo kolohu pwi, pe andre kapo mbulen kaya pahandra hu
ndramat para kol ara. Pe andre hu karayah hu ndramat para poya mbulen
o mwaihei tahu, pe hu ndramat para kol ara andre hu karandrondroyani
ndrayem hu kipoo hayou mahaangat. 14 Kiyamulan andre kurakultuwani
hu ndramat masih para kol namandran ara kiya mwomwan masih. Pe
kamulan para aliy andre ndrayem hu kasa mawen kol namandran ara
kiyasura meltahu soyon iya. 15 Pe wou ara andraya parangoloh masih,
pe kimat tam ara andre kisarayah waison o. Pe norum hu andre hu
karoni wou oho ndruwa tamam pe tumbum hu. 16 Pwen kiyamulan masih
ndrayehu mahaasap andre hu kamui kasa kol aripo. Hapeko mahapo ara,
takultuw mwomwan tahu Amor ara hiramwak ndron.”
17 Paramwandrai kinna lai pe kol kinlokuh, pwen Apram inime ko-
sumwan irotinam kohoyonga mwan, pe mwan iro yat paisui. Melit
malndra ara hilu ro yau mwalinga hu kan mepo kintalle hu pwen huro
pwan. 18 Iro mwonen lang ara YAPAN ipwai iyata Apram ipa, “Mahapo talu
nakaramwaniye kiya hiyan–tehe yo andre kuiki pwan kiro matne Ndran
Yisip kiya matne Ndran Namandran Yuprates kiyata ndrayem hu. 19 Pwan
ara mahapo yihu ndramira Ken, Kenis, Katmon, 20 Hit, Peris, Repa, 21 Amor,
Kenaan, Kirkas pe Yepus hu yerampwan aliy.”

16

Hakar irayah nambuyu Apram

1 Sarai ara nambuyu Apram hilyesou ndrangan niwen iya, hapeko Sarai
kinkun hamou noru Apram ara pwi. Pwen Sarai ma pihin tan hamou
pihi Yisip para poya mbulyan, ngalan ara Hakar. 2 Iyamulan Sarai ipwai
iyata Apram ipa, “YAPAN mbuwalin para yo kukun hamou mbunah. Pwen
pe lohongai to ipa ndre hiyan para amatin kiyapolo Hakar pe yiy andre
kikun mbunah kiya soiwim.” Apram ihilingiy pe ipa hiyan iya lohonga
Sarai. 3 Pwen Sarai iyki Hakar pihi Yisip iya kili Apram tehe nambuyun
para hilkapo mbunah. Hayou masongui ihipwen para Apram iye Kenaan,
pwen lohonge aro irayah. 4 Pwen Apram iwiri Hakar pe imatin sura yiy. Pe
Hakar ipahasaniy tehe yiy ara mapundriyan, pwen iya pe iho timwak pe iho
tingani ndriyan mbulmara Sarai. Pwen pe Sarai ndrinan ilokuh. 5 Pwen
Sarai ipwai iyata Apram ipa, “Wou ambusiy pe Hakar hira rapwespwes
mbulumoro pe imbusi yo tehe hamou pihin mwaihei. YAPAN o andre
kiramwaniye mwalinga talu.”

6 Apram ipwai iyata Sarai ipa, “Hiyan. Hakar, pihin para poya mbulyam
ara, ita pahandram o. Ita lohongai tam o apambusi tapeh kiyatan.” Pwen
Sarai ihilingi nongna Apram, pe irasisingat ana Hakar pe Hakar iwop.
7 Hakar iyau iya iye kol mwaihei pakeh sohomwiying handrang ngilse
sai iya kol Sur. Pe angelou ta YAPAN hamou iyarayah iya kili yiy 8 pe ipa,
“Hakar, wou ara pihin para poya mbulya Sarai. Pe wou ayau aleheh pe naya
aleheh?” Hakar ipwai iyata angelou ipa, “Yo uwop ta Sarai, paratesah, yiy
irasisingat ano.”
9 Pwen angelou ta YAPAN ipwai iyata Hakar ipa, “Amui aya kili Sarai;
ahalingi yiy pe aro pahandran para poya mbulyan.” 10 Pe ipwai iyatan
paiwe ipa, “Yo andre kumbusiy pe ndrayem hu andre karayah soyon iya
pe kinlahi hamou kindromwa hu pwi.”
11 Pwen angelou ta YAPAN ipwai iyatan paiwe ipa, “Wou mapundriyam,
pe wou andre amwalahiy kiyata mbunah hamou kamai, pe andre apohowe
ngalan ara Yismayel,* paratesah, YAPAN kinhilingi ndringem para koisirai.
12 Hapeko norum andre kiyen pe mipwan tan andre kimbus tehe hamou
puyap para yangiy.† Yiy andre kihimwomwan kiyatahu ndramat masih
pe hu ndramat masih andre hu kahamwomwan kiya kili yiy. Yiy andre
kinikuw sura nalin hu hiyan pwi.”
13 Angelou iwong ihipwen pe kinyau, pe Hakar iyen, iro lolohonge. Pwen
ipohowe ngala YAPAN mepo iwong isa kili yiy ara, “Ngindrai mamaran pe
inime yo;” paratesah, ipa, “Yo unime hiyeh ngara kinime yo.” 14 Pwen pe
mahapo hu ndramat hu pohowe ngala ndrikou ara “Peer-Lahai-Roi,”‡ ita
tehen tora ko ita ndrokolo kol malkol, Kates pe Peret.
15 Pwen Hakar imwalahiy iyata noru Apram kamai, pe Apram ipohowe
ngalan ara Yismayel. 16 Pwen pe Apram hayou tan iho androlngui pe anoh
(86) pwen Hakar imwalahiy iyata norun kamai, Yismayel.

17

Ngala Apram irayah howen

1 Apram hayou tan andrsongui pe androsih pe YAPAN iyarayah iya kili yiy
pe ipwai iyatan ipa, “Yo ara Ngindrai Pwokeyan Masih. Ahalingi yo pe oho
ndruwa nongno pe ambusi melit masih hiyan. 2 Mahapo talu nakarapaniu
mwalinga talu pe andre kumbusi ndrayem hu kasarayah soyon iya.”
3 Apram itukuruhu pe payan iya iye ndrita pwan pe Ngindrai ipwai iyatan
ipa, 4 “Mahapo talu nakarapaniu, pe upwai ndrokonan tehe wou andre
arayah tumbu hu ndraye ndramat soyon andre hu koro kene kol pwan.
5 Kiro matinen mahapo kiya andre hu kanpohowe ngalam Apram pwi;
andre hu kapohowe ngalam ara kiya “Apraham,”* paratesah, yo andre
kumbusiy pe wou ara andre arayah tumbuhu ndraye ndramat soyon iya.
6 Pe yo andre kumbusi ndrayem hu kasarayah soyon, pe hayah tahu andre
hu kasarayah hu king. 7 Yo nakurapaniu mwalinga talu kiya nongan to,
andre kiro kili wou kiya lang kamulan pe nongan to andre kinhipwen

---

* **16:11:** “*Yismayel*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*Ngindrai ihilong*”; Eng: “*Ishmael*” means “*God hears*”; TP: “*God i harim*” † **16:12:** Eng: *wild donkey*; TP: *wel donki* ‡ **16:14:** “*Peer-Lahai-Roi*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*Ndrikou ta Ngindrai mepo yiy mwalen pe ngara kinime yo*”; Eng: “*Well of the Living One who sees me*”; TP: “*Hul wara bilong God igat laip na i lukim mi*” * **17:5:** “*Apraham*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “*Tumbuhu soyon iya*” Eng: “*Father of many (nations)*”; TP: “*Papa bilong planti lain manmeri*”

pwi. Yo ara Ngindrai tam pe Ngindraye ndrayem hu mepo nakasarayah kamulan. 8 Yo andre kuiki pwan masih para Kenaan satam. Mahapo atampwan aliy tehe hamou ndramat mawen. Hapeko andre kuikiy kisatam pe ndrayem hu kamulan, hasap kiyau hasap, pe kiya kolohu. Pe hu keyen aliy lang masih, pe yo andre kurayah Ngindrai tahu."

Ngindrai ipwai iyatahu ndraye Apraham kamai para kasondriti kapilo hu

9 Pwen Ngindrai iwong iya kili yiy ipa, "Wou pe ndrayem hu kamulan, wawu masih kahalingi tapaniu to pe kapotisingiy kiya hiyan. 10 Wou pe ndrayem hu kamulan, wawu masih nongna wawu pe lohonga wawu masih kiya handra ko para kasondriti kapilo wawu kamai masih.† 11 Pe wou ara andre hamou kisondriti kapilom, pe andre kipwainganiy tehe nongna talu pe lohonge tatalu ara handra ko tehe talu tapaniu. 12 Pe hu mbunah kamai masih mepo tinahu kinmwalahiy tahu, pe lang tahu iro mandrolwoh ara, andre kasondriti kapilohu masih–hu mbunah noruhu ndramat para wum tam, pe noruhu ndramat para poya mbulyam, pe kiyasura hu mbunah tahu ndramat mepo asou hu, huro kol hayah mawen mepo ndrayem imwonen pwi. 13 Hu mbunah kamai masih tinahu humwalahiy iyatahu huro wum tam, pe hu kamai masih atasou hu huro kol mwanan ara hu masih kahalingiy pe kasondriti kapilo hu. Pwen andre nongan to uikiy ara andre kisarayah kiro sangi wawu pe andre kipwaingani tapaniu to, pe andre kinihipwen pwi. 14 Kapa hamou kinhilingi nongan ato pwi pe hu kansondriti kapilon pwi, ara andre kiya mawen kili ndramiro hu mepo hu kansondriti kapilohu pwen. Pe andre kintayah yowe pwi, paratesah, yiy kintanuhuyani tapaniu to pwi."

15 Pwen Ngindrai ipwai iyata Apraham ipa, "Mahapo mbuna apohowe ngala nambuyum Sarai, kiro mahapo kiya apohowe ngalan kiya Sarah.‡ 16 Yo andre kutoholi yiy, pe yiy andre kimwalahiy kiyata norum hamou kamai. Pe andre kutoholi Sarah, pe ndrayen hu andre kasarayah soyon iya, pe hu king hayah andre karayah kili ndrayen hu."

17 Apraham itukuruhu pe payan iya iye ndrita pwan pe ilohonganiy pe ihai, pe ipa, "Sehe ndramat ndrokonan mepo hayou tan kinna masangat pwen pe andre kipo mbunah? Sarah, hayou tan andrsongui, ita ilahi para kimwalahiy kiyata hamou mbunah?" 18 Yiy ipwai iyata Ngindrai ipa, "Konan. Hiyan para maram kiro ta Yismayel pe atoholi yiy?"

19 Hapeko Ngindrai ipwai iyatan ipa, "Pwi yoh! Nambuyum Sarah ara andre kimwalahiy kiyata norum hamou kamai, pe andre apohowe ngalan ara kiya Yisak. Pwen andre kurapaniu kiyasura yiy, pe tapaniu to andre kinto-kinto kili ndrayen hu kamulan pe andre kinihipwen pwi. 20 Pe yo kunhilingi nongnam mamu asike yo iyata Yismayel. Pwen yo andre kutoholi yiy pe andre kuhingini yiy hu mbunah soyon pe ndrayen hu andre kasarayah soyon iya. Pe yiy andre kiya tamahu ndramat namandran songui pe lumou pe andre kumbusi yowen hu karayah pwokeyahu iya. 21 Hapeko yo andre kuiki nongan to para tapaniu ara kiya kili norum Yisak. Pe walah songui pe luwoh kihipwen, noru Sarah ara kinsarayah." 22 Iyamulan para Ngindrai iwong iyata Apraham ihipwen, Apraham iyen pe yiy iyau.

23 Iro lang ara ko, Apraham ihilingi nongna Ngindrai pe isondriti kapilo norun Yismayel iyapolo hu kamai masih para wum kili yiy, iyasura hu

† **17:10:** Eng: *circumcised, circumcision* ‡ **17:15:** "*Sarai*" ndre "*Sarah*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, "*Noru king pihin*"; Eng: "*Sarah*" and "*Sarai*" mean "*Princess*"; TP: *Pikinini meri bilong king*

kamai para poya mbulyan mepo kinsowani hu. 24 Apraham ara hayou tan
iro andrsongui pe androsih pe hu sondriti kapilon, 25 pe norun Yismayel
ara hayou tan iro songui pe royoh. 26 Hilu malmou kene hu sondriti kapilo
hilu iro nondriya lang sih o, 27 iyasura hu kamai masih para wum tan, pe
hu kamai masih para poya mbulyan.

18

Yapan ipa Sarah andre kipo mbunah hamou kamai

1 Lang sih ndrokolo lang pe paramwandrai ara ngandrahan iya, pwen
YAPAN iyarayah iya kili Apraham. Apraham iyempwan pohomara kamai
tan iro pakeh kili hu kei namandran ata Mamre. 2 Apraham iyempwan
pe payan pakitandras pwi, inime hu ndramat matimou huro tine. Pwen
ihimbuh iya pe iyarapohonani hu, pe itukuruhu pe payan iya iho ndrita
pwan.
3 Pwen pe ipwai ipa, “Yapane, kapa apwes sato, hiyan para kusopwat
wawu. 4 Wawu keyen iye pe yo kuyapwai kiyata hamou para kipo hape
ndran kisa. Pe wawu kasungani ndrika wawu kihipwen, pwen wawu
kayangoh kaya pahandra kei iye. 5 Akamin; pe yo kuyapo hape anandrinai
kisa pe wawu kainiy pe andre kipwokeyani wawu para wawu kayau.
Wawu sa kol to pe yo upwes para kusopwat wawu.”
Pwen hupwai iyatan hupa, “Hiyan, apo. Yowu rawuloh iya lohongai tam.”
6 Apraham ileheleh iya kamai tan, pe ipwai iyata Sarah ipa, “Kileh, aya
wiri palawa* sahat namandran mepo anrahiy pe kinna wawan masih,
ara awiriy kisa, asulyaniy, pe atun hayah ndrinanohun.” 7 Pe yiy ingap
iya kili hu mbulmwakau tan pe ipirani noru mbulmwakau hamou mepo
sangin imuh. Pe iwiriy iya kili ndramat hamou para poya mbulyan pe
imbusiy leheleh pe iya mwan. Imayis ihipwen, pwen iwiriy pe iyaikiy iya
kili Apraham. 8 Pwen Apraham iwiri sis,† pe susu mbulmwakau pe noru
mbulmwakau ariya pe yiy mbukenan iykiy iya kili hu matimou pe huyan.
Huro namam pe yiy ara iro tine pahandra kei hakou ngilse hu.
9 Pwen hu sike yiy hupa, “Nambuyum Sarah aleheh?”
Apraham ipwai iyatahu ipa, “Yiy iyera kamai.”
10 Hamou tahu ipwai iyatan ipa, “Walah songui pe luwoh kihipwen,
pe kumui kusa, pwen andre noru Sarah hamou kamai kiro.” Sarah
iro pohomara kamai ndruwa ndramat mepo iro wong ara, pe ihilingi
nongan masih ndramat ara iropwai. 11 Apraham pe Sarah ara hilu kanna
parangoloh pwen pe hilu kanlahiy para kapo mbunah pwi, pe Sarah ara
kinhipwen sapiya walah tan. 12 Pwen Sarah ihaisani yiy mbukenan pe ipa,
“Mahapo kunna pihi parangoloh masih, pe nomwule pwen. Pe namandran
ato kinna parangoloh pwen i. Pe andre kumatin kuyapolo kamai to pe
youlu kapwes pe kapo mbunah tapeh?”
13 Pwen YAPAN isike Apraham ipa, “Paratapeh Sarah ihai pe ipa, ‘Yo andre
kupo mbunah tapeh, mepo yo kunna pihi parangoloh pwen?’ 14 Sehe melit
pwokeyan mepo kinlahiy para YAPAN kimbusiy pwi yeh? Tehe kunpwai,
walah songui pe luwoh kihipwen, pe pakusa, pwen andre noru Sarah
hamou kamai kinsarayah pwen kiro.” 15 Sarah ihilingi nongna YAPAN pe
inoh. Pwen pe ipwasoyou ipa, “Pwi yoh, yo kunhai pwi!” Pwen YAPAN
ipwai iyatan ipa, “Pwi; wou ahai ndrokonan.”

Yapan nakipwalngani kol Sotom

---

* **18:6:** Eng: *flour*; TP: *plaua* † **18:8:** Eng: *cheesecurds*

16 Pwen hu ndramat matimou huyau huya ngondron pe marahu iya kol
ngawan Sotom, pe Apraham irikai iya surahu pe iyaiki hu huya sai. 17 Pwen
YAPAN iwong iya lohongan ipa, “Yo andre kunkohoni handra lohongai
kili Apraham pwi, para sehe lohongai nakumbusiy. 18 Ndraye Apraham
hu andre karayah soyon pe pwokeyahu ya, pe andre kutoholi kol pwan
masih kiyau kili Apraham. 19 Yo kunpohowe yiy para kiwong pwokeyan
kiya kili norun hu masih pe ndrayen hu, para hu kahalingi yo pe kambusi
melit masih hiyan pe kimwonen. Kapa hu kambusi lohongai masih tehe
kunpwai, yo andre kumbusi memelit masih tehe kunpwatisingiy kinna
tan.”
20 Pwen YAPAN ipwai iya kili Apraham ipa, “Yo kunhilong nongan soyon
tehe kol Sotom pe Komorah ara kultuw tahu mwomwan pe namandran
masih. 21 Yo andre kuyapwan pe andre kuya nime kultuwayihu tehe
kunhilong ara ndrokonan ndre pwi, pe andre kupahasaniy.”
22 Pwen hilu ndramat malmou hilyau hilya pwen te Sotom, pe Yapan o
irondron sura Apraham. 23 Pwen Apraham iya pakeh kili YAPAN pe isike
yiy ipa, “Apwai ndrokonan–andre apwasili hu ndramat hiyan kiyapolo
hu ndramat mwomwan? 24 Pe kapa hu ndramat hiyan tora kol ara hu
mayimingui, andre apwasili hu topwei, ndre konan, hu koro?–paratesah,
hu ndramat hiyan ara mayimingui hu toraliy. 25 Ndrokonan upahasaniy
tehe wou anlahiy para arayi hu ndramat hiyan kiyasura hu ndramat
mwomwan pwi. Ara tehen tapeh! Wou anlahiy para ambusi kultuw tora
kiyawule kili hu ndramat hiyan pe mwomwan kene pwi. Andre kintayah
tehen tora pwi. Ndramat namandran para tamwaniye para kol pwan masih
ara andre kimbusi lohongai masih kimwonen pe kihisoule, ndre?”
26 Pwen YAPAN ipwai iyata Apraham ipa, “Kapa kunime hu ndramat
hiyan tora kol Sotom koho mayimingui andre kunmbusi hapesah kinna
tahu masih kene pwi.”
27 Pwen Apraham ipwai paiwe iya kili yiy ipa, “O Yapan, ndrinam mbuna
kilokuh kiya nongan masih kunwong kinna aliy, koyum kisikirani yo. Yo
ndramat mwaihei o tehe kohu pwan pe palam, pe kunlahiy para kuwong
kiya handra lohongai pwi. 28 Kapa hu ndramat hiyan mayimingui pukene
pe hu koho haangui pe yimou, andre apwalngani kol masih ara topwei
kiyasura hu ndramat mwomwan?”
Pwen yiy isomwiy ipa, “Andre yo kunpwalngani kol Sotom pwi, kapa
kunime hu haangui pe yimou o.”
29 Apraham iwong paiwe ipa, “Kapa anime yihu mahaangui o?”
Pwen ipwai ipa, “Andre kunmbusi hapesah pwi kapa yihu mahaangui o.”
30 Pwen Apraham iwong paiwe ipa, “Yapan, ndrinam mbuna kilokuh to.
Yo nakuwong paiwe kisa kili wou. Andre ambusi tapeh kapa yihu matingui
o?”
Pwen ipwai ipa, “Andre kunmbusiy pwi kapa kunime hu matingui hu
toraliy.”
31 Apraham iwong imui paiwe iya kili Yapan ipa, “Ndrinam mbuna
kilokuh to para uwong soyon. Kapa anime yihu malungui o?”
Pwen ipwai ipa, “Iya hiyan atahu malungui, andre kunpwalngani topwe
hu pwi.”
32 Iyamulan ipa, “O Yapan ndrinam mbuna kilokuh to. Yo nakuwong
porosih iye ko pe nongno nakihipwen. Kapa anime hu masongui o, andre
ambusi tapeh?”
Pwen ipwai ipa, “Andre kunpwalngani topwe hu pwi iya hiyan atahu
masongui o.”

33 YAPAN iwong iya kili Apraham ihipwen, iyamulan iyau pe Apraham
imui iya kamai tan.

19

Hu Sotom hu rakultuw mwomwan

1 Kol ipiyah, pe Lot iyempwan pohomara papai namandran para kol
namandran Sotom, pe inime hilu angelou malmou hilu rotokai nakasa kol
Sotom. Pwen itine pe irikai iya kili hilu, pe itukruhu pe payan iya pwan,
2 pe iwong iya kili hilu ipa, “Walu yapan to, walu kasa seu to pe kasungani
ndrika walu pe kaye seu to mepo kiping. Moh makohun o, walu katine pe
walu karikai.” Pe hilpa, “Pwi yoh, youlu andre koro matin ndrokolo kol
aripo ndrohonoku mbultere.”
3 Hapeko Lot nongnan ipwoke pe hilyapolo yiy pe huya seu tan. Pwen
Lot ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulyan para hu kattun hayah
ndrinanohun, yis* aliy pwi. Pwen hu mbusi anandrina hilu pe hilyan.
4 Iyamulan para namnam, hilu angelou malmou pakaya matin, pe hu kamai
masih para kol namandran Sotom husa seu ta Lot. Yihu parangoloh pe
wihou masih, ara hu hupwen husa pe hu rakayani seu. 5 Pe huyoh iya
kili Lot pe husike yiy hupa, “Hilu ndramat malmou kansa tora kili wou
mahapo yoping ara hilu aleheh? Awiri hilu kasa ngawan kili yowu para
yowu kapopilah kiyasura hilu.”
6 Lot iya ngawan kili hu, pe iwari papai iro ndruwan. 7 Pe ipwai iya
kili hu ndramat para Sotom ipa, “Wawu kowase, wawu mbuna kambusi
melit mwomwan tora. 8 Akanimei; noru malmou pihin ara hilu kanmatin
kinnapolo hu kamai mapu. Kuya wiri hilu kasa ngawan kili wawu pe
wawu kambusi sehe lohongai ta wawu kiya kili hilu. Hapeko wawu mbuna
akambusi handra melit mwomwan kiya kili hilu kamai malmou iye. Hilu
ara topo seu to pe yo andre kuponokulani hilu.”
9 Hapeko yihu ndramat ara hamou ipwai iya kili hamou hupa, “Ndramat
ita, kolon iye pwi. Ipa ndre yiy hiyeh, mepo ita wong pe ipa tukahalingi
yiy?” Pwen hu pwai iyatan hupa, “Lot, aya mawen! Kapa anna mawen
pwi, andre yowu kambusi mwomwan kiya kili hilu malmou ara, pe yowu
karakultuwani wou kiya mwomwan masih.” Pwen hu tinihi Lot pe yihu
pakaya tumbuwe papai para seu.
10 Hapeko hilu malmou ara hilu hileh o, pe hilu luwi Lot iro ngawan isa
nondriya seu pe hilwari papai. 11 Pwen pe hilu yohi marahu ndramat huro
ngawan ara iyoh masih, pe yihu kanlahi kanime papai para seu pwi yoh.

Lot itali Sotom

12 Pwen hilu angelou malmou hilu pwai iya kili Lot hilpa, “Kapa wou
manorum hu kamai ndre pihin, ndre noru sowam hu, ndre hamou para
wum tam iripo kol namandran iye, awiri hu pe wawu masih kaya mawen.
13 YAPAN ipwandrisa youlu para youlu kapwalngani kol namandran iye
kiya mwomwan masih; paratesah, YAPAN kinihilong tehe kultuwayihu ara
mwomwan masih.”
14 Pwen Lot irikai iya kili hilu ndramat malmou hilu pakayesou kiya
kili norun malmou pihin, pe ipwai iya kili hilu ipa, “Walu kaleheleh pe
kaya mawen kol iye. YAPAN andre kipwalngani kol Sotom kiya mwomwan
masih.” Hapeko hilu ndramat ara hilu hilingi Lot iwong, pe hilupa ndre Lot
ara ipwasesemit iya kili hilu.

* **19:3:** Eng: *yeast*

15 Makohu ping o, hilu angelou malumou hilu pwai iyata Lot para
kileheleh pe hilpa, “Kileh! Awiri nambuyum pe norum malmou pihin pe
wawu kaya mawen kol iye. Matisan YAPAN kipwasili kol namdnran iye pe
wawu kakuni nopwaran.”
16 Lot ihindrundru pe kinihileh pwi, hapeko Yapan koyun isikirani yiy.
Pwen pe hilu angelou malmou hilu mbultuwe nima Lot, nambuyun, pe
norun hilu malmou pihin pe hilu luwi hu huya ngawan kol Sotom. 17 Pwen
hamou ta hilu angelou malmou ara ipwai iyata Lot pe norun hu ipa, “Wawu
kawop kileh kaya mwanan; matisan wawu kamat. Mara wawu mbuna
kimui kiyamulan, pe wawu mbuna akayangoh kaya kol pwenten. Wawu
kawop kaya paingan ngondron pe andre wawu kanmat pwi.”
18 Hapeko Lot ipwai iyata hilu malmou ipa, “Pwi yoh, walu Yapane;
kaha nokule hape satowu. 19 Walu kanmbusi hiyan sato pe kunmat pwi,
hapeko kol ngondron ara mwanan iya. Andre kunnarayah naliy mapwi pe
mwomwan kisa kirayi yo pe kumat.” 20 Pwen ipwai iyata angelou paiwe
ipa, “Anime kol hakol mendreheh hira? Ara hira pakeh masih; animei?
Hiyan para kuya kohon kuyaliy? Pwen pe andre kunmat pwi.”
21 Pe angelou ipwai iyatan ipa, “Hiyan, yo upwes iya lohongam. Yo andre
kunmbusi mwomwan kinna kol mendreheh ara pwi. 22 Kiya, aleheleh!
Angap! Andre kunmbusi hapesah pwi kipoo ayarayah aya kol ara.” Lot
inime kol pe ipa kol ara mbusikau o. Pwen hupohowe ngala kol ara Sowar.†

Yapan ipwalngani kol malkol Sotom pe Komorah

23 Paramwandrai iro ngas nakisa paingan pe Lot iyarayah iya Sowar.
24 YAPAN imbusi mwan iro yat sombule pat pe ilon iro paingan yang pe isa
pwan, ara tehe mbulou indrut, pe itimwi kol malkol Sotom pe Komorah.
25 Tehen tora ko pe YAPAN ipwalngani kol malkol ara iyasura hu ndramat
masih huro aliy pe mbuwakei masih kene iro ndrita pwan ara husongut
topwei. 26 Nambuyu Lot maran imui iyamulan pe YAPAN irapaiwani yiy pe
irayah tehe pat sou pe iro tine tehe sih ndruw.
27 Mandroulang sih i, Apraham itine pe iya kol mepo mamu iro tine aliy pe
iwong iyasura YAPAN. 28 Iya iro tine kol ara pe maran pakiya kol pwenten
masih para pwan Sotom pe Komorah pwi, kosumwan irotinam aliy, ara
tehe iro yau sih ndrohomwan namandran.
29 Ngindrai ilohongani nongna Apraham pe neren iyata Lot. Pwen pe
Lot iwop iya Sowar pe iya kohon tandrohonga Ngindrai itimwi Sotom pe
Komorah isongut iya mwomwan.

Hu para Mowap pe Amon husarayah

30 Lot inoh para kiye Sowar, pe ipwai iyata norun malmou pihin, pe
huwop huya ngondron pe huya kohon huya nondriya ngat sih. 31 Lang sih
norun pihi namandran ipwai iyata pihi mendreheh ipa, “Tama talu kinna
parangoloh. Mahapo nondriya kol pwan masih hamou kamai kinto aliy
pwi para kiwiri talu, pe talu kakun mbunah tehe hu ndramat para koluw
ngara kambusiy. 32 Kiya, takahang tama talu ndran ngandrahan ngahan‡
pe kiyin para kimbusi yiy pe lohongan kiya pwi, pe talu kamatin kiyasura
yiy pe takakun mbunah.”
33 Huyen kol iping, pe hilu hang tama hilu ndran ngandrahan ngahan, pe
iyin pe lohongan iya pwi masih. Pe yiy pihi namandran iyamatin iyapolo
yiy. Tama hilu ara iyin ndran ngandrahan pe iyki lohonga pwi iyatan pe

† **19:22:** *“Sowar”* iya nongna kol tahu Hipuruw, pohoweyan ara pakipakeh kili nongan handra ipa *“mendreheh”*; Eng: *Small*; TP: *Liklik* ‡ **19:32:** Eng: *wine*

tanan hapesah pwi. Yiy kinpahasaniy tehe norun pihin kinmatin sura yiy
pe kinsa mawen ara pwi. 34 Mandroulang, pihi namandran ipwai iyata
nalin pihi mendreheh ipa, “Pinge ping yo umatin iyasura yiy, pe mepo
kiping takahang yiy ndran ngandrahan paiwe pe wou aya matin ayasura
yiy. Pwen talu malmou kene andre kakun mbunah kili tama talu.” 35 Pwen
ping ara hilu hang yiy ndran ngandrahan paiwe para lohongan kiya pwi,
pe iyin pe lohongan iya pwi masih, pe tannan hapesah pwi, pe norun pihi
mendreheh iya pe imatin iyasura yiy. Pe yiy kinpahasaniy porosih i tehe
norun kinmatin sura yiy pe kinsa mawen ara pwi.

36 Pwen hilu malmou kene hilu mwalahiy iyata noru tama hilu. 37 Yiy pihi
namandran imwalahiy iyata norun hamou kamai pe ipohowe ngalan ara
Mowap.§ Mbunah aro ara isarayah tumbuhu ndramira Mowap mahapo
hutora. 38 Yiy pihi mendrehe imwalahiy iyata norun hamou kamai pe
ipohowe ngalan ara Pen-Ammi.** Yiy ara isarayah tumbuhu ndramira
Amon mahapo hutora.

20

Apraham pe Apimelek

1 Iyamulan Apraham irakuhuye pe itine iyau iya kol namandran Nekep,
pe ipwili yumwan iro ndrokolo kol malkol, Kates pe Sur. Lang sih Apraham
iya kol hakol ngalan Kerar, 2 pe ipwai iyatahu ndramat para kol ara tehe
Sarah ara pisun. Pwen pe King Apimelek para kol Kerar ipwai iyatahu
ndramiran pe huya wiri Sarah isa kili yiy.

3 Pe Ngindrai iyarayah iya kili Apimelek iya nihinih pe ipwai iyatan
ipa, “Wou andre amat, paratesah, pihin mepo anwiri yiy ita kili wou ara
kinyesou.”

4 Hapeko Apimelek ara kinmatin kinna sura Sarah ara mapu. Apimelek
iyen pe ilolohonge pe ipwai iyata Ngindrai ipa, “Yapan to, kunmbusi handra
melit mwomwan pwi yoh! Wou narayi yo pe hu ndramat to ko mwaihei?
5 Apraham mbukenan ipa Sarah ara pisun, pe Sarah ipwai isa kili yo tehe
Apraham ipwai. Sarah ipa Apraham ara wayin. Pwen pe umbusi lohonge
iye ara iyau sai hiyan, pe hingorowa mwoiwo ara ileu. Yo kunmbusi handra
lohongai mwomwan pwi.”

6 Pwen Ngindrai ipwai iyatan iho nondriya nihinih ipa, “Upahasaniy tehe
wou ambusi lohongai iye ara iyau sai imwonen pe hingorowa mwoiwam
ara ileu. Pwen pe upahasaniy pe kunna hiyan satam para ambultuwe yiy
pwi, pe antakultuwani yiy pwi. 7 Hapeko mahapo ko ayaiki pihin ara kimui
kiya kili nambuyun. Nambuyun ara yiy hamou pohon para mbulyo.* Pwen
ndramat ara andre kitoholi wou pe andre anmat pwi. Pe kapa anaiki yiy
kimui pwi, upwai satam imwonen, wou pe hu ndramat tam masih ara
andre wawu kamat topwei.”

8 Makohuping o, Apimelek iyoh hu ndramat namandran para poho
mbulen tan husa pe itiyani melit masih tehe kinhilingi Ngindrai kinpwai
kinnatan iya nihinih pe hunoh mimiri hu. 9 Pwen Apimelek iyoh Apraham
iya kili yiy, pe isike yiy ipa, “Wou apambusi tesah kisa kili yowu yeh? Yo

---

§ **19:37:** “*Mowap*” iya nongna kol tahu Hipuruw, ndringen ara pakipakeh kili nongan handra ipa “*Irayah kili tomo*”; Eng: *from Father*; TP: *Em I kam long papa bilong mi* ** **19:38:** “*Pen-Ammi*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “*Noru ndreye hu*”; Eng: *Son of my people*; TP: *Pikinini wanblut bilong mi* * **20:7:** Eng: *prophet*; TP: *profet bilong mi*

umbusi tesah mwomwan isa kili wou pe apambusi kultuw ara kisa kili yo pe melto masih? Lohongai ara anlahiy para ambusiy pwi."
10 Pwen Apimelek isike Apraham ipa, "Paratapeh pe wou ambusi lohongai tehen tora?"
11 Apraham ipwai iyatan ipa, "Yo upa ndre hu ndramat para kol iye ara konhonoh ta Ngindrai pwi. Pe andre karayi yo pe kawiri nambuyu. 12 Pe Sarah ara pisu ndrokonan. Youlu malmou kene tama youlu ara hamou o, hapeko tina youlu ara malmou, pe uwiri yiy iya nambuyu. 13 Tandrohonga Ngindrai iyoh yo pe utali wum ta tomo pe hu yowe, ara upwai iyata Sarah upa, 'Kapa talu kaya kol hakol-hakol, ara ayoh yo wayim. Pwen lohongai ara andre kiyinganiy tehe wou ara anamili yo namandran iya.'"
14 Pwen Apimelek iyki Sarah imui iya kili Apraham, pe lang ara ko iyki hu mbulmwakau pe sipsip hayah, iyasura hu ndramat hayah para poya mbulyan iya kili Apraham. 15 Pe Apimelek ipwai iyata Apraham ipa, "Pwan namandran iye ara ato ko. Wou ayampwan hape aleheh kapa anamiliy."
16 Pwen ipwai iyata Sarah ipa, "Yo mahapo ko nakuiki sombule pat silwa† masopou (1,000) nakiyata wayim, pe hu yowem masih andre hu kapahasaniy tehe wou anmbusi handra kultuw mwomwan ara pwi."
17-18 Apimelek pakiwiri Sarah pakiya nambuyun, pe YAPAN irakultuwani hu pihin masih para wum tan para hu andre kankun mbunah pwi. Hapeko iyamulan Apraham koyun isikirani Apimelek pe itohun iya kili Ngindrai, pe Ngindrai imbusi Apimelek iya hiyan. Pwen pe nambuyu Apimelek iyasura hu pihin masih para poya mbulyan ara, hu lahiy para hu kakun mbunah paiwe.

21

Sarah imwalahiy iyata Yisak

1 Pwen YAPAN imbusi hiyan iyata Sarah tehe kinpwai; pe imbusiy tehe kinpwatisingiy kinna tan. 2 Apraham ara kinna parangoloh masih, hapeko Sarah ara mapundriyan pe imwalahiy iyata mbunah kamai. Pe imwalahiy iyatan ara imwonen lang tehe Ngindrai kinpwai para kimwalahiy.* 3 Pe Apraham ipohowe ngala norun, mepo Sarah imwalahiy iyatan, ara Yisak.† 4 Pwen pe lang mandrolwoh ta Yisak ihipwen, Apraham isondriti kapilo Yisak tehe Ngindrai kinpwatisingiy kinna tan.‡ 5 Apraham hayou tan ara iro masangat, pwen Sarah imwalahiy iyata Yisak.
6 Sarah ipa, "Ngindrai iyki pwesai pe haisai iripo kili yo. Pwen kapa hiyeh kihilingiy, andre kipwes kisasura yo." 7 Pwen Sarah ipwai porosih i ipa, "Koluw hiyeh ilahiy para kipwai kiyata Apraham toro: 'Pihin tam Sarah ara andre kimwalahiy kiyata mbunah hamou, pe kiyuk sus kiyatan?' Apraham kinna parangoloh pwen, hapeko yo umwalahiy iyata norun hamou kamai."
8 Pe mbunah kinmandra, pwen Apraham imbusi yon iro mwonen lang Yisak ihipwen sus.

Apraham irasse Hakar hilu Yismayel

9 Hakar, pihi Yisip, imwalahiy iyata noru Apraham kamai, Yismayel. Pe lang sih Sarah inime Ismayel iro nonoyou. 10 Pwen Sarah ipwai iya kili Apraham ipa, "Arasse pihin para poya mbulyo ara, pe hilu norun kene

† **20:16:** sombule pat silwa ara tehe 11.5 kilo; Eng: *a thousand shekels of silver*; TP: *1,000 mani silva*
* **21:2:** Anime sapta 17:21 † **21:3:** Ngalan "Yisak" iya nongna kolo hu Hipuruw ara ipa "ihai"; Eng: "*Isaac*" means "*he laughs*" ‡ **21:4:** Anime sapta 17:12

hilkayau. Mbunah ara andre kinpo handra meltam kamulan ara pwi. Yisak o andre kiro nimnim kiya meltam masih."

11 Yismayel ara noru Apraham i, pwen pe nongna Sarah, ara imbusi Apraham iporu. 12 Hapeko Ngindrai ipwai iyata Apraham ipa, "Mbuna alohonge soyon kiyata mbunah kamai pe pihin para poya mbulyam. Ambusiy tehe Sarah kinpwai satam, paratesah, ndrayem hu masih nakasarayah kamulan, ara andre hu kayau kili Yisak o. 13 Hapeko yo andre kumbusi ndraye noru Hakar hu kasarayah soyo-soyon iya, paratesah, yiy ara norum i."

14 Makohuping sih, Apraham iwiri pwendran ipep iya ndran iyasura anandrinai pe iykiy iya pwese Hakar. Pe Apraham iyki wihou iya kili Hakar pe irasse hilu pe hilyau. Hakar hilu norun hilya hiltorokai kol pwosowen Peersepa mepo ndramat aliy pwi.

15 Pwen ndran ihipwen masih pe Hakar iyki norun wihou iya pe imi pahandra kei hakou mendreheh. 16 Pwen Hakar iyau iya mawen hape pe impwan aliy, pe ilolohonge soyon toro: "Yo mbuwali para kunime noru kimat." Pe Hakar impwan pe iro rang memesun.

17 Pe wihou ara irang pe Ngindrai ihilingiy. Pwen angelou hamou ta Ngindrai iho paingan yang pe iyoh Hakar ipa, "Hakar, ariya tehen tapeh? Mbuna anoh; wihou iyera pwan pe ita rang yoro, ara Ngindrai kinhilingi ndringen pwen. 18 Atine pe aya soli yiy kitine pe kisa kili wou. Yo andre kumbusi yiy pe ndrayen hu andre kasarayah soyon iya."

19 Pwen Ngindrai imbusi mara Hakar ileu pe inime ndrikou sih. Pe Hakar iwiri pwisindran iya, imwaniy, isa pe norun iyin.

20 Pe Ngindrai irosura yiy pe iro mandra. Iye kol pwosowen mwaihei o mepo ndramat aliy pwi, pe irayah ndramat para piyeya tapuiwe.§ 21 Yiy iya irondron kol mwaihei para Paran mepo ndramat aliy pwi, pe tinan iwiri pihi Yisip hamou pe isokomburani yiy iya nambuyu norun.

Apraham irapaniu iyapolo Apimelek

22 Iya lang ara King Apimelek iyasura Pikol, namandran hamou ngara kimu para singora pahun, hilu hilya kili Apraham. Pe king ipwai iyata Apraham ipa, "Ngindrai ita sura wou iya melit masih ambusiy. 23 Mahapo apwatisingiy kiya mbulmara Ngindrai, pe apwai ngawan tehe wou andre anmbusi kultuw pwasoyou kisa kili yo, ndre noru hu, ndre ndraye hu pwi; paratesah, yo kunmbusi hiyan kinsa kili wou pwen. Tehen tora ko ambusi kultuw hiyan kisa kili yo pe kol namandran mepo asa aripo aliy."

24 Pe Apraham ipwai iyatan ipa, "Yo upwatisingi nongno toro: andre kumbusiy tehe anpwai."

25 Pwen Apraham iya pohowe lohongai tan iya kili Apimelek iya ndran ndrikou mepo hu ndramat para poya mbulya Apimelek hu kanwiriy pwen. 26 Pe Apimelek ipwai iyata Apraham ipa, "Yo tono pwi. Anpwai sato pwi yoh; mepo ko uhulong."

27 Pwen Apraham iyki sipsip pe mbulmwakau hayah iya kili Apimelek para hilu karapaniu pe hilu koro hiyan. 28 Pe Apraham iwiri noru sipsip pihin manandrtimou mepo iro nondriya hu sipsip tan, pe iykiy iya iro mawen hape. 29 Pe Apimelek isike Apraham ipa, "Paratapeh ambusiy tehen tora?"

30 Pe Apraham ipwai ipa, "Wou awiri noru sipsip manandrtimou iye. Iya lohonge tehen tora ko andre apwai ngawan tehe yoko usoye ndran ndrikou ara."

---

§ **21:20:** Eng: *archer*; TP: *saveman tru bilong sut long banara*

31 Pe hilu tapaniu iro kol ara para hilu koro hiyan. Pwen pe hu pohowe
ngala kol ara Peersepa.** 32 Hilu tapaniu iro kol Peersepa ihipwen, pwen pe
Apimelek iyasura Pikol, namandran tan, hilmui hilya pwan tahu Pilistiya.
33 Pe Apraham iyki kei hakou mendreheh iro Peersepa, pe yiy iro totohun
iya kili YAPAN, yiy Ngindrai andre kinto-kinto. 34 Pe Apraham iye manau
kol tahu Pilistiya, ara ndrangan niwen iya.

22

Ngindrai ipwai iyata Apraham para kiyki Yisak tehe yukyuk

1 Hayou masahayeh ihipwen, Ngindrai pakihinonou lohonga Apraham.
Pwen pe Ngindrai iyoh iya kili yiy ipa, “Apraham.” Pe Apraham isomwi yiy
ipa, “Apwai. Yo urupo.”
2 Pwen Ngindrai ipa, “Awiri norum hamou opu, ngalan Yisak, mepo
ndriyam imbuluhi yiy pwokeyan iya, pe alkaya kol namandran hape
Moriyah. Andre kuyingani ngondron sih ita aliy. Pwen atingundrun kiro
ara, pe aiki yiy kisa kili yo tehe yukyuk para mwan andre kitimwiy masih.”
3 Pwen makohuping para lang sih i, Apraham iya pe ihara kihiy lumwat
para tuntun, pe imwaniyani tongkiy tan. Pwen iwiri Yisak, pe hilu ndramat
para poya mbulyan malmou, pe huyau para hukaya kol mepo Ngindrai
kinpwai kinna tan. 4 Hu yerokai, yerokai, ipoo iro mwonen lang maroyoh,
pwen Apraham maran itandras pe inime kol ara iho ndron mwanan hape.
5 Pwen Apraham ipwai iyata hilu ndramiran malmou para poya mbulyan
ipa, “Walu keye ndron iye kapolo tongkiy. Youlu wihou iye, andre youlu
kaya totohun kaya yoro. Kihipwen, andre youlu kamui kasa kili walu.”
6 Pe Apraham iwiri kihiya yukyuk para mwan andre kitimwiy masih,
pe ihiriy iya pwese norun Yisak, pe yiy mbukenan ara irokun semen pe
mwan. Pwen tandrohonga hilu yerokai hilyau, 7 Yisak ipwai iya kili taman,
Apraham ipa, “Tomo?”
Pe Apraham isomwi yiy ipa, “Tesah, noru? Apwai.”
Pe Yisak ipa, “Mwan pe kihiy iripo, hapeko noru sipsip nakirayah yukyuk
para mwan andre kitimwiy masih ara, aleheh?”
8 Apraham isomwi yiy ipa, “Noru, Ngindrai mbukenan andre kihang noru
sipsip nakirayah yukyuk para mwan andre kitimwiy masih.” Pwen pe hilu
yerokai iyawule hilyau.
9 Pwen hilyarayah hilya kol mepo Ngindrai kinpwai pwen kinnata
Apraham ara, pe Apraham isoye pere tuntun iro ariya, pe imwaniyani kihiy
iya ndritan. Pwen iwasi tiriyi norun kamai Yisak pe iyki yiy iya ndrita kihiy
iro pere tuntun. 10 Pwen niman iya pe iwiri semen para pakitingundru
norun . 11 Hapeko angelou ta YAPAN hamou iho paingan yang, iyoh isa kili
yiy ipa, “Apraham! Apraham!”
Pe Apraham isomwi yiy ipa, “Tesah? Yo urupo.”
12 Pe angelou ipwai ipa, “Mbuna atingundrun! Pe mbuna ambusi
hapesah kiya ta wihou ara. Paratesah, mahapo upahasaniy tehe wou
ara ngara aro pahandra nohowai ta Ngindrai, pe norum mepo ndriyam
imbuluhi yiy imwonen ara, ara nerem kinna tan pwi.”
13 Apraham maran itandras pe inime sipsip kamai hamou, ndrosuwan
ara indrap iho ndrungak mwalinga hu ndrandra kei hayah mendreheh.

** **21:31:** Ngala kol “*Peersepa*”, iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*ndrikou para androtoyoh*” ndre “*ndrikou para tapaniu*”; Eng: The word “*Beersheba*” can mean “*well of seven*” or “*well of the oath*”; TP: Long tok Hibru nem “*Berseba*” i klostu wankain olsem dispela tok “*Hul wara bilong kontrak*”

Pwen iya pe iwiri sipsip ara, pe iyki yiy tehe yukyuk para mwan andre
kitimwiy masih iya soiwi norun. 14 Pwen pe Apraham ipohowe ngala kol
ara, “YAPAN andre kihang.” Iro mwonen lang ara isa matne mahapo, hu
ndramat ngara hu kapa, “YAPAN andre kihang kiya ngondron atan.”
15 Pwen angelou ta YAPAN iyoh iya kili Apraham iyau paingan yang
porosih i, ipa, 16 “YAPAN ipwai ipa, ‘Yo mbukeno urandragan iya ngolo, toro:
wou nerem kinnata norum pwi, pe apaiki yiy masih kisa kili yo; 17 pwen pe
andre kutoholi wou, pe andre kumbusi ndrayem hu kasarayah soyo-soyon
iya, tehe hu piriy hora yang, pe hu kalayeng para pwakileng. Pe ndrayem
hu ara andre hu kapo pahun kiya kili hu ndram tahu, pe andre hu kawiri
kolo hu ndram ara, karayah kolohu. 18 Pe yihu ndraye ndramat masih para
kol pwan andre kutoholi hu kiyau kili ndrayem hu, paratesah, wou ahalingi
yo.’ ”
19 Pwen Apraham hilu, hilmui hilya kili hilu ndramat malmou para poya
mbulyan. Pe humui huya kol Peersepa, pe Apraham ikuw iyen aliy.

Ngala noru Nahor hu iye

20 Iyamulan hape, Apraham ihilong tehe Milkah, nambuyu nalin Nahor,
ara imwalahiy iyata norun hu hayah kamai. 21 Pe ndrihou tahu ara ngalan
Us, mundruwa ndrohan ara ngalan Pus, pe isa parahara ndrohan, ara
ngalan Kemuwel (mepo tama Aram). 22 Pe husarayah mulan, ara ngalahu
iye kene: Keset, Haso, Piltas, Yitlap pe Petuwel. 23 Petuwel ara iyamulan
irayah tama Repekah. Nali Apraham Nahor ara, iwiri Milkah, pe Milkah
imwalahiy iyata norun kamai mandrolmou ara. 24 Pe hayah husa suran
ara noru Nahor nondriya Reumah, pihin para poya mbulyan. Pe ngalahu
ara iye kene: Tepah, Kaham, Tahas pe Maakah.

23

Sarah imat pe Apraham isowani pwan para kironi yiy

1 Sarah iyen pe hayou tan iho sangat pe lungui pe andrtoyoh (127). 2 Pwen
iyamat iro kol namandran Kiriyat Arpa (ngalan handra ara Hepron), ita
nondriya pwan Kenaan. Pe Apraham koyun isikirani yiy pe irangsi yiy.
3 Pwen iyki nombuwe Sarah ihondron kei, pe Apraham itine pe iya wong
iya kili hu ndramira Hit ipa, 4 “Yo ara ndramat para kol mawen, hapeko
usa pe umpwan mwalinga wawu. Pe pihin to ara kinmat, pe nakuarapaya
pwan hambut kili wawu para kuroni yiy kiyen aliy.”
5 Pwen hu ndramira Hit hu pwai iyatan hupa, 6 “Yapan, ahalingi yowu;
yowu nimei tehe wou ara yapanewu hamou hiyan iya. Hiyan, aroni
nambuyum kiya sehe ngat sou mepo animei hiyan masih para aya pe aroni
yiy kiya aliy. Hamou towu andre kinpa tehen tapeh kinna ngat sou atan
para aroni nambuyum kiya aliy ara pwi.”
7 Apraham itine pe itukuruhu iyatahu ndramat para kol Hit. 8 Pe ipwai
iyatahu ipa, “Kapa wawu kanpa hiyan para kuroni nambuyu kiya ngat sou
sih iripo aripo, pwen wawu kaya pe kasike Epron, noru Sohar 9 kapa kipa
hiyan para kurapaya ngat sou atan ita mbusongo pwan hambut ngalan
Makpela kisa kili yo. Kapa kiya hiyan katan, pwen asike yiy para kiyki
kennen kimwonen para kusowaniy kili yiy. Tehen tora ko pwan andre kisa
mbukenan yo para tona yowu.”
10 Epron irompwan mwalinga hu ndramira Hit hu tora kol para
tawuwure, pakeh pohomara papai para kol namandran ara. Pwen Epron
isomwi Apraham pe ipwai ipa, 11 “Yapan, ahalingi yo. Mbuna alohonge
soyon para arapaya pwan; konan. Andre kuiki pwan ara kisatam o

mwaihei kiyasura ngat ita aliy. Andre kuikiy kisatam kiya mbulmarahu
to, hu topo, pe wou aroni nambuyum kiya aliy."
12 Pwen Apraham itukuruhu iya kili hu ndramira kol ara porosih i. 13 Pe
yiy ipwai iyata Epron iya mbulmarahu ndramat masih ipa, "Kiya. Epron,
ahalingi yo namu. Yo nakurapaya pwan tam ara. Pwen awiri sombule pat
ato pe andre kuroni nambuyu kiyen aliy."
14 Epron ara isomwi nongna Apraham ipa, 15 "Yapan, ahalingi yo. Pwan
ara, kennen ara sombu silwa mahaangat.* Hapeko mwalinga talu ara
namandran pe pwan ara mwaihei o. Konan! Awiri pwan pe aroni
nambuyum kaliy."
16 Apraham ipa hiyan iya nongna Epron. Pwen irapaya pwan ara iya
kennen tehe Epron ipwai iya mbulmarahu ndramira Hit. Nopwaran para
silwa ara hu ranonoye tehe hu ndramat ngara hu karanonoye melit, pe
irayah mahaangat.†
17 Melit masih kene ata Epron ita Makpela ita paheh kol Mamre ara kinna
ta Apraham. Pwan pe ngat sou, iyasura hu kei pe melit masih ita ndrita
pwan ara kinna tan. 18 Pwen hu ndramira Hit masih hu tora kol para
tawuwure ara, ara hu pahasaniy tehe pwan kintan kinna kili Apraham.
19 Iyamulan, Apraham ironi nambuyun Sarah, iya ngat sou ita pwan ngalan
Makpela, pakeh kili kol Mamre ita nondriya kol namandran Kenaan. (Ngala
kol Mamre handra ara hu pohowe Hepron.) 20 Pwan pe ngat sou tahu Hit
ara, hu kantaliy kinnata Apraham pe kinna mbukenan yiy, para tona hu
ndramiran hu.

24

Apraham isokomburani nambuyu Yisak

1 Apraham ara kinna parangoloh pwen. Pe YAPAN kintoholi yiy kinna
melit masih kene kinmbusiy. 2 Pwen Apraham ipwai iya kili ndramat iya
pohon tahu ndramat masih para poya mbulyan mepo ngara kinimnim
kiya melit masih atan, ara ipa, "Aiki nimam kiya pahandra mbupo, pe
apwatisingiy ndrokonan kisa kili yo. 3 Yo unamili wou para awong
ndrokonan kiya mbulmara YAPAN, Ngindrai para paingan yang pe kol
pwan, tehe wou andre anna seyeh hamou nambuyu noru mwalinga hu
pihindrahin hutopo kol Kenaan aripo ara pwi masih. 4 Amui aya kolo
mamu pe aseyeh hamou pihindrahin mwalinga hu ndraye imwonen pe
kiya nambuyu noru Yisak."
5 Pwen pe ndramat para poya mbulyan ipwai ipa, "Kapa pihindrahin ara
mbuwalin para kitali kolon pe kisa kol iye sura yo, pwen andre tehen tapeh?
Hiyan para kuwiri norum kiya pe kiyayesou kaliy?"
6 Hapeko Apraham ipa, "Pwi yoh! Mbuna awiri noru kimui kiya kol
ara. 7 YAPAN, Ngindrai para paingan yang, ara kinwiri yo kunsa mawen
pwan kili yowe tomo hu. Pe kinpwatisingiy pe kintandrangan pwokeyan
kinsa kili yo, para yiy andre kiyki pwan iye kiyata tumbuhu. Ngindrai
andre kipwandrisa angelou tan kimu pe wou andre aro ndruwan para
aya pe awiri nambuyu noru. 8 Kapa pihindrahin ara mbuwalin para kisa
suram, pwen nongan napwatisingiy mahapo ara andre kiya mwaihei opu.
Hapeko wou mbuna awiri noru kiya kol ara." 9 Pwen pe ndramat para poya
mbulyan iyki niman iya pahandra mbupa namandran tan, Apraham. Pe
ipwatisingi nongan pwokeyan tehe Apraham kinpwai.

---

* **23:15:** TP: "*50 kilo silva*"; singayai ara, ara kennen namandra-namandran iya † **23:16:** Anime 23:15

10 Pwen ndramat para poya mbulyan iwiri kamel masongui ata Apraham,
iyapolo hu melit ata namandran tan handra-handra, hiyan masih pe soyon
iya. Pe iyau iya kol ta Nahor ita nondriya kol Mesopotemiya.* 11 Pwen
iyarayah, pe iyki hu kamel huye pwan ngilse ndrikou pakehekeh kol. Pe
kol ipiyah pe hu pihindrahin nakasa mwe ndran.
12 Pe yiy itohun ipa, “O YAPAN, Ngindrai ta namandran to Apraham. Wou
koyum kisikirani namandran to, pe lang mepo ambusi mbulen to kiyarayah
hiyan. 13 Animei! Yo uropo tine ngilse ndrikou iye, pe hu pihindrahin para
kol iye hu nakasa mwe ndran. 14 Pwen pe yo andre kupwai kiyata hamou
pihindrahin kupa, ‘Hiyan para awiri pwendran tam kisa pe kuyin?’ Pe kapa
kipa, ‘Hiyan, ayin, pe andre kuhang ndran kiyatahu kamel tam i.’ pwen
andre kupahasaniy tehe pihindrahin ara ko anpwaingni yiy para kiyata
yau tam, Yisak. Iya lohongai ara ko, ayinganiy tehe koyum ara isikirani
namandran to, Apraham.”
15 Pwen pe iro totohun manau, pe Repekah isarayah iyasura pwendran
tan iro pwesen. Repekah ara noru Petuwel, pe Petuwel ara noru Milkah
nambuyu Nahor, pe Nahor ara nali Apraham. 16 Repekah ara yiy hamou
pihindrahin lahayan iya pe yiy ara kinmatin kinna sura hamou kamai
mapu. Pe ilai iya ndrikou pe imwani ndran tan ihipwen pe imui iya
paingan.
17 Pwen ndramat para mbulen ihileh iya pohonani yiy pe ipa, “Hiyan para
hape ndran ita pwendran tam kisa pe kuyin?”
18 Pe Repekah ipa toro: “Yapan to, ayin.” Pwen ihileh pe isoli pwendran
isa pwan iro niman, pe iykiy iya kili yiy pe iyin.
19 Iyin ihipwen, pwen Repekah ipa, “Andre kumwe ndran kiyatahu kamel
tam i, kipoo hu kahamosu hu.” 20 Pwen ihimbuh pe itilingi ndran iho
ndrohonoku kuimwahu, pe ihileh imui iya ndrikou pe iwiri pwendran tan
pe iromwaniy para kiyatahu kamel masih. 21 Pe ndramat ara kinwong
sahin nongan pwi. Hapeko maran irotis para kinimei tehe YAPAN andre
kimbusi lohonge aro andre kisarayah mannan ndre pwi.
22 Pwen pe hu kamel huyin ndran ihipwen, pe ndramat ara iwiri soyou
sih hu mbusiy iyau kolt† pe iykiy iya ndrohongu Repekah. Pwen iwiri
mbunahai maluwoh hu mbusiy iyau kolt pe iykiy iya mbunahan. Pwen
nopwaran para soyou ara mayimah pe nopwaran para mbunahai maluwoh
ara masangat.‡ 23 Pwen ndramat ara isike yiy ipa, “Wou noru hiyeh? Hape
yokyok ita seu ta tamam ndre pwi, para yo pe ndramiro hu kasa pe koro
matin aliy mepo kiping?”
24 Pe Repekah ipwai ipa, “Tomo ara Petuwel, yiy noru Nahor pe Milkah.”
25 Pe ipwai paiwe iya kili yiy ipa, “Kalsiu kili yowu ara ndromwindriu pe
anandrinahu kan ara soyon iya ita aliy para hu kamel tam hu kayan. Pe seu
towu sahin ara hiyan para wawu kasa pe koro matin aliy mepo kiping.”
26 Pwen ndramat ara itukuruhu iya pwan pe yiy itotohun iya kili YAPAN.
27 Ipa, “Urawuloh ata YAPAN, Ngindrai ta namandran to, Apraham. Yiy
koyun isikrani namandran to pe imbusi hiyan iyatan; tehe yo, ara YAPAN
imu iya tokuyo, pe iwiri yo usa mwonen usa wum kili yowehu namandran
to.”
28 Pwen pihindrahin ara ingap imwonen iya seu kili tinan, pe inese
ndraingahu iya melit masih mepo irayah iya kili yiy. 29-30 Repekah ara
wayin hamou ngalan Lapan. Yiy inime soyou pe mbunahai iro mbunaha

* **24:10:** Tok Hipuruw/Hebrew & English: *“Aram Naharaim”* † **24:22:** Eng: *gold*; TP: *gol*
‡ **24:22:** Eng: *5 grams ... 100 grams*

pisun, pe ihilingi Repekah inese nongna ndramat ara ipwai iyatan. Pwen Lapan ingap iya ngawan pe iya kili ndramat para poya mbulya Apraham ara iro tine sura hu kamel tan ngilse ndrikou. 31 Pe Lapan ipa, “Asa. YAPAN kintoholi wou pwen. Paratapeh aripo tine ngawan iye? Yo kunmwaniyani nokum pe noku kamel tam hu yi.”

32 Pwen pe ndramat para poya mbuluya Apraham ara iya seu. Pe Lapan ipwai iyatahu ndramat para mbulyan pe hu lokihi menmenahu masih iro ndrita kamel isa pwan, pe yihu yuk ndromwindriu pe anandrinahu kamel para hu kayan. Yiy ipwai iyatahu para hu kapo ndran kisa kili ndramat para poya mbulya Apraham pe yowen hu para hu kasungani polondrika hu kaliy. 33 Pwen hu wiri anandrinan isa, hapeko ndramat para poya mbulya Apraham ara ipwai ipa, “Yo andre kunnamnam kileh pwi, kipoo kuwong kiya sehe nongan iripo kili yo. Yo nakuwong hape na.”

Pe Lapan ipa, “Hiyan, awong namu.”

34 Pe ndramat ara ipa toro:

“Yo ara ndramat hamou para poya mbulya Apraham. 35 YAPAN itoholi namandran to pe iyki meltan ara soyon iya. Ihingini yiy iya hu sipsip pe hu mbulmwakau, pe silwa pe kolt, hu ndramat para poya mbulyan kamai pe pihin, iyasura hu kamel pe tongkiy. 36 Pihin ta namanadran to, Sarah, ara imwalahiy iyata mbunah hamou kamai iro mwonen yiy kinna pihiparangoloh pwen. Pe namandran to andre kiyki hu meltan masih kiya kili norun pe andre kinimnim kaliy. 37 Pwen yapane iyki nongan pwokeyan sato toro: ipa, ‘Mahapo uropo kol Kenaan, hapeko mbuna akah hamou pihi Kenaan kiya nambuyu noru, pwi yoh! 38 Hapeko wou aya kili ndraye tomo hu, pe aya seyeh hamou nambuyun.’ Yapane ipwai sato tehen toro, pe upwatisingiy iyatan tehe yo andre kumbusiy tehe kinpwai.

39 Pwen pe upwai iya kili yapane upa, ‘Kapa pihindrahin ara mbuwalin para kisapolo yo, pwen andre tehen tapeh?’

40 Pe yiy isomwiy ipa ‘Yo ara ndramira YAPAN pe ngara kuhulingi nongnan. Pwen pe yiy andre kipwandrisa angelou tan kiyapolo wou para kimbusi mbulyam kirayah hiyan. Pe wou andre awiri nambuyu noru kamai kiro kili yowe tomo hu. 41 Aya kili hu pe ayapa nongno. Kapa yihu kasomwiy, ara hiyan. Pe kapa yihu kansomwiy pwi, ara amui mwaihei opu. Pwen andre nongan pwokeyan apwatisingiy ara, andre kiniyki nopwaran kinsa kili wou pwi.’

42 Pwen lang nepo usarayah usa ndrikou yoro, pe utohun upa, ‘YAPAN, Ngindrai ta yapane Apraham, wou ambusi mbulen to kirayah hiyan. 43 Uro tine ngilse ndrikou, pe upa toro: Kapa hamou pihindrahin kisa mwe ndran, pe yo kupwai katan kupa, “Hiyan para kuyin hape ndran ita pwendran tam?” 44 pe kapa yiy kipwai sato kipa, “Hiyan, ayin, pe andre kuhang ndran kiyatahu kamel tam i,” pwen pihindrahin ara, ara pihin mepo YAPAN kinpiraniy tehe yiy andre kirayah nambuyu noru yapane.’

45 Pe yo uro totohun manau, pe Repekah isarayah. Yiy ikuni pwisindran iro pwesen pe isapwen iyamwe ndran iya ndrikou. Pe yo upwai iyatan upa, ‘Hiyan para hape ndran ita pwendran tam kisa pe kuyin?’

46 Pwen pe yiy ileheleh para kisoli pwendran iro pwesen isa pwan pe ipa, ‘Ayin, pe yo andre kumwe ndran kiyatahu kamel tam i.’ Pwen uyin pe yiy iyuk iyatahu kamel ato yi.

47 Pe yo usike yiy, ‘Wou noru hiyeh?’

Pwen pe yiy ipwai ipa, ‘Tomo ara Petuwel, yiy noru Nahor pe Milkah.’ Pwen pe yo uiki soyou iya ndrohongun pe mbunahai iya mbunahan. 48 Pwen pe yo utukuruhu iya pwan pe utohun iya kili YAPAN. Pe yo

urawuloh iya kili YAPAN, Ngindrai ta yapane Apraham, paratesah, yiy iwiri yo usamwonen usa suwe nali Apraham. Pwen pe usa para kuwiri norum pihindrahin para kiya nambuyu noru yapane. 49 Kapa wawu kalohonganiy hiyan, pe kambusiy kimwonen kiya kili yapane, pwen wawu kawong kimwonen sato. Kapa pukene, wawu kapwai ngawan kisato yi. Pwen yo andre kulohongani sehe melit para kumbusiy."

50 Pwen lohonga ndramat ara itiyaniy masih ihipwen topwei, pwen pe Lapan pe Petuwel hilu pwai imui iyatan hilpa, "Sehe melit mepo isarayah isa kili wou ara YAPAN imbusiy. Pwen youlu kanlahiy para kapa handra nongan hiyan ndre mwomwan pwi.

51 Hiyan, Repekah impo. Pwen awiri yiy kiya nambuyu noru yapanem, Apraham, tehe YAPAN kinpwainganiy pwen."

52 Pwen ndramat para poya mbuluya Apraham ihilingi sehe nongan hupwai, pe yiy itukuruhu iya pwan pe itotohun iya kili YAPAN. 53 Pwen ndramat para poya mbulen ara iwiri hu memelit hayah tehe kolt, silwa pe hu koyau hayah pe iyki hu iya kili Repekah. Pe yiy iyki melit hayah kennen namandran iya, iya kili wayin pe tinan. 54 Pwen yiy iyapolo hu ndramat hurosura yiy, yihu namnam pe huyin ndran ihipwen, pwen huye matin.

Iya mandroulang para lang sih, yihu satine pe ndramat para poya mbulya Apraham ipwai iyatahu ipa toro: "Yo andre kumui kuya kili yapane."

55 Hapeko wayi Repekah pe tinan hilpwai iyatan hilpa, "Pihindrahin ara andre kimindron sura yowu na. Kiromatine lang masongui kamulan, pwen awiri yiy pe wawu kayau."

56 Hapeko yiy ipwai iyatahu ipa, "Mbuna akakaituwe yo. Mahapoko YAPAN kinmwanyani soyo masih kinsamwonen pwen kinsa kili yo. Pwen nakumui kuya kili yapane."

57 Pwen yihu pwai toro: "Tukayoh pihindrahin ara kisa pe tukasike yiy."

58 Pwen huyoh Repekah isa pe husok yiy hupa, "Hiyan para nayasura ndramat iye?" Pwen ipa, "Ehe, andre kuya."

59 Pwen yihu pwandrisa Repekah iyasura pihin para kipwokarani yiy pe hilyau hilyasura ndramat para poya mbulya Apraham pe yowen hu.

60 Pwen hutoholi Repekah pe hupwai toro iyatan:

"Pisu, wou ara andre asarayah tinahu ndramat
pusangat kiyau pusangat,
pe ndrayem hu andre kasarayah ndramat para pahun kiyatahu ndram para pahun,
pe andre hu kawiri hu kol namandran tahu ndram kiya mbukenan hu."

61 Pwen Repekah iyapolo hu pihin para poya mbulyan hu mipwan ndrita kamel pe huro ndruwa ndramat para poya mbulya Apraham. Pwen ndramat para poya mbulya Apraham iwiri Repekah pe huyau.

62 Tandrohongan ara ko, Yisak kintali ndran ndrikou ngalan Peer-Lahai-Roi, pe yiy iya iro kol pwosowen ngalan Nekep. 63 Piyahon sih yiy ihorokai kol ngawan pe maran pakiya paingan pwi, inime hu kamel huropo husa.

64 Pwen Repekah inime Yisak pe itali kamel tan, pe ilai isa pwan. 65 Pe yiy isike ndramat para poya mbulya Apraham ipa, "Yohou sehe ndramat hiratokai kol ngawan yoro pe nakisa pohonani rou?"

Pe isomwi yiy ipa, "Yiy ara yapane." Pwen Repekah iwiri koyau tan pe ikulani mbulmaran iya aliy.

66 Pwen ndramat para poya mbulen ara ipwai iya kili Yisak iya melit masih kinmbusiy pwen. 67 Yisak iwiri Repekah iya kamai ta tinan, Sarah. Pwen hilu yesou. Yisak inamili Repekah pwokeyan iya, pwen pwesai imui iya kili yiy yamulan para kimat ta tinan, Sarah.

25

Ngala hu tumbu Apraham hayah kamai ara iye i

1 Pwen Apraham ara iyesou paiwe yi, pe iwiri pihin hamou ngalan
Keturah. 2 Keturah imwalahiy iyata norun hu, ngalahu ara iye kene:
Simran, Yoksan, Metan, Mitiyan, Yispak pe Suwah. 3 Yoksan ara tama Sepa
pe Tetan. Pe Tetan ara ndrayehu Assur, hu Letus pe yihu Leyum. 4 Mitiyen
ara norun hu iye kene: Epah, Eper, Hanok, Apita pe Elitaah. Ariyo ara
ndraye Keturah hu masih.
5 Pe Apraham ara iyki meltan masih iya kili norun Yisak. 6 Hapeko
Apraham ara kinmat mapu, pe iyki yukyuk hayah iya kili norun hu kamai
para nondriya pihi mulan. Pwen pe ipwandrisa hu huyau huya pwen te
Kup huya mawen kili Yisak.

Apraham imat pe huroni yiy

7 Apraham iyen pe hayou tan masih iya harong ara sangat andrtingui
pe yimah (175). 8 Pe Apraham ara iya parangoloh masih, pe hayou tan
ara hiyan pe soyon iya. Pwen pe imat iho ndruwa tumbun hu. 9 Norun
malmou Yisak pe Yismayel ara hilya hiltoni yiy iro ngat sou para Makpelah
pakeh Mamre, mepo pwan ta Epron koluw, yiy noru Sohar ndramira Hit.
10 Pwen pwan hambut tahu Hit nepo Apraham isowaniy, ara Yisak iyasura
Yismayel ara hiltoni Apraham iya ngat sou mepo Apraham ironi Sarah iro
aliy mamu. 11 Hiltoni Apraham ihipwen, pwen Ngindrai itoholi Yisak. Yisak
ara impwan ngilse ndran ndrikou iro kol Nekep, ngalan Peer-Lahai-Roi.

Hu Ndraye Yismayel

12 Iye ara titiye ta Yismayel hu, noru Apraham nondriya Hakar pihi Yisip,
pihin para poya mbulya Sarah.
13 Iye ara ngala noru Yismayel hu kamai: yiy ndrihou ara ngalan Nepayot,
mundruwa Nepayot ara Ketar, Atpeel, Mipsam, 14 Misma, Tuma, Masa,
15 Hatat, Tema, Yetur, Napis pe Ketemah. 16 Ariyo ara ngala ndraye noru
Yismayel hu kamai songui pe lumou. Pe ngalahu ara kinrayah ngalahu kol
mendre-mendreheh mepo humimpwan aliy. 17 Yismayel iyen pe hayou tan
iho sangat tingui pe andrtoyoh (137) pwen pe imat pe iho ndruwa tumbun
hu. 18 Pe ndraye Yismayel hu huya pe huye kol namandran ndrokolo
Hawilah pe Sur. Pe Sur ara ita pakeh Yisip ngilse sai iyapwen te Asiriya.
Hapeko yihu ara hu konohompwan hiyan pwi.

Repekah imwalahiy iyata Esau hilu Yakop

19 Iye ara titiye ta noru Apraham, Yisak. Apraham ara tama Yisak.
20 Pwen Yisak ara hayou tan iro mahaangui pe iwiri Repekah, mepo noru
Petuwel pihin. Pe Petuwel ara ndramira Aram hamou, mepo para kol
Mesopotemiya,* pe Repekah ara pisu Lapan.
21 Repekah ara kinlahiy para kikun mbunah pwi. Pwen Yisak itohun iya
kili YAPAN iyata Repekah, pe YAPAN ihilingi totohun tan, pe Repekah ara
mapundriyan. 22 Yiy ara norun mwan,† pe mapu kinmwalahiy ta hilu, hilu
sopaiwe iro nondriya tina hilu, pe yiy ipa, “Weh, aripo tapeh? Sehe melit
iriporayah isa kili yo? Pwen yiy iya sike YAPAN para kiyki lohongai para
aliy.”
23 Pe YAPAN ipwai iyatan ipa, “Hilu ndramat malpat hiltora ndriyam.
Pe hilu malpat ara, ara andre hilu konto wule pwi. Andre hu hapat

* **25:20:** Eng: *Paddan Aram*; TP: *Mesopotemia* † **25:22:** Eng: *twins*; TP: *tupela pikinini man*

kaya pwokeyahu katahu hapat. Pe yiy mepo nakisarayah mu andre kiya pwandrendres ta yiy para mulan."
24 Pwen pe iro mwonen lang nakimwalahiy kiyata norun kamai malmou mwan,‡ 25 imwalahiy tan imu ara sangin laman pe yomun soyon irambu-ruhi yiy, tehe hasai koyau. Pwen pe hupohowe ngalan ara Esau.§ 26 Pwen Repekah imwalahiy iyata nalin hamou paiwe, pe yiy imbultuwe tisingi mbutika Esau. Pwen pe hupohowe ngalan ara Yakop.** Yisak hayou tan iro manongui (60), pwen norun mwan malmou hilsarayah.

Esau itali nokun tehe yiy ndrohan

27 Hilu mbunah malmou kanna wihou pwen, pe Esau irayah ndramat hamou para kahaya yohou iya kene yangiy masih. Yakop ara mbunah hamou waison pe ngara kiye wum o. 28 Yisak ara ngara kinamili Esau, paratesah yiy ndramat para kahaya yohou para namnam, hapeko Repekah ara ngara kinamili Yakop.
29 Lang sih aro Yakop ara iro tuwe suw hayah, pe Esau iro yangiy pe isarayah isa wum mamundruwan. 30 Pe Esau ipwai iyata Yakop ipa, "Kileh, kunmundrui turuwe yo. Aiki suw hayah mahapo anruwaniy ita, ara kisa." Ndroiyin ara ko pe hupohowe ngala Esau handra i ara "Etom."††
31 Pe Yakop ipwai iya kili yiy ipa, "Aiki ndrohonokum tehe ndrohan ara kisa kili yo pe andre kuiki suw kisa kili wou."
32 Pe Esau ipwai ipa, "Animei! Yo ara pakeh nakumat. Kapa kumat, tesah ndrokonan andre kiwiri soiwi noku tehe ndrohan?"
33 Pwen Yakop ipa, "Apwatisingiy ndrokonan, pwen aiki ndrohonokum tehe ndrohan ara kisa kili yo." Pwen Esau ipwatisingiy ndrokonan, pe iyki ndrohonokun tehe ndrohan ara iya kili Yakop.
34 Pwen Yakop iyki ndrinanohun hayah iyasura suw mepo kinmbusiy iyau mbuwa malikei handra para kaniyai,‡‡ pe iykiy iya kili Esau. Pe Esau inamnam pe iyin ndran, pwen itine pe iyau. Tehen tora ko, Esau inime ndrohonokun tehe ndrohan ara kinna mwaihei o.

26

Yisak iro kol malkol Kerar pe Peersepa

1 Pe mundruwai namandra-namandran isarayah iro kol Kenaan paiwe, pe irayah tehe koluw mamu kintayah pwen, iro tandrohonga Apraham. Pwen pe Yisak iya kili King Apimelek para kol Kerar ita nondriya kol namandran Pilistiya. 2 Pe YAPAN isarayah isa kili Yisak pe ipa, "Wou mbuna alai aya pwan Yisip. Aye sehe kol mepo nakupwai kisatam para ayen aliy. 3 Ayen ndron kol iye na, pe andre kuro sura wou pe andre kutoholi wou. Yo andre kuiki pwan iye kisa kili wou pe ndrayem hu mepo nakasarayah kamulan. Pe andre kuramwaniyani tapaniu to mepo kunpwai kinna ta tamam Apraham. 4 Andre kumbusi ndromweya ndrayem hu kasarayah soyo-soyon iya, tehe hu piriy hora yang; pe pwan masih iye ara andre kuikiy kiyatahu. Pe hu ndramat para kol masih topo kol pwan ara andre

‡ **25:24:** Eng: *twins* (tehe 25:22) § **25:25:** "*Esau*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara pohoweyan pakipakeh kili nongan handra ipa "*yomun soyon*"; Eng: *hairy*; TP: *planti gras* ** **25:26:** "*Yakop*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*imbultuwe mbutikan*"; Eng: "*he grasps the heel*"; TP: "*lek*" †† **25:30:** "*Etom*" Iya nongna kol tahu Hipuruw, ara ndringen pakimbus tehe nongan sahin "*laman*"; Eng: "*red*"; TP: "*retpela*" ‡‡ **25:34:** Eng: *lentil (a kind of bean)*; TP: *wanpela kain bin*

kutoholi hu kiyau kili ndrayem hu ko; 5 paratesah, Apraham ihilingi nongno
pe ipwotisingi pwahanou to masih." 6 Pwen Yisak iyen ndron Kerar.
7 Pwen hu ndramat hayah para kol ara husike Yisak iyata Repekah, pe
Yisak ipa, "Yiy ara pisu." Yisak ara inoh para kipohowe Repekah ara
nambuyun, paratesah, lohonge tan ara ipa, "Matisan hu ndramat para kol
ara hu katingundru, paratesah, Repekah ara pihin lahayan iya."
8 Yisak iro kol ara ndrangan niwen iya, pe King Apimelek para kol Pilistiya
ara, maran iyau marasip pe inime Yisak iro tokonani nambuyun Repekah.
9 Pe Apimelek iyoh Yisak isa pe ipa, "Mahapo upahasaniy tehe pihin ara,
ara pisum pwi; yiy ara nambuyum. Paratesah pe apohowe yiy ara pisum?"
Pe Yisak ipa, "Ulolohonge pe upa, kapa kupa yiy ara nambuyu andre hu
katingundru."
10 Pwen Apimelek ipa, "Wou apambusi tesah kisa kili yowu? Kapa hamou
ndramiro kirandroyani nambuyum, pwen apaiki nopwaran ara kisa kili
yowu ko mwaihei, hapeko ndrokonan para aliy ara wou mbukenam."
11 Pwen pe Apimelek ipwatisingiy iya kili hu ndramat masih pe ipa, "Kapa
hamou ndramat kirandroyani Yisak ndre nambuyun, ara andre yiy kimat."
12 Pe Yisak ara ihisi piyang hambut pe iro mwonen hayou ara, anandrinai
soyo-soyon iya isarayah iro pwan ara, paratesah, YAPAN itoholi yiy. 13 Pe
yiy ara irayah ndramat hamou namandran iya, pe meltan iro tayah iya
soyon iya. 14 Pe hu sipsip pe hu mbulmwakau tan, iyapolo hu ndramiran
para poya mbulyan ara hu soyon iya. Pwen pe hu Pilistiya ara hu ndrangis
iyatan. 15 Pwen hutalon pwan pe huratulungi hu ndran ndrikou masih
mepo hu ndramira Apraham husoyei koluw.
16 Pe Apimelek ipwai iyata Yisak ipa, "Wawu karakuhuye pe kaya mawen
kili yowu, paratesah, pwoke ta wawu kinsarayah pwokeyan iya isa kili
yowu."
17 Pwen Yisak irakuhuye pe iyau iya pwenten para Kerar pe ipwili
yumwan pe iyen aliy. 18 Koluw Apraham isoye hu ndran ndrikou iro aliy
ara, pe yiy kinmat pe hu Pilistiya huya pe huratulungi hu ndran ndrikou
ara. Pwen Yisak iya pe ikaihi hu ndran ndrikou ara paiwe pe ipohowe ngala
hu ndrikou ara tehe taman kinpohowe hu mamu kinna.
19 Pe hu ndramat para poya mbulya Yisak ara, huro talon pwan iro
Pwenten Kerar pe ndran isuw mbulu pwan isa paingan pe ihou aliy.
20 Hapeko hu ndramat mepo huro nimnim iyatahu mbulmwakau tahu
Kerar ara, hurakokowai iyasura hu ndramat ngara hu kanimnim kiyata
hu mbulmwakau ta Yisak ara hupa, "Ndran ndrikou ara, ara atowu!"
Pwen Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara "Takokowai,"* paratesah, hu
ndramat hurakokowai iya kili yiy.
21 Pwen pe hu ndramira Yisak husoye ndran ndrikou sih paiwe, pe
hurakokowai yi. Pwen Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara, "Songot."†
22 Pwen pe Yisak itali hape ara pe iya soye ndran ndrikou sih paiwe; iro
tandrohongan ara, ara hu kanrakokowai pwi. Pe Yisak ipohowe ngala
ndran ndrikou ara, "Ndrohonoku para pwanpwan hiyan."‡ Paratesah, ipa
toro: "Mahapo YAPAN kiniyki pwan hape iye kinsa torou. Pe menmenarou
ara, andre kisarayah hiyan iya kiro aliy."
23 Pwen Yisak itali kol ara pe iyau iya kol Peersepa. 24 Ping ara ko
Ngindrai iyarayah iya kili yiy pe ipa, "Yo ara Ngindrai ta tamam Apraham.

* **26:20:** Tok Hipuruw/Hebrew: "*Esek*"; Eng: "*Dispute*"; TP: "*Tok pait*" † **26:21:** Tok Hipuruw/Hebrew: "*Sitnah*"; Eng: "*Opposition*"; TP: "*Pasin birua*" ‡ **26:22:** Tok Hipuruw/Hebrew: "*Rehoboth*"; Eng: "*Room*"; TP: "*Ples bilong sindaun gut*"

Mbuna anoh. Yo uropo sura wou; pe yo andre kutoholi wou pe ndromweya
ndrayem hu andre kasarayah soyo-soyon iya, paratesah, unamili ndramiro,
Apraham."
25 Yisak isoye pere tuntun sih para totohun, pe itotohun iya ngala YAPAN.
Pwen ipuli seu hawum pe hu yau tan husoye ndran ndrikou sih.

Yisak hilu Apimelek hiltapaniu

26 Iyamulan Apimelek itali kol Kerar pe iwiri Ahussat, ndramat para
pwahanou yiy, iyapolo Pikol, ndramat ngara kiya mu para singora pahun,
pe huya nime Yisak. 27 Yisak isok hu ipa, "Koluw wawu kanpwayi yo pe
kanrasse yo kunnau, pe paratapeh wawu mui wawu sa kili yo paiwe?"
28 Pe yihu somwi yiy hupa, "Yowu nimei tehe YAPAN ara itasura wou,
pwen yowu pa tukarapaniu mwalinga rou. Yowu andre karapaniu kiyasura
wou, 29 pe wou mbuna ambusi mwomwan kisa kili wu, paratesah, yowu
kantandroyani wou pwi. Yowu kanmbusi hiyan o kinsa tam, pe yowu
pwandrisa wou ayau ayapolo koisirai. Pe mahapo YAPAN itatoholi wou."
30 Pwen Yisak ipo yon namandran iyatahu, pwen huya pe hunamnam
pe huyin ndran iyawule. 31 Pe hutine makohu ping o para lang sih, pe
hupwatisingi nongan para tapaniu iro mwele hu. Pe Yisak ipwandrisa hu
huyau, pe huyau huyapolo koisirai.
32 Lang ara ko hu ndramat para poya mbulya Yisak huya kili yiy pe hupa,
"Yowu soye ndran ndrikou pe ndran ara kinisuw kinsa hiraliy." 33 Pwen
Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara "Sipah." Iro tandrohonga lang ara
isa matne mahapo, hutora pohowe ngala kol ara "Peersepa."

Nambuyu Esau malmou

34 Tandrohongan ara, Esau iyen pe hayou tan mahaangui; pe yiy iwiri
Yutit SuPeeri iya nambuyun, iyapolo Pasemat SuElon. Peeri hilu Elon ara
hilu ndramira Hit. 35 Kultuwayi mbuyungundra Yisak hilu Repekah ara
ngara kimbusi ndrina hilu kimwa.

27

Yakop ipwasike taman pe iwiri lomwes ta Esau

1 Yisak ara, kinna parangoloh pwen, pe maran ara kinyoh pe kinlahiy
para kinnime handra melit pwi. Pwen pe iyoh Esau, norun ndrihou kamai,
pe ipwai iyatan ipa, "Noru!"
Pe Esau isomwiy ipa, "Tesah? Yo urupo."
2 Pe Yisak ipa toro: "Yo kunna parangoloh pwen, pe ukowu sehe lang
andre kumat kaliy. 3 Wou awiri kei tapuiwe kiyasura nah tam, pe aya
yangiy pe ayakah ano hamou yohou. 4 Pwen awiri yohou ara pe aruwaniy
kiyasura anandrinai kapan iya mepo ngara kunamiliy, pwen awiriy kisa
kili yo. Pe anandrino kuiniy kihipwen, pwen andre kuiki lomwes to kisa
kili wou; kiyamulan andre kumat."
5 Yisak iro wong iyata Esau manau, pe Repekah ara iro hilingiy. Pwen
Esau kinyau kinna yangiy para kiyakah yohou kisa, 6 pe Repekah ipwai
iyata Yakop ipa, "Nahapoko yo uhulingiy tamam ipwai iyata Esau ipa,
7 'Awiri hamou yohou pe aruwaniy kiyapolo hayah anandrinai pe awiriy
kisa kili yo. Andre yo kuiniy kihipwen, pwen andre yo kuiki lomwes
to kisa kili wou kiya mara YAPAN; kiyamulan andre kumat.'" 8 Pwen
Repekah ipa, "Kiya, noru, wou ahalingi nokulani sehe melit nakupwai kisa
tam para nambusiy mahapo. 9 Aya kou pe apirani noru meme malmou
mepo nombuwe hilu imuh, pe awiriy kisa kili yo. Pe andre yo kuruwaniy

kiyasura anandrinai kapan iya, mepo tamam ngara kinamiliy. 10 Pe wou
awiriy kiya kili tamam, pe andre kiyniy. Pwen andre kiyki lomwes tan kisa
kili wou; kamulan andre kimat."
11 Hapeko Yakop irapaiwani poho tinan pe ipwai iyatan ipa, "Wou
apahsaniy tehe Esau ara yomyomun soyon, hapeko yo ara pwi–yo mondro
saiyon o. 12 Matisan tomo andre kihingoruwe yo pe kipa yo ara upwasike
yiy; pwen yo mbukeno andre kumbusiy tehen tora pe andre kiten ano–
pwen andre kunwiri lomwes tan pwi."
13 Hapeko tinan ipwai iyatan ipa, "Noru, wou mbuna alohonge. Yo andre
kukuni nopwaran ara. Ambusi sehe melit kunpwai; aya kou pe ayawiri
meme malmou kisa kili yo."
14 Pwen Yakop iya pe iyawiri meme malmou pe iyaikiy iya kili tinan. Pe
Repekah iruwani anandrinai kapan iya mepo tama Yakop ngara kinamiliy.
15 Pwen Repekah iyawiri koyau hamou lahayan ata Esau iro seu, pe
isuluyani Yakop iya aliy. 16 Pe yiy ikulani nima Yakop pe koyun saiyon
iya kapilo meme. 17 Pe Repekah iwiri anandrinai mepo kapan, iyasura
ndrinanohun mepo kinruwaniy ara, pe iyaikiy iya kili Yakop.
18 Pwen Yakop iya kili taman pe iyoh ipa, "Tomo!"
Pe Yisak isomwiy ipa, "Apwai, noru. Wou hiyeh?"
19 Yakop ipwai iyata taman ipa, "Yo Esau, norum ndrihou kamai. Yo
kunmbusi melit masih tehe anpwai kinsa kili yo. Kiya, atine, ampwan, pe
aini anam yohou. Kihipwen, aiki lomwes atam kisa kili yo."
20 Hapeko Yisak isok norun ipa, "Noru, indrou sah, awiri yohou ara isa?"
Pe Yakop ipwai iyatan ipa, "YAPAN, Ngindrai atam ara, ihingini yo yohou
kileh."
21 Pwen Yisak ipa toro iyata Yakop: "Asa pakeh pe kusehe mandram
pe kuhungorwe wou na. Wou noru ndrihou kamai Esau ndrokonan ndre
pwi?"
22 Pe Yakop iya pakeh kili taman, pe taman ihingorwe sangin pe ipa toro:
"Wou ngasa mbulukoyum ara tehe Yakop. Hapeko yo uhungorwe nimam
ara tehe nima Esau." 23 Yisak kinyorowe Yakop pwi, paratesah, yomu meme
ara ikulani nima Yakop, pe imbusi niman ara yomyomun soyon iya tehe ata
Esau. Pwen pe itoholi yiy. 24 Hapeko isok yiy paiwe ipa, "Wou ara noru Esau
ndrokonan ndre pwi?"
Pe Yakop isomwiy ipa, "Ehe, yo kopu."
25 Pwen Yisak ipa, "Arai ano hape yohou kisa. Yo kuiniy kihipwen, pwen
andre kuiki lomwes to kisa kili wou." Yakop iwiriy iya kili yiy, pe iyniy; pe
isap hayah ndrunu wain iyapairin pe iyin.
26 Iyamulan taman ipwai iyatan ipa, "Noru, asa pakeh pe arahunghung
kisa kili yo." 27 Pe Yakop iya pakeh pe irahunghung iya kili yiy, pe Yisak
ihingi koyau ta Esau iro sangi Yakop. Pwen pe Yisak iyki lomwes iyatan pe
ipa toro:
"Ngonoho melit hiyan ata noru,
ara tehe ngonoho piyang YAPAN kintoholi pwen.
28 Andre Ngindrai kimbusi nayak para ping kiyau yang kisa
pe kimbusi anandrinai soyon kirayah kiro piyang tam masih.
Pe andre yiy kihingini wou wit pe wain kisahapuh ara soyon iya.
29 Andre hu ndramat para kol pwan masih andre hu karayah pwandrendres
tam,
pe andre hu katukuruhu kisa kili wou.
Pe andre nalim hu pe ndraye tinam hu masih ara andre hu koro pahandram
o.

pe andre hu katukuruhu kisa kili wou.
Kapa hiyeh kitten anam, andre Ngindrai kitten anan.
Pe kapa hiyeh kitoholi wou ara andre Ngindrai kitoholi hu yi.”
30 Yisak iyki lomwes iyata Yakop ihipwen, pe Yakop itali yiy nakiyau,
pwen nalin Esau iro yangiy ara isarayah. 31 Yiy iruwani anandrinai hayah
kapan, pe iyaikiy iya kili taman. Pwen ipwai iyata taman ipa, “Tomo, atine
pe aini anam yohou iripo kili yo ye, pwen pe aiki lomwes tam kisa kili yo.”
32 Pe taman Yisak isok yiy ipa, “Wou hiyeh?”
Pe isomwiy ipa, “Yo yeh, yo norum ndrihou kamai, Esau.”
33 Yisak ara, sangin ilelen namandran iya, pe ipa, “Ara hiyeh ndrokonan
mepo iwiri yohou pe isaikiy isa kili yo mamu? Yo uniy iroho pwen o, pe
wou asarayah. Yo kuniyki lomwes to kinna kili yiy pwen, pe lomwes ara,
ara atan masih.”
34 Esau ihilingi nongna taman, pe yiy ara irang turut pe ipa, “Tomo, wou
aiki lomwes tam kisa kili yo yi.”
35 Hapeko yiy ipa, “Nalim isa pe ipwaske yo pe kinwiri topwe lomwes
tam.”
36 Pwen Esau ipa, “Ngalan ‘Yakop’ ara ilahi yiy imwonen*, paratesah,
kinpwasike yo maporoluwoh pwen ara. Yiy kinwiri noku tehe yiy ara
ndrohan, pe nahapo kiniwiri lomwes to yi.” Pwen yiy isok ipa, “Lomwes
tiken ita ndron ndre pwi?”
37 Yisak ipwai iyatan ipa, “Yo kunbmusi yiy kintayah pohon ta walu kene.
Pe yo kunbmusi yowem hu andre karayah pwandrendres tan, pe kuniyki
wit pe wain soyon kinna tan. Nahapo apa ndre sehe melit ndrokonan iripo
ndron para kuikiy kisa kili wou, Noru?”
38 Esau ipwai iyata taman ipa, “Tehen tapeh Tomo, lomwes ariya ko ndre
ita ndron? Kapa kiro ndron, Tomo, aiki lomwes kisa kili yo yi!” Pwen Esau
irang turut paiwe.
39 Pwen Yisak ipa toro iyatan, “Andre kolom ara kiro mawen pwan
hiyan, pe nayak para ping kiyau paingan yang ara kinlahiy para kisa ndrita
pingem pwi. 40 Wou andre apopahun kiya semela pahun niwen opu para
apo anandrinam pe mipwan hiyan; pe wou andre aro pahandra nalim.
Hapeko kamulan wou andre anto pahandra pwokere ta nalim pwi, pe kapa
kiwong, andre anhilingi yiy pwi yi.”
41 Esau ara ndrinan ilokuh ta Yakop, paratesah, taman iyki lomwes masih
kinna tan. Lohongan ilohonganiy pe ipa, “Pakeh tomo nakimat. Pe koisirai
tan kihipwen, andre kutingundru Yakop.”
42 Hapeko Repekah ara kinhilingi lohonga Esau pwen, pe iyoh Yakop
pe ipa, “Ahalingiy! Nalim Esau ara ndriyan ita kiskis para kitingundrum.
43 Noru, ambusiy sehe melit nakupwai satam: Atine kileh pe awop aya kili
wayi Lapan ita kol Haran. 44 Aya pe aro sura yiy kipoo ndrina lokuh ta nalim
kihipwen. 45 Kapa ndrina lokuh ta nalim ara kihipwen, pe koyun kirut sehe
melit ambusiy iyatan, pwen andre yo kupwanos wou pe amui asa yi. Tehen
tapeh, andre kupiyani walu noru malmou kene porosih o?”

Yisak ipwandrisa Yakop iya kili Lapan

46 Pwen Repekah ipwai iyata Yisak ipa, “Yo ara wele kinimai kinata hilu
pihi Hit ara. Kapa Yakop kiyesou kiyatahu pihi Hit i, ara hiyan para kumat.”

---

* **27:36:** Ngalan “*Yakop*” iya nongna kol tahu ara ipa “*ndramat para pwandrandraman*”; Eng: “*Jacob*” means “*he grasps the heel*” (figuratively, “*he deceives*”); TP: “*kisim ples*”

28

1 Yisak iyoh Yakop pe iyki lomwes iya kili yiy, pe ipwatisingiy iyatan ipa,
“Wou mbuna ayesou kiya kili hamou pihi Kenaan; konan! 2 Mahapoko aya
Pattan Aram, aya wum ta tama tinam, Petuwel. Aro kili salim, Lapan, pe
awiri norun hamou pihin kiya nambuyum. 3 Ngindrai Pwokeyan Masih
andre kitoholi yesou tam, pe norum hu ara andre kasarayah soyon iya,
pe wou andre asarayah tumbu hu yau soyon. 4 Ngindrai andre kihingini
lomwes ta Apraham kisa kili wou pe ndrayem hu kamulan. Pe pwan mamu
mepo Ngindrai kiniykiy kinna ta Apraham, mahapo asa amiraliy, ara andre
awiriy kiya pwanem.” 5 Pwen Yisak ipwandrisa Yakop iyau iya Pattan
Aram, iya kili Lapan noru Petuwel, yiy ndramira Aram. Pe Lapan ara wayi
Repekah, tina Yakop pe Esau.

Esau iwiri pihin hamou paiwe yi

6 Napwai Esau kinpahasaniy pwen tehe Yisak kiniyki lomwes kinna
ta Yakop, pe kinpwandrisa yiy kinna Pattan Aram para kiya yesou. Iro
tandrohonga iyki lomwes iya kili yiy, ipwatisingiy iyatan ipa, “Mbuna
ayesou kiya kili hu pihi Kenaan.” 7 Pe Yakop ihilingi nongna taman pe tinan,
pe kinyau kinna kol Pattan Aram. 8 Napwai Esau kinpahsaniy pwen tehe
taman Yisak ara kinoho namili hu pihi Kenaan ara pwi yoh; 9 pwen Esau
iya kili hu yowe Yismayel NdraApraham pe iya wiri Mahalat SuYismayel,
pisu Nepayot, iya nambuyun. Pe iwiri yiy iya paiwa hilu pihi mu tora kili
yiy.

Yakop inihinih

10 Yakop itali kol Peersepa pe iyau para kiya kol Haran. 11 Yiy irotokai
ipoo iyarayah iya kol hakol, pe yiy iro aliy para kimatin, paratesah,
paramwandrai ara kinpiyah pwen. Pwen pe iwiri pat sih pe iykiy iye pwan
iya waingan pe iye matin aliy. 12 Yiy imatin pe inihiyani kannen sih, sahin
iro pwan, pe sahin ara iya paingan yang, pe hu angelou ta Ngindrai ara
soyon iya huro ngas ya paingan, pe hurolai sapwan. 13 Pwen yiy inime
YAPAN iho tine pakeh pe ipa, “Yo ara YAPAN, Ngindrai ta tumbum Apraham
pe Ngindrai ta tamam Yisak. Pwan mepo ayera matin aliy, ara andre yo
kuikiy kisa tam pe ndrayem hu. 14 Ndrayem hu ara andre kasarayah soyon
iya tehe kohu pwan, pe andre yihu kamasumbuwe kaya rai, kup, hai, pe
tolau. Hu ndramat para kol pwan masih andre hu kawiri lomwes ara kiyau
kili wou pe ndrayem hu. 15 Hape aleheh naya aliy ara uta sura wou, pe uta
pwokarani wou, pe andre yo kuwiri wou amui asa pwan iye yi. Pe andre
kuntali wou pwi kipoo kumbusi melit masih tehe upwai satam.”

16 Yakop isapoyoi pe ipa, “Ndrokonan tehe YAPAN ara iripo kol iye,
pe yo ara ukowu!” 17 Yiy inoh pe ipa, “Kol iye tehen tapeh ndrokonan;
andre ndrohonoku yumwa Ngindrai! Ndrokonan! Hape aro ara andre
ndrohonoku karam para yang.”

18 Yakop itine mandroulang pe iwiri pat iye waingan ara, pe isondri-
tiyaniy iro tine para kiho rokai pe lohongan kiro aliy. Pwen pe itilingi
ndraikei para holip iya ndritan para kipwaingani pat ara tehe ata Ngindrai.
19 Koluw hupohowe kol ara “Lus,” pe lang ara Yakop ipaiwani ngala kol ara
iya “Petel.”*

20 Pe Yakop irapaniu iya kili Ngindrai toro: “Kapa Ngindrai kiro sura
yo, pe kipwokarani yo para tokuyo uropo mbusiy, pe kapa kihang yo

* **28:19:** “*Petel*” iya nongna kol tahu Hipuruw, ara ipa “*yumwa Ngindrai to*” (anime 28:17); Eng:
“*The house of my God*”; TP: “*haus bilong God*”

anandrino pe koiwe, 21 pe kapa yo kuro hiyan o pe kumui kuyarayah
kuya kol ta tomo, pwen andre YAPAN kisarayah Ngindrai to. 22 Kol mepo
usondritiyani pat ita tine aliy ara para kulohonganiy tehe aro ara yumwa
Ngindrai. Pe melit masih nahang yo ara andre kuiki sih kiyau mwele melit
masongui ara kimui kisa kili wou.”

29

Yakop iyarayah iya kol ta Lapan

1 Yakop iro rokai manau iropo iya, pe iyarayah iya kili hu ndramat para
kup. 2 Pe maran pakiya pwi, inime ndran ndrikou iro kol ngawan. Pe yihu
sipsip hurawure hu huya mandrairoyoh pe huye matin ndrahasa ndran
ndrikou, paratesah, ngara hu kayin ndran ara. Hapeko pat namandran ara
iye ndrita pohomara ndrikou. 3 Pwen kapa hu sipsip masih kasa harong,
hu ndramira sipsip ngara hu kasa pe katiriyani pat kiya mawen pohomara
ndrikou, pe hu sipsip kayin ndran. Kihipwen, hu ndramira sipsip ngara
katiriyani pat kimui kiya nokun paiwe.

4 Yakop isok hu ndramira sipsip ipa, “Wawu nali, wawu paraleheh?” Pe
yihu somwiy hupa, “Yowu para kol Haran.”

5 Pwen Yakop isok hu ipa, “Wawu pahasani tumbu Nahor kamai ngalan
Lapan, ndre pwi?” Yihu somwiy hupa, “Ehe, yowu pahasani yiy.”

6 Pe ipwai iyatahu ipa, “Yiy hiyan o, ndre?”

Yihu pa, “Ehe, yiy ara hiyan o. Animei! Norun pihin Rahel isayau yohou
iyasura hu sipsip ta taman.”

7 Yakop ipwai iyatahu ipa, “Akanimei, paramwandrai iripondron paingan
pe paramwandrai para hu sipsip karawurehu ara mapu. Akahang hu
ndran pe akawiri hu kamui kaya yan ndromwindriu.”

8 Yihu pa, “Yowu kanlahiy para kambusiy pwi, kipoo yihu sipsip masih
kasa harong. Pwen andre yowu kawiri pat kiya mawen pe yihu sipsip kayin
ndran.”

9 Yakop iro wong iyasura hu manau, pe Rahel isarayah iyasura hu sipsip
ta taman, paratesah, ngara kipwokerani hu. 10 Yakop inime noru salin pihin
iyasura hu sipsip tan, pwen iya ndrikou pe itiriyani pat iya mawen, pe iyuk
ndran iyatahu sipsip ta salin Lapan. 11 Pwen pe Yakop irahunghung iyata
Rahel pe irang namandran. 12 Yiy ipwai iyata Rahel ipa, “Yo pe tamam ara
youlu hapat o. Yo ara noru Repekah.” Pwen pe Rahel ingap iya pe inese
ndrainga taman.

13 Lapan ihilingiy tehe noru pisun, Yakop, isa, pe ileheleh iya pe iya
pohonani yiy iho sai. Lapan indrohosi yiy, pe irahunghung iyatan, pe iwiri
yiy iya seu. Pwen Yakop itiyani melit masih irayah kili yiy. 14 Lapan ipa,
“Ndrokonan! Talu ara ndriya sih opu.” Pwen pe Yakop iye manau sura yiy
walah sih imwonen.

Yakop ipo mbulya Lapan

15 Lapan ipwai iyata Yakop ipa, “Mahisan apa ndre wou ara ndraiye
pe apo mbulyo ko mwaihei, ara pwi yoh. Apwai sato, kennem ara
masahayeh?”

16 Pe Lapan ara manorun malmou pihin–pihi namandran ngalan Leyah,
pe pihi mendreheh ngalan Rahel. 17 Leyah ara maran lahin,* hapeko
Rahel, ara yiy lahayan masih, pe iramwaitini Leyah. 18 Yakop ara inamili

* **29:17:** Hu ndramat para peiwani nongan tiken hu pa “*lahin pwi*”

Rahel pwokeyan iya, pe ipa, “Andre kupo mbulyam nondriya hayou manandrtoyoh. Kihipwen, pwen kuwiri Rahel, norum kopwan pihin.”

19 Pwen Lapan ipa, “Hiyan! Andre kuniyki yiy kinna tahu hayah pwi. Hiyan para kuiki yiy kisa tam. Pwen andre aro sura yo.” 20 Yakop ipo mbulen iya mane hayou andrtoyoh para kiwiri Rahel. Hapeko, hayou manandrtoyoh ara tehe lang masahayeh o, paratesah ndriyan imbuluhi Rahel namandran pe pwokeyan iya.

21 Pwen Yakop ipwai iya kili Lapan ipa, “Hayou manandrtoyoh pwen; awiri Rahel kisa pe youlu nakayesou ara.”

22 Pwen pe Lapan ipo kowase hilu pe imbultani hu ndramat masih para kol ara husawule pe hunamnam. 23 Ping ara kiniwiri Rahel pwi, hapeko iwiri Leyah isa kili Yakop, pe Yakop imatin iyasura yiy. 24 Lapan iyki pihin hamou para poya mbulyan, ngalan Silpah, ara iya kili Leyah para kipo mbulyan.

25 Ndroulang para ping ara, Yakop inimei tehe yiy ara Leyah! Pwen Yakop iya kili Lapan pe ipa, “Paratesah pe ambusi tora isa kili yo? Yo upo mbulyam para kuwiri Rahel. Paratesah apwasike yo?”

26 Lapan ipa, “Kowase yowu, ara konohoiki noru yowu pihi mendreheh kiyesou kimu kiya kili pihi namandran ara pwi yoh. 27 Alonge na kipoo kowase yesou para sandre sih kisayau na. Pwen andre kuiki Rahel kisa tam kapa ambuluyani mbulen nondriya hayou manandrtoyoh paiwe yi.”

28 Yakop ipwes. Iya sandre para kowase hilu Leyah ilon, pwen Lapan iyki norun pihin Rahel iya kili Yakop iya nambuyun. 29 Lapan iyki pihin hamou para poya mbulyan, ngalan Pilhah, iya kili Rahel para kipo mbulyan.

30 Yakop imatin iyasura Rahel, pe inamili Rahel namandran iya iyata Leyah. Pwen pe ipo mbulen ta Lapan hayou manandrtoyoh paiwe yi.

Ngala noru Yakop hu

31 YAPAN inimei tehe Yakop welen imai ta Leyah. Tehen tora ko pe YAPAN isopwat Leyah para kipo mbunah. Hapeko Rahel ara norun pwi. 32 Leyah ara mapundriyan pe imwalahiy iyata norun kamai hamou, pe yiy ipa, “YAPAN inime nopwaran ato, pe mahapo ara nambuyu andre kinamili yo.” Pe ipohowe ngala mbunah ara Rupen.†

33 Yiy mapundriyan paiwe pe imwalahiy iyata mbunah kamai hamou, pe ipa, “YAPAN iyki noru kamai yi. YAPAN ihilingiy tehe Yakop kinnamili yo pwi.” Pwen pe yiy ipohowe ngala mbunah ara “Simeyon.”‡

34 Pwen Leyah ara mapundriyan pe imwalahiy iyata norun kamai hamou paiwe yi. Pe yiy ipa, “Matisan nambuyu mahapo welen kiso to, paratesah, yo kunmwalahiy pwen kinna tahu mbunah matimou.” Pe ipohowe ngala mbunah ara “Lepi.”§

35 Pwen iyamulan, yiy mapundriyan paiwe pe imwalahiy iyata norun kamai hamou i. Leyah ipa, “Mahapo andre kuhuri ngala YAPAN.” Pe ipohowe ngala mbunah ara “Yutah.”** Pwen pe Leyah ingoh para kipo mbunah hape, pe ihou.

---

† **29:32:** “*Rupen*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*Anime, noru kamai*”; Eng: “*See, a son*”; TP: “*lukim*” ‡ **29:33:** “*Simeyon*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*ihilingiy*”; Eng: “*one who hears*”; TP: “*harim*” § **29:34:** “*Lepi*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*welen iso to*”; Eng: “*attached*”; TP: “*stap gut wantaim*” ** **29:35:** “*Yutah*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*kahari ngalam*”; Eng: “*praise*”; TP: “*Litimapim nem*”

30

1 Pwen Rahel ara inimei tehe kinkun hamou noru Yakop pwi. Pe Rahel
ara ingongowani nalin Leyah, pe ipwai iyata Yakop ipa, “Ahang yo hamou
mbunah! Kapa pwi, andre kumat.”
2 Yakop ndrinan ilokuh ta Rahel pe ipa, “Apa ndre yo Ngindrai? Ngindrai
mbukenan iparuwe wou pe ankun mbunah pwi.”
3 Pe Rahel ipa, “Iye ara Pilhah, pihin para poya mbuluyo. Amatin kiyasura
yiy pe alkapo mbunah kanoru pe yo andre kurayah tina hu mbunah ara.”
4 Pwen pe Rahel iwiri Pilhah, pihin para poya mbuluyan, pe iyki yiy
iya kili Yakop, pe Yakop imatin iyasura yiy. 5 Pe Pilhah mapundriyan pe
imwalahiy iyata norun hamou kamai. 6 Pwen Rahel ipa, “Ngindrai kinnime
yo pwen, pe yiy kinpahasani kultuw ato. Yiy kinhilingi totohun to pe iyki
mbunah kamai iye isa kili yo.” Pwen pe Rahel ipohowe ngalan ara “Tan.”*
7 Pe Pilhah mapundriyan paiwe, pe imwalahiy iyata noru Yakop hamou
kamai yi. 8 Rahel ipa, “Ndriyo itayi nali pe kuntamwaitini yiy.” Pwen pe
ipohowe ngalan ara “Naptali.”†
9 Lang ara Leyah inimei tehe yiy kinihipwen mbunah i. Pe yiy iyki Silpah,
pihin para poya mbulyan, iya kili Yakop tehe nambuyun. 10 Iyamulan,
Silpah imwalahiy iyata mbunah kamai hamou noru Yakop. 11 Pwen pe
Leyah ipa, “Mwakan kuntamwaitini yiy.” Pwen pe ipohowe ngalan ara
“Kat.”‡
12 Pihin para poya mbulya Leyah, Silpah, ara imwalahiy iyata noru Yakop
hamou kamai paiwe yi. 13 Pe Leyah ipwai ipa, “Yo upwes, pe andre yihu
pihin masih hu kapa yo ara pihin para pwesai.” Pwen pe ipohowe ngalan
ara “Aser.”§
14 Imwonen lang para poya wit pe Rupen iya piyang pe inime mbuwa
nonou hayah, irihiy, pe iwiriy pe isaikiy isa kili tinan Leyah. Pe Rahel ipwai
iyata Leyah ipa, “Yo unamili nonou ta norum kamai ara; ahang yo hayah.”
15 Leyah ipa, “Wou anwiri nambuyu pwen, pe ara kinlahi wou pwi? Pe
mahapo apawiri nonou ta noru kapolon i?” Rahel ipa, “Hiyan, nepo kiping
amatin sura Yakop pe apo soiwi nonou ta norum.”
16 Kol ipiyah, Yakop itali piyang pe isarayah. Leyah iya pohonani yiy pe
ipa, “Wou andre amatin kiyasura yo nepo kiping, paratesah, kunsowani
wou kinna nonou ta noru kamai pwen.” Pwen pe ping ara Yakop imatin
iyasura yiy.
17 Ngindrai ihilingi totohun ta Leyah, pe imwalahiy iyata noru Yakop
kamai paiwe iyasura hu mahaamou i. 18 Pwen Leyah ipa, “Ngindrai iyki
ndraimo isa kili yo, paratesah, yo uiki pihin para mbuluyo iya kili kamai
to.” Pwen ipohowe ngala norun ara Yissakar.**
19 Leyah imwalahiy paiwe iyata noru Yakop hamou kamai.
Ndromweyahu masih iya harong nahapo ara hu mannomou. 20 Pe Leyah
ipa, “Yukyuk ta Ngindrai ara ihingini yo melit handra hiyan iya. Nepo aro

---

* **30:6:** *“Tan”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa *“iya hiyan sato”*; Eng: *“he has vindicated / judged”*; TP: *“Em i orait long mi”* † **30:8:** *“Naptali”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa *“ndriyo itayi yiy”*; Eng: *“struggle”*; TP: *“pait strong”* ‡ **30:11:** *“Kat”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa *“kuntamwaitini yiy”*; Eng: *“good fortune”*; TP: *“win tru”* § **30:13:** *“Aser”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa *“pwesai”*; Eng: *“happy”*; TP: *“hamamas”* ** **30:18:** *“Yissakar”* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa *“ndraimo”*; Eng: *“reward”*; TP: *“gutpela pe”*

nambuyu andre kinamili yo, paratesah, yo kunmwalahiy kinnata norun hu mannomou kamai." Pwen pe ipohowe ngalan ara Sepulun.††
21 Iyamulan imwalahiy iyata norun hamou pihin, pe ipohowe ngalan ara Tainah.
22 Pwen pe Ngindrai ilohongani Rahel, pe ihilingi totohun tan pe ipaiwani
mundropwa ndriyan para kipo mbunah. 23 Yiy mapundriyan pe imwalahiy
iyata norun hamou kamai. Pe ipa, "Ngindrai kinrapiyani masirai to kinnau
pe ihingini noru hamou kamai. 24 Andre YAPAN kiyki noru kamai hamou
i." Pwen ipohowe ngalan ara Yosep.‡‡

Yakop hilu Lapan hilu tamwaniye nongna hilu para mbulen

25 Iyamulan para Rahel imwalahiy ta Yosep, Yakop ipwai iyata Lapan
ipa, "Hiyan para apwai pe kumui kuya kolo pe pwane imwonen. 26 Wou
anpahasaniy tehe yo uropo po mbulyam isa matne mahapo. Pe mbulyam
masih apwai ara umbulyaniy topwei. Pwen mahapo apa hiyan para kuwiri
nambuyu hu pe noru hu pe yowu kayau ndre pwi?"
27 Hapeko Lapan ipwai iya kili yiy ipa, "Andre kupa handra lohongo kisa
kili wou na; yo urakowem pe unimei tehe YAPAN imbusi hiyan isa kili yo,
paratesah, wou aropo kili yo. 28 Nahapo apohowe kennem masehayeh,
pwen pe andre kusowani wou."
29 Yakop ipwai iyatan ipa, "Wou anpahasaniy tehe sipsip tam masih huya
soyon ara iya pahandra mbulen pe pwokere to ko. 30 Koluw hu sipsip tam
ara kanhon tehe mahapo pwi yoh. YAPAN ara itoholi wou iya mbulen
urupo mbusiy pe hu sipsip tam kansarayah soyon iya. Hapeko nahapo yo
mbukeno ara unamiliy para kupo mbuluyo imwonen."
31 Lapan isok yiy ipa, "Andre kusowani wou kiya tesah?"
Yakop ipa, "Yo mbuwali para asowani yo, hapeko andre kupokarani
hu sipsip porosih i kapa apwes kiya lohongai to nakupwai mahapo iye;
32 Nahapo andre kuya nime hu sipsip pe meme tam hutora kowahu pe
kuwiri hu noru sipsip lokuran, kiyasura hu noru sipsip pe meme soluhuyai;
yihu masih andre kuwiri hu kaya sowo. 33 Pe kamulan kapa asa pe
anime hu sipsip pe meme para sowo, andre apahasaniy tehe nongan upwai
satam mahapo ara ndrokonan ndre pwi. Kapa asanime hu sipsip ndre
meme to mepo lokuran pwi ndre soluhuyai pwi, pwen ara ipwaingani tehe
kunpahanowe hu."
34 Lapan ipa, "Yo upwes; talu kambusi tehe apwai."
35 Hapeko iro mwonen lang ara ko, Lapan ihirani hu meme iyapolo hu
sipsip lokuran, pe ipwai iyata norun hu kamai para hu kaluwi hu sipsip pe
hu meme ara kaya hape mwanan pe marahu koro tahu. 36 Pwen pe Lapan
iyasura norun hu hutali kol ara pe huyau pe huye rokai lang maroyoh huya
mawen kili Yakop. Pe Yakop ara maran iro tahu sipsip pe meme hayah ta
Lapan.
37 Iyamulan Yakop iwiri hu sino ndraikei mwandran tiken para hu kei
matikou, pwen irapelei pe irakaiyani kapilohu–hape iyau, hape iro, hape
iyau, hape iro–pe ndrinan pallen ara isarayah. 38 Yakop iyki hu ndrandra
kei ara iro mu iyatahu sipsip pe meme; iyki hu ara iro ndrohonoku pwelekei
mepo ngara hu kayin ndran kiro aliy. Iyki hu iro ara, paratesah, yihu
sipsip pe meme kapa hu kasa para kayin ndran kiro mwonen walahehu,

†† **30:20:** "*Sepulun*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*yukyuk*"; Eng: "*honour*"; TP: "*presen*"

‡‡ **30:24:** "*Yosep*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*kiykiy porosih*"; Eng: "*may he add*"; TP: "*pinisim*" o "*givim narapela*"

pwen andre hu hamou kiya kili hamou. 39 Pwen iyamulan pe hu meme
huya kili hamou-hamou iro mu para ndrandra kei ara, pwen pe hu meme
hurosus noruhu ara soluhuyai o. 40 Yakop ara ipirani noru hu sipsip pe
meme mendreheh pe soluhuyai, ara iya mawen kili hu namandran. Pe
irapaiwani hu sipsip pe meme namandran ara marahu iya ndrandra kei
mepo hu kan lokuran ta Lapan iro aliy. Tehen tora ko Yakop iyki hu sipsip
pe meme tan iro mawen iyata Lapan. 41 Walehe hu sipsip namandran
isarayah para hamou kiya kili hamou, Yakop ngara kiyki ndrandra kei kiro
mu kiya pakeh kili pwelekei tahu para ndran. Pwen andre hu hamou kiya
kili hamou. 42 Hapeko Yakop ara kinohoiki ndrandra kei kinto mwalinga hu
sipsip pe meme mepo humbuyei para hamou kiya kili hamou, ara pwi yoh.
Iyamulan yihu sipsip pe meme ta Lapan ara hu masih kanmbuyei topwei,
hapeko ta Yakop ara mandrahu saiyon pe pwokeyan. 43 Tehen tora ko Yakop
ara irayah ndramat hamou namandran pe mangalan. Yiy imbusiy pe hu
sipsip pe meme pe ndramiran para poya mbulyan, pe hu kamel iyapolo hu
tongkiy tan ara husarayah huya soyon iya.

31

Yakop iwop iya mawen kili Lapan

1 Yakop ihilingiy tehe noru Lapan hu kamai ara huro pwahaltani yiy
hupa, “Yakop kinpo topwe memelit masih ta tama yowu. Yiy irayah
ndramat namandran pe melit tan iya soyon, ara iro kili tama yowu ko.”
2 Pe Yakop inime pakut ta Lapan ara imeu pe kinmbus tehe koluw pwi.

3 Pwen YAPAN ipwai iyata Yakop ipa, “Amui aya kolo tamam hu pe yowem
hu, pe andre kuro sura wou.”

4 Pwen Yakop ipwanos nongan iya kili Rahel pe Leyah para hilu kasa nime
yiy kasa kol mepo hu sipsip pe meme tan iro aliy. 5 Ipwai iyata hilu ipa,
“Ngindrai ta tomo hu ara iripo sura yo, pe yo unumei tehe tama walu ara
kinnamili yo tehe koluw kinna pwi yoh. 6 Walu pahasaniy tehe umbulyani
mbulya tama walu iyasura pwoke to masih. 7 Pe tama walu ara ipwasike
yo pe kenne ara irapaiwaniy maporosongui. Hapeko Ngindrai ara ikaituwe
yiy pe kinmbusi handra melit mwomwan kinsa kili yo pwi. 8 Mamu Lapan
ipa hiyan para hu meme mepo soluhuyai ara ato para sowo. Hapeko
iyamulan hu meme hurosus pe noruhu ara hurayah soluhuyai opu. Pwen
ipa hiyan para hu meme mepo kinima soluhuyai iro mandrahu niwen,
ara kiya para sowo. Pwen iyamulan yihu meme ara hurosus pe noruhu
husarayah pe kinima soluhuyai iho mandrahu ara niwen opu. 9 Pwen tehen
tora ko pe Ngindrai iwiri hu sipsip pe meme ta tama walu isa mawen kili
yiy pe iyki hu sato. 10 Porosih aro, imwonen walehe hu meme kamai ngara
hu kaya kili hu meme pihin isarayah, pe yo unihinih pe unime hu meme
kamai mepo yomuhu soluhuyai opu ara huya kili hu meme pihin. 11 Pe yo
unihiyani angelou hamou ta Ngindrai isa pe iyoh isa kili yo ipa, ‘Yakop!’ Pe
yo upa, ‘Tesah; yo ye.’ 12 Pe yiy ipa, ‘Animei! Yihu meme kamai mepo hu
torapo iya kili hu meme pihin yomuhu ara soluhuyai opu. Yo umbusiy pe
isarayah tehen tora ko, paratesah, unimei tehe Lapan ngara kirakultuwani
wou. 13 Yo ara Ngindrai mepo usarayah usa kili wou aro Petel, pe arapaniu
isa kili yo pe atilingi ndraikei para holip iya ndrita pat sih para lolohonge.
Nahapo amui aya kolom mepo amwalahiy aro aliy.’ ”

14 Pwen Rahel pe Leyah hilu somwi Yakop hilpa, “Pe youlu ara kanlahiy
para kapo hayah melta tama youlu pwi. 15 Yiy imbusi youlu ara tehe hu
pihi mawen. Yiy kinwiri kenne youlu pwen, hapeko yiy kinirasumbuwaniy

topwei. 16 Hiyan, melit masih mepo Ngindrai iwiriy iro kili tama youlu ara
kinna torou pe noru worou hu. Wou ambusi sehe melit mepo Ngindrai
kinpwai kinsatam."
17 Pwen Yakop iyki hu pihin tan pe norun hu ara huya ndrita hu kamel
hayah, 18 pe irakuhuyani hu para hu nakayau kaya kolo taman Yisak ita kol
Kenaan. Pe imbultaha hu kan tan masih ara huro mu kili yiy, iyasura melit
masih mepo iwiriy iro Pattan Aram.
19 Iro mwonen lang ara, Lapan kinyau kinna san yomuhu sipsip tan, pe
Rahel iya pe ipahanowe hu kerewek ata taman mepo ngara kiykiy kiro
memerani suwen. 20 Yakop kinnese ndrainga Lapan ndramira Aram tehe
yiy nakiyau ara pwi yoh. 21 Yiy iwiri menmenan masih pe iwop kokohe
ko, pe isingondriti ndran namandran Yuprates. Pwen pe irikai iyapwen te
ngondron para pahayi Kileyat.

Lapan iro ndruwa Yakop

22 Lang malwoh ihipwen, pe iya lang maroyoh hutiye ndrainga Lapan
tehe Yakop ara kinwop. 23 Pwen Lapan iwiri hu ndriya sih o, pe huro
ndruwa Yakop. Lang manandrtoyoh ihipwen, huyarayah huya kili Yakop
iro kol pahayi ngondron para Kileyat. 24 Ping ara Ngindrai iyarayah iya kili
Lapan iya nihinih pe ipa, "Maram kiro tam; mbuna apa hapesah hiyan ndre
mwomwan kiya kili Yakop."
25 Pwen Yakop hu, hu kanpwili yopeyehu pwen iro kol pahayi ngondron
para Kileyat. Pe Lapan hu husako, hunime Yakop, pe hupwili yopeyehu iho
ngilse hu tehen aliy yi.
26 Pwen Lapan ipwai iyata Yakop ipa, "Tehen tapeh ndrokonan
apakarawani yo pe apahanowe noru malmou pihin pe wawu yau, tehe
hu ndramat para pahun ngara kambusiy? 27 Paratapeh ansike yo pwi pe
wawu wop kokohon opu? Kapa anese hape, pwen kupwai kiyatahu yau
to pe yowu kapwesani wawu kiya ndramiy, kuwah, pe waliy pe wawu
kayau. 28 Wou anpa hiyan kinsato para kuhunghung kiyata tumbu hu pe
noru hilu pihin ara pwi. Ambusi kultuw ara tehe ndramat lohonga pwi.
29 Yo uhungoruwe pwoke to ara ilahiy para kumbusi mwomwan kisa kili
wou. Hapeko pinge ping Ngindrai ta tamam ipwai isa kili yo ipa, 'Mbuna
apa hapesah hiyan ndre mwomwan kiya kili Yakop.' 30 Nahapo anamiliy
para amui aya kili tamam pe yowem hu. Ara hiyan. Hapeko, paratapeh
apahanowe hu kerewek to?"
31 Yakop ipwai iya kili Lapan ipa, "Unohowaniy matisan aratuwe norum
hilu. 32 Kiya, kapa akahi hiyeh iwiri hu kerewek tam, ara andre katingun-
drun kimat. Hu yowe tolu topo, pe kapa anime handra melit tam iripo kili
yo, pwen awiriy." Hapeko Yakop ara ikowu tehe Rahel kinpahanowe hu
kerewek ta taman.
33 Pwen Lapan isong imu iya kamai ta Yakop, pwen iya kamai ta Leyah.
Pwen iyamulan isong iya nondriya kamai ata hilu pihin para poya mbulya
hilu malmou. Hapeko iya kinkahi hu kerewek tan pwi. Iyamulan isa
ngawan pe isong iya kamai ta Rahel. 34 Rahel ara iwiri hu kerewek ta
taman pe ikohoni hu iro pahandra melit para hatina mbulu ndramat mepo
ngara hu kaiki kiro ndrita kamel. Pe Rahel irompwan ndritan. Lapan ara
ipokekelah nondriya kamai masih hapeko kininimei pwi yoh.
35 Pe Rahel ipwai iya kili taman ipa, "Ndrinam mbuna kilokuh to, tomo,
yo kunlahiy para kutine kiro mbulmaram pwi, paratesah, mwamwa towu
pihin ara iwiri yo." Pwen pe taman ara ikah, ikah, ikah ndrit.

36 Pwen Yakop irandrokomat iyata Lapan ipa, “O nono, umbusi sehe
kultuw mwomwaneh, pe aro ndruwo? 37 Wou anmbuingiri nondriya suwe
yowu pwen, pe antele hu kerewek tam? Kapa antelei, kiya, awiriy kisa
ngawan pe hu yowe talu hu kanimei pe karamwaniyani talu. 38 Yo uro sura
wou hayou malungui, pe yihu sipsip pe meme tam ara hurosus hiyan o. Pe
yo ara kunyan hamou sipsip tam kamai pwi. 39 Kapa hu kan mwomwan
para yangiy hu karayi hamou sipsip ndre meme ara yo kunohosap kisa
kili wou pwi. Yo ngara kuwiriy ato mbukeno pe ngara kupo soiwin. Pe
wou akekeyani yo para kusowani sehe melit hu pahanowei, lang ndre
ping. 40 Lang sih tehe sih ngara mwandrai kitimwi yo, pe ngara kuwulen
kiping, pe kunho matin hiyan pwi. 41 Yo uro sura wou hayou malungui.
Pe upo mbulyam hayou songui pe hahiu ara para kuwiri norum hilu pihin
malmou. Pe hayou manonoh iyapolon ara para kuwiri hu meme pe sipsip
tam hayah. Hapeko wou lang masih ngara arapaiwani kenne. 42 Kapa
Ngindrai ta tumbu Apraham mepo tomo Yisak ngara kitohun kiyatan ara
kintosura yo pwi, ara andre kunyau o mwaihei, pe andre kunkun hapesah
pwi. Hapeko Ngindrai inime sehe mbulen ngandrahan umbusiy iya nimo.
Pwen pinge ping isaiki nongan pwokeyan isa kili wou.”

Yakop pe Lapan hiltapaniu

43 Lapan iwong imui iya kili Yakop ipa, “Hilu pihin malmou ara noru,
pe hu mbunah ara tumbu; pe hu sipsip pe meme ara ato yi. Melit masih
ata nimei ara ato. Hapeko mahapo andre kumbusi tesah para kukaituwe
noru hilu malmou pihin kiyapolo noru hilu hu? 44 Asa talu kasoye pat para
kipwaingani tapaniu mwele rou.”

45 Pwen Yakop itine pe iwiri pat sih niwen pe isoyei para kipwaingani
tapaniu. 46 Pe ipwai iya kili yowen hu pe humbultani pat hayah. Huwiri hu
pat hayah ara pe humbultani hu huya ndrohos sih. Pwen hu masih huya
mbultere hu pe hunamnam huro pakeh kili ndrohos ara.

47 Lapan ipohowe ngala hape ara, ara “Yekar Sahatuta.” Pe Yakop
ipohowei ngalan, ara “Kaleet.”*

48 Lapan ipwai iyata Yakop ipa, “Ndrohos iye ara andre kinima tapaniu
ta talu.” Tehen tora ko hupohowe ngala kol ara “Kaleet.”

49 Pe Lapan ipa tehen toro yi, “Mara YAPAN andre kiro kili talu tan-
drohonga talu koro mawen kili hamou-hamou.” Pwen hupohowe ngala
ndrohos ara “Mispah” i.†

50 Pe Lapan iwong ipa, “Kapa ambusi mwomwan kiya kili noru malmou,
ndre ayesou kiya kili hu pihin hayah i; alohonganiy tehe Ngindrai ara
maran iripo kili talu.”

51 Pe Lapan iwong paiwe iya kili Yakop ipa, “Animei, pat niwen kunsoyei,
iyapolo ndrohos iye. 52 Pat niwen ara, pe ndrohos iye, ara kinima tapaniu
talu mbusiy mwalinga talu. Yo andre kuntamwaitini kinima tapaniu ta talu
para kusa popahun kisa kili wou, ara pwi. Pe wou tehen aliy yi; mbuna
aramwaitini kinima tapaniu ta talu pe asa popahun kisa kili yo, ara pwi
yoh. 53 Ngindrai ta Apraham pe Ngindrai ta Nahor ara andre kiramwaniye
mwalinga talu.”

---

* **31:47:** *Yekar Sahatuta*” iya nongna kol ta Lapan (nongna hu Aram) pe “*Kaleet*” iya nongna kol ta Yakop (nongna hu Hipuruw) ara pwaya hilu handra ko, ipa “*ndrohos para kiniman.*” Eng: “*witness heap*” TP: “*hip ston i stap olsem mak*”

† **31:49:** *Mispah*” iya nongna kol tahu ara ipa “*ndrohonoku nimnim*”; Eng: “*watchtower* ”; TP: “*ples bilong stap na lukluk*”

Pwen Yakop irandrangan iya ngala Ngindrai mepo Yisak ngara kitotohun
kiya tan. 54 Yiy itingundru kan hamou pe iykiy tehe yukyuk iro pahayi ara,
pe ipwanos hu ndramiran husa namnam iyasura yiy.
55 Makohuping para lang sih, Lapan irahunghung iyata tumbun hu pe
norun hilu pihin malmou. Pwen itali hu pe imui iya kolon.

32

Yakop iponokule yiy para kiya nime Esau

1 Pe Yakop hu, huro tokai huya pe hu angelou hayah ta Ngindrai husa
rapohonani hu huro sai. 2 Inime hu, pe ipa, “Iye ara kolo Ngindrai.” Pwen
pe ipohowe ngala kol ara “Mahanayim.”*
3 Yakop nakipwandrisa hu ndramiran hayah para huro mu tahu pe huya
kili nalin Esau iro kol Seyir, ita nondriya kol Etom. 4 Pwen ipwai iya kili
hu ipa, “Iye ara nongno para akaya pwai kiyata yapane Esau. Akapa toro:
‘Yo Yakop, pwandrendres tam. Uro sura Lapan ipoo iya matne mahapo, pe
nakumui kusa ara. 5 Yo mamenmeno masih kene: tehe hu mbulmwakau,
tongkiy, sipsip, pe meme iyapolo hu ndramat kamai pe pihin. Yapane,
nongno isa kili wou, pe mahapo nakusok wou: koyum ara andre kisikirani
yo ndre pwi?’ ”
6 Pwen hu ndramat mepo Yakop ipwandrisa hu ara, humui huya kili yiy
pe hupa, “Yowu ya kili nalim Esau, pe yiy mahapo ara itapo isa para kisa
pohonani wou, iyasura hu ndramat mahaangat (400).”
7 Pe Yakop ilolohonge soyon pe inoh. Pe irahihiri hu ndramiran ara iya
malpat, iyasura hu kan para hanghang, pe hu kamel tehen aliy yi. 8 Yiy
iro lohonge ipa, “Kapa Esau kisa pe kitingundru hu hapat, pwen andre hu
hapat, ara hu kawop.”
9 Pwen Yakop itohun pe ipa, “O Ngindrai ta tumbu Apraham pe tomo
Yisak, wou YAPAN mepo apwai sato apa, ‘Amui aya kolom pe yowem
hu pe andre kumbusi hiyan satam;’ 10 yo ndramat para poya mbulyam;
kultuwayi ara hiyan pwi, hapeko hiyan tam pe koisirai tam isa kili yo ara
pwokeyan iya. Koluw usingondriti ndran Yortan, ara urukai iyasura nes
sih opu. Pakumui kusa ko, yo kunna malpat ara. 11 Utohun tehe wou
apwokarani yowu, paratesah, unoh ta nali Esau, matisan kipo pahun kisa
kili yowu pe kitingundru yowu masih kiyasura hu pihin pe hu mbunah.
12 Wou alohongani tapaniu tam hiyan mepo anpwai pwen kinsa kili yo:
‘Pe ndrayem hu kamulan ara andre kasarayah soyon iya, tehe kalayeng ita
poholeng.’ ”
13 Pwen Yakop imatin iya masan ndroulang; pwen ipirani hu melit atan
para kaikiy kiya kili nalin Esau tehe yukyuk: 14 ipirani hu meme pihin
malungat (200) pe hu kamai malungui (20), pe hu sipsip pihin malungat
(200) pe hu kamai malungui (20), 15 pe hu kamel pihin matingui (30) iyasura
noru hu, pe hu mbulmwakau pihin mahaangui (40) pe hu kamai masongui
(10), pe hu tongkiy pihin malungui (20) iyasura hu kamai masongui (10).
16 Pwen irahihiri hu kan ara hayoi iro wule hape pe hayoi iro wule hape,
pe ipwai iyatahu ndramiran para poya mbulyan para marahu korotahu.
Pe ipwai iyatahu ipa, “Akeyemu kili yo pe akaiki mwele hu kan ara hayoi-
hayoi.”

* **32:2:** Iya nongna kol tahu Hipuruw, “*Mahanayim*” ara ipa, “*Ndrohonoku mbultere malwoh*”; Eng: “*Mahanaim*” means “*two camps*”; TP: “*Mahaniyim*” long tok Hibru i klostu wankain olsem tok “*Kem*”

17 Pe Yakop ipwandrandrahaniy iya kili ndramat para poya mbulyan iye
mu ipa, “Kapa nali Esau kipohonani wou pe kipa, ‘Wou ara ndramat para
pwandrendres ta hiyeh? Pe wou nayaleheh? Yihu kan masih huyera mu
ara ata hiyeh?’– 18 pwen, kapa kisike wou, apwai kiya kili yiy toro, apa, ‘Yihu
kan masih kene ara ata pwandrendres tam Yakop. Yiy ita mulan, pe iyki hu
satam tehe yukyuk.’ ”
19 Pe yiy ipwandrandrahani ndrainga hu ndramat hamou-hamou huro
mu iyata hu hayoi-hayoi, ara toro: “Kapa wawu kanna pohonani Esau,
wawu masih ara andre kayapa nongan handra ko. 20 Pe wawu andre
kapwai kapa, ‘Ehe, ndramat para pwandrendres tam, Yakop, ara ita
mulan.’ ” Yakop ipa tehen toro, paratesah, iro lohonge pe ipa, “Lohongai
para yukyuk to nakimu, ara para kurambumbuni nali kaliy, pe kamulan
kunime yiy, ara matisan koyun kisikirani yo.” 21 Pe yiy iyki yukyuk tan iro
mu pe yiy ara iro matin ndrohonoku ngohongoh.

Yakop iposisiwe iyasura Ngindrai iro kol Peniyel

22 Pwen ping ara ko, Yakop itine pe irakuhuyani nambuyun malmou
iyasura pihin malmou para poya mbulya hilu pe norun hu kamai songui
pe hamou pe husingondriti ndran Yappok. 23 Iyaiki hu huya matne
ndramwiying kanna haroh ihipwen, pe ipwai iyata hu ndramat para poya
mbulyan pe hukuni melit tan masih iya haroh i. 24 Hapeko yiy opu iyendron
haroh, pe ndramat hamou isa pe iposisiwe iyasura yiy, ipoo lang ileu.
25 Ndramat ara iposisiwe iya pe inimei tehe yiy andre kinlahiy pwi, pwen
pe iti ndruwi yipwoke Yakop pe imatihise. 26 Ndramat ara ipwai ipa, “Atali
yo pe nakuyau; lang kinileu ara.”
Hapeko Yakop ipa, “Andre kuntali wou pwi kipoo atoholi yo.”
27 Ndramat ara isok yiy ipa, “Wou ngalam hiyeh?”
Pe ipa, “Yo ngolo Yakop.”
28 Pwen pe ndramat ara ipa, “Ngalam mamu ara Yakop, hapeko mahapo
ara ngalam howen ara nakiya ‘Yisrayel’.† Paratesah, wou anposisiwe
iyasura ndramat pe Ngindrai yi, pe anpwoke pwen.”
29 Pwen Yakop ipa, “Mahapo apohowe ngalam kisa kili yo.”
Hapeko yiy ipa, “Paratapeh pe wou apa pahasani ngolo?” Pwen iro
mwonen ara ndramat ara itoholi yiy.
30 Yakop ipa, “Yo unime Ngindrai iya moro, hapeko kunmat pwi yoh.”
Pwen yiy ipohowe ngala kol ara “Peniyel.”‡
31 Paramwandrai kiningas pe Yakop pakitali kol Peniyel, pwen irakoltip,
paratesah, ndruwi pwoken ara iro matihise manau.
32 Yihu ndraye Yisrayel mahapo ara hu konohoyan sangi ndruwi yipwoke
kan ara pwi. Paratesah, ndramat ara irayi Yakop iya sangi yipwoken.

33

Yakop iya pohonani Esau

1 Pwen Yakop maran itandras pe inime Esau iyasura ndramiran hu
mahaangat ara huropo husa. Pwen itaingani norun hu masih para hu kaya
pe koro tine sura tina hu; ata Leyah ara huya kili yiy, ata Rahel ara yiy iya

† **32:28:** “*Yisrayel*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*iposisiwe sura Ngindrai*”; Eng: “*Israel*” means “*he struggles with God*”; TP: nem “*Israel*” i wankain olsem dispela tok, “*Em i pait long God*”

‡ **32:30:** “*Peniyel*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*mbulmara Ngindrai*”; Eng: “*Peniel*” means “*face of God*”; TP: “*Peniel*” i klostu wankain dispela tok, “*pes bilong God*”

kili yiy, pe ata hilu pihin para poya mbulyan malmou ara huya kili hilu yi.
2 Pe iyki hilu pihin para poya mbulyan pe noru hilu ara huro mu, pe Leyah
pe norun hu ara huro ndrokolon; pe Rahel iyasura norun Yosep ara hilye
ndruwa hu masih. 3 Pe yiy iye mu iya pe itukuruhu pe payan iya pwan ara
maporoandrtoyoh, ipoo iya pakeh mbulmara nalin.
4 Hapeko Esau ingap iya pe indrohosi nalin Yakop, pe irahunghung
iyatan. Pwen hilu malmou kene hilrang. 5 Pwen Esau maran iya pe inime
hu pihin pe hu mbunah; pe isok ipa, "Hutora sura wou ara hiyeh hu ko
yeh?"
Yakop ipa, "Yapane, yihu iye ara noru hu, Ngindrai itoholi yo pe ihingini
yo yaliy. Pe yo ara pwandrendres tam."
6 Pwen hilu pihin para poya mbulyan hilsa iyasura noru hilu, pe hu masih
hutukuruhu iro mbulmara Esau. 7 Iyamulan Leyah pe norun hu husa pe
hutukuruhu yi. Pwen Rahel pe norun Yosep ara tehen aliy yi, hilsa pe hilu
tukuruhu.
8 Esau isok ipa, "Tehen tapeh uhis pe urapohonani hu ndramat yapolo hu
kan huro mu? Ara ndroiyin tesah ndrokonan?" Pwen Yakop ipa, "Ara para
kusopwi wou para ndriyam kimbuluhi yo."
9 Hapeko Esau ipa, "Nali, melto ara soyon iya; hiyan para awiri meltam
masih hu kamui."
10 Pwen Yakop ipa, "Pwi, Nali, wou ndriyam kimbuluhi yo, pe hiyan para
awiri yukyuk to iye. Yo unume mbulmaram ara tehe mbulmara Ngindrai,
paratesah, anamili yo. 11 Ngindrai ara imbusi hiyan sato pe ihingini yo melit
masih. Pe yo upa hiyan para awiri yukyuk to masih mepo nakuikiy kisa kili
wou." Yakop iro kekei ipoo Esau isomwiy.
12 Pwen Esau ipa, "Kiya, tukayau; pe yo andre kuyapolo wawu."
13 Hapeko Yakop ipa, "Wou apahasaniy tehe noruhu masih ara hu
payamulai o. Pe ulohongani hu sipsip iyasura hu kan masih pe noruhu
mepo hutora yin sus manau, ara matisan hu karikai nomun nondriya lang
sih sesek pe hu masih kamat.
14 Yapane, wou aye mu kili talu pe yo andre kuro tokai nokule-nokule
kuyendruwam, kiyasura hu kan masih pe noruhu, kipoo kusarayah kusa
kili wou kusa Etom."
15 Pe Esau ipa, "Kiya, kapa tehen tora pwen hu ndramiro hayah hu koro
ndron sura wou." Hapeko Yakop ipa, "Paratesah apambusiy tehen tora?
Konan. Yapane, hiyan para ndriyam imbuluhi yo."
16 Pe iro mwonen lang ara, Esau irikai iyemu ipoo iyarayah iya Etom.
17 Hapeko Yakop iya Sukkot pe ipun suwen iyapolo youpeye hu kan tan
masih. Tehen tora ko ngala kol ara irayah Sukkot.*
18 Pwen tehen tora ko, Yakop kintali kol Pattan Aram, pe iyarayah iya kol
namandran Kenaan. Pe iya yih kalsuwan iro pakehekeh ngilse kol Sekem
ita nondriya kol namandran Kenaan. 19 Yiy isowani pwan hambut ara iro
kili Hamor tama Sekem, iya sombule pat silwa masangat (100).†
20 Pwen isoye pere tuntun para yukyuk iro ara, pe ipohowe ngala pere
tuntun ara "El Elohe Yisrayel." Ipa toro: "Ngindrai para Yisrayel."‡

---

* **33:17:** "*Sukkot*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*wum mendreheh*" ndre "*yopai*"; Eng: "*Sukkoth*" means "*shelter*"; TP: "*Sakot*" em i tok "*liklik haus*" † **33:19:** TP: *12.5 kilo silva* ‡ **33:20:** "*El Elohe Yisrayel*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*Ngindrai para Yisrayel*"; Eng: "*God of Israel*"; TP: "*God bilong Israel*"

34

Sekem irakultuw mwomwan iya kili Tainah

1 Pwen lang sih aro, noru Yakop hilu Leyah pihin, ngalan Tainah ara,
iya saisai iyapolo hu pihi Kenaan. 2 Hamor ara pohon tahu Hipi, pe
norun kamai hamou ngalan Sekem, ara inime Tainah, pe iya luwi yiy pe
imbusi kultuw mwomwan iyatan. 3 Pwen Sekem inime Tainah ara pihin
lahayan iya pe inamili yiy. Pe iro hinonou para kiwiri lohonga Tainah para
kimbuluhi yiy. 4 Pwen ipwai iya kili taman ipa, “Yo unamiliy para awiri
pihin aro kiya nambuyu.”

5 Pe Yakop ihilingiy tehe Sekem imbusi kultuw mwomwan iyata norun
pihin, hapeko norun hu kamai masih ara huro ndron ndrohonoku mbulen,
iyasura hu kan para hanghang tahu. Pwen Yakop ara kinpo hapesah pwi
ipoo norun hu masih husarayah.

6 Pwen Hamor, tama Sekem, iya pe iwong iyasura Yakop. 7 Hilu ro wong
ndron, pe noru Yakop hu kamai husarayah. Hu ara kanhilong pwen tehe
Sekem imbusi kultuw mwomwan iyata pisuhu. Pwen pe husa nun o huro,
pe ndrinahu ara ilokuh pe hundrangis, paratesah, kultuw ara iya lohonga
hu Yisrayel, ara nonombun masih.

8 Hamor ipwai iyatahu toro, “Noru ara inamili norum pihin, pwen usok
lohonga wawu; hiyan para hilu kayesou ndre pwi? 9 Worou tukapa hiyan
kiya handra lohongai, pe noru tou hu pihin ara hu kayesou kaya kasa.
10 Pwen andre wawu korosura yowu pe akambusi sehe melit kiro pwan
iye ara kiya lohonga wawu ko. Pe akamangse ndroho peheya wawu, pe
andre kiya mbukenan wawu.”

11 Pwen Sekem ipwai iya kili tama Tainah pe wayin hu ipa, “Kapa wawu
kasomwi soksok to iye, pwen andre kuiki sehe melit mepo wawu namiliy.
12 Kapa wawu kaya hiyan sato para kuwiri Tainah; pwen akapwai kisato
sehe melit wawu namiliy. Wawu kapohowe kenne Tainah kiya masahayeh
kiya lohonga wawu, hapeko andre kuiki sehe melit wawu kasok kiya aliy.
Hapeko akaiki pihin ara ko kisato tehe nambuyu.”

13 Sekem ara kinmbusi kultuw mwomwan kinnata pisuhu pwen, pe yihu
noru Yakop kamai ara hupwandrandraman para hu kapwasike Sekem pe
taman Hamor. 14 Pwen hupwai iyatan hupa, “Kinlahiy para yowu kaiki pisu
yowu kiyesou kiya kili hu ndramat mepo hu kansodriti kapilohu pwi, ara
pwi yoh. Andre kiyki masirai kisa mwalinga yowu. 15 Yowu andre kapa
hiyan kiya soksok tam, kapa wawu kasomwi yowu kiya lohongai handra
iye: hu kamai tawawu masih, ara andre kasodriti kipilohu pe hu karayah
tehe yowu. 16 Tehen tora ko, andre yowu kapa hiyan para noru tou hu
pihin andre kayesou kaya kasa. Pe yowu andre kampwan sura wawu
pe tukasarayah hapat o. 17 Hapeko kapa wawu kansomwi lohongai para
sosondrih iye pwi, pwen ara andre yowu kawiri pisu yowu pe yowu kayau.”

18 Pe Hamor, iyapolo norun Sekem, ara hilpa hiyan iya lohongai ara.

19 Pwen Sekem ara kinlonge ndrangan niwen pwi, paratesah, inamili
noru Yakop pihin ara namandran iya. Yiy ara ndramat hamou ngara
hu kasikiye yiy nondriya wum tan. 20 Hamor pe norun Sekem hilya
ndrohonoku mbultere pakeh kili pohomara karam para kol ngawan ara, pe
hilu wong iya kili hu kamai masih para kolohu. 21 Pe hilu pa, “Yihu ndramat
ara yihu hiyan iya; hiyan para hu keyempwan sura tou pe hu kambusi
melit kiya lohongahu ko. Pwanerou ara namandran pe ilahi hu yi. Andre
tukayesou kaya kasa. 22 Hapeko hu ndramat ara hupwes iya lohongai sahin
o para hu korosura tou. Tehen tora ko, andre tukasondriti kapilo sangi hu

kamai torou masih tehe yihu kansondriti kapilohu pwen. 23 Pwen andre hu
sipsip pe hu mbulmwakau tahu masih andre kasa torou. Kapa tukasomwi
nongna hu, pwen andre hu koro sura tou."
24 Yihu ndramat masih para kol ngawan ara, hupa hiyan iya sehe nongan
Hamor hilu norun Sekem hilwong iya aliy. Pwen yihu masih huro nondriya
kol namandran ara, ara hu sondriti kapilohu topwei.
25 Iro mwonen nondriya lang maroyoh, pe hu ndramat, neken tahu
ara iro lek ndron, pwen wayi Tainah malmou kamai, Simeyon hilu Lepi,
hilu wiri semela pahun niwen pe hilya nondriya kol namandran ara. Pe
mwoiwahu masih ara ihin, pe hamou ndramat kinlahiy para kinmbultuwe
hilu pwi. Pwen hilu tingundru hu kamai masih para kol namandran ara,
26 iyasura Hamor pe norun Sekem iya semela pahun niwen. Pwen hilu wiri
Tainah iro wum ta Sekem pe huyau. 27 Pwen iyamulan para hu kamai masih
kanmat topwei, noru Yakop hu kamai masih, huya nondriya kol ara para
kaya pahana melit iya konoha kultuw mwomwan humbusi iyata pisuhu.
28 Hu wiri hu meme, hu sipsip, hu mbulmwakau pe hu tongkiy iyasura melit
masih iro nondriya kol ngawan ara, iyapolo hu melit masih iro ngawan i.
29 Huya pe hulokuhuyani topwe melit masih mepo kennehu namandran pe
lahayan, iyapolo hu pihin pe hu mbunah pe melit masih iro nondriya hu
seu.
30 Yakop ipwai iyata Simeyon hilu Lepi ipa, "Walu kaniyki nopwaran
kinsa kili yo ara. Mahapo yihu para Kenaan, pe hu Peris, iyasura hu masih
hutopo kol iye ara andre hu karasisingat ano. Yo ara ndramiro soyon pwi,
pe kapa hu masih kaya wule pe hu kasa popahun kasa kili yo, andre hu
katingundru yowu masih."
31 Hapeko hilu pwai hilpa, "Tehen tapeh; hiyan para hu koro raminmini
pisu yowu tehe hamou pihin para sai, ndre?"

35

Yakop iro Petel pe Ngindrai iyki lomwes iya kili yiy

1 Pwen Ngindrai ipwai iya kili Yakop toro: "Atine pe aya kol Petel pe
ampwan aliy, pe asoye pere tuntun sih ato kiro aliy. Yo ara Ngindrai mamu
urosura wou tandrohonga awop ta nalim Esau."
2 Pwen Yakop ipwai iya kili norun hu pe hu ndramat huro sura yiy
ipa, "Wawu kapiyani hu paira* wawu masih kene ita kili wawu kayau, pe
akasuluye wawu kiya koyau howen pe koro ndruwa kultuw hiyan. 3 Kiya,
wawu kasa, pe tukatali kol iye pe tukaya kol Petel. Pwen andre kusoye pere
tuntun sih kiya kili Ngindrai. Tehe Ngindrai kinsopwat yo kinna nopwaran
kinsarayah kili yo. Pe iro sura yo iya hape aleheh uya aliy." 4 Pwen huiki
pairahu masih iya kili Yakop, iyapolo kowa kahandraingahu pe ironi hu iya
pahandra kei hakou nonombun ngalan hok†, ita pakeh kol Sekem.
5 Pwen Yakop iyapolo yowen hu huro tokai nakayau. Pe Ngindrai
imbusi nohowai namandran isarayah isa kili hu ndramat masih para kol
mendreheh pakeh kili kol Sekem. Pwen pe yihu ara kanngaplani yowe
Yakop hu pwi. 6 Pwen Yakop iyapolo yowen hu ara huyarayah huya kol Lus,
ara ita nondriya kol namandran Kenaan. Kol Petel, ara mamu hupohowe
ngalan Lus. 7 Pwen Yakop isoye pere tuntun sih pe ipohowe ngala kol ara,
"Ngindrai para Petel,"‡ paratesah, Ngindrai isarayah isa kili yiy mamu iro

* **35:2:** Eng: *foreign gods*; TP: *giaman god* † **35:4:** Eng: *oak (a type of tree)*; TP: *diwai tambu*
‡ **35:7:** Tok Hipuruw/Hebrew & Eng: *El Bethel*; TP: *God bilong Betel*

kol ara tandrohonga iwop ta nalin. 8 Pwen iyamulan hape, Teporah, pihin
para poya mbulya Repekah, imat iro hape ariya. Pe huroni yiy iro pahandra
kei namandran hakou ngalan hok iyapwen te kup para kol Petel. Ndroiyin
ara ko pe hupohowe ngala kei ara, “Kei para ndriyang.”§
9 Tandrohonga Yakop kintali Pattan Aram pe kinmui kinsa Kenaan, pe
Ngindrai isarayah isa kili yiy porosih i pe itoholi yiy tehe mamu. 10 Pwen
Ngindrai ipwai iya kili yiy ipa, “Ngalam mamu ara Yakop, hapeko mahapo
kunrapaiwani ngalam kinna Yisrayel pe andre kanpohowe ngalam Yakop
pwi.” Tehen tora ko Ngindrai ipohowe ngalan ara Yisrayel. 11 Pe Ngindrai
ipwai ipa, “Yo ara Ngindrai Pwokeyan Iya. Pe wou andre aiki ndrayem
hu kasarayah soyon pe ndromweyahu, ara andre kiya soyo-soyon iya.
Pe andre hu kahon kaya mara kol hakol-hakol, pe tumbum hu andre hu
karayah king pe pohon para kol. 12 Pe pwan koluw mepo kuniykiy kinna
kili Apraham hilu Yisak; mahapo andre kuikiy satam, kiyasura ndrayem hu
kamulan i.” 13 Pwen Ngindrai iwong iya kili Yakop iro kol ara ihipwen, pe
itali yiy pe imui iya paingan.
14 Pwen Yakop isondritiyani pat sih niwen pe itilingi ndrunu wain pe
ndraikei para holip iya ndritan tehe yukyuk. 15 Ngindrai iwong iya kili
Yakop iro kol ara, pwen pe Yakop ipohowe ngala kol ara Petel.**
16 Pwen Yakop iyapolo yowen hu ara hutali Petel pe huyau huya kol Eprat.
Huro tokai ndron pe Rahel ihingotou iyata mbunah para nakimwalahiy
kiyatan, pe ihingoruwe ngandran ara namandran iya. 17 Pe tandrohonga
irohingorowe ngandran, pe pihi yondrop tan ipwai iya kili yiy ipa, “Mbuna
anoh; norum iye ara kamai yi.” 18 Pwen Rahel pakeh nakimat pe ngohan
hape irondron pe ipohowe ngala mbunah ara, ara Penoni††. Hapeko
iyamulan taman ipohowe ngalan ara Penyamin.‡‡
19 Pwen Rahel imat pe huroni yiy iro pakeh sai iyapwen te Eprat; (ngalan
handra yi, ara Petlehem). 20 Tandrohongan ara Yakop isondritiyani pat sih
iro ariya; pat ara irakinima ngare Rahel. Pe ita ipoo isa matnen mahapo.
21 Pwen hurukai huya ngilse seu niwen para Eter§§, pe huya ngoh hape pe
hupwili yumwahu iro aliy. 22 Pwen Yisrayel irondron ara, pe Rupen imatin
iyapolo Pilhah, paiwa nambuyu taman hamou. Pwen pe taman Yisrayel ara
ihilingi kultuw mwomwan Rupen imbusiy.

Ngala noru Yakop hu

Pe Yakop ara norun hu kamai songui pe lumou. 23 Iye ara ngala noru
Leyah hu: Rupen ara ndrihou ta Yakop; pe mundruwan hu ara Simeyon,
Lepi, Yutah, Issakar, pe Sepulun. 24 Pe Rahel ara norun malmou kamai,
ngala hilu ara Yosep pe Penyamin. 25 Pilhah, pihin para poya mbulya Rahel,
ara norun malmou, ngala hilu ara Tan pe Naptali. 26 Pe Silpah, pihin para
poya mbulya Leyah, ara norun malmou, ngala hilu ara Kat pe Aser. Yakop
ara iro Pattan Aram pe iyki hu mbunah songui pe lumou.

---

§ **35:8:** Hebrew: *Allon Bacuth*; Eng: *Oak of weeping*; TP: *Diwai bilong krai*
** **35:15:** “*Petel*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*seu ta Ngindrai*”; Eng: “*Bethel*” means “*house of God*”; TP: “*Haus bilong God*”
†† **35:18:** “*Penoni*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*noru ukuni ngandran iya tan*”; Eng: “*Ben-Oni*” means “*son of my trouble*”; TP: “*Benoni*” em i klostu wankain olsem dispela tok, “*pikinini mi karim wantaim planti pen*”
‡‡ **35:18:** “*Penyamin*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*noru para nimo sangin*”; Eng: “*Benjamin*” means “*son of my right hand*”; TP: “*pikinini bai i gat biknem*”
§§ **35:21:** Eng: “*Migdal Eder*” or “*tower of Eder*” or “*tower of the flock*”

Yisak imat

27 Pwen Yakop imui isa kili taman Yisak iro kol Mamre. Mamre ara kolo
Apraham pe Yisak hilyen aliy mamu, pe ita pakeh kol Kiriyat Arpa. Hepron,
ara koluw hupohowe ngalan ara Kiriyat Arpa.
28 Pwen hayou ta Yisak ara iro sangat pe androlngui (180). 29 Pe iya
parangoloh masih pe imat. Pe norun hilu malmou, Esau hilu Yakop, ara
hiltoni yiy.

36

Ngala ndraye Esau hu

1 Pe iye ara titiye ta Esau. Pe ngalan handra ara hupohowei Etom.* 2 Esau
ara iyesou iya Kenaan, pe iwiri pihin hamou ngalan Atah SuElon. Elon ara
yiy hamou ndramira Hit. Pwen iyesou paiwe pe iwiri Oholipamah SuAnah,
pe Anah ara noru Sipeyon, yiy ara hamou ndramira Hipi.
3 Pwen iyesou paiwe yi, pe iwiri Pasemat SuYismayel, pe wayin hamou
ara ngalan Nepayot. 4 Pe Atah ara imwalahiy iyata noru Esau kamai hamou
ngalan Elipas. Pe Pasemat ara imwalahiy iyata norun hamou kamai ngalan
Ruwel. 5 Pe Oholipamah ara imwalahiy iyata norun hu kamai iye kene:
Yewus, Yalam, pe Korah. Yihu ara noru Esau kamai, husarayah huro kol
Kenaan.
6 Pwen Esau itine pe iwiri nambuyun hu, norun hu kamai pe pihin
pe hu ndramat masih huro sura yiy, pe iyasura hu kan tan masih pe
iyapolo memelit masih kene mepo iro nimnim iyatahu iro pwan Kenaan,
ara irakuhuyani hu masih pe huyau huya pwan hambut mwanan hape kili
nalin Yakop. 7 Esau iya mawen kili nalin Yakop, paratesah, menmena hilu
iyasura hu kan ta hilu ara soyon iya. Pe pwan hape ara, ara kinlahi hilu
pwi. 8 Pwen Esau (ngalan handra ara Etom) iyau iya pe iyempwan kol hakol
ngondron ita pahayi para Seyir.
9 Pe iye ara titiye ta Esau, tama hu Etom masih ita kol ngondron para
pahayi Seyir.
10 Pe iye ara ndraye noru Esau hilu kamai malmou, ngala hilu ara Elipas
noru Atah pe Ruwel noru Pasemat.
11 Pe Elipas, ara norun hu kamai mayimou ngalahu ara iye: Teman, Omar,
Sepo, Katam, pe Kenas. 12 Pe Timna ara pihin hamou iya paiwa Elipas. Pe
Timna ara imwalahiy iyata Amalek. Yihu ara tumbu Esau husarayah iro
kili Atah.
13 Pe noru Ruwel hu kamai mahaamou ngalahu ara iye: Nahat, Serah,
Samah, pe Missah. Yihu ara husarayah iro kili Pasemat, nambuyu Esau.
14 Oholipamah ara nambuyu Esau hamou i, pe norun hu ara matimou,
ngalahu ara iye kene: Yewus, Yalam, pe Korah. Oholipamah ara noru Anah,
pe Anah ara noru Sipeyon.
15 Pe iye ara ngala ndraye noru Esau hu, mepo husarayah pohon tahu.
Pe hu noru Elipas, mepo ndrihou ta Esau, ara husarayah pohon para
paiyumwa wum hawum-hawum tahu; ngalahu ara iye: Teman, Omar,
Sepo, Kenas, 16 Korah, Katam pe Amalek. Yihu masih husarayah pohon,
pe hu masih ara ndraye Elipas opu, hunimnim iya kol namandran Etom.
Pe yihu ara mangmbu Atah, nambuyu Esau.
17 Pe noru Ruwel hu, ngalahu ara iye: Nahat, Serah, Sammah, pe Missah.
Yihu sarayah pohon para payumwa wum hawum-hawum pe hunimnim iya
kili yowehu tora Etom. Yihu ara mangmbu Pasemat nambuyu Esau.

* **36:1:** Anime 25:25&30

18 Pe hu noru Oholipamah SuAnah, nambuyu Esau hamou i, ngalahu
ara iye kene: Yewus, Yalam, pe Korah. Yihu ara husarayah pohon para
payumwa wum tahu hawum-hawum. 19 Pe yihu ndramat masih ara, ara
hu ndraye noru Esau (ngalan handra Etom). Yihu ara husarayah pohon
para payumwa wum hawum-hawum tahu.

Ngala ndraye Seyir hu

20 Pe iye ara ndromweya ngala hu mbunah kamai noru Seyir. Yihu noru
Seyir ara husarayah pohon para payumwa wum tahu Hor ita kol Etom. Pe
ngalahu ara iye kene: Lotan, Sopal, Sipeyon, Anah, 21 Tison, Eser, pe Tisan.
Yihu ara hu noru Seyir kamai, pe husarayah pohon para payumwa wum
tahu Hor ita nondriya kol namandran Etom.
22 Pe noru Lotan hilu malmou kamai, ngala hilu ara iye: Hori pe Hemam.
Pe pisu Lotan hamou ara ngalan Timna.
23 Pe noru Sopal hu kamai, ngalahu ara iye: Alpan, Manahat, Epal, Sepo,
pe Onam.
24 Pe noru Sipeyon hilu malmou kamai, ngala hilu ara iye: Aiyah pe
Anah. Anah ara ngara kiro nimnim kiyatahu tongkiy ta taman Sipeyon, pe
ngara kiro kol ndrohoyin. Pwen inime hu ndran ndrikou hayah ara ndran
ngandrahan iro aliy.
25 Pe noru Anah hilu malmou, ngala hilu ara iye: Tison pe Oholipamah.
Oholipamah, ara noru Anah pihin.
26 Pe noru Tison hu kamai, ngalahu ara iye: Hemtan, Espan, Yitran pe
Keran.
27 Pe noru Eser hu kamai, ngalahu ara iye: Pilhan, Saapan, pe Akan.
28 Pe noru Tisan hilu kamai, ngala hilu ara iye: Us pe Aran.
29 Pe hu ndramat mepo hurayah pohon para payumwa wum tahu Hor,
ita nondriya kol namandran Etom, ngalahu ara iye kene: Lotan, Sopal,
Sipeyon, Anah, 30 Tison, Eser, pe Tisan.

Ngala hu king tahu Etom

31 Tandrohongan ara, hamou kintayah king tahu Yisrayel mapu, pe yihu
ndramat iye ara husarayah king para kol namandran Etom.
32 Pela NdraPeyor; yiy ara isarayah king tahu Etom. Pe hupohowe ngala
kolon ara Tinhapah.
33 Pwen Pela imat pe Yopap NdraSera para kol Posrah ara iwiri nokun
tehe king.
34 Pwen Yopap imat pe Husam para kol Teman ara iwiri nokun tehe king.
35 Pe Husam imat pe Hatat NdraPetat isarayah king. Hatat ara iya kol
Mowap para kiya popahun kiyasura hu para Mitiyan, pe irahu topwei. Pe
kolon ara Apit.
36 Pwen Hatat ara imat pe Samlah para kol Masrekah isarayah king.
37 Pwen Samlah imat pe Sol para kol Rehopot, ngilse ndran Yupretis, ara
isarayah king.
38 Pwen Sol imat pe Paal-hanan NdraAkpor isarayah king.
39 Pwen Paal-hanan NdraAkpor ara imat pe Hatar iwiri nokun pe
isarayah tehe king iro kolon Pau. Pe nambuyu Hatar ara ngalan Mehetapel,
yiy ara noru Materet pihin nondriya Mesahap.
40 Pe hu ndramat iye kene ara husarayah pohon para payumwa wum
hawum-hawum ta Esau: Timna, Alpah, Yetet, 41 Oholipamah, Elah, Pinon,
42 Kenas, Teman, Mipsar, 43 Maktiyel, pe Iram. Yihu sarayah pohon para
kol Etom. Pe Esau ara tumbuhu Etom masih. Pe aro ara ndraye Etom hu

masih husarayah pohon para payumwa wum hawum-hamwum pe kolohu hakol-hakol.

37

Nali Yosep hu ndrinahu ilokuh tan

1 Yakop ara iro pwan Kenaan, kolo taman Yisak mepo koluw impwan aliy.
2 Iye ara titiye ta Yakop pe norun hu.
Yosep ara manoru wihou o, pe hayou tan ara iro songui pe andrtoyoh. Yiy iro nimnim iyata hu sipsip pe meme iyasura nalin hu, yihu noru Pilhah hilu Silpah, hilu pihin malmou ta taman. Pe Yosep ara ngara kiya nese ndrainga taman kiya kultuw mwomwan ata nalin hu.
3 Yakop, ngalan handra Yisrayel, yiy ngara ndriyan kimbuluhi Yosep namandran iya, iyata norun hu masih; paratesah, tandrohonga tinan imwalahiy iyatan ara Yisrayel kinna parangoloh pwen. Pwen pe isoruwe koyau hamou lahayan iya, iro matne koyun, iya niman, pe iya hapwen iya ndrikan; pe inowi norun Yosep iya aliy. 4 Nalin hu hunimei tehe tamahu ara ndriyan imbuluhi Yosep pwokeyan iya, iyata hu masih. Pwen pe ndrinahu ara ilokuh namandran iyatan, pe yihu konohowong hiyan kinna tan pwi.
5 Lang sih Yosep inihinih pe yiy itiyaniy iyata nalin hu, pe ndrinahu ara ilokuh namandran iya, iyatan. 6 Yosep ipwai iyatahu ipa, “Wawu kahalingi nihinih to namu. 7 Worou masih tora piyang hambut, tu tora was wit. Pwen wit to hapus ara itatine imwonen pe atawawu ara irahakowa wit to pe pelehu iwayiu isa kili wit to.”
8 Pe nalin hu ara huhulingi yiy, pe hupwai iyata Yosep hupa, “Wou ata lohonganiy para narayah king, pe animnim kisa towu pe yowu kaya pwandrendres tam, ndreh?” Pwen ndrinahu ara ilokuh iyatan, paratesah, iwong iyatahu iya nihinih tan ara.
9 Pwen iyamulan Yosep inihinih paiwe pe yiy itiyaniy iyata nalin hu ipa, “Yo unihinih pe unime paramwandrai, walah, pe hu piriy songui pe sih, ara hutukuruhu isa kili yo.”
10 Yosep itiyani nihinih tan iya kili taman pe nalin hu. Pwen pe taman ipwayi yiy ipa, “Ara sehe nihinih ndrokonan? Apa ndre yo, pe tinam, pe nalim hu masih katukuruhu kisa kili wou, ndreh?” 11 Pwen nalin hu, ara hundrangis iyatan. Hapeko taman ara ilohongani hu nihinih tan iro manau payan.

Yihu Yismayel huwiri Yosep iya kol namandran masih Yisip

12 Porosih aro, nali Yosep hu huya kol Sekem para kaya hang hu sipsip ta tamahu. 13 Pe Yisrayel ipwai iyata Yosep ipa, “Nalim hu kanna hang hu sipsip kanna sahin iyapwen te kol Sekem. Kiya, nakupwandrisa wou para aya nime hu.” Pe Yosep ipa, “Hiyan, Tomo; andre kuya.”
14 Pe taman ipwai iyatan ipa, “Wou aya nime nalim hu, pe hu sipsip torou; ara hu tora hiyan ndre pwi? Wou aya nime hu, pe amui asa nese ndraingo.” Pwen Yisrayel ipwandrisa Yosep, pe itali Pwenten Hepron pe iyerokai ipoo iyarayah iya kol Sekem.
15 Pe yiy iho makaiye sahin ara, pe ndramat hamou inime yiy pe isike yiy ipa, “Wou ata ten tesah ndrokonan?”
16 Pe Yosep isomwi yiy ipa, “Yo uropo ten nali hu. Ilahi para apwai kisato hape aleheh ndrokonan hu tora hang hu sipsip tahu yaliy?”
17 Pe ndramat ara ipwai iyatan ipa, “Yihu kantali kol aripo. Uhulingi huro wong hupa, ‘Tukaya kol Totan.’ ” Pwen Yosep iho ndruwa nalin hu pe iya nime hu huro kol Totan.

18 Yiy iho ndron mwanan pe nalin hu, ara hunime yiy iropo isa. Pwen pe
nalin hu, humburi lohongahu para karayi yiy kimat.
19 Pwen yihu ro wong mwalinga hu ko, hupa, “Kanimei, ndramat para
nihinih kinsa. 20 Kiya tukarayi yiy kimat, pe tukapiyani yiy kiya ngat sih ita.
Kamulan tukapa kan hamou mwomwan kinitingundrun pe kinyani yiy. Pe
worou kanime tesah andre kirayah kiya nihinih tan.”
21 Rupen ihilingi nongnahu pe koyun isikirani Yosep pe pakisopwat yiy.
Pwen pe ipwai ipa, “Worou mbuna karayi yiy kimat. Konan, kimwa.
22 Worou mbuna katingundrun. Hapeko tukapiyani yiy kiya ngat sih aro
ita kol ndrohoyin. Hapeko mbuna tukambusi mwomwan kiyatan.” Rupen
ilolohonge para kiwiri Yosep kimui kiya kili taman.
23 Pwen pe Yosep iyarayah iya kili nalin hu, pe nalin hu ara humbultuwe
yiy pe yihu tali koiwen iyau–koiwen mwayih mepo taman isuluye yiy iya
aliy ara. 24 Pwen yihu wiri yiy pe huya piyani yiy iya ngat sih, mepo ndran
kinho aliy pwi.
25 Pwen yihu pakampwan para hu nakanamnam pe yihu nime hu ndraye
Yismayel huropo husa, iyasura hu kamel tahu. Yihu ndramat ara huyau
sahin para kol namandran hape Kileyat, pe huropo nakaya kol namandran
masih Yisip. Hu nakaya Yisip para hu kaya sou kennahu tiken tehe muluw,
koiyo, pe ndraikei mangonohon layin.
26 Pe Yutah ipwai iya kili nalin hu ipa, “Kapa worou karayi nalirou
kimat pe tukakulani mwomwan torou, pwen andre tukawiri tesah hiyan
ndrokonan kiyau aliy? 27 Kiya, worou kaiki yiy kiya kili hu Yismayel pe
yihu kasowani yiy, pe kirayah tehe ndramat hamou para pwandrendres
tahu. Pe worou mbuna kambusi mwomwan kiyatan, paratesah, yiy ara
nalirou ndrokonan pe ndreyerou.” Pwen pe nalin hu, ara hupa hiyan iya
nongan tehe ipwai.
28 Pwen nalin hu huro wong ndron, pe yihu ndraye Yismayel para kol
Mitiyan husarayah. Pwen pe nalin hu huluwi yiy iro ngat isa paingan, pe
huiki yiy iya kili hu Yismayel. Yihu Yismayel husowani yiy iro kili nalin hu
iya sombule pat silwa malungui (20)*, pe yihu wiri Yosep huyau huya Yisip.
29 Pwen Rupen imui isa ngat ndrikou ara, hapeko kinnime Yosep kinto
aliy pwi. Pwen pe koyun isikirani nalin pe niman iya koiwen pe indro-
homwiriy. 30 Pe imui iya kili nalin hu pe ipa, “Yosep kinto ngat ndrikou pwi
yoh! Mahapo andre kumbusi tapeh ndrokonan?”
31 Pwen hutingundru meme hamou, pe huwiri koyau niwen pe lahayan
ata Yosep ara, pe hutumwiy iya ndreyen. 32 Pwen yihu wiri koyau mepo
ndrai iro aliy ara imui iya kili tamahu pe hupa, “Yowu noni koyau hamou
iye, pe animei na; ata norum ndre pwi?”
33 Yiy ituluwaniy pe ipa, “Ara koyau ata noru kamai! Andre hamou puyap
kintingundrun pe kintamumuruwe yiy!”
34 Pwen Yakop indrohomwiri koyau tan pe isuluye yiy iya koyau para
koisirai. Pe lang sih tehe sih koyun ngara kitti norun. 35 Pwen hu norun
kamai pe pihin husa kili yiy para karambunmbuni tamahu. Hapeko yiy
mbuwalin masih pe ipa, “Pwi yoh! Koisirai to ara andre kiro kipoo kumat
kasura noru.” Pwen taman irangsi yiy.
36 Yihu Mitiyan ara huwiri Yosep huya Yisip pe Potipar isowani yiy iro
kili hu. Pe Potipar ara namandran tahu makundrayin mepo ngara hu koro
nimnim kiya nondriya seu namandran ta King tahu Yisip.

* **37:28:** Eng: *twenty shekels of silver (about 0.2 kilogram = 200 grams of silver)*; TP: *20 mani silva*

38

Tamar ipwasike Yutah

1 Porosih aro Yutah itali nalin hu pe iyau iya iye sura Hirah, ndramat
hamou para kol Atullam. 2 Pwen Yutah ara inime pihi Kenaan hamou
pe iwiri yiy iya nambuyun pe iro sura yiy. Pihin ara, ara noru ndramat
hamou ngalan Suwa, yiy ndramira Kenaan. 3 Pe SuSuwa ara mapundriyan,
pe imwalahiy iyata norun hamou kamai pe ipohowe ngalan ara Er. 4 Pe
imwalahiy iyata norun kamai hamou paiwe, pe ipohowe ngalan ara Onan.
5 Pwen SuSuwa ara mapundriyan porosih i pe imwalahiy iyata norun
kamai hamou, pe ipohowe ngalan ara Selah. Pe Yutah iro ndron kol Kesip
pe nambuyun ara imwalahiy ta Selah.

6 Iyamulan Yutah iwiri pihin hamou ngalan Tamar iya nambuyu norun
ndrihou ngalan Er. 7 Hapeko Er, ara kultuwayin pwassin masih iya
mbulmara YAPAN, pwen pe YAPAN irayi yiy pe imat. 8 Pwen pe Yutah
ipwai iyata Onan ipa, “Wou aya matin kiyasura nambuyu nalim, paratesah,
pwayan ipwai tehen aliy. Pwen pe kipo hamou mbunah kiya soiwi nalim.”
9 Hapeko Onan ara welen imai para kipo mbunah mepo norun imwonen
pwi. Pwen pe yiy imatin iyasura nambuyu nalin, hapeko ndran tan ara
imuw o mwaihei iya pwan, paratesah, mbuwalin para kipo soiwi noru
nalin. 10 Pwen pe YAPAN inime kultuw mepo Onan imbusiy ara, ara
mwomwan masih iya mbulmaran. Pwen pe YAPAN ara irayi yiy imat i.

11 Pwen pe Yutah ipwai iyata mbuyu norun ipa, “Wou anna pihinau, pe
amui aya kili yowem hu, pe alonge noru Selah kimandra na.” Yutah ipa
toro, paratesah, inohowani norun Selah, matisan kimat i. Pwen pe Tamar
ara imui iya iye suwe taman.

12 Pe iya ndrangan niwen hape ihipwen, pe nambuyu Yutah, SuSuwa,
ara imat. Pwen merei pe koisirai ta Yutah ihipwen, pwen Yutah iya
kol Timnah para kiya nime hu ndramat huro sondrih yomu hu sipsip
tan. Pe irikai iyapolo kowasen Hirah, ndramira Atullam. 13 Pwen pe
ndramat hamou inese ndrainga Tamar ipwai ipa, “Tama nambuyum ara
ita rokai nakiya Timnah para nakiya sondrih yomuhu sipsip tan.” 14 Pwen
Tamar ara kinpahasaniy tehe Selah ara kinmandra kinna wihou, hapeko
hu kanramwaniye para kisawiri yiy ara pwi. Pwen pe Tamar itali koiwe
pihinau tan, pe indrutuhi mbulmaran iya koyau hasai, pe iya imi parasanga
sai, iyapwen te Enayim. Enayim ara kol hakol ita sai iyapwen te Timnah.

15 Yutah iro tokai iropo iya, pe inime pihin ara, pe ipa ndre yiy pihin
hamou para payangosai. Pe pihin ara indrutuhi mbulmaran iya koyau
hasai mendreheh. 16 Pe Yutah ara, tanan tehe yiy mbuyu ngundran, ara
pwi yoh. Pwen pe Yutah iya kili yiy ngilse sai pe ipwai iyatan ipa, “Asa na,
nakumatin kuyasura wou.” Pwen pe pihin ara ipa, “Wou naiki tesah kiya
ndraimo?” 17 Pwen Yutah ipa, “Yo andre kuiki noru meme to hamou kiyau
kowa meme to kisatam.” Pe pihin ara ipa, “Kiya, arandranga hapesah kisa
kili yo tehe kinimam. Pe kapa wou asaiki noru meme kisa to tehe anpwai,
pwen yo andre kuiki melit ara kimui kisa kili wou.”

18 Yutah ipa, “Yo po, andre kuiki tesah kisatam tehe kinimo?” Pe pihin
ara ipa, “Aiki ndraimam kiyasura malkeyen kiyapolo nesem, ara kisa kili
yo tehe kinimam mahapo.” Pwen Yutah iyki melit matindra ara iya kili yiy
pe imatin iyasura yiy. Pe iyamulan pihin ara mapundriyan. 19 Pwen Yutah
iya kili yiy ihipwen, pe pihin ara itine pe iyau, pe itali koyau hasai mepo
iwasiy iya ndrutuha maran ara iya mawen. Pe isohongani koiwe pihinau
tan imui.

20 Pe Yutah irapiyani noru meme hamou iya nima Hirah para kiyaikiy pe
kiwiri menmenan kimui. Hapeko Hirah ara kinnime pihin ara pwi. 21 Pwen
yiy isok hu ndramira Enayim ipa, “Wawu nime pihine wum para totohun
mepo ngara kimpwan ngilse sai ita Enayim, ndre pwi?” Pwen husomwiy
hupa, “Hamou pihin tehen tora kinto aripo pwi.” 22 Pwen Hirah imui iya
kili Yutah pe ipa, “Yo ara kunnime yiy pwi. Pe usok hu ndramira Enayim pe
hupa, ‘Hamou pihin tehen tora kinto aripo pwi.’ ” 23 Pe Yutah ipa, “Hiyan,
konan. Melto masih ara kiro ndron kili yiy. Matisan hu ndramat kahalingiy
pe hu kapwasimiri youlu. Pe yo ara pakurapiyani noru meme aro kiya kili
yiy, hapeko aya pe yiy kinto pwi.”
24 Pe iya walah maroyoh ihipwen, pwen hu ndramat hayah huya nese
ndrainga Yutah hupa, “Animei, mbuyungundram, Tamar, ara ipo pilah pe
mapundriyan yoro.” Pwen pe Yutah iyki nongan pwokeyan ipa, “Akawiri
yiy pe akatimwi yiy kiya mwan pe kimat.” 25 Pwen lang ara yihu pakawiri
yiy, pe yiy ipwanos iya kili tama nambuyun ipa, “Yo mapundriyo ara
iyata ndramat mepo melit tan iye kene. Anime nes, pe ndraiman iyapolo
malkeyen iye. Melit matindra iye ara ata hiyeh ndrokonan?” 26 Pwen
Yutah ara iyirowe melit matindra ara, pe ipahasaniy tehe ara hu meltan
mbukenan. Pe ipa, “Melit ara, ara ato kopu. Kultuwayin ara imwonen–pe
ato ara mwomwan. Paratesah, yo kunsokomburani noru Selah, ara kinna
tan pwi.” Pwen yiy kinmatin kinna sura yiy paiwe pwi. 27 Pwen irahihini
lang para nakimwalahiy, huyirowei tehe norun ara mwan. 28 Imwonen
nakimwalahiy, nima norun hamou ara isa ngawan. Pwen pihiyondrop
ara imbultuwe nima mbunah pe iwasi komu malikei laman iho ngondro
niman. Pe yiy ipa, “Mbunah iye imu.” 29 Hapeko iluwi niman imui, pe
nalin isa pwan imu. Pwen pe pihiyondrop ipa, “Aripo tapeh ndrokonan
pe aramwaitini nalim pe asa pwan imu!” Pwen ipohowe ngalan ara Peres.*
30 Pwen iyamulan, nalin mepo komu malikei laman iho ngondro niman ara
isa pwan. Pwen pe hupohowe ngalan ara Serah.†

39

Yosep iro seu ta Potipar

1 Pe yihu Yismayel para kol Mitiyan ara huwiri Yosep pe huluwi yiy iya kol
namandran masih Yisip. Pwen Potipar isowani yiy iro kili hu para kirayah
ndramat para poya mbulyan o mwaihei. Potipar ara makundrayin hamou
ngara kiyamu tahu makundrayin masih mepo ngara hu koro nimnim kiya
seu ta king. 2 Hapeko YAPAN ara irosura Yosep, pe melit masih Yosep iro
mbusiy iya suwe Potipar, ara irayah hiyan o. 3 Pe Potipar ara inimei tehe
YAPAN irosura Yosep, pe melit masih iro mbusiy ara ngara kisarayah hiyan
o. 4 Pwen pe Potipar ara, welen iso iyata Yosep. Pwen pe yiy iyki Yosep
iro mu iya pohombulen, para maran kiro suwen pe kiro meltan masih.
5 Iro tandrohonga Yosep irayah pohon para wum ta Potipar pe iro nimnim
iya meltan masih, pwen YAPAN itoholi Potipar, paratesah, Yosep irosura
hu. Pe YAPAN itoholi melit masih para seu, piyang, pe menmena Potipar
masih. 6 Pwen tehen tora ko Potipar iyki melit tan masih kene iro pahandra
pwokere ta Yosep para maran kiro aliy. Pe Potipar ara kinho lohongani

* **38:29:** Ngalan “*Peres*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “*ramwaitini nalin*”; Eng: “*Perez*” means “*breaking out*”; TP: Long tok Hibru dispela nem “*Peres*” i klostu wankain olsem dispela tok, “*Brukim lain*” † **38:30:** Ngalan “*Serah*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “*laman*”; Eng: “*Zerah*” can mean “*scarlet*” or “*brightness*”

melit masih iro nondriya seu pwi, paratesah, melit masih ita nima Yosep, pe Potipar ara ngara kilohongani anandrinan o.

Yosep ara sangin lalahayan pe kaipisan ara mwayih iya. 7 Pe iyamulan hape nambuyu Potipar maran ilimiri Yosep pe inamili yiy, pwen ipwai iyatan ipa, “Asa matin kasura yo.”

8 Hapeko Yosep ipa pwi iya nongna nambuyu Potipar, pe ipa, “Animei; yapane ara iyki melit masih para seu iye, ara iripo pahandra pwokere to ko. Pe yiy ara ngara kinho lohongani meltan masih ara pwi. 9 Yo ko ara mangolo tehe yiy o, urupo seu iye. Pe yiy ipa hiyan sato para moro kiro melit masih kene iripo seu, hapeko wou opu, kinpa hiyan sato para kumatin kisa suram pwi. Tehen tapeh ndrokonan pe andre kumbusi kultuw ara? Ara kinna mwonen kinna mbulmara Ngindrai pwi.” 10 Pe lang sih tehe sih pihin ara ngara kisike Yosep para kimatin kiyasura yiy. Pe ngara kipwahihiri yiy, hapeko Yosep ara kinho hilingi yiy pwi, pe kinmatin kinna sura yiy pwi. Pe kinohopo kinna pakeh kili yiy pwi masih.

11 Pwen lang sih Yosep iya nondriya seu para kiyapo mbulen, pe lang ara hamou ndramat para poya mbulen ara kinto seu pwi. 12 Pwen pe nambuyu Potipar isa pe imbultuwe koyau ta Yosep, pe ipwai ipa, “Asa matin kapolo yo.” HapekoYosep iwop iya ngawan, pe itali ndrohan ara iro ndron nima nambuyu Potipar.

13 Nambuyu Potipar inimei tehe Yosep ara itali ndrohan pe iwop iya ngawan. 14 Pwen pe yiy iyoh iya kili hu ndramira mbulen para seu ipa, “Akanime iye na! Ndramira Hipuruw mepo nambuyu iwiri yiy isa iripo seu ara imbusi mwomwan isa torou. Yiy isa kili yo nondriya seu pe ipa yo kumatin kiyasura yiy. Hapeko uwayeh pwokeyan iya. 15 Pwen ihilingi uwayeh pe iwop iya ngawan pe iyki ndrohan o, ara iro ndron ndrahaso.”

16 Pwen nambuyu Potipar iwiri ndroha Yosep ara iro ndrahasan ipoo namandran tan isarayah isa seu. 17 Pwen yiy itiyani titiye masih ipa, “Ndramira Hipuruw para mbuliyam mepo awiri yiy isa pe iropo po mbulen, ara isong isa seu pe isike yo. 18 Hapeko yo uwayeh pe yiy iwop iya ngawan, pe iyki ndrohan o, ara iro ndron ndrahaso.”

19 Potipar ihilingi nongan masih mepo nambuyun itiyaniy iyatan, pwen pe ndrinan ara ilokuh. 20 Pwen namandran ta Yosep ara iwasi yiy, pe iwiri yiy iya kou ta king mepo hu ndramat para tandroindroi huro aliy. 21 Hapeko YAPAN ara irosura Yosep i, pe itoholi yiy. Pwen pe namandran tahu makundrayin para nondriya kou ta king, ara welen iso iyata Yosep. 22 Pwen pe iyki Yosep ara iromu iyata hu ndramat para tandroindroi mepo huro nondriya kou, pe iro nimnim iya melit masih mepo ngara kirayah kiro nondriya kou. 23 YAPAN ara irosura Yosep pe isopwat yiy, pe melit masih Yosep iro mbusiy, ara irayah hiyan opu. Pwen pe namandran tahu makundrayin mepo ngara kiro nimnim kiya nondriya kou, ara kinoho lolohonge kiya hapesah pwi, paratesah, Yosep ngara kiro mbusi melit masih ara irayah hiyan o.

40

Yosep ipohowe nondriya nihinih

1 Iya ndrangan niwen hape, pe ndramat ngara kiro nimnim kiya ndrunu wain* ta king tahu Yisip, pe ndramat mepo ngara kiro nimnim kiya ndrinanohun ta king, ara hilu mbusi melit handra mwomwan, pe king ara welen imai ta hilu. 2 Pe yiy ara ndrinan ilokuh ta hilu ndramat namandran

* **40:1:** Eng: *wine*

ara–hamou ngara kiro mu para yukiya wain ta king, pe hamou ngara kiro
mu para mbusiya ndrinanohun ta king.† 3 Pwen pe huiki hilu iya nondriya
kou. Kou ara, ara ita nondriya seu ta pohon tahu makundrayin mepo ngara
hu koro nimnim kiya seu ta king. Kou ara ko, ara Yosep iro aliy yi. 4 Pe
namandran tahu makundrayin ipwai iyata Yosep para maran kiro ta hilu
ndramat ara. Pe yihu ro nondriya kou ara ndrangan niwen hape.
5 Iro nondriya ping sih, hilu ndramat mepo hilro nimnim iya wain pe
ndrinanohun ara hilu malmou kene hilu nihinih. Pe nihinih ta hamou ara
handra pe ta hamou ara handra. 6 Pwen Yosep isa kili hilu mandroulang pe
inime saiyani hilu tehe hilu lomwa. 7 Pe isike hilu ipa, “Walu hisah, mara
walu isuwas yesah?” 8 Pe hilu somwi hilpa, “Ehe, youlu malmou kene ara
youlu nihinih, pe kinlahi hamou ndramat iripo iye kitiyani ndroiyi nihinih
toulu pwi.”
Pwen Yosep ipwai iyata hilu ipa, “Ngindrai opu ngara kipwaingani
ndroiyi nihinih. Kiya, walu katiyani nihinih ta walu kisa kili yo.”
9 Pwen pe ndramat ngara kiro nimnim kiya wain ta king ara itiyani ni-
hinih tan ipa, “Yo ara unihinih pe unime mwisi wain hamou mandrandran
iyapolo yowin isa iho mbulumoro. 10 Pe mwisi wain ara pelen maroyoh, pe
kaimbuwen husarayah, pe indrou pwi iyki nonowen pe hupwai pe sangin
ipep iho aliy. 11 Pwen umbultuwe pweniu ta king; pe uwiri mbuwa wain
pe upisa ndrunun iya aliy pe uikiy iya kili yiy.”
12 Yosep ipa, “Ndroiyi nihinih tam ara ipa toro: pelen maroyoh ara
iranonoyani lang maroyoh. 13 Andre kiho nondriya lang maroyoh, king
ara andre kiwiri wou aya mawen nondriya kou pe kiyki wou amui aya
mbulyam koluw aro aliy. Pe wou andre aroyuk pweniu para wain kiya
nima king tehe koluw ngara aro mbusiy. 14 Hapeko alohongani yo, kapa
melit masih kisarayah hiyan kisa kili wou; pe koyum kisikirani yo, pwen
apwai kiyata king para kisa wiri yo kuya mawen nondriya kou aro.
15 Mamu kinna hu ndramat huluwi tarahani yo uro pwan tahu Hipuruw pe
usa uropo kol iye; pe yo kunmbusi handra kultuw mwomwan pwi, hapeko
huiki yo ko mwaihei usa nondriya kou aro.”
16 Pwen ndramat imu tahu para timwa ndrinanohun ihilingi ndroiyi
nihinih ta ndramat para mbulya wain ara mwayih iya. Pwen pe ipa, “Yo
unihinih i. Pe yo ara unimei tehe ukuni keyeh matihat iro poyo, pe hu keyeh
ara, ara hupep iya ndrinanohun. 17 Keyeh sahat iro ndritan masih ara ipep
iya ndrinanohun handra-handra mepo king ngara kinamiliy. Hapeko hu
norukan husa pe huroiniy.”
18 Pwen Yosep ipa, “Ndroiyi nihinih tam ara ipa toro: Keyeh matihat ariya
iranonoyani lang maroyoh. 19 Kiho nondriya lang maroyoh king andre
kiwiri wou asa mawen, pe yihu andre kandrusuwam! Pwen yihu andre
kandruyani nombuwem kiho ndrungak mandra pahut, pe hu norukan
andre kasa pe kainiy.”
20 Pwen lang maroyoh ara, isarahaihai lang para King tahu Yisip nakip-
wesani lengen mepo tinan imwalahiy iyatan. Pwen pe imbusi kowase yon
namandran iyatahu ndramat para poya mbulyan. Pe ndramat para mbulya
ndrinanohun, pe ndramat para mbulya wain, ara huwiri hilu sa ngawan
iro mbulmara hu ndramat namandran masih para poya mbulya king. 21 Pe
king iwiri ndramat para mbulya wain tan ara imui iya mbulen tan mamu
iro aliy. 22 Hapeko iwiri ndramat para timwa ndrinanohun ara, pe huwasi

† **40:2:** Eng: *the chief cupbearer and the chief baker of the king of Egypt*; TP: *man i save lukautim wain bilong king wantaim man i bosim haus bret bilong king*

yiy iho ndrungak mandra pahut. Pwen tehen tora ko, ndroiyi nihinih ta hilu kansarayah mannan tehe Yosep kintiyaniy kinnata hilu.

23 Hapeko ndramat para mbulya wain ara kinlohongani Yosep pwi, pe koyun ara irut tan masih.

41

Yosep itiyani ndroiyi nihinih ta King tahu Yisip

1 Hayou malwoh kinhipwen, pe iyamulan King tahu Yisip inihinih tehe iro tine ngilse Ndran Nayil. 2 Pe inime hu mbulmwakau manandrtimou, ara huro ndran pe husa paingan pwaki ndran, pe huroyan ndromwindriu. Yihu mbulmwakau ara, ara husai iya, pe nombuwehu, ara imuh. 3 Pwen hu mbulmwakau manandrtimou i, ara husarayah mulan pe huro ndran husa paingan, pe yihu ara ndruwi-ndruwihu ko, pe sangihu ara imwiling. Yihu sa pe huro tine iyasura hu mbulmwakau para mamu, pe huro ngilse Ndran Nayil. 4 Pwen hu mbulmwakau mepo humwiling ara, ara huini topwe hu mbulmwakau mepo nombuwehu imuh pe isai ara. King inime nihinih ara ihipwen pe itine.

5 Pwen pe imatin porosih i pe inihinih paiwe. Pe inime pele mbuwa youyou manandrtikou ara hu masih huro wule pweye pele hakou o. Pe mbuwa youyou ara hupwai hiyan, pe hurayah namandran pe mwayih. 6 Pwen iyamulan hape yi, pe pele mbuwa youyou manandrtikou husarayah i; pe nimnim tahu pele mbuwa youyou ara, ara tehe ngandraha nohai iro kol pwosowen kintimwi hu masih kene. Pe huiki mbuwahu ara hurayah mendreheh o. 7 Pe pele mbuwa youyou mepo mendreheh masih ara, huro pe hundrimi hu mbuwa youyou mepo mbuwahu namandran. Pwen king ara itine pe ipahasaniy tehe inihinih.

8 Pwen mandroulang ara iro pe ilolohonge soyon iya. Pwen iyoh hu ndramat para lohonge hiyan para kol Yisip–yihu ndramat mepo ngara hu karakau. Pwen itiyani nihinih tan iya kili hu para yihu katiyaniy, hapeko hamou tahu kinlahiy para kitiyani ndroiyi nihinih tan pwi.

9 Pwen pe ndramat iro mu para yukiya wain ta king ipa, “Yo mepo andre kupohopoh kiya sehe melit ukose iya aliy. 10 Wou koluw ara ndrinam ilokuh to pe ta ndramat mepo para timwa ndrinanohun. Pwen pe aiki youlu ya pe youlu ro nondriya kou kili pohon tahu makundrayin mepo ngara kiro nimnim kiya nondriya seu tam. 11 Pwen ping sih yo pe yiy youlu nihinih, pe nihinih to ara handra pe atan ara handra. 12 Pe wihou hamou para Hipuruw ara irosura yowu. Yiy ara ndramat hamou ngara kiropo mbulen nondriya seu ata pohon tahu makundrayin . Pe youlu tiyani nihinih toulu, pe yiy itiyani ndroiyi nihinih isato pe ata ndramat para timwiya ndrinanohun ara. 13 Melit masih kinsarayah mannan tehe kintiyaniy kinsa kili youlu–tehe yo ara umui usa mbulyo, pe yiy ara hundruyani yiy.”

14 Pwen king ipwai iyatahu ndramat para poya mbulyan, pe huya wiri Yosep iro nondriya kou isa ngawan. Pwen Yosep irasingi yiy pe isuluye koiwen, pwen isa mbulmara king.

15 Pe king ipwai iya kili yiy ipa, “Yo ara unihinih pe kinlahi hamou para kitiyani meresaya nihinih to ara pwi. Yo ara uhulong tehe ngara wou ahalingi nihinih pe alahiy para aratiyani ndroiyin.”

16 Pwen Yosep ipa, “Yo ara kunlahiy para kumbusi hapesah pwi, hapeko Ngindrai opu ara andre kipwaingani topwe nihinih tam masih mepo ata lohonganiy.”

17 Pwen king ipa, “Yo unihinih pe unime utatine ngilse Ndran Nayil.
18 Pwen pe unime hu mbulmwakau manandritimou, huro ndran pe husa
paingan pwaki ndran pe huro yan ndromwindriu. Yihu mbulmwakau
ara husai pe lalahayahu iya pe nombuwehu ara imuh. 19 Pwen hu
mbulmwakau manandrtimou i husa paingan, ara ndruwi-ndruwihu ko pe
sangihu ara imwiling. Yo ara kunoho nime hu mbulmwakau tehen tora
koro Yisip pwi. 20 Pe hu mbulmwakau mepo ndruwi-ndruwihu ko ara huini
hu mbulmwakau mepo nombuwehu imuh ara. 21 Hapeko iyamulan para
huini hu topwei, kinlahi hamou para kiyirowei pwi; nimnim tahu ara iro
manau nokuhu ko tehe mamu. Pwen usa tine.
22 Pe yo unihinih porosih i, pe unime pele mbuwa youyou manandrtikou
ara hu masih huro wule pweye hakou o. Pe mbuwa youyou ara hupwai
soyon, pe hurayah namandran pe mwayih. 23 Pwen iyamulan hape yi,
pe pele mbuwa youyou manandrtikou isarayah i, pe nimnim tahu pele
mbuwa youyou ara, ara tehe ngandraha nohai iro kol pwosowen kintimwi
hu masih kene. 24 Pwen pe pele mbuwa youyou mepo mendreheh masih
ara hundrimi hu mbuwa youyou mepo mbuwahu namandran.
Yo utiyani nihinih to aro iya kili hu ndramat para takau, hapeko hamou
tahu kinlahiy para kitiyani ndroiyi nihinih to pwi.”
25 Pwen Yosep ipwai iyata king ipa, “Nihinih malndra kene ndroiyi
hilu ara handra kopu. Ngindrai ara ipwainganiy isatam sehe melit yiy
nakimbusiy. 26 Pe hu mbulmwakau manandrtimou hiyan ara iranonoyani
hayou manandrtoyoh; pe hu pele mbuwa youyou manandrtikou hiyan
ara tehen aliy opu. Nondriya nihinih malndra kene ara ipwaingani
melit handra ko. 27 Pe hu mbulmwakau manandrtimou pe iyasura pele
mbuwa youyou manandrtikou iro ngawan o, pe ngandraha nohai itimwiy
hu, ara iranonoyani hayou manandrtoyoh andre mundruwai namandra-
namandran kisarayah.
28 Kiya, tehe upwai satam–Ngindrai ara ipwainganiy isatam sehe melit
yiy nakimbusiy. 29 Nondriya hayou manandrtoyoh ara, andre anandrinai
kisarayah soyon iya kiro kol Yisip masih. 30 Hapeko kiyamulan, andre
mundruwai namandra-namandran kisarayah nondriya hayou manandr-
toyoh i; pe hu hayou isarayah hiyan mamu ara, andre koyumowu kimayit
aliy. Mundruwai namandran ara andre kipwalngani kol pwan masih.
31 Yihu ndramat masih andre koyuhu kirut hu hayou hiyan kanna mepo
anandrinai soyon iya isarayah iro aliy, paratesah, mundruwai namandran
nakisarayah kamulan, ara nakirayah namandra-namandran iya pe andre
kipwalngani kol masih. 32 Pe nihinih tam kinsarayah malndra ara,
paratesah Ngindrai kinlohonganiy pwen tehe nakimbusiy, pe yiy andre
kimbusiy ndrokonan. Pe iyinganiy tehe kindrou pwi melit ara andre
kisarayah.
33 Pe mahapo ara, hiyan para wou aten hamou ndramat mepo lohongan
hiyan, para kiro nimnim kiya kol namandran masih Yisip. 34 Pe wou arakin-
ima hu ndramat hayah hukasarayah pohon para kol hakol-hakol para
nondriya kol namandran masih iye. Pe nondriya hayou manandrtoyoh
mepo anandrinai nakisarayah soyon kiro aliy, pwen andre yihu ndramat
huro mu iya pohombulen ara andre hu kawiri piyang hasai kiro nondriya
piyang mayimisai tahu ndramat masih. 35 Yihu ndramat hu kaya mu para
pohombulen ara, hu kambultani anandrinai masih kiyawule nondriya hu
yumwa anandrinai ta king. Pe hu koropo mbulen kiya pahandram pe
hu karawurani mbuwa youyou handra-handra, pe hu kaikiy kiya wum
namandran kiro kol hakol-hakol para anandrinai. 36 Pe anandrinai ara,

ara andre yihu kaikiy kiro. Pe kiro mwonen hayou manandrtoyoh para mundruwai namandran nakisarayah kiro Yisip, pwen andre hu ndramat masih andre kanmat kinna mundruwai pwi."

King iyki Yosep iro nimnim iya kol namandran masih Yisip

37 Pwen King para Yisip iyasura hu ndramat namandran huya mu para pohombulen, yihu hilingi nongna Yosep pe hupwes iya aliy. 38 Pe king isok yihu ipa, "Worou andre tukaten hiyeh hira ndron? Mwoiwa Ngindrai ita kili ndramat iye ko." 39 Pwen king ipwai iyata Yosep ipa, "Ngindrai ara kinpwaingani melit masih kinsa kili wou; pwen hamou ndramat waison pe lohongan hiyan para kiratiyani melit kiwayis tehe wou ara kinto iye pwi. 40 Yo andre kuiki wou aya mu para kol namandran masih iye, pe andre hu ndramiro masih hu koro hilingi wou o. Melit masih ita pahandram, pe ngolo kopu, ara iyerahin kili wou." 41 Pwen king ipwai iyata Yosep ipa, "Yo mahapo uiki wou aro yapane kol namandran masih Yisip." 42 Pwen king ite pwenah iro ndrakopweniman, pe iykiy iya ndrakopwenima Yosep. Pwenah ara, ara kinima king iyeraliy. Pe king inowi Yosep iya koyau lahayan iya, pe iyki sowiy hasou humbusiy iyau kolt* pe inosi Yosep iya aliy. 43 Pwen king iwiri karis hakou isa, karis mepo iho mulan iya karis atan, pe iykiy iya kili Yosep pe iho saisai iya aliy.† Pe hu ndramat huro mu kili yiy ara huyoh hupa, "Akaya mawen sai!" Iya lohonge aro ko king iyinganiy tehe Yosep kinsarayah yapane kol Yisip.

44 Pe king ipwai iyatan ipa, "Yo kopu ara king; hapeko kinlahi hamou ndramat iripo Yisip kimbusi handra melit kiya lohonge tan o mwaihei ara pwi. Kapa hiyeh nakimbusi sehe melit ara andre kisok wou kimu." 45 Pe king ipohowe ngala Yosep handra ara Sapenat-Paneyah, pe iyki Asenat SuPotipera iya nambuyun. Potipera ara, yiy hamou pris para nondriya kol namandran Heliyopolis.

46 Pwen King tahu Yisip iyki mbulen iya kili Yosep, ara ndrohonga hayou ta Yosep iro matingui. Pwen king iro pe Yosep irikai iya kene nondriya kol masih para Yisip. 47 Iro manne hayou manandrtoyoh, hu anandrinai husahapuh pe huhon huya soyon iya. 48 Pe iro mwonen hayou ara, Yosep imbultani hu anandrinai soyon iya huro pinge hamou-hamou pe irawuraniy pe iykiy hu huro yumwa anandrinai huro nondriya kol namandran hakol-hakol. 49 Pe anandrinai ara iya soyo-soyon iya tehe kalayeng ita poholeng. Pwen pe Yosep koyun iyarut ndromwoyahu.

50 Pwen hayou para mundruwai namandran kinsarayah mapu, pe nambuyu Yosep, Asenat SuPotipera, imwalahiy iyata noru Yosep kamai malmou. 51 Yiy ipa, "Ngindrai imbusiy, pe koyu ara irut iya nopwaran to iyapolo tomo pe nali hu." Pwen pe ipohowe ngala norun ndrihou kamai ara Manasseh‡ 52 Iyamulan para norun kopwan isarayah pe Yosep ipa, "Ngindrai iyki noru hilu malmou, iro nondriya kol para nopwaran ato." Pwen pe ipohowe ngala norun kopwan ara Eprayim.§ 53 Pe hayou manandrtoyoh para anandrinai soyon ara kinhipwen nondriya kol

---

* **41:42:** Eng: *gold chain*; TP: *wanpela sen gol* † **41:43:** Eng: *He had him ride in a chariot as his second-in-command*; TP: *Em i larim Josep i raun long namba 2 karis bilong king* ‡ **41:51:** Ngalan "*Manasseh*" ara pohoweyan ipakeh kili nongan handra ipa "*koyu irut*"; Eng: "*Manasseh*" sounds like the Hebrew word for "*forget*"; TP: Long tok Hipuruw, nem "*Manase*" i klostu wankain olsem dispela tok, "*Lusim tingting*" § **41:52:** Ngalan "*Eprayim*" ara pohoweyan ipakeh kili nongan handra ipa "*iyki maporoluwoh*"; Eng: "*Ephraim*" sounds like the Hebrew for "*twice fruitful*"; TP: Long tok Hipuruw "*Efraim*" i klostu wankain olsem dispela tok, "*Givim pikinini*"

Yisip, 54 pe isarahaihai hayou manadrtoyoh para mundruwai namandra-
namandran isarayah, tehe Yosep kinpwai. Mundruwai namandran ara
iro kol hakol-hakol, hapeko anandrinai ara iro nondriya kol Yisip masih.
55 Tandrohongan ara yihu Yisip ara humundrui. Pwen yihu rang iya kili
king para kihang hu anandrinai. Pe yiy ipwai iyatahu ipa, “Akaya kili Yosep,
pe akambusi sehe melit nakipwai kisa kili wawu.”
56 Mundruwai ara, ara isilihi kol masih. Pwen pe Yosep itipe yumwa
anandrinai, pe hu ndramat masih para Yisip husa sou anahu anandrinai.
57 Pe hu ndramat para kol hakol-hakol nondriya kol pwan masih ara husa
Yisip para hu kasou anandrinai iro kili Yosep, paratesah, mundruwai
namandran ara isilihiy pe ipwalngani topwe kol pwan masih.

42

Nali Yosep hu ara huya Yisip para hukaya sou mbuwa youyou

1 Pwen tandrohongan ara, Yakop ihilong tehe mbuwa youyou ara iro
Yisip. Pe ipwai iya kili norun hu ipa, “Paratapeh pe wawu mirampwan o
mwaihei pe wawuiki koisari? 2 Uhulong tehe mbuwa youyou ara ita Yisip.
Akayaliy pe akaya sou antou hayah. Mahin tukamat kiya mundruwai.”
3 Pwen nali Yosep hu masongui ara huya Yisip para kaya sou mbuwa
youyou. 4 Hapeko Yakop kinpwandrisa Penyamin kinna surahu pwi yoh.
Yiy ara nali Yosep imwonen. Pe Yakop ara inoh, ipa ndre matisan Penyamin
kiya pohonani mwomwan kiho mwalinga sai. 5 Pwen noru Yakop hu
ara, huya sura hu ndramat hayah mepo hu pakaya sou mbuwa youyou,
paratesah, mundruwai namandran ara kintayah iro kol Kenaan i.
6 Yosep ara kintayah pohon para kol Yisip, pe iropo peheya mbuwa
youyou iya kili hu ndramat masih mepo ngara hu kaya sou. Pwen pe nali
Yosep hu ara husa pe hutukuruhu pe payahu iya pwan. 7 Pe Yosep inime
nalin hu pe iyirowei tehe ara yihu ko, hapeko imbusi yiy tehe tanan tahu
pwi. Pwen yiy isike hu pwokeyan iya ipa, “Wawu yau aleheh?”
Pe yihu pa, “Yowu pwen te Kenaan para kasa sou anandrinai.” 8 Pe
Yosep ipahasaniy tehe yihu ara nalin, hapeko yihu ara kanyirowei tehe yiy
Yosep pwi yoh. 9 Pwen yiy ara ilohongani nihinih tan mepo inime nalin hu
husa pe hutukuruhu iya kili yiy. Pe yiy ara ipa, “Wawu ara ndramat para
tandrihindrih! Wawu pakasa tuluwani nondriya kolo yowu–tehe ipwoke
ndre pwi.”
10 Pe yihu pa, “Pwi yoh, yapane yowu! Yowu sa pahandram para kasa sou
anandrinai opu. 11 Yowu ara noru ndramat hamou o. Yowu ara ndramat
para nongan ndrokonan opu–hapeko yowu ndramat para tandrihindrih
pwi.”
12 Yosep ipwai iyatahu ipa, “Pwi yoh! Wawu ara pakasa tuluwani
nondriya kolo yowu, mepo pwokeyan ndre pwi.”
13 Pe yihu pa, “Yapane yowu, tama yowu ara hamou o, yapane kol Kenaan.
Pe yowu norun kamai ara songui pe lumou. Nali yowu hamou ara kinto
pwi, pe nali yowu kopwan ara mawihou o pe kinyera ndron sura tama
yowu.”
14 Pwen Yosep ipwai iyatahu paiwe ipa, “Nongno tehe kunpwai mamu
ara; wawu ara ndramat para tandrihindrih! 15 Mahapo upahasani sai
para kupakarawani wawu. Yo upwai ndrokonan, iya ngala King towu
Yisip, tehe andre wawu kaniyau pwi kipoo nali wawu kopwan ara kisa
iye. 16 Hamou ta wawu kiya pe kiwiri nali wawu kopwan kisa. Pe wawu
masih ara akaya pe koyoro nondriya kou, pe yowu andre kakahiy tehe

nongan ara ndrokonan ndre pwi. Kapa yowu kakahi nongan ara pwasoyou,
pwen upwai ndrokonan iya ngala King towu Yisip, wawu ara ndramat para
tandrihindrih." 17 Tehen tora ko, yiy iyki hu huro nondriya kou ipoo lang
maroyoh.
18 Pwen pe lang maroyoh ihipwen, pe Yosep ipwai iyatahu ipa, "Kapa
akayau ndruwa nongno, andre wawu koro hiyan, paratesah, yo ara
ndramat hamou ngara kunoh ta Ngindrai. 19 Kapa nongna wawu ara
ndrokonan, pwen hamou ta wawu ara andre kiro ndron nondriya kou.
Pe wawu masih akakuni mbuwa youyou ta wawu pe akayaikiy kiya kili
hu kontora wum mepo hu tora mundrui. 20 Akaya pe akawiri kopwan ta
wawu kisa kili yo. Pwen andre kupahasaniy tehe wawu wong ndrokonan,
pe andre kunmbusi wawu kanmat pwi."
Pe yihu ara hupwes iya nongnan. 21 Pe hamou iro pwai iyata hamou
hupa, "Animei, koluw tumbusi mwomwan iya kili nali tou. Pe worou
tunime yiy irang pe iyoh worou para tukasopwat yiy, hapeko tukanhilingi
yiy pwi. Kapa sehe mwomwan kisarayah kiltou, ara iposoiwi mwomwan
torou opu."
22 Pe Rupen ipwai ipa, "Yo kunpwai kinsa ta wawu tehe wawu ara mbuna
akambusi mwomwan kiyata wihou ara; hapeko wawu kanhilingi yo pwi
yoh. Pwen pe worou mahapo turopo wiri nopwaran ara iyau kimat tan."
23 Yosep ara iro hilingi nongna nalin hu, hapeko yihu tanahu tehe Yosep
iro hilingi hu ara pwi yoh, paratesah, Yosep ngara kiwong kiya nongna kol
tahu Yisip, pe ndramat hamou para tapaiwe iro tapaiwani nongnan imui
iya kili nalin hu. 24 Pwen pe Yosep ara itali hu iya mawen pe iya rang. Irang
ihipwen, pwen imui iya kili hu pe iwong iya kili hu ndramat para mbulyan,
pe humbultuwe Simeyon pe huwasi yiy iro mbulmara nalin hu.

Nali Yosep hu humui huya Kenaan

25 Pwen Yosep ipwai iyatahu ndramat para poya mbulyan para hu kanihi
mbuwa youyou kiya ndropwa nalin hu masih. Pe ipwai iyatahu para hu
kaiki singayai ta hamou-hamou ara kimui kiya ndropwahu imwonen, pe
para hukayuk anandrinai para sohoya hu yi. Pwen hu ndramat para poya
mbulya Yosep humbusi melit masih tehe ipwai. 26 Pwen nalin hu huiki
mbuwa youyou mepo husou ara iya ndrita hu tongkiy tahu pe huyau.
27 Huro tokai huro tokai huya, ipoo kol iya ping tahu. Pwen hungoh huro
aliy para hu kamatin. Pwen hamou tahu ara inik ndropwan pe pakiyuk
namnam kiyata tongkiy tan, pe inime singayai tan ara iro mara ndrop.
28 Pwen iyoh iya kili nalin hu ipa, "Singayai to ara imui isa kili yo yi.
Akanimei, iripo mara ndropwo." Pwen yihu ara hunimei pe nerehu imama
pe hunoh turut. Pe hamou iro pwai iyata hamou ipa, "Aripo sehe melit
Ngindrai imbusi isa kili tou eh?"
29 Pwen huyarayah huya kili tamahu iro Kenaan, pe hunese ndraingan
iya melit masih kintayah kili hu. 30 Hupa, "Tomo, ndramat imu iya pohon
tahu Yisip ara, iwong pwokeyan iya isa kili yowu ipa, 'Wawu ndra pakasa
tandrihindrih kasa kolo yowu?' 31 Pe yowu pa, 'Yowu ara ndramat para
tandrihindrih pwi yoh, yowu ara ndramat para nongan ndrokonan o.
32 Tama yowu ara hamou o. Pe yowu norun kamai ara yowu songui pe
lumou. Nali yowu hamou ara kinto pwi, pe nali yowu hamou ara kopwan
kinyera ndron Kenaan kili tama yowu.'
33 Pwen pe ndramat namandran ara ipwai ipa, 'Kiya, kapa wawu tora
pwai ndrokonan, pwen hamou ta wawu ara andre kiro. Pe wawu masih
ara akakun mbuwa youyou pe wawu kayau kaya kili hu ta wawu mepo

hu kontora mundrui. 34 Akaya pe akawiri nali wawu kopwan kisa kili yo.
Pwen pe andre kupahasaniy tehe wawu ara ndramat para tandrihindrih
pwi, wawu ara ndramat para nongan ndrokonan. Pwen andre kuiki nali
wawu kimui kisa kili wawu, pe wawu andre koro tokai kol iye kiya lohonga
wawu ko.’ ”
35 Pwen hu masih ara pakarayuwani ndropwahu namandran pwi, hu-
nime ndropwa singayai mendreheh ta hamou-hamou tahu iro pohomara
ndropwahu sahat-sahat. Pwen yihu yapolo tamahu ara hunimei pe hunoh.
36 Pwen tamahu ipwai iyatahu ipa, “Wawu mbusi tehen tora pe kunpiyani
noru hilu. Yosep kinto pwi; Simeyon kinto pwi; pwen nahapo nakawiri
Penyamin kiya yi. Melit masih ara iraporuwi yo!”
37 Pwen Rupen ipwai iya kili taman ipa, “Kapa yo kunsaiki Penyamin
kinmui kinsa kili wou pwi, pwen wou atingundru noru hilu kamai malmou
ara kaya soiwin. Aiki yiy kisa kili yo pe andre kiro pahandra pwokere to;
pwen andre yo kusaiki yiy kimui.”
38 Hapeko Yakop ipa, “Noru ara andre kinna sura wou pwi. Nalin hamou
kinmat pe yiy hamou o ara iripo ndron. Yo ara kunna parangoloh pwen,
pe matisan hapesah kirayah kili yiy kiho mwalinga sai, pwen andre kiyki
ndriyang kisa kili yo pe andre kumat.”

43

Nali Yosep hu ara humui huya Yisip huyasura Penyamin

1 Pwen mundruwai namandran iro Kenaan ara irorayah namandran iya,
2 pe Yakop iyasura norun hu ara huini topwe mbuwa youyou mepo hukun
mamu iro Yisip isa. Pwen tamahu ipwai iya kili norun hu ipa, “Akamui
kaya pe akayasou antou hayah mbuwa youyou paiwe.”
3 Pwen pe Yutah ipwai ipa, “Yapene Yisip ara ipwatisingiy isa kili yowu,
tehe yowu ara kanlahiy para kayarayah kaya mbulmaran o mwaihei pwi,
kipoo yowu kawiri nali yowu kopwan kiyasura yowu. 4 Kapa apa hiyan
para nali yowu kirikai sura yowu, pwen andre yowu kaya sou anandrinai
tam. 5 Hapeko kapa aniyki yiy kinsa sura yowu pwi, ara andre yowu kanna
pwi, paratesah, ndramat ara ipwai isa kili yowu ipa, ‘Kapa nali wawu kinsa
sura wawu pwi, pwen andre kunnime wawu pwi.’ ”
6 Pwen Yakop, ngalan handra Yisrayel ara, isike hu ipa, “Paratesah pe
wawu pwai iyata yapane kol ara tehe nali wawu hamou iripo ndron? Wawu
mbusi tora pe nopwaran namandran iripo rayah kili yo!”
7 Yihu pwai iya kili yiy hupa, “Pe ndramat ara isok yowu soyon iya, ipa
‘Kiya, tama wawu imirandron? Pe nali wawu hamou ita ndron?’ Yiy isok
yowu toro pe yowu somwi yiy o. Yowu ara, kanpahasani pwi tehe yiy andre
kipa, ‘Wawu kawiri nali wawu kisa.’ ”
8 Pwen Yutah ipwai iya kili taman Yisrayel ipa, “Aiki wihou ara kisa sura
yo pe yowu masih kaya kileh. Pwen yowu pe wou pe noru worou hu andre
kanmat pwi. 9 Awiri yiy kisa pe moro kiro tan. Kapa yo kunwiri yiy kimui
kisa kili wou pwi, pwen andre kukuni nopwaran para aliy lang masih.
10 Kapa ankaituwe yowu pwi, ara yowu kanna pe kansa maporoluwoh
pwen.”
11 Pwen tamahu, Yisrayel, ipwai iyatahu ipa, “Kapa sai hasai pwi, kiya,
wawu kambusi toro: kapo hayah melit mwayih para kolorou, pe akanihiy
kiya ndropwa wawu pe akayaikiy kiya kili ndramat ara tehe yukyuk.
Akawiri melit masih mwayih tehe: kunan, pe ndrunu kei handra-handra
para katumwiy kiya mandra ndramat, pe ndraikei mangonohon layin, pe

mbuwakei tehe nengei pe nangiyou.* 12 Akawiri ndromwoya singayai
mandrayiluwoh kiro kili wawu; singayai mamu wawu wiriy imui isa, ara
kiyapolo singayai para mahapo yi; matisan hu potiriyis pe hunihiy iya
ndropwa wawu. 13 Akawiri nali wawu pe kamui kileh kaya kili ndramat
ara. 14 Pe Ngindrai Pwokeyan Masih kiyki koisirai kiya ndriya ndramat ara,
para kitali nali wawu† kiyapolo Penyamin hilu kamui kasa sura wawu. Pe
kapa noruhu masih katali yo, hiyan, hu katali yo."

15 Pe yihu huwiri topwe yukyuk tahu ara, iyapolo singayai mandray-
iluwoh, pe huwiri Penyamin iya polon i. Pwen hu leheleh o huya Yisip,
pe huya yingani hu iya kili Yosep. 16 Pwen Yosep inime Penyamin iro
surahu, pe ipwai iyata ndramat imu iya pohombulen para nondriya
suwen, ipa, "Ayawiri hu ndramat tora kaya suwe, pe atingundru hamou
kan pe akaruwaniy para namnam; yihu andre kanamnam kiyasura yo
ndrokololang."

17 Pe ndramat ara imbusiy tehe Yosep ipwai iyatan, pe iwiri hu iya seu ta
Yosep. 18 Pe nali Yosep hu ara huropo huya nondriya seu pe hunoh pe huro
pa, "Worou tusa seu iye, ara andre iya konoha singayai para mamu imui isa
nondriya ndropwarou? Yiy matisan pakipanohowani worou, pe tukarayah
ndramat para poya mbulyan o mwaihei, pe kiwiri hu tongkiy torou i."

19 Pwen yihu ya seu ta Yosep, pe hupwai iyata ndramat imu iya pohom-
bulen para yumwan, mepo irotine pohokaram ara, hupa, 20 "O yapane,
koluw kinna ara yowu sa iye para kasa sou anandrinai. 21 Yowu ya pe kol
iyaping pwen yowu ngoh. Yowu ro ara, pe yowu nikiri ndrop; pwen hamou-
hamou towu inime singayai towu iro pohomara ndrop. Ndromwoya
singayai ara iro mwonen nokun o, pwen yowu wiriy imui yi. 22 Mahapo ara
yowu po singayai hayah iya suran i, para pakasa sou anandrinai. Hapeko
yowu kanpahasaniy pwi, sehe ndramat ndrokonan inihi singayai imui iya
ndropwa yowu."

23 Ndramat ara ihilingi nongnahu pe ipa, "Ara hiyan; wawu mbuna
akanoh. Ngindrai ta wawu pe Ngindrai ta tama wawu ara iyki singayai
iya ndropwa wawu. Singayai ta wawu para mamu ara kunwiriy." Pwen
iya wiri Simeyon pe iyki yiy imui iya kili hu.

24 Pe ndramira mbulen ara iwiri hu pe huya nondriya seu ta Yosep. Pe
iyki ndran para sungeya ndrikahu, pe iya yuk anandrinai iyata hu tongkiy
tahu yi. 25 Pe yihu hulong tehe Yosep ara andre kisa namnam kisapolo
hu ndrokololang, pwen yihu ara huramwaniye yukyuk tahu ko pe humin.
26 Pwen Yosep isa wum, pe yihuiki hu yukyuk mepo huwiriy isa seu, ara
iya kili yiy. Pe yihu tukuruhu iya kili yiy pe payahu ara iya pwan. 27 Pwen
Yosep ipa ndrokololang iyatahu, pe isok hu ipa, "Tama wawu koluw mepo
wawu nese ndraingo iyatan, ara iyerandron?"

28 Pe hupwai iya kili yiy hupa, "Yapanewu, tama yowu ara ita hiyan."
Pwen hutukuruhu pe payahu ara iya pwan paiwe yi.

29 Pwen Yosep inime nalin ndrokonan, Penyamin, mepo tina hilu hamou
o, pe isike hu ipa, "Nali wawu kopwan, mepo koluw wawu sa pe wawu
nese ndraingo iyatan ara, aripo, ndre?" Pwen yiy ipa, "Noru, koisirai ata
Ngindrai ara ita sura wou." 30 Pe Yosep ara koyun isikirani nalin pwokeyan
iya, pe ileheleh o iya kah hape nokun iro nondriya suwen para kiya aliy pe
kirang. Pwen iya rang iya ndrohonoku matiliu tan.

---

* **43:11:** Eng: *pistachio nuts and almonds*; TP: *ol dispela kain galip ol i kolim pistasio na amon*

† **43:14:** Simeyon; anime 42:24

31 Irang ihipwen, ihitih, pe isungani mbulmaran. Pwen mandran ipwoke
pe isa ngawan. Pe ipwai iyatahu ndramat para poya mbulyan ipa, “Akawiri
anandrinai kisa ngawan.”
32 Pwen hurai anan ara iya keyau sih, pe ana nalin hu ara iya keyau sih
i. Pe anahu Yisip huro sura yiy ara iya keyau sih i, paratesah, yihu Yisip
ara hu konoho namnam kinna sura hu Hipuruw pwi yoh. Pakut ara, ara
kinmwonen mbulmara hu Yisip pwi. 33 Yosep kinpwai kinna tahu ndramat
para poya mbulyan pe huiki nalin hu, ara hu humpwan iyau ndruwa
mamandra tahu–iro kili ndrohan pe iyahapwen iya kili kopwan. Pwen pe
nalin hu hunimei tehe humipwan tehen tora pe hamou ituluwani hamou
pe mwoiwahu ihin. 34 Hu ndramat para mbulya Yosep huwiri anandrinai
iro keyau ta Yosep pe hurai iya pwelekeya nalin hu ara weneyan o. Hapeko
ata Penyamin ara hurai ihohin iya, iya tahu masih; isahapwas masih tehe
ilahi hu ndramat mayimou hu kainiy. Pwen huro namnam pe huro yin
ndran pe huro pwes iyasura Yosep.

44

Pweniu ta Yosep kinto pwi

1 Pwen pe Yosep ara iyki nongan iya kili ndramat imu para poho mbulen
iro nondriya suwen ipa, “Anihi anandrinai kiya ndropwahu hamou-hamou
ara kiya weneyan o, ilahiy para hu kakuniy. Pe aiki singayai tahu hamou-
hamou ara kimui kiya mara ndropwahu masih kene. 2 Pwen awiri pweniu
silwa to* pe aikiy kiya ndropwa kopwan tahu, kiyasura singayai mepo
pakisasou mbuwa youyou kiya aliy.” Pwen pe yiy imbusiy tehe Yosep ipwai.
3 Pe makoluhun o hupwandrisa nali Yosep hu iyasura hu tongkiy tahu
huyau. 4 Pwen nalin hu ara hutali kol namandran pe hu kanna mwanan
mapwi, pe Yosep ipwai iyata ndramat imu para pohombulen ipa, “Atine pe
ahaleh aro ndruwa hu ndramat ara. Ayarayah aya kili hu, pe asike hu toro:
‘Yowu kanmbusi hiyan kinsa kili wawu, pe paratesah wawu mbusi kultuw
ara isa kili yowu? 5 Pweniu nepo wawu kanwiriy, ara pweniu ta yapane
yowu mepo ngara kiyinyin kiya aliy. Pe yiy ara ngara kiwiri lohongai hiyan
para tayakau kiyau pweniu silwa ara ko. Wawu mbusi kultuw ara, ara
mwomwan masih.’ ”
6 Pwen ndramira Yosep ara, ihilleh pe iyambultuwe nali Yosep hu
huhondron sai sahin. Pe iyapwai topwe nongan masih mepo Yosep kinpwai
kinnatan. 7 Pe hupwai iya kili yiy hupa: “Paratapeh pe apwai tehen tora
isa kili yowu? Yowu ara kanlahiy para kambusi kultuw ara pwi yoh.
8 Wou tanam tehe singayai mepo yowu wiriy iro mara ndrop towu iro kol
Kenaan, ara yowu kansaikiy kinimui iho nondriya tokuyai maporolusap.
Tehen tapeh, apa ndre yowu pahanowe silwa ndre kolt iro nondriya
seu ta yapanem? 9 Namandran, kapa anime hiyeh towu ndramat para
pwandrendres tam, ara iwiri pweniu pe inihiy iya ndropwan, pwen akarayi
ndramat ara kimat, pe yowu masih andre karayah ndramat para poya
mbulyam o mwaihei.”
10 Pe ndramat para pohombulen ta Yosep ara ipa, “Nongna wawu
imwonen. Hapeko kapa kunime hiyeh ta wawu iwiri pweniu ara, yiy opu
andre kisa pe kirayah ndramat para poya mbulyo ko mwaihei. Pe wawu
masih mepo kantandroindroi pwi, ara wawu masih kayau.”
11 Pwen o, yihu hamou-hamou ara huiki ndropwahu iya pwan pe hutipei.
12 Pwen ndramat imu iya poho mbulen ta Yosep inime nondriya ndropwahu

* **44:2:** Eng: *my silver cup*; TP: *kap silva bilong mi*

masih–iro kili ndrohan ipoo iya matne kopwan. Pe inime pweniu ara iro
nondriya ndrop ta kopwan tahu, Penyamin. 13 Pwen nalin hu ara hunime
pweniu iro kili yiy, pe hu ndrohomwiri koiwe hu, paratesah, ndriyahu ara
irangsi yiy. Pwen huiki ndrop tahu imui iya ndrita hu tongkiy tahu pe
humui huya kol namandran ara paiwe.
14 Pwen Yutah pe nalin hu, humui huya seu ta Yosep pe hunime yiy ara
iye ndron aliy. Pe hunoh turut pe hulah huya pwan mbulmaran. 15 Pe
Yosep ipwai iya kili hu ipa, “Wawu mbusi kultuw ara paratesah ndrokonan!
Wawu kanpahasaniy tehe ndramat hamou tehe yo, ara ulahiy para kurakau
pe kupahasani hu melit kokohon ndre pwi?”
16 Pe Yutah ipa toro: “Yapane, yowu andre kapa tesah kiya nongnam?
Yowu ara kanlahiy para kanpa hapesah pwi. Ngindrai ara kinpwaingani
mwomwan towu pwen. Yapane, andre yowu, pe yiy mepo iwiri pweniu
tam, ara yowu masih karayah ndramat para poya mbulyam o mwaihei.”
17 Hapeko Yosep ipa, “Pwi yoh, andre kunmbusi tehen tora kisa kili wawu
pwi! Andre ndramat o, mepo iwiri pweniu to, ara andre kirayah ndramat
para poya mbulyo ko mwaihei. Pe wawu masih ara ndriya wawu kiwayis
pe akamui kaya kili tama wawu.”

Yutah ara pakiwiri noku Penyamin

18 Pwen Yutah iya ndrahasa Yosep pe ipa, “Yapane, ahalingi yo na;
ndrinam mbuna kilokuh to, yo nakuwong hape na. Wou ara pohon para
Yisip, imwonen tehe King o. 19 Yapane, koluw wou asike yowu tehe toro:
‘Wawu ma tama wawu pe ma nali wawu ndre pwi?’ 20 Pe yowu pa, ‘Ehe,
tama yowu ara kinna parangoloh. Pe yiy kinna parangoloh pwen pe iyki
nali yowu hamou kopwan. Yiy kopwan ara iyera, pe nalin hamou ara
kinmat; tina hilu ara hamou o. Pe taman ara inamili yiy namandran iya.’
21 Yapane, wou mbukenam apwai pe yowu wiri nali yowu kinsa para anime
yiy. 22 Pe yowu pwai isa kili wou, tehe taman ara kinoho piyani yiy pwi.
Kapa kitali taman, andre taman kimat. 23 Hapeko wou apwai isa kili yowu
apa, ‘Kapa nali wawu kinsa sura wawu pwi, pwen andre wawu kanlahiy
para kasa mbulmoro iye pwi.’
24 Pwen yowu mui yowu ya kili tama yowu, ndramat para pwandrendres
tam, pe yowu nese ndraingan iya sehe melit apwai. 25 Pe tama yowu
ara ipwandrisa yowu para kamui pe kasasou anandrinai tiken yi. 26 Pe
yowu pwai yatan yowu pa, ‘Kapa nali yowu kopwan ara kinto sura yowu
pwi, pwen yowu kanlahiy para kanna pwi. Kinlahiy para yowu kayarayah
kaya mbulmara ndramat namandran ara pwi, kipoo yowu kaya kapolo nali
yowu kopwan.’ 27 Pe tama yowu, ndramat para pwandrendres tam, ara
ipwai isa kili yowu ipa, ‘Wawu pahasani tehe nambuyu imwalahiy iyata
noru kamai malmou opu. 28 Hamou ara kinna mawen kili yo, pe upa ndre
hamou kan kintayiy kinmat, pe kinyani yiy topwei. 29 Pe kapa wawu kawiri
hamou iye kiya mawen kili yo yi, andre wawu kaiki koisirai kisa kili yo, pe
andre yo kumat kileh.’
30 Kapa yowu kanwiri mbunah ara kinmui kinna sura yowu pwi, tama
yowu ara andre kimat, paratesah, kopwan tan ara tehe neren imwonen.
31 Kapa tama yowu kinnime mbunah kamai kinto sura yowu pwi, yiy andre
kikoi. Pwen tehen tora ko pe yowu andre kaiki nopwaran kiya kili tama
yowu, pe yiy andre kiyki koisariy pe kimat kileh! 32 Yo ara upwatisingiy iya
kili tomo tehe andre kuro pwokarani kopwan pe kuwiri yiy kimui kiya kili
yiy. Pe yo upa, ‘Kapa yo kunwiri yiy kimui pwi, pwen andre momwan ara
kiro ndrito lang masih.’

33 Pwen pe yo usike wou, Yapane, para kuwiri noku kopwan towu, pe
yo ara kurayah ndramat para poya mbulyam o mwaihei. Pe hiyan para
wou aiki yiy kimui kiyasura nalin hu. 34 Kapa kopwan ara kinna sura yo
pwi, tehen tapeh pe andre kumui kuya kili tomo? Pwi yoh! Mbuwali para
kunime nopwaran ara kirayah kili tomo."

45

Yosep ipwaingani yiy iya kili nalin hu

1 Yosep ara koyun isikirani nalin hu pe ihingorowei tehe pakirang. Pwen
pe iyoh iya kili hu yau tan ipa, "Wawu masih kaya ngawan namu." Pe yiy
hamou o iro sura nalin hu, pe ipwaingani yiy iya kili hu. 2 Yosep irang
namandran iya pe hu para Yisip huhulingiy. Pwen yihu ya seu ta king pe
huya nese ndraingan.

3 Yosep ipwai iya kili nalin hu ipa, "Yo ara Yosep; tomo iyera?" Hapeko
nalin hu, nongnan ara ilohori hu, pe yihu kanlahiy para kasomwi yiy pwi.

4 Yosep ipwai iyatahu paiwe ipa, "Akasa pakeh kili yo." Pwen huya pakeh
kili yiy pe ipa, "Yo ara nali wawu, Yosep. Koluw wawuiki yo tehe kenna
wawu pe husowani yo pe husaiki yo usa Yisip. 5 Pe mahapo mbuna akoro
lohonge soyon pe ndrina wawu mbuna kilokuh ta wawu mbukena wawu
iya kultuw mepo wawu mbusiy isa kili yo mamu; paratesah, Ngindrai
ara ipwandrisa yo umu ta wawu para kusopwat hu ndramat pe andre hu
kanmat pwi. 6 Mundruwai ara kinngas kol pwan nondriya hayou malwoh
pwen; pe hayou mayimah itandron, ara andre hu ndramat kanlahiy para
kapo anandrinai kiro piyang pwi. 7 Ngindrai ara imbusi melit namandran
pe iya handra masih isa kili wawu, paratesah, ipwandrisa yo umu usa
urupo iye ara para kusopwat wawu, pe andre wawu kanmat pwi. 8 Pwen
pe wawu kanpwandrisa yo kunsa kol iye pwi, Ngindrai mbukenan ara
ipwandrisa yo usa. Pe yiy o imbusi yo usarayah tehe tama King tahu Yisip.
Yo urupo nimnim iyatahu ndramat masih para nondriya suwen, pe yo uya
namandran tahu kol masih iripo nondriya kol namandran masih Yisip.

9 Mahapo akahalleh kaya kili tomo pe akapwai katan toro: 'Yo, norum
Yosep, uiki nongan iye isa kili wou: Ngindrai imbusi yo urayah yapane kol
namandran Yisip. Pe mbuna alonge, wou ahaleh asa kili yo. 10 Andre wou
ampwan kol Kosen, pakeh kili yo–wou pe norum hu, pe tumbum hu masih,
wawu andre kampwan kol ara, kiyasura hu meme pe hu mbulmwakau pe
kiyasura meltam masih. 11 Asa pe wawu kampwan kol Kosen pe andre
yo kuro nimnim kisatam; paratesah, hayou mayimah para mundruwai
namandran ara mapu kinsa, pe yo mbuwali para wawu norum pe hu kan
masih ara hu kamundrui.' "

12 Pe Yosep ipwai iya kili nalin hu ipa, "Wawu lahi kayirowe yo, pe
Penyamin ara tehen aliy yi, tehe yo ara Yosep ndrokonan uropo wong
isa kili wawu. 13 Wawu kayapwai kata tomo, tehe yo ara mangolo urupo
nondriya kol namandran masih Yisip. Pe akapwai katan kiya melit masih
mepo wawu kannimei topwei. Wawu kaya pe kawiri yiy kisa kileh."

14 Yosep iwong ihipwen pe indrohosi nalin Penyamin, pe Penyamin ara
imbusiy tehen aliy yi; pe hilu rangsi hilu. 15 Pe Yosep irakunani nalin hu pe
irahunghung iyatahu pe irang. Pwen nalin hu ara hungoruwe hiyan para
hu kawong kawule.

16 Pwen King para Yisip ihilong tehe nali Yosep hu ara hu kansa, pe king
iyasura hu ndramiran namandran ara hu masih hupwes. 17 Pe king ipwai
iyata Yosep ipa, "Aya pe apwai kiyata nalim hu toro: 'Wawu kamwaniyani

wawu kapolo hu tongkiy, pe akamui kaya kol Kenaan. 18 Pe wawu kayawiri
tama wawu pe noru wawu hu masih, pe wawu masih kamui kasa kili
yo. Pe andre yo kupwainge hape pwan hiyan masih iripo nondriya Yisip
kiyata wawu. Pe pwan ara anandrinai andre kirayah kiro aliy soyon iya,
pe andre hu koroyan lang masih.'" 19 Pe king ipwai paiwe iya kili Yosep
ipa, "Wou apwai kiyatahu toro: Wawu kawiri hu karis hayah para Yisip
kiyapolo wawu, pe wawu kayawiri hu nambuyu wawu hu pe noru wawu
hu kiyasura tama wawu pe akasa. 20 Wawu mbuna akalohonge kiya melit
masih para kol Kenaan, paratesah, melit hitun iripo nondriya kol Yisip ara
andre kuikiy kisata wawu."

21 Pwen noru Yisrayel hu ara, ara yihu mbusiy tehe king kinpwai. Pe
Yosep ihilingi nongna king pe yiy iyki hu karis hayah iya kili hu, iyapolo
anandrinai tiken para sohoya sai. 22 Pe iyuk koyau hamou-hamou iyatahu,
hapeko ata Penyamin o ara iyki koyau mayimou, iyasura sombule pat silwa
matingat.* 23 Pe Yosep iwiri melit soyon mwayih para Yisip pe iykiy iya
ndrita hu tongkiy kamai masongui pe yiy irapiyaniy iya kili taman. Pe yiy
iwiri ndrinanohun pe melit tehe mbuwa youyou handra-handra, pe ikiy
iya ndrita hu tongkiy pihin masongui, pe irapiyaniy para kisopwat taman
kiho sai. 24 Pwen Yosep ipwandrisa nalin hu huyau, pe ipwai iya tahu ipa,
"Wawu kayau pe mbuna akahangas mwalinga wawu koho sai."

25 Pwen nalin hu ara hutali kol Yisip pe huyau humui huya kili tamahu,
Yakop, iro kol Kenaan. 26 Pwen yihu pwai iyata tamahu hupa, "Yosep ara
kinimat pwi yoh! Yiy ara iyera ndron, pe ita nimnim iya kol Yisip masih!"
Yakop ihilingi nongan aro pe lohongan indrap. Pe kiniyki ndriyan kinna
nongnahu pwi. 27 Pe yihu tiyani melit masih kene iya kili tamahu tehe Yosep
kinpwai kinnatahu. Pwen Yakop inime hu karis mepo Yosep ipwandrisa hu
husa para kiwiri yiy kiya Yisip, pe lohongan ara imui. 28 Pwen Yisrayel ipa,
"Ndrokonan! Mahapo upahasaniy tehe noru, Yosep, ara iyera ndron. Ma
uye po ndron, pwen andre kuya nime yiy."

46

Yakop iyasura norun hu masih ara huya kol Yisip

1 Pe Yakop irakuhuyani hu meltan masih iyasura norun hu, pe huropo
hu nakaya kol Yisip. Pwen huyarayah huya kol Peersepa pe Yakop ara
itingundru hu kan hayah pe iyki hu iya kili Ngindrai ta taman Yisak tehe
yukyuk. 2 Pwen ping ara Ngindrai iwong iya kili Yakop iya taltan, pe ipa,
"Yakop! Yakop!"

Pe Yakop isomwi Ngindrai ipa, "Tesah? Yo urupo."

3 Pe yiy ipa, "Yo ara Ngindrai–Ngindrai ta tamam. Wou mbuna anoh para
aya kol Yisip. Yo ara andre kumbusi wawu karayah soyon iya, koro ariya.
4 Yo andre kuya Yisip sura wou, pe andre kuwiri wou amui asa mawen
paiwe. Pwen kapa amat, andre Yosep mbukenan kironi wou."

5 Pwen Yakop itali Peersepa, pe noru Yisrayel hu kamai ara huwiri
tamahu, Yakop, iyasura nambuyuhu pe noruhu masih pe huhis huya hu
karis mepo King tahu Yisip kinpwandrisa hu para kasuni hu kaliy. 6 Pe
yihu ara hulokuhuyani hu mbulmwakau iyasura melit masih tahu mepo
iro kol Kenaan. Pe Yakop iyasura tumbun hu masih ara huya Yisip. 7 Yiy
iwiri norun hu kamai pe pihin, iyapolo tumbun hu kamai pe pihin masih
kene pe hu masih huyau.

* **45:22:** moni silwa ara nopwaran para aliy tehe kilokram royoh pe sahin (*3.5 kilograms*)

8 Iye ara ngala noru Yisrayel hu masih kene mepo huya sura yiy pe huya
Yisip (Yakop iyasura norun hu):
Ndrihou ta Yakop ara Rupen.
9 Pe noru Rupen hu kamai, ngalahu ara iye:
Hanok, Pallu, Hesron pe Karmi.
10 Pe noru Simeyon hu kamai, ngalahu ara iye:
Yemuwel, Yamin, Ohat, Yakin, Sohar, pe Sol–yiy ara noru pihi Kenaan
hamou.
11 Pe noru Lepi hu kamai, ngalahu ara iye:
Kerson, Kohat, pe Merari.
12 Pe noru Yutah hu kamai, ngalahu ara iye:
Er, Onan, Selah, Peres pe Serah, (hapeko Er pe Onan ara hilu kanmat
pwen iro ndron kol Kenaan).
Pe ngala noru Peres hilu kamai, ngala hilu ara iye:
Hesron pe Hamul.
13 Pe noru Yissakar hu kamai, ngalahu ara iye:
Tola, Puwah, Yasup, pe Simron.
14 Pe noru Sepulun hu kamai, ngalahu ara iye:
Seret, Elon pe Yahleel.
15 Ariya kene ara ngala noru Yakop hu mwaniye husarayah iro kili
Leyah mepo imwalahiy iyatahu irondron kol Pattan Aram. Pe Leyah ara
imwalahiy iyata mbunah hamou pihin i, ngalan Tainah. Pwen pe noru
Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah kili Leyah ara, ndromwoyahu
masih kene iyawule ara tingui pe timou (33).
16 Pe noru Kat hu kamai ngalahu ara iye:
Sepon, Hakki, Suni, Espon, Eri, Aroti pe Areli.
17 Pe noru Aser hu kamai, ngalahu ara iye:
Yimnah, Yispah, Yispi pe Periyah,
pe pisuhu ara Serah.
Pe noru Periyah hilu kamai, ngala hilu ara iye:
Heper pe Malkiyel.
18 Ariya kene ara ngala noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah
iro kili Silpah mepo Lepan iykiy iya kili norun Leyah. Ndromwoyahu masih
iyawule ara songui pe anomou (16).
19 Pe noru Yakop hilu hilsarayah iro kili nambuyun Rahel ngala hilu ara
iye:
Yosep pe Penyamin. 20 Yosep ara iro Yisip pe iwiri Asenat SuPotipera
pe iyki Manasseh hilu Eprayim. (Potipera ara yiy pris hamou para
kol Heliyopolis.)
21 Pe noru Peniyamin hu kamai, ngalahu ara iye:
Pela, Peker, Aspel, Kera, Naaman, Ehi, Ros, Muppim, Huppim, pe Art.
22 Ariya kene ara ngala noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah
iro kili Rahel. Ndromwoyahu masih iyawule ara songui pe haamou (14).
23 Pe noru Tan kamai, ngalan ara iye:
Husim.
24 Pe noru Naptali hu kamai, ngalahu ara iye:
Yahsiyel, Kuni, Yeser, pe Sillem.
25 Ariya kene ara ngala noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah
iro kili Pilhah mepo Lepan iykiy iya kili norun Rahel. Ndromwoyahu masih
iyawule ara manandrtimou (7).
26 Ariya kene ara noru Yakop hu pe tumbun hu imwonen mepo huya
Yisip. Pe ndromwoyahu masih kene iyawule ara anongui pe anomou

(66). Hapeko hu mbuyu ngundra Yakop ara ndromwoyahu kinto nondriya
ndromndrom iye pwi. 27 Pe iyapolo hilu mbunah kamai ta Yosep mepo tina
hilu imwalahiy ta hilu iro Yisip, pwen ndromwoya tumbu Yakop hu masih
huro Yisip ara manandrtingui (70) imwonen.

28 Pwen Yakop ara ipwandrisa Yutah para kiyamu kiyatan para kiya sike
Yosep iya meresai iyapwen te Kosen. Pwen huyarayah huya Kosen, 29 pe
Yosep imwaniyani karis tan pe iya pohonani taman, Yisrayel, iya kol Kosen.
Pwen Yosep iyarayah iya kili taman o, indrohosi yiy pe irang mali yiy.

30 Pwen Yisrayel ipwai iyata Yosep ipa, “Mahapo andre kuyen o pe kuye
longe kimat o; paratesah, kunsa nime wou pwen, pe upahasaniy tehe
ayepondron.”

31 Pwen Yosep ipwai iyata nalin hu pe hu para wum ta taman masih ipa,
“Mahapoko andre kuya pe kupwai kiyata King tahu Yisip kupa, ‘Tomo pe
nali hu ara hu kantali Kenaan pe hu masih kansarayah kansa kili yo topwei.
32 Yihu ara hu ndramat para pwokereya hu sipsip. Pe yihu lokuhuyani
hu sipsip pe hu mbulmwakau yasura meltahu masih pe hu kansa.’ 33 Yo
nakupwai kiyata king tehen toro, pe kapa king kiyoh wawu pe kisike wawu
kiya sehe mbulen wawu pahasaniy para kambusiy, 34 pwen wawu kapwai
kapa, ‘Yapane yowu, yowu ara ndramat para kapwokerani hu sipsip pe
hu mbulmwakau. Yowu ngara kambusi mbulen tehen toro mambunah
towu ipoo isa mannen mahapo; paratesah, tama yowuhu koluw ngara hu
kambusiy tehen aliy.’ Kapa wawu kapwai kiyata king toro, pwen andre
kiyki wawu kampwan kol mendreheh Kosen, paratesah, hu ndramat para
Yisip ara mbuwalihu para hu kanime hu ndramat para pwokereya hu
sipsip.”

47

1 Pwen Yosep ara iya pe iya pwai iyata King tahu Yisip ipa, “Tomo pe
nalihu ara hu kantali kol Kenaan pe hu kansa. Husa yasura hu sipsip, hu
mbulmwakau, pe iyapolo meltahu masih, pe mahapo hu tora kol Kosen.”
2 Pwen Yosep irakinima nalin hu mayimou pe iwiri hu pe iya pwaingani hu
iya mbulmara king. 3 Pe King tahu Yisip ara isike hu ipa, “Mbulya wawu
ara tesah ndrokonan?”

Pe yihu pwai iya kili king hupa, “Yapane yowu, yowu ara ndramat para
pwokereya hu sipsip, tehe tama yowu hu ngara hu kambusiy koluw.”
4 Pwen yihu pwai iyatan hupa, “Yowu nakoro kol iye hape na, paratesah,
mundruwai namandran ara ipwalngani kol Kenaan. Pe ndromwindriu,
mepo anandrina hu sipsip towu, ara kinihipwen topwei. Yapane yowu,
kapa welem kiso towu, yowu namiliy para yowu kampwan kol Kosen.”

5 Pwen king ipwai iyata Yosep ipa, “Tamam pe nalim hu, ara hu kansa
pwen, pe andre hu koro sura wou. 6 Pe wou alohongani hambut pwan hiyan
masih hira hapeleheh iripo nondriya pwan Yisip, pe wou apwai kiyatahu
para hu kampwan aliy. Kapa anamiliy, hiyan; aiki hu kampwan kol Kosen.
Pe kapa hiyeh tahu lohongahu iman para hangna hu mbulmwakau, apwai
katahu kasa pe kapwokere to yi.”

7 Pwen Yosep iwiri taman iya kili king, pe yiy itoholi king. 8 Pe king isike
yiy ipa, “Hayou tam masahayeh?”

9 Pe Yakop ipwai iyatan ipa, “Hayou to urupo kol pwan ara sangat pe
tingui(130) opu. Hayou to ara mullai o, pe ngandrahan hape kopu. Hapeko,
hayou ata tumbu hu ara soyon iya iramwaitini hayou to.” 10 Pwen Yakop
itoholi king ihipwen, itali yiy pe iyau.

11 Iyamulan, Yosep imbusiy tehe king ipwai iyatan; pe iwiri taman pe
nalin hu pe huya huye kol namandran masih Yisip. Pe iyki pwan iya kili
hu iro nondriya kol namadran hape Rameses.* Pe pwan ara, ara hiyan
iya, pe iramwaitini pwan masih hira nondriya kol Yisip. 12 Pwen Yosep ara
ngara kinimnim kiyata ndrayen hu kiya anandrinai. Pe yiy ngara kiyuk
anandrinai kiya kili taman, nalin hu, nambuyu nalin hu, pe noru nalin hu
ara iwene hu ko.

Mundruwai namandran ipwalngani kol Yisip

13 Mundruwai namandran irorayah manau pe anandrinai masih para
kol ara ihipwen. Tandrohongan ara ipwalngani kol namandran Yisip pe
Kenaan kene. 14 Pe hu ndramat masih para kol Yisip pe Kenaan, singayai
tahu masih kene ara hupiye topwei iya sowa mbuwa youyou iro hu wum
namandran mepo Yosep iro nimnim iya aliy. Pe Yosep iwiri topwe singayai
tahu ara, pe iyaikiy iro seu ta king. 15 Pwen singayai tahu ndramat para
kol Yisip pe Kenaan ara ihipwen masih, pe hu ndramat para Yisip huya
kili Yosep. Pe hupwai iyatan hupa, “Wou ahang yowu anandrinai; kapa
pwi, andre mundruwai namandra-namandran iye kipwalngani yowu, pe
andre yowu kayos pe kamat koro mbulmaram! Asopwat yowu, paratesah,
singayai towu masih ara kinihipwen topwei.”

16 Pwen Yosep ipwai ipa, “Kapa singayai tawawu kinihipwen, kiya,
akawiri hu kan ta wawu kisa pe akasulye kaliy pe akapo anandrinai.”
17 Pwen yihu ya yuk hu hos, hu sipsip, hu meme, hu mbulmwakau, pe hu
tongkiy tahu ara iya kili Yosep. Pwen hayou ara, ara huro mbusi tehen tora
ko, pe huro po anandrinai. 18 Pwen pe hayou ara isayau pe humui huya
kili Yosep pe hupwai iyatan hupa, “Yapane yowu, yowu ara kanlahiy para
kakulani hapesah mbulmaram pwi. Wou anwiri topwe singayai towu pe hu
kan towu masih. Hapesah kinto pwi; melit malndra iripo ndron ara yowu
ndramat pe pwane yowu ko. 19 Wou mbunandronge yowu ndramat kamat
koro mbulmaram, pe yowu kasura pwane yowu kaya mwomwan masih.
Kiya, asowani yowu pe pwane yowu para kasulye anandrinai kaliy. Hiyan
para king kiwiri yowu pe pwane yowu kaya pahandran. Akahang yowu
mbuwa youyou pe andre yowu kanmat pwi, pe pwane yowu andre kinna
mwomwan pwi.”

20 Pwen iro tandrohongan ara, Yosep isowani topwe pwan masih tahu
Yisip. Yihu ndramat masih kene para Yisip ara huiki topwe pwanehu
masih ara iya pwane king; paratesah, mundruwai namandran ara irayah
namandran iya. 21 Pe Yosep ara imbusi hu ndramira Yisip masih ara
husarayah ndramat para poya mbulya king, iro mbusungo kol sahin
iya matne sahin para Yisip.† 22 Hapeko pwan tahu pris opu ara Yosep
kinsowaniy pwi; paratesah, king ngara kiyuk singayai kiya kili hu pris,
pe yihu sowani anandrinahu iya aliy. Tehen tora ko pe hu pris kaniyki
pwanehu kinna kili king pwi.

23 Pwen Yosep ipwai iya kili hu ndramat ipa, “Mahapo yo kunsowani
pwan tawawu masih. Pe wawu ara kansarayah ndramat para poya mbulya
king o mwaihei. Iye ara mbuwa youyou tawawu; akawiriy kaya pe
akayahasiy kiya pinge wawu. 24 Pe kapa anandrinai kiro piyang kiman,

---

* **47:11:** Eng: *the district of Rameses*; TP: *long distrik bilong taun Rameses* † **47:21:** Ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hu ratuluwi nongan ara tehe toro: “Pe Yosep ara imbusi hu ndramat masih para kol Yisip pe hutali pwan tahu pe husa huro nondriya hu kol namandran.” Eng: Some translators think this verse means “he moved the people into the cities” TP: “Na Josep i mekim olgeta manmeri long olgeta hap bilong Yisip i lusim graun bilong ol na i go i stap long ol taun.”

pwen wawu kawiri piyang hasai kiro nondriya piyang mayimisai pe akaikiy kiya kili king. Pe piyang mahaasai iro ndron ara ata wawu para akahas paiwe yi, pe para sohoya wawu pe noru wawu hu."

25 Pwen hu ndramat hupwai hupa, "Yapane yowu, wou ara asopwat yowu hiyan iya, pe mahapo yowu masih topo hiyan o. Kapa welem kiso towu, pwen hiyan para yowu karayah ndramat para poya mbulya king."

26 Pwen Yosep iyki pwandrendrehe handra pwokeyan, iya kili hu ndramat para Yisip pe pwandrendrehe ara, ara ita ipoo isa mannen mahapo.‡ Pwandrendrehe ara ipwai tehe hu kawiri piyang hasai kiro nondriya piyang mayimisai pe hu kaikiy kiya kili king. Hapeko pwanehu pris opu ara king kinwiriy pwi.

Yosep ipwatisingiy tehe andre kiyaroni Yakop kiya Kenaan

27 Pe noru Yisrayel hu ara humpwan Yisip iro nondriya kol Kosen, pe huwiri pwan iho ariya. Pe hupo noruhu ara soyo-soyon iya pe ndromwoyahu ara iya hitun iya.

28 Pe Yakop impwan Yisip hayou songui pe andrtoyoh (17), pe hayou tan masih iyawule ara irayah sangat haangui pe andrtoyoh (147). 29 Yiy ihingorowei tehe pakeh nakimat, pwen pe iyoh Yosep isa kili yiy. Pe ipwai iyatan ipa, "Kapa welem kiso to ndrokonan, kiya, aiki nimam kiya pahandra mbupo pe apwatisingiy ndrokonan kisa kili yo tehe andre ambusi hiyan iya kisa kili yo. Mbuna aroni yo kuro Yisip. 30 Pe kapa kumat kasura tomo hu kanmat, pwen awiri nombuwe kiya mawen kol Yisip pe aroni yo kiyapolo tumbu hu." Pe Yosep isomwi yiy ipa, "Andre kumbusiy tehe anpwai."

31 Pe Yakop ipwai paiwe ipa, "Wou arandranga paingan tehe andre ambusiy ndrokonan tehe kunpwai." Pwen Yosep irandranga paingan, pe Yakop itukuruhu pe payan iya pwan ndrita yokyok.

48

Yakop iyki lomwes iya kili Eprayim hilu Manasseh

1 Iyamulan hape hu nese ndrainga Yosep hupa, "Tamam ara imwa." Pwen Yosep iwiri norun hilu malmou kamai ara, Manasseh hilu Eprayim, hilya sura yiy pe huya nime Yakop. 2 Hu ndramat hupwai iyata Yakop hupa, "Norum Yosep ara kinsa pwen para kisanime wou." Pe Yakop ipwoke kopu, itine, pe impwan yokyok para kinime Yosep.

3 Yakop ipwai iyata Yosep ipa, "Ngindrai Pwokeyan Masih ara isarayah isa kili yo iro kol Lus ita nondriya kol namandran Kenaan. Pe yiy itoholi yo 4 pe ipwai sato ipa, 'Yo andre kuiki norum hu karayah soyon, pe ndromweya ndraye norum hu ara andre kisahon soyo-soyon iya. Pe andre kuiki pwan iye kiya kili ndrayem hu pe andre kiro pwanehu lang masih.'

5 Mahapo norum malmou mepo hilsarayah iro Yisip makunsa mapu, ara andre hilu karayah tehe noru imwonen; Eprayim pe Manasseh ara hilu karayah tehe noru imwonen, mwensen tehe noru hilu Rupen pe Simeyon. 6 Hapeko hu sehe mbunah nakasarayah kamulan kiro kili Eprayim hilu Manasseh ara norum hu imwonen. Kiya lang para nakaramburungi

‡ **47:26:** Nongan ara ipa "pwandrendrehe ara ita ipoo isa mannen mahapo" ara kiniwong kinna lang torou mahapo pwi. Iwong iya lang mepo sehe ndramat iratuluwi nongan aro. Eng: *The reference to the fact that this law of Joseph's is "still in force today" does not refer to our modern time, but to the time when the writer wrote this book.* TP: *Dispela tok "i kam inap nau" i no tok long taim bilong yumi. Nogat. Em i tok long taim bilong man i raitim dispela buk.*

pwan kiya kili hu hapat-hapat, pwen andre hu mbunah hunakasarayah
mulan ara, andre hu koro pahandra Eprayim hilu Manasseh, hilu nalihilu
imwonen. 7 Yo upowong iye, paratesah, koyu isikirani tinam, Rahel. Yowu
tali kol Pattan Aram pe yowu mui nakasa Kenaan, pe yowu ho ndron sai pe
yiy imat iho mwanan hape ko kili kol Eprat. Pwen pe uroni yiy iro ngilse
sai nakiya Eprat." (Eprat ara ngala Petlehem mamu.)
8 Pwen Yisrayel inime noru Yosep malmou, pe yiy isikei ipa, "Hilu wihou
ara noru hiyeh?"
9 Pe Yosep ipwai iyata taman ipa, "Ariya ara noru malmou mepo usa
uropo Yisip, pe YAPAN ihingini yo iya aliy."
Pwen Yisrayel ipa, "Awiri hilu kasa kili yo para kutoholi hilu."
10 Yisrayel ara kinna parangoloh pwen, pe maran tehe pakeh nakiyoh, pe
kinlahiy para kinimnim hiyan pwi. Pwen pe Yosep iluwi norun hilu, hilsa
pakeh kili taman pe Yakop indrohosi hilu pe irahunghung iya ta hilu. 11 Pe
Yisrayel ipwai iyata Yosep ipa, "Koluw yo upa ndre kunlahiy para kunime
wou paiwe pwi. Hapeko mwakan Ngindrai imbusiy pe mahapo yo unime
wou pe iyapolo norum hilu yi." 12 Pwen Yosep iluwi hilu mbunah malmou
hilsa mawen ngondroka Yisrayel, pe yiy iyki payan itukuruhu iya pwan.
13 Pe Yosep iwiri hilu malmou kene hilya kili taman. Pe iwiri norun
ndrihou, Manasseh, iro niman kamou pe iyki yiy iyapwen te nima taman
mot. Pe iwiri norun mulan, Eprayim, iro niman mot pe iyki yiy iyapwen te
nima taman kamou. 14 Hapeko Yisrayel irapaiwani niman mot pe iykiy iya
paya Eprayim, pe iyki niman kamou iya paya nalin namandran Manasseh.
15 Pwen iyki lomwes iya kili Yosep pe ipa,
"O Ngindrai, tumbu Apraham pe tomo Yisak
ara hilu ho pahandram o,
pe yo uro pahandra pwokere tam
tandrohonga nano imwalahiy sato ipoo isa mannen mahapo.
16 Pe wou asarayah asa kili yo tehe hamou angelou, pe apwokarani yo iya
sehe melit mwomwan mepo pakisarayah kili yo.
Mahapo aiki lomwes tam kiya kili noru hilu aro,
pe ambusi yowe noru hilu karayah soyon kiro kol pwan.
Pe andre koyu hu ndramat andre kinmayit ngolo pe ngala Yisak pe
Apraham pwi."
17 Pe Yosep inime nima taman mot ara iro paya Eprayim pe kinpwes pwi;
pwen pe imbultuwe nima taman mot iro paya Eprayim pe pakiykiy kiya
paya Manasseh. 18 Pe Yosep ipwai iyatan ipa, "O Tomo, mbuna ambusi
tehen tora. Iye ara yiy ndrihou, aiki nimam mot kiya payan."
19 Hapeko taman mbuwalin, pe ipwai iyata Yosep ipa, "Pukene, Noru. Yo
upahasani sehe melit uropo mbusiy. Upahasaniy. Pe yihu ndraye Manasseh
ara, andre yihu ndramiran karayah soyon iya. Hapeko nalin mendreheh,
Eprayim, ara andre kiramwaitini yiy, pe ndrayen hu andre kasarayah soyo-
soyon iya pe andre hu kahon koro kol hakol-hakol."
20 Iyki lomwes iya kili hilu lang ara, pe ipa,
"Yo Yisrayel andre kupwai mahapo, pe kiyamulan kapa hiyeh nakiyki
lomwes kiyata hamou andre kipwai tehen toro:
'Ngindrai andre kimbusi wou asarayah tehe Eprayim hilu Manasseh.' "
Iya lohonge tehen tora pe Yakop iyki Eprayim ara isa mu iya kili Manasseh.
21 Pwen Yakop ipwai iya kili Yosep ipa, "Yo pakeh andre kumat ara.
Hapeko Ngindrai andre kiro sura wawu pe andre kiwiri wawu kamui
kaya pwane tumbu wawu imwonen. 22 Pe yo andre kuiki kol hakol para
ngondron Sekem kisa tam, paratesah, wou ara ata mu iyata nalim hu. Pwan

ara, ara kunpopahun kinna aliy iyasura semela pahun niwen to pe keye tapuiwe, pe uwiriy iyau kili hu Amor.”

49

Yakop iyki lomwes iya kili norun hu

1 Pwen Yakop iyoh norun hu husa kili yiy, pe ipwai iyatahu ipa, “Akasa
pakeh kili yo, pe nakutitiye ndrainga wawu kiya sehe melit andre kisarayah
kili wawu kiyamulan.
2 Wawu kasa pakeh pe wawu kahalingiy; noru Yakop hu kamai;
Akahalingi tama wawu, Yisrayel.
3 Rupen wou ara noru ndrohan,
Uiki wou ara tandrohonga manoru wihou to; pe arakinima pwoke ato.
Ngalam ara pwokeyan iya pe iyera hin iya.
4 Pakut tam ara tehe non irah pwokeyan iya, pe kinlahi hamou para
kisingoriy pwi, hapeko wou andre anto yokum tehe ndrohan pwi
yoh.
Paratesah, amatin iyasura nambuyu tamam, pe aiki masirai isa kili yo.
Kultuw anmbusi ara mwomwan masih.
5 Simeyon pe Lepi ara hilu nali hilu.
Semela hilu ara semela pahun, hilu wiriy pe hilu pongengei iyataya hu
ndramat.
6 Yo kunpwes para hilu mburi lohonga hilu pwi,
pe kunlahiy para kuya sura hilu para hilu tawulani lohonga hilu
iyawule pwi;
Paratesah, ndrina hilu ngara kilokuh, pe ngara hilu katingundru hu
ndramat.
Pe ngara hilu katumbuwe ndrika hu mbulmwakau kiya lohongai ta
hilu ko.
7 Ndrina lokuh ta hilu ara andre kipwalngani hilu.
Pe takokowai ta hilu ara andre kiyki ndriyang o kimui kiya kili hilu.
Andre kurasumbuwani ndraye hilu kaya nondriya Yakop,
pe andre hu kamasumbuwe kaya nondriya Yisrayel.
8 Yutah, nalim hu ara andre hu kasomwani wou,
pe andre nimam kindrek koyu hu ndramat mepo humwisnani wou,
Noru tamam hu kamai, ara andre hu katukuruhu kisatam.
9 Yutah ara kaipisam tehe hamou noru layon,*
Ngara kira hu yohou, pe kiyan, pe ngara kimui kisa, pe sangin kipwoke;
Ngara kiwayis pe ngara kimemere,
pe hamou ndramat kinoho tandroindroi kiya mbulmaram pwi.
10 Nes mepo irakinima pwoke ta king ara, ara kinlahi para kiya mawen kili
Yutah pwi,
pe yiy andre kiro king lang masih.
Pe andre kiro kipoo kiya manne mbukena nes ara kisa.
Pe hu ndramat para kol masih andre koro hilingi yiy opu.
11 Hu para mwisi wain tan ara soyon iya.
Pwen pe pakiwasi tongkiy tan, ara ngara kiwasiy kiya mwisi ndrandra
wain mepo hiyan masih.
Pe yiy andre kirihi hu mbuwa wain tan, pe kipisai,
pe andre kisungani koyau tan kiya aliy.
12 Peke maran malwoh ara ilam tehe pekemara mbusiy, pe iramwaitini
wain.

* **49:9:** Eng: *lion*; TP: *laion*

Pe yahan ara pallen iya, iramwaitini sus.
13 Pe Sepulun ara andre kiye pakeh poho leng,
pe pohomara ndras kayou tan, ara andre hu ndroi namandran hu kasa pe hu kohoraipit aliy.
Pe ndringa pwanen ara andre kiyapwen te kol Siton.
14 Yissakar ara yiy pwokeyan iya tehe hamou tongkiy,
ngara kiye matin mwalinga ndrop malhat.
15 Pe inime ndrohonoku ngohongoh tan ara hiyan iya,
pe pwanen ara mwayih masih,
pwen andre kiwayani yiy kiya mbulen namandran pe nopwaran.
Pe kamulan andre kirayah ndramat para kipo mbulen o mwaihei pwokeyan pe ngandrahan.
16 Tan ara ndramat para tamwaniye kiro mwalinga ndramiran hu,
tehe wum para tamwaniye tahu Yisrayel.
17 Pe Tan ara tehe hamou mwat para ngilse sai,
tehe hamou yawiy para pwaki sai mendreheh.
Ngara kitani ngondro ndrika hu hos.
Pe andre ndramira hos ara andre kipwang te ndruwan.
18 YAPAN, yo urupo longe para wou asopwat yo.
19 Kat ara andre hu ndramat para pahana hu karayiy,
hapeko andre kipopahun kimui kiya kili hu paiwe, pe andre hu kawop kili yiy.
20 Aser ara anandrinai tam andre kirayah mwayih iya,
Pe andre apo anandrinai handra-handra hiyan tehe ana hu king.
21 Naptali kaipisan ara tehe hamou meme puyap pihin pe andre kiro rakohoyou kiya lohongai tan o.
Pe ngara kikun norun hu ara lahayahu iya.
22 Yosep ara irayah hiyan iya tehe hakou kei hira ndran ndrikou sih.
Mbuwan ara ngara kirayah soyon iya.
Pe ndrandran ara husinot iya naiwen,
iyah, pe iroh iramburuhi kou.
23 Pe hu ndramat para pahun iya tapuiwe ara hupopahun iya kili yiy,
pe humbusi mwomwan iya kili yiy.
24 Hapeko kei tapuiwe ta Yosep ara niman kinhitan aliy pwi,
pe ipwotisingiy iro nokun o,
paratesah, pwoke namandran ta Ngindrai ta Yakop ara iro pe iyki pwoke iyatan.
Ngindrai ara tehe Ndramat para pwokere yiy, pe tehe Pat sih para lohowan.
25 Paratesah, Ngindrai ata tamam ara yiy pwokeyan iya
pe ngara kisopwat wou.
Pe yiy opu ngara kitoholi wou pe kiyki lomwes para paingan,
pe lomwes para mbulu pwan,
pe lomwes para hu kapo hu mbunah kaya soyon iya.
26 Lomwes ta tamam ara mambuniyan iya, tehe pahayi,
pe iramwaitini lomwes para piyang pe yangiy para koluw.
Yosep, melit masih aro andre hu karayah koro kili wou,
pe wou ara ansarayah yapane nalim hu masih.
27 Pe Penyamin ara kaipisan tehe mwiy hamou puyap mundruwan soyon para yangiy.
Ndroulang masih ngara kiyan hu yohou mepo ngara kitingundrun,
Pe ipiyah ngara kitaingani hu yohou mepo iyapo.”

28 Aro ara hu poho payumwa wum hawum-hawum tahu Yisrayel songui
pe luwum. Pe aro ara nongan mepo tamahu itoholi hu iya aliy, pe iyki
lomwes tahu iwene kaipisa norun hu hamou-hamou imwonen.

Yakop imat pe huroni yiy

29 Pwen Yakop itoholi norun hu ihipwen pe ipwai iyatahu ipa, "Yo ara
pakeh nakumat kuyasura tumbu hu. Pe akaroni yo kuya ngat mepo
kansowaniy pwen ita pwan ta Epron mamu, yiy ndramira Hit. 30 Ngat
ara, iro pwan hape mepo Apraham kinsowaniy pwen iyapolo ngat para
tonton iro kili Epron. Pe pwan ariya ara ngalan Makpelah, ita ngilse Mamre
nondriya kol Kenaan. 31 Ngat ara hu kantoni Apraham pe nambuyun Sarah
ita aliy, iyasura Yisak hilu Repekah. Pe Leyah ara uroni yiy ita aliy yi.
32 Pwan mepo ngat ita aliy ara kansowaniy pwen iro kili hamou ndramira
Hit."

33 Pwen Yakop itiyani ndrainga norun hu ihipwen, pe isoli ndrikan iya
nokun, pe imat iyasura tumbun hu.

50

1 Pwen Yosep inime taman imat, pe iyah iya ndritan, irang, pe
irahunghung iya kili yiy. 2 Iyamulan, Yosep iyapwai iyatahu ndramiran
para tamwaniye nombuwe ndramat* para hu kaiki marasin† kiya nom-
buwe taman, Yisrayel. Marasin ara, ara para kimbusi nombuwe taman
andre kinpwala pwi. Pe hu ndramat ara humangsaniy tehe Yosep ipwai.
3 Pe huroiki marasin ara ipoo iya lang mahaangui (40), paratesah, mbulen
para yukuya marasin ara ngara kiwiri lang mahaangui imwonen. Pe hu
ndramat para Yisip ara huro rangsi tama Yosep ipoo lang manandrtingui
(70).

4 Pwen lenge koisirai ara isayau, pe Yosep iyapwai iyatahu ndramat huro
mu iya pohombulen ta king ipa, "Yo unamiliy para wawu kayapwai kiya
kili king toro: 5 'Tomo kinmat mapu, pe ipwatisingi nongnan pwokeyan
isato ipa, "Kapa kumat andre kakuni nombuwe pe kaya roni yo kuya ngare
imwonen, mepo kunmbusiy pwen ita pwan para Kenaan." Pwen pe kapa
welem kiso to, nakuya roni tomo; kihipwen, kamulan andre kumui.' "

6 Pwen king isomwi nongna Yosep pe ipwai iyatan ipa, "Ahalingi nongna
tamam tehe kinpwatisingiy kinsatam; akuni nombuwen pe akaya roniy
kiya ngat ita kol Kenaan tehe kinpwai."

7 Pwen hu ndramat huya mu iya poho mbulen ta king, pe hu ndramat
namandran para poya mbulya king, iyapolo hu poh para kol Yisip, ara hu
masih hurikai yasura Yosep para kayaroni taman. 8 Pe nalin hu pe yowe
taman hu masih ara huyasura yiy. Hapeko hu mbunah mbusikau iyapolo
hu sipsip, meme pe mbulmwakau ara hurondron kol Kosen. 9 Hu ndramat
ngara hukoro karis pe hu ndramat ngara hu kampwan ndrita hos ara huya
yi. Hu ndramat soyo-soyon iya ara huya. 10 Pwen huyarayah iya kol Atat,
haroh iyapwen te kup para Ndran Yortan. Hape ariya ara ndrohonoku
yihiya pwisi mbuwa youyou. Pwen hu ndramat ara huye rang namandran
pe huye rang turut. Pe Yosep ilohongani ping manandrtoyoh iro ariya
para koisirai ta taman. 11 Pwen pe hu ndramira Kenaan ara hunime hu
Yisip huro rang ndrohonoku mangseya wit ita kol Atat, pe hupa toro: "Hu

---

* **50:2:** Eng: *the physicians in his service*; TP: *ol dokta bilong en*
† **50:2:** Eng: *to embalm*; TP: *putim olkain marasin long bodi*

Yisip ara hutora mbultere pe huyera tang turut iya." Pwen ndroiyin ara pe
hupohowe ngala kol hape ara iya Apel-Misrayim.‡
12 Pwen noru Yakop hu ara huhilingi nongna tamahu pe humbusiy tehe
kinpwai kinnatahu. 13 Pe hukuni nombuwen iya Kenaan, pe huroni yiy iya
ngat ita Makpelah pakeh Mamre. Pwan ara, ara ndrohonoku tonton mepo
Apraham kinsowaniy pwen kili ndramira Hit hamou ngalan Epron.
14 Pwen merei ta taman ihipwen, pe Yosep imui iya Yisip iyasura nalin
hu pe hu ndramat masih mepo huya sura yiy huya tonton ta taman.

Yosep itali kultuw mwomwan ta nalin hu

15 Pe nali Yosep hu ara hunimei tehe tamahu kinmat pe hupwai hupa,
"Tehen tapeh; matisan Yosep kipo soiwi mwomwan mepo tumbusiy iya kili
yiy ara kimui kisa kili tou."
16 Pwen hupwannos nongan iya kili Yosep hupa, "Koluw tomorou kinmat
mapu pe iyki nongan sahin isa kili yowu. 17 Pe yiy ipwai isatowu para
kaiki nongan iye kisa kili wou: 'Yosep, upwai satam para atali hu pakut pe
kultuw mwomwan namandran mepo yihu mbusiy isa kili wou.' Mahapo
yowu ndramira Ngindrai ta tama worou, ara yowu sikei para atali hu
pakut mwomwan mepo yowu kanmbusiy kinsa kili wou." Pe Yosep ihilingi
nongna nalin hu pe iyerang o.
18 Pwen iyamulan nalin hu imwonen huya, pe hulah ya pwan mbul-
maran. Pe hupwai iyatan hupa, "Yowu ara hu ndramat para poya mbulyam
o mwaihei."
19 Hapeko Yosep ipwai iyata nalin hu ipa, "Wawu mbuna akanoh. Yo
ara kunwiri noku Ngindrai pwi yoh. 20 Wawu mburi lohongai mamu
para pakarawani yo. Hapeko Ngindrai isulyani lohongai mwomwan
ara isarayah hiyan para kisopwat hu ndramat masih. Wawu kannimei
pwen sehe mbulen kinmbusiy. 21 Pwen wawu mbuna akanoh. Yo andre
kuponokulani wawu kiyasura noru wawu hu." Pwen Yosep iyki nongan
para koisirai ara iya kili nalin hu, pe imbusi ndriyahu ara iwayis.

Yosep imat

22 Pwen Yosep irosura yowe taman hu huro Yisip, pe hayou tan masih
iyaharong ara isarayah sangat pe songui (110). 23 Pwen Yosep inime salsalin
hu–yihu tumbu Eprayim. Pe hu noru Makir ara, ara huwiri hu mamalaman
o, pe huiki humimpwan mbupan. Makir ara noru Manasseh kamai.
24 Pwen Yosep ipwai iyata nalin hu ipa, "Pakeh nakumat, hapeko YAPAN
andre kiponokulani wawu kamulan pe andre kiwiri wawu kaya mawen
kol iye. Pe andre kiwiri wawu kaya pwan mepo koluw kinpwatisingiy
pwokeyan kinna kili Apraham, Yisak, pe Yakop." 25 Pwen Yosep ipwai iya
kili hu noru Yisrayel para hu karandranga paingan, ipa, "Yo upahasaniy
ndrokonan-ndrokonan tehe Ngindrai ara andre kisopwat wawu kamulan;
pwen akawiri ndruwi kiyasura wawu pe wawu kaya mawen kol iye." Yosep
ipwai pe nalin hu ara hurandranga paingan iya nongan tehe ipwai.
26 Yosep imat, pe iro tandrohongan ara hayou tan ara sangat pe songui
(110). Pwen huiki marasin iya nombuwen, para nombuwen andre kin-
pwala pwi. Pe huiki nombuwen iyera kokou§ pe iro Yisip.

---

‡ **50:11:** "*Apel-Misrayim*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*ndringe hu Yisip*"; Eng: "*Abel Mizraim*" means "*mourning of the Egyptians*"; TP: Long tok Hibru name "*Abel Misraim*" i klostu wankain olsem dispela tok, "*Ol Yisip i krai*"

§ **50:26:** Eng: *coffin*; TP: *bokis*

Mattiu
Nongan Hiyan Mattiu Iratuluwiy
English: Matthew
Tok Pisin: Matyu
Nongan Imu

Nongan Hiyan Mattiu Iratuluwiy ara puk sih iho mu iyata hu puk mahaahiu (Mattiu, Mak, Luk, pe Yohanes), mepo huratiyani hu melit mepo irayah iya kili Yesu tandrohongan iro kol pwan. Puk iye ara itiyani hu melit hurayah iro mwonen Mariya imwalahiy iyata Yesu, pe titiye ara iro manau ipoo hutingundru Yesu imat. Pwen itiyaniy tehe Yesu isatine paiwe, pe itali ndramiran hu pe iyau iya kol paingan yang.

Melit sih namandran Mattiu nakipwainganiy, ara tehe toro: Yesu ara iho ndruwa melit masih mepo Ngindrai kintandrangan koluw kinna, pe yihu kantatuluwiy ita hu puk hutora Tapaniu Saken.* Ngindrai irandrangan tehe andre kipwandrisa ndramat hamou para kisa, pe kisopwat hu Yisrayel kamui kasa kili yiy, pe puk iye, ara nakipwainganiy tehe Yesu, ara yiy ndramat ara ko. Titiye soyon ita nondriya puk Mattiu iratuluwiy, ara hupwainganiy tehe nongna hu poropet mepo hu kanpohowei koluw kinna, ara irayah mannan iro mwonen lenge Yesu. Animei ita 1:22-23 pe 2:4-6 pe 2:14-15 pe 2:23 pe 4:13-16 pe 8:16-17 pe 12:15-21 pe 13:34-35 pe 21:2-5 pe 21:16 pe 26:24 pe 26:31 pe 26:54 pe 27:6-10.

Pe melit handra namandran puk Mattiu iwong iya aliy yi, ara kolo king Ngindrai, ndre kolo king para kol paingan yang. Nondriya mbulya Yesu, Ngindrai pakirayah king ndrokonan ata hu ndramat masih, pe inamiliy para hu ndramat masih hu koro ndruwa namiliwan.

Nongan mayimindra niwen, mepo Yesu ipohowei, ara iripo nondriya puk iye. Nongan handra niwen imu, ara ita sapta 5-7, pe itiyani nongan Yesu ipohowei iro ndrita ngondron sih. Nongan aro, ara ipwaingani kultuwayi hu ndramat, mepo huho ndruwa kultuwayi Ngindrai. Pe nongan niwen lundra, ara ita sapta 10. Pe nondriya nongan aro, ara Yesu iyki nongan iya kili ndramiran hu, iya hu melit para hu kambusiy, kiro mwonen nondriya hu lang mepo hu nakaya pohowe nongna Yesu, kiya kili hu ndramat.

Pe nongan niwen tindra, ara ita sapta 13. Yesu ipohowe hu nongan pwandritiye para kipwaingani kultuwayi kolo king Ngindrai kiya kili hu ndramat. Pe nongan niwen haandra, ara ita sapta 18. Yesu ipohowe nongan iya kultuwayi hu ndramat, para hu koro tehe ndramiran imwonen. Pe nongan niwen yimindra, ara ita sapta 24-25. Yesu iwong iya hu melit mepo andre karayah kiro mwonen Lang Nakiyahapwen.

Puk iye ara kintiyani ngala hiyeh ndrokonan iratuluwiy pwi. Hapeko ngala puk iye, ara ipa, ***"Nongan Hiyan Mattiu Iratuluwiy."*** Pwen nimnim para aliy, ara tehe Mattiu iratuluwiy, ndramat mepo para poya takis (sapta 9:9-13).

Ngala tumbu Yesu hu

1 Aro, ara ndromwoya ndraye Yesu Kristus. Yiy, ara iyau ndraye Tepit, pe
Tepit, ara iyau ndraye Apraham.
2 Apraham, ara tama Yisak,
pe Yisak, ara tama Yakop,

---

* :: Eng: Old Testament; TP: Olpela Kontrak o Olpela Testamen

pe Yakop, ara tama Yutah, pe nalin hu.
3 Pe Yutah, ara tama Peres hilu Serah,
pe tina hilu, ara Tamar. Pe Peres, ara tama Hesron,
pe Hesron ara tama Ram.
4 Pe Ram, ara tama Amminatap,
pe Amminatap, ara tama Nahson,
pe Nahson, ara tama Salmon,
5 pe Salmon, ara tama Powas, mepo tinan, ara Rahap.
Pe Powas, ara tama Opet, mepo tinan ara Rut.
Pe Opet, ara tama Yessi,
6 pe Yessi, ara tama King Tepit.
Pe Tepit, ara tama Solomon, pe tina Solomon, ara yiy mepo nambuyu Uriyah mamu.
7 Solomon, ara tama Rehopowam,
pe Rehopowam, ara tama Apiyah,
pe Apiyah, ara tama Asa.
8 Pe Asa, ara tama Yehosapat,
pe Yehosapat, ara tama Yehoram,
pe Yehoram, ara tama Ussayah,
9 pe Ussayah, ara tama Yotam,
pe Yotam, ara tama Ahas, pe Ahas ara tama Hesekayah,
10 pe Hesekayah, ara tama Manasseh,
pe Manasseh, ara tama Amon,
pe Amon, ara tama Yosayah.
11 Pe Yosayah, ara tama Yekoniyah iyapolo nalin hu. Pe tandrohongan ara, yihu para Papilon, ara huwiri hu Yisrayel huya mawen kolo hu pe huya huro pahandra hu Papilon.
12 Pe iyamulan para huya huro pahandra hu para Papilon:
Yekoniyah, ara tama Seyaltiyel,
pe Seyaltiyel, ara tama Seruppapel,
13 pe Seruppapel, ara tama Apiyut,
pe Apiyut, ara tama Eliyakim,
pe Eliyakim, ara tama Asor,
14 pe Asor, ara tama Satok,
pe Satok, ara tama Akim,
pe Akim, ara tama Eliyut,
15 pe Eliyut, ara tama Eleyasar,
pe Eleyasar, ara tama Mattan,
pe Mattan, ara tama Yakop,
16 pe Yakop, ara tama Yosep. Pe Yosep, ara nambuyu Mariya mepo imwalahiy ta Yesu, mepo hupohowe yiy Kristus.
17 Pwen pe ndromwoya ndraye Apraham hu iya matne King Tepit, ara songui pe haamou. Pe ndromwoya ndraye Tepit hu iro kili yiy pe iya matne yihu Yisrayel huya huro pahandra hu para Papilon, ara songui pe haamou. Pe ndromwoya ndraye hu mepo huya huro pahandra hu para Papilon isa matne Kristus, ara songui pe haamou i.

Mariya imwalahiy ta Yesu Kristus.

18 Iye ara titiye ta Mariya imwalahiy ta Yesu Kristus. Pe irayah toro: tina Yesu, Mariya, ara hu kansokomburani yiy pwen para kiwiri Yosep. Hapeko hilu kanna wule mapu, pe hu ndramat husa yirowei tehe Mariya mapundriyan pwen imin. Pe Mariya mapundriyan, ara iyau pwoke ta Mwoiwan Haiyan. 19 Pe Yosep, ara ndramat hamou imwonen, pe mbuwalin

para kipwaingani nambuyun, pe Mariya kiwiri masirai kiya aliy kiro mbulmara hu ndramat. Pwen ilohonganiy para kitali Mariya nokule ko.
20 Pwen Yosep iro lohonge ndron iya aliy, pe angelou hamou ata Yapan
isarayah isa kili yiy iho nondriya nihinih, pe ipa, “Yosep, noru Tepit,
wou mbuna ahandrundru para awiri Mariya kiya wum tehe nambuyum.
Ahalingiy, mbunah ita ndriyan, ara Mwoiwan Haiyan iykiy. 21 Pe yiy andre
kimwalahiy ta mbunah kamai hamou, pe andre apohowe ngalan kiya
Yesu,† paratesah, yiy andre kisopwat ndramiran hu para hu kasa mawen
hu pakut mwomwan tahu.”
22 Melit masih aro irayah mannan tehe Yapan kinpwai pwen iyau kili
poropet toro: 23 “Ahalingiy, pihindrahin hamou mepo kinna sura kamai
mapu, ara andre kimwalahiy ta mbunah kamai hamou, pe andre kapohowe
ngalan kiya Immanuwel.”‡ Ndroiyi ngalan Immanuwel, ara ipa toro:
“Ngindrai ara iripo sura tou.”
24 Pwen Yosep isapoyoi, pe imbusi tesah mepo angelou ta Yapan kin-
pwandrandrahaniy kinna kili yiy. Pe iwiri Mariya iya seu iya nambuyun.
25 Hapeko Yosep, ara kinmatin kinna sura yiy pwi, ipoo imwalahiy ta norun
kamai. Pe Yosep ipohowe ngalan, ara Yesu.

2

Hu ndramat lohongai waison iro kili hu, ara husa nime Yesu

1 Pe Mariya imwalahiy ta Yesu iro kol ngawan Petlehem, ita nondriya
kol namandran hape Yutiya. Pe iro mwonen Herot iro king,* hu ndramat
hayah lohongai waison iro kili hu, ara huyau te kup, pe husa Yerusalem.
2 Pwen husok, hupa, “King tahu Yutah mepo tinan kinmwalahiy kinnatan
ara, ita aleheh? Yowu nime piriy tan iho kup,† pe yowu sa, ara para
kayatohun kiya kili yiy.”
3 Pe iro mwonen king Herot ihilong nongan aro, pwen lohongan ara
ikairut, iyapolo yihu para Yerusalem masih i. 4 Pwen iyoh hu pris huhohin
ta hu pris masih, iyapolo hu namandran para hinuwani nongan para
pwahanou, ara husa harong. Pe isok hu para hape aleheh tina Kristus andre
kimwalahiy tan. 5 Pwen husomwi yiy, hupa, “Yiy ita Petlehem nondriya kol
namandran hape Yutiya. Poropet kintatuluwiy pwen kinna, ara ipa toro:
6 ‘Wawu ndramira Petlehem, tora pwan para Yutah,
wawu, mbuna akapa ndre ngala wawu pwi ita mwalinga hu kol para
Yutah,
paratesah, andre pohon hamou kiyau kili wawu,
pe yiy andre kipwokarani ndramiro hu para Yisrayel.’ ”
7 Pwen Herot iyoh hu ndramat lohongahu waison para kup ara, kokohon
opu, para pakipahas kiya piriy ara isarayah sehe lang ndrokonan. 8 Pwen

† **1:21:** Iya nongna kol Hipuruw, ngalan Yesu, ara pakihisoule tehe nongan iye, Yapan ara ndramat para kisopwat hu ndramat. Pe ngalan Yesu, ara iyau nongna kol Krik. Pe iya nongna kol Hipuruw, ara ngara hu kapohowe ngalan Yosuwa. TP: Long tok Hibru nem Jisas em i klostu wankain olsem dispela tok, “Bikpela em i man bilong kisim bek ol manmeri.” Nem Jisas yet em i kam long tok Grik. Long tok Hibru ol i kolim olsem, Josua. ‡ **1:23:** Anime Yisayah (Isaiah) 7:14. * **2:1:** King Herot ara iro nimnim iya kol Yutiya. Herot iro tehe king, hapeko yiy ara iro pahandra king para Rom. King ara, ara hupohowe yiy “Sisar”. TP: Dispela King Herot em i bosim Judia wantaim ol arapela distrik i stap klostu long Judia. Herot em i stap king, tasol em i stap aninit long bikpela king bilong ol Rom, em dispela king ol i kolim Sisar. † **2:2:** piriy mepo ingas; Eng: star when it rose

ipwandrisa hu huya Petlehem pe ipwai iya kili hu, ipa, “Akaya pe akayatele
nokulani mbunah ara. Pe kapa akankahi yiy pwen, pwen akasanese
ndraingo. Pwen pe yo, ara andre kuya tohun kiya kili yiy i.”
9 Yihu hilingi nongna king ihipwen, pwen huyau. Pe piriy mepo hu
kannimei ingas te kup, ara iye mu tahu ipoo iya kuw iho hape aleheh
mepo mbunah ara, iro aliy. 10 Pe iro mwonen hunime piriy, ara hupwes
namandran iya. 11 Pwen husarayah husa seu, pe hunime mbunah iyapolo
tinan Mariya, pe hutukuruhu iya pwan, pe hutohun iya kili yiy. Pe hurehe
hu ndropwahu pe huiki hu yukyuk tehe kolt, pe paura para kambusi
kosumwan ngonohon layin kaliy, pe ndraikei mangonohon layin. 12 Pwen
Ngindrai ipwandrandrahani hu iho nondriya nihinih, para mbuna hu
kamui kaya kili Herot. Pwen pe humui huyayau sai hasai yi, pe huya kolo
hu.

Yosep hu huwop huya Yisip

13 Hu ndramat lohongai waison iro kili hu ara hu kannau, pwen angelou
hamou ta Yapan iyarayah iya kili Yosep iho nondriya nihinih, pe ipa,
“Atine, awiri mbunah kiyapolo tinan pe akawop kaya Yisip. Ayen ara,
kipoo kuwong kisa kili wou, paratesah, Herot, ara andre kiten mbunah ara,
para kitingundrun.” 14 Pwen pe iho makohuping opu, Yosep ihilak o, iwiri
mbunah iyasura tinan, pe huyau huya Yisip. 15 Pe iya iro manau aliy ipoo
Herot imat. Melit aro, irayah mannan tehe Yapan kinpwai pwen iyau kili
poropet toro: “Yo uyoh noru kamai isa mawen Yisip.”‡
16 Pwen Herot isayirowei tehe yihu ndramat lohongahu waison ara, ara
hu kanpakarawani yiy. Pwen ndrinan ilokuh, pe ipwandrandrahani hu
ndramat para katingundru hu mbunah kamai para nondriya kol ngawan
Petlehem, mepo hayou tahu iho pahandra hayou maluwoh. Ndroiyi
lohongai para Herot isok hu ndramat lohongahu waison iya sehe lang
ndrokonan hunime piriy, ara para pakitingundru hu mbunah mepo tinahu
imwalahiy tahu iho nondriya lang ara. 17 Pwen sehe melit mepo Ngindrai
kinpwai pwen kinna kili poropet Yeremayah, ara kintayah mannan toro:
18 “Ngasa ndriyang irayah, iyasura payandriyang namandran iya ita non-
driya kol ngawan Ramah.
Rahel itarang turut iyata norun hu,
pe mbuwalin para karambumbuni yiy,
paratesah, norun hu konto pwi.”§

Yosep hu humui husa Nasaret

19 Pe Herot imat ihipwen, angelou ta Yapan iyarayah iya kili Yosep
iho nondriya nihinih iro Yisip. 20 Pe ipwai, ipa, “Atine, awiri mbunah
kiyapolo tinan, pe akamui akaya pwene hu Yisrayel. Paratesah, hu mepo
hu pakatingundru mbunah ara, ara hu kanmat.”
21 Pwen pe itine, iwiri mbunah iyapolo tinan pe humui huya kol
namandran iya Yisrayel. 22 Hapeko Yosep, ara kinhilong tehe Arkelawus,
ara iwiri ndrohonoku taman Herot pe iro king iro kol Yutiya.** Pwen pe
inoh para kiya aliy. Hapeko angelou ipwandrandrahani yiy iho nondriya

‡ **2:15:** TP: Animei ita Hoseya (Hosea) 11:1 § **2:18:** TP: Animei ita Yeremayah (Jer.) 31:15

** **2:22:** Iro mwonen Herot imat, yihu Rom hutaingani hu kol namandran masih atan mwalinga norun hu kamai. Pe Arkelawus ara irayah king para kol malkol namandran hape Samariya pe Yutiya, pe yiy iro tehe king ara hayou masongui. TP: Taim King Herot i dai, ol Rom i tilim kantri bilong en namel long ol pikinini man bilong en. Arkelaus em i kamap king bilong distrik Samariya na distrik Judia, na em i stap king inap 10-pela yia.

nihinih, pe iya kol namandran hape Kaliliy. 23 Pe iya pe ikuw iye kol
ngawan Nasaret. Pwen pe sehe melit mepo hu poropet kanpwai, ara
kintayah mannan toro: “Andre hu kapohowe yiy ndramira Nasaret.”

3

Yohanes Ndramat Para Paptais imwaniyani saya Yesu

1 Pe iho nondriya hu lang ara, Yohanes Ndramat Para Paptais isarayah,
pe iro pohowe nongan iya kili hu ndramat iro nondriya kol ndrohoyin
para kol namandran hape Yutiya. 2 Pe yiy iro pwai, iro pa, “Akarapaiwani
ndriya wawu, paratesah, kolo king para kol paingan yang ara kinsa pakeh.”
3 Yohanes, ara yiy ndramat mepo poropet Yisayah kinwong pwen kinna tan
toro:
“Ngasa mbulukoyu hamou ita yoh iyau kol ndrohoyin, ita pa,
‘Karamwaniyani saya Yapan,
pe kasani meresayan kiro mwonen.’ ”
4 Pe koyau ta Yohanes, ara husoruwei iyau yomu kamel, pe kondrei
irakayani kundrayin, ara humangsaniy iyau kapilo mbulmwakau. Pe
anandrinan ara hu kaspou pe kunan para yangiy. 5 Pe hu ndramat huya
kili yiy ara huyau Yerusalem pe Yutiya masih, pe hu kol masih mendreheh
para pakeh ndran Yortan. 6 Pe huya pohopoh iya hu pakut mwomwan tahu
iya ngawan, pwen isumuluwani hu iya Ndran Yortan.
7 Hapeko iro mwonen inime hu ndramira Parisiy pe hu Satyusiy soyon
husa hape aleheh mepo iro sumuluwani hu ndramat iro aliy, pwen ipwai
iya kili hu, ipa, “Wawu ndraye hu mwat mapairahu! Hiyeh kinpomwanye
kinsa kili wawu, pe apakawop kaya mawen ndrinalokuh ta Yapan mepo
itapo isa? 8 Pe kapa akantapaiwani ndriya wawu ndrokonan, pwen
kultuwayi wawu kipwaingani kaipisa wawu tehen aliy i. 9 Pe wawu mbuna
akahaterena wawu pe akapa, ‘Apraham ara tumbu yowu.’ Yo upwai isa kili
wawu tehe, iyau kili hu pat aripo, Ngindrai ilahiy para kimbusi hu karayah
hu tumbu Apraham. 10 Pe semen kapereu, ara kinna pwen ita ndroiyi kei,
pe hu kei masih mepo hu konhoppwai hiyan pwi, ara andre katihihu kaya
pwan pe kapiyani hu kaya nondriya mwan.
11 Yo urupo sumuluwani wawu iya ndran, ara ipwainganiy tehe wawu
kantapaiwani ndriya wawu. Hapeko ndramat hiyeh nakisa kamulan, ara
pwoke tan pwokeyan pe iho hin kili yo. Pe hatna pwelekan, ara kunlahiy
para kutaliy pwi. Yiy andre kisumuluwani wawu kiya Mwoiwan Haiyan
pe kiya mwan. 12 Pe yiy iya ndrohona ponokuleya wit, pe imbultuwe
suweleya pwan tan ita niman, para kisuwali pwisi wit kiya mawen, pe
andre kimbultani sangi wit tan, kiya nondriya kaisowan. Hapeko pwisi
wit, ara andre kitimwiy kiya mwan mepo kinoho mat pwi masih.”

Yohanes isumuluwani Yesu

13 Iro mwonen lang ara, Yesu iyau Kaliliy pe iyarayah iya Ndran Yortan,
para Yohanes kisumuluwani yiy. 14 Hapeko Yohanes, ara pakipa pwi
kiyatan, pe ipa, “Hiyan para wou asumuluwani yo, paratapeh pe wou apasa
kili yo?”
15 Hapeko Yesu isomwi yiy, ipa; “Konan; mahapo ambusi tesah kunpwai
kinsa kili wou. Talu kambusi kultuw imwonen aro, para kirayah mannan
tehe Ngindrai inamiliy.” Pwen Yohanes iho ndruwa nongna Yesu.
16 Pe kinsumuluwani Yesu kinna ndran, pwen isa paingan, pe hape
pwi ko, kol paingan yang, ara ite, pe inime Mwoiwa Ngindrai isa pwan
mwensen tehe nombuwe pai hamou, pe iya ndrita Yesu. 17 Pe ngasa

mbulukoyu hamou iyau kol paingan yang isa, ipa, “Aro, ara Noru mepo ndriyo imbuluhi yiy. Yo upwesani yiy namandran iya.”

4

Sinai inohonou Yesu

1 Pwen iro mwonen ara, Mwoiwan Haiyan iluwani Yesu iya kol ndrohoyin, para Sinai kinohonou yiy. 2 Pe Yesu, ara iyuh anandrinai iho
nondriya lang mahaangui pe ping mahaangui, pwen iyamulan imundrui.
3 Pe ndramat para nohonou yiy ara isa kili yiy, pe ipa, “Kapa wou Noru
Ngindrai ndrokonan, apwandrandrahani hu pat aro, pe kapaiwani hu para
karayah ndrinanohun.”
4 Hapeko Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kinpwai pwen kinna, ara ipa toro:
‘Taleh ta ndramat andre kinyau anandrinai o, ara pwi, hapeko ngara kawiri
taleh kiya hu nongna Ngindrai masih mepo ngara kiyau pohon.’ ”
5 Pwen Sinai iwiri Yesu iya kol namandran haiyan, pe iyki yiy iya iro
tine payandroha yumwa totohun namandran mepo paingan masih. 6 Pwen
ipwai iya kili yiy, ipa, “Kapa wou Noru Ngindrai ndrokonan, pwen apiyani
wou aya pwan. Paratesah, pwayan kinpwai pwen toro:
‘Yiy andre kipwandrandrahani hu angelou tan,
pe andre hu kasopwari wou kiho nima hu,
pwen pe andre antuwani ndrikam kinna pat sih pwi yoh.’*”
7 Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan handra yi, ara ipa toro: ‘Wou mbuna
anohonou Yapan, Ngindrai atam.’†”
8 Pwen porosih i, Sinai iwiri yiy iya ngondron sih mepo paingan masih,
pe ipwaingani hu kol namandran iya, tahu king masih kene para kol pwan
masih iyapolo nonowahu. 9 Pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Kapa atukuruhu kiya
pwan, pe atohun kisa kili yo, pwen hu melit masih kene aro, ara andre kuiki
hu kasatam.”
10 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Sinai! Aya mawen kili yo! Paratesah
pwayan, ara kinpwai pwen toro: ‘Atohun kiya kili Yapan Ngindrai atam, pe
aro pahandra yiy hamou opu.’‡”
11 Pwen Sinai itali Yesu, pe hu angelou husa pe husopwat yiy.

Yesu irandroiyi mbulyan para pohoweya nongan

12 Pe iro mwonen Yesu ihilong tehe yihu kaniyki Yohanes kinna nondriya
kou, pwen yiy imui iya kol namandran hape Kaliliy. 13 Pwen itali Nasaret, pe
iya pe ikuw iro kol ngawan Kapernawum, ita ngilse Ndran Makaiye Kaliliy.
Kapernawum, ara ita pwene hu Sepulun pe Naptali. 14 Pwen pe nongan
mepo Ngindrai iwong iyau poho poropet Yisayah, ara irayah mannan, ipa
toro:
15 “Yihu ndramat para pwan Sepulun pe pwan Naptali,
pe sai iya yau te ndras ngilse ndrokomatne Ndran Yortan,
yihu ndramat ara, para kol namandran hape Kaliliy, mepo pwenehu
Ndramira Lah,§—
16 yihu ndramat ara, mepo hutora lokuhan,
ara hu kannime nganan namandran.
Pe yihu hiyeh hutora lokuhan mepo hukowu ta Ngindrai,

---

* **4:6:** TP: Anime ita Puk Waliy (Psalm) 91:1 pe 12 † **4:7:** TP: Animei ita Nongan para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:16 ‡ **4:10:** TP: Animei ita Nongan para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:13 § **4:15:** Eng: Gentiles

ara nganan kinlengani hu."**
17 Iro mwonen lang ara iya, Yesu ara iro pohowe nongan iya kili hu
ndramat, ipa toro: "Akarapaiwani ndriya wawu, paratesah, kolo king para
kol paingan yang, ara kinsa pakeh."

Yesu iyoh ndramiran hu hayah

18 Pwen porosih aro, Yesu iro tokai pwaki Ndran Makaiye Kaliliy, pe inime
hilu ndramat malmou hilnali hilu; hamou, ara Simon, ngalan handra yi, ara
Pita, pe nalin Andruw. Hilro piye kahu iya ndran makaiye, paratesah, hilu
ara ndramat para poya ni. 19 Pwen Yesu ipwai iya kili hilu, ipa, "Walu kasa
koho ndruwo, pe andre kuhunuwani walu para alkarayah ndramat para
poya ndramat." 20 Pwen indrou pwi ko, hilu tali kahu ta hilu pe hilu ho
ndruwa Yesu.
21 Pe Yesu iropo iya, pe inime hilu ndramat malmou hilnali hilu yi. Hilu
ara NdraSepetiy malmou, Yamis pe nalin Yohanes. Hiluro nondriya ndroi
hakou iyapolo tama hilu Sepetiy, pe huro soro hu kahu tahu. Pwen Yesu
iyoh hilu, 22 pe hape pwi ko, hilu tali tama hilu pe ndroi, pe hilu ho ndruwa
Yesu.

Yesu Isopwoyani Hu Ndramat Mepo Humwa

23 Yesu iya yau nondriya kol namandran hape Kaliliy, pe iro hinuwani
hu ndramat iro hu yumwa totohun tahu, pe iro pohowe nongan hiyan
para kolo king Ngindrai. Pe isopwoyani hu ndramat masih humwa iya
hu mwamwa handra-handra, pe hu masih hiyeh humbuyei. 24 Pwen nola
Yesu, ara ingau iya kol Siriya masih, pe hu ndramat huwiri hu mepo humwa
iya mwamwa handra-handra, pe hu mepo huro nondriya ngandran, pe hu
mepo payit isilihihu masih, pe hu mepo melit ngara kilowayani hu, pe hu
mepo mandrahu imat, ara hu masih kene husa kili Yesu pe isopwoyani hu.
25 Pe hu ndramat soyo-soyon iya para Kaliliy, pe para kol namandran hape
Tekapolis, pe para Yerusalem, pe Yutiya, pe hu kol hora haroh para Ndran
Yortan, ara huho ndruwa Yesu.

5

Nongan iwong iya Lomwes

1 Pwen iro mwonen Yesu inime hu ndramat soyo-soyon iya husa mbultere
hu, pwen iya paingan ngondron sih, pe impwan aliy. Pe ndramiran hu husa
kili yiy.
2 Pe ihinuwani hu, ipa toro:
3 "Lomwes ita kili hu mepo tanahu tehe menmenahu pwi iya melit para
mwoiwahu, paratesah, kolo king para kol paingan yang, ara atahu.
4 Lomwes ita kili hu mepo hutora tang iya payandriyang, paratesah,
Ngindrai andre kirambumbuni hu.
5 Lomwes ita kili hu mepo huiki hu huya pwan,
paratesah, andre hu kawiri kol pwan masih kiya mbukenan hu.
6 Lomwes ita kili hu mepo hu mundrui pe koyu hu isapak iya kultuw
imwonen,
paratesah, andre Ngindrai kimbusiy pe hu kahamosuhu.
7 Lomwes ita kili hu mepo koyuhu ngara kisikirani hu ndramat,
paratesah, Ngindrai andre koyun kisikirani hu.
8 Lomwes ita kili hu hiyeh ndriyahu howen,
paratesah, andre yihu kanime Ngindrai.

** **4:16:** TP: Animei Yisayah (Isaiah) 9:1-2

9 Lomwes ita kili hu mepo hu ngara karamwanye mwalinga hu ndramat
para ndriya wayis kirayah,
paratesah, andre kayoh hu, ara hu noru Ngindrai.
10 Lomwes ita kili hu mepo humbusi kultuw imwonen pe hu ndramat ngara
karandroyani hu kiya aliy,
paratesah, kolo king para kol paingan yang, ara atahu.
11 Lomwes ita kili wawu hiyeh wawu topo kili yo, pe, tunan ara ko,
pwen hu ndramat ngara kapwasimiri wawu, pe karandroyani wawu, pe
karasusut hu nongan pwasoyou handra-handra pwassin kisa kili wawu.
12 Akapwes, pe pwesai ara kiro manau, paratesah, kenne wawu naman-
dran iya, ara ita kol paingan yang. Paratesah, yihu kantandroyani hu
poropet huho mu kili wawu tehen aliy i.

Ndras pe ngana wawu

13 Wawu, ara tehe ndras para kanyai iripo kol pwan. Hapeko kapa ndras
kankanan kiya pwi, pwen tehen tapeh pe andre kanan kimui paiwe? Ndras
tehen tora, ara mbulyan pwi, andre hu ndramat karahaliy kiya ngawan, pe
andre hu kangastoro kiya ndritan.
14 Wawu, ara tehe ngana kol pwan. Akalohonganiy, wawu, ara tehe kol
hakol namandran ita ndrita ngondron sih, mepo kinlahiy para kikohon
pwi. 15 Pe hu ndramat konho tolmwani paisui pe kaikiy kiro pahandra
pwelekei, ara pwi, andre hu kaikiy kiro tine kakan, pe paisui ara, nganan
andre kilengani hu ndramat masih tora nondriya seu. 16 Pwen tehen tora
kopu, akapwaingani ngana wawu kilenganiy kiro mbulmara hu ndramat,
pe andre hu kanime kultuw hiyan tawawu, pe hu kahari Tama wawu iyera
kol paingan yang.

Yesu isa, ara para kimbusi nongan para pwahanou kirayah mannan

17 Pe wawu mbuna akapa ndre yo usa, ara para kurapiyani nongan
para pwahanou, pe nongan atahu poropet. Yo kunsa, ara para kurapiyani
nongan para pwahanou pwi yoh, hapeko usa, ara para kumbusiy kirayah
mannan. 18 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, konan kapa kol paingan
yang pe kol pwan kimun, hapeko hape nongan sahin para nongan para
pwahanou, ara andre kinimun pwi. Pe hape ngana nongan hu kantatu-
luwiy, ara andre kinna yohun pwi, kipoo hu melit masih karayah mannan.
19 Pe kapa ndramat hamou kindrihisani nongan hape mendreheh para
nongan para pwahanou aro, pe kihinuwani hu ndramat hayah pe hu
kambusiy ihisoule ko tehe imbusiy, pwen ndramat ara, ngalan andre kiya
mendreheh masih kiro nondriya kolo king para kol paingan yang. Hapeko
kapa hiyeh kiro tokuyani hu nongan para pwahanou pe kiro hinuwani hu
ndramat kiya aliy, andre ngalan kiyahin kiya namandran masih kiro kolo
king para kol paingan yang. 20 Pwen tehen tora ko upwai isa kili wawu,
kapa kultuwayi wawu imwonen kintamwaitini kultuwayi hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou pe hu Parisiy pwi, ara andre wawu
kanlahiy para akaya nondriya kolo king para kol paingan yang pwi.

Lohongai para mbuna atingundru ndramat

21 Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna
kili hu tumbu wawu hu koluw kinna, ipa toro: ‘Mbuna atingundru ndramat
kimat, pe kapa hiyeh kitingundru ndramat hamou kimat, ara andre kiro
tine nongan.’ 22 Hapeko upwai isa kili wawu: kapa ndramat hamou
ndrinan kilokuh kiyata nalin, yiy andre kiro tine nongan. Pe ndramat
hiyeh kipwati nalin, pe kipwai, kipa, ‘Lohongam pwi!’, ara andre kiro tine

mbulmara hu Sanhetrin.* Pe ndramat hiyeh kipwai kiya kili ndramat
hamou, kipa, 'Wou tehe ngou!', ara pakeh nakiya nondriya kol mwomwan
mepo mwan ita yat aliy.
23 Tehen tora ko, kapa wou nayaiki yukyuk tam kiya pere tuntun, pe
alohonganiy tehe mwalinga walu nalim ita, 24 pwen atali yukyuk tam kiye
ndron ngilse pere tuntun, pe amui aya kili nalim pe alkaramwanye walu
kimu na. Pwen amui aya pe ayaiki yukyuk tam.
25 Kapa ndramat hamou kirakokowai kiyapolo wou pe pakiyki wou
kiya nongan, ara mawalu koho ndron sai, pwen ahaleh pe aramwanye
kiyasura yiy. Matisan ndramat ara, kiyki wou kiya nima ndramat para
tamwaniye, pe ndramat para tamwaniye kiyki wou kiya kili makundrayin,
pe makundrayin kipiyani wou aya nondriya kou. 26 Upwai ndrokonan
isa kili wou, tehe wou andre ansa ngawan nondriya kou pwi, kipoo aiki
sombule pat masih mepo hu kanpwai kinsa kili wou para aikiy.

Lohongai para pilah

27 Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna,
ipa toro: 'Mbuna apo pilah.'† 28 Hapeko yo upwai isa kili wawu toro:
Kapa kamai hamou kinime pihin hamou, pe lohongan inamiliy para kipo
memeng kiyapolo yiy, ara kamai ara kinpo pilah pwen kinna lohongan.
29 Pwen pe kapa maram mot kimbusi wou pe ayos aya pakut mwomwan,
ara hiyan para atangihiy, pe apiyaniy kiyau. Kapa sangim hape kitali
nombuwem, ara mwomwan, hapeko kapa nombuwem masih hu kapiyaniy
kiya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy, ara mwomwan masih. 30 Pe
kapa nimam mot kimbusi wou ayos aya pakut mwomwan, ara hiyan para
asondritiy pe apiyaniy kiyau. Kapa sangim hape kitali nombuwem, ara
mwomwan, hapeko kapa nombuwem masih hu kapiyaniy kiya nondriya
ngat mepo mwan itayat aliy, ara mwomwan masih.

Lohongai para yesou imut

31 Nongan para pwahanou, kinpa toro: 'Kapa sehe ndramat pakitali
nambuyun kiyau, hiyan para kiratuluwi nongan para yesou kimut, pe
kiykiy kiya kili nambuyun.'‡ 32 Hapeko upwai isa kili wawu: sehe ndramat
hiyeh kitali nambuyun, pe pihin tan kinpo pilah pwi, pwen ndramat ara,
ara indrihisani nongan para pwahanou para yesou. Paratesah, kapa pihin
tan kiya wiri kamai hamou, pwen pihin ara, ara ipo pilah. Pe kamai hiyeh
kiyesou kiya kili pihin hamou i, mepo nambuyun kintali yiy, ara indrihisani
nongan para pwahanou para yesou, pe ipo pilah i.

Lohongai para tandrangan

33 Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna
kili hu tumbu wawu hu koluw kinna, ipa toro yi: 'Mbuna arandrangan
kiya paingan, pe kiyamulan anto ndruwa nongnam pwi; hapeko aro
ndruwa tesah mepo antandrangan pwen kinna kili Yapan.' 34 Hapeko
upwai isa kili wawu: wawu mbuna akarandrangan; mbuna akarandran-
gan kiya kol paingan yang para kipwokeyani nongna wawu, paratesah,
kol paingan yang, ara ndrohonoku pwanpwan ta King Ngindrai. 35 Pe
wawu mbuna akarandrangan kiya kol pwan para kipwokeyani nongna
wawu, paratesah, kol pwan, ara ndrohonoku ndrika Ngindrai. Pe wawu
mbuna akarandrangan kiya Yerusalem para kipwokeyani nongna wawu,

---

* **5:22:** Yihu Sanhetrin ara yihu poh huhohin iyata hu Yutah masih. Pe yihu ara humu iya tamwaniye, pe nongan para pwahanou. † **5:27:** Rakuhuye (Exodus) 20:14 ‡ **5:31:** Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 24:1

paratesah, Yerusalem, ara kol namandran ata King Namandran Masih.
36 Pe wawu mbuna akarandrangan kiya paya wawu para kipwokeyani
nongna wawu, paratesah, wawu kanlahiy para kambusi kompaya wawu
kirayah kolou ndre lokuran, ara pwi. 37 Pe kapa akasomwiy ndrokonan,
pwen akasomwiy, pe akapa pwi, ara pwi. Pe tesah wawu pakapo suran
kiramwaitini nongan aro, ara iyau kili Sinai.

Lohongai para mbuna akapo soiwi mwomwan ta hamou

38 Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna,
ipa toro: 'Kapa hamou kirapwasingi mara hamou, ara wawu karapwasingi
maran i, pe kapa hamou kiranonoke yaha hamou, ara wawu karanonoke
yahan i.' 39 Hapeko upwai isa kili wawu: wawu mbuna akapo soiwi
mwomwan ta hu ndramat mepo humwisnani wawu. Pe kapa hiyeh
kihisuli kaipam mot, pwen apaiwani haroh i kiya kili yiy. 40 Pe kapa
ndramat hamou pakiwiri wou oro tine nongan para kiwiri koiwem, ara
atali ndroham kiya suran i. 41 Pe kapa ndramat hamou kirakekeyani wou
para arakai sura yiy ndrohonga kilomita§ sih, ara arakai aya sura yiy kiropo
kiya manau kiya ndrohonga kilomita maluwoh. 42 Pe kapa hiyeh kisok wou
kiya melit handra, ara aikiy. Pe hiyeh pakisa popo kili wou, ara mbuna apa
pwi kiyatan.

Lohongai para ndriya wawu kimbuluhi hu hiyeh mepo humwisnani wawu

43 Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna,
ipa toro: 'Ndriyam kimbuluhi hiyeh para pakeh kili wou,** pe amwisnani
yoyou atam mepo imwisnani wou.' 44 Hapeko upwai isa kili wawu:
ndriya wawu kimbuluhi hu hiyeh mepo humwisnani†† wawu, pe akatohun
kiya kili Ngindrai, para Ngindrai kitoholi hu hiyeh mepo hu tandroyani
wawu. 45 Pwen andre wawu karayah noru Tama wawu iyera kol paingan
yang. Paratesah, yiy imbusi mwandrai tan ingas pe nganan ilengani hu
ndramat hurakultuw mwomwan, pe hu ndramat hurakultuw hiyan kene;
pe imbusiy pe mbulou indrut iya kili hu ndramat imwonen, pe hu ndramat
kanmwonen pwi. 46 Pe kapa ndriya wawu kimbuluhi hu mepo ndriyahu
imbuluhi wawu, pwen andre akawiri kenne wawu tapeh? Hu ndramat
para poya takis, ara hu ngara kambusi kultuw tehen tora yi. 47 Pe kapa
wawu karawulohani nali wawu hu kopu, pwen tesah wawu tora mbusiy,
ara andre kiramwaitini hu hayah tapeh? Hu ndramat tanahu ta Yapan pwi,
ara ngara hu kambusiy tehen aliy i, ndre? 48 Pwen aiki ndriyam topwei kiya
kultuwayi Yapan, tehe Tama wawu iyera kol paingan yang, ara iyki ndriyan
topwei isa kili tou.

6

Lohongai para yukyuk iya kili hu hiyeh mepo hundroisiy

1 Mara wawu kiro, wawu mbuna akapwaingani hu kultuwayi wawu
imwonen kiya mbulmara hu ndramat para hu kanimei. Kapa wawu
kambusiy tehen tora, pwen andre wawu kanwiri kenne wawu ita kili Tama
wawu iyera kol paingan yang, ara pwi.

2 Pwen pe kiro mwonen naiki yukyuk kiya kili hu hiyeh mepo hundroisiy,
ara mbuna apwandrisa hamou kirandrah kimu, para kipwaingani tesah

§ **5:41:** Eng: one mile ** **5:43:** Mbulya Hu Pris (Leviticus) 19:18 †† **5:44:** Hu hiyeh huratuluwi nongan isa mulan, ara hupa, 'Atoholi hiyeh mepo iten anam, pe ambusi hiyan kiya kili hiyeh imwisnani wou.'

nambusiy, tehe hu ndramat para pwandrandraman ngara hu kambusi kiro nondriya hu yumwa totohun pe hu sai para hu ndramat kasikiye hu. Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndramat tehen tora, ara kennehu, hu kanwiriy topwei. 3 Hapeko kiro mwonen naiki yukyuk kiya kili hu hiyeh mepo hundroisiy, ara nimam kamou mbuna kipahasani tesah nimam mot ita mbusiy. 4 Pe tesah naikiy, ara aikiy kokohe ko. Pwen Tamam andre kinime tesah aikiy kokohe, pwen andre kiyki kennem.

Lohongai para totohun

5 Pe kiro mwonen wawu nakatohun, ara wawu mbuna akambusiy tehe hu ndramat para pwandrandraman ngara kambusiy. Paratesah, yihu namiliy para hu koro tine nondriya hu yumwa totohun, ndre koro tine ngilse hu payango sai, pe katohun, para hu ndramat kanime hu pe kasikiye hu. Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndramat tehen tora, ara kennehu hu kanwiriy topwei. 6 Hapeko kiro mwonen wou natohun, ara asong aya nondriya suwem sahin, pe awari papai, pe atohun kiya kili Tamam kokohe ko. Pwen Tamam kinime tesah ambusiy kokohe, pe andre kiyki kennem. 7 Pe kiro mwonen wawu nakatohun, ara wawu mbuna akapwasosohou o mwaihei, tehe hu ndramat tanahu ta Yapan pwi, paratesah, hupa ndre kapa hu kawong soyon, pwen andre Ngindrai kihilingi hu. 8 Pwen pe wawu mbuna akarayah tehe yihu, paratesah, mapu akansok Tama wawu, ara kinpahasani tesah wawu ndroisiy.

9 Pwen pe akatohun toro:
Tama yowu ayera kol paingan yang,
Ngalam ara haiyan.
10 Yowu tohun tehe kultuwayi kolo king tam kisa yelan,
pe namiliwam kirayah mannan kiro kol pwan,
kihisoule ko tehe ita kol paingan yang.
11 Lang nepo ahang yowu anandrinai, anowu para lang sih tehe sih.
12 Pe atali hu pakut mwomwan towu,
tehe yowu ngara katali hu pakut mwomwan
tahu ndramat mepo
hu ngara kambusi pakut mwomwan kisa kili yowu.
13 Pe mbuna aluwani yowu kaya nondriya nohonou,
hapeko asopwat yowu kasa mawen kili Sinai.*
Paratesah, kolo king, pe pwoke namandran, iyapolo nonowa nganam,
ara masih atam, pe andre kinto-kinto. Ndrokonan.

14 Akahalingiy, kapa wawu katali pakut mwomwan tahu hiyeh mepo humbusi pakut mwomwan isa kili wawu, pwen andre Tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre kitali hu pakut mwomwan tawawu yi. 15 Hapeko kapa wawu kantali hu pakut mwomwan tahu ndramat pwi, pwen Tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre kintali hu pakut mwomwan ta wawu pwi yi.

Lohongai para kayuh anandrinai

16 Kiro mwonen wawu pakayuh anandrinai, ara mbulmara wawu mbuna kilomwa, tehe hu ndramat para pwandrandraman ngara kambusiy. Yihu ngara kambusi mbulmarahu kilomwa, para kiyinganiy kiya kili hu ndramat, para hu kanimei tehe yihu, ara huro yuh anandrinai. Upwai

* **6:13:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa ndre nongan sahin iye ‘Paratesah, kolo king, pe pwoke, iyapolo nonowa nganam, ara masih atam, pe andre kinto-kinto. Ndrokonan.’, ara Mattiu kintatuluwiy pwi. Hapeko iyamulan, hamou isa ratuluwi sura nongan aro.

ndrokonan isa kili wawu, kennehu, ara hu kanwiriy topwei. 17 Hapeko
kiro mwonen wou apayuh anandrinai, ara atumwi ndraikei kiya payam,
pe asungani mbulmaram. 18 Pwen tehen tora ko, andre anpwainganiy
kinna kili hu ndramat tehe wou oro yuh anandrinai, ara pwi. Hapeko
Tamam mepo anho nime yiy pwi, ara yiy hamou opu andre kipahasaniy.
Pe Tamam, ara ita nime tesah ata mbusi kokohe, pwen andre kiyki kennem.

Wawu karawurani hu melit lahayan kennen namandran para kol paingan yang

19 Pe wawu mbuna akarawurani hu melit lahayan kennen namandran
para kol pwan, mepo selei andre kiseleyaniy, pe andre hu kamwiyih kaya
mwomwan masih, pe hu ndramat para pahana, ara andre hu katumbuwe
papai, pe hu kaya pe hu kapahanowei. 20 Hapeko wawu karawurani
hu melit lahayan kennen namandran para kol paingan yang, mepo selei
kinwenei para kiseleyaniy pwi, pe ngara hu konho muyih pwi, pe hu
ndramat para pahana hu kanwenei para katumbuwe papai, pe kaya
pahanowe hu pwi. 21 Paratesah, hape aleheh mepo menmena wawu
mwayih ita aliy, ara ndriya wawu andre kiro aliy yi.

22 Mara ndramat ara tehe paisui para nombuwe ndramat. Kapa maram
kiro hiyan, ara nombuwem masih andre kipep kiya nganan. 23 Hapeko
kapa maram kiro mwomwan, pwen andre nombuwem masih kilokuh
topwei. Pe kapa nganan ita nondriyam kilokuh, pwen lokuhan ara, ara
namandran iya, ita kili wou!

24 Ndramat hamou kinlahiy kiro pwandrendres ta hilu namandran
malmou, ara pwi. Yiy andre kihimwisnani hamou pe kinamili hamou,
ndre andre welen kiso kiyata hamou, pe welen kimai kiyata hamou. Wawu
kanlahiy para karayah pwandrendres ta Ngindrai, pe pwandrendres para
menmena kol pwan kene, ara pwi.

Mbuna akalohonge soyon

25 Pwen tehen tora ko, upwai isa kili wawu, lohonga wawu mbuna kimwa
kiya mipwan tawawu; kiya tesah wawu andre kayan, ndre kiya tesah wawu
andre kayin; ndre nombuwe wawu, kiya tesah wawu nakasuluye wawu
kiya aliy. Mwoiwa wawu, ara iramwaitini anandrinai, pe nombuwe wawu,
ara iramwaitini koyau, ndre? 26 Akayirowe hu norukan hu hora woh yang,
yihu konhohas, pe hu konhopo anandrinai pwi, pe hu konho mbultere
anandrinai kinna kaisowa hu pwi yi, hapeko Tama wawu iyera kol paingan
yang, ngara kihang hu anandrinai. Pe wawu ndramat, ara wawu ho hin iya,
iyata hu norukan, ndre? 27 Hiyeh tawawu kapa lohongan kimwa, ara ilahiy
para kiposura lenge mwoiwan kiya niwen hape?

28 Pe paratapeh lohonga wawu imwa iya koyau? Akayirowe hu nonou
hu tora lek piyang tapeh. Yihu konhopo mbulen pwi, pe hu konho mangse
koiwehu pwi. 29 Hapeko upwai isa kili wawu, tehe nowiya nosa Solomon
masih lahayan iya, ara kintamwatini lahaya hu nonou iye pwi yoh. 30 Pwen
kapa Ngindrai ngara kinowi hu ndromwindriu para piyang tehen tora,
mepo topo lang nepo ko, pe kiya moh, ara andre kapiyani hu kaya nondriya
mwan, pwen wawu pahasaniy ndrokonan tehe Ngindrai andre kinowi
wawu kiramwaitini nowiya hu nonou ara, ndre? Wawu tana wawu tehe
ara ndrokonan, konan kapa wawu tora pwotisingi lohonga wawu hape
kopu. 31 Pe lohonga wawu mbuna kimwa, pe akapa, ‘Andre yowu kaini
tesah?’ ndre ‘Andre yowu kaimwi tesah?’ ndre ‘Andre yowu kasuluye yowu
kiya tesah?’ 32 Yihu ndramat mepo hukowu ta Ngindrai, ara yihu ngara
kanimanga hu melit masih tehen tora. Hapeko melit masih wawu ndroisiy,

ara Tama wawu para kol paingan yang kinpahasaniy pwen. 33 Hapeko
wawu katele kolo king Ngindrai kimu, pe kiyasura kultuwayin imwonen,
pwen hu melit masih kene aro, ara andre kihang wawu yi. 34 Pwen tehen
tora ko, lohonga wawu mbuna kimwa kiya tesah para moh, paratesah,
lohongai para moh, ara ita lang moh. Lang sih-sih, ara ma nopwaran para
aliy.

7

Mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat

1 Wawu mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat, pwen pe andre
Ngindrai kintasusut nongan kimui tehen aliy opu kisa kili wawu pwi.
2 Paratesah, Ngindrai andre kirasusut nongan kisa kili wawu, ara andre
kihisoule ko, tehe wawu ngara karasusut nongan kiya kili hu ndramat. Pe
sehe nongan pwahanou ngara apiyaniy kiya kili hu ndramat, ara andre
Ngindrai kipiyani nongan ara ko, kimui kisa kili wawu yi.
3 Paratesah, pe ngara aro nime konu kei hape ita mara nalim hamou,
pe akowu tehe kei hamwat ita maram? 4 Tehen tapeh apa pwai kiya kili
nalim, apa, ‘Nakute konu kei ita maram,’ hapeko akowu tehe kei hamwat
ita maram mbukenam? 5 Wou ndramat para pwandrandraman! Wou ate
kei hamwat ita maram kiyau kimu na, kihipwen, pwen andre alahiy para
atuluwani nokulani konu kei ata nalim, pe atei.
6 Pe wawu mbuna akaiki hu memelit haiyan kiya kili hu mwiy. Pe
wawu mbuna akapiyani hu sowiy lahayan* tawawu, kiya kili hu puw.
Kapa akambusiy tehen tora, matisan hu kangastoro ndrita hu melit ara,
pe karahatuwe hu, pe andre hu kapaiwani hu, pe kawisi wawu pe
karamumuruwe wawu.

Akasok pe akaten pe akaralikiriy

7 Akasok pe andre kaikiy kisata wawu, akaten pe andre akaya kahiy,
akaralikiri papai pe andre papai kite kisa kili wawu. 8 Paratesah, hiyeh
kisok, ara andre kiwiriy, pe hiyeh kiten, ara andre kiya kahiy, pe hiyeh
kiralikiri papai, ara andre papai kite kiya kili yiy.
9 Hiyeh tawawu, kapa norun kisok ndrinanohun, andre kihang yiy pat
sih? Pwi yoh. 10 Pe kapa kisok ni hamou, andre kihang yiy mwat hamou?
Pwi yoh! 11 Pe kapa wawu tana wawu topwei para wawu kaiki hu yukyuk
mwayih kiya kili noru wawu hu, konan wawu ndramat ngara kambusi
kultuw mwomwan, pwen tehen tora ko, Tama wawu ita kol paingan yang,
ara andre kihang hu yukyuk hiyan kiramwaitini hu melit hiyan ta wawu,
kiya kili hu mepo hu ngara kasok yiy! 12 Pwen pe sehe kultuw wawu
namiliy para hu ndramat kambusiy kisa kili wawu, hu kultuw tehen tora
ko, ara wawu kambusiy kiya kili hu. Pe iye ara ndroiyi nongan para
pwahanou, pe ndroiyi nongna hu poropet.

Karam indrupep pe karam maihan

13 Akasong akaya karam indrupep. Paratesah, karam para sai iyapwen
te kol mepo hu ndramat andre kawiri ngandran kinto-kinto, ara maihan,
pe sayan, ara waison; pe hu ndramat soyon, ara ngara hu kayasong aliy.
14 Hapeko karam para sai iyapwen te kol para taleh, ara indrupep, pe sayan
ara ngandrahan; pe hu ndramat noye kopu, ngara hu kayasong aliy.

Kei pe mbuwan

* **7:6:** Eng: pearls

15 Pe mara wawu kiro ta hu poropet pwasoyou. Yihu andre karapihiye
hu tehe hu sipsip, pe kasa kili wawu; hapeko ndrokonan para aliy,
nondriyahu, ara tehe hu mwiy puyap. 16 Wawu andre kayirowe hu, ara kiya
kultuwayihu. Yihu ndramat konoho rih mbuwa ndrinai kiho porokulun,
ndre konoho rih sakei kiho poropalan, ara pwi. 17 Pwen tehen tora ko,
kei masih hiyan, ara huppwai pe sangihu hiyan. Pe kei masih mwomwan,
ara huppwai pe sangihu mwomwan. 18 Kei hiyan kinohoppwai pe sangin
mwomwan, ara pwi. Pe kei mwomwan kinohoppwai pe sangin hiyan,
ara pwi. 19 Pe hu kei masih mepo hu konhoppwai hiyan pwi, ara andre
katihihu pe kapiyani hu kaya nondriya mwan. 20 Pwen tehen tora ko, andre
akayirowe hu poropet pwasoyou, ara kiyau kultuwayihu ko.
21 Wawu mbuna akapa ndre hu mepo hu ngara kayoh yo: ‘Yapan, Yapan,’
ara andre hu kasong kaya kolo king para kol paingan yang. Pwi yoh!
Hapeko hu ndramat mepo ngara hu koro ndruwa namiliwa Tomo ita kol
paingan yang, ara yihu kopu andre kasong kaya aliy. 22 Pwen kiro mwonen
lenge tamwaniye, hu ndramat soyon, ara andre hu kapwai, kapa toro:
‘Yapan, Yapan, iyau ngalam, yowu wong tehe hu poropet; pe iyau ngalam,
yowu rapiyani hu payit; pe iyau ngalam, yowu mbusi hu ndraikiya pwoke
soyon.’ 23 Pwen andre kupwai ngawan kiya kili hu, kupa toro: ‘Yo ukowu ta
wawu. Wawu ndramat para takultuw mwomwan, akaya mawen kili yo!’

Ndramat lohongan waison para puliya seu, pe ndramat lohongan waison pwi para puliya seu

24 Pwen tehen tora ko, hiyeh ihilingi nongno pe itokuyaniy, ara tehe
ndramat mepo lohongan waison pe ipuli suwen iro ndrita pat. 25 Pe mbulou
indrut, pe ndran irah, pe nohai imum pwokeyan pe iyahawan iya seu,
hapeko seu kiniwuh pwi, paratesah, isoye ngara ndruw para seu tan iya
mbulun iya, pe iro ndrita pat. 26 Hapeko hiyeh mepo ihilingi nongno, pe
kintokuyaniy pwi, ara yiy tehe ndramat mepo lohongan waison pwi, pe
ipuli suwen iro ndrita kolkolai. 27 Pe mbulou indrut, pe ndran irah, pe nohai
imum iya pwokeyan pe iyahawan iya seu, pe seu iwuh pe imaloiwe masih.”
28 Pe iro mwonen Yesu iwong hu nongan aro ihipwen, hu ndramat soyon
mepo huro hilingi yiy, ara hulohonge ndrit iya hinonou tan. 29 Paratesah,
kinwong tehe ndramat hamou para hinuwani nongan para pwahanou tahu
pwi, hapeko iro wong tehe ndramat mepo nongnan nopwaran.

8

Ndramat hamou mwamwa kawa iro kili yiy

1 Pwen iro mwonen Yesu itali ngondron, pe ilai isa pwan, ara hu ndramat
soyo-soyon iya huho ndruwan.* 2 Pe ndramat hamou mwamwa kawa iro
kili yiy, ara isa pe itukuruhu iro mbulmaran, pe ipa, “Yapan, kapa welem
kiso, alahiy para ambusi yo kurayah howen kiya mbulmara Ngindrai.”†

* **8:1:** Anime nongan ita Mattiu 5:1; TP: Lukim tok i stap long Mattiu 5:1 † **8:2:** Yihu para Yutah, nongan pwahanou tahu ipa, kapa ndramat hamou mwamwa kawa, ndre hu neken handra-handra kiro kili yiy, ara kinto hiyan kinna mbulmara Ngindrai pwi. Pe kapa mwamwa tan ara kihipwen, pwen andre kiya nime pris hamou. Pe kapa pris kinimei tehe yiy kinna hiyan, ara andre yiy kipa, ndramat iye, ara kintayah howen kinna mbulmara Ngindrai. Animei ita Mbulya Hu Pris (Leviticus) 13:14; TP: Ol Juda i gat lo i tok, sapos wanpela man o meri i gat sik lepra o kain sik olsem, em i kamap doti long ai bilong God. Na taim em i ting dispela sik bilong en i pinis, orait em i mas i go lukim ol pris. Na sapos ol pris i lukim em i orait pinis, bai ol i tok, dispela man o meri i kamap klin pinis long ai bilong God. Lukim Wok Pris 13:14.

3 Pwen Yesu niman iyah iya, pe iyahatek iyatan, pe ipa, “Wele iso. Arayah
howen!” Pwen hape pwi ko, mwamwa kawa mepo iro kili ndramat ara,
ara itali yiy.‡ 4 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Mbuna aya nese ndrainga
hamou, hapeko aya yingani wou aya kili pris, para kitimwi yukyuk mepo
Mose kinpwandrandrahaniy para arayah howen kiya mbulmara Ngindrai.
Pe andre kirayah tehe tiyeyam kiya kili hu pris.”§

Lohongai ndrisiyon ata namandran tahu ndram

5 Pe iro mwonen Yesu iya nondriya kol ngawan Kapernawum, ndram
hamou mepo ihohin tahu ndram masangat,** ara isa kili yiy pe isok Yesu
para kisopwat yiy. 6 Pe ipa, “Yapan, ndramat para poya mbulyo ara
mandran kinmat, pe iyera seu, pe ita nondriya ngandran namandran.”
7 Pe Yesu ipwai iya kili ndramat ihohin iyata hu ndram masangat ara, ipa,
“Andre kuya pe kusopwoyani yiy.”††
8 Pe ndramat ihohin tahu ndram, ara isomwiy, ipa, “O Yapan, toimwam.
Mbuna ambusi wou angandrah. Yo kunna hiyan para alahi asa nondriya
suwe pwi. Hapeko hiyan para apwatisingi nongan opu, pe ndramat para
poya mbulyo, andre kirayah hiyan. 9 Upwai tehen toro, paratesah, yo
ara ndramat hamou uta pahandra namandran hamou ihohin isato, pe hu
ndram hayah topo pahandro yi. Kapa kupwai kiya kili hamou, kupa, ‘Aya,’
pwen andre kiya; pe kapa kupwai kiya kili hamou yoro, kupa, ‘Asa,’ pwen
andre kisa. Pe kapa kupwai kiya kili ndramat para poya mbulyo, kupa,
‘Ambusiy iye,’ pwen andre kimbusiy.”
10 Pwen iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, ilohonge soyon, pe ipwai
iya kili hu ndramat mepo huho ndruwan, ara ipa toro: “Upwai ndrokonan
isa kili wawu, kunnime ndramat hamou iripo Yisrayel mepo kinpwotisingi
lohongan ndrisiyon tehe ndramat aro, ara pwi. 11 Pe upwai isa kili wawu,
tehe hu ndramat soyon iya andre hu kayau te kup pe rai‡‡ kasa, pe andre
hu kampwan ndrohonokuhu koro yon kasura Apraham, Yisak, pe Yakop
koro nondriya kolo king para kol paingan yang. 12 Hapeko hu ndramira
kolo king ara, ara andre kipiyani hu kayau kaya kol mawen lokuhan, mepo
andre hu koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu.”
13 Pwen Yesu ipwai iya kili ndram ihohin iyata hu ndram masangat ara,
ipa, “Ayau! Anpwotisingi lohongam pwen, pwen pe andre kirayah tehen
aliy.” Pwen iro mwonen paramwandrai ara, ndramat para poya mbulyan
ara, ingoh.

---

‡ **8:3:** Nongan para pwahanou tahu Yutah ara ipa toro, kapa aiki nimam kiya kili ndramat mepo mwamwa kawa iro kili yiy, ara wou i, andre arayah mwomwan kiya mbulmara Ngindrai. Hapeko iro mwonen Yesu iyki niman iyahatek iya kili ndramat ara, ara yiy mbukenan kintayah mwomwan pwi. Yiy isopwoyani mwamwa ata ndramat ara ihipwen, pe ndramat ara irayah howen; TP: Wanpela lo bilong ol Juda i tok olsem, sapos yu putim han long man i gat sik lepra, bai yu tu yu kamap doti long ai bilong God. Tasol taim Jisas i putim han long dispela man em yet i no kamap doti. Nogat. Em i mekim sik bilong dispela man i pinis, na man i kamap klin. § **8:4:** Eng: priest ** **8:5:** Eng: centurion; TP: kepten bilong 100 soldia †† **8:7:** Yihu ndramira Yutah, ara yihu konhopo kanna suwe hu Ndramira Lah pwi, paratesah, hupa matisan hu kaya pe hu karayah mwomwan kiya mbulmara Ngindrai. Anime Aposel 10:28. Hapeko Yesu ara lohongan kinimwa kinna lohongai ara pwi. Yiy ara ipa andre kiya nondriya seu ata ndramira Rom ara; TP: Ol Juda i no save go long haus bilong ol man bilong ol arapela lain, long wanem, ol i ting dispela bai i mekim ol i kamap doti long ai bilong God. Lukim Aposel 10:28. Tasol Jisas i no wari long dispela. Nogat. Em i tok olsem em bai i go long haus bilong dispela man bilong Rom. ‡‡ **8:11:** Eng: east and west

Yesu isopwoyani hu ndramat soyon

14 Pe iro mwonen Yesu isong iya nondriya seu ta Pita, pwen inime nossu
Pita iye matin yokyok pe mandran ara ingandrah. 15 Pwen Yesu iyki niman
iyahatek iya niman opu, pe mandran mepo iro ngandrah, ara ingoh. Pwen
itine pe ipo mbulyan.
16 Pwen kol iro piyah pe huwiri hu ndramat soyon mepo hu payit huro
ndritahu, ara husa kili Yesu. Pe irasses hu payit huyau iya nongan handra
kopu, pe isopwoyani hu ndramat masih mepo humwa. 17 Tehen tora ko,
nongan mepo poropet Yisayah kinpwai, ara kintayah mannan:
“Yiy isoli hu mwamwa torou, pe
ikuni hu nopwaran torou.”

Yesu iwong iya lohongai para koho ndruwan

18 Pe iro mwonen Yesu inime hu ndramat soyon iya husa rakayani yiy,
pwen ipwatisingiy iya kili ndramiran hu para hu kasingondriti ndran
makaiye kaya haroh. 19 Pwen ndramat hamou para hinuwani nongan para
pwahanou, ara isa kili yiy, pe ipa, “Ndramat para hinonou, hape aleheh
naya aliy, ara andre kuho ndruwam.”
20 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Yihu mwiy puyap, ara mangarehu, pe
hu norukan para wohowoh, ara mayumwahu. Hapeko Noru Ndramat,
ndrohonokun para matiliu, ara pwi.”
21 Pe ndramiran hamou i, ara ipwai iya kili yiy, ipa, “Yapan, atali yo kuya
roni tomo kimu na.”
22 Hapeko Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Oho ndruwo, hu ndramat para
kimat, ara hu koro roni ndramirahu mbukenahu mepo humat.”

Nohai namandran imaito iya nongna Yesu

23 Pwen Yesu ihis iya nondriya ndroi hakou pe ndramiran hu huho
ndruwan. 24 Pwen indrou pwi ko, pe nohai namandran imum iya ndrita
ndran makaiye, pwen pe nowei iro talon iya nondriya ndroi. Hapeko Yesu,
ara iye matin. 25 Pe ndramiran hu huya kili yiy pe huhungini yiy, pe hupa,
“Yapan! Asopwat tou! Worou nakayuh ara!”
26 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Lohonga wawu ndrisiyon, ara hape kopu.
Paratapeh pe wawu tora noh turuwe wawu?” Pwen itine, pe ipomate nohai
pe nowei, pe hilmaito.
27 Pwen ndramiran hu, ara lohongahu indrap pe husok, hupa, “Aripo sehe
ndramat ndrokonan? Pwen pe nohai pe nowei hilu hilingi nongnan i!”

Yesu irasses hu payit huro ndrita ndramat malmou

28 Pwen Yesu iyarayah iya haroh para ndran makaiye, pakeh pwene
hu Katara. Pe hilu ndramat malmou mepo payit iro ndrita hilu, ara
hilyau hu ngare hu ndramat kanmat pe hilsa pohonani yiy. Pe hilu ngara
karambumbungas, pe hamou kinhopo kinna yau sai ara, ara pwi. 29 Pwen
hilpalngai, hilpa, “Noru Ngindrai, wou apapo tesah kisa kili yowu yeh?
Paratapeh pe asa iye? Asa para naiki ngandran kisa kili yowu, ma lang
kintayah mapu, ndre?”
30 Pe lang ara, hu puw hayoi soyon iya ara huro mwanan hape kili hu,
pe huro namnam. 31 Pe hu payit hurakamam iya kili Yesu, hupa, “Kapa
narasses yowu kayau, ara apwandrisa yowu kaya ndrita hu puw.”
32 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Akaya!” Pwen o, hu payit ara, ara hutali hilu pe
husa mawen pe huya ndritahu puw. Pwen hu puw hayoi mwaniye ara, ara
huwop turut hurapak mbusupahayi huya pwan, pe huya nondriya ndran
makaiye pe huya mat. 33 Pwen hu ndramat para hangna puw ara, ara

huwop huya nondriya kol ngawan, pe huya tiyani melit masih kintayah, pe tesah kintayah kili hilu ndramat malmou mepo payit iro ndrita hilu ara.
34 Pe hu ndramat masih para kol ngawan ara, ara husa pohonani Yesu, pe iro mwonen hunime yiy, hurakekeyani yiy para kitali kolohu.

9

Yesu isopwoyani ndramat hamou mepo mandran imat

1 Pe iyamulan Yesu ihis iya nondriya ndroi hakou, pe isingondriti ndran makaiye iya haroh, pe isa kolon imwonen.* 2 Pe hu ndramat hayah husap ndramat hamou iye matin ndrita pasup, mandran, ara imat. Pe iro mwonen inime lohongahu ndrisiyon, pwen ipwai iya kili ndramat mepo mandran imat ara, ipa, “Noru, ndriyam kipwoke; kuntali hu pakut mwomwan atam.”
3 Pwen hu ndramat hayah para hinuwani nongan para pwahanou, ara huro wong mwalingahu mbukenahu, hupa, “Ndramat iye ara ita pwasisiman ana Ngindrai.”
4 Pe Yesu, ara tanan lohongahu pwen; pe isok hu, ipa, “Paratapeh pe wawu tora lohongani hu lohongai mwomwan tora, ita ndriya wawu?”
5 Tesah waison eh, para kupa, ‘Kuntali hu pakut mwomwan tam,’ ndre kupa, ‘Atine pe arakai’? 6 Hapeko yo unamiliy para wawu kapahasaniy tehe Noru Ndramat, ara pwoke nopwaran iripo kili yiy iripo kol pwan, para kitali hu pakut mwomwan. Pwen ipwai iya kili ndramat mandran imat ara, ipa, “Atine, awiri nokum, pe ayau aya suwem.” 7 Pwen ndramat ara, itine pe iyau iya suwen. 8 Pe iro mwonen hu ndramat soyon, ara hunime melit aro kintayah, pwen lohongahu ikairut; pe huhuri ngala Ngindrai, hiyeh iyki pwoke nopwaran tora iya kili hu ndramat.

Yesu iyoh Mattiu

9 Pe Yesu iyau iropo iya, pwen inime ndramat hamou ngalan Mattiu iro mipwan ndrohonoku poya takis. Pwen ipwai iya kili yiy, ipa, “Oho ndruwo!” Pwen Mattiu itine, pe iho ndruwan.
10 Pe iyamulan Yesu iya namnam iya suwe Mattiu, pe hu ndramat soyon para poya takis pe hu ndramat pakut tahu mwomwan, ara husa pe huro namnam iyasura Yesu pe ndramiran hu. 11 Pe iro mwonen hu Parisiy hunimei tora, pwen husok hu ndramira Yesu, hupa, “Paratapeh pe ndramat para hinuwani wawu, ara iripo namnam iyasura hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan?”
12 Pe iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, pwen ipa, “Yihu ndramat mepo mwamwa kili hu pwi, ara andre hu kanna nime hu ndrokta pwi, hapeko hu mepo humwa, hu ara kopu andre hu kaya nime ndrokta.
13 Pwen akaya pe akakahi ndroiyi nongan iye: ‘Unamili koisirai; ara ihohin iya kultuw para yukyuk.’ Paratesah, yo kunsa para kuyoh hu ndramat kultuwayi hu imwonen pwi, hapeko usa, ara para kuyoh hu ndramat mepo pakut tahu mwomwan.”

Yihu sok Yesu iya lohongai para kayuh anandrinai

14 Pwen hu ndramira Yohanes ara husa pe husok Yesu, hupa, “Yowu pe yihu Parisiy, ara ngara kayuh anandrinai, hapeko paratapeh pe ndramiram hu, ara hu konho yuh anandrinai pwi?”
15 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Kapa ndramat hamou nakipo kowase yesou, pwen tehen tapeh, andre ndriya yowen hu koro poru, ma iro ndron kili hu?

* **9:1:** Kolo Yesu tandrohongan ara, ara Kapernawum, Animei ita Mattiu 4:13; TP: Ples bilong Jisas long dispela taim em Kaperneam. Lukim Mattiu 4:13

Hapeko lang itapo isa, kapa hu kawiri mbukena kowase yesou ara kiyau,
pwen andre hu kayuh anandrinai.

16 Pe ndramat hamou kinho sorowe koyau hasai howen, kiyasura ndri-
hiyap hasai saken, ara pwi. Paratesah, koyau howen, ara andre kindro-
homwiri koyau saken ara, pe andre kindrohomwiriy, pe kiramurumwut
masih. 17 Pe hu ndramat konho songorani wain howen kiya pwisi wain
saken, ara pwi. Kapa hu kambusiy, pwen wain andre kitaluwe pwisi wain
saken ara, pe wain andre kimuw, pe pwisi wain andre kiya mwaihei opu.
Pwen iya lohongai ara ko, hu ndramat ngara kasongorani wain howen
ara kiya nondriya pwisi wain howen, pe andre melit malndra kene koro
hiyan.”†

Mbunah pihin hamou imat, pe pihin hamou imwa

18 Pe Yesu iro wong manau, pe pohon hamou isa tukuruhu isa mbul-
maran, pe ipa, “Noru pihin mahapo ko kinmat. Hapeko asa pe aiki nimam
kiya ndritan, pwen andre kisa mwalen.” 19 Pwen Yesu itine pe iho ndruwan
iya, pe ndramiran hu tehen aliy i.

20 Pwen iro mwonen ara, pihin hamou mepo mwamwa ndrai iro kili
yiy iho nondriya hayou songui pe luwoh, ara isa pakeh ndruwa Yesu, pe
iyki niman iyahatek iya payango koiwen. 21 Paratesah, ipwai iya kili yiy
mbukenan, ipa, “Kapa nimo kiyahatek kiya payango koiwen opu, andre
kungoh.”

22 Pwen Yesu ipaiwani yiy pe inime pihin ara, pe ipa, “Noru, lohongam
ndrisiyon, ara imbusi wou antayah hiyan.” Pe iro mwonen paramwandrai
ara ko, pihin ara, iya hiyan.

23 Pwen iro mwonen Yesu isong iya nondriya seu ta pohon ara, inime hu
ndramat soyon iya, ara hurora kuwah, pe huro lossou. 24 Pwen ipa, “Akaya
mawen, mbunah pihin ara, ara kinmat pwi, hapeko ita matin.” Hapeko
huhaisani yiy. 25 Pe hupwandrisa hu ndramat hu kanna ngawan, pwen
Yesu iya nondriya seu pe niman iya mbultuwe nima mbunah pihin ara, pe
isa tine. 26 Pe nola tesah mepo Yesu imbusiy ara, ara ingau kol namandran
hape ara topwei.

Yesu isopwoyani ndramat malmou mara hilu iyoh, pe ndramat hamou pohon imum

† **9:17:** Hu Yutah ngara katingundru meme, pe kasorowe kapilon, pe kapilo meme ara, ara andre kirayah tehe pwisi wain, para kasongorani wain kiya aliy. Pe kiro mwonen hu kasongorani wain kiya kapilo meme ara, ara hu ngara kaikiy kiro ndrangan niwen hape, para kanan kiya ngahan. Pwen kiro mwonen ara, ara wain ngara kirapwalani kapilo meme kipet. Pwen kapa wain howen kiya pwisi wain saken pe wain kirapwalaniy, ara andre kapilo meme ara, kirahis. TP: Ol Juda i save kilim meme, na kisim skin bilong en na samapim, bai dispela skin i kamap olsem bikpela jak bilong pulimapim wain long en. Taim ol i putim nupela wain long ol dispela skin, ol i save larim i stap longtaim liklik, bai em i kamap gutpela wain i gat pait. Na long dispela taim wain i save solap na em inap long brukim ol olpela skin i drai pinis.

27 Pwen Yesu iro tokai iropo iya, pe hilu ndramat malmou mara hilu
iyoh, ara hilho ndruwan, pe hilu yoh, hilpa, “Noru Tepit, koyum kisikirani
youlu.”‡
28 Pe Yesu kinna nondriya seu, pwen hilu ndramat malmou mepo mara
hilu iyoh ara, ara hilsa kili yiy. Pe isok hilu, ipa, “Walu pwotisingi lohonga
walu tehe ulahiy para kumbusi melit iye, ndre pwi?” Pe hilu somwi yiy,
hilpa, “Ehe, Yapan.”
29 Pwen niman iyahatek iya mara hilu, pe ipa, “Iyau lohongai ndrisiyon
ta walu ko, andre kirayah tehen aliy kisa kili walu.” 30 Pwen mara hilu
ileu, pe Yesu ipwandrandrahani hilu pwokeyan, ipa toro: “Hamou mbuna
kipahasani tesah kintayah aro.” 31 Hapeko hilyau pe hilya tiyani titiye ta
Yesu, pe ingau kol namandran hape masih ara.
32 Pe iro mwonen hilu ndramat malmou ara, hilropo hilya, ndramat
hamou mepo payit iro ndritan pe pohon imum, ara huwiri yiy isa kili Yesu.
33 Pe iro mwonen Yesu kinrasses payit kinna mawen, pwen ndramat mepo
pohon imum ara, ara iwong. Pe hu ndramat, ara huro lohonge soyon, pe
hupa, “Melit tehen toro, ara konho nimei kirayah kiro Yisrayel pwi.”
34 Hapeko hu Parisiy, hupa, “Ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta payit
mepo yapane hu payit masih.”

Yihu ndramat para poya mbulen ara noye ko

35 Pe Yesu, ara iya yau hu kol ngawan pe hu kol mendreheh masih, pe iro
hinuwani hu ndramat iro nondriya hu yumwa totohun tahu, pe iro pohowe
nongan hiyan para kolo king Ngindrai. Pe isopwoyani hu neken handra-
handra pe hu mwamwa handra-handra.
36 Pe iro mwonen Yesu inime hu ndramat soyon iya, pwen koyun
isikirani hu, paratesah, lohongahu imwakaikai, pe huiki koisariy, tehe hu
sipsip mepo ndramat para pwokereyahu, ara pwi. 37 Pwen ipwai iya kili
ndramiran hu, ipa, “Anandrinai soyon iya, ara hu kaniman pwen hutora
piyang, hapeko hu ndramat para poya mbulen, ara noye ko. 38 Pwen
pe akatohun kiya kili Yapan, mepo mbukena piyang, para kipwandrisa
hu ndramat para poya mbulen, para hu kayapo mbulen kaya nondriya
pingen.”

10

Yesu ipwandrisa hu Songui pe Lumou

1 Pwen Yesu iyoh ndramiran hu songui pe lumou huya kili yiy pe
iyki pwoke nopwaran iya kili hu para hu karasses hu payit, pe para hu
kasopwoyani hu ndramat masih mepo humwa, pe hu neken handra-handra
iro kili hu.
2 Pe iye, ara ngala hu aposel songui pe lumou: Imu, ara Simon, mepo
ngalan handra yi ara Pita, pe nalin Andruw, Yamis noru Sepetiy pe nalin
Yohanes, 3 Pilip pe Partolomeu, Tomas pe Mattiu mepo ndramat para poya

‡ **9:27:** Yihu Yutah hu pahasaniy tehe ndramat mepo Ngindrai kintakiniman para kisopwat hu ndramat tan, ara andre kiyau ndraye Tepit. Pwen hilu ndramat mepo mara hilu kinyoh ara, ara hilpwotisingi lohonga hilu tehe Yesu ara ndramat mepo yihu Yisrayel huro longe. Pwen hilu yoh Yesu, hilpa, “Noru Tepit.” TP: Ol Juda i save olsem, dispela man God i makim bilong kisim bek ol manmeri bilong en, em bai i kam long lain bilong King Devit. Tupela aipas i bilip olsem Jisas em dispela man tasol ol Israel i bin wetim, na tupela i kolim Jisas olsem, “Pikinini Bilong Devit.”

takis, Yamis NdraAlpeyus pe Tatteyus, 4 Simon mepo ndramat hamou para
kili hu Selot,* pe Yutas Yiskariyot mepo iyamulan iratuni Yesu.
5 Yihu songui pe lumou aro, ara Yesu ipwandrisa hu para hu kaya, pe
ipomwanye iya kili hu, ipa: “Wawu mbuna akaya kili hu Ndramira Lah, pe
mbuna akaya nondriya kol hakol para Samariya.† 6 Hapeko wawu kaya kili
hu ndraye Yisrayel, mepo hu kansongsin tehe hu sipsip. 7 Akaya, pe akoro
pohowe nongan aro: ‘Kolo king para kol paingan yang, ara kinsa pakeh.’
8 Pe akasopwoyani hu ndramat humwa, pe akahangini hu ndramat kanmat
kasa tine, pe akasopwoyani hu mepo mwamwa kawa ita kili hu, para hu
karayah howen. Pe akaresses hu payit kaya mawen kili hu ndramat. Pwoke
mepo akanwiriy, ara kennen pwi; pwen pe apakasopwat hu ndramat, ara
kennen pwi yi. 9 Wawu mbuna akapo sombule kolt, ndre sombule silwa,
ndre sombule kopa‡ kiro ndropwa sombule pat tawawu pe akaya. 10 Pe
wawu mbuna akasap ndropwa kunkun, pe mbuna akapo susura koiwe
wawu, ndre susura hatna pweleka wawu, ndre kapo nes sih kiyapolo
wawu. Paratesah, ndramat ngara kipo mbulen, ara andre kiwiri hiyan
kiyau aliy.
11 Pwen sehe kol ngawan ndre sehe kol mendreheh wawu nakaya
nondriyan, ara akaten ndramat hamou pahalan kiro ara, pe akoro suwen
kipoo akatali kol ara. 12 Pe kiro mwonen wawu nakasong kaya nondriya
seu, ara akarawulohani hu ndramira seu ara. 13 Pe kapa hu para seu ara,
hu karawulohani wawu, akapwai para lomwes para ndriya wayis kiro
sura hu. Pe kapa hu kantawulohani wawu pwi, pwen akawiri lomwes
para ndriya wayis tawawu kimui. 14 Pe kapa hamou kintawulohani wawu
pwi, ndre kinhilingi nongna wawu pwi, pwen akaratolohani kohu pweleka
wawu kiro mwonen wawu nakatali seu ara ndre kol ngawan ara. 15 Yo
upwai ndrokonan isa kili wawu, kora nopwaran para kol ara, ara andre
kiramwaitini nopwaran para Sotom pe Komorrah, kiro mwonen lang para
tamwaniye.
16 Yo nakupwandrisa wawu tehe hu sipsip para akaya mwalinga hu mwiy
puyap. Pwen pe lohonga wawu kipahas tehe hu mwat, pe akoro mwonen
tehe hu pai.
17 Pe wawu koro hinehes kiyata hu ndramat, andre hu karatuni wawu
pe kaiki wawu kaya nongan koro mbulmara hu pohon para kol, pe andre
hu kamwiri wawu koro hu yumwa totohun tahu. 18 Tunan yo kopu, andre
hu kaluwi tarahani wawu kaya mbulmara hu yapane hu kol namandran
iya, pe kaya mbulmara hu king. Pwen tehen tora ko, andre wawu katiyani
tiyeyo kiya kili hu, pe kiya kili hu Ndramira Lah. 19 Hapeko kiro mwonen
yihu kambultuwe tahatini wawu, para wawu koro tine nongan, ara lohonga
wawu mbuna kimwa kiya sehe nongan para wawu nakapwai, ndre wawu
nakawong tapeh. Kiro mwonen paramwandrai ara, Ngindrai andre kiyki
nongan para wawu kapwai. 20 Paratesah, andre wawu kanwong pwi,
hapeko Mwoiwa Tama wawu, ara andre kiwong kiyau poho wawu.

---

* **10:4:** Eng: Simon the Zealot; *Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou † **10:5:** Pe iye ara nongan luhin para nondriya hu nongan mayimihin niwen, mepo Yesu ipohowei iripo puk para Mattiu. Nongan iye, ara ita 10:5-42, pe iwong iya hu melit andre karayah kili ndramiran hu kiro mwonen hu kapohowe nongna Ngindrai kiya kili hu ndramat; TP: Dispela em i namba 2 bilong ol 5-pela longpela toktok Jisas i autim long buk Mattiu. Dispela toktok i stap long 10:5-42, na em i tok long ol samting bai i kamap long ol disaipel taim ol i laik autim tok bilong God long ol manmeri. ‡ **10:9:** Eng: gold, silver, copper coins

21 Pe hilu ndramat malmou hilu nali hilu, ara andre hamou kiratuni
hamou para hu ndramat katingundrun kimat. Pe tama mbunah hamou, ara
andre kimbusiy tehen aliy kiya kili norun i. Hu mbunah andre hu karasisin-
gat ana tamahu pe tinahu, para hu ndramat katingundru hilu kamat. 22 Pe
tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat masih kahangasi wawu. Hapeko
sehe ndramat kiro tine pwokeyan, kipoo lang nakiyahapwen, ara andre
Ngindrai kisopwat yiy. 23 Pe kiro mwonen hu pakarandroyani wawu koro
kol hakol, akawop kaya hakol. Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe
wawu andre kanlahiy para kasalti topwe hu kol masih kene para Yisrayel
mapu, kipoo andre Noru Ndramat kisa.
24 Ndramat mepo ngara kiwiri hinonou, ara kinhohin kili ndramat mepo
iro hinuwani yiy pwi. Pe ndramat para poya mbulen, ara kinhohin
ta namandran tan pwi. 25 Hiyan para ndramat iro wiri hinonou, ara
kirayah tehe ndramat iro hinuwani yiy. Pe hiyan para ndramat para poya
mbulen kirayah tehe namandran tan. Pe kapa hu kapohowe tama seu ara,
Peelsepul,§ pwen andre ngala yowen hu masih kene ara, ara andre kiya
pwalngengei o mwaihei!
26 Pwen pe wawu, ara mbuna akanoh tahu ndramat ara. Paratesah, sehe
melit mepo kantamburuhiy, ara andre karehei. Pe sehe melit mepo ita
kohon, ara andre kisa yelan ngawan. 27 Pe tesah upwai isa kili wawu kiro
lokuhan, ara akapohowei kiro ngana lang. Pe tesah mepo ndrainga wawu
ihilingiy iro mwalinga wawu ko, ara akapwaharai kiho payandroha hu seu.
28 Wawu mbuna akanoh ta hu mepo hulahiy para katingundru nombuwe
wawu, hapeko kanlahiy para katingundru mwoiwa wawu pwi. Hapeko
akanoh ta Ngindrai opu, yiy mepo ilahiy para kipwalngani mwoiwa wawu
pe nombuwe wawu kene, kiya nondriya ngat mepo mwan ita yat aliy.
29 Wawu pahasaniy tehe norupep malmou, ara andre hu ndramat kapo
pehei kiyata hilu kiya sombule pat hambut, ndre? Hapeko kinlahi hamou
ta hilu norupep ara, kimat pe Tama wawu kikowu, ara pwi. 30 Pe tehen aliy
opu, hu kompai hutora paya wawu, ara Tama wawu kindromwahu topwei.
31 Pwen pe wawu mbuna akanoh, wawu ho hin iya, iyata hu norupep soyon.
32 Pe hiyeh ngara kiwong ngawan kiro mbulmara hu ndramat tehe
yiy ndramiro, ara andre kuwong ngawan kiro mbulmara Tomo kiro kol
paingan yang tehe yiy ndramiro yi. 33 Pe hiyeh ngara kipwai tehe ikowu
to kiro mbulmara hu ndramat, ara andre kupwai tehe ukowu tan, kiro
mbulmara Tomo kiro kol paingan yang i.
34 Wawu mbuna akapa ndre usa kol pwan, ara para kuiki ndriya wayis
kiya mwalinga hu ndramat. Pwi yoh! Kunsa para kuiki ndriya wayis pwi,
hapeko usa, ara para kusaiki tahatai. 35 Paratesah, usa, ara para kumbusiy,
pe
‘mbunah kamai andre kihingas ana taman,
pe andre mbunah pihin kihingas ana tinan,
pe andre mbuyunorun kihingas ana mbuyungundran.
36 Pe hu ndraisih ta ndramat hamou, ara andre hu karayah hu ndramat
para kamwisnani yiy.’**
37 Pe hiyeh ndriyan imbuluhi yo, hapeko ndriyan imbuluhi taman ndre
tinan iya namandran iya isato, ara kinlahiy para kirayah ndramiro pwi. Pe
hiyeh ndriyan imbuluhi yo, hapeko ndriyan imbuluhi norun kamai ndre
norun pihin iya namandran iya isato, ara kinlahiy para kirayah ndramiro

§ **10:25:** Greek: *Beelzebul* or *Beelzeboul*; Peelsepul, ara ngala Sinai handra. Animei ita Mattiu 12:22-28. TP: Belsebul em narapela nem bilong Satan. Lukim Mattiu 12:22-28. ** **10:36:** Mikah (Micah) 7:6

pwi. 38 Pe hiyeh kinwiri kei tondrih tan pe kinho ndruwo pwi, ara kinlahiy
para kirayah ndramiro pwi. 39 Pe hiyeh neren kiya mwoiwan mbukenan,
andre mwoiwan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani yo, pe tunan yo kopu kitali
mwoiwan, pwen andre kisopwat mwoiwan mbukenan.
40 Pe yiy hiyeh irawulohani wawu, ara irawulohani yo. Pe yiy mepo
irawulohani yo, ara irawulohani yiy mepo ipwandrisa yo. 41 Pe Ngindrai
andre kiyki kenne hiyeh kapa kipokere poropet hamou. Pe andre kiyki
kenne ndramat ara, kihisoule ko tehe kenne poropet hamou. Pe Ngindrai
andre kiyki kenne hiyeh kapa kipokere ndramat hamou imwonen. Pe
andre kiyki kenne ndramat ara, kihisoule ko tehe kenne ndramat hamou
imwonen. 42 Pe kapa hiyeh kimbusi melit mendreheh, tehe kiyki ndran
wawen hape kiya kili hamou tahu mbunah mendreheh aripo, paratesah,
mbunah aro, ara ndramiro hamou, pwen upwai ndrokonan isa kili wawu,
Ngindrai, ara andre koyun kinmayit kennen pwi.”

11

Yesu pe Yohanes Ndramat para Paptais

1 Yesu ipomwanye iya kili ndramiran hu songui pe lumou ihipwen, pwen
itali kol ara, para kiya hinuwani hu ndramat pe kiya pohowe nongan kiya
nondriya hu kol ngawan para Kaliliy.
2 Yohanes, ara iro nondriya kou, pe iro mwonen ihilong hu melit Kristus
iro mbusiy, pwen ipwandrisa ndramiran hu 3 para hu kaya pe kaya sok yiy,
hu kapa, “Wou ndramat mepo Ngindrai kintandrangan para kisa ara, ndre
yowu koro sohoni hamou hira ndron i?”
4 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Akamui pe akaya nese ndrainga Yohanes kiya
sehe melit wawu hilingiy pe wawu nimei. 5 Yihu mepo marahu iyoh, ara
hunimnim. Pe yihu mepo ndrikahu mwomwan, ara hu topo rokai. Pe
yihu mepo mwamwa kawa iro kili hu, ara huya howen. Pe yihu mepo
ndraingahu iyui, ara ndraingahu ileu. Pe yihu mepo humat, ara hutine
paiwe. Pe yihu mepo hundroisiy, ara huhulingi nongan hiyan. 6 Pe ndramat
mepo ipwotisingi lohongan isa kili yo pe lohongan kinhindrundru pwi, ara
lomwes kiro kili yiy.”
7 Pe hu ndramira Yohanes huropo huyau, pwen Yesu iwong iya kili
hu ndramat soyon iya, iyata Yohanes, pe ipa toro: “Wawu yau iya kol
ndrohoyin para kaya nime tesah? Parah hakou mepo nohai ita mbuiwaniy?
8 Kapa pwi, pwen wawu ya para kaya nime tesah? Ndramat hamou mepo
isuluye yiy iya koyau lahayan? Pwi! Yihu mepo husuluye hu iya koyau
lahayan, ara hutora nondriya suwe hu king. 9 Pwen wawu ya ndra para
kaya nime tesah? Para kaya nime poropet hamou, ndre? Ehe! Pe yo upwai
isa kili wawu tehe yiy poropet hamou, pe mbulyan ara ihou i. 10 Yohanes
ara yiy ndramat ara, mepo pwayan kinpwai pwen, ipa toro:
‘Yo andre kupwandrisa ndramat para sapiya nongno, kiho mu kili wou,
pe andre kiramwaniyani meresayam.’
11 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, mwalinga hu ndramat mepo hu pihin
hu kanmwalahiy kinna tahu, ara hamou kinhohin kili Yohanes Ndramat
para Paptais, ara pwi. Hapeko sehe ndramat mepo ngalan pwi, kiro
kolo king para kol paingan yang, ara yiy ihohin iyata Yohanes. 12 Iro
lenge Yohanes Ndramat para Paptais isarayah, isa matnen mahapo, kolo
king para kol paingan yang, ara iropo isa iyapolo pwoke pwokeyan, pe
hu ndramat para pwoke pwokeyan, ara hu hinonou para kambultuwei.*

* **11:12:** Nongan aro, ara kinileu hiyan pwi; TP: Tok Grik i no klia tumas long dispela lain.

13 Paratesah, yihu poropet masih pe nongan para pwahanou i, ara huro
pohowe nongna poropet, ipoo isa matne lenge Yohanes isarayah. 14 Pe kapa
lohonga wawu kilahiy para kipwotisingiy, Yohanes, ara yiy poropet Eliyah,
mepo pwayan kinpwai para andre kisa ara. 15 Hiyeh mandraingan, ara
kihilingi nongan iye.
16 Yo andre kuranonoye hu ndramat hasap para mahapo tehen tapeh?
Yihu ara tehe hiyeh hu yi? Yihu, ara tehe hu mbunah ngara kampwan koro
nondriya hu ndroho pehei, pe ngara kayoh kiya kili hu hayah, hu kapa toro:
17 'Yowu, yowu ra ndramiya wawu,†
hapeko mbuwali wawu ndraniyai;
yowu pwandreundreu,
hapeko mbuwali wawu para akarang mali wawu.'
18 Paratesah, Yohanes isa, pe kinho namnam soyon pwi, pe kinho yin
wain pwi. Hapeko hupa, 'Payit ita ndritan.' 19 Hapeko Noru Ndramat
isa pe iro namnam, pe iro yin wain, pe hupa, 'Akanime yiy! Yiy ara
komkom, pe ndramat para kuimwa wain.‡ Yiy ara kowase hu ndramat
para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan.' Hapeko yihu hiyeh
huwiri lohongai waison ta Ngindrai, ara hupwainganiy tehe lohongan, ara
ndrokonan masih."

Toimwahu para hu kol mepo hu kantapaiwani ndriyahu pwi

20 Pwen Yesu ipomate hu ndramat para kol hayah, mepo imbusi hu
ndraikiya pwoke tan hitun iro aliy, paratesah, yihu kantapaiwani ndriyahu
pwi. Pe ipa, 21 "O wawu ndramira kol Korasin! O wawu ndramira kol
Petsaita! Toimwa wawu. Nopwaran namandran ita ndrita wawu. Kapa
ndramat hamou kinna kol malkol Tayar pe Siton, pe kinmbusi hu ndraikiya
pwoke kiro aliy tehe kinsarayah kinsa kili wawu pwen, ara andre hu
kantapaiwani ndriyahu pwen ndrukoluw kinna, pe andre hu kansuluye
hu pwen kinna koyau para koisirai, pe andre hu kantumwi hu pwen kinna
palam i, para kipwainganiy tehe hu kantapaiwani ndriyahu. 22 Hapeko
upwai isa kili wawu, kiro mwonen lang para tamwaniye, koran nopwaran
wawu nakakuniy, ara andre kiramwaitini kora nopwaran tahu para Tayar
pe Siton. 23 Pe wawu para Kapernawum, wawu pakasikiye wawu kaya
paingan yang, ndre? Pwi yoh. Wawu andre kaya pwan masih ndrohonoku
hu ndramat kanmat. Kapa ndramat hamou kinna kol Sotom, pe kinmbusi
hu ndraikiya pwoke kiro aliy tehe kinsarayah kinsa kili wawu pwen, pwen
kol ara, ara andre kinto, kipoo kisa matnen lang nepo. 24 Hapeko upwai
isa kili wawu, kiro mwonen lang para tamwaniye, kora nopwaran wawu
nakakuniy, ara andre kiramwaitini kora nopwaran para kol Sotom."

Wawu masih kasa kili yo, pe andre kuiki ngohongoh kisa kili wawu

25 Pe iro mwonen lang ara, Yesu ipa, "Tomo, urawuloh isatam, Yapane
kol paingan yang pe kol pwan, paratesah, wou ankulani hu melit aro kene,
kinna kili hu mepo lohongahu waison, pe hu mepo huwiri hinonou soyon.
Pe wou, ara anpwaingani hu melit ara, kinna kili hu mbunah mendreheh.
26 Ehe, Tomo, iye ara tesah hiyan mepo anamiliy para kirayah.
27 Melit masih, Tomo kiniyki hu topwei kansa kili yo. Hamou kinpahasani
Norun pwi, Taman opu ipahasani yiy; pe hamou kinpahasani Taman pwi,

† **11:17:** Eng: We played the flute for you; TP: Mipela i winim mambu bilong yupela ... ‡ **11:19:** komkom—ndramat para namnam soyon; Eng: a glutton and a drunkard; TP: em i man bilong kaikai planti tumas, na em i man bilong dring planti wain tumas

Norun opu ipahasani yiy. Pe hu mepo Norun inamiliy para kiyingani
Taman kiya yelan kiya kili hu, ara yihu ara ko, hupahasani yiy.
28 Akasa kili yo, wawu ndramat mepo mandra wawu ipalat, pe kona
wawu nopwaran, pe andre kuiki ngohongoh kisa kili wawu. 29 Pe talu
kakuni pulukuwo,§ pe awiri hinonou kiyau kili yo. Paratesah, kultuwayi
ara waison, pe ngara kuiki yo kusa pwan. Pe andre mwoiwam kiwiri
ngohongoh. 30 Paratesah, pulukuwo, ara waison, pe kono, ara mwakin
opu."

12

Yesu ara Yapane lang Sapat

1 Iro mwonen lang Sapat sih, Yesu iyasura ndramiran hu huyayau
ndraipinge wit hambut. Pe ndramiran hu, ara humundrui pe huro rih
hu mbuwa wit pe huro yan. 2 Pe iro mwonen hu Parisiy hunimei, pwen
hupwai iya kili Yesu, hupa, "Animei! Ndramiram hu, ara humbusi melit
mepo nonombun para kambusiy kiho nondriya lang Sapat."
3 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Wawu kannime titiye ta Tepit iyapolo
ndramiran hu mepo humundrui ara, ndre pwi? 4 Tepit, ara isong iya
nondriya yumwa Ngindrai, pe iwiri ndrinanohun mepo haiyan; pwen yiy
pe ndramiran hu, ara huiniy. Ndrinanohun ara, ara nonombun para hu
kayan; hapeko hu pris opu andre hu kayan. 5 Pe wawu kannime titiye ara
pwi, ndre? Pe wawu kannimei pwi yi, ita nongan para pwahanou, ara ipa
hu pris hu koropo mbulen kiro nondriya yumwa totohun kiho nondriya
lang Sapat, ndre? Hapeko mbulen mepo hu ngara kambusiy, ara imwonen,
pe nonombun pwi. 6 Pwen pe upwai isa kili wawu, tehe yiy mepo ihohin
iya, iya yumwa totohun namandran, ara iripo. 7 Kapa wawu kanpahasani
ndroiyi nongan iye, 'Unamili koisirai; ara ihohin iya kultuw para yukyuk,'
pwen wawu ara kanlahiy para karasusut nongan kiya kili hu ndramat
mepo kanmbusi hapesah mwomwan pwi. 8 Paratesah, Noru Ndramat, ara
yiy Yapane lang Sapat."
9 Yesu itali kol ara, pe iyau iya nondriya yumwa totohun tahu, 10 pe
ndramat hamou iro aliy, ara niman imat. Hu ndramat hayah huro ten sai
para hu kaiki Yesu kiya nongan, pwen pe husok yiy, hupa, "Nonombun para
kasopwoyani ndramat kiro nondriya lang Sapat, ndre pwi?"
11 Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Kapa hamou tawawu ma sipsip tan hamou,
pe kiyos kiya ngat kiho nondriya lang Sapat, ara andre kiluwi yiy kisa
ngawan, ndre pwi? 12 Pwen ndramat hamou, ara iho hin iya, iyata sipsip
hamou, ndre? Tehen tora ko, hiyan para kambusi kultuw hiyan kiho
nondriya lang Sapat, pe nonombun pwi."
13 Pwen ipwai iya kili ndramat ara, ipa, "Amwaniyani nimam." Pwen
imwaniyani niman, pe niman irayah hiyan tehe niman hakai yi. 14 Hapeko
hu Parisiy, ara huya ngawan pe humburi nongan para katingundru Yesu.

Ndramat para poya mbulen mepo Ngindrai kintakiniman pwen

15 Yesu isapahas iya tesah hu Parisiy hu pakambusiy kiya kili yiy, pwen
itali kol ara, pe iyau. Pe hu ndramat soyon iya huho ndruwan, pe
isopwoyani hu ndramat masih, mepo mwamwa iro kili hu pe hungoh. 16 Pe
ipwandrandrahani hu para hu mbuna katiyani yiy. 17 Pe hu melit aro
hurayah, ara para kimbusi nongna Poropet Yisayah kirayah mannan, ipa
toro:

§ **11:29:** Eng: my yoke; TP: plang ol i save putim long nek bilong ol bulmakau

18 “Iye ara ndramat para poya mbulyo mepo kuntakiniman.
Yiy hiyeh ndriyo imbuluhi yiy pe upwes iyatan;
pe andre kuiki Mwoiwo kiya ndritan,
pe andre kipohowe nongan para tamwaniye kultuw imwonen, kiya kili
hu ndraye ndramat masih.
19 Pe andre kintakokowai pe kinpalngai pwi,
pe hamou andre kinhilingi mbulukoyun kiho hu payango sai, ara pwi.
20 Pe parah hakou mepo ipuyui, ara andre kintumbuwei pwi,
pe mwan mepo nakimonon, ara andre kinsumatei pwi,
kipoo kimbusi kultuw imwonen kiramwaitini kultuw masih kene.
21 Pe iya ngalan opu, hu ndraye ndramat masih, andre hu kapwotisingi
lohongahu kaya kili yiy, pe koro longe sopwat tan itapo isa.”*

Yesu pe Peelsepul

22 Pwen huwiri ndramat hamou payit iro ndritan, mepo pohon imum pe maran iyoh. Pe Yesu isopwoyani ndramat ara iya hiyan, pe ilahiy para kiwong pe kinimnim. 23 Pe hu ndramat masih, ara lohongahu indrap, pe hupa, “Ndramat aro, ara yiy noru Tepit, mepo andre kisopwat hu ndramat kamui ara, ndre?”

24 Hapeko iro mwonen hu Parisiy huhulingi nongan aro, pwen hupa, “Ndramat iye ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta Peelsepul opu, payit mepo yapane hu payit masih.”

25 Yesu kinpahasani lohongahu, pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hu ndramira king para kol hakol hu kamasilpat kaya malpat, pe hu kahangas mwalinga hu mbukenahu, pwen kolo king ara, andre kiya mwaihei o. Pe kapa hu ndramat para kol hakol, ndre hu ndraisih, hu kamasilpat kaya malpat, pe hu kahangas mwalinga hu mbukenahu, pwen hu ndramira kol ara, ndre hu ndraisih ara, ara andre hu kanlahiy para koro tine pwokeyan pwi. 26 Pwen kapa Sinai kirasses Sinai, ara yiy mbukenan kinmasilpat. Pe andre kolo king tan kiro tine pwokeyan tapeh? 27 Pe kapa kurasses hu payit kiyau pwoke ta Peelsepul, pwen yowe wawu hu ngara karasses hu payit kiyau pwoke ta hiyeh? Pwen pe hu yowe wawu mbukena wawu, andre hu kapwainganiy tehe nongna wawu ara, ara kinmwonen pwi. 28 Hapeko kapa kurasses hu payit, kiyau pwoke ta Mwoiwa Ngindrai, pwen pwoke para kolo King Ngindrai, ara kinsa kili wawu pwen.

29 Hiyeh ilahiy para kisong kiya nondriya suwe ndramat hamou pwokeyan, pe kiya kuni hu menmenan? Hamou kinlahiy pwi! Hapeko kapa kiwasi tiriyi ndramat pwokeyan ara namu, pwen andre kilahiy para kiya pe kilokihi topwe menmena ndramat ara.

30 Pe hiyeh mepo kinto sura yo pwi, ara andre kirasisingat ano. Pe hiyeh mepo kinho mbultani hu ndramat pwi, ara ngara kirasumbuwani hu. 31 Pwen pe upwai isa kili wawu tehe hu pakut mwomwan masih, pe hu nongan masih para pwasisiman, ara Ngindrai ilahiy para kitali hu pakut mwomwan ara. Hapeko hiyeh kipwasisiman ana Mwoiwan Haiyan, ara andre Ngindrai kintali pakut mwomwan tan ara, ara pwi. 32 Pe hiyeh kipa nongan sahin para kipwasisiman ana Noru Ndramat, ara Ngindrai ilahiy para kitali pakut mwomwan tan ara. Hapeko hiyeh kipa nongan sahin kipwasisiman ana Mwoiwan Haiyan, andre Ngindrai kinlahiy para kitali pakut mwomwan tan ara, ara pwi, kiro nondriya lang mahapo, ndre kiho nondriya lang itapo isa.

33 Kapa kei hakou ara hiyan, pwen sangin ara hiyan; pe kapa kei hakou ara mwomwan, pwen sangin ara mwomwan. Paratesah, ngara

* **12:21:** Yisayah (Isaiah) 42:1-4

kayirowe kei hakou hiyan ndre mwomwan, ara kiyau sangin. 34 Wawu
noru mwat mapairan, wawu ndramat mwomwan, andre kawong nongan
hiyan tapeh? Tesah ipep ita ndriya ndramat, ara poho ndramat ngara
kipohowei. 35 Ndramat hiyan, ara andre kiyingani kultuw hiyan mepo
kiyau mbulkura ndriyan. Pe ndramat mwomwan, ara andre kiyingani
kultuw mwomwan mepo kiyau mbulkura ndriyan. 36 Hapeko upwai isa
kili wawu, tehe hu ndramat masih andre koro tine nongan, kiho nondriya
lang para tamwaniye, kiya hu nongan masih mwomwan mepo hu kanpwai
o mwaihei. 37 Paratesah, kiyau hu nongnam opu, andre Ngindrai kipohowe
wou ndramat imwonen, pe kiyau hu nongnam opu, andre Ngindrai kiyki
konam kisa ndritam."

Kaipisa titiye ta poropet Yonah

38 Pwen hu Parisiy hayah pe hu ndramat para hinuwani nongan para
pwahanou, ara hupwai iya kili yiy, hupa, "Ndramat para Hinonou, yowu
nakanime kaipisa ndraikiya pwoke handra kiyau kili wou."

39 Pe isomwi hu, ipa, "Hu hasap mepo kultuwayihu pwassin pe hu
kantali Ngindrai, ara yihu ngara kasok kaipisa ndraikiya pwoke. Hapeko
yihu andre kannime kaipisa hapesah pwi; kaipisa poropet Yonah kopu
andre hu kanimei. 40 Paratesah, Yonah ara iro nondriya ndriya ni hamou
namandran, lang maroyoh pe ping maroyoh. Pwen tehen tora ko, Noru
Ndramat andre lang maroyoh pe ping maroyoh kiro mbulu pwan. 41 Pe
kirahihini lang para tamwaniye, yihu ndramira kol Ninipe andre hu
kasa koro tine, pe kasopwat nongan para tamwaniye, pe katiyani titiye
mwomwan tahu hasap para mahapo, pe andre hu karasusut nongan kiya
kili hu. Paratesah, yihu kanhilingi nongna Yonah pe hu kantapaiwani
ndriyahu; hapeko hamou iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Yonah. 42 Pe
kiro lang para tamwaniye, Kwin para Tolau andre kisa, pe andre kitiyani
titiye mwomwan tahu hasap para mahapo, paratesah, yiy iyau mbusungo
kol pwan isa para kisa hilong lohongai waison ta Solomon. Hapeko hamou
iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Solomon.

43 Pe kiro mwonen mwoiwa payit hamou kisa mawen kili ndramat
hamou, ara andre kiya hu kol ndrohoyin para kiya ten noku ngohongoh.
Hapeko andre kiten ndrit. 44 Pwen andre kipa, 'Yo andre kumui kuya seu
mepo kuntaliy mamu ara.' Pe kiro mwonen kiyarayah, ara andre kinimei
tehe seu ara, ara iro ko mwaihei, pe yihu kanpwasiliy kinna hiyan pe iro
mwoimwoi. 45 Pwen imui iya pe iya wiri hu payit manandrtimou i huya
sura yiy; hu payit ara, ara kultuwayihu pwassin masih iramwaitini yiy.
Pe husong huya nondriya seu ara, pe huyen aliy. Pe iyamulan para aliy,
ara mipwan ata ndramat ara, ara kintewihiy pwi masih, pe iramwaitini
mipwan tan para mamu. Yihu hasap pwassin para mahapo aro, ara andre
kirayah tehen tora ko kiya kili hu yi."

Tina Yesu pe nalin hu

46 Pwen pe Yesu iro wong ndron iya kili hu ndramat soyon ara, pwen
tinan pe nalin hu, ara husa pe huro tine ngawan para hu nakawong kiya
kili yiy. 47 Pwen hamou inese ndrainga Yesu, ipa, "Tinam pe nalim hu, ara
hutora tine ngawan pe hu nakawong kisa kili wou."

48 Hapeko Yesu isomwi ndramat mepo inese ndraingan ara, ara ipa,
"Hiyeh ara tino, pe hiyeh hu ara nali hu?" 49 Pwen isuwe ndramiran hu,
pe ipa, "Tino pe nali hu, ara yihu aripo. 50 Paratesah, sehe ndramat ngara
kimbusi namliwa Tomo ita kol paingan yang, ara yiy nali, pe yiy pisu, pe
yiy tino."

13

Nongan pwandritiye ta ndramat para piyeya peke wit

1 Iro mwonen lang ara ko, Yesu itali seu iya ngawan pe iya pe impwan
ngilse ndran makaiye. 2 Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa rawure
pe hurahakowan. Pwen iya pe ihis iya nondriya ndroi hakou pe impwan
aliy, pe hu ndramat masih, ara huro tine pwaki leng. 3 Pwen itiyani hu
titiye soyon, iya kili hu iya nongan pwandritiye. Pe ipa, “Ndramat hamou
para mbulya piyang iya piye hu peke wit tan. 4 Pe iro mwonen iro piye hu
peke wit, hu tiken para aliy, ara hulon huro sai. Pe hu norukan husa pe
huiniy topwei. 5 Pe hu tiken i, ara hulon huro ndrita pwan sosolou, mepo
pwan soyon kinto aliy pwi. Pe indrou pwi ko, husahambunet, paratesah,
pwan kinna hangoh mbulun pwi. 6 Hapeko iro mwonen mwandrai ingas,
ara ngandraha mwandrai itimwi hu peke wit ara, pe huwayiu, paratesah,
ngondrohu kansin hiyan pwi, pe humang. 7 Pe hu peke wit tiken, ara hulon
huya mwalinga hu malkei maporon, pwen hu malkei maporon, ara hulek
iyasura hu peke wit ara, pe huraimwani hu pe humang. 8 Pe hu peke wit
tiken i, ara hulon huya ndrita pwan hiyan, pe hulek pe huppwai, pe sangihu
ihon iya soyon iya, tehe peke wit sih iyki peken masangat ndre manongui
ndre matingui. 9 Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.”

10 Pe ndramiran hu husa kili yiy pe husok, hupa, “Paratapeh atawong iya
kili hu ndramat iya hu nongan pwandritiye?”

11 Pe isomwi hu, ipa, “Lohongai kokohon para kolo king para kol paingan
yang, ara Ngindrai kiniykiy kinsa leu kinsa kili wawu, hapeko yihu, ara pwi.
12 Paratesah, sehe ndramat mamenmenan, ara andre kipo suran. Hapeko
yiy mepo menmenan pwi, konan hape sohoyan kimin, ara andre kawiriy
topwei kiya mawen kili yiy. 13 Pwen tehen tora ko, urupo wong hu nongan
pwandritiye iya kili hu:

‘Ngara hu koro nimei, hapeko tehe hu kannimei pwi;
pe ngara hu koro hilingiy, hapeko tehe hu kanhilingiy pwi, pe lohon-
gahu kanileu pwi.’

14 Pe nongan sahin ta poropet Yisayah, ara irayah mannan isa kili hu
ndramat aripo, ara ipa toro:

‘Lang masih wawu andre koro hilingiy, hapeko lohonga wawu, ara andre
kinileu pwi. Pe lang masih andre wawu koro nimei, hapeko tehe
wawu kanyirowei pwi.
15 Paratesah, ndriya hu ndramat aripo, ara kanpwoke, pe ndraingahu,
ara pakeh kayui, pe marahu, ara kanpwasi. Matisan marahu
kanimei, pe ndraingahu kahalingiy, pe lohongahu kaleu, pe hu
karapaiwani ndriyahu pe hu kasa kili yo, pe andre kusopwoyani
hu.’*

16 Hapeko lomwes, ara ita mara wawu, paratesah, mara wawu ita nimei.
Pe lomwes, ara ita ndrainga wawu, paratesah, ndrainga wawu ita hilingiy.
17 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hu poropet soyon pe hu
ndramat soyon hu mwonen, ara hunamiliy tisingiy para hu kanime tesah
mepo wawu topo nimei, hapeko hu kannimei pwi. Pe ndraingahu inamiliy
tisingiy para hu kahalingi tesah mepo wawu topo hilingiy, hapeko yihu
kanhilingiy pwi.

18 Pwen pe akahalingi mbulndroiyi nongan pwandritiye ta ndramat para
piyeya wit. 19 Hiyeh mepo ihilingi nongan hiyan para kolo King Ngindrai,
pe lohongan kinileu kinna aliy pwi, ara Sinai isa pe ilohi nongan iro ndriyan

* **13:15:** Yisayah (Isaiah) 6:9-10

iya mawen kili yiy. Lohongai para peke wit mepo ilon iro sai, ara ndroiyin
aro ko. 20 Hu peke wit mepo hulon huro pwan sosolou, ara tehe ndramat
mepo ihilingi nongan, pe hape pwi ko ipwes iya aliy. 21 Hapeko ngondron,
ara kinsin hiyan pwi, pe kinto ndrangan niwen pwi. Pe tunan nongna
Ngindrai, hu ndramat huiki nopwaran iya ndritan pe hu karandroyani yiy,
pwen pe indrou pwi ko, lohongan ndrisiyon, ara itali yiy. 22 Pe hu peke wit
mepo hulon huro mwalinga hu malkei maporon, ara tehe ndramat mepo
ihilingi nongna Ngindrai, hapeko ilohongani mipwan hiyan para lang nepo,
pe melit soyon para kol pwan ara ipakarawani yiy, pwen pe iraimwani
nongna Ngindrai, pe kinippwai pwi. 23 Pe hu peke wit mepo hulon huro
pwan hiyan, ara tehe ndramat mepo ihilingi nongna Ngindrai, pe lohongan
ileu iya aliy. Pe wit ara ippwai, pe iyki peken iya masangat ndre manongui
ndre matingui.”

Nongan pwandritiye para hu ndromwindriu mwomwan

24 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye handra yi iya kili hu, ipa toro:
“Kolo king para kol paingan yang, ara tehe ndramat hamou ipiye peke wit
hiyan iya pingen. 25 Hapeko iro mwonen hu ndramat masih huro matin,
yoyou tan isa pe ipiye peke ndromwindriu mwomwan iya mwalinga hu
wit tan pe kinnau. 26 Pe iro mwonen hu peke wit husahambunet pe hu
pakappwai, hu ndromwindriu mwomwan, ara husarayah huro surahu yi.
27 Pwen hu ndramat para poya mbulya mbukena piyang, ara huya kili
yiy, pe hupa, ‘Namandran, wou apiye hu peke wit hiyan opu iya pingem,
ndre? Pwen paratapeh pe hu ndromwindriu aripo, ara hu topo lek iye?’
28 Pe isomwi hu, ipa, ‘Yoyou hamou ara imbusi aro.’ Pe hu ndramat para
poya mbulyan husok yiy, hupa, ‘Wou anamiliy para yowu kaya pe kaloli
hu?’
29 Pe isomwiy, ipa, ‘Pwi! Paratesah, matisan akorolo hu ndromwindriu
mwomwan, pe andre akaloli hu wit kayapolon i. 30 Konan, maldra kene
koro lek kiyawule, kipoo kiya rahihini lang para poya wit. Kiro mwonen
lang ara, yo andre kupwai kiya kili hu ndramat para poya wit toro: Andre
akaloli hu ndromwindriu kimu, pe akawasi hapus-hapus kayawule para
katimwiy, kihipwen akambultani wit pe akawiriy kisa nondriya kaisowa
anandrinai to.’ ”

Nongan pwandritiye malhin para mbuwa mastet, pe para Yis

31 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye handra yi iya kili hu, ipa toro:
“Kolo king para kol paingan yang, ara tehe peke mbuwa mastet sih mepo
ndramat hamou iwiriy pe iya hasiy iya pingen. 32 Konan peke mbuwa
mastet ara mbuskau masih, iya peke mbuwa hu kei masih, hapeko kiro
mwonen kilek, ara andre kirayah namandran pe kiramwaitini anandrinai
masih para piyang pe kirayah kei hakou. Pwen pe hu norukan ngara hu
kasa pe kapun yumwahu koho ndrandran.”
33 Pe Yesu itiyani nongan pwandritiye handra yi iya kili hu, ipa toro: “Kolo
king para kol paingan yang ara tehe yis mepo pihin hamou isuluyaniy iya
palawa soyon iya,† kipoo yis ara kisilihi palawa masih.”
34 Yesu ipohowe nongan masih aro iya kili hu ndramat soyon ara, ara
iya nongan pwandritiye ko. Iro pohowe nongan masih iya kili hu, ara
kintali nongan pwandritiye pwi. 35 Pwen pe nongan mepo poropet Yisayah
kinpwai, ara irayah mannan toro:
“Andre kuwong kiya nongan pwandritiye ko.

† **13:33:** Tehe 27 kilo

Andre kutiyani hu melit mepo hutora kohon ndrukoluw kinna, tandrohonga kol pwan irayah."

Yesu itiyani ndroiyi nongan pwandritiye para ndromwindriu mwomwan

36 Pwen Yesu itali hu ndramat soyon ara, pe isong iya nondriya seu. Pe ndramiran hu husa kili yiy, pe hupa, "Apwaingani ndroiyi nongan pwandritiye para hu ndromwindriu mwomwan ita piyang kisa leu kisa kili yowu."
37 Pe isomwi hu, ipa, "Yiy mepo ipiye peke wit hiyan, ara yiy Noru Ndramat. 38 Pe piyang, ara kol pwan, pe hu peke wit hiyan, ara hu ndramira kolo King Ngindrai. Pe peke ndromwindriu mwomwan, ara hu ndramira Sinai. 39 Pe yoyou mepo ipiye hu peke ndromwindriu mwomwan, ara Sinai. Pe lang para poya anandrinai, ara lang nakiyahapwen. Pe yihu mepo nakapo anandrinai, ara hu angelou.
40 Pwen andre hu kaloli hu ndromwindriu mwomwan, pe andre hu katimwi hu kaya mwan. Pe tehen aliy opu, andre kirayah kiro mwonen lang para kol pwan nakiyahapwen. 41 Noru Ndramat andre kipwandrisa hu angelou tan kaya, pe kawiri hu hiyeh tora kolo King Ngindrai, mepo hu ngara kambusi hu pakut mwomwan karayah, pe hu masih mepo ngara kandrihisani nongnan. 42 Pwen hu angelou andre kapiyani hu kaya nondriya noku mwan ngandrahan iya. Pe andre hu koro ara, pe koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu. 43 Pwen pe kiro mwonen lang ara, andre hu ndramat imwonen, ara andre nganahu karayah tehe ngana mwandrai koro nondriya kolo king ta Tamahu. Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.

Nongan pwandritiye para melit mepo kennen namandran

44 Pe kolo king para kol paingan yang, ara tehe melit mepo kennen namandran ikohon ita pwan hambut. Pe iro mwonen ndramat hamou iya nimei, pwen ikulaniy paiwe. Pwen iyau iyapolo pwesai, pe ipopehei iya menmenan masih, pe iwiri singayai para aliy, pe isowani pwan ara.
45 Pwen nakupwai porosih i, kolo king para kol paingan yang, ara tehe ndramat hamou para poya pehei mepo ita ten hu sowiy lahayan kennen namandran.‡ 46 Pe iro mwonen iya kahi sih, mepo kennen ihohin iya, ara iya pe iyapo pehei iya menmenan masih, pe iwiri singayai para aliy, pe isowani sowiy lahayan kennen namandran ara.

Nongan pwandritiye para kahu hamou

47 Pwen nakupwai porosih i, kolo king para kol paingan yang, ara tehe kahu hamou mepo hupiyaniy iya ndran makaiye, pe ilokihi hu ni handrahandra. 48 Pe iro mwonen kahu ara ipep, hu ndramat para poya ni, ara huluwiy iya paingan leng. Pwen humpwan pe hulokihi hu ni hiyan, huya nondriya hu ndrop, pe hupiyani hu ni mwomwan huyau. 49 Pe tehen aliy opu, andre kirayah kiro mwonen lang para kol pwan nakiyahapwen. Hu angelou andre hu kasa pe hu kahirani hu ndramat pwassin kaya mawen kili hu ndramat imwonen. 50 Pwen hu angelou andre kapiyani hu kaya nondriya noku mwan ngandrahan iya. Pe andre hu koro ara, pe koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu."
51 Pe Yesu isike hu, ipa, "Lohonga wawu ileu iya hu melit masih kene iye, ndre pwi?" Pe husomwi yiy, hupa, "Ehe."
52 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, "Tehen tora ko, sehe ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, mepo kinwiri nongan pomwanye para

‡ **13:45:** Eng: fine pearls

kolo king para kol paingan yang, ara tehe mbukena seu hamou, mepo iwiri hu memelit kennen namandran huro mbulkura suwen husa ngawan, hu melit howen pe saken kene."

Poropet hamou hu kanhaiyani yiy pwi

53 Pwen iro mwonen Yesu ipohowe hu nongan pwandritiye aro ihipwen, itali kol ara pe iyau. 54 Pwen imui iyarayah iya ndrohokolon imwonen, pe iro hinuwani hu ndramat iro nondriya yumwa totohun tahu, pe huro lohonge ndrit. Pe husok, hupa, "Ndramat aripo iwiri lohongai waison pe pwoke para kimbusi hu ndraikiya pwoke aro, ara iyau aleheh? 55 Yiy noru ndramat para puliya seu, ndre? Pe ngala tinan, ara Mariya, pe nalin hu, ara Yamis, Yosep, Simon, pe Yutas, ndre? 56 Pe pisun hu masih, ara huro surarou, ndre? Ndramat iye iwiri hu melit masih aro, ara iyau aleheh?" 57 Pwen hu ndramat ara welehu imai tan. Hapeko Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Poropet hamou kapa kiro ndrohokolon ndre kiro sura yowen hu, ara andre hu kantanuhuyani yiy pwi."

58 Pe yiy kinmbusi hu ndraikiya pwoke soyon kinto kol ara pwi, paratesah, yihu kanpwotisingi lohongahu pwi.

14

Herot itingundru Yohanes Ndramat para Paptais

1 Nondriya hu lang ara, Herot, pohon para kol Kaliliy, ara ihilong titiye ta Yesu. 2 Pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Aro ara Yohanes Ndramat para Paptais! Yiy kinsa tine paiwe! Pwen ndroiyin ara ko, hu ndraikiya pwoke, ara hutora tayah kili yiy."

3 Mamu kinna, Herot ara kinpwandrisa hu ndramat, pe hu kanmbultuwe tahatini Yohanes pe kanwasi yiy, pe kaniyki yiy kinna nondriya kou, paratesah, Herot ara kinwiri nambuyu nalin Pilip, ngalan Herotiyas, iya nambuyun. 4 Pe Yohanes, ara ngara kipomate Herot, kipa, "Wou anwiri pihin ara, hapeko nongan para pwahanou, ara ipwai tehe nonombun para awiri yiy." 5 Pe Herot, ara pakitingundru Yohanes, hapeko inoh tahu ndramat, paratesah, hupa ndre Yohanes ara poropet hamou.

6 Iro lang para hu kalohongani lang mepo tina Herot imwalahiy tan, noru Herotiyas pihin isa pe iho ndran mbulmarahu. Pe Herot ara ipwes iya ndraniyan namandran iya. 7 Pwen irandrangan pe ipwatisingiy iya kili yiy tehe andre kiyki tesah mepo inamiliy pe isok yiy iya aliy. 8 Pwen Herotiyas iyki lohongai iya kili norun pihin, pe pihin ara, ipwai, ipa, "Aiki paya Yohanes Ndramat Para Paptais, kiya pwelekei sih pe kisa kili yo." 9 Pwen king ihilingi nongan aro, pe ndriyan ipworu. Hapeko kintandrangan pwen iro mbulmara hu ndramat mepo kinpwanos hu husa namnam iyapolo yiy. Pwen pe ipwatisingiy tehe tesah mepo pihin ara isok yiy iya aliy, ara hu kaikiy opu kiya kili yiy. 10 Pwen ipwai iya kili ndramat hamou para kipwai kiya kili hu ndram para hu kaya sondriti koyu Yohanes iro nondriya kou. 11 Pe huhuri payan, iro ndrita pwelekei sih, pe huikiy iya kili pihin ara. Pwen ikuniy iya kili tinan. 12 Pe hu ndramira Yohanes husa pe huhuri nombuwen pe huyaroniy. Pwen pe huya nese ndrainga Yesu.

Yesu itaingani anandrinai iya ana hu ndramat mayipou (5,000)

13 Pe iro mwonen Yesu ihilong tesah kintayah kili Yohanes, pwen itali kol ara, pe ihis ndroi nokule ko, pe iyau iya kol hape lohowayin. Pe hu ndramat soyon iya huhulong, pe hutali hu kol ngawan pe hurukai huho ndruwan. 14 Pwen Yesu ituh ndroi iya pwan, pe inime hu ndramat soyon iya, hu kansa

mbultere hu huro. Pe koyun ara isikirani hu pe isopwoyani hu tahu mepo humwa.
15 Pe kol iro piyah pe ndramiran hu husa kili yiy, pe hupa, “Kol aripo ara ndramat aliy pwi, pe mwandrai nakiya lai ara. Apwandrisa hu ndramat hu kayau, pwen pe andre hu kaya hu kol mendreheh pe hu kaya sou hayah anandrinahu.”
16 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Kinlahiy para hu kayau pwi. Akahang hu hapesah para hu kayan.”
17 Pe husomwi yiy, hupa, “Ndrinanohun mayimah pe ni malmou opu iripo kili yowu.”
18 Pe Yesu ipwai, ipa, “Akawiriy kisa kili yo aripo.” 19 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat para hu kampwan ndrita ndromwindriu. Pe yiy iwiri ndrinanohun mayimah pe ni malmou ara, pe maran itandras iya kol paingan yang, pe itoholiy, pwen iramburingi ndrinanohun ara. Pe iykiy iya kili ndramiran hu, pe hutainganiy iya kili hu ndramat. 20 Pe hu ndramat masih kene, ara huyan pe isihi hu. Pwen ndritikehu mepo iro ndron, ara hunihiy iya hu ndrop mandropwa songui pe luhat. 21 Pe ndromwoya hu kamai mepo hunamnam ara, ara iho tehe mayipou (5,000). Hu pihin pe hu mbunah, ara kanndromwa hu pwi.

Yesu irikai ndrita ndran

22 Hape pwi ko, Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, para hu kahis kaya nondriya ndroi pe hu koro mu kili yiy kaya haroh. Pe yiy iro ndron, pe ipwai iya kili hu ndramat para hu kalon. 23 Pe hu ndramat ara, ara hu kannau, pwen yiy hamou opu ingas iya ngondron sih pe iya tohun. Pe iro mwonen kol iro piyah, yiy hamou opu iro ariya. 24 Pe ndroi, ara kintali leng pwen, pe kinna mwanan hape ndrokolo ndran makaiye. Pe nowei, ara iro mbuiwani ndroi, paratesah, nohai imum te ngondroi isa.
25 Pe lang iro mbungahiy, pe Yesu, ara iya pe ihorokai ndrita ndran makaiye iropo iya kili hu. 26 Hapeko ndramiran hu hunime yiy iro tokai ndrita ndran makaiye, pwen hunoh turuwehu. Pe huwayeh iyapolo nohowai, hupa, “Mwomwoyou hamou yohou.”
27 Hape pwi ko, Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna akanoh! Aripo yo kopu; ndriya wawu kipwoke.”
28 Pita isomwi yiy, ipa, “Yapane, kapa ara wou, pwen apwai kisa kili yo para kurukai ndrita ndran kusa kili wou.”
29 Pe Yesu ipwai, ipa, “Asa.” Pwen Pita itali ndroi iya pwan ndrita ndran, pe irikai iropo iya kili Yesu.
30 Hapeko Pita inime nohai, pwen pe inoh pe iro somun. Pwen iyoh pwokeyan iya kili Yesu, ipa, “Yapan, asopwat yo!”
31 Hape pwi ko, nima Yesu iyah iya, pe isoli Pita, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Wou lohongam ndrisiyon hape kopu. Paratesah pe lohongam ihindrundru?”
32 Pwen iro mwonen hilu his hilya nondriya ndroi, nohai ara imaito. 33 Pwen hu ndramat huro nondriya ndroi, ara huhuri ngalan, pe hupa, “Ndrokonan masih, wou ara Noru Ngindrai.”
34 Pwen yihu singondriti ndran makaiye huya haroh, pe husarayah husa kol hakol mendreheh ngalan Kennesaret. 35 Pe hu ndramat para kol ara, ara huyirowe Yesu, pwen hu pwanos nongan iya kene hu kol mepo huro pakeh. Pe huwiri ndramirahu masih kene mepo humwa, husa kili Yesu. 36 Pe hurakamam iya kili yiy, para kipa hiyan para hu ndramat humwa, ara nimahu ko kiyahatek kiya payango koiwen. Pwen hu masih mepo nimahu iyahatek iya kili yiy, ara hungoh topwei.

15

Yesu iwong iya tesah ngara kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai

1 Pwen hu Parisiy hayah pe hu ndramat para hinuwani nongan para
pwahanou, ara huyau Yerusalem, pe husa kili Yesu pe husok yiy, hupa,
2 “Paratesah, pe ndramiram hu, ara hundrihisani kultuwayi tumburou hu?
Kiro mwonen yihu nakanamnam, ara yihu konho sungani nimahu pwi!”
3 Hapeko Yesu isomwi hu, ipa, “Pe paratesah pe wawu ho ndruwa
kultuwayi wawu mbukena wawu, pe wawu ndrihisani nongan para
pwahanou ta Ngindrai? 4 Paratesah, Ngindrai kinpa, ‘Wou ahaiyani tamam
hilu tinam,’* pe ‘hiyeh kiten ana taman ndre tinan, ara andre katingundrun
kimat.’† 5 Hapeko wawu, ngara wawu kapa, ‘Kapa ndramat hamou kiwong
kiya kili taman ndre tinan, kipa, “Tesah yo pakusopwat walu kaliy, ara
yukyuk mepo kunhaiyaniy para kuikiy kiya kili Ngindrai,” 6 pwen ndramat
ara mbuna kihaiyani taman hilu tinan kiya aliy.’ Pwen tehen tora ko,
wawu ngara karanuhuyani kultuwayi tumbu wawu hu, pe wawu mbusi
nongna Ngindrai, ara irayah tehe nongan mwaihei o. 7 Wawu ndramat para
pwandrandraman!

Yisayah ipwai imwonen pe ipwaingani kultuwayi wawu toro:

8 ‘Yihu ndramat aro, ara hu haiyani yo iyau poho hu ko,
hapeko ndriyahu, ara ita mawen kili yo.
9 Yihu tora hari ngolo, hapeko ara mwaihei opu;
paratesah, hu hinonou tahu pe pwahanou tahu, ara iyau lohonga
ndramat opu.’‡”

10 Pwen Yesu iyoh hu ndramat soyon ara husa kili yiy, pe ipa, “Aka-
halingiy, pe lohonga wawu kileu. 11 Sehe melit isong iya poho ndramat,
ara kinlahiy para kimbusi yiy kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai
pwi, hapeko sehe melit mepo iyau pohon isa ngawan, ara kopu ilahiy para
kimbusi yiy kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai.”

12 Pwen ndramiran hu husa kili yiy pe husok, hupa, “Wou akowu, tehe
hu Parisiy huhulong nongan aro, pe imbusi welehu imai, ndre?”

13 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Sehe kei mepo Tomo ita kol paingan yang
kinhasiy pwi, ara andre kaloliy mangondron. 14 Akatali hu. Yihu ara
ndramat para luwani hu ndramat, hapeko marahu iyoh. Kapa ndramat
hamou maran iyoh kiluwani ndramat hamou maran iyoh i, ara hilu
malmou kene andre hilkayos kaya nondriya ngat.”

15 Pe Pita ipwai, ipa, “Apwaingani ndroiyi nongan pwandritiye ara, kisa
leu kisa kili yowu.”

16 Pe Yesu isok hu, ipa, “Lohonga wawu ita nun manau, ndre? 17 Pe
lohonga wawu kinileu pwi, ndre? Sehe melit isong poho ndramat, ara iya
pura ndramat, pwen kamulan andre kisa ngawan nombuwen. 18 Hapeko
sehe melit mepo isayau poho ndramat, ara iyau ndriya ndramat. Hu melit
ara kopu ngara kimbusi ndramat kiya pwalan kiya mbulmara Ngindrai.
19 Hu lohongai pwassin mepo iro ndriya ndramat pe isa ngawan, ara
tehen iye: lohongai para katingundru ndramat, lohongai para kapo pilah,
lohongai para kapahana, nongan pwasoyou para tamwaniye, pe kultuw
para karasusut nongan pwasoyou kiya kili ndramat. 20 Hu melit tehen
aro, ara ngara kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai.

* **15:4:** Rakuhuye (Exodus) 20:12 † **15:4:** Rakuhuye (Exodus) 21:17 ‡ **15:9:** Yisayah (Isaiah) 29:13

Hapeko kapa ansungani nimam pwi pe anamnam, ara kinlahiy para kimbusi wou arayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi.”

Pihi Kenaan hamou mepo lohongan ndrisiyon

21 Pwen Yesu itali kol ara, pe iya kol namandran hape mepo irakayani kol malkol Tayar pe Siton. 22 Pe pihi Kenaan hamou para kol ara, ara isa kili yiy pe iwayeh, ipa, “Yapan, Noru Tepit, koyum kisikirani yo! Noru pihin, ara payit ikohis ita ndritan pe ngara kipwalngani yiy.”

23 Pe Yesu kinsomwi nongan handra pwi. Pwen pe ndramiran hu husa kili yiy pe hurakokowani yiy, hupa toro: “Apwandrisa yiy kiya mawen; paratesah yiy ara ita waiyani yoholai ndruwarou.”

24 Hapeko Yesu isomwiy, ipa, “Ngindrai ipwandrisa yo usa, ara para kuya kili hu sipsip para Yisrayel opu, mepo hu kansongsin.”

25 Hapeko pihin ara, ara isa pe itukuruhu iya pwan mbulmara Yesu, pe ipa, “Yapan, asopwat yo!”

26 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Kinna hiyan para kawiri anandrinahu mbunah pe kapiyaniy kiya anahu mwiy, ara pwi.”

27 Pe pihin ara, ipa, “Yapan, ara ndrokonan; hapeko hu mwiy, ara ngara hu kayan konkonu anandrinai mepo ngara kilon keyau ata namandran tahu yi.”

28 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, “Nam, lohongam ndrisiyon ara namandran iya! Tesah mepo ansok, ara anwiriy pwen.” Pe norun pihin, ara ingoh iro mwonen paramwandrai ara.

Yesu itaingani anandrinai iya ana hu ndramat mahaapou (4,000)

29 Pwen Yesu itali kol ara, pe iyerokai ngilse Ndran Makaiye Kaliliy. Pwen iya paingan ngondron sih pe impwan aliy. 30 Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa kili yiy. Huwiri hu ndramat mepo ndrikahu mwomwan, pe hu ndramat mepo marahu iyoh, pe hu ndramat mepo ndruwihu ikou, pe hu ndramat mepo pohohu imum, pe hu ndramat mepo mwamwa handra-handra yi iro kili hu, pe husaiki hu huro pakeh ngondroka Yesu. Pe isopwoyani hu huya hiyan. 31 Pe hu ndramat ara, huro lohonge ndrit iro mwonen hunime hu ndramat pohomum ara huro wong, pe ndruwihu ikou, ara hurayah imwonen, pe ndrikahu mwomwan, ara huro tokai, pe marahu iyoh, ara hunimnim. Pwen huhuri ngala Ngindrai para Yisrayel.

32 Yesu iyoh ndramiran hu husa kili yiy, pe ipa, “Koyu isikirani hu ndramat aripo. Hu topo sura yo lang maroyoh pwen, pe hapesah para hu kayan, ara pwi. Yo mbuwali para kupwandrisa hu kayau o mwaihei mamundruwahu, matisan marahu kayapalau pe hu kayayos kaya sai.

33 Pe ndramiran hu hupwai iya kili yiy, hupa, “Kol aripo ndroisan, pe andre tukapo anandrinai kiro hape aleheh para kaikiy kiya ana hu ndramat soyo-soyon aripo?”

34 Pe Yesu isok hu, ipa, “Ndrinanohun ita kili wawu, ara masahayeh?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Ndrinanohun manandrtoyoh, pe noru ni lumou opu iripo.”

35 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyo-soyon iya ara, para hu kampwan ndrita pwan. 36 Pwen iwiri ndrinanohun manandrtoyoh pe hu ni ara, pe irawuloh ihipwen, pwen iramburingiy, pe iykiy iya kili ndramiran hu. Pe hutainganiy iya kili hu ndramat. 37 Pe yihu masih ara hunamnam pe isihi hu. Iyamulan ndramiran hu hulokihi ndritikehu iya hu ndrop mandropwa andrtihat. 38 Pe ndromwoyahu kamai mepo hunamnam, ara mahaapou (4,000). Pe hu pihin pe hu mbunah, ara kanndromwa hu pwi.

39 Pe Yesu ipwandrisa hu ndramat soyon ara, huyau ihipwen, pwen ihis iya
nondriya ndroi, pe iyau iyapwen te kol Makatan.

16

Hupwai para Yesu kimbusi kaipisa pwoke

1 Hu Parisiy pe hu Satyusiy husa kili Yesu, para hu pakanohonou yiy, pe
husok yiy para kipwaingani kaipisa pwoke handra kiyau kol paingan yang
kiya kili hu.
2 Pe Yesu isomwi hu, ipa. “Iro mwonen kol iro piyah, wawu ngara kapa,
‘Lang andre kiya hiyan, paratesah, yang ara ilam.’ 3 Pe kiya mandroulang
ara wawu ngara kapa toro: ‘Lang nepo, ara andre mbulou manohayen,
paratesah, yang ara ilam pe mara kol ilokuh.’ Pwen wawu pahasaniy para
karanonoye nimnim para mara kol, hapeko akanlahiy para karanonoye hu
kaipisa hu lang para mahapo pwi. 4 Hu hasap mepo kultuwayihu pwassin,
pe hu kantali Ngindrai, ara yihu ngara kasok kaipisa pwoke. Hapeko
yihu andre kannime hapesah pwi, kaipisa poropet Yonah kopu andre hu
kanimei.” Pwen Yesu itali hu pe iyau.

Yis tahu Parisiy pe Satyusiy

5 Pwen huyarayah huya haroh para ndran makaiye, pe ndramira Yesu
hu, ara koyuhu imayit para kapo ndrinanohun. 6 Pe Yesu ipwai iya kili hu,
ipa, “Mara wawu kiro. Akoro rapapahan kiya yis tahu Parisiy pe Satyusiy.”
7 Pwen huro panguluwaniy mwalingahu, pe hupa, “Matisan ita wong
tehen toro, paratesah, worou kanpo ndrinanohun pwi.”
8 Pe Yesu ara ipahas iya tesah huro wong iya aliy, pe ipa, “Wawu
ndramat para lohongai ndrisiyon hape kopu, paratapeh pe wawu tora
panguluwaniy mwalinga wawu tehe ndrinanohun pwi? 9 Lohonga wawu
kinileu mapu ko? Wawu lohongani ndrinanohun mayimbut iya anahu
ndramat mayipou, pe iyasura hu ndrop masahayeh wawu nihi ndritiken,
ndre pwi? 10 Ndre wawu lohongani hu ndrinanohun manandrtipai iya
anahu ndramat mahaapou, pe iyasura hu ndrop masahayeh wawu nihi
ndritiken, ndre pwi? 11 Pwen paratapeh pe lohonga wawu kinileu mapu ko
yeh. Yo ara uwong isa kili wawu, ara kinna ndrinanohun pwi, hapeko para
akoro rapapahan kiya yis tahu Parisiy pe Satyusiy.” 12 Pwen lohongahu
isa leu tehe Yesu iro wong iya kili hu, ara para hu kapenani hu kiya yis
mepo ngara kaikiy kiya ndrinanohun, ara pwi, hapeko iwong, ara para hu
kapenani hu kiya hinonou tahu Parisiy pe tahu Satyusiy.

Pita ipwai tehe Yesu ara Kristus

13 Pwen Yesu isa kol namandran hape Sisariya Pilipai, pe isok ndramiran
hu, ipa, “Hu ndramat, hupa ndre Noru Ndramat, ara hiyeh?”
14 Pe husomwi yiy, hupa, “Yihu hayah, ara hupa Yohanes Ndramat para
Paptais, pe hu hayah, ara hupa Eliyah, pe hu hayah tahu yi, ara hupa
Yeremayah ndre hamou tahu poropet para koluw.”
15 Pe Yesu isok hu, ipa, “Pe wawu, ara wawu pa ndre yo hiyeh?”
16 Pwen Simon Pita, ara ipa, “Wou, ara Kristus—ndramat mepo Ngindrai
kintakiniman para kisopwat hu ndramat—wou ara Noru Ngindrai mepo
yiy mwalen.”
17 Pe Yesu isomwiy, ipa, “Lomwes, ara ita kili wou, Simon NdraYonah.
Ndramat hamou kinpwainganiy kinsa kili wou pwi, hapeko Tomo ita kol
paingan yang, ara yiy opu kinpwainganiy.” 18 Pe yo upwai isa kili wou

tehe wou, ara Pita,* pe kiro ndrita pat iye, yo andre kupuli sios† ato, pe poho karam para kolo kimat, ara andre kinlahiy para kiramwaitini sios ta Ngindrai pwi. 19 Yo andre kuiki hu kiy‡ para kolo king para kol paingan yang kisa kili wou. Pwen tesah awasiy kiro kol pwan, ara kol paingan yang kinwasiy. Pe kapa tesah ataliy kiro kol pwan, ara kol paingan yang kintaliy." 20 Pe Yesu ipwandrandrahaniy iya kili ndramiran hu, para hu mbuna kaya tiyaniy kiya kili hamou tehe yiy ara Kristus.

Yesu iranonoye iya kimat tan

21 Pe iro mwonen lang ara iya, Yesu iro ranonoye iya kili ndramiran hu tehe andre kiya Yerusalem, pe kiya nondriya hu nopwaran soyon kiro nima hu yapane kol, pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou. Pe andre hu katingundrun pe kiro mwonen lang maroyoh, andre kitine paiwe.

22 Pwen Pita iwiri yiy iya pwakin pe iro pomate yiy, iro pa, "Yapan, ara pwi! Melit ara, andre kintayah kili wou pwi yoh!"

23 Pe Yesu ipaiwani yiy iya kili Pita, pe ipa, "Sinai, asaya ndruwo! Wou ndramat para apasingori yo. Wou anto ndruwa lohonga Ngindrai pwi, hapeko ata ndruwa lohonga ndramat opu."

24 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Kapa sehe ndramat pakiho ndruwo, ara andre kipa pwi kiya tan mbukenan, pe kisap kei tondrih tan, pe kisa kiho ndruwo. 25 Paratesah, hiyeh neren kiya mwoiwan mbukenan, andre mwoiwan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani yo, pe tunan yo kopu kitali mwoiwan, pwen andre kisopwat mwoiwan mbukenan. 26 Kapa ndramat hamou kiwiri hu memelit para kol pwan masih kiya mbukenan yiy, pe kiyamulan kimat pe kitali mwoiwan, pwen andre melit masih kene ara, andre kisopwat yiy tapeh? Sehe melit ndrokonan ndramat hamou ilahiy para kiykiy, para kisuliyani mwoiwan kimui? 27 Pe Noru ndramat andre kisa kiyasura nonowa ngana Taman, pe kiyasura hu angelou tan i. Pwen andre kiyki kenne ndramat hamou-hamou kiho ndruwa sehe melit mepo yiy kinmbusiy. 28 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hayah mepo hutopo tine iye, ara andre hu kanhingorowe kimat kileh pwi, kipoo hu kanime Noru Ndramat kisa tehe King."

17

Nombuwe Yesu ipiy

1 Pwen lang manonoh ihipwen, pe Yesu iwiri Pita, Yamis, pe Yohanes nali Yamis, pe iluwani hu huya ngondron sih paingan, pe yihu kopu, huya huro aliy. 2 Pe huya huro ara, pe nombuwe Yesu ipiy iro mbulmarahu. Pe kombuyen, ara nganngan iya tehe mwandrai, pe koiwen ara nganan pallen tehe ngana lang. 3 Pwen iro mwonen ara, Mose pe Eliyah hilsarayah hilsa mbulmarahu, pe hilro wong iyasura Yesu.

4 Pe Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, "Yapan, hiyan para yowu koro iye. Kapa welem kiso, andre kupuli yopai matiwum—hawum atam, hawum ata Mose, pe hawum ata Eliyah."

5 Pe iro wong manau pe kokom hasai nganan iya, ara isa pe iramburuhi hu. Pe yoholai sahin iyau kokom, ipa, "Iye ara Noru mepo ndriyo imbuluhi yiy; pe yo upwes iyatan namandran iya. Akahalingi yiy!"

---

* **16:18:** Ndroiyi nongan para ngalan Pita, ara ipa "pat" † **16:18:** Eng: church; "sios" ara hu ndramat masih mepo hu pwotisingi lohongahu iya kili Ngindrai ‡ **16:19:** Eng: keys

6 Pe iro mwonen ndramiran hu huhulingi nongan aro, ara hunoh
turuwehu pe huyos te mbulmarahu iya pwan. 7 Hapeko Yesu isa, pe niman
iyahatek iya kili hu, pe ipa, “Akatine; wawu mbuna akanoh.” 8 Pwen mara
hu itandras, pe yihu kannime hamou pwi; Yesu ko iro.
9 Pe hurolai ngondron huropo husa pwan, pe Yesu ipwatisingiy iya kili
hu, ipa, “Wawu mbuna akatiyani sehe melit mepo wawu kannimei kiya
kili hamou, kipoo Noru Ndramat kitine kimat.”
10 Pe ndramiran hu husok yiy, hupa, “Paratapeh pe hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou ngara hu kapwai, tehe Eliyah andre kisa
kimu?”
11 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Ndrokonan para aliy, ara Eliyah kisa pe
andre kiramwaniyani hu melit masih kene. 12 Hapeko upwai isa kili wawu
tehe, Eliyah, ara kinsa pwen, hapeko yihu kanyirowe yiy pwi. Pe humbusi
melit masih mepo hulohonganiy para kambusiy kiya kili yiy. Pwen tehen
tora ko, andre hu kaiki Noru Ndramat kiya nondriya ngandran.” 13 Pwen
ndramiran hu, ara lohongahu isa leu tehe yiy iro wong iya kili hu, ara iyata
Yohanes Ndramat para Paptais.

Yesu isopwoyani wihou hamou payit iro ndritan

14 Pwen iro mwonen yihu sarayah husa kili hu ndramat soyon, pe ndra-
mat hamou isa pe itukuruhu iro mbulmara Yesu. 15 Pe ipa, “Yapan, koyum
kisikirani noru kamai. Yiy ngara kilohori yiy, pe ngara kiya nondriya
ngandran namandran iya. Pe lang hitun ngara kiyos kiya nondriya mwan
ndre kiya nondriya ndran. 16 Pe uwiri yiy iya kili ndramiram hu, hapeko
yihu kanlahiy para kasopwoyani yiy pwi.”
17 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “O wawu hasap para mahapo, ara wawu
kanpwotisingi lohonga wawu pwi, pe lohonga wawu imwakaikai. Mwalai-
heh pe andre kuro sura wawu ko? Pe maporosahayeh andre kuro kuni
nopwaran tawawu ko yeh? Wawu kawiri mbunah kamai ara, kisa kili yo
iye.” 18 Pe Yesu ipomate payit ara, pe payit itali mbunah ara; pe iro mwonen
payit itali yiy o, ingoh.
19 Pwen pe hu ndramira Yesu husa kili yiy nokule ko, pe husok yiy, hupa,
“Paratapeh pe yowu kanlahiy para karasses payit ara, kiyau pwi?”
20-21 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah, wawu pwotisingi lohonga wawu,
ara hape ko. Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa lohongai ndrisiyon
tawawu ara mendreheh tehe peke mbuwa mastet sih, pwen wawu lahiy
para akapwai kiya kili ngondron iye, akapa, ‘Atali iye pe aya yoro’, pwen
andre kises. Pe melit masih, ara andre wawu kawenei para akambusiy.”*
22 Pwen Yesu iyasura ndramiran hu husa wule husa kol namandran hape
Kaliliy. Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Andre hu karatuni Noru Ndramat, pe hu
kaiki yiy kiya nima hu ndramat. 23 Pe andre hu katingundrun kimat, pe
kiro mwonen lang toyoh andre kitine paiwe.” Pe ndramiran hu huhulingiy
pe ndriyahu iporu.

Takis para yumwa totohun namandran

24 Pe iyamulan Yesu iyapolo ndramiran hu huyarayah huya kol Kaper-
nawum, pe hu ndramat para poya takis mepo ngara hu kapo takis para
kisopwat yumwa totohun namandran, ara husa kili Pita pe husok, hupa,

* **17:20-21:** Hu ndramat hayah mepo hupahas iya nongna Ngindrai, ara hupa ndre nongan sahin i, iripo sura nongan iye yi. Pe nongan ara ipa: v. 21 “Kultuw para katohun pe kayuh anandrinai opu ara ilahiy para karasses payit tehen tora. Sai hasai hira ndron, ara pwi.”

“Ndramat para hinonou ta wawu, ngara kiyki takis para yumwa totohun
namandran, ndre pwi?”

25 Pe Pita isomwi yiy, ipa, “Ehe, ngara kimbusiy.”

Pe iro mwonen Pita isong isa nondriya seu, Yesu iwong imu, ipa, “Simon,
wou alohonganiy tapeh? Yihu king para kol pwan, ara yihu ngara kapo
takis kiyau kili hu noruhu mbukenahu, ndre kiyau kili hu ndramat hayah
i?”

26 Pe Pita isomwi Yesu, ipa, “Andre hu kapo takis kiyau kili hu ndramat
hayah.”

Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Pwen, hu noruhu, ara andre hu kanyuk
takis pwi. 27 Hapeko matisan tukambusi hu, pe welehu kaya mai; pwen pe
aya ndran makaiye pe aya piye kou. Pwen ni mepo akowiy imu ara, awiriy
pe atipe pohon, pe andre anime sombule pat para takis, ilahiy ndramat
malmou. Awiriy pe ayaikiy kiya kili hu ndramat para poya takis, para sowa
takis atatalu.”

18

Hiyeh ara ihohin iya, ita nondriya kolo king para kol paingan yang

1 Pe iro mwonen paramwandrai ara, hu ndramira Yesu, ara husa pe husok
yiy, hupa, “Hiyeh ndrokonan, ara ihohin iya, ita kolo king para kol paingan
yang?”

2 Pwen iyoh mbunah hamou mendreheh isa, pe iyki yiy iro tine mwalin-
gahu. 3 Pe Yesu ipwai, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa
akantapihiye wawu pe akantayah tehe hu mbunah mendreheh pwi, pwen
andre akanlahiy para akasong kaya kolo king para kol paingan yang, ara
pwi. 4 Pwen tehen tora ko, kapa hiyeh kiyki yiy kiya pwan tehe mbunah
iye, ara ihohin iya, ita kolo king para kol paingan yang.

5 Pe hiyeh kirawulohani mbunah hamou mendreheh tehen iye kiya
ngolo, ara irawulohani yo. 6 Hapeko kapa hiyeh kimbusi hamou tahu
mbunah mendreheh iye, mepo ipwotisingi lohongan isa kili yo, para
kiyos kiya pakut mwomwan, ara iya hiyan para hu kandruyani pat sih
namandran kiho koyun, pe kapiyani yiy para kimut pe kiyuh kiya mbulu
mwekeu.

7 Toimwa hu ndramat para kol pwan, nopwaran ita kili hu, iyau hu
melit mepo ngara kambusi hu ndramat kayos kaya pakut mwomwan! Hu
melit tehen tora, ara andre hu kasa. Hapeko toimwa sehe ndramat mepo
imbusiy, pe hu melit tehen tora hurayah! 8 Kapa nimam ndre ndrikam
kimbusi wou, pe ayos aya pakut mwomwan, pwen asondritiy pe apiyaniy
kiyau. Iya hiyan masih para awiri taleh kinto-kinto, kiyapolo nombuwem
mwomwan ndre ndrikam mwomwan. Matisan nimam malkai pe ndrikam
malkai kiro hiyan, hapeko hu kapiyani wou kiya mwan mepo kinoho mat
pwi. 9 Pe kapa maram sih kimbusi wou, pe ayos aya pakut mwomwan, ara
hiyan para atangihiy pe apiyaniy kiyau. Iya hiyan masih para awiri taleh
kinto-kinto, kiyapolo maram sih o. Matisan maram malwoh kiro hiyan,
hapeko hu kapiyani wou kiya nondriya ngat mepo mwan ita yat aliy.

Nongan pwandritiye para sipsip isongsin.

10-11 Ndriya wawu mbuna kitayi hu mbunah mendreheh* iye. Paratesah,
yo upwai isa kili wawu tehe hu angelou tahu, ara lang masih ngara hu koro
mbulmara Tomo ita kol paingan yang.†
12 Wawu lohonganiy tapeh? Kapa ndramat hamou masipsip tan masan-
gat, pe hamou tahu kiyasongsin, pwen tehen tapeh? Andre kitali hu
androsongui pe androsomou hu koro ngondron, pe kiyaten hamou mepo
iyasongsin, ndre? 13 Pe kapa kiya kahiy, yo upwai ndrokonan isa kili wawu,
tehe hu androsongui pe androsomou, ara ipwesani hu ihomwak o, hapeko
kapa sipsip mepo iyasongsin ara kimui, ara andre kipwes namandran iya.
14 Tehen tora ko, Tama wawu iyera kol paingan yang, ara mbuwalin para
hamou tahu mendreheh iye, kiyasongsin pe kitali yiy.

Nalim kimbusi kultuw mwomwan kisa kili wou

15 Kapa nalim hamou kimbusi kultuw mwomwan kisa kili wou,‡ ara aya,
pe apwaingani mwomwan atan, kiho mwalinga walu kopu. Pwen kapa
kihilingi wou, ara hiyan; anwiri nalim kinimui. 16 Hapeko kapa mbuwalin
para kihilingi wou, pwen awiri ndramat hamou ndre malmou i, hilkaya
suram; pwen 'titiye para tamwaniye masih ara, ara ndramat malmou ndre
matimou, ara andre hu karayah ndramat para kapwokeyani nongan.'§
17 Pe kapa kihimbuwalin para kihilingi hu, apwai kiya kili hu ndramat para
sios. Pe kapa kinhilingi nongnahu pwi yi, pwen aro nime yiy, ara tehe
ngara aro nime ndramat hamou mepo tanan ta Yapan pwi, pe tehe hamou
ndramat para poya takis.
18 Pwen upwai ndrokonan isa kili wawu, tesah akawasiy kiro kol pwan,
ara kol paingan yang kinwasiy. Pe tesah wawu kataliy kiro kol pwan, ara
kol paingan yang kintaliy.
19 Pe nakupo sura nongno yi, tehe kapa walu malmou koro kol pwan,
lohonga walu kiro handra ko pe alkasok hapesah, ara andre Tomo ita
kol paingan yang kimbusiy tehen aliy opu kisa kili walu. 20 Pe kapa hilu
malmou ndre hu matimou hu kasa rawurehu kiya ngolo, ara utasura hu."

*Nongan pwandritiye ta ndramat para poya mbulen mepo koyun kinsiki-
rani hu ndramat pwi*

21 Pwen Pita isa kili Yesu pe isok, ipa, "Yapan, maporosahayeh imwonen
andre kutali hu pakut mwomwan ta nali mepo imbusiy isa kili yo? Matisan
kiya maporoandrtisap?"
22 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, "Upwai isa kili wou, tehe maporoandrtisap
pwi; hapeko maporoandrtingui pe andrtisap.
23 Pwen kolo king para kol paingan yang, ara tehe king hamou naki-
ramwanye nahanah tan kiya polo hu ndramat para poya mbulyan. 24 Pe iro

---

* **18:10-11:** Iya nongna kol Krik, nongan ara ipa, "hu mbunah mendreheh iye" (iripo nongan aro pe ita v. 6 pe v. 14 i,) ara iyawule tehe nongan ita Mattiu 10:42, "hu ndramat o mwaihei tora, ara hutora surahu ndramiro yi." Yesu kinwong kinna kili hu mbunah o, ara pwi. Yiy iwong iya kili hu ndramiran hayah i. TP: Long tok Grik, dispela tok "ol dispela liklik pikinini" (long dispela lain na long lain 6 na lain 14 tu), em i wankain olsem tok i stap long Matyu 10.42, "ol dispela manmeri nating i stap long lain disaipel bilong mi." I luk olsem Jisas i no tok long ol pikinini tasol. Em i tok long ol arapela disaipel bilong en tu. † **18:10-11:** Iya hu puk hayah para koluw, nongan sahin i ita, pe ipa toro: v. 11 Noru Ndramat isa para kisopwat hiyeh isongsin. Eng: Some manuscripts 11 The Son of Man came to save what was lost. ‡ **18:15:** Hu puk hayah para koluw, ara hupa "kultuw mwomwan" opu, pe hu kanpa "isa kili wou", ara pwi. § **18:16:** Animei ita Nongan para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 19:15

mwaniye nahanah tan, pe huwiri ndramat hamou nahanah tan iramwaitini mapwesi** isa kili yiy. 25 Pe ndramat ara kinlahiy para kipo soiwi
nahanah tan pwi. Pwen namandran tan ipwatisingiy tehe yiy, nambuyun,
norun, pe menmenan masih kene, ara andre kapo pehei kaliy para kipo
soiwi nahanah tan.
26 Pwen ndramat para poya mbulen ara, ara itukuruhu iya mbulmaran,
pe irakamam iya kili yiy ipa, ‘Alonge hape na, pwen andre kupo soiwi
melit masih kimui.’ 27 Pwen namandran tan, ara koyun isikirani ndramiran
para poya mbulyan ara. Pwen itali nahanah tan iyau o mwaihei, pe itali
ndramiran ara iyau.
28 Hapeko iro mwonen ndramat para poya mbulen ara iya ngawan, pwen
iya kahi ndramat hamou para poya mbulen iyawule, mepo nahanah tan iro
kili yiy ara masangat.†† Pe imbultuwe tahatini yiy pe niman indrek koyun
pe irakekeyani yiy, ipa, ‘Apo soiwi nahanah tam iripo kili yo!’
29 Pwen ndramat para poya mbulen ara, ara itukuruhu iya kili yiy pe
irakamam, ipa, ‘Alonge hape na, pwen andre kupo soiwin kimui.’
30 Hapeko yiy ara mbuwalin. Pwen pe iwiri ndramat para poya mbulen
hamou ara, pe iyaiki yiy iya nondriya kou para kiro ara, kipoo kiyki
nahanah tan. 31 Pwen pe hu ndramat para poya mbulen hayah i, ara
hunime tesah kintayah, pe ndriyahu isin namandran iya. Pwen huya kili
namandran tahu pe huya tiyani melit masih mepo kintayah ara.
32 Pwen namandran ara iyoh ndramat para poya mbulyan ara, isa
nondriyan. Pe ipa, ‘Wou pwassi ndramat para poya mbulen! Yo kuntali
nahanah tam masih, paratesah, arakamam isa kili yo.’ 33 Koyu isikirani
wou, pwen tehen aliy opu, paratesah, pe koyum kinsikirani ndramat
mepo walu ropo mbulen iyawule, ara pwi? 34 Pe namandran tan ndrinan
ilokuh, pe iyki yiy iya nima hu ndramat para memerani kou, para hu kaiki
nopwaran kiya kili yiy, kipoo, kiyki nahanah tan topwei.
35 Pwen pe kapa ngara atali hu pakut mwomwan ata nalim, kiyau
ndriyam imwonen, pwen tehen tora ko, Tomo ita kol paingan yang andre
kimbusiy tehen aliy opu, kisa kili wawu hamou-hamou.”

19

Lohongai para yesou imut

1 Pwen Yesu ipohowe nongnan aro ihipwen, pe itali kol namandran hape
Kaliliy, pe iya kol namandran hape Yutiya, ita haroh para Ndran Yortan.
2 Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara huho ndruwan, pe isopwoyani hu iro
hape ariya.
3 Pwen hu Parisiy hayah husa kili yiy para kanohonou yiy. Pwen husok,
hupa, “Nongan para pwahanou ta Ngindrai, ara ipa hiyan para ndramat
hamou kitali nambuyun kiya sehe lohongan?”
4 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu kannime Nongna Ngindrai mepo kin-
pwai pwen, kinpa, ‘Koluw-koluw kinna, Ngindrai imangsani hu ndramat
malpat—kamai pe pihin,’ ndre pwi? 5 Pwen Ngindrai ipwai, ipa, ‘Pwen
tunan ara ko, andre kamai kitali taman hilu tinan, pe hilu pihin tan andre
karayah hapat, pe nombuwe hilu kirayah hamou o,’ ndre? 6 Pwen pe
tehen tora ko, hilu konto tehe malmou pwi; nombuwe hilu kintayah hamou

** **18:24:** Ndromwoya nahanah ara, ara namandra-namandran iya, tehe K10,000,000 (Greek: ten thousand talents; Eng: millions of dollars, or perhaps more than ten million kina). †† **18:28:** Ndromwoya nahanah ara, ara mendreheh o.

o. Pwen tesah mepo Ngindrai kiniykiy kinna wule, ara ndramat mbuna
kimbusi mwalinga hilu kimut."
7 Pe hu Parisiy husok, hupa, "Pwen paratapeh pe Mose ipwandrandra-
haniy, tehe ndramat hamou andre kiratuluwi nongan para yesou kimut,
pe kiykiy kiya kili pihin tan, pe kirasse pihin tan kiyau?"
8 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Mose ipa hiyan para akatali pihin ta wawu hu,
paratesah, ndriya wawu ara ipwoke. Hapeko koluw-koluw kinna, ara tehen
tora pwi. 9 Yo upwai isa kili wawu, kapa sehe kamai kitali pihin tan, pe kiya
yesou kiya kili pihin hamou, ara imbusi kultuw para pilah. Hapeko, kapa
pihin tan kinpo pilah kimu, pwen tunan ara ko, ilahiy para kitali pihin tan,
pe mwomwan, ara kinto kili yiy pwi."
10 Pwen hu ndramira Yesu, ara hupwai iya kili yiy, hupa, "Kapa ara
ndroiyi lohongai para kamai pe pihin kayesou, pwen hiyan masih para
kona yesou."
11 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Yihu ndramat masih andre hu kanlahiy para
hu kapa hiyan kiya nongan iye pwi. Hapeko iya hiyan, iya kili hu ndramat
opu mepo Ngindrai kiniyki nongan ara. 12 Pe hu ndramat hayah, ara tinahu
imwalahiy tahu, pe namiliwa pihin, ara kinto kili hu pwi. Pe hu hayah tahu,
ara hu ndramat hurasangi hu, pe namiliwa pihin, ara kinto kili hu pwi yi.*
Pe hu hayah i, ara mbuwalihu para kayesou, paratesah, hunamiliy para hu
koro ko para poya mbulya king para kol paingan yang. Pe hiyeh ilahiy para
kipa hiyan kiya nongan iye, ara kipa hiyan."

Hu mbunah mendreheh pe Yesu

13 Pwen huwiri hu mbunah mendreheh huya kili Yesu para niman kiya
ndrita hu, pe kitoholi hu. Hapeko ndramiran hu, ara hupomate hu mepo
huwiri hu mbunah huya kili yiy.
14 Pe Yesu ipwai, ipa, "Wawu katali hu mbunah kasa kili yo, pe wawu
mbuna akakaituwe hu. Paratesah, kolo king para kol paingan yang, ara
atahu ndramat tehe hu mbunah aro." 15 Pe iyki niman iya ndritahu, pe
itoholi hu ihipwen, pwen itali hape ara, pe iyau.

Ndramat hamou menmenan soyon

16 Pwen ndramat hamou isa kili Yesu pe isok yiy, ipa, "Ndramat para
hinonou, yo andre kumbusi sehe kultuw hiyan, pwen pe andre kuwiri taleh
mepo andre kinto-kinto?"
17 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, "Paratesah, pe wou asok yo iya melit hiyan?
Ngindrai hamou opu, ara yiy hiyan. Kapa nawiri taleh kinto-kinto, pwen
oho ndruwa hu nongan para pwahanou ata Ngindrai."
18 Pe ndramat ara, ipwai, ipa, "Hu sehe nongan para pwahanou eh?"
Pe Yesu isomwi yiy, ipa, " 'Mbuna atingundru ndramat kimat, pe
mbuna apo pilah, pe mbuna apahana, pe mbuna apwandrandraman, 19 pe
aranuhuyani tamam hilu tinam, pe ndriyam kimbuluhi hiyeh para pakeh
kili wou tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou mbukenam.' "
20 Pe ndramat ara ipwai, ipa, "Yo ngara kuho ndruwa hu nongan para
pwahanou masih ara; pe tesah hira ndron para andre kumbusiy yi?"
21 Pe Yesu isomwiy, ipa, "Kapa wou anamiliy para narayah imwonen
masih tehe Ngindrai inamiliy, ara ayapo pehei kiya hu melit tam masih, pe
awiri singayai para aliy, pe atainganiy kiyata hu ndramat mepo hundroisiy,
pe andre awiri hu melit mwayih kennen namandran, ita kol paingan yang.
Kihipwen, asa oho ndruwo."

---

* **19:12:** Eng: eunuch

22 Pe iro mwonen ndramat aro ihilingiy, iyau iyapolo ndriya pworu,
paratesah, menmenan, ara hitun iya.
23 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa
kili wawu, tehe ingandrah para ndramat hamou menmenan soyon kisong
kiya nondriya kolo king para kol paingan yang. 24 Pe upwai isa kili wawu
paiwe, tehe ingandrah para kamel hamou kisong kiya ngara kannih sih,
hapeko ingandrah masih, para ndramat hamou menmenan soyon, kisong
kiya nondriya kolo King Ngindrai.”
25 Pe iro mwonen ndramiran hu huhulingi nongan aro, ara lohongahu
indrap namandran iya, pe husok, hupa, “Kapa tehen tora, pwen andre
hiyeh ndrokonan kilahiy para kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”
26 Pe Yesu maran itis tahu, pe ipa, “Hu ndramat, ara kanwenei pwi,
hapeko Ngindrai, ara iwenei para kimbusi melit masih kene.”
27 Pe Pita isomwi yiy, ipa, “Yowu kantali hu melit masih para yowu koho
ndruwam! Andre yowu kawiri tesah hiyan kiyau aliy yeh?”
28 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu,
tehe kiro lang para melit masih hu nakarayah howen, kiro mwonen Noru
Ndramat kirompwan ndrohonoku mipwan ta king tan, mepo nonowan iya,
ara wawu mepo ngara akoho ndruwo, ara andre wawu kampwan sura yo,
koro ndrohonoku pwanpwan ta king songui pe luwoh, pwen andre wawu
karayah ndramat para tamwaniye, pe akaramwanye nongan tahu ndraye
hu Yisrayel songui pe lupat. 29 Pe tunan yo ko, sehe ndramat mepo kitali
suwen, ndre nalin, ndre pisun, ndre taman, ndre tinan, ndre norun, ndre
pingen, ara andre kiposura melit tan maporosangat, pe andre kiwiri taleh
kinto-kinto. 30 Hapeko hu ndramat soyon hutora mu, ara andre hu kaya
mulan; pe hu ndramat soyon hutora mulan, ara andre hu kaya mu.

20

Nongan pwandritiye tahu ndramat para poya mbulen iya pinge wain

1 Kolo king para kol paingan yang, ara tehe mbukena pwan hamou mepo
iyau iya ngawan makohuping, para kiyapo hu ndramat para hu kayapo
mbulen kaya pinge wain tan. 2 Yiy ipa hiyan para kisowani hu, kiya kenne
ndramat hamou-hamou para lang sih sesek. Pwen ipwandrisa hu huya
nondriya pingen.
3 Pe paramwandrai ara iho tehe mandrosih, pe iya ngawan pe inime hu
ndramat hayah, ara huro tine ndrohopah pe hu kanmbusi hapesah pwi.
4 Pe ipwai iya kili hu, ipa, ‘Wawu yi, ara akayapo mbulen kaya pinge wain
to, pe andre kusowani wawu, ara kiwene mbulya wawu ko.’ 5 Pwen pe
huyau huya.
Pe paramwandrai iho ndrokolo lang, pe namandran ara iyau iya, pe
paramwandrai iya iho tehe maroyoh, pe iyau iya paiwe yi, pe imbusiy tehen
aliy opu, tehe mamu kinmbusiy.
6 Pe iya piyahon, paramwandrai iho tehe mayimah, pwen iya ngawan,
pe inimei tehe hu hayah i, ara huro tine ko mwaihei. Pe isok hu, ipa,
‘Paratapeh pe lang sih sesek wawu topo tine ko mwaihei?’
7 Pe husomwi yiy, hupa, ‘Paratesah, hamou kinsa sok yowu para kayapo
mbulen pwi.’ Pwen ipwai iya kili hu, ipa, ‘Kiya, wawu yi, akayapo mbulen
kaya pinge wain to.’
8 Pwen kol ipiyah pe mbukena pinge wain, ara ipwai iya kili ndramat
mepo imu iya pohomara mbulyan ara, ipa, ‘Ayoh hu ndramat para poya
mbulen hu kasa, pe aiki kenne hu kiya kili hu. Aiki kenne hu mepo husa
mulan kimu na, pwen aiki kenne hu mepo husa mu.’

9 Pwen hu ndramat para poya mbulen mepo husapo mbulen piyahon,
paramwandrai iho tehe mayimah, ara hamou-hamou tahu iwiri kennen,
ara tehe kenne ndramat para lang sih sesek. 10 Pwen pe yihu mepo
namandran iwiri hu husapo mbulen imu, ara husa pe koyu hu isososyo, pe
hupa ndre sowahu andre kihohin. Hapeko hamou-hamou tahu, ara iwiri
kennen tehe ata ndramat hamou ngara kipo mbulen para lang sih sesek.
11 Pe iro mwonen huwiri kenne hu, ara hurakokowai ana mbukena pwan
ara. 12 Pwen hupa, 'Hu ndramat mepo husapo mbulen mulan, ara hupo
mbulen iho nondriya paramwandrai sih opu. Hapeko aniyki kennehu, ara
ihisoule ko tehe kenne yowu, mepo yowu po mbulen ngandrahan iya, pe
mwandrai isingi yowu.'
13 Pe isomwi hamou tahu, ipa, 'Kowase, yo kunpakarawani wawu pwi.
Talu pa hiyan para apo mbulen, pe kusowani wou kiya kenne ndramat
para lang sih sesek, ndre? 14 Kiya, awiri kennem pe ayau. Unamiliy para
kuiki kenne ndramat mepo isa mulan, ara kihisoule ko tehe kunuikiy pwen
kinsatam. 15 Yo ara mbukena singayai, pe tesah unamiliy para kumbusiy
kaliy, ara andre kumbusiy opu. Yo pahalo ko, pwen pe wou amaimai ano,
ndre?'
16 Pwen pe hu hiyeh hutora mulan, ara andre hu kaya mu, pe hu hiyeh
hutora mu, ara andre hu kaya mulan."

Yesu iranonoye paiwe tehe andre kimat

17 Pwen Yesu iropo iya paingan Yerusalem, pe iwiri ndramiran hu songui
pe lumou huya pwakin hape, pe ipwai iya kili hu, ipa, 18 "Akahalingiy!
Worou nakaya paingan Yerusalem, pe andre hu karatuni Noru ndramat
kiya nima hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani
nongan para pwahanou. Pe andre hu kaiki yiy kiya nongan, pe kamburi
nongan para katingundrun kimat, 19 pe andre hu kaiki yiy kiya kili hu
Ndramira Lah, para hu kapwasimiri yiy pe kamwiri yiy, pe karapaingi yiy
kiya kei tondrih. Pe kiro mwonen lang toyoh, ara andre kisa tine paiwe."

Tina ndramat malmou iwong iya kili Yesu

20 Pwen tina noru Sepetiy kamai malmou, ara isa kili Yesu iyapolo norun
hilu, pe itukuruhu iya pwan mbulmaran pe isok melit kili yiy.
21 Pe Yesu isok yiy, ipa, "Wou anamili sehe melit?"
Pe tina hilu ipa, "Apa hiyan para hamou ta noru hilu kamai malmou
iye, ara hamou kimpwan kiyapwen te nimam mot pe hamou kiyapwen te
nimam kamou kiro kolo king tam."
22 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu kowu tesah wawu tora sok iya aliy
ara. Walu lahiy para kayin kiya pweniu mepo pakeh nakuyin kiya aliy?"
Pe hilsomwiy, hilpa, "Youlu lahiy."
23 Pwen pe Yesu ipwai iya kili hilu, ipa, "Ndrokonan tehe walu andre
kayin kiya pweniu mepo nakuyin kiya aliy. Hapeko para walu kampwan
kapwen te nimo mot ndre kamou, ara yo kunlahiy para kusomwi walu pwi.
Hu ndrohonoku pwanpwan ara, ara atahu mepo Tomo kinmwaniyaniy
pwen."
24 Pe iro mwonen ndramiran hu songui ara, huhulingi nongan aro, ara
ndrinahu ilokuh ta hilu malmou mepo hilnali hilu ara. 25 Pwen Yesu iyoh
hu masih husa wule kili yiy, pe ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu pahasaniy
tehe hu yapane hu Ndramira Lah, ara ngara hu karandrokomat ana
ndramirahu, pe hu pohon tahu, ara ngara hu karakekeyani hu, iyapolo
pwoke nopwaran, para hu koho ndruwa nongnahu. 26 Hapeko mbuna
kirayah tehen aliy mwalinga wawu. Hiyeh tawawu pakirayah namandran,

ara andre kirayah ndramat para poya mbulya wawu. 27 Pe hiyeh ta wawu
pakimu ta wawu masih, ara andre kirayah ndramat para pwandrendres
tawawu ko mwaihei, 28 iro mwonen tehe Noru Ndramat kinsa, ara para hu
ndramat kasopwat yiy pwi; hapeko yiy isa, ara para kisopwat hu ndramat,
pe para kiyki mwoiwan para kikonuhi hu ndramat soyon hu kamui.”

Yesu isopwoyani mara hilu ndramat malmou iyoh iya hiyan

29 Pe iro mwonen Yesu iyapolo ndramiran hu, ara hu nakatali Yeriko,
hu ndramat soyon iya huho ndruwan. 30 Pe hilu ndramat malmou mara
hilu iyoh, ara hilrompwan ngilse sai, pe iro mwonen hilu hilingi Yesu iropo
isayau, pwen hilu yoh, hilpa, “Yapan, Noru Tepit, koyum kisikirani youlu!”
31 Pe yihu ndramat ara, ara huhulingi hilyoh, pe hupomate hilu para hilu
kamun opu. Hapeko hilu wayeh iya namandran iya, hilpa, “Yapan, Noru
Tepit, koyum kisikirani youlu!”
32 Pwen Yesu iro tine, pe iyoh hilu pe isok, ipa, “Walu namiliy para
kumbusi tesah kisa kili walu?”
33 Pe hilu somwiy, hilpa, “Yapan, youlu namiliy para mara youlu kileu.”
34 Pwen Yesu koyun isikirani hilu, pe iyki niman iyahatek iya mara hilu.
Pe hape pwi ko, mara hilu ileu, pe hilu ho ndruwan.

21

Yesu iya nondriya Yerusalem

1 Pe Yesu iyapolo ndramiran hu, huropo husa pakeh Yerusalem, pe
husarayah husa kol Petpake iro Ngondron para hu Holip. Pwen Yesu
ipwandrisa ndramiran malmou, 2 pe ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu kaya kol
mendreheh yoho mu kili walu, pe hape pwi ko, andre walu kanime tongkiy
hamou hu kanwasiy pwen ita, iyapolo norun ita ndrahasan. Alkalombuli
hilu pe alkaluwi hilu kasa kili yo. 3 Pe kapa ndramat hamou kipa hapesah
kisa kili walu, alkapwai kiya kili yiy tehe, Yapan inamiliy, pe hape pwi ko,
andre kipwandrisa hilu kasa.”
4 Melit aro irayah para nongan mepo poropet kinpwai, andre kirayah
mannan, ipa toro:
5 “Akapwai kiya kili hu ndramat para kol namandran Sayon, akapa,
‘Akanimei, King tawawu itapo isa, nakisa kili wawu.
Kultuwayin waison, pe itampwan ndrita tongkiy hamou,
ita ngaplani noru tongkiy hamou.’ ”*
6 Pwen ndramiran malmou, ara hilyau, pe hilya mbusi tesah mepo Yesu
kinpomwanye pwen kinna kili hilu. 7 Pe ndramiran hilu, hilu luwi tongkiy
iyapolo norun hilsa, pe hilpwalani hu koyau ta hilu iya ndrita tongkiy
malmou ara, pe Yesu iya impwan ndrita hilu. 8 Pe hu ndramat soyon iya,
ara hupwalani hu koyau tahu huye ndrita sai. Pe hu hayah tahu yi, ara
husondriti hu ndrandra hu kei, pe humwaniyani hu huye ndrita sai. 9 Pe
hu ndramat soyon mepo huho mu kili yiy, pe hu hiyeh huho ndruwan, ara
huwayeh, hupa,
“Hosanna, kahari ngala Noru Tepit!”
“Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan!”†
“Hosanna, kahari ngala Ngindrai iyera paingan masih!”
10 Pe iro mwonen Yesu isong iya nondriya Yerusalem, yihu ndramat
masih kene para kol namandran ara, ara pwesai namandran iya iwiri hu,
pe huro sok, hupa, “Aripo hiyeh?”

* **21:5:** Sekarayah (Zechariah) 9:9 † **21:9:** Puk Waliy (Psalm) 118:26

11 Pe hu ndramat soyon ara, ara husomwi hu, hupa, “Aripo, ara Yesu, yiy
ara poropet para kol ngawan Nasaret ita nondriya kol Kaliliy.”

Yesu iro yumwa totohun namandran

12 Pe Yesu isong iya nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe
irasses hu ndramat huropo pehei, pe huro sousou nondriyan. Pe itipiyani
hu keyau tahu ndramat huro sulye sombule pat, pe itipiyani hu pwapwai
tahu mepo huropo pehei iya hu pai. 13 Pwen pe ipwai iya kili hu, ipa,
“Pwayan kinpwai tehe, ‘Suwe, ara hu ngara kapohowei yumwa totohun.’
Hapeko wawu kanmbusiy kintayah ndrohona kokohon tahu ndramat para
pahana.”
14 Pe Yesu iro yumwa totohun namandran, pe hu ndramat mara hu iyoh,
pe hu ndramat ndrikahu mwomwan, ara husa kili yiy pe isopwoyani hu
huya hiyan. 15 Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou, ara hunime hu kinima pwoke
mepo imbusiy. Pe hunime hu mbunah, ara huro wayeh iro nondriya kowa
yumwa totohun namandran, huro pa, “Hosanna, kahari ngala Noru Tepit,”
pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani
nongan para pwahanou, ara hundrangis.
16 Pe husok Yesu, hupa, “Wou ahalingi sehe melit hu mbunah iye hutora
pwai, ndre pwi?”
Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu kannime nongan iye pwi, ndre?
‘Iyau poho hu mbunah mendreheh pe hu mbunah malaman,
ara Ngindrai kintakinimahu para hu kahari ngalan.’‡”
17 Pe Yesu itali kol namandran Yerusalem, pe iyau iya kol ngawan Petaniy,
pe iya marisih iro aliy.

Kei pik imang

18 Pe makohuping opu, Yesu iropo imui nakiya kol namandran, pe
imundrui. 19 Pe inime kei pik§ hakou iro ngilse sai, pe iya pakeh aliy,
hapeko kinnime mbuwan pwi, yowin opu iro aliy. Pwen Yesu ipwai iya
kili kei ara, ipa, “Wou andre anippwai paiwe pwi!” Pe hape pwi ko, kei ara
imang.
20 Pwen iro mwonen ndramiran hu hunimei, ara huro lohonge ndrit.
Pwen pe husok, hupa, “Tehen tapeh pe kei pik ara, hape pwi ko imang?”
21 Pe Yesu isomwiy, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa
akapwotisingi lohonga wawu, pe lohonga wawu kinhindrundru pwi, pwen
sehe melit mepo kintayah mahapo, ara andre kintayah kinna kili kei pik o,
ara pwi, hapeko ilahiy para akapwai kiya kili ngondron iye, akapa, ‘Aya pe
ayapiyani wou aya nondriya ndras,’ pwen andre kirayah tehe wawu pwai.
22 Pe kapa akapwotisingi lohonga wawu pe akatohun, pwen andre akawiri
sehe melit mepo wawu sok iya aliy.”

Husok Yesu iya pwoke nopwaran iro kili yiy

23 Pe Yesu isong iya nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe iro
hinuwani hu ndramat. Pe iro hinuwani hu ndron, pwen hu pris huhohin
ta hu pris masih, pe hu yapane hu ndramat, ara husa kili yiy. Pe husok yiy,
hupa, “Wou awiri pwoke nopwaran ara, iyau aleheh? Pe hiyeh iyki pwoke
nopwaran ara, isa kili wou?”
24 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yo nakusike wawu kiya soksok sahin. Pe
kapa akasomwi yo, pwen andre kupwai kisa kili wawu, hape aleheh uwiri
pwoke nopwaran aro iyau aliy, pe urupo mbusi hu melit aro. 25 Yohanes

‡ **21:16:** Puk Waliy (Psalm) 8:2 § **21:19:** Eng: fig; TP: fik

ngara kisumuluwani hu ndramat, pe wawu pa ndre kultuw para paptais ta Yohanes ara, ara iyau aleheh? Iyau kol paingan yang, ndre iyau kili ndramat opu?"

Pe huro panguluwaniy mwalingahu ko, huro pa, "Kapa, tukapa, 'Iyau kol paingan yang,' pwen andre kisok, kipa, 'Pwen tehen tapeh pe lohonga wawu kinpwotisingi nongnan pwi?' 26 Hapeko kapa tukapa, 'Iyau kili hu ndramat,' pwen andre tukanoh tahu ndramat, paratesah, hu masih ara hupa ndre Yohanes ara yiy poropet hamou."

27 Pwen pe husomwi Yesu, hupa, "Yowu tana yowu pwi."

Pwen isomwi hu, ipa, "Pwen pe yo andre kunpwai kinsa kili wawu pwi yi, iyau hape aleheh uwiri pwoke nopwaran pe urupo mbusi hu melit aro."

Nongan pwandritiye ta ndramat hamou manorun malmou

28 "Wawu lohongani tapeh? Ndramat hamou iyen, pe manorun kamai malmou. Pwen iya kili hamou na, pe ipwai iya kili yiy, ipa, 'Noru, lang nepo, ayapo mbulen aya pinge wain.'

29 Pe norun isomwiy, ipa, 'Pwi; andre kunna pwi,' hapeko iyamulan ipaiwani lohongan pe iya.

30 Pwen ndramat ara, iya kili norun hamou i, pe ipwai tehen aliy opu iya kili yiy. Pe norun isomwiy, ipa, 'Ehe, Tomo, andre kuya,' hapeko kinna pwi.

31 Pwen hiyeh ta hilu malmou ara, ara imbusi namiliwa taman?"

Pe hupa, "Yiy imu ara."

Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndramat para poya takis, pe hu pihin para payango sai, ara hu tora song imu kili wawu tora po iya kolo King Ngindrai.

32 Paratesah, Yohanes isa kili wawu, ara para kipwaingani sai para kultuw imwonen kisa kili wawu, pe wawu kanpwotisingi lohonga wawu kinna nongnan pwi. Hapeko hu ndramat para poya takis, pe hu pihin para payango sai, ara hupwotisingi lohongahu. Pe wawu kannime hu melit ara pwen, hapeko wawu kanpaiwani lohonga wawu pe kanpwotisingi lohonga wawu kinna nongnan pwi."

Nongan pwandritiye tahu ndramat para poya mbulen

33 "Akahalingi nongan pwandritiye handra aro yi: Mbukena pwan hamou iyen, pe ihisi pinge wain hambut. Pe irahakowa piyang ara, pe ipaltani kupwiy sih para haliya mbuwa wain. Pe ipuli seu hawum sohun niwen para hu ndramat keyen aliy, para kamemerani piyang. Pwen iyki piyang aro iro kili hu ndramat hayah para poya mbulya piyang, para hu koro nimnim, pe kapo mbulen kiya aliy. Pe yiy ara iyau iya, pe kinhora tokai tan. 34 Pwen pakeh lang para rihiya wain irayah. Pe mbukena pwan ara ipwandrisa ndramiran hu, huya kili hu mepo huropo mbulen iya piyang, para hu kaya wiri mbuwa wain, ita piyang hasui tan, kisa kili yiy.

35 Pwen hu mepo huropo mbulen iya piyang ara, ara humbultuwe tahatini hu ndramat mepo ipwandrisa hu. Pe hamou, ara hurayi yiy iya mwomwan, pe hamou hutingundrun, pe hamou i, ara husolpwa yiy iya pat. 36 Pwen ipwandrisa hu ndramat para poya mbulyan hayah i, mepo ndromwoyahu ihohin iyata hu para mamu. Pe humbusiy ihisoule ko, iya kili hu. 37 Pe iyamulan masih, ipwandrisa norun kamai iya kili hu. Pe ipa, 'Andre hu karanuhuyani noru.'

38 Hapeko iro mwonen hu ndramat huropo mbulen iya piyang, ara hunime norun, pwen hamou ipwai iya kili hamou, hupa, 'Iye ara norun, soiwi taman; pe yiy andre kiwiri hu meltan masih. Kiya, tukatingundrun, pe tukawiri menmena taman masih kiya mbukenan worou.'

39 Pwen pe huwiri yiy pe husoyau iyatan iya ngawan piyang, pe hutingundrun imat.
40 Pwen pe kapa mbukena piyang ara kisa, ara andre kimbusiy tapeh kiya
kili hu ndramat para poya mbulen ara?”
41 Pwen husomwi yiy, hupa, “Yiy andre kipwalngani hu, pe kirutngundru
hu ndramat mwomwan ara, hu kamat topwei. Pe andre kiyki piyang ara,
kiya kili hu ndramat para poya mbulya piyang hayah i, mepo kiro mwonen
lang para rihiya wain, ara andre hu kaiki hasui kiya tan.”
42 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kannime nongan iye mepo ita
Nongna Ngindrai pwi, ndre?
‘Pat mepo yihu ndramat para puliya seu hulowaniy,
ara kintayah pat para sotuna seu.**
Yapan kinmbusi melit aro kintayah,
pe ara mwayih iya, iya mara tou.’
43 Pwen tehen tora ko, upwai isa kili wawu, tehe kolo King Ngindrai,
ara andre Ngindrai kiwiriy kiya mawen kili wawu, pe kiykiy kiya kili hu
ndramat, mepo andre yihu kambusiy kihisangin. 44 Ndramat hiyeh kiyos
kiya ndrita pat aro, ara andre kimwalulut. Pe kapa pat ara kiyos kiya ndrita
ndramat hamou, ara andre kirapisa yiy.”
45 Pwen iro mwonen hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu Parisiy, ara
huhulingi hu nongan pwandritiye ta Yesu, pwen husa yirowei tehe yiy iro
wong tora, ara itiyani hu. 46 Pwen huro ten sai para hu kambultuwe tahatini
yiy, hapeko hunoh tahu ndramat soyon ara, paratesah, hu ndramat hupa
ndre yiy ara poropet hamou.

22

Nongan pwandritiye para kowase yon para yesou

1 Pwen pe Yesu itiyani nongan pwandritiye paiwe yi, ipa toro: 2 “Kolo
king para kol paingan yang, ara tehe king hamou ihikule yiy iya kowase
yon ta norun kamai nakiyesou. 3 Pwen ipwandrisa hu ndramat para poya
mbulyan, para hu kaya pwai kiya kili hu ndramat mepo kinpwanos hu para
hu kasa kowase yon, hapeko yihu ndrihisaniy para hu kasa.
4 Pwen ipwandrisa hu ndramat para poya mbulyan hayah i, ara ipa,
‘Akayapwai kiya kili hu mepo kunpwanos hu para hu kasa ara, tehe yo
kunponokulani anandrina kowase yon to pwen. Hu mbulmwakau pe hu
kan ato mepo sangihu imuh, ara kanitingundruhu, pe hu melit masih, ara
kinmwoimwoi o iripo. Wawu kasa kowase yon para yesou.’
5 Hapeko hu kaniyki lohongahu kinna nongna hu ndramat para poya
mbulyan pwi, pe huyau—hamou para kiyapo mbulya piyang, pe hamou,
ara para kiyapo mbulyan para kipo singayai. 6 Pe hu masih humbultuwe
tahatini hu ndramat para poya mbulya king, pe hurandroyani hu pe
hutingundruhu. 7 Pwen king ndrinan ilokuh, pe ipwandrisa hu ndram
huya, pe hupwalngani topwe hu ndramat para tingundruya ndramat ara,
pe hutimwi kol namandran tahu.
8 Pe ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulyan, ipa, ‘Yon para kowase
yesou ara kinmwoimwoi iripo, hapeko yihu mepo upwanos hu, ara hu
kantewihiy para hu kasa pwi. 9 Pe akaya hu payango sai, pe akapwanos
hu mepo akanime hu, para hu kasa kowase yon.’ 10 Pwen hu ndramat
para poya mbulyan, ara huya hu payango sai, pe hurawure hu ndramat

** **21:42:** Puk Waliy (Psalm) 118:22-23

masih mepo hulahiy para hu kakahi hu, hu hiyan pe hu mwomwan kene. Pe yumwa yesou, ara ipep iyata hu ndramat ara.
11 Hapeko iro mwonen king isa nondriyan para kinime hu ndramat mepo
hupwanos hu ara, ara iyirowei tehe ndramat hamou iro ariya, kinsuluye
yiy kinna koiwe yesou pwi. 12 Pwen isok, ipa, 'Kowase, paratapeh asa
nondriyan iye, pe ansuluye wou kinna koiwe yesou pwi?' Pe ndramat ara
inun o iro.
13 Pwen king ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulyan, ipa, 'Akawasi
tiriyi niman pe ndrikan, pe akasoyau kiya tan kiya ngawan kiya nondriya
kol lokuhan, mepo ngara hu koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu.'
14 Akahalingiy, Ngindrai kinpwanos hu ndramat soyon, hapeko irakinima
hu hayah opu."

Kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?

15 Pwen hu Parisiy huya ngawan pe humburi nongan para hu karatuni
Yesu kiya nongnan. 16 Pe hupwandrisa hu ndramira Parisiy hayah
huyapolo hu ndramat hayah para kili Herot, pe huya kili Yesu, pe hupa,
"Ndramat Para Hinonou, yowu pahasaniy tehe wou, ara ndramat para
nongan ndrokonan opu, pe ngara ahanuwani hu ndramat kiya meresaya
Ngindrai kiho ndruwa nongan ndrokonan. Pe wou anhoyos kinna nima
hamou pwi, paratesah, wou anoho hire hu ndramat pwi. 17 Pwen apwai
kisa kili yowu na; lohongam tapeh? Hiyan para yowu kayuk takis kiya kili
Sisar, ndre pwi?"
18 Hapeko Yesu ara kinyirowe lohongai para pwakekeriu mwomwan
tahu, pe ipa, "Wawu ndramat para pwandrandraman, paratapeh pe wawu
pakanohonou para karatuni yo? 19 Akapwaingani sombule pat mepo ngara
kayuk takis kiya aliy kisa kili yo." Pwen huwiri sombule pat hambut iya
kili yiy. 20 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Aripo sumwoiwa hiyeh, pe ngala
hiyeh iripo aliy?"
21 Pe husomwi yiy, hupa, "Ata Sisar."
Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Pwen pe akaiki tesah ta Sisar kiya kili
Sisar, pe tesah ata Ngindrai kiya kili Ngindrai."
22 Pe iro mwonen huhulingi nongan aro, pe lohongahu indrap. Pwen
hutali Yesu pe huyau.

Yesou iro lang para hu ndramat hu katine kimat

23 Iho nondriya lang ara ko, hu Satyusiy, mepo hupa ndre hu ndramat
kanmat pwen, ara andre hu kantine paiwe pwi, ara husa kili Yesu iyapolo
soksok sahin. 24 Pwen hupa, "Ndramat para hinonou, Mose kinpwai kinsa
kili yowu, tehe kapa ndramat hamou kiyesou, hapeko kinpo norun hamou
pwi, pe kimat, andre nalin kisoli paranawe nalin, pe kipo hamou mbunah
kiya soiwi nalin. 25 Hu ndramat manandrtimou hu nalihu huye mwalinga
yowu. Yiy ndrohan ara iyesou pe imat, pe kinpo norun pwi. Pe nambuyun
ihou pe nalin iwiri yiy. 26 Pe irayah tehen aliy opu iya kili mundruwa
ndrohan, pe parahara mundruwa ndrohan, pe hu manandrtimou kene.
Hu masih ara huwiri pihin ara, pe noruhu pwi ko, pe humat topwei. 27 Pe
iyamulan masih pihin ara, ara imat i. 28 Pwen pe kiro mwonen lang para
hu ndramat kasa tine paiwe, pwen pihin ara, ara andre kirayah nambuyu
hiyeh ndrokonan, paratesah, hu manandrtimou kene ara, ara hamou-
hamou tahu iwiri pihin ara tehe nambuyun?"
29 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, "Wawu kanpwotisi nongan, paratesah,
wawu kanpahasani hu Nongna Ngindrai pe pwoke ta Ngindrai pwi. 30 Kiro
mwonen hu ndramat hu kasa tine paiwe, ara yihu andre kanyesou pwi,

pe andre hu kansokombut yesou pwi yi. Yihu andre hu koro ko tehe hu
angelou tora kol paingan yang. 31 Hapeko iya lohongai para hu ndramat
kanmat pe kasa tine paiwe—wawu kannime tesah mepo Ngindrai kinpwai
kinsa kili wawu pwi, ndre? 32 Ipwai, ipa, 'Yo urupo Ngindrai ta Apraham, pe
urupo Ngindrai ta Yisak, pe urupo Ngindrai ta Yakop.'* Akanimei! Yiy ara
Ngindrai tahu ndramat mepo hu kanmat, ara pwi. Hapeko yiy ara Ngindrai
tahu ndramat hutopo mwalen, tehe Apraham, Yisak pe Yakop."
33 Pe iro mwonen yihu ndramat soyon ara, huhulingi nongan aro,
lohongahu, ara indrap iya hinonou tan.

Sehe nongan para pwahanou ihohin?

34 Pe iro mwonen yihu Parisiy huhulingiy tehe Yesu iyki tamum iyata
hu Satyusiy, pwen yihu Parisiy hurawurehu. 35 Pwen hamou tahu mepo
lohongan iman iya nongan para pwahanou, ara inohonou Yesu iya soksok
sahin, ipa toro: 36 "Ndramat para hinonou, sehe nongan para pwahanou,
ara ihohin iya, ita nondriya hu nongan para pwahanou masih?"
37 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, " 'Ndriyam kimbuluhi Yapan Ngindrai tam kiya
ndriyam masih kene, pe kiya mwoiwam masih kene, pe kiya lohongam
masih kene.' 38 Nongan para pwahanou sahin aro, ara iya mu pe ihohin
iya, ita nondriya hu nongan para pwahanou masih. 39 Pe nongan para
pwahanou luhin para aliy i, ara ipa toro: 'Ndriyam kimbuluhi hiyeh para
pakeh kili wou, tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou mbukenam.' 40 Nongan
para pwahanou malhin aro, ara ihohin iya, pe nongan ara, ara ndroiyi
Nongan para Pwahanou pe Nongna hu Poropet masih."

Kristus ara yiy noru hiyeh?

41 Pwen iro mwonen hu Parisiy hurawure hu huro harong, Yesu isok hu,
ipa, 42 "Wawu lohongani tapeh iyata Kristus? Yiy ara noru hiyeh?"
Pe husomwi yiy, hupa, "Noru Tepit."
43 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Tehen tapeh ndrokonan pe Mwoiwan
Haiyan iwong iyau poho Tepit, pe Tepit ipohowe Kristus, ara 'Yapan'?
Akanimei, Tepit, ara ipa toro:
44 'Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa,
"Asampwan kapwen te nimo mot,
kipoo kuiki hu hiyeh huhingasi wou,
ara hu kaya pahandra ndrikam." '†
45 Pwen pe kapa Tepit iyoh yiy 'Yapan,' pwen tehen tapeh pe ilahiy para
kirayah norun?" 46 Pe kinlahi hamou tahu kisomwi nongna Yesu aro, ara
pwi. Pe iro matne lang ara iya, yihu hindrundru para hu kasok Yesu kiya
nongan sahin paiwe pwi.

23

Nongan manandrtihin para toimwa hu ndramat

1 Pwen pe Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyon pe ndramiran hu, ipa
toro: 2 "Yihu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe hu Parisiy,
ara ngara hu kahanuwani wawu iya tesah mepo Mose kintatuluwiy. 3 Pwen
tehen tora ko, wawu kahalingi nongnahu, pe akoho ndruwa hu melit masih
mepo hupwai para akambusiy. Hapeko wawu mbuna akambusi sehe melit
yihu ngara kambusiy. Paratesah, yihu ngara konho ndruwa tesah mepo

* **22:32:** Rakuhuye (Exodus) 3:6 † **22:44:** Puk Waliy (Psalm) 110:1

ngara hu kapohowei, ara pwi. 4 Yihu ngara kawasi hu tasusu nopwaran, pe
ngara hu kaikiy kiro ndrita pwese hu ndramat. Hapeko yihu mbukenahu,
ara yihu mbuwalihu para kaiki ndrakopwenimahu hakip para kasopwat
hu, ara pwi.
5 Melit masih hu ngara kambusiy, ara para hu ndramat kanimei. Yihu
ngara kasokomburani pwenah para totohun kiya namandran, pe ngara hu
kambusi komu koiwehu para totohun, kiya niwen pe kiho liuliu. 6 Pe ngara
hu kanamiliy para korompwan ndrohonoku pwanpwan hiyan koro hu yon,
pe kampwan hu pwapwai hiyan hu ndramat ngara hu kahaiyaniy i, tora
nondriya hu yumwa totohun. 7 Hu ndramat aro, ara hunamiliy para hu
ndramat karawulohani hu koro hu ndroho pehei, pe hu ndramat kapohowe
hu 'Ndramat para Hinonou.'
8 Hapeko hu ndramat mbuna kapohowe wawu 'Ndramat para Hinonou,'*
paratesah, Namandran tawawu ara hamou opu, pe wawu masih, ara wawu
nali wawu. 9 Pe wawu mbuna akapohowe hamou iripo kol pwan 'tama
yowu,' paratesah, Tama wawu, ara hamou opu, pe iyera kol paingan
yang. 10 Pe mbuna akapohowe hamou tawawu 'Ndramat para hinonou,'†
paratesah, Kristus, yiy hamou opu, ara Ndramat para Hinonou tawawu.
11 Pe yiy mepo ihohin masih kili wawu, ara andre kirayah ndramat para
poya mbulya wawu. 12 Pe hiyeh pakisap ngalan mbukenan, ara andre
ngalan kiya pwi. Pe hiyeh kiyki yiy kiya pwan, ara andre Ngindrai kihiri
ngalan kiya paingan.
13-14 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu
Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu
wari papai para kolo king para kol paingan yang iro mbulmara hu ndramat.
Pe wawu mbukena wawu, ara konhosong kanna nondriyan pwi. Pe yihu
mepo hunohonou para kasong kaya nondriyan, ara wawu ngara kapenani
hu, para hu mbuna kasong kaya nondriyan.‡
15 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu
Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu
ngara karakayani ndras pe kol pwan masih, para katele ndramat hamou
opu para kirayah ndramira wawu. Pe kiro mwonen kiyki ndriyan para kiho
ndruwa wawu, ara wawu ngara kambusi yiy, pe kultuwayin kiramwaitini
kultuw mwomwan tawawu maporolusap, pe kirayah ndramat hamou para
kiya mwonen kiya ngat mepo mwan itayat aliy.
16 Wawu ndramat para luwani hu ndramat, hapeko mara wawu iyoh,
toimwa wawu! Wawu ngara kapwai, kapa, 'Kapa hamou kirandrangan
kiya yumwa totohun namandran, ara tehe melit o mwaihei opu. Hapeko
kapa hiyeh kirandrangan kiya kolt para yumwa totohun namandran, ara
tesah irandrangan iya aliy, ara andre kiro ndruwa nongnan tehe kinpwai.'
17 Wawu tehe ngou pe mara wawu iyoh! Tesah ihohin, eh?—kolt ara,

---

* **23:8:** Eng: Rabbi † **23:10:** Eng: Teacher ‡ **23:13-14:** Yihu ndramat hayah hupahas iya nongna Ngindrai, hupa ndre nongan sahin i, ara ipa toro: 14 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara kapokoiwani hu menmena hu pihinau topwei. Pe ngara wawu kawaiyani totohun kiro mbulmara hu ndramat. Pwen pe wawu andre kawiri koran namandran iya. Eng: Woe to you, teachers of the law and Pharisees, you hypocrites! You devour widows' houses and for a show make lengthy prayers. Therefore you will be punished more severely. TP: Yupela saveman bilong lo na yupela Farisi, yupela lukaut. Yupela i man bilong tupela maus. Yupela i save trikim ol meri, man bilong ol i dai pinis, na stilim haus bilong ol. Na yupela i save giaman long mekim ol longpela prea. Long taim bilong kot, yupela bai i kisim bikpela hevi moa. Lukim Mak 12:40.

ndre yumwa totohun namandran mepo imbusi kolt ara irayah haiyan?
18 Wawu ngara kapwai, kapa, ‘Kapa hamou kirandrangan kiya pere tuntun,
ara tehe melit o mwaihei opu. Hapeko kapa hiyeh kirandrangan kiya
yukyuk kiro pere tuntun, ara tesah irandrangan iya aliy, ara andre kiro
ndruwa nongnan tehe kinpwai.’ 19 Wawu ndramat mara wawu iyoh!
Tesah ihohin, eh?—yukyuk, ndre pere tuntun mepo imbusi yukyuk irayah
haiyan? 20 Pwen tehen tora ko, hiyeh kirandrangan kiya pere tuntun,
ara irandrangan iya aliy, pe iya melit masih iro ndritan i. 21 Pe yiy
hiyeh kirandrangan kiya yumwa totohun namandran, ara irandrangan
iya aliy, pe iya ngala Ngindrai mepo ngara kiyen aliy yi. 22 Pe yiy hiyeh
kirandrangan kiya kol paingan yang, ara irandrangan iya ndrohonoku
pwanpwan ta Ngindrai, pe iya kili Yiy mepo iyerampwan aliy.

23 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu
Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu
ngara kataingani melit sih nondriya ndrokoyirayi masongui para melit
mendreheh tehe parahiy, koyo, pe hu melit kankanahu layin handra-
handra.§ Hapeko wawu kanndrihisani hu melit namandran para nongan
para pwahanou mepo huhohin masih —tehe lohongai para tamwaniye
hiyan, pe lohongai para koisirai, pe kultuw para weleso. Hiyan para
wawu koro ndruwa hu kultuw hiyan namandran tehen tora, pe koyu
wawu mbuna kirut hu melit mendre-mendreheh ara yi. 24 Wawu ndramat
para luwani hu ndramat, hapeko mara wawu iyoh! Wawu ngara karahi
mwalsing hamou kiho suw, hapeko wawu konho nime kamel hamou kiho
suw pwi. Pwen o, ngara wawu kandrimiy.

25 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu
Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu
ngara kasungani ngawan para pweniu pe pwelekei, hapeko nondriyan,
ara ipep iya mwolou pe kultuw para akapwesani wawu mbukena wawu.
26 Wawu Parisiy para marayoh! Akasungani nondriya pweniu pe pwelekei
kimu na, kihipwen, pwen andre ngawan para aliy yi, ara andre kiya howen.

27 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu
Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu, ara
tehe hu pohomara ngat mepo hutumwi kohoh pallen iya aliy. Nimiyan para
ngawan, ara lahayan iya, hapeko nondriyan, ara ndruwi hu ndramat pe
melit masih pwalan ipep ita aliy. 28 Pwen tehen aliy opu, ngawan tawawu,
ara wawu ya yingani wawu iya kili hu ndramat tehe imwonen. Hapeko
nondriya wawu, ara ipep iya pwandrandraman pe kultuw pwassin.

29 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu
Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu
ngara kara hu ngat para tona hu poropet, pe wawu ngara kanowi hu
ngat tahu ndramat imwonen. 30 Pe wawu ngara kapa, ‘Kapa yowu koro
nondriya hu lang ta tumbu yowu hu, ara andre yowu kansopwat yihu para
katingundru hu poropet pwi.’ 31 Pwen wawu kanpwaingani wawu tehe
wawu, ara tumbu yihu ndramat mepo hu tingundru hu poropet. 32 Kiya,
hiyan, akapo sura pakut mwomwan ta tumbu wawu hu, kipoo kiya hapwen
topwei!

33 Wawu mwat! Wawu mwat hayoi mapaira wawu! Wawu andre kawop
kasa mawen kora kultuw mwomwan tapeh? Kora mwomwan tawawu,
ara andre kiyki wawu kaya ngat mepo mwan itayat aliy. 34 Pwen pe
tunan ara ko, yo andre kupwandrisa hu poropet, pe hu ndramat lohongahu

§ **23:23:** Eng: mint, dill and cummin; TP: liklik sayor samting bilong gaden

waison, pe hu ndramat para hinuwani wawu, ara hu kasa kili wawu. Yihu hayah tahu, andre wawu katingundruhu, pe karapaingi hu kaya kei tondrih. Pe yihu hayah i, ara andre akamwiriyani hu koro nondriya hu yumwa totohun, pe akoho san hu, pe andre hu koho wop kol hakol kaya hakol. 35 Pwen hu ndramat masih mepo hu kanitingundru hu ndramat kultuwayihu imwonen, pe ndreyehu kinimuw iripo kol pwan, ara koran andre kiro ndrita wawu—iro ndreye Apel, yiy ndramat imwonen, pe isa matne ndreye Sekarayah NdraPerekayah, yiy mepo wawu tingundrun iro mwalinga yumwa totohun namandran pe pere tuntun, ara andre wawu kakuni korahu topwei. 36 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe kora melit masih kene mwomwan aro, ara andre kisa kona wawu hasap para mahapo.

37 O Yerusalem, Yerusalem! Wawu mepo wawu ngara katingundru hu poropet, pe hu ndramat mepo Ngindrai ipwandrisa hu husa kili wawu, ara ngara akasolpwa hu kiya pat: Lang hitun ara ndriyo inamiliy para kurawurani noru wawu hu kasawule, tehe tutut pihin hamou ngara kipwokarani norun hu koro pahandra kapenen. Hapeko wawu ngara kahambuwali wawu. 38 Akahalingiy, kolo wawu, ara kinna mwomwan pe kinna marakah. 39 Paratesah, yo upwai isa kili wawu tehe andre akannime yo paiwe pwi, kipoo akapa, ‘Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan.’**”

24

Hu kaipisa melit andre karayah para kapwainganiy tehe lang para kol pwan nakiyahapwen

1 Pwen Yesu itali yumwa totohun namandran, pe iro tokai nakiyau. Pe ndramiran hu husa kili yiy pe huwiri lohongan iya yumwa totohun namandran, pe hu wum mepo huro kene aliy. 2 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu tora nime hu melit masih kene aro, ndre? Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe pat sih andre kinye ndron ndrita sih pwi. Hu pat masih kene aro, andre hu katipiyani hu topwei kaya pwan.”

3 Pwen Yesu impwan Ngondron para hu Holip, pe ndramiran hu husa kili yiy nokule ko, pe hupa, “Apwai kisa kili yowu, sehe lang ndrokonan andre hu memelit masih mepo anpwai ara andre karayah? Pe sehe kaipisa melit andre kipwaingani lengem para nasa, pe para kol pwan nakiyahapwen?”

4 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Mara wawu kiro, matisan ndramat hamou kipakarawani wawu. 5 Paratesah, yihu ndramat soyon andre hu kasa kiya ngolo, pe andre hu kapa, ‘Yo ara Kristus,’ pe andre hu kapakarawani hu ndramat soyon. 6 Pe andre wawu kahalingi nola hu pahun, pe hu nguluwa hu pahun, hapeko nere wawu mbuna kihilim. Hu melit tehen tora andre hu karayah, hapeko lenge kol pwan nakiyahapwen, ara mapu. 7 Pe hu ndraye ndramat hayah, andre hu kapo pahun kiya kili hu ndraye ndramat hayah i; pe hu ndramira kolo king para hu kol hayah, ara andre kapo pahun kaya kili hu ndramira kolo king para hu kol hayah i. Pe hu song pe hu nunuw namandran iya, ara andre hu karayah koro hu kol hakol-hakol. 8 Hu melit masih aro kene, ara andre karayah kimu na, tehe pihin hamou ihingotou para nakimwalahiy.

9 Pwen andre hu kambul-tuwe tahatini wawu para karandroyani wawu, pe katingundru wawu kamat. Pe tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat para kol pwan masih kene, ara andre hu kahangasi wawu. 10 Pe kiro mwonen lang ara, yihu ndramat soyon, andre hu katali lohongai ndrisiyon

** **23:39:** Puk Waily (Psalm) 118:26

sato. Pe andre hamou kiratuni hamou, pe hamou kihingasi hamou. 11 Pe hu
poropet pwasoyou andre hu karayah, pe kapakarawani hu ndramat soyon
iya. 12 Pe kultuw para kanamili hamou-hamou mwalinga hu ndramat hitun,
ara andre kissau, paratesah, kultuw pwassin iripo po iya namandran iya.
13 Hapeko sehe ndramat mepo kiro tine pwokeyan, kipoo kiya matne lang
kiyahapwen, ara andre Ngindrai kisopwat yiy. 14 Pe nongan hiyan para
kolo King Ngindrai iye, ara andre kapohowei kisalti kol pwan masih, tehe
titiye to kiya kili hu ndraye ndramat masih kene, pwen lang para kol pwan
nakiyahapwen andre kisa.

15 Pwen pe kiro mwonen wawu kanime melit mwomwan, mepo poropet
Taniyel kinpohowei koluw kinna, ara kiro tine nondriya Wum Sahin
Haiyan ita nondriya yumwa totohun namandran ta Ngindrai —‘melit
pwalan masih mepo andre kipwalngani yumwa totohun namandran’—
hiyeh kinime nongan ara, ara lohongan kileu— 16 pwen yihu mepo hutora
kol namandran hape Yutiya, ara hu kawop kaya hu ngondron. 17 Pe sehe
ndramat mepo kiro payandroha suwen lang ara, ara mbuna kilai kiya
pwan, pe kiya nondriya suwen para kiyapo handra melit tan kisa ngawan.
18 Pe sehe ndramat mepo kiro pingen lang ara, ara mbuna kimui para
kiyapo koiwen. 19 Toimwa hu pihin mepo mapundriyahu, pe hu mepo
hutora hisuwe noruhu malaman, ara andre hu kaiki koisariy kiho nondriya
hu lang ara. 20 Akatohun tehe wowop tawawu, ara mbuna kisarayah kiro
mwonen lenge nowou ndre kiho lang Sapat. 21 Paratesah, lang ara, andre
nopwaran namandran iya kirayah. Pe nopwaran ara, ara andre kinhisoule
tehe nopwaran masih mepo kintayah pwen, ara pwi—iro mwonen kol
pwan irayah, ipoo isa matnen mahapo. Pe kiyamulan, nopwaran tehen
tora, ara andre kintayah paiwe kihisoule tehen aliy, ara pwi. 22 Pe kapa
Ngindrai kinsondriti hu lang para hu nopwaran ara kinna mulai pwi, ara
andre hamou kinto mwalen pwi. Hapeko ilohongani hu mepo kinpirani
hu pe kintakinimahu pwen, pwen pe isan nowen, ara iya mulai. 23 Pe kiro
mwonen lang ara, kapa ndramat hamou kisa pe kipwai kisa kili wawu, kipa,
‘Akahalingiy! Kristus iripo iye!’ ndre kipa, ‘Kristus ita yoro!’ pwen lohonga
wawu mbuna kipwotisingi nongnan. 24 Paratesah, hu kristus pwasoyou, pe
hu poropet pwasoyou, ara andre hu kasarayah; pe andre hu kambusi hu
kaipisa pwoke namandran, pe hu kinima pwoke yi, para hu kapakarawani
hu mepo Ngindrai kintakinimahu pwen—kapa ilahiy para hu kambusiy
tehen aliy. 25 Akanimei, lang mapu kinsa, pe yo kunpwai mamu kinsa kili
wawu.

26 Pwen pe kapa hamou kipwai kisa kili wawu, kipa, ‘Akanimei! Yiy iyoro
kol ndrohoyin,’ wawu mbuna akaya; ndre kapa kipa, ‘Yiy ita nondriya seu
sahin ita nondriya seu aro,’ pwen mbuna akapwotisingi lohonga wawu kiya
aliy. 27 Paratesah, kiro mwonen ngara akanime kamit kikamiriy kiyau kup,
pe ngannganan kilenganiy kiya toton kiya rai, pwen pe lang para Noru
Ndramat nakisa, ara andre kirayah tehen aliy opu. 28 Hape aleheh mepo
paramuw kirahis kiro aliy, ara andre hu mondrtoi kahalun kaya aliy.*

29 Kiya ndruwa lenge hu nopwaran ara kahapwen, pwen hape pwi ko,
‘mwandrai andre kilokuh,
pe walah andre kiniyki nganan pwi,
pe hu piriy andre kayos kayau yang kasa pwan,

* **24:28:** Hape aleheh mepo nombuwe tesah imat iro aliy, ara andre hu pihinan kahalun kaya aliy. Eng: Wherever there is a carcass (remains of a dead body), there the vultures will gather.

pe hu pwoke para yang, ara andre hu kamemeyeu.'†
30 Pe kiho nondriya lang ara, ara kaipisa Noru Ndramat andre kisarayah
kiho paingan yang. Pe hu ndraye ndramat para kol pwan masih, ara
andre hu karang malihu. Pe andre hu kanime Noru Ndramat kisa
kiho ndrita hu kokom para yang, kiyapolo pwoke pe nonowa nganan
namandran. 31 Pe ndrah andre kiro tang namandran iya, pe Noru Ndramat
andre kipwandrisa hu angelou tan, pe andre hu karawurani hu mepo
kintakinimahu pwen atan, hu kayau hu mbusungo kol pwan mahaasai, pe
kiro yang haroh kiyandrek kiya haroh.
32 Akapo lohongai kiyau nongan pwandritiye para kei pik toro: Kiro
mwonen ndrandran kituhuruh pe kiyki kaimbuwen, ara akapahasaniy,
tehe lang para mwandrai nakising, ara kinsa pakeh. 33 Tehen tora ko, kapa
akanime hu melit masih kene aro koro tayah, ara akapahasaniy tehe Noru
Ndramat, ara kinsa pakeh, pe ita poho karam. 34 Upwai ndrokonan isa kili
wawu, hu ndraye ndramat hasap para mahapo aro, ara andre hu masih
kanmat pwi, kipoo hu melit masih aro karayah topwei. 35 Kol paingan yang
pe kol pwan, ara andre kihipwen, hapeko hu nongno, ara andre kanhipwen
pwi.

Ndramat hamou kinpahasani sehe lang ndre sehe paramwandrai pwi

36 Hapeko ndramat hamou kinpahasani sehe lang, ndre sehe
paramwandrai hu melit aro kene nakarayah, ara pwi. Pe Norun pe
hu angelou hutora kol paingan yang, ara hukowu i. Taman hamou opu,
ara ipahasaniy. 37 Pe sehe kultuw mepo ngara hu koro mbusiy kiro lenge
Nowah, ara andre kirayah kihisoule ko, kiro mwonen lang mepo Noru
Ndramat nakisa. 38 Paratesah, tandrohonga hu lang mepo non kintah
mapu, ara yihu ndramat huro namnam, pe huro yin ndran, pe huro
yesou, pe huro sokombut yesou, ipoo iya lang mepo Nowah isong iya
nondriya ndroi. 39 Pe hu kanyirowe sehe melit mepo pakeh nakirayah,
ara pwi, ipoo non irah pe isurahi hu masih huya mawen. Pwen lang para
Noru Ndramat nakisa, ara andre kirayah tehen aliy opu. 40 Hilu ndramat
malmou andre hilu koro piyang; Ngindrai andre kiwiri hamou, pe hamou
andre kiye ndron. 41 Hilu pihin malmou andre hilu koro puluw palawa
para ndrinanohun; Ngindrai andre kiwiri hamou, pe hamou andre kiye
ndron.
42 Pwen tehen tora ko, mara wawu kiro, paratesah, sehe lang Yapan
nakisa kiya aliy, ara wawu kowu. 43 Hapeko lohonga wawu kileu kiya
nongan aro: kapa mbukena seu kinpahasaniy pwen kimu, iya sehe
paramwandrai ndramat para pahana nakisa, ara andre mbukena seu ara
kiro poyoi; pwen suwen ara andre kinlahiy para hamou kitumbuwei pe
kiya nondriyan pwi. 44 Pwen ndroiyin ara ko, wawu yi, ara akoro hinehes,
paratesah, Noru Ndramat nakisa, ara andre kiho nondriya paramwandrai
mepo wawu kowu para nakisa kiya aliy.
45 Pwen, sehe ndramat para poya mbulen mepo maran pahalan pe
lohongai waison iripo kili yiy, ara andre namandran tan kiyki mbulen kiya
kili yiy? Namandran tan andre kiyki ndramat tehen tora, para kiro nimnim
kiyata hu ndramat para poya mbulen kiro nondriya suwen, pe para kiro
hang hu anandrinai kiho mwonen paramwandrai para yukuya anandrinai.
46 Hiyan masih kapa ndramat para poya mbulen ara, ara namandran
tan kimui kisa, pe kinimei tehe yiy iropo mbulyan. 47 Upwai ndrokonan
isa kili wawu, tehe namandran tan andre kiyki yiy kiro nimnim kiya

† **24:29:** Yisayah (Isaiah) 13:10; 34:4

hu menmenan masih kene. 48 Hapeko kapa ndramat para poya mbulen,
ara kultuwayin pwassin, pe kipanguluwaniy kiyatan mbukenan, kipa,
‘Namandran to, ara ita mawen ndrangan niwen iya pe kinsa mapu,’ 49 pe
iya pe iro tandroyani susuran hu para poya mbulen, pe iya iro namnam pe
iro yin ndran iyapolo hu ndramat para kuimwa ndran, 50 pwen namandran
ta ndramat para poya mbulen ara, ara andre kisa kiho nondriya lang mepo
ikowu iya aliy, pe kiho nondriya paramwandrai mepo kinpahas kinna aliy
pwi. 51 Pe andre namandran tan kiringi yiy kiya mendre-mendreheh, pe
kiyaiki yiy kiya polo hu ndramat para pwandrandraman, kiya kol mepo
andre hu koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu.

25

Nongan pwandritiye tahu pihindrahin masongui

1 Kiro lang ara, kolo king para kol paingan yang, ara tehe hu pihindrahin
masongui mepo huwiri hu paisui makakan tahu, pe huyau huya para
kaya pohonani ndramat para nakiyesou. 2 Pe hu mayimou tahu, ara
lohongahu waison pwi; pe hu mayimou tahu, ara lohongahu waison. 3 Pe
yihu mepo lohongahu waison pwi, ara huwiri hu paisui makakan tahu,
hapeko hu kanwiri ndraikei para aliy kinnasurahu pwi. 4 Pe yihu mepo
lohongahu waison, ara huwiri ndraikei iro hu pwisi ndraikei iyasura hu
paisui makakan tahu. 5 Pe ndramat para nakiyesou ara, ara kinsa kileh
pwi. Pwen marahu pihindrahin ara, inun pe humatin.

6 Pwen iho ndrokolo put, ndramat hamou iyoh, ipa, ‘Ndramat para
nakiyesou, ara itapo isa! Akasa ngawan para kaya pohonani yiy!’

7 Pwen hu pihindrahin masih ara husa poyoi, pe hu mwaniyani hu paisui
makakan tahu. 8 Pwen yihu mepo lohongahu waison pwi, ara hupwai iya
kili hu mepo lohongahu waison, ara hupa, ‘Akahang yowu hape ndraikei
tawawu na; paisui towu, ara hu nakamat.’

9 Pe hu pihindrahin lohongahu waison ara, ara husomwiy, hupa, ‘Pwi
yoh! Andre kinlahi wawu pe yowu kene, ara pwi. Akaya kili hu mepo hu
tora po pehei iya ndraikei pe akasou hayah tawawu mbukena wawu.’

10 Hapeko iro mwonen huropo huya, para hu nakaya sou ndraikei,
ndramat para nakiyesou, ara kinsarayah pwen iro. Pe hu pihindrahin
mepo hu kanmwaniyani hu pwen huro, ara husong huyapolo yiy huya
nondriya suwe yon para yesou. Pe hu para seu ara, huwari papai.

11 Iyamulan hu pihindrahin lohongahu waison pwi ara, ara husa, pe
hupa, ‘Namandran! Namandran! Atipe papai kili yowu!’

12 Hapeko isomwi hu, ipa, ‘Upwai ndrokonan isa kili wawu tehe ukowu
tawawu.’

13 Pwen tehen tora ko, mara wawu kiro, paratesah, wawu kowu sehe lang
ndre sehe paramwandrai Yapan tawawu nakisa.

Nongan pwandritiye tahu ndramat para poya mbulen huwiri singayai

14 Pwen nakupwai paiwe yi, kolo King Ngindrai ita kol paingan yang,
ara tehe ndramat hamou iyen, pe iyau iya kinhora tokai tan. Pe iyoh
hu ndramat para poya mbulyan husa pe iyki menmenan iya nima hu.
15 Pwen iyki singayai mapuyimingui pe ndromwan iya kili hamou, pe iyki
singayai mapulungui pe ndromwan iya kili hamou, pe iyki mapusongui
pe ndromwan iya kili hamou.* Pe iyki singayai ara, ara ilahi pwoke para
mbulyahu hamou-hamou. Pwen iyau iya tokuyan. 16 Pwen yiy hamou

* **25:15:** K5,000 (50,000 moni) ... K2,000 (20,000 moni) ... K1,000 (10,000 moni)

mepo kinwiri singayai tehe mapuyimingui ara, ara hape pwi ko, iyapo mbulen iya aliy, pe iposuran irayah mapuyimingui yi. 17 Pwen yiy mepo iwiri singayai tehe mapulungui ara, ara tehen aliy opu, ipo mbulen iya aliy, pe iposuran irayah mapulungui yi. 18 Hapeko yiy mepo iwiri singayai tehe mapusongui ara, ara iya pe ira ngat iya mbulu pwan, pe ikulani singayai ta namandran tan iro aliy.

19 Pe namandran tahu ndramat para poya mbulen, ara iya iro ndrangan niwen iya, pwen imui isa pe imwaniye lohongai para singayai mepo iykiy iya nimahu ara. 20 Pwen ndramat mepo kinwiri singayai mapuyimingui ara, ara isaikiy iyapolo mapuyimingui mepo ipo suran ara, pe ipa, ‘Namandran, animei na! Wou aiki mapuyimingui isa nimo, pe uyapo mbulen iya aliy, pe uposuran irayah mapuyimingui yi.’

21 Pe namandran tan isomwi yiy, ipa, ‘Wou ndramat hiyan pe ndramat para weleso! Mbulyam hiyan! Wou apo mbulen iya melit noniy, pwen andre aro nimnim kiya hu melit soyon. Asa pe talu kapwes kawule!’

22 Pwen ndramat mepo iwiri singayai mapulungui ara isa yi, pe ipa toro: ‘Namandran, animei na! Wou aiki mapulungui isa nimo, pe uyapo mbulen iya aliy, pe uposuran irayah mapulungui yi.’

23 Pe namandran tan isomwi yiy, ipa, ‘Wou ndramat hiyan pe ndramat para weleso! Mbulyam hiyan! Wou apo mbulen iya melit noniy, pwen andre aro nimnim kiya hu melit soyon. Asa pe talu kapwes kawule!’

24 Pwen ndramat mepo iwiri singayai mapusongui ara, ara isa, pe ipa, ‘Namandran, upahasaniy tehe wou ara ndramat hamou ngandrahan, mepo ngara ayapo anandrinai mepo anhohas pwi. Pe wou ngara ayambultani peke anandrinai mepo anhopiye pwi. 25 Pwen unoh pe uya kulani singayai ara iro mbulu pwan, Animei na, singayai tam iye.’

26 Hapeko namandran tan isomwi yiy, ipa, ‘Wou ndramat para welemai pe kultuwayim pwassin! Pwen pe wou anpahasaniy tehe yo ngara kupo anandrinai mepo ndramat hamou ihisiy, pe ngara kumbultani anandrinai mepo ndramat hamou ipiye peken. 27 Pwen hiyan para aiki singayai to kiya nondriya yumwa singayai, pwen lang mepo nakumui kusa, ara andre kuwiri suran kiyapolon i.’

28 Pwen pe namandran tan ipwai, ipa, ‘Akawiri singayai kiya mawen kili yiy, pe akaikiy kiya kili yiy mepo atan mapusangat. 29 Paratesah, hiyeh mamenmenan, ara andre Ngindrai kipo sura menmenan, pe atan, ara andre kihon kiya soyon iya. Hapeko yiy mepo menmenan pwi, konan hape sohoyan kimin, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy. 30 Pe akasoyau kiyata ndramat para poya mbulen mepo ndrinameren soyon ara, ara kiya ngawan, pe kiya nondriya kol lokuhan, mepo andre hu koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu.’

Sopat para hu sipsip pe hu meme

31 Pwen kiro mwonen Noru Ndramat nakisa kiyapolo nonowa nganan, pe hu angelou masih kene hu kasapolo yiy, ara andre kimpwan ndrohonoku mipwan tan, kiyapolo nonowa ngana kol paingan yang. 32 Pe hu ndraye ndramat para kol masih kene, ara andre hu kasa rawurehu koro mbulmaran, pe andre kisopat hu ndramat kaya malpat, tehe ndramat hamou para pwokereya hu sipsip, ngara kisopat hu sipsip kaya mawen kili hu meme. 33 Pe andre kiyki hu sipsip kaya pwen te niman mot, pe hu meme kaya pwen te niman kamou.

34 Pwen King andre kipwai kiya kili hu mepo huya pwen te niman mot, kipa, ‘Wawu mepo Tomo iripo toholi wawu, ara akasa pe akasawiri

kolo king, mepo Ngindrai kinmwaniyaniy pwen ata wawu, tandrohonga imangsani kol pwan irayah. 35 Paratesah, yo umundrui pe wawu hang yo hapesah para kuyan. Pe koyu isapak pe wawu hang yo hapesah para kuyin. Pe yo ara tehe lah hamou, pe wawu wiri yo uya nondriya suwe wawu. 36 Pe yo koiwe pwi, pe wawu hang yo koyau; pe yo umwa pe wawu sa pe wawu pwokarani yo. Yo uro nondriya kou, pe wawu sa koyum yo.'

37 Pwen hu ndramat hu mwonen, ara andre hu kasomwi yiy, hu kapa, 'Yapan, yowu nime wou amundrui, pe yowu hang wou anandrinai, kahaleh? Ndre koyum isapak, pe yowu hang wou hapesah para ayin, kahaleh? 38 Pe yowu nime wou tehe lah hamou, pe yowu wiri wou asa nondriya suwe yowu, kahaleh? Ndre wou androisi koyau, pe yowu hang wou koyau, kahaleh? 39 Pe yowu nime wou amwa, ndre aro nondriya kou, pe yowu sa koyum wou, kahaleh?'

40 Pe King andre kisomwiy, kipa, 'Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, sehe melit wawu mbusiy iya kili nali hu aro, mepo ngalahu pwi masih, ara wawu mbusiy isa kili yo.'

41 Pwen King andre kipwai kiya kili hu mepo huya pwen te niman kamou, kipa, 'Akaya mawen kili yo; Ngindrai kiniten ana wawu. Wawu kaya nondriya mwan mepo andre kinto-kinto, mepo Ngindrai kinmwaniyaniy pwen ata Sinai pe hu angelou tan. 42 Paratesah, yo umundrui pe wawu kanhang yo hapesah para kuyan pwi. Pe koyu isapak, pe akanhang yo hapesah para kuyin pwi. 43 Yo tehe lah hamou, pe wawu mbuwali wawu para kusa nondriya suwe wawu. Yo undroisi koyau, pe wawu kanhang yo koyau pwi. Yo umwa, pe uro nondriya kou, pe wawu kansa pwokarani yo pwi.'

44 Pe andre hu kasomwi yiy, hu kapa, 'Yapan, yowu nime wou amundrui, ndre koyum isapak, ndre wou lah hamou, ndre androisi koyau, ndre amwa, ndre aro nondriya kou, pe yowu kansopwat wou pwi, kahaleh?'

45 Pe andre kisomwiy, kipa, 'Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, sehe melit akanmbusiy kinna kili hu mepo ngalahu pwi masih aro pwi, ara akanmbusiy kinsa kili yo pwi yi.'

46 Pwen hu ndramat aro, ara andre hu kaya mawen pe kawiri kora nopwaran mepo andre kinto-kinto. Hapeko yihu ndramat imwonen, ara andre hu kawiri taleh mepo andre kinto-kinto."

26

Humburi nongan para katingundru Yesu

1 Pe iro mwonen Yesu iwong iya hu melit masih kene aro ihipwen, pwen ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, 2 "Wawu pahasaniy, tehe lenge Pasopa, ara lang maluwoh o hira ndron—pe Noru Ndramat, ara andre hu kaiki yiy kiya nimahu ndramat para hu karapaingi yiy kiya kei tondrih."

3 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane kol, ara husa rawurehu husa nondriya suwe pris ihohin ta hu pris masih kene, ngalan Kayapas. 4 Pe huro mburi nongan pe huro ten lohongai kokohe para kambultuwe tahatini Yesu pe katingundrun. 5 Pe hupa, "Hapeko mbuna tukambusiy kiro nondriya Yon, matisan hu ndramat karambumbuwat pe karahatai."

Pihin hamou itilingi ndraikei iya paya Yesu iro kol Petaniy

6 Pwen Yesu iro kol Petaniy, iro nondriya seu ta ndramat hamou mepo ngara hu kapohowe yiy, Simon ndramat para Mwamwa Kawa. 7 Pe pihin hamou isa kili yiy iyapolo pwisi ndraikei sih mepo ndraikei mangonohon

layin iro aliy, pe kenne ndraikei ara, ara namandran iya. Pe Yesu iyeroh ngilse keyau, pe pihin ara, ara itilingi ndraikei ara iya payan.
8 Pwen iro mwonen ndramiran hu, hunimei, ndrinahu, ara ilokuh. Pe husok, hupa, “Paratesah pe itilingi ndraikei mangonohon layin ara, ara iya mwaihei opu? 9 Ndraikei mangonohon layin aro, ara ilahiy para kapopehei kiya aliy kiya singayai namandran, pe kaiki singayai para aliy kiya kili hu ndramat mepo hundroisiy.”
10 Pe Yesu iyirowe tesah mepo huro wong iya aliy, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Paratapeh pe wawu tora wong ana pihin aro? Yiy, ara imbusi kultuw hiyan iya isa kili yo. 11 Yihu ndramat mepo hundroisiy, ara andre hu koro polo wawu lang masih, hapeko yo, ara andre kunto polo wawu waiye pwi. 12 Pihin aro itilingi ndraikei mangonohon layin aro isa mondro, ara imbusiy para kimwaniyani yo para toniyo. 13 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, hape aleheh nondriya kol pwan masih mepo hu kaya, pe hu kapohowe nongan hiyan aro kiya aliy, pwen tesah pihin aro kinmbusiy, ara andre hu katiyani tiyeyan, pe kalohongani yiy.”

Yutas ipa hiyan para hu katingundru Yesu

14 Pwen hamou tahu Songui Pe Lumou—mepo hupohowe ngalan Yutas Yiskariyot—ara iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, 15 pe isok, ipa, “Wou andre aiki tesah kisato kapa kuratuni Yesu, pe kuiki yiy kisa nima wawu?” Pwen pe husomwi yiy, pe husowani yiy iya sombule silwa matingui. 16 Pe iro lang ara iya, Yutas iro ten sehe sai hiyan para kiyki Yesu kiya nimahu.

Pasopa ta Yapan

17 Iro nondriya lang imu para Yon para Lang Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi, hu ndramira Yesu husa kili yiy pe husok, hupa, “Wou anamiliy para yowu karamwaniyani anandrinai tam para ayan kiro lenge Pasopa, kiro hape aleheh?”
18 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Akaya nondriya kol namandran, pe akaya kili ndramat aro, pe akapwai kiya kili yiy, akapa, ‘Ndramat para Hinonou ipa toro: Pakeh nakisa rahihini lenge ara. Pe yo nakulohongani lenge Pasopa kiyapolo ndramiro hu koro suwem.’ ” 19 Pwen pe ndramiran hu humbusiy tehe Yesu kinpomwanye kinna kili hu, pe humwaniyani hu melit para Pasopa.
20 Pwen kol ipiyah, pe Yesu iyeroh ngilse keyau, iyapolo hu Songui pe Lumou. 21 Pe huro namnam manau pe ipwai, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hamou tawawu andre kiratuni yo.”
22 Pe ndriyahu ara ipworu namandran iya, pe hamou iro pwassohi nongna hamou iya kili Yesu, huro pa, “Yapan, andre yo, ndre?”
23 Pwen Yesu ipwai, ipa, “Yiy mepo kintaimani niman kinna nondriya pwelekei sura yo, ara andre kiratuni yo. 24 Noru Ndramat, ara andre kiyau ndruwa nongan tehe pwayan kinpwai, pe kintiyani tiyeyan. Hapeko toimwa sehe ndramat mepo andre kiratuni Noru Ndramat! Iya hiyan masih iyata ndramat ara, kapa tinan kinmwalahiy kinna tan pwi.”
25 Pwen Yutas, ndramat mepo nakiratuni Yesu ara, ara ipa, “Ndramat para Hinonou, andre yo, ndre?”
Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Tehe anpwai ara.”
26 Pe iro mwonen huro namnam, Yesu iwiri ndrinanohun pe itoholiy, pe iramburingiy, pe iykiy iya kili ndramiran hu, pe ipa, “Akawiriy pe akainiy; iye ara nombuwe.”

27 Pwen iwiri pweniu wain sih, pe irawuloh iya kili Ngindrai, pe iykiy iya
kili hu, pe ipa, “Wawu masih kene, akayin kiyau aliy. 28 Iye ara ndreye para
tapaniu,* mepo utilingiy para kisopwat hu ndramat soyon, para kitali hu
pakut mwomwan tahu. 29 Yo upwai isa kili wawu, kiro mahapo kiya, andre
kunyin kiyau ndrunu mbuwa wain iye paiwe pwi, kipoo kuyin kiyasura
wawu kiya nimnim howen kiro nondriya kolo king ta Tomo.”
30 Pe hupowaliy sahin ihipwen, pwen huyau huya Ngondron para hu
Holip.

Yesu iranonoye tehe Pita andre kipa tehe ikowu tan

31 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa,
“Nepo kiping, tunan yo ko, andre wawu masih kene kahandrundru pe
akatali yo. Paratesah, pwayan kinpwai pwen, kinpa toro:
‘Andre kutingundru ndramat para pwokereya hu sipsip, pe andre hu
sipsip kamasumbuwe.’†
32 Hapeko kamulan kutine, ara andre kuro mu kili wawu kuya Kaliliy.”
33 Pe Pita isomwi yiy, ipa, “Konan kapa tunan wou, pe yihu masih kene
aro hu kahandrundru, hapeko yo, andre kunhindrundru satam pwi.”
34 Pe Yesu ipwai iya kili Pita, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wou, tehe
nepo kiping, pe tutut kintang mapu, andre apwai maporotisap tehe akowu
to.”
35 Pe Pita ipwai, ipa, “Konan kapa kumat kiyasura wou, hapeko andre
kunpwai tehe ukowu tam, ara pwi yoh.” Pe ndramiran hu masih, ara
hupwai iyawule tehen aliy yi.

Yesu itohun iro Ketsemani

36 Pwen Yesu iyau iyapolo ndramiran hu huya pinge holip hape, mepo
hupohowei Ketsemani. Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Akorompwan iye, pe
yo kuya yoro kuya tohun.” 37 Pe iwiri Pita iyapolo NdraSepetiy malmou
huyapolo yiy. Pe iro hingorowe ngandran, pe ndriyan ara iroporu. 38 Pwen
pe yiy ipwai iya kili hu, ipa, “Ndriyo, ara iporu namandran iya, pe pakeh
tehe pakumat. Akoro iye kiyapolo yo, pe mara wawu kiro.”
39 Pe iya hangoh hape mendreheh, pe iyos te kombuyen iya pwan pe
itohun, ipa, “O Tomo, kapa ilahiy, pwen awiri pweniu iripo kili yo aro
kiya mawen. Hapeko mbuna kiho ndruwa namiliwo, konan; oho ndruwa
namiliwam.”
40 Pwen imui iya kili ndramiran hu matimou, pe inime hu huro matin.
Pwen pe ipwai iya kili Pita, ipa, “Wawu kanlahiy para mara wawu kiro, pe
akoro memere kiyapolo yo kiho paramwandrai sih o, ndre? 41 Mara wawu
kiro pe akatohun, pwen pe andre wawu kanyos kanna nondriya nohonou
pwi. Weleso ita mwoiwa wawu, hapeko nombuwe wawu, ara imbuyei.”
42 Pwen iya mawen poroluwoh i, pe itohun, ipa toro: “O Tomo, kapa
kinlahiy para awiri pweniu iripo kili yo aro kinna mawen pwi, andre kipoo
kuimwiy, hiyan, oho ndruwa namiliwam.”
43 Pwen imui isa, pe inime hu kanmatin paiwe yi, paratesah, marahu
inun. 44 Pwen itali hu huro, pe iyau iya mawen porosih i, pe iya tohun
porotoyoh i, pe iho ndruwa totohun tan para mamu ko.
45 Pwen imui iya kili ndramiran hu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu
tora matin pe tora ngoh manau, ndre? Akanimei, lang kinsa pakeh pe
Noru Ndramat, ara yihu nakaratuni yiy kiya nimahu ndramat pakut tahu

* **26:28:** Hu puk tiken hupa “tapaniu howen” † **26:31:** Sekarayah. (Zechariah) 13:7

mwomwan. 46 Akatine, tukayau! Akanimei! Ndramat nakiratuni yo, ara kinsa!”

Humbultuwe tahatini Yesu

47 Pwen Yesu iro wong manau, pe Yutas, hamou tahu Songui pe Lumou, ara isarayah. Yiy iyapolo hu ndramat soyon iya husa iyasura hu semela pahun niwen pe hu parakei. Hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane hu ndramat, ara hupwandrisa hu husa. 48 Pe ndramat mepo nakiratuni yiy, ara kinpomwanye kinna kili hu kinna kaipisa melit handra, pe ipa toro: “Ndramat mepo nakurahunghung kiya kili yiy, ara yiy ara kopu; akambultuwe tahatini yiy.” 49 Pe Yutas iya mwonen iya kili Yesu pe irawulohani yiy, ipa, “Yoping, Ndramat para Hinonou!” Pwen irahunghung iya kili yiy.

50 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Kowase, ambusi tesah mepo asa iya aliy.” Pwen hu ndramat ara, huhulun husa kili Yesu, pe hupwahatini yiy, pe humbultuwe tahatini yiy.

51 Pwen o, susuya Yesu hamou, ara niman iya semela pahun tan, pe iluwiy isa ngawan, pe isondriti ndrainga ndramat para pwandrendres ta pris ihohin ta hu pris masih kene, ara imut.

52 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Aiki semelam kimui kiya nokun. Paratesah, hu mepo hupo pahun iya semen, ara andre hu kamat kiya semen. 53 Wou akowu tehe ulahiy para kuyoh kiya kili Tomo, pe kihilingi yo, pe porosih o, andre kipwandrisa hu angelou soyon mepo ndromwoyahu iramwaitini mapuandrtingui pe lupou (72,000),‡ ndre? 54 Hapeko kapa kumbusiy tehen tora, pwen Nongan Haiyan ta Ngindrai mepo kinpwai tehe andre kirayah tehen toro, ara andre kirayah mannan tapeh?”

55 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyon iya, ipa, “Yo ngara kuya mu kili hu ndramat para kangas marapahun, pwen pe wawu sa iyapolo hu semela pahun niwen, pe hu parakei para kasa mbultuwe yo, ndre? Lang masih ngara kurompwan nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe ngara kuro hinuwani hu ndramat, pe wawu kansa mbultuwe tahatini yo pwi. 56 Hapeko hu melit masih aro, ara irayah para hu nongna hu poropet mepo kantatuluwiy, ara karayah mannan.” Pwen hu ndramira Yesu ara hutali yiy pe huwop topwei.

Yesu iro tine mbulmara hu Sanhetrin

57 Pwen yihu mepo humbultuwe tahatini Yesu, ara huwiri yiy iya suwe Kayapas, yiy pris ihohin ta hu pris masih kene. Pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu yapane kol, ara hu kansa rawurehu pwen huro aliy. 58 Pe Pita, ara iho ndruwa Yesu, hapeko iho ndron mwanan hape. Pe iya tusuye iya kowa yumwa pris ihohin. Pwen isong iya nondriyan, pe impwan iyapolo hu makundrayin, para kinime tesah nakirayah.

59 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, iyasura hu Sanhetrin masih tahu Yutah, ara huro ten lohongai pwasoyou iya tesah Yesu kinmbusiy; pwen pe tunan ara ko, andre hu kalahiy para katingundrun kimat. 60 Pe konan hu ndramat soyon para tasusut nongan pwasoyou iya kili Yesu, ara husa, hapeko yihu Sanhetrin, ara huten lohongai ndrit.

Pwen iyamulan hilu ndramat malmou hilsa, 61 pe hilpa, “Ndramat aro ipa, ‘Yo ulahiy para kuloiwani yumwa totohun namandran ta Ngindrai, pe kiho nondriya lang maroyoh o, andre kupuliy paiwe.’ ”

‡ **26:53:** Eng: twelve legions

62 Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ara itine pe ipwai iya kili Yesu,
ipa, “Wou andre asomwiy, ndre pwi? Aripo sehe titiye mepo hu ndramat
aro topo ratuni wou iya aliy?” 63 Hapeko Yesu ihun o iro.
Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ara ipwai iya kili yiy, ipa, “Yo
upwatisingiy isa kili wou, para arandrangan kiya ngala Ngindrai mwalen
—kiya, apwai ndrokonan kisa kili yowu, wou ara Kristus, Noru Ngindrai,
ndre pwi?”
64 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Tehe anpwai ara. Hapeko upwai isa kili
wawu masih kene toro: Lang itapo isa kamulan, wawu andre kanime Noru
Ndramat kirompwan kiyapwen te nima Ngindrai mot, mepo yiy Pwokeyan
Masih, pe andre kisa kiho ndrita hu kokom para yang.”
65 Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ara ile koiwen pe, ipa,
“Yiy kinpwasisiman ana Ngindrai! Paratesah andre tukaten hu ndramat
para kapwokeyani nongan i? Akanimei! Wawu kanhilingiy mahapo tehe
kinpwasisiman ana Ngindrai. 66 Wawu lohonganiy tapeh?”
Pe husomwiy, hupa, “Yiy ilahiy para kimat kiya nongnan ara.”
67 Pwen husokombunuhi mbulmaran, pe hu hukuwani mbutimahu pe
hurayi yiy iya aliy. Pe hayah tahu, ara huhusili yiy. 68 Pe hupa, “Kristus,
kapa wou poropet hamou, pwen apwai: hiyeh iripo rayi wou eh?”

Pita ipa ikowu ta Yesu

69 Pwen Pita iyempwan ngawan, nondriya kowa suwe pris ihohin, pe
pihin hamou para poya mbulen isa kili yiy, pe ipa, “Wou aro sura Yesu para
Kaliliy yi.”
70 Hapeko Pita ipwasarahaniy iro mbulmarahu masih, ipa, “Ukowu sehe
nongan atapwai.”
71 Pwen pe iyau iya poho mara karam para kowa seu ara, pe pihin hamou
i inime yiy pe ipwai iya kili hu ndramat huro ara, ipa, “Ndramat aro ara iro
sura Yesu para Nasaret.”
72 Pe Pita irandrangan pe ipwasarahaniy paiwe, ipa, “Yo ukowu ta
ndramat ara.”
73 Iyamulan hape yi, yihu mepo huro tine ara, ara huya kili Pita, pe hupa,
“Pe wou ara hamou tahu yi, paratesah, mbulukoyum, ara iyingani wou.”
74 Pwen iten anan pe irandrangan iya kili hu, ipa, “Yo ukowu ta ndramat
ara!” Pe hape pwi ko, tutut irang.
75 Pwen Pita ilohongani nongna Yesu mepo kinpwai, kinpa, “Tutut
kintang mapu, andre apwai maporotisap tehe akowu to.” Pwen iyau iya
ngawan pe iya rang turuwe yiy.

27

Yutas mbukenan indrusuwan

1 Pwen makohuping o, hu pris masih mepo huhohin ta hu pris masih,
pe hu yapane hu ndramat, ara humburi lohongai para katingundru Yesu
kimat. 2 Pwen huwasi yiy pe huluwani yiy iya mawen, pe huyaiki yiy iya
kili Pailat, yiy mepo pohon para kol namandran iya ara.
3 Pe iro mwonen Yutas, mepo kintatuni Yesu, ara inimei tehe hu
kanmburi lohongai para kaiki koran kiya ndrita Yesu, pwen hingorowan
iramari yiy iya namandran iya, pe iyaiki sombule silwa matingui ara, imui
iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane kol. 4 Pe ipa,
“Yo kunmbusi pakut mwomwan, paratesah, yo kuntatuni ndramat mepo
kinmbusi handra mwomwan pwi.”

Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Ara handra lohonga yowu pwi; kinna konam ara.”
5 Pwen pe Yutas ihindrikirani singayai ara, ara iya nondriya yumwa totohun namandran, pe iyau. Pwen iyau iya mawen, pe iya ndrusuwan.
6 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, ara hulokihi hu sombule silwa ara, pe hupa, “Nongan para pwahanou ipwai tehe singayai aro, ara kenne ndreye ndramat mepo kanitingundrun ara. Pe nonombun para kaikiy kiya ndrohonoku singayai para yumwa totohun.” 7 Pwen humburi lohongai para kawiri singayai ara, pe karapaya pwan ta ndramat para peneya kohoi, para kirayah ndrohonoku tona hu ndramat para mawen. 8 Pwen tehen tora ko, pwan hape ara, hu ngara kapohowe ngalan ara Ndroho Ndrondroi, iro tandrohongan ara, ipoo isa matnen mahapo. 9 Pwen nongan mepo poropet Yeremayah kinpwai kinna, ara kintayah mannan, ipa toro: “Huwiri hu sombule silwa matingui, kennen mepo yihu ndramira Yisrayel kaniykiy para sowa ndramat ara, 10 pe huwiri singayai ara, pe hurapaya pwene ndramat para peneya kohoi, tehe Yapan kinpwandrandrahaniy kinsa kili yo.”

Yesu iro tine mbulmara Pailat

11 Pe Yesu iro tine mbulmara Pailat, pe Pailat isok yiy, ipa, “Wou king tahu Yutah, ndre?”
Pe Yesu isomwiy, ipa, “Tehe anpwai ara.”
12 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane kol, ara hu tasusut nongan iya kili Yesu, hapeko kinsomwi hu pwi. 13 Pwen Pailat isok yiy, ipa, “Wou anhilingi titiye soyon mepo hutora tasusut isa kili wou pwi, ndre?” 14 Hapeko Yesu kinsomwi handra nongan mepo huro tasusut iya kili yiy, ara pwi masih—pe imbusi Pailat irapayan ndrit.
15 Kiro mwonen Yon Para Pasopa nondriya hayou sih tehe sih, Pailat ngara kitali ndramat hamou kiro nondriya kou kisa ngawan. Hu ndramat masih ngara hu karakinima sehe ndramat mepo hunamiliy para kisa ngawan, pwen Pailat andre kitali ndramat ara. 16 Iro lang ara, ndramat hamou iro kou, ngalan Parappas,* kultuwayin ara mwomwan masih, pe hu ndramat hupahas iyatan. 17 Pwen pe iro mwonen hu ndramat soyon hu kansa rawurehu, Pailat isok hu, ipa, “Wawu namiliy para kutali hiyeh ta hilu malmou aro kisa kili wawu, Parappas ndre Yesu mepo hupohowe yiy Kristus?” 18 Pailat ipahasaniy tehe huiki Yesu iya niman, paratesah, humaimai anan.
19 Pailat, ara irompwan manau ndrita pwapwai ndrohonoku tamwaniye, pe nambuyun ipwanos nongan iya kili yiy, ipa toro: “Wou mbuna ambusi hapesah kiya kili ndramat mepo kinmbusi handra mwomwan pwi ara, paratesah, yo unihiyani yiy lang nepo ko, pe imbusi yo uhungoruwe ngandran namandran iya.”
20 Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu yapane kol, ara hurakekeyani hu ndramat soyon para hu kasok Pailat para kitali Parappas, pe kipwai para hu katingundru Yesu.
21 Pwen Pailat isok hu, ipa, “Hiyeh ata hilu malmou aro wawu namili para kutali yiy kisa kili wawu?”
Pwen husomwiy, hupa, “Parappas.”
22 Pe Pailat isok, ipa, “Pwen, yo andre kumbusi tapeh kiya kili Yesu, mepo hupohowe yiy Kristus?”
Pe hu masih husomwiy, hupa, “Karapaingi yiy kiya kei tondrih!”

* **27:16:** Ngalan handra yi ara Yesus Parappas; Eng: Jesus Barabbas; TP: Jisas Barabas

23 Pe Pailat isok, ipa, “Paratesah? Yiy imbusi sehe kultuw mwomwan?”
Hapeko hupalngai namandran iya, hupa, “Karapaingi yiy kiya kei tondrih.”
24 Pe Pailat, ara ipahasaniy tehe andre yihu kanhilingi yiy pwi. Hapeko huro tambumbuwat pe hu pakarahatai. Pwen iwiri ndran pe isungani niman iro mbulmarahu, pe ipa, “Ndreyen andre kinto nimo pwi! Kinna kona wawu ara!”
25 Pe hu ndramat masih husomwiy, hupa, “Ndreyen, ara kinna kona yowu pe ndraye yowu hu.”
26 Pwen itali Parappas iya kili hu Yutah. Hapeko ipwai para hu ndram kamwiriyani Yesu, pe iyki yiy iya nimahu para hu karapaingi yiy kiya kei tondrih.

Hu ndram hupwasimiri Yesu

27 Pwen hu ndram ata kapman, ara huwiri Yesu iya nondriya suwe kapman, pe hu ndram para pahun masih husa rahakowan. 28 Pe huhutasak iya koiwen, pe husuluye yiy iya koyau laman hamou. 29 Pe huwiri malkei hamou maporon, pe hurakayaniy tehe kasapai ta king, pwen huikiy iya payan. Pe huiki nes sih iya niman mot, pe hutukuruhu huro mbulmaran, pe hupwasimiri yiy, hupa, “O yapane yowu, wou king tahu Yutah!” 30 Pe husokombunuhi yiy pe huwiri nes ara, pwen huti payan ken iho ken. 31 Hupwasimiri yiy ihipwen, pwen hutali koyau laman ara isa mawen kili yiy, pe husuluye yiy iya koiwen mbukenan. Pwen huluwani yiy iyau iya mawen, para hu kaya rapaingi yiy kiya kei tondrih.

Hurapaingi Yesu iya kei tondrih

32 Pwen huropo huya ngawan pe hupohonani ndramat hamou para kol namandran Sairini, ngalan Simon. Pe hurakekeyani yiy para kikuni kei tondrih ta Yesu. 33 Pe husa hape aleheh mepo hopohowei Kolkota, (mbulndroiyi nongan ara, ara ipa, Ndroho Ndruwi Paya Ndramat). 34 Pe huhang Yesu wain, mepo kansulyaniy kinnapolo ndran ngahan, para kiyin, hapeko ihingoruwe kanan, pe mbuwalin para kiyin. 35 Pe hu kantapaingi yiy kinna kei tondrih ihipwen, pwen hunonoyou satu para karahihiri koiwen.† 36 Pe hurompwan ara, pe huro memerani yiy. 37 Pe huratuluwi nongan para koran, pe huikiy iho ndrita payan, ara ipa toro: “ARO, ARA YESU, KING TAHU YUTAH.” 38 Pe hilu ndramat malmou para pahana, ara hurapaingi hilu hilho polo yiy, hamou iyapwen te niman mot, pe hamou iyapwen te niman kamou. 39 Pe hu ndramat huropo husayau, ara hupwasimiri yiy, pe hupatumbuye payahu iyatan, 40 pe huro pa, “O, wou mepo apa andre aloiwani yumwa totohun namandran, pe kiho nondriya lang maroyoh o, andre apuliy paiwe, kiya, asopwat wou mbukenam! Kapa wou Noru Ngindrai, pwen asapwan kei tondrih!”
41 Pwen tehen aliy opu, hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu yapane kol, ara hupwasimiri yiy. 42 Pe hupa, “Yiy kinsopwat hu hayah, hapeko kinlahiy para kisopwat yiy mbukenan pwi! Yiy, ara King tahu Yisrayel! Mahapo ko, kisapwan kei tondrih, pwen andre tukapwotisingi lohonga rou kiya kili yiy. 43 Lohongan ipwotisingi Ngindrai, pwen mahapo Ngindrai kisopwat yiy, kapa kinamili yiy. Paratesah, kinpwai, kinpa, ‘Yo Noru Ngindrai.’ ” 44 Pwen tehen aliy opu, hilu ndramat para pahana mepo hurapaingi hilu iya kei tondrih hilho polo yiy, ara hiluro hindringndring anan.

† **27:35:** Puk Waliy (Psalm) 22:18

Yesu imat

45 Pe paramwandrai iho ndrokololang, pwen kol ilokuh ipoo iya piyahon,
pe paramwandrai iya iho tehe maroyoh. 46 Pe paramwandrai iya iho tehe
maroyoh, pe Yesu iwayeh pwokeyan iya, pe ipa, “Eli, Eli, lama sapaktani?”—
Nongan aro, iya nongna kolon, ara ipa toro: “Ngindrai to, Ngindrai to,
paratesah antali yo?”
47 Pe iro mwonen yihu hayah huro tine pakeh ara huhulingiy, pwen hupa,
“Yiy ita yoh Eliyah.”
48 Hape pwi ko, hamou tahu ingap iya, pe iwiri nanmam. Pe itaimaniy
iya wain susuwen, pe iwasiy iya kou sih, pe ihiriy iya kili Yesu para kiyin.
49 Pe hu masih tahu, ara hupa, “Kiro tahandren tora. Tukoro pe kanimei
na, matisan Eliyah kisa pe kisopwat yiy.”
50 Pwen Yesu iwayeh pwokeyan paiwe, pe itali mwoiwan iyau pe imat.
51 Iro mwonen paramwandrai ara ko, ndrihiyap namandran iho ndrun-
gak nondriya yumwa totohun namandran, ara ilen iya maltoh. Ilen iho
paingan, pe isandrek isa pwan. Pe kol pwan inunuw, pe hu pat ara
humbuterenging. 52 Pe hu ngat sou para tona ndramat, ara hute, pe
nombuwe hu ndramat haiyan soyon mepo hu kanmat, ara husa tine paiwe.
53 Pe husa ngawan ngarehu, pe iyamulan para Yesu isa tine paiwe, yihu
ndramat ara, ara huya nondriya kol namandran haiyan Yerusalem, pe
huyarayah huya kili hu ndramat soyon.
54 Pe iro mwonen ndram mepo ihohin tahu ndram masangat, pe hu mepo
huro memerani Yesu, ara hunime nunuw, pe hu melit masih kantayah,
pwen hunoh turuwehu, pe hupa, “Ndrokonan masih, yiy Noru Ngindrai!”
55 Pe hu pihin soyon huro ariya, pe huro ndron mwanan hape pe huro
nimnim. Hu pihin ara, huho ndruwa Yesu huro Kaliliy pe husa, para hu
kapwokere yiy. 56 Pe iro mwalinga hu pihin ara, ara Mariya para Maktala,
pe Mariya tina Yamis hilu Yosep, pe tina NdraSepetiy malmou.

Huiki nombuwe Yesu iya ngat

57 Pwen kol iro piyah, pe ndramat hamou menmenan soyon para kol
Aramatiya, ngalan Yosep, ara isa. Pe yiy kintayah ndramira Yesu hamou.
58 Pe iya kili Pailat, pe isok para kiwiri nombuwe Yesu, pwen Pailat
ipwatisingiy iya kili hu ndram para hu kaiki nombuwe Yesu kiya kili Yosep.
59 Pe Yosep iwiri nombuwe Yesu, pe isumwai iya koyau hamou howen, 60 pe
iyaikiy iya nondriya ngat sou howen atan mbukenan mepo kinsoyei pwen
iro. Pe itiriyani pat sih namandran iya, pe iwari pohomara ngat ara, iya
aliy, pwen iyau. 61 Pe Mariya para Maktala iyasura Mariya hamou i, ara
hilrompwan iyapwen haroh para ngat ara.

Hu ndram huro memerani ngat

62 Pwen Lang Para Ponokule Sapat ihipwen, pe iya lang sih i, hu pris
huhohin ta hu pris masih kene pe hu Parisiy, ara huya kili Pailat. 63 Pe
hupwai iya kili yiy, hupa, “Namandran, yowu lohonganiy tehe ndramat
para pwandrandraman ara, ara mapu kinmat, yiy ipa, ‘Lang maroyoh
kihipwen, andre kusatine paiwe.’ 64 Pwen pe apwatisingi nongan para
koro memerani ngat, kipoo kiya lang maroyoh. Matisan ndramiran hu, ara
hu kasa, pe kapahanowe nombuwen, pe hu kapwai kiya kili hu ndramat
tehe yiy kintine paiwe. Pwandrandraman aro, ara andre kiramwaitini
pwandrandraman para mamu.”
65 Pe Pailat isomwi hu, ipa, “Akawiri hu ndram pe akaya mbusi sehe melit
mepo wawu lahiy para kambusiy, para akoro memerani ngat kiya hiyan.”

66 Pwen pe huya singori ngat para tona ndramat ara, pe hurapairani kinima
songot iro pat, pe huiki hu ndram para hu koro memeraniy.

28

Yesu itine paiwe

1 Iyamulan para lang Sapat, pe lang iro mbungahiy, para lang iho mu para
sandre sih, pwen Mariya para Maktala pe Mariya hamou i, ara hilya para
kaya nime ngat.
2 Pe indrou pwi ko, nunuw namandran iya irayah, paratesah, angelou
hamou ta Yapan iyau kol paingan yang isa pwan, pe iya ngat pe itiriyani
pat iya mawen, pe impwan ndritan. 3 Pe kaipisan tehe kamit, pe koiwen ara
pallen iya tehe koh. 4 Pe hu ndramat para memere, ara hunoh turuwehu
iyatan, pe hulelen pe mwensehu, ara hurayah tehe hu ndramat kanmat.
5 Pe angelou ipwai iya kili hilu pihin malmou ara, ipa, “Walu mbuna
alkanoh, paratesah, tono tehe walu tora ten Yesu mepo hu kantapaingi yiy
kinna kei tondrih. 6 Yiy kinto iye pwi, yiy kintine, imwonen tehe kinpwai.
Walu kasa nime nokun mepo iyen aliy. 7 Kiya, walu kaleheleh pe kaya pwai
kaya kili ndramiran hu toro: ‘Yiy kintali kimat pe kintine paiwe, pe andre
kiro mu kili wawu kiya Kaliliy. Pe wawu andre kaya nime yiy kaya aliy.’
Kiya, yo kunese ndrainga walu ara.”
8 Pwen pe hilu pihin malmou ara, ara hilu himbuh o, hilyau hilya mawen
ngat. Pe hilu noh, hapeko pwesai namandran iwiri hilu, pe hilu ngap
para hilkaya tiyaniy kiya kili ndramira Yesu hu. 9 Pe indrou pwi ko,
Yesu ipohonani hilu, pe ipa, “Mandroulang!” Pwen hilya kili yiy pe hilu
mbultuwe ngondrokan, pe hilhiri ngalan. 10 Pwen Yesu ipwai iya kili hilu,
ipa, “Walu mbuna alkanoh. Walu kaya pwai kaya kili nali hu para hu kaya
Kaliliy, pe andre hu kaya nime yo kaya aliy.”

Tiyeya hu ndram para memerani ngat

11 Hilu pihin malmou, ara hilro tokai manau hilya, pe hu ndram hayah
para memere, ara huya nondriya kol namandran, pe huya tiyaniy iya kili
hu pris huhohin ta hu pris masih, iya hu melit masih mepo hu kantayah.
12 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, ara huya rawure huyapolo
hu yapane kol, pe humburi lohongai, pe huiki singayai namandran iya,
iyata hu ndram. 13 Pe hupwai iya kili hu, hupa, “Wawu katiyaniy, akapa
toro: ‘Ndramiran hu, ara husa pinge ping pe hupahanowe yiy kinnau, iro
mwonen yowu ro matin.’ 14 Pe kapa titiye iye kiyarayah kiya ndrainga
pohon para kapman, pwen andre yowu karamwanye lohongan, pe wawu
andre kanwiri nopwaran pwi.” 15 Pwen pe hu ndram huwiri singayai ara,
pe humbusi tesah mepo hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu Parisiy,
hu kanpomwanye kinnata hu kinna aliy. Pe titiye aro, kinsilihi hu Yutah
masih, ita ipoo isa matnen lang mahapo yi.

Yesu iwong iya mbulen namandran masih para kambusiy

16 Pwen hu ndramiran songui pe hamou, ara huya Kaliliy, pe huya
ngondron mepo Yesu kinpwai para hu kaya aliy. 17 Pe iro mwonen hunime
yiy, ara huhuri ngalan, hapeko hu hayah tahu, ara lohongahu ihindrundru.
18 Pwen Yesu isa kili hu, pe ipa, “Pwoke nopwaran masih ita kol paingan
yang pe iripo kol pwan, ara Ngindrai kiniykiy topwei kinsa kili yo. 19 Pwen
ndroiyin aro ko, akaya pe akahanuwani hu ndraye ndramat masih kene
para hu karayah ndramiro. Pe akasumuluwani hu kiya ngala Tomo, pe
Norun, pe Mwoiwan Haiyan. 20 Pe akahanuwani hu para hu koho ndruwa

nongan masih kene, mepo kunpwandrandrahaniy kinsa kili wawu. Pe ndrokonan masih, yo, ara urupo sura wawu lang masih, kipoo kiya matne lang kiyahapwen.”

Mak
Nongan Hiyan Mak Iratuluwiy
English: Mark
Tok Pisin: Mak

Nongan Imu

Nongan imu para puk iye—***Nongan Hiyan Mak Iratuluwiy***—ara ipa toro, “Iye ara nongan hiyan ta Yesu Kristus, Noru Ngindrai.” (1:1) Iripo nondriya puk iye, ara Mak iratuluwiy tehe Yesu ara ndramat hamou mepo pwoke tan namandran iya, pe ilahiy para kimbusi mbulen masih handra-handra. Itiyaniy tehe Yesu ihinuwani hu ndramat iya nongnan pwokeyan pe tahakulan, pe irasses hu payit huyau iya pwoke tan, pe ngara kitali hu pakut mwomwan tahu ndramat. Yesu ara ipohowe ngalan mbukenan tehe toro: “Noru Ndramat”. Pe yiy ipwai tehe isa kol pwan, ara para kiyki mwoiwan para kikonuh hu ndramat soyon iya (10:45).

Mak itiyani nongan soyon, iya mbulya Yesu, hapeko kinwong soyon pwi, kinna hu nongan Yesu iwong iya aliy para kihinuwani hu ndramat, ara pwi. Mamu, Mak itiyani titiye para mbulya Yohanes Ndramat para Paptais, pe titiye ta Yohanes isumuluwani Yesu, pe titiye ta Sinai pakipakarawani Yesu. Iyamulan itiyaniy tehe Yesu koyun isikirani hu ndramat mepo huro kuni nopwaran handra-handra, pe isopwat hu, pe itiyani nongnan iya kili hu. Mamu, hu ndramira Yesu, ara hukowu iya ndroiyi hu melit Yesu iro mbusiy. Hapeko huro po lohongai kili yiy tahape-tahape.

Pe Mak itiyani titiye tehe hu ndramat hayah ara huhungasi Yesu, pe huiki nopwaran namandran iya, iya kili yiy. Pe iya hapwen para puk ***Nongan Hiyan Mak Iratuluwiy***, ara itiyani titiye ta Yesu imat pe itine paiwe.

Yohanes Ndramat para Paptais,[*] ara iramwaniyani saya Yesu

1 Aro ara ndroiyi nongan hiyan ta Yesu Kristus, noru Ngindrai.
2 Poropet Yisayah kinratuluwiy pwen, ipa toro:
“Animei, yo andre kupwandrisa ndramat para sapiya nongno kiho mu kili wou,
pe andre kiramwaniyani meresayam.
3 Ngasa mbulukoyu hamou itayoh iyau kol ndrohoyin, ipa,
‘Karamwaniyani saya Yapan,
pe kasani meresayan kiro mwonen.’ ”
4 Pwen pe Yohanes Ndramat para Paptais, isa pe iro sumuluwani hu ndramat iyapwen te kol ndrohoyin, pe iro pohowe nongan para hu ndramat karapaiwani ndriyahu, pe kawiri paptais para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu. 5 Hu ndramat masih para Yerusalem iyasura hu ndramat para kol hakol-hakol nondriya kol namandran hape Yutiya ara huya kili Yohanes. Pe huya pohopoh iya hu pakut mwomwan tahu iya ngawan, pwen isumuluwani hu iya Ndran Yortan. 6 Yohanes, ara koiwen husoruwei iyau yomu kamel, pe kondrei irakayani kundrayin, ara humangsaniy iyau kapilo mbulmwakau. Pe ngara kiyan hu kaspou pe kunan para yangiy. 7 Pe iye, ara nongnan: “Ndramat hamou mepo nakisa kamulan, ara pwoke tan pwokeyan pe iho hin kili yo. Yo kunlahiy para kutukuruhu, pe kulombuli

[*] **1::** “paptais” iya nongna kol tahu Krik, ara ipa “sumuluwani.” Pwen ngala ndramat aro, “Yohanes Ndramat para Paptais”, ara iyinganiy tehe yiy ndramat hamou ngara kisumuluwani hu ndramat kiya ndran.

malkeye hatna pwelekan pwi. 8 Yo urupo sumuluwani wawu iya ndran,
hapeko yiy, ara andre kisumuluwani wawu kiya Mwoiwan Haiyan."

Yohanes isumuluwani Yesu pe Sinai pakipakarawani Yesu

9 Lang sih aro, Yesu ipwen te Nasaret, kol hakol ita nondriya kol
namandran hape Kaliliy, pe isa kili Yohanes. Pwen Yohanes isumuluwani
Yesu iya Ndran Yortan. 10 Yesu itine iro ndran iropo isa paingan, pe
hape pwi ko, inime yang ite, pe Mwoiwa Ngindrai isa pwan kili yiy tehe
nombuwe pai hamou. 11 Pwen ngasa mbulukoyu hamou iyau kol paingan
yang isa, pe ipa, "Wou ara Noru, pe ndriyo imbuluhi wou. Yo upwes satam
namandran iya."

12 Indrou pwi, Mwoiwa Ngindrai ipwandrisa Yesu iya kol ndrohoyin.
13 Iya iyen aliy iya matne lang mahaangui, pe nondriya lang mahaangui
ara, Sinai isa pe pakipakarawani yiy. Yesu iro aliy iyasura hu kan puyap,
pe hu angelou husa pe husopwat yiy.

Yesu iyoh ndramiran hu hayah

14 Iyamulan para Yohanes iya nondriya kou, Yesu iya nondriya kol
namandran hape Kaliliy pe ipohowe nongan hiyan ta Ngindrai. 15 Ipwai,
ipa, "Lang kintayah pwen, pe lenge king ta wawu, Ngindrai, ara kinsa
pakeh. Wawu karapaiwani kultuwayi wawu, pe lohonga wawu kipwo-
tisingi nongan hiyan."

16 Pwen porosih aro, Yesu iropo iya pwaki Ndran Makaiye Kaliliy, pe
inime Simon iyapolo nalin Andruw. Hilro piye kahu iya nondriya ndran
makaiye Kaliliy, paratesah, hilu, ara ndramat para poya ni. 17 Pwen Yesu
ipwai iya kili hilu, ipa, "Walu kasa koho ndruwo, pe andre kuhunuwani
walu para alkarayah ndramat para poya ndramat." 18 Indrou pwi ko, hilu
tali kahu ta hilu pe hilu ho ndruwa Yesu.

19 Yesu iropo iya hangoh hape, pe inime NdraSepetiy malmou, Yamis pe
nalin Yohanes. Hiluro nondriya ndroi hakou, pe hiluro soro hu kahu tahu.
20 Indrou pwi ko, iyoh hilu pe hilu tali tama hilu, Sepetiy. Tama hilu, iyapolo
ndramiran hu para poya mbulyan, ara huro ndron nondriya ndroi, pe hilu
ho ndruwa Yesu.

Yesu irasses payit hamou iya mawen

21 Pe huya kol hakol ngawan ngalan Kapernawum. Iro mwonen lang
Sapat† isarayah, Yesu iya nondriya yumwa totohun iro ara, pe iro hinuwani
hu ndramat. 22 Hu ndramat ariya, ara huro lohonge ndrit iya nongnan
mepo iro hinuwani hu iya aliy, paratesah, kinwong tehe hamou ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou tahu pwi, hapeko iro wong, ara
tehe ndramat mepo nongnan nopwaran. 23 Indrou pwi, ndramat hamou
iro nondriya yumwa totohun tahu, ara payit iro ndritan, pe iwayeh ipa,
24 "Yesu para Nasaret! Wou nasahaye yowu? Wou asa para apwalngani
yowu, ndre? Yo ara upahasani wou hiyeh—wou ara Ndramat Haiyan ata
Ngindrai!"

25 Pe Yesu ipalngai ana payit, ipa, "Amun opu! Pe atali yiy asa ngawan!"
26 Pe payit ileleyani ndramat ara, pe iwayeh pwokeyan iya, pwen itali yiy.

27 Pwen hu ndramat masih huro lohonge ndrit, pe hamou iro pwai iya
kili hamou, huro pa, "Aripo tesah? Hinonou handra howen ara—iyapolo
pwoke nopwaran! Ndramat ara ipwandrandrahani hu payit i, pe huhulingi

† **1:21:** Sapat ara lang andrtoyoh para ngohongoh; Eng: Sabbath; TP: Sabat

nongnan.” 28 Pwen pe nola Yesu, ara ingau, pe hape pwi ko, isilihi kol masih
ita nondriya kol namandran hape Kaliliy.

Yesu isopwoyani hu ndramat soyon

29 Iro mwonen hutali yumwa totohun husa ngawan, hurukai huya sura
Yamis hilu Yohanes huya seu ta Simon hilu Andruw. 30 Huya pe nossu
Simon imwa, pe mandran ingandrah pe iye pwan. Yesu iya pe hutiye
ndraingan. 31 Pwen Yesu iya, pe imbultuwe niman, pe isoli yiy itine. Pwen
pe mandran mepo iro ngandrah, ara itali yiy. Pwen itine pe ipo mbulyan.

Yesu isopwayani hu ndramat soyon iya huya hiyan

32 Kol kinpiyah pwen, pe paramwandrai kinna lai, pwen pe huwiri
hu ndramat masih humwa, pe hu ndramat masih mepo hu payit huro
ndritahu, ara husa kili Yesu. 33 Hu ndramat masih para kol aro, husa wule
huro pohomara karam. 34 Yesu isopwoyani mwamwa handra-handra tahu
ndramat soyon iya, pe irasses hu payit soyon iya, huya mawen. Hapeko
Yesu isiyi poho hu payit para hu mbuna kawong, paratesah, hupahasani
yiy hiyeh.

Yesu iya tohun iya kol hape lohowayin

35 Makohuping para lang sih, pe kol imbungahiy, Yesu itine pe iyau iya
kol hape imanun mepo ndramat aliy pwi; pwen iya pe iro tohun. 36 Pwen
Simon iyasura yowen hu ara huya ten yiy. 37 Pwen hukahi Yesu pe hupwai
iya kili yiy, hupa, “Hu ndramat masih huropo ten wou.”
38 Yesu ipwai imui iya kili hu, ipa, “Worou tukaya hu kol hayah men-
dreheh pakeh, para kuya tiyani nongan kiya kili hu yi. Ndroiyin ara ko,
usa iya aliy.” 39 Pwen iya kol namandran hape Kaliliy masih, pe iro pohowe
nongan iya nondriya hu yumwa totohun tahu, pe iro rasses hu payit huyau.

Yesu isopwayani ndramat hamou mwamwa kawa iro kili yiy

40 Pwen ndramat hamou mepo mwamwa kawa‡ iro mandrakuyun, ara
isa pe itukuruhu iya mbulmara Yesu, pe ipa, “Kapa welem kiso, alahiy para
ambusi yo kurayah howen kiya mbulmara Ngindrai.”
41 Yesu ara, koyun isikirani yiy, pe niman iyah iya, pe iyahatek iyatan, pe
ipa, “Wele iso. Arayah howen.” 42 Indrou pwi ko, mwamwa kawa itali yiy,
pe mandran iya howen.
43 Pwen Yesu ipwandrisa yiy iyau, pe ipwatisingiy pwokeyan iya kili yiy
ipa, 44 “Mbuna aranenese kiya kili hamou iya tesah kinsarayah kili wou.
Hapeko aya yingani wou aya kili pris, para kitimwi yukyuk mepo Mose
kinpwandrandrahaniy para arayah howen kiya mbulmara Ngindrai. Pe
andre kirayah tehe tiyeyam kiya kili hu pris.” 45 Hapeko pwi; ndramat ara
itiyani titiye aro pe ingau iya ngawan iya marakol masih. Pwen tehen toro
ko pe Yesu kinlahiy kinna kol ngawan mbulmara hu ndramat pwi. Yiy iro
ndron kol mawen mepo ndramat aliy pwi, hapeko hu ndramat huyau kol
masih kene, pe ngara hu kasa kili yiy.

2

Yesu isopwayani ndramat hamou mandran imat

1 Lang hayah iyamulan, Yesu imui iya Kapernawum, pe nongan ingau
tehe Yesu kinmui kinsa wum. 2 Pwen ndramat hitun husa wule, pe non-
driya seu iyapolo pohokaram kene, ara masih ipep topwei tahu ndramat.

‡ **1:40:** Eng: leprosy; TP: sik lepra

Pe Yesu iro tiyani nongnan iya kili hu. 3 Pwen hu ndramat hayah husa
kili Yesu, iyapolo hu mahaamou mepo huhuri ndramat hamou mandran
imat. 4 Pe wum indrap tahu ndramat, pe hu kanlahiy para kahari ndramat
ara, kisa pakeh kili Yesu pwi. Pwen pe huhuri yiy iya payandroha wum,
pe hurambuskehe payandroha wum hape, pe huyuwani yiy ma nokun iya
pwan mbulmara Yesu. 5 Pwen Yesu inime lohongahu ndrisiyon, pe ipwai
iya kili ndramat mepo mandran imat ara, ipa, "Noru, kuntali hu pakut
mwomwan atam."
6 Hu ndramat hayah para hinuwani nongan para pwahanou hurompwan
ara, pe huro lohonge soyon iro ndriyahu, hupa, 7 "Tehen tapeh ndramat aro
iwong tehen tora? Yiy ipwasisiman ana Ngindrai, ndre? Ngindrai hamou
opu ara ilahiy para kitali hu pakut mwomwan."
8 Indrou pwi ko, Yesu ara mwoiwan kinpahasani tesah mepo huro
lohonganiy iya ndriyahu, pe ipwai iya kili hu, ipa, "Paratapeh pe wawu
tora lohongani hu melit aro kene ita ndriya wawu? 9 Sehe nongan, ara
waison para kupwai kiya kili ndramat sangin imat? Ara waison para
kupa, 'Kuntali hu pakut mwomwan tam,' ndre kupa, 'Atine, awiri nokum
pe arakai'? 10 Hapeko yo unamiliy para wawu kapahasaniy tehe Noru
Ndramat, ara pwoke nopwaran iripo kili yiy iripo kol pwan para kitali
hu pakut mwomwan ..." Pwen ipwai iya kili ndramat mandran imat ara,
ipa, 11 "Yo upwai isa kili wou, atine, awiri nokum, pe ayau aya suwem."
12 Pwen itine, iwiri nokun, pe iyau iya mawen mbulmarahu masih. Pwen
hu ndramat masih mwoiwahu ihin, pe huhuri ngala Ngindrai, hupa, "Yowu
ara konoho nime memelit tehen toro pwi."

Yesu iyoh Lepi

13 Porosih aro, Yesu iyau imui iya poholeng para Ndran Makaiye Kaliliy,
pe hu ndramat hitun iya husa kili yiy pe iro hinuwani hu. 14 Pwen iro tokai
iya pe inime ndramat hamou ngalan Lepi NdraAlpeyus. Yiy iro mipwan
ndrohonoku poya takis, pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Asa, oho ndruwo."
Pwen pe Lepi itine pe iho ndruwan.
15 Iyamulan hape, Yesu iro namnam iya suwe Lepi. Pe hu ndramat para
poya takis soyon, iyapolo hu ndramat soyon pakut tahu mwomwan, ara
huro namnam iyasura Yesu pe ndramiran hu. Hu ndramat soyon tehen
ara, ngara hu koho ndruwan. 16 Pwen hu ndramira Parisiy hayah para
hinuwani nongan para pwahanou, ara hunimei tehe Yesu iro namnam
iyapolo hu ndramat pakut tahu mwomwan, pe hu ndramat para poya takis.
Pe hupwai iya kili hu ndramira Yesu, ara hupa, "Paratesah pe Yesu ita
namnam iyasura hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu
mwomwan?"
17 Yesu ihilingi hu, pe ipwai iya kili hu, ipa, "Hu ndramat mwaniyehu
hiyan, ara andre hu kanna nime hu ndrokta pwi. Hapeko hu ndramat
humwa, kopu andre hu kaya nime ndrokta. Yo kunsa para kuyoh hu
ndramat hu mwonen pwi, hapeko usa, ara para kuyoh hu ndramat mepo
pakut tahu mwomwan."

Husok Yesu iya lohongai para kayuh anandrinai

18 Nondriya hu lang ara, hu ndramira Yohanes, pe hu ndramira hu
Parisiy, ara huyuh anandrinai. Pe hu ndramat hayah husa, pe hupwai
iya kili Yesu, hupa, "Paratapeh hu ndramira Yohanes, pe hu ndramira hu
Parisiy, ara hutora yuh anandrinai, hapeko hu ndramiram, ara hu konho
yuh anandrinai pwi."

19 Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa ndramat hamou nakipo kowase yesou,
tehen tapeh andre yowen hu kayuh anandrinai ma iro ndron kili hu? Pwi
yoh! Yihu kanlahiy para kayuh anandrinai pwi, paratesah, iro ndron kili
hu. 20 Hapeko lang itapo isa andre hu kawiri mbukena kowase yesou, ara
kiya mawen kili hu, pe andre kinto kili yowen hu pwi. Pwen kiro mwonen
lang ara, andre yowen hu kayuh anandrinai.
21 Ndramat hamou kinho sorowe koyau hasai howen, pe kirapairaniy
kiyasura koyau saken, ara pwi. Kapa tehen tora, koyau hasai howen
ara, andre kindrohomwiri koyau saken, pe kiya mwomwan masih. 22 Pe
ndramat hamou kinho songorani wain howen kiya nondriya pwisi wain
saken, ara pwi. Kapa tehen tora, pwen wain howen andre mbusi hu
pwisi wain saken karahis; pe wain howen kiyapolo pwisi wain saken, ara
maluwoh kene andre kaya mwaihei opu. Pwen iya lohongai ara ko, hu
ndramat ngara kasongorani wain howen kiya nondriya hu pwisi wain
howen opu.”

Noru Ndramat ara yiy Yapane lang Sapat

23 Lang Sapat sih, Yesu iyapolo ndramiran hu huro tokai nondriya piyang
hambut. Pe ndramiran hu huro rih mbuwa wit* tiken. 24 Pwen pe hu
Parisiy husok yiy, hupa toro: “Akahalingiy! Paratapeh pe yihu tora mbusi
tesah mepo nonombun para kambusiy kiho nondriya lang Sapat?”
25 Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu kannime titiye ta Tepit, ndre pwi? Titiye
ipa tehe Tepit iyapolo ndramiran hu, ara anandrinahu pwi pe humundrui.
26 Aro, ara irayah tandrohonga Apiyatar iro ndron tehe pris ihohin ta hu
pris masih kene. Pwen Tepit isong iya nondriya yumwa Ngindrai pe iwiri
ndrinanohun nonombun. Nongan para pwahanou, ara ipa tehe hu pris opu
andre kayan ndrinanohun ara, hapeko Tepit iya pe iya wiri ndrinanohun
ara pe iyan pe ihang ndramiran hu i. Wawu nime titiye ara, ndre pwi?”
27 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Lang Sapat, ara irayah para kisopwat hu
ndramat; hapeko hu ndramat hu kantayah para kasopwat lang Sapat, ara
pwi. 28 Pwen pe Noru Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat.”

3

1 Porosih aro, Yesu iya nondriya yumwa totohun, pe ndramat hamou iro
aliy, ara niman hakip imat. 2 Hu ndramat hayah huro ten sai para hu kaiki
Yesu kiya nongan. Pwen pe huro memerani yiy, paratesah, lohongahu hupa
ndre kiya pe kirakultuwani nima ndramat ara, kiya hiyan kiho nondriya
lang Sapat. 3 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramat ara, ipa, “Asoro tine
mbulmara hu ndramat masih iye.”
4 Pwen Yesu isike hu, ipa, “Tesah ndrokonan ita nongan para pwahanou
para Sapat? Kambusi hiyan ndre kambusi mwomwan? Kasopwat ndramat
ndre katingundru ndramat kimat?” Hapeko hu ndramat masih, ara huhun
o huyen.
5 Yesu maran ihiselep iya kili hu, pe ndrinan ilokuh. Inimei tehe ndriyahu
kanpwoke, pwen pe ndriyan irang. Pwen ipwai iya kili ndramat aro, ipa,
“Amwaniyani nimam.” Pwen ndramat ara, ara imwaniyani niman, pe
niman irayah hiyan masih tehe mamu. 6 Pwen hu Parisiy huya ngawan, pe
yihu iyasura hu ndramira King Herot, humburi nongan para katingundru
Yesu tapeh.

Hu ndramat soyo-soyon iya huho ndruwa Yesu

* **2:23:** Eng: grain; wheat is one kind of grain; TP: wit

7 Pwen Yesu itali kol ara, iyapolo ndramiran hu, pe huyau huya Ndran
Makaiye Kaliliy. Pe hu ndramat soyo-soyon iya para kol malkol namandran
hape Kaliliy pe Yutiya, ara huho ndruwa Yesu, 8 iyapolo hu ndramat soyon
mepo huyau te Yerusalem, Yitumeya, haroh para Ndran Yortan, pe pakeh
kili kol malkol Tayar pe Siton, ara husa kili yiy, paratesah, huhulong melit
masih Yesu iro mbusiy. 9 Hu ndramat hurohon huya soyon iya; pwen
pe Yesu ipwai iya kili ndramiran hu para hu kamwaniyani ndroi hakou
mendreheh kiro mwoimwoi, paratesah, kol ipep pe huro tandrapndrap
iya kili yiy, pe matisan hu katinihi yiy. 10 Paratesah, Yesu isopwoyani
hu ndramat soyon iya, hu kanna hiyan, pwen pe hu ndramat humwa iya
mwamwa handra-handra, ara huro rasisinge hu huropo huya para nimahu
kahatek katan. 11 Pe hu ndramat mepo hu payit iro ndritahu, ara hunime
Yesu, pe hulah huya pwan huro mbulmaran, pe huwayeh namandran iya,
hupa “Wou ara Noru Ngindrai.” 12 Hapeko Yesu isiyi poho hu payit para hu
mbuna katiyani yiy.

Yesu irakinima hu aposel songui pe lumou

13 Yesu ingas iya iro ngondron sih, pe iyoh hu ndramat mepo inamili hu
ko, para hu kasa kili yiy. 14 Pwen Yesu irakinima hu ndramat songui pe
lumou para hu koro sura yiy, pe karayah ndramat para kipwandrisa hu
para pohoweya nongna Ngindrai. Pwen pe iyoh hu, ara hu aposel.* 15 Pe
iyki pwoke nopwaran iya kili hu, para hu karasses hu payit kaya mawen.
16 Hu ndramat ara, ara ngalahu iye kene: Simon (Yesu ipohowe ngalan
handra yi, ara Pita); 17 Yamis NdraSepetiy iyapolo nalin Yohanes—Yesu,
ara iyoh hilu tehe Powanerkes. Ndroiyi lohonga ngala hilu, iya nongna
kol tahu, ara ipa ‘hilu noru palan’— 18 Andruw, Pilip, Partolomeu, Mattiu,
Tomas, Yamis NdraAlpeyus, Tatteyus, pe Simon yiy hamou ta hu Selot,† 19 pe
Yutas Yiskariyot, mepo iyamulan iratuni Yesu.

Yesu pe Peelsepul

20 Pwen Yesu iyau iya nondriya wum hawum, pe hu ndramat soyon
iya, ara husa mbultere hu paiwe. Pwen pe Yesu iyasura ndramiran hu,
hu kanlahiy para hu kangoh hape para hu kanamnam, ara pwi. 21 Pwen
hu ndraisih imwonen ta Yesu huhulong, pwen pe husa pakasa wiri yiy,
paratesah, huro pa, “Lohongan kinna pwi.”

22 Hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou ara hupwen
Yerusalem husa pwan, pe hupa, “Peelsepul‡ ita ndritan. Pwen pe ita rasses
hu payit, ara iyau pwoke ta payit mepo yapane hu payit masih.”

23 Pwen Yesu iyoh hu husa pakeh kili yiy, pe iwong nongan pwandritiye
sahin iya kili hu, ipa, “Tehen tapeh andre sinai kirasses sinai? 24 Kapa
hu ndramira king hamou hu kahangas mwalingahu, pe kamasilpat kaya
malpat, pwen andre hu kanlahiy para hu koro tine pwokeyan pwi. 25 Pe
kapa wum hawum kahangas mwalingahu, pe kamasilpat kaya malpat,
pwen andre wum, ara kinlahiy kiro tine pwokeyan pwi. 26 Pe kapa Sinai
kipo pahun kiya kili yiy mbukenan, pwen andre yiy kinlahiy kipwokeyani
yiy mbukenan pwi. Andre yiy kihipwen masih. 27 Tehen tora ko, kinlahi
ndramat kisong kiya nondriya suwe ndramat hamou pwokeyan, pe kiya

---

* **3:14:** “Aposel” iya nongna kol tahu Krik, ara ipa, “ndramira pwandrendres”; Eng: apostle; Greek: apostellos = “sent one” † **3:18:** Eng: Simon the Zealot; *Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou ‡ **3:22:** Peelsepul ara ngala Sinai handra; Eng: Beelzebul is another name for Satan; TP: Belsebul em narapela nem bilong Satan

po hu meltan, ara pwi. Kapa nakimbusiy tehen tora, ara andre kiwasi
tiriyi ndramat pwokeyan ara kimu na. Pwen andre kilahiy para kiya
pe kilokihi topwe menmena ndramat ara. 28 Upwai ndrokonan sa kili
wawu toro: Ngindrai ilahiy para kitali hu pakut mwomwan handra-
handra masih, pe nongan handra-handra ngara hu ndramat kipwasisiman
ana hu ndramat kaliy. 29 Hapeko kapa ndramat hamou kipwasisiman
ana Mwoiwan Haiyan, ara Ngindrai andre kintali mwomwan ariya pwi.
Mwomwan aro, ara andre kinto-kinto. Pakut tan ariya, andre kiro manau
ndritan. ”
30 Yesu ipa toro, paratesah, huro pa, “Payit iro ndritan.”

Tina Yesu pe nalin hu

31 Pwen tina Yesu iyasura nalin hu husarayah husa pe huro tine ngawan,
pe hupwandrisa ndramat hamou para kiya pwai kiya kili Yesu para kisa
kili hu. 32 Hu ndramat soyon iya hurompwan pe hurahakowan, pe hupwai
iya kili yiy, hupa, “Tinam pe nalim hu, ara hutora ten wou ngawan.”
33 Yesu isomwi hu pe isike hu, ipa, “Hiyeh ndrokonan ara tino pe nali hu?”
34 Pwen maran ihiselep iya kili hu hiyeh hurompwan pe hurakayani yiy,
pe ipa, “Akanimei, hu iye ara tino pe nali hu. 35 Kapa sehe ndramat kimbusi
namiliwa Ngindrai, yiy ara nali, pisu, pe tino.”

4

Nongan pwandritiye ta ndramat hamou para piyeya peke wit

1 Pwen Yesu iro hinuwani hu ndramat paiwe, ngilse ndran makaiye. Pe
hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa rawure hu husa kili yiy. Pwen pe
ihis iya nondriya ndroi hakou iho pit, pe impwan aliy. Pe hu ndramat
masih, ara huro poholeng pwaki ndran makaiye. 2 Pe Yesu ihinuwani hu
iya nongan pwandritiye soyon. Pwen ipwai iya kili hu iya nondriya nongan
para hinonou tan, ipa, 3 “Wawu kahalingiy! Ndramat hamou para mbulya
piyang iya piye peke wit. 4 Pe iro mwonen iro piye hu peke wit, hu tiken
para aliy, ara hulon huro sai, pe hu norukan husa pe huiniy. 5 Pe hu tiken
i hulon huro ndrita pwan sosolou, mepo pwan soyon kinto aliy pwi. Pe
indrou pwi ko husahambunet, paratesah, pwan kinna hangoh mbulun pwi.
6 Hapeko iro mwonen mwandrai ingas, ara ngandraha mwandrai itimwi hu
peke wit, ara pe huwayiu, paratesah, ngondrohu kansin kanna pwan pwi,
pe humang. 7 Pe hu peke wit tiken, ara hulon huya mwalinga hu malkei
maporon; pe hu malkei maporon, ara huraimwani hu pe hu kanippwai
pwi. 8 Hapeko tiken tahu mepo hulon huro pwan hiyan, ara hulek pe hu
mandra pe huppwai. Hu huppwai pe sangihu hurayah tehe mapeke tingui,
ndre mapeke anongui, ndre mapeke sangat.”
9 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Hiyeh mandraingan, ara kihilingi
nongan iye.”
10 Iyamulan hape, Yesu opu iro mwoimwoi pe ndramiran hu huya pe
hurahakowan, iyapolo hu ndramat hayah i, pe husike yiy iya nongan
pwandritiye ara. 11 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Lohongai kokohon para kolo
King Ngindrai ara kinsa kili wawu. Hapeko hu ndramat hutora ngawan,
melit masih mepo urupo pwai, ara itapo iya kili hu iya nongan pwandritiye
ko. 12 Pwen pe,
andre hu koro ten, hapeko andre hu kankahiy pwi;
pe andre hu koro hilingiy, hapeko andre hu kanpahasaniy pwi.
Kapa pwi, matisan hu karapaiwani hu pe Ngindrai kitali mwomwan tahu.”

13 Pwen Yesu isike hu, ipa, “Wawu kanpahasani nongan pwandritiye
iye pwi, ndre? Pwen andre wawu kapahasani ndroiyi nongan masih ita
nongan pwandritiye tehen tapeh i? 14 Akahalingiy; ndramat para piyeya
peke wit, ara ihasi nongna Ngindrai. 15 Hu peke wit mepo hulon huro
sai, ara tehe ndramat hayah mepo huhulong nongna Ngindrai, pe indrou
pwi Sinai isa pe iwiri nongan mepo Ngindrai kiniykiy kinhan iro ndriyahu,
iya mawen. 16 Pe hu peke wit tiken hulon huro ndrita pwan sosolou, ara
tehe ndramat hayah mepo huhulong nongan, pe indrou pwi ko huwiriy pe
hupwes. 17 Hapeko ngondrohu, ara kinsin pwi, pwen kinto ndrangan niwen
pwi. Pe tunan nongna Ngindrai opu, pwen nopwaran andre kipwalngani
hu, pwen pe indrou pwi ko, andre hu kayos. 18 Pwen hu peke wit tiken
hulon huya mwalinga hu malkei maporon, ara tehe hu ndramat hayah
huhulong nongna Ngindrai, 19 hapeko hunimanga hu melit handra-handra
para kol pwan, pe singayai ipakarawani hu pe lohongahu imeu iya aliy,
pe hunamili melit handra-handra. Pwen pe melit masih tehen tora, ara
iraimwani nongna Ngindrai pe kinippwai pwi. 20 Hapeko hu peke wit
hulon iya pwan hiyan ara tehe hu ndramat mepo huhulingi nongan pe
hupwotisingi nongan ara, pwen huppwai. Hayah, ara huppwai pe sangihu
hurayah tehe mapeke tingui, pe hayah hurayah tehe mapeke anongui, pe
hayah, ara hurayah tehe mapeke sangat.”

Paisui sih iro tine iya kakan

21 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Iya hiyan para ndramat hamou
kiwiri paisui kisa pe kikulani ngana mwan kiya pahandra pwelekei, ndre
kiya pahandra sousou? Ara pwi yoh! Hiyan para kiykiy kiro ndrita
kakan. 22 Melit masih ita kohon, ara andre kamulan kirayah ngawan,
pe melit hundrutuhiy, ara andre kamulan kisa yelan ngawan. 23 Hiyeh
mandraingan, ara kihilingi nongan iye.”

24 Pwen pe ipwai iya kili hu paiwe, ipa, “Mara wawu kiro melit masih
wawu topo hilingiy. Sehe ndrohongan mepo wawu nakaikiy kiya kili
hamou, ndrohongan tehen tora ko, ara andre kimui kisa kili wawu
kihisoule ko yi—pe andre kiho hin hape. 25 Hiyeh mepo mamenmenan,
ara andre Ngindrai kipo sura menmenan. Hapeko yiy mepo menmenan
pwi, konan hape sohoyan kimin, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili
yiy.”

Nongan pwandritiye para peke wit hulek

26 Pwen ipa, “Kultuwayi King Ngindrai, ara pwen tehe ndramat hamou
ipiye hu peke wit, pe hulon huya ndrita pwan. 27 Ping iro matin pe lang
itine pe ipo mbulyan, hapeko hu peke wit huro lek pe huro mandra, pe
ndramat ara, ikowu tehen tapeh irayah. 28 Pwan mbukenan, ara ihingini
hu peke wit pe hulek, pwen iyamulan huppwai. Yowihu husarayah, pe
huiki nonowehu, pwen iyamulan huiki sangihu. 29 Pwen iro mwonen hu
sangi wit human, indrou pwi ko, ndramat ara, iwiri semen pe isondritiy,
paratesah, lang para rihiyan kinsarayah pwen.”

Nongan pwandritiye para peke mastet

30 Pwen Yesu iwong paiwe, ipa, “Yorou andre tukapa tesah kiya kultuwayi
kolo King Ngindrai? Sehe nongan pwandritiye andre tukatiyaniy para
kiyinganiy? 31 Ara tehe peke mbuwa mastet sih.* Peke mbuwa mastet
ara mendreheh masih iya kili hu peke mbuwakei masih mepo ngara

* **4:31:** peke mbuwa mastet ara mendreheh masih tehe peke mbuwa walah; Eng: mustard seed

kayuk. 32 Hapeko kapa tukahas peke mastet, pwen andre kimandra kiya
namandran kili hu kei masih para piyang. Ndrandran, ara namandran, pe
ilahi hu norukan hu kaya pe kapuli yumwahu koho aliy.”
33 Yesu ngara kiwong kiya nongan pwandritiye soyon iya tehen tora ko,
mepo ilahi lohongahu. 34 Nongan masih iro wong iya kili hu, ara iya nongan
pwandritiye ko; kinho wong ngawan pwi. Kapa yiy pe ndramiran hu ko hu
koro, pwen ngara kitiyani melit masih kileu.

Yesu ipomate nohai namandran imaito

35 Piyahon para lang ara, pwen ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Tukayau
kaya singondriti ndran makaiye pe tukaya haroh.” 36 Ndramiran hu huhis
huya ndroi mepo Yesu iro aliy, pe hutali hu ndramat soyon huro ndron pe
huyau. Pe hu ndroi hayah, ara huya surahu yi. 37 Pwen nohai namandran
ingas pe nowei iro talon iya nondriya ndroi, pe ndroi, ara pakisomun. 38 Pe
Yesu iye kuwi ndroi pe iyki payan iye ndrita wayung pe kinmatin turut.
Ndramiran hu huhungini yiy, pe hupa, “Ndramat Para Hinonou, pakeh
worou nakayuh ara; alohongani worou ndre pwi?”
39 Pwen itine pe ipomate nohai, pe ipwai iya kili nowei iro talon, ipa,
“Mosun! Awayis!” Iwong ihipwen pe nohai imaito pe ndras imat.
40 Pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Paratapeh pe wawu noh? Wawu
kanpwotisingi lohonga wawu pwi, ndre?”
41 Pwen hunoh mimiri hu, pe hamou iro sok hamou, ipa, “Aripo sehe
ndramat? Nohai pe nowei kene, ara hilu hilingi nongnan i!”

5

Yesu irasses hu payit mepo huro ndrita ndramat hamou huya mawen

1 Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu, hutali haroh para Ndran Makaiye
Kaliliy, pe huya haroh iyapwen te kol namandran hape ngalan Kerasa.
2 Huyarayah o, pe Yesu iropo isa mawen nondriya ndroi, pe ndramat
hamou isa mawen hu ngare hu ndramat kanmat. Ndramat ara, ara
payit iro ndritan, pe isa pe ipohonani Yesu. 3 Pe yiy ngara kiro matin
nondriya ngat sou ariya, pe kinlahi hamou para kiwasi yiy kiya wasiu ndre
malkei handra-handra pwi. Konan kapa hu kawasi yiy kiya malkei hayen*
ndrahandringon, hapeko malkei masih, ara kinlahiy pwi ko. 4 Hu kanwasi
yiy pwen lang soyon kinna iya wasiu pwokeyan iya. Huwasi niman pe
ndrikan iya kondrei hupaltaniy iyau hayen, pe malkei hayen i,† hapeko
kinlahiy pwi yi. Masih kene ara, ara indrohomwiri hu topwei, pe hamou
kinlahiy para kipwahatini yiy pwi masih. 5 Lang pe ping sih tehe sih ngara
kihombui ngarasou sih kiya sih pe ngondron sih kiya sih, pe ngara kilomei
pe kisondriti yiy mbukenan kiya pat.
6 Yiy inime Yesu iho ndron mwanan hape, pe ingap isa kili yiy pe
ihikuwani ngundrun iya ngondro ndrika Yesu . 7 Pe iwayeh namandran
iya, ipa, “Yesu, Noru Ngindrai Iyera Paingan Iya, wou nasa sahaye yo?
Upwai tisingiy isa kili wou iya ngala Ngindrai, mbuna aiki ngandran sato.”
8 Iwayeh toro, paratesah, Yesu kinpwai kinna kili yiy, ipa, “Wou payit
mwomwan, asa mawen kili ndramat ara.”
9 Pwen Yesu isike yiy, ipa, “Ngalam hiyeh?”

---

* **5:3:** Eng: chain (iron rope); TP: sen † **5:4:** Eng: fetters/shackels and chains; TP: hankap na sen

Pe ipwai, ipa, “Ngolo, ara Hundram,‡ paratesah, yowu soyon iya.” 10 Pwen
yiy iro rakekeyani Yesu ken iho ken para mbuna kirapiyani yihu payit
mwomwan kaya mawen kili kol namandran ariya.
11 Pwen hu puw hayoi soyon iya, ara huro susuwan iya sese
parangondron haroh pakeh kili hu. 12 Pwen pe hu payit hurakekeyani Yesu,
hupa, “Apa hiyan kisata yowu para yowu kaya ndrita hu puw.” 13 Pwen
Yesu ipa hiyan para hu kaya. Pwen hu payit hutali ndramat ara, pe huya
nondriya hu puw. Ndromwoya hu puw ara iho pakeh malpou (2,000). Pe
hu puw, ara huwop turut, pe hurapak mbusupahayi huya pwan, pe huya
yos huya ndran makaiye. Pwen pe huya mut topwei.
14 Hu ndramat para hangna puw hunimei pe huwop, pe huya tiyaniy
iya kol ngawan pe hu kol mendreheh pakeh kili hu. Pwen pe hu ndramat
para hu kol ara, ara husa nime sehe melit irayah. 15 Pwen husarayah husa
kili Yesu, pe hunime ndramat mepo mamu hu payit soyon iya iro ndritan,
ara kinsuluyani yiy kinna koyau, pe lohongan kinileu pe irompwan. Pwen
hunime ndramat ara pe hunoh. 16 Hu ndramat mepo hunime melit masih
kintayah, ara hutiyani melit masih kene irayah iro kili ndramat mepo payit
iro ndritan; pe hutiyani titiye tahu puw i. 17 Pwen pe hurakekeyani Yesu
para kitali kolohu pe kiyau kiya mawen.
18 Pwen Yesu iro his nakiya nondriya ndroi, pe ndramat mepo mamu
payit iro ndritan, ara irakekeyani Yesu para kihis kiyasura yiy. 19 Hapeko
Yesu ara kinsomwi yiy pwi, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Amui aya kili
ndramiram hu, pe apwai kiya kili hu kiya melit masih Yapan kinmbusiy
pwen kinsa kili wou, pe atiyani koisirai tan mepo kinsopwat wou kinna
aliy.” 20 Pwen ndramat ara, ara iyau iya hu kol namandran Tekapolis§ pe
iro tiyani melit masih Yesu kinmbusiy kinna kili yiy. Pe hu ndramat, ara
huhulingiy pe huro lohonge ndrit.

Mbunah pihin imat pe pihin hamou imwa

21 Pwen Yesu imui iya ndran makaiye haroh, pe hu ndramat soyon iya
huya rawure hu huro sura yiy. Pe huro pakeh pwaki ndran makaiye, 22 pe
ndramat mepo pohon hamou para yumwa totohun isa kili yiy; yiy ara
ngalan Yairus. Tandrohonga inime Yesu, ilah iya pwan ngondrokan. 23 Pe
irakekeyani yiy, ipa, “Noru pihindrahin, ara imwa kinna mwomwan masih,
pe pakeh nakimat. Asa pe aiki nimam kiya kili yiy pe asopwoyani yiy pe
andre kingoh pe kiro mwalen.” 24 Pwen Yesu irikai iyapolo yiy.
Pe hu ndramat soyon iya huho ndruwan, pe hurakayani yiy pe huro
tandrapndrap. 25 Pe pihin hamou iro mwalingahu, ara mwamwa ndrai
iro kili yiy iho nondriya hayou songui pe luwoh. 26 Iropo iya nime hu
ndrokta soyon, hapeko huroiki ngandran namandran iya imui iya kili yiy.
Pe singayai tan masih iro kili yiy, ara iro piye topwei o mwaihei iya kili hu.
Hapeko mwamwa tan, ara kinhipwen pwi yoh; iro wiri yiy iya mwomwan
masih. 27 Pihin ara, ara ihilong titiye ta Yesu, pwen pe isa iho yau mwalinga
hu ndramat soyon iya ara. Yiy isa pakeh ndruwa Yesu pe niman iyahatek
iya payango koiwen. 28 Yiy mbukenan, ipa, “Kapa kuiki nimo ko kiyahatek
kiya payango koiwen, pwen andre kurayah hiyan.” 29 Pwen iro mwonen
niman iyahatek iya koiwe Yesu, indrou pwi ko, mwamwa tan ihipwen; pe

‡ **5:9:** Iya nongna kol tahu Krik, ngalan “Hundram” (Latin/Greek: *“Legion”*) iyinganiy tehe hu payit soyo-soyon iya hutora ndrita ndramat ara. Eng: Legion; a Roman legion was a large group of soldiers; sometimes there were 5,000 to 6,000 men in one legion. § **5:20:** “Tekapolis” iya nongna kol tahu Krik ara ipa ‘kol namandran makolo songui’; Eng; the Decapolis was a league of ten free cities.

ihingorowei tehe mwamwa ndrai iro mandran, pe iro nondriya ngandran, ara kiningoh.
30 Indrou pwi ko, Yesu ihingorowei tehe pwoke kintali yiy kinna mawen, pe ipaiwani yiy iho mwalinga hu ndramat, pe isok hu, ipa, “Hiyeh ndrokonan niman kinsahatek kinsa koiwe?”
31 Pwen ndramiran hu husike yiy, hupa, “Paratapeh asok tora? Animei, hutopo tandrapndrap sura wou.”
32 Hapeko Yesu maran iro hiselep pe iro ten hiyeh ndrokonan imbusiy.
33 Pwen pihin ara, ara ipahasani sehe melit kintayah kili yiy, pe inoh pe ilelen. Pwen ilah iya pwan mbulmara Yesu, pe itiyani melit masih ndrokonan kintayah kili yiy iya ngawan kili Yesu. 34 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Noru, lohongam ndrisiyon, ara imbusi wou antayah hiyan. Ayau ayapolo ndriya wayis. Pe ngandran aro nondriyan ara kintali wou.”
35 Yesu iro wong manau, pe hu ndramat hayah husarayah. Hu ndramat ara, huyau seu kili Yairus, yiy pohon para yumwa totohun . Husa pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Norum pihin kinmat pwen. Konan. Paratapeh pe atarakekeyani ndramat para hinonou ara para kisa manau.”
36 Yesu iro hilingi hu, hapeko kiniyki ndraingan kinna nongnahu pwi. Pe ipwai iya kili Yairus, ipa, “Mbuna anoh; apwotisingi lohongam opu.”
37 Pe ipa mbuna hu ndramat masih kene hu koho ndruwan. Hu ndramiran matimou opu—Pita, Yamis, pe iyasura nalin Yohanes—hu ara ko, ipa hiyan para hu kaya sura yiy. 38 Huyarayah huya seu ta Yairus, pe Yesu inimei tehe hu kanpiye hu kanna ndriyang; pe huro rang turut pe ngaliya hu iropo iya namandran iya. 39 Pwen Yesu iya nondriya seu pe ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah wawu rang, pe ngaliya wawu, ara iya namandran iya? Mbunah ara, ara kinimat pwi; yiy ara ita matin opu.” 40 Pe huhaisani yiy.
Pwen irasses hu masih huya ngawan, pe iwiri tama mbunah pe tinan, iyapolo ndramiran hu matimou, huya nondriyan hapeleheh mepo mbunah iyen aliy ara. 41 Pwen imbultuwe nima mbunah ara pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Talita, koum.” Iya nongna kol tahu, ara ipa toro: “Pihindrahin, upwai isa kili wou, atine.” 42 Pwen indrou pwi ko, pihindrahin, ara itine pe irikai. Pihindrahin aro, ara hayou tan songui pe luwoh. Pe hunimei, mwoiwahu ihin, pe hunun. 43 Pwen Yesu ipwatisingi nongnan iya kili hu para hu mbuna karanenese sehe melit irayah. Pe ipwai iya kili hu para hu kahang pihindrahin ara hape anandrinai.

6

Poropet hamou kiro kolon imwonen ara andre hu kantanuhuyani yiy pwi

1 Yesu itali kol ara, pe imui iya kolon, pe ndramiran hu huho ndruwan huyapolo yiy pe huya. 2 Lang Sapat isarayah, pe Yesu iro hinuwani nongan iya nondriya yumwa totohun . Hu ndramat soyon iya huhulingi yiy pe huro lohonge ndrit, pe hupa, “Ndramat ara, iwiri hu nongan ara, ipwen aleheh? Lohongai waison hira kili yiy ara sehe lohongai? Pe ita pwaingani hu ndraikiya pwoke iyau niman, ara tehen tapeh? 3 Yiy ara ndramat para puliya seu, ndre? Pe yiy ara noru Mariya, pe nalin hu, ara Yamis, Yosep, Yutas, pe Simon, ndre? Pe pisun hu, hutopo sura tou iye yi, ndre?” Pwen welehu imai tan.
4 Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Poropet hamou, kapa kiro kol mawen, ara andre hu karanuhuyani yiy. Hapeko kapa kiro ndrohokolon imwonen, pe nondriya ndrayen hu pe yowen hu, ara andre hu kantanuhuyani yiy pwi.” 5 Pwen pe kinlahiy para kimbusi hu ndraikiya pwoke namandran

kiro ariya pwi; hapeko iyki niman iya ndrita hu ndramat hayah humwa, pe isopwoyani hu hungoh. 6 Pe ilohonge soyon tehe hu ndramat kanpwotisingi lohongahu pwi.

Yesu ipwandrisa ndramiran hu songui pe lumou

Pwen Yesu irakayani hu kol mendreheh hakol iya hakol pe iro hinuwani nongan. 7 Pwen iyoh hu Songui pe Lumou husa kili yiy, para kipwandrisa hu malmou-malmou. Pe iyki pwoke nopwaran iya kili hu, para hu payit mwomwan hu kahalingi nongnahu.

8 Pe ipwatisingiy iya kili hu para hu kasap nes opu, hapeko hu mbuna kasap hu melit handra-handra yi—tehe ndrinanohun, ndrop, singayai kiro ndropwa sombule pat—melit masih tehen ara, ara konan. 9 Ipa hiyan para hu kaiki hatna pwelekahu, hapeko ipwai para hu mbuna kapo susura suluyahu. 10 Pe ipwai iya kili hu, ipa, "Kapa wawu kayarayah kaya kol hakol ara, pe akasong kaya nondriya seu hawum, pwen akoro seu ara ko, kipoo akatali kol ara. 11 Hapeko kapa akaya kol hakol pe yihu kantawulohani wawu pwi, pe hu kanhilingi nongna wawu pwi, pwen akatali kol ara; pe kiro mwonen wawu pakataliy, akaratolohani pweleka wawu. Pwen andre kipwainganiy tehe andre hu kawiri koran."

12 Pwen ndramiran hu, ara huya pe hutiyani nongan iya kili hu ndramat, hupa, "Wawu karapaiwani ndriya wawu." 13 Pe hurasses hu payit soyon huya mawen ndrita hu ndramat, pe hutumwi ndraikei iya kili hu ndramat soyon mepo humwa, pe husopwoyani hu hungoh.

Hu sondriti koyu Yohanes Ndramat para Paptais

14 Pwen king Herot ihilong, paratesah ngala Yesu kiningau marakol. Ndramat hayah, hupa, "Yohanes Ndramat para Paptais, ara kintine! Pwen ndroiyin ara ko, hu ndraikiya pwoke, ara hutora tayah kili yiy."

15 Pe hu hayah hupwai, hupa, "Yiy ara Eliyah, ndre?" Pe hu hayah i, ara hupwai, hupa, "Yiy, ara poropet hamou, tehe yihu poropet para koluw kinna."

16 Hapeko Herot ihilong, pe ipwai, ipa, "Yohanes, ndramat mepo kunsondriti koyun, ara mahapo kinsa tine yi!"

17 Titiye ta Herot isondriti koyu Yohanes, ara ipa toro: Koluw Herot mbukenan kinpwatisingiy, pe humbultuwe tahatini Yohanes, pe huwasi yiy pe huiki yiy iya nondriya kou. Imbusiy tora, paratesah, Herot ara kinwiri nambuyu nalin Pilip, ngalan Herotiyas, iya nambuyun. 18 Pe Yohanes ngara kipwayi Herot, kipa, "Nongan para pwahanou ipa, ara nonombun para awiri nambuyu nalim." 19 Pwen Herotiyas lohongan imwa ta Yohanes pe pakitingundrun, hapeko kinlahiy pwi, 20 paratesah, Herot ara inoh ta Yohanes. Herot ipahasaniy tehe Yohanes, ara ndramat imwonen pe haiyan, pe ngara kipenani Herotiyas para mbuna kimbusi hapesah kiya tan. Pe imwonen Herot ngara kihilingi nongna Yohanes, yiy ngara kilohonge soyon pe ndriyan, ara iporu; hapeko yiy ara ngara kinamiliy para kihilingi nongnan i.

21 Pwen napwai, iyamulan hape, lang para Herotiyas nakimbusi lohongan, ara isarayah. Pe irahihini lang namandran sih mepo hu nakapwesani lang para hu kalohongani lang mepo tina Herot imwalahiy tan.* Pwen Herot ipo yon sih iya tahu namandran tan para mbulen, iyapolo hu ndramat huho hin tahu ndram para pahun, pe iyasura hu yapane kol Kaliliy. 22 Pwen huro namnam pe noru Herotiyas pihin isa nondriyan, pe iho ndran iya mbulmara Herot pe yowen hu, pe iluwi lohongahu. Pwen

* **6:21:** Eng: birthday

King ipwai iya ta pihindrahin, ara ipa, “Kapa asike yo kiya sehe melit anamiliy, ara andre kuikiy.” 23 Pe irandrangan iya kili yiy, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wou, kapa asike yo kiya hapesah andre kuikiy kisatam; pe kapa asike yo para kuiki kolo king haroh mwaniye ato kisatam, ara andre kuiki haroh mwaniye kisatam.”

24 Pwen noru Herotiyas, ara iya ngawan kili tinan pe isike yiy, ipa, “Sehe melit ndrokonan andre kusoyingiy?”

Pwen tinan isomwiy, ipa, “Asoyingi paya Yohanes Ndramat para Paptais.”

25 Indrou pwi ko, pihindrahin aro ihimbuh iya nondriyan kili King, pe ipa, “Yo unamili paya Yohanes Ndramat para Paptais. Aikiy kiya pwelekei sih, pe kisa kili yo mahapo ko.”

26 Pihindrahin ipa toro, pwen pe King, ara ndriyan iporu namandran iya. Hapeko ilohongani nongnan mamu kintandrangan kinna mbulmara yowen hu mepo huro namnam sura yiy, pe mbuwalin para kipa pwi kiya soksok ta pihindrahin ara. 27 Indrou pwi ko, King ipwandrisa makundrayin hamou mepo ngara kitingundru hu ndramat, pe ipwatisingiy para kiya pe kiwiri paya Yohanes kisa. Pe makundrayin, ara iya pe isondriti koyu Yohanes iro nondriya kou. 28 Pwen iyki payan iro ndrita pwelekei sih, pe ihiriy iya kili pihindrahin ara. Pwen pihindrahin ara, isap iya kili tinan. 29 Pe hu ndramira Yohanes huhulong, pwen huhuri nombuwen pe huya roniy iya ngat sou.

Yesu iyki anandrinai iya kili hu ndramat mayipou (5,000)

30 Pwen iyamulan hu aposel humui husa mbultere hu yasura Yesu. Pe hutiyani hu mbulen humbusiy, pe hu melit masih huhinuwani hu ndramat iya aliy. 31 Pe Yesu iyasura ndramiran hu, hu pakaya namnam, hapeko hu ndramat soyon iya huropo huya husa, pwen pe hu kanlahiy para kanamnam pwi. Pwen ipa, “Worou opu tukayau kaya hape lohowayin, pe tukaya ngoh hape.”

32 Pwen huya his ndroi hakou pe yihu ko huya kol hape lohowayin. 33 Hapeko hu ndramat soyon iya hunime hu huyau pe huyirowe hu. Pwen hu ndramat, ara huyau kol namandran masih pe hungap pe huya rayah imu iya hapeleheh mepo Yesu pe ndramiran hu nakasa aliy. 34 Pwen Yesu ituh ndroi iya pwan, pe inime hu ndramat soyon iya hu kansa mbultere hu huro. Pe koyun ara isikirani hu, paratesah, yihu ara tehe hu sipsip mepo ndramat para pwokereyahu pwi. Pwen Yesu ihinuwani hu iya nongan soyon iya.

35 Pwen kol iro piyah masih, pe ndramira Yesu hu husa kili yiy pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Kinpiyah pwen ara, pe worou turopo kol mepo ndramat aliy pwi. 36 Kiya, hiyan para apwai kiya kili hu ndramat para hu kaya hu kol mendreheh pe hu kalsiu hopo pakeh, pe kaya sou anandrinahu.”

37 Pe Yesu ipa, “Wawu kahang hu hapesah para hu kayan.”

Pwen husok yiy, hupa, “Wou apa ndre hiyan para yowu kaya sowani ndrinanohun, pe yowu kayaikiy kiya anahu pe hu kainiy, ndre? Anandrinai ara, andre kennen kirayah tehe kenne ndramat hamou ngara kiwiriy nondriya walah mandrolwoh!”†

38 Hapeko Yesu isike hu, ipa, “Ndrinanohun, ara masahayeh ita? Wawu kaya nimei.”

Pwen huya nimei ihipwen, pe husa pwai iya kili yiy, hupa, “Ndrinanohun mayimah, pe ni malmou.”

---

† **6:37:** singayai para sowani ndrinanohun ara namandran iya; Eng: “200 denarii,” or “8 months of a man’s wages”

39 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramiran hu para hu karawurani hu ndramat
koro ndrokoyirayi sih-sih, pe hu kampwan ndrita ndromwindriu salau.
40 Pwen humpwan tasangat-tasangat pe yimingui-yimingui iro ndrokoyi-
rayi sih-sih. 41 Pwen Yesu iwiri ndrinanohun mayimah pe ni malmou ara,
pe maran iya paingan pe itoholiy. Pwen iramburingi ndrinanohun, pe iykiy
iya kili ndramiran hu para hu katainganiy kata hu ndramat masih. Pwen
iramburingi ni malmou pe itainganiy iya tahu masih kene yi. 42 Hu ndramat
masih hunamnam pe isihi hu. 43 Pwen ndramira Yesu hu huwiri ndrop
mandropwa songui pe luhat, pe hunihi ndritike ndrinanohun pe ni iya aliy.
44 Hu ndramat kamai mepo huiniy, ndromwoyahu, ara iho tehe mayipou
(5,000).

Yesu irikai ndrita ndran

45 Indrou pwi ko, Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, para hu kahis kaya
nondriya ndroi, pe hu koro mu kili yiy kaya kol Petsaita, ita haroh para
ndran makaiye. Pe yiy opu iro ndron para kipwandrisa hu ndramat hu
kayau. 46 Iyamulan para hu kannau topwei, yiy iyau iya ngondron sih pe
iya tohun.

47 Iro piyah pe ndroi iya iho ndrokolo ndran makaiye pe Yesu hamou o,
ara iro ndron pwan. 48 Yesu inimei tehe nohai imum te ngondroi isa, pe
ndramiran hu, ara huro lowayani hu iya pahau pwokeyan iya. Lang iro
mbungahiy, pe Yesu, ara iya pe ihorokai ndran makaiye iropo iya kili hu.
Iro tokai isa, pe pakiramwaitini hu. 49 Hapeko ndramiran hu hunime yiy
iro tokai ndrita ndran makaiye, pe hupa ndre yiy ara mwomwoyou hamou.
Pwen huwayeh, 50 paratesah, yihu masih hunime yiy pe hunoh mimiri hu.

Indrou pwi ko, iwong iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna akanoh! Aripo yo
kopu; ndriya wawu kipwoke.” 51 Pwen Yesu ihis iya nondriya ndroi kili hu
pe nohai imaito. Ndramiran hu ara huro lohonge ndrit masih, 52 paratesah,
hu kannime sehe melit imbusiy iya ndrinanohun, hapeko lohongahu ara
kinileu pwi. Ndriyahu iro pwoke manau.

53 Pwen yihu singondriti ndran makaiye huya haroh, pe husarayah
husa kol hakol mendreheh ngalan Kennesaret, pe huwasi ndroi iro aliy.
54 Pwen iro mwonen huro ndroi husa pwan, ara hu ndramat huyirowe Yesu.
55 Pwen hungap huya nondriya hu kol ara kene, pe huya wiri hu ndramat
humwa, pe husap hu iya pasup, pe husa hapeleheh mepo huhulingiy tehe
Yesu iro aliy. 56 Pe hu kol namandran, hu kol mendreheh, pe hu kol masih
mepo Yesu irikai aliy topwei, ara huwiri hu ndramat masih humwa huya
ndroho pehei. Pe hurakamam iya kili yiy, para kipa hiyan para hu ndramat
humwa nima hu ko kiyahatek kiya payango koiwen. Pwen hu masih mepo
nima hu iyahatek iya kili yiy, ara hurayah hiyan.

7

Tesah pwalan pe tesah howen

1 Hu Parisiy hayah iyapolo hu ndramat hayah para hinuwani nongan
para pwahanou, ara hupwen te Yerusalem husa rawurehu pe hurahakowa
Yesu. 2 Pe hunimei tehe hu ndramira Yesu hayah, ara huro namnam,
hapeko hu kansungani nimahu pwi,* tehe nongan para pwahanou kinpwai.
3 Hu Parisiy pe hu Yutah masih, ara ngara hu karanuhuyani kowase

* **7:2:** Iya lohonga hu Parisiy ara, nima hu ndramira Yesu ara hu kas ndre hu pwalan, paratesah, melit mepo kas ndre pwalan ara nonombun mbulmara Ngindrai. Pwen pe hu Parisiy ara ngara hu kasungani nimahu kimu, pwen hu kanamnam.

tumbuhu, para sungeya nimahu, tehe kapa hu kansungani nimahu pwi, pwen andre hu kanlahiy para kanamnam pwi. 4 Pe kapa hu koro pehei pe hu kamui kasa, pe hu kansombungi hu pwi, ara andre hu kannamnam pwi. Pe ngara hu koro ndruwa kultuwayi tumbuhu hayah, para koluw kinna yi, tehe ngara hu kasungani pweniu, kohoi, pe pwelekei.

5 Pwen pe hu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara husok Yesu, hupa, “Paratapeh, pe ndramiram hu ara hu konoho ndruwa kultuwayi tumburou hu pwi, pe nimahu kas o pe hunamnam?”

6 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Poropet Yisayah ipwai imwonen pe kinpwaingani kultuwayi wawu pwen, tehe wawu, ara ndramat para pwandrandraman. Pwayan kinpwai, kinpa toro:

‘Yihu ndramat aro, ara hu haiyani yo iyau poho hu ko,
hapeko ndriyahu, ara ita mawen kili yo.
7 Yihu tora hari ngolo, hapeko ara mwaihei opu;
paratesah, hu hinonou tahu pe pwahanou tahu, ara iyau lohonga ndramat opu.’

8 Akanimei, wawu ara kantali topwe nongan para pwandrendrehe ta Ngindrai, pe wawu tora mbultuwe tisingi kultuwayi hu ndramat para kol pwan opu.”

9 Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu pahasani pohosai hiyan para kahandrisani nongan para pwahanou ata Ngindrai kiya mawen, pe ngara wawu koho ndruwa kultuwayi wawu mbukena wawu. 10 Tehe Mose kinpwai, kinpa, ‘Wou ahaiyani tamam hilu tinam’ pe ‘kapa hiyeh kiten ana taman ndre tinan, ara andre katingundrun kimat.’ 11 Hapeko wawu, ngara wawu kapwai, kapa, ‘Kapa ndramat hamou masombule pat ndre melit para pakisopwat taman pe tinan kiya aliy, hapeko kipwai kiya kili hilu, kipa, “Yukyuk iye, ara kunhaiyaniy para kiya ta Ngindrai,” ’ 12 pwen wawu kanpa hiyan para kipwokarani taman ndre tinan pwi. 13 Tehen tora ko pe wawu pwalngani nongna Ngindrai, pe wawu tora tokuyani kultuwayi tumbu wawu hu ko, mepo hutaliy isa kili wawu. Pe ngara wawu kambusi hu kultuw soyon iya tehen tora ko.”

Kultuw mepo iro nondriya ndramat iya ngawan, ara ngara kipwalngani hu ndramat iya mbulmara Ngindrai

14 Pwen Yesu iyoh iya kili hu ndramat soyon iya mepo huro ariya, ipa, “Wawu masih kene, kahalingi nongno pe lohonga wawu kileu. 15 Melit iro ngawan pe iya nondriya ndramat, ara kinlahiy para kimbusi yiy kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi. Hapeko sehe melit mepo iyau pohon isa ngawan, ara andre kimbusi yiy kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai. 16 Wawu hiyeh mandrainga wawu, akahalingi nongan iye.”†

17 Pwen Yesu itali hu ndramat soyon ariya, pe iya nondriya seu. Pe ndramiran hu huya sike yiy iya ndroiyi lohongai para nongan pwandritiye ara. 18 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Lohonga wawu ita nun, ndre? Wawu tana wawu pwi tehe hu memelit iro ngawan pe iya nondriya ndramat, ara kinlahiy para kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi, ndre? 19 Paratesah, melit iro ngawan pe iya nondriya ndramat, ara kinhopo kinna neren pwi; hapeko iya iro puran opu, pe isa mawen nombuwen.” (Tehen tora ko, ara Yesu iyinganiy tehe anandrinai masih, ara hiyan opu para kaniyai.)

† **7:16:** Nongan sahin iye, “Wawu hiyeh mandrainga wawu, akahalingi nongan iye.”, ara koluw kinto puk ta Mak pwi.

20 Pwen Yesu iro wong manau, ipa, “Melit mepo iro nondriya ndramat isa
ngawan, ara ngara kimbusi ndramat kiya pwalan kiya mbulmara Ngindrai.
21 Yo upa, melit handra-handra iro lohonga ndramat pe isa ngawan, ara
hu melit tehe toro kene: hu lohonge mwomwan, tandroindroi, pahana,
taya ndramat imat, 22 kultuw para pilah, pe kultuw para kalimiriy, pe hu
kultuw mwomwan handra-handra, pe pwasoyou, mbusihisih, ndrangsai,
pwaturut, sikiye, pe ngou. 23 Hu kultuw mwomwan masih kene tora, ara
iro nondriya ndramat pe isa ngawan, pe ngara kimbusi ndramat kirayah
pwalan kiya mbulmara Ngindrai.”

Pihi Ponisiya hamou ipwotisingi lohongan

24 Pwen Yesu itine pe itali kol ara, pe iya pakeh kol hakol ngawan ngalan
Tayar.‡ Yiy iya pe isong iya nondriya seu hawum, pe yiy mbuwalin para
ndramat hamou kipahasaniy tehe yiy iya iro aliy; hapeko yiy, ara kinlahiy
para kikohon kili hu pwi yoh. 25 Indrou pwi ko, pihin hamou ihilingi
nongan tehe Yesu iro aliy. Pihin ara, ma norun hamou pihin mepo payit iro
ndritan, pwen pe iro mwonen ihilingiy, ihileh isa, pe itukuruhu iya ngondro
ndrika Yesu. 26 Pihin iye, ara hamou pihi Krik, pe tinan imwalahiy tan iro
kol namandran hape Ponisiya, ita nondriya kol namandran iya Siriya. Pe
yiy irakekeyani Yesu para kirasses payit kiya mawen ndrita norun pihin.
27 Hapeko Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Hu mbunah kanamnam kimu na;
kinna hiyan para kawiri anandrinahu mbunah pe kapiyaniy kiya anahu
mwiy, ara pwi.”
28 Pwen pihin ara isomwi yiy, ipa, “Yapan, Ndrokonan; hapeko hu mwiy
mepo ngara hu koro pahandra keyau, ara ngara hu kaini konkonu hu
mbunah i.”
29 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Wou ansomwiy hiyan; pwen pe amui
ayau. Payit, ara kintali norum.”
30 Pwen imui iya wum, pe inime norun iye matin nokun, pe payit, ara
kintali yiy kinnau.

Yesu isopwoyani ndramat hamou ndraingan iyui pe pohon imum

31 Pwen Yesu itali kol mepo pakeh kol ngawan Tayar ara, pe iyapwen
te kol namandran Siton pe ilai iya Ndran Makaiye Kaliliy. Pwen irikai
iya nondriya kol namandran hape mepo hupohowei Tekapolis.§ 32 Pwen
hu ndramat hayah huwiri ndramat hamou isa kili Yesu; ndramat ara,
ndraingan iyui pe kinlahiy para kinwong pwi. Pe hurakekeyani Yesu para
kiyki niman kiya ndritan.
33 Pwen Yesu iwiri ndramat ara iya mawen kili hu ndramat soyon, pe
iyki ndrakopweniman iya ndrainga ndramat ara. Pwen isokombunuh iya
nimam i, pe iyki niman iyahatek iya kalame ndramat ara. 34 Pwen pe mara
Yesu itandras iya kol paingan yang, pe ihiri ngohan tehe pakirang. Pwen
ipwai iya kili ndramat ara, ipa, “Eppata!” Nongan aro iya nongna kol tahu,
ara ipa, “Kite!” 35 Indrou pwi ko, pe ndrainga ndramat ara ite, pe melit
mepo irandrikipiri kalamen, ara itan, pe iwong ileu.
36 Pwen Yesu ipwandrandrahani hu para hu mbuna katiyaniy kiya ta
hamou. Yesu iro pa toro, hapeko huro pwoke para hu kaya pe kapwaharai
manau. 37 Pwen hu ndramat masih huhulingi nongan ara, pe mwoiwahu
ihin turuwehu. Pe hupa, “Hu melit masih kinmbusiy ara hiyan o. Hu

‡ **7:24:** Tayar pe Siton; Tok Krik/Greek & Eng: Tyre and Sidon § **7:31:** “Tekapolis” ara ipa “hu kol namandran masongui”; Eng: Ten Cities; TP: 10-pela bikpela taun. Anime 5:20.

ndramat ndraingahu iyui, ara hurahihilong. Pe hu ndramat pohohu pwi, ara hu kanwong topwei yi."

8

Yesu itaingani anandrinai iya kili hu ndramat mahaapou (4,000)

1 Pwen iho nondriya hu lang ara, hu ndramat soyon iya yi, husa rawure hu paiwe, pe anandrinahu pwi. Pe Yesu iyoh ndramiran hu husa, pe ipwai iya kili hu, ipa, 2 "Koyu isikirani hu ndramat aripo. Hu topo sura yo lang maroyoh pwen, pe hapesah para hu kayan, ara pwi. 3 Pe kapa kupwandrisa hu kamui kaya wum mamundruwahu, pwen andre marahu kawuh pe andre hu kaya yos kaya sai, paratesah, hayah tahu, ara hupwen mwanan husa."

4 Pwen ndramiran hu husomwi yiy, pe hupa, "Worou turopo kol mwanan, pe andre tukawiri ndrinanohun kiyau aleheh kisa, para kaikiy kiya ana hu ndramat masih kene tora kaliy?"

5 Pe Yesu isok hu, ipa, "Ndrinanohun ita kili wawu, ara masahayeh?"

Pe husomwi yiy, hupa, "Ndrinanohun manandrtoyoh iripo."

6 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat masih para hu kampwan ndrita pwan. Pwen iwiri ndrinanohun manandrtoyoh ara, pe irawuloh; pwen iramburingiy, pe iykiy iya kili ndramiran hu para hu katainganiy kiya kili hu ndramat masih. Pwen hutainganiy. 7 Pe anahu ni hayah mendreheh iro sura hu yi. Pwen Yesu iwiri hu pe irawuloh, pe ipwai iya ta ndramiran hu para hu kaya tainganiy. 8 Pe yihu masih, ara hunamnam pe isihi hu. Iyamulan ndramiran hu hurawurani ndritike anandrinai tahu iyawule, pe hunihiy iya ndrop manandrtihat. 9 Pwen ndromwoya hu ndramat masih kene huro ara, ara iho pakeh tehe mahaapou (4,000). Pwen ipwandrisa hu huyau, 10 pe indrou pwi ko, Yesu ihis iya nondriya ndroi iyasura ndramiran hu, pe huyau huya pwen te kol namandran hape Talmanuta.

11 Hu Parisiy husa pe humu iya ndroiyi takokowai iyapolo Yesu. Hu pakanohonou yiy, pwen pe husike yiy para kipwaingani kaipisa pwoke handra kiyau kol paingan yang. 12 Yesu ihiri kunuwen pwokeyan iya, pe ipa, "Tehen tapeh pe hu ndramat hasap para mahapo husok para hu pakanime kaipisa pwoke? Upwai ndrokonan isa kili wawu, andre yihu kannime kaipisa hapesah pwi." 13 Pwen Yesu itali hu pe ihis iya nondriya ndroi paiwe, pe humui huya haroh para ndran makaiye.

Yis tahu Parisiy pe ta Herot

14 Pwen ndramiran hu koyuhu imayit para kapo ndrinanohun. Ndrinanohun hapus opu iro nondriya ndroi surahu. 15 Pe Yesu ipa nongan pwandrendrehe, ipa, "Akoro rapapahan kiya yis tahu Parisiy pe yis ta Herot i."

16 Pwen pe huro panguluwaniy mwalinga hu hamou-hamou, huro pa, "Matisan ndrinanohun pwi pe ita wong tora."

17 Hapeko Yesu kinpahasaniy pwen sehe nongan huro wong yaliy. Pwen ipwai iya kili hu, ipa, "Paratesah wawu tora panguluwaniy tehe ndrinanohun pwi? Wawu kannimei mapu pe lohonga wawu kinileu mapu, ndre? Pe ndriya wawu pwokeyan iya, ndre? 18 Mamara wawu, hapeko wawu konoho nimei pwi, ndre? Pe mandrainga wawu, hapeko wawu konoho hilingiy pwi, ndre? Pe koyu wawu kintut, ndre? 19 Tandrohonga uramburingi ndrinanohun mayimah iya kili hu ndramat mayipou ara (5,000), pwen wawu nihi ndritiken iya ndrop masahayeh?"

Pe hupa, "Songui pe luhat."

20 “Pe tandrohonga uramburingi ndrinanohun manandrtoyoh iya kili hu
ndramat mahaapou ara, pwen wawu nihi ndritiken iya ndrop masahayeh?”
Pe hupa, “Manandrtihat.”
21 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Lohonga wawu kinileu mapu ko, ndre?”

Yesu isopwoyani ndramat hamou para kol Petsaita mepo maran iyoh

22 Yesu iyasura ndramiran hu huyarayah huya kol mendreheh Petsaita.
Pe hu ndramat hayah huwiri ndramat hamou maran iyoh isa kili yiy. Pe
hurakekeyani Yesu para kiyki niman kiyahatek kili ndramat ara. 23 Pwen
Yesu imbultuwe nima ndramat mepo maran iyoh ara, pe iluwi yiy pe hiltali
kol mendreheh ara, hilya ngawan. Pwen Yesu isokombunuhi maran, pe iyki
niman iya ndritan. Pwen isike yiy, ipa, “Anime hapesah, ndre pwi?”
24 Ndramat ara maran itandras, pe ipa, “Unime hu ndramat, hapeko
nimnim tahu ara tehe hu kei hutora tokai huya-husa.”
25 Pwen Yesu iyki niman paiwe iya mara ndramat ara. Pe maran isa
leu, pe isarayah hiyan paiwe, pe inime memelit masih ileu. 26 Pwen Yesu
ipwandrisa yiy iyau iya wum, pe ipa, “Mbuna amui aya nondriya kol
mendreheh ara.”

Pita iwong ngawan tehe Yesu, ara yiy Kristus

27 Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu huyau huya kol hayah mendreheh,
pakeh kili kol ngawan Sisariya Pilipai. Huro tokai sai huya, pe Yesu isike
hu, ipa, “Akapwai kisa kili yo, hu ndramat masih hutora pa ndre yo hiyeh?”
28 Pwen hupwai, hupa, “Hu hayah hupa wou Yohanes Ndramat para
Paptais; pe hu hayah i, hupa wou Eliyah; pe hu hayah i, ara hupa wou
hamou tahu poropet.”
29 Pwen Yesu isike hu, ipa, “Pe wawu, ara wawu pa ndre yo hiyeh?”
Pwen Pita isomwi yiy ipa, “Wou ara Kristus.”*
30 Pwen Yesu ipwandrandrahani hu para hu mbuna katiyaniy kiya kili
hamou tehe yiy hiyeh.

Yesu iranonoye tehe andre kimat pe kitine

31 Pwen Yesu iro hinuwani hu tehe Noru Ndramat, ara andre kiya
nondriya hu ngandran soyon, pe andre hu yapane kol, hu pris huhohin
ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou,
ara andre hu kahamwisnani yiy, pe andre hu katingundrun kimat; pe lang
maroyoh kihipwen, andre kisa tine paiwe. 32 Pe itiyani nongan ara, iya
ngawan kili hu. Pwen Pita iwiri yiy iya pwakin pe iro pomate yiy.
33 Hapeko Yesu ipaiwani maran iya kili ndramiran hu, pwen ipomate Pita,
ipa, “Sinai, asaya ndruwo! Wou anto ndruwa lohonga Ngindrai pwi, hapeko
ata ndruwa lohonga ndramat opu.”
34 Pwen Yesu iyoh hu ndramat masih husa kili yiy, iyapolo ndramiran
hu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa sehe ndramat pakiho ndruwo, ara
andre kipa pwi katan mbukenan, pe kisap kei tondrih tan, pe kisa kiho
ndruwo. 35 Paratesah, Pe hiyeh kihimbusani mwoiwan mbukenan, andre
mwoiwan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani yo, pe kirikai kiya nongan
hiyan ato, pe kitali mwoiwan kisa kili yo, pwen andre kisopwat mwoiwan
mbukenan. 36 Kapa ndramat hamou kiwiri memelit masih para kol pwan
kiya mbukenan yiy, hapeko yiy kitali mwoiwan pe kimat, pwen melit masih
kene ara, andre kisopwat yiy tapeh? 37 Sehe melit ndrokonan ndramat
hamou ilahiy para kiykiy para kisuliyani taleh tan kimui? 38 Pe kapa

* **8:29:** “Kristus,” iya nongna kol tahu Krik, ara ipa “Ndramat mepo Ngindrai irakiniman.”

ndramat hamou kimasi to, pe kimasi kiya nongno kiya nondriya hu lang mwomwan aripo—hu lang para pilah pe pakut mwomwan tahu hasap mahapo—ara andre Noru Ndramat kimasi ta ndramat ara yi, kiya lang mulan—kirahihini lang para yiy nakisa, kapolo nonowa ngana Taman pe kapolo hu angelou haiyan."

9

1 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hu hayah mepo hutopo tine iye, ara andre hu kanhingorowe kimat kileh pwi, kipoo hu kanime kolo King Ngindrai kisarayah kisa sura pwoke tan."

Nombuwe Yesu ipiy

2 Pe lang manonoh ihipwen, Yesu iwiri Pita, Yamis, pe Yohanes huya polo yiy, pe iluwani hu huya ngondron sih paingan. Yihu kopu huya pe huro aliy. Pe nombuwe Yesu ipiy iro mbulmarahu. 3 Pe koiwen, ara isarayah pallen pe nganngan iya. Kinlahi ndramat hamou para kol pwan kisungani koyau kisarayah pallen tehen tora, ara pwi. 4 Pe Eliyah iyasura Mose ara hilsarayah hilsa mbulmarahu, pe hilro wong iyasura Yesu.

5 Pe Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, "Ndramat para Hinonou, hiyan para yowu koro iye. Pwen yowu kapuli yopai matiwum—hawum atam, pe hawum ata Mose, pe hawum ata Eliyah." 6 Pita ipa toro, paratesah, hunoh mimiri hu, pe ikowu sehe nongan para kiwong kiya aliy.

7 Pwen kokom isa pe iramburuhi hu, pe yoholai sahin iyau nondriya kokom, ipa, "Iye, ara noru mepo ndriyo imbuluhi yiy. Wawu kahalingi yiy."

8 Indrou pwi ko, pe marahu ihiselep, pe hu kannime hamou pwi; Yesu ko iro surahu.

9 Pwen hutali ngondron pe huro tuh nakamui kasa pwan, pe Yesu ipwatisingiy iya kili hu tehe hu mbuna kanese ndrainga hamou kiya sehe melit hu kannimei, kipoo Noru Ndramat kimat pe kitine paiwe. 10 Humbultuwe tisingi nongan ara, pe huro panguluwaniy mwalingahu, hupa, "Ndroiyi nongan ara, ara ipa tesah ndrokonan—'kimat pe kitine paiwe'?"

11 Pwen husok Yesu, hupa, "Paratapeh pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou ngara hu kapwai tehe Eliyah andre kisa kimu?"

12 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Nongan ara ndrokonan; Eliyah andre kimu kisa pe kimwaniyani hu melit masih. Hapeko tehen tapeh, nongan ita nongna Ngindrai koluw, ara kinpwai tehe Noru Ndramat andre kikuni nopwaran pe andre hu ndramat kamwisnani yiy?" 13 Hapeko upwai isa kili wawu toro: Eliyah, ara kinsa pwen. Pe hu kanmbusi kultuw handra-handra kinna kili yiy tehe pwayan hu kantatuluwiy kinnatan.

Yesu isopwoyani wihou hamou mepo payit iro ndritan

14 Pwen Yesu iyasura hu matimou, ara humui husarayah husa kili ndramiran hu hayah i; pe hunime hu ndramat soyon iya hurahakowahu. Pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou hayah, ara huro takekei iyasura hu ndramira Yesu. 15 Pe iro mwonen hu ndramat ara, huho nime Yesu ko, pe huteleh mwomwan, pe hungap huya, pe hupohonani yiy.

16 Pe Yesu isike hu, ipa, "Wawu tora takekei iyapolohu, ara ndroiyin tesah ndrokonan?"

17 Ndramat hamou iro mwalingahu isomwi Yesu, ipa, "Ndramat Para Hinonou, yo uwiri noru kamai isa kili wou, paratesah, payit para pohomum iripo ndritan. 18 Kiro mwonen lang para memelit mwomwan ngara kikohis kiya ndritan, ara ngara kimbultuwe yiy pwokeyan pe kipiyani yiy kiya

pwan. Pe ngara mbusas kiro wet pohon, pe kiyantani koltan, pe mandran kisiyan. Usok ndramiram hu para hu karasses payit kiya mawen, hapeko hu kanwenei pwi."

19 Pwen Yesu iwong imui iya kili hu, ipa, "O wawu hasap para mahapo, ara wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi, pe lohonga wawu imwakaikai. Mwalaiheh pe andre kuro sura wawu ko yeh? Pe maporosahayeh andre kuro kuni nopwaran tawawu ko yeh? Wawu kawiri mbunah kamai ara, kisa kili yo."

20 Pwen huwiri wihou ara, iya kili Yesu. Pe payit ariya inime Yesu pe indrou pwi ko, ilosani wihou iya mwomwan; ipiyani yiy iya pwan pe iro tiriyani yiy, pe mbusas iro wet pohon.

21 Pwen Yesu isike taman, ipa, "Maporosahayeh kintayah kili yiy?"

Pe taman isomwiy, ipa, "Yiy mamendreheh o pe irayah. 22 Lang hitun kinna ngara kipiyani yiy kiya mwan pe ndran kene, pe pakitingundrun kimat. Hapeko kapa alahiy para amwaniyani yiy, pwen koyum kisikirani youlu pe asopwat youlu."

23 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Paratapeh pe apa, 'Kapa alahiy?' Melit masih andre karayah kapa ndramat hamou kipwotisingi lohongan."

24 Indrou pwi ko, tama wihou ara, ara iwayeh, ipa, "Yo upwotisingi lohongo; hapeko lohongo, ara mulai opu. Asopwat yo."

25 Pwen Yesu inime hu ndramat soyon huro ngap husa pakeh kili hu, pwen ipomate payit ara, pe ipwai iya kili yiy, ipa, "Wou payit para pohomum pe ndrainga pwi, upwandrandrahaniy isa kili wou, atali yiy aya mawen, pe mbuna amui asa ndritan paiwe."

26 Pwen payit ara, iwayeh iya namandran masih, pe wihou ara, iro lokuwai pwokeyan iya. Pe payit isa mawen kili yiy. Pe wihou ara, imbuyei tehe kinimat pwen. Pe hu ndramat soyon iya hunime yiy pe hupa ndre kinimat. 27 Hapeko Yesu iyki niman iya kili yiy pe isoli yiy pe itine.

28 Iyamulan para aliy, Yesu iya nondriya seu, pe ndramiran hu husok yiy nokule ko, hupa, "Paratapeh pe yowu kanlahiy para karasses payit ara, kiyau pwi?"

29 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Melit iye ara andre kirayah kiyau totohun opu."

30 Pwen hutali kol ara, pe husayau nondriya kol namandran hape Kaliliy. Pe Yesu, ara mbuwalin para ndramat hamou kipahasani sehe kol ndrokonan huro aliy, 31 paratesah, yiy iro hinuwani ndramiran hu. Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Noru Ndramat, ara andre hu karatuni pe kaiki yiy kiya kili hu ndramat pe andre hu katingundrun. Hu katingundrun kihipwen, pwen kiho nondriya lang maroyoh andre kitine paiwe." 32 Hapeko ndramiran hu ara hu kanpahasani ndroiyi nongan ara pwi, pe hunoh para kasok yiy kiya aliy.

Hiyeh ara ihohin masih

33 Pe husarayah husa Kapernawum pe husoro nondriya seu. Pwen Yesu isike hu, ipa, "Wawu ro tokai sai wawu sa, pe wawu ro takekei iya nongna tesah?" 34 Hapeko humun opu, paratesah, huro pwen sai husa pe huro takekei mwalingahu para hiyeh tahu iho hin.

35 Pwen Yesu impwan pe iyoh hu Songui pe Lumou husa kili yiy, pe ipwai iya kili hu, ipa, "Kapa hamou tawawu nakiho hin, pwen andre kiyki yiy kisa pwan masih, pe kirayah tehe ndramat para poya mbulya hu ndramat masih."

36 Pwen iwiri mbunah hamou mendreheh, pe iyki yiy iro tine mwalingahu. Pe ipwokarani yiy iro niman, pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa,

37 “Kapa sehe ndramat kimbusi hiyan kiya kili mbunah mendreheh hamou
tehen iye kiya ngolo, pwen imbusi hiyan isa kili yo; pe hiyeh kimbusi
hiyan sato, ara kinmbusiy sato ko pwi, hapeko imbusiy iya kili hiyeh mepo
ipwandrisa yo usa.”

Ndramat mepo kinhingasi worou pwi, ara yiy para sura tou

38 Pwen Yohanes ipwai, ipa, “Ndramat Para Hinonou, yowu nime ndra-
mat hamou iro rasses hu payit huyau iya ngalam. Pe yowu pwayi yiy para
kihitohai, paratesah, yiy hamou para sura tou pwi.”
39 Hapeko Yesu ipwai, ipa, “Wawu mbuna akasingori yiy. Kapa ndramat
hamou kimbusi ndraikiya melit kiya ngolo, pwen kinlahiy para kipwahal-
tani yo kileh pwi. 40 Hiyeh mepo kintasisingat anarou pwi, ara yiy para
susura tou. 41 Pe kapa sehe ndramat kinime wawu ndramira Kristus, pe
kihang wawu ndran wawen hape kiya ngolo, pwen upwai ndrokonan isa
kili wawu, tehe Ngindrai, ara andre koyun kinmayit kennen pwi.

Mbuna akambusi hamou kiyos kiya pakut mwomwan

42 Kapa hiyeh kimbusi hamou tahu mbunah mendreheh iye, mepo
hupwotisingi lohongahu isa kili yo, para kiyos kiya pakut mwomwan, pwen
sehe ndramat kimbusiy tehen tora, kora tandroindroi tan ara, ara toro:
hiyan para hu kandruyani pat sih namandran kiya koyun, pe kapiyani yiy
kiya nondriya ndras. Hapeko koran ndrokonan nakiwiriy, ara mwomwan
masih. 43-44 Kapa nimam hakai kimbusi wou ayos aya pakut mwomwan,
pwen hiyan para asondriti nimam ara, kiyau. Hiyan para aya paingan
kapolo nimam hakai o. Matisan aya kapolo nimam malkai pe hu kapiyani
wou aya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy.* 45-46 Pe kapa ndrikam
hakai kimbusi wou ayos aya pakut mwomwan, pwen hiyan para asondriti
ndrikam ara, kiyau. Hiyan para aya paingan kapolo ndrikam hakai o.
Matisan aya kapolo ndrikam malkai, pe kapiyani wou aya nondriya ngat
mepo mwan itayat aliy.† 47 Tehen aliy opu, kapa maram sih kimbusi wou
pe ayos aya pakut mwomwan, pwen hiyan para atangihi maram ara, kiyau.
Hiyan para wou aya kolo King Ngindrai kiyapolo maram sih o, Matisan
maram malwoh kiro hiyan, hapeko hu kapiyani wou kiya nondriya ngat
mepo mwan ita yat aliy. 48 Kol ara,
‘wiy ipep ita aliy pe hu konoho mat pwi.
Pe mwan ita yat aliy yi, ara andre kinto-kinto.’
49 Pe ndramat masih andre mwan kitimwi hu tehe ndras ngara kimbusi
melit kirayah haiyan.
50 Ndras para kanyai, ara hiyan, hapeko kapa ndras kankanan pwi, pwen
andre tukambusi tesah para kana ndras kimui? Pwen wawu karayah tehe
ndras, pe ndriya wayis kiro sura wawu hamou-hamou.”‡

10

Yesowai imut

1 Pwen Yesu itali kol ara, pe iya kol namandran hape Yutiya ita haroh
para ndran Yortan. Pe hu ndramat soyon iya husa mbultere hu porosih i.

---

* **9:43-44:** Hu Puk Paipel hayah para koluw, ara 9:44 ita aliy pe ipwai tehe 9:48 ipa toro: “Kol ara, wiy ipep ita aliy pe hu konoho mat pwi. Pe mwan ita yat aliy yi, pe andre kinto-kinto.” † **9:45-46:** Hu Puk Paipel hayah para koluw, ara 9:46 ita aliy pe ipwai tehe 9:48 ipa toro: “Kol ara, wiy ipep ita aliy pe hu konoho mat pwi. Pe mwan ita yat aliy yi, pe andre kinto-kinto.” ‡ **9:50:** Ndroiyi lohongai para nongan ita 9:49-50 ara kinileu hiyan pwi. (Nongan para “ndras”; Eng: salt; TP: sol)

Pe ihinuwani hu iya nongna Ngindrai, paratesah, kultuwayi kowasen, ara
tehen tora ko.
2 Hu Parisiy hayah husa kili Yesu pe hu hunohonou Yesu iya nongan
sahin. Pe husike yiy, hupa, “Nongan para pwahanou ta Ngindrai ipa hiyan
para kamai hamou kitali nambuyun?”
3 Yesu isomwi hu, ipa, “Mose kinpwandrandrahani tapeh ita nongan para
pwahanou kinsa kili wawu?”
4 Pe hupwai, hupa, “Mose, ara kinpa hiyan para ndramat hamou
kiratuluwi nongan para yesou kimut pe kitali yiy kiyau.”
5 Hapeko Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Mose kinpahasaniy tehe ndriya
wawu, ara ipwoke, pwen pe yiy iratuluwi nongan para pwahanou ara isa
kili wawu. 6 Hapeko koluw-koluw mamu kinna, Ngindrai imangsani hu
ndramat malpat—kamai pe pihin. 7 ‘Pwen tehen tora ko, andre kamai
kitali taman hilu tinan, pe andre hilu pihin tan karayah hapat, pe nombuwe
hilu kirayah hamou o.’ 8 Pwen tehen tora ko hilu konto tehe malmou pwi;
nombuwe hilu kantayah hamou o. 9 Pwen sehe melit Ngindrai kiniykiy
kinna wule, ara ndramat mbuna kimbusi mwalinga hilu kimut.”
10 Pwen humui huya nondriya seu i, pe hu ndramira Yesu husok yiy
porosih i iya lohongai ara. 11 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa kamai
hamou kitali nambuyun, pe kiyesou kiya kili pihin hamou paiwe, ara ipo
pilah pe irandroyani nambuyun. 12 Pe tehen aliy o, kapa pihin hamou kitali
nambuyun pe kiyesou kiya kili kamai hamou paiwe, ara ipo pilah.”

Hu mbunah mendreheh huya kili Yesu

13 Hu ndramat hayah huwiri hu mbunah mendreheh husa kili Yesu
para Yesu kiyki niman kiya ndritahu. Hapeko ndramiran hu hunimei pe
hupomate hu ndramat ara. 14 Pwen Yesu inimei tora pe ndriyan kinipwes
pwi, pe ipwayi ndramiran hu, ipa, “Wawu katali hu mbunah kasa kili yo,
pe mbuna akakaituwe hu, paratesah, kolo King Ngindrai, ara atahu tehen
aro kene. 15 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa ndramat hamou
kinwiri kultuwayi kolo King Ngindrai tehe mbunah hamou tehen iye pwi,
ara kinlahiy para kiya nondriyan pwi.” 16 Pwen ipwokarani hu mbunah
husa ndrahasa niman, pe iyki niman iya ndritahu pe itoholi hu.

Ndramat hamou menmenan soyon

17 Pwen Yesu itine iro tokai iya iho sai, pe ndramat hamou ingap isa pe
itukuruhu iya mbulmaran, pe isok yiy, ipa, “Ndramat Hiyan Para Hinonou,
yo andre kumbusi tapeh para kuwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”
18 Pwen Yesu ipwai, ipa, “Paratapeh wou apohowe yo hiyan? Hamou
hiyan pwi. Ngindrai hamou opu, ara yiy hiyan. 19 Wou tanam hu
nongan para pwahanou: mbuna atingundru ndramat kimat, mbuna apo
pilah, mbuna apahana, mbuna apakarawani ndramat hamou kiya nongan,
mbuna apwokoiwe, pe ahaiyani tamam pe tinam.”
20 Pe ndramat aro, ipa, “Ndramat Para Hinonou, mawihou to ko isa matne
mahapo, pe kunmbusi melit masih atapohowei ara.”
21 Yesu maran iya kili yiy pe ndriyan imbuluhi yiy pe ipwai iya kili yiy,
ipa, “Melit handra ko ita ndron para ambusiy. Ayau aya, pe ayapo pehei
kiya hu melit tam masih, pe awiri singayai para aliy, pe atainganiy kiyata
hu ndramat mepo hundroisiy, pe andre awiri hu melit lahayan kennen
namandran ita kol paingan yang. Pwen asa, oho ndruwo.”
22 Ndramat aro ihilingi nongan ariyo pe mbulmaran ilomwa, pe iyau
iyapolo ndriya pworu, paratesah, menmenan ara hitun iya.

23 Pwen Yesu maran ihiselep iya kili ndramiran hu pe ipwai, ipa, “Hu
ndramat mepo menmenahu soyon, ara ingandrah pwokeyan iya para hu
kaya nondriya kolo King Ngindrai.”
24 Ipa toro, pe ndramiran hu mwoiwahu ihin iya nongnan. Hapeko
Yesu ipwai paiwe, ipa, “Wawu noru, ndramat mepo iyki ndriyan iya
meltan soyon iya, ara ingandrah para kiya nondriya kolo King Ngindrai.
25 Ingandrah para kamel hamou kisong kiya ngara kannih, hapeko
ngandrahan iya para ndramat hamou menmenan soyon iya kisong kiya
nondriya kolo King Ngindrai.”
26 Pe ndramiran hu, ara huro lohonge ndrit pe huro wong mwalingahu
ko, hupa, “Kapa tehen tora, pwen andre hiyeh ndrokonan kilahiy para
kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”
27 Pwen Yesu maran iya kili hu pe isomwi hu, ipa, “Hu ndramat, ara
kanwenei pwi, hapeko Ngindrai, ara tehe hu ndramat pwi, Ngindrai ara
iwenei para kimbusi melit masih kene.”
28 Pwen Pita iwong iya kili Yesu, ipa, “Kiya, animei; yowu kantali melit
masih para koho ndruwam.”
29 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu; kapa
sehe ndramat kilohongani yo pe nongan hiyan, pe kitali suwen, ndre
nalin hu, ndre pisun hu, ndre taman, ndre tinan, ndre norun hu, ndre
pwenen, 30 pwen andre yiy kipo suluya melit soyon iya, kirayah tehe sangat,
andre kirayah kili yiy mahapo iripo kol pwan. Ngindrai andre kiyki melit
soyon iya andre kiramwaitini melit para koluw. Andre ndramat ara kiwiri
suluya seu, suluya nalin, suluya pisun, suluya tinan, suluya norun, pe
suluya pwenen soyon iya. Pe andre kiya nondriya nopwaran i, nopwaran
mepo hu ndramat andre hu karandroyani yiy kiya aliy. Pwen lang mulan
nakisarayah, andre yiy kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto. 31 Hapeko hu
ndramat soyon hutora mu, ara andre hu kaya mulan; pe hu ndramat soyon
hutora mulan, ara andre hu kaya mu.”

Yesu iranonoye paiwe iya kimat tan

32 Pwen huro tokai sai nakaya Yerusalem pe Yesu ara iye mu tahu. Pe
ndramiran hu ara lohongahu indrap, pe hu ndramat huro ndruwahu, ara
hunoh. Pwen iwiri hu Songui pe Lumou huya pwakin hape pe itiyaniy
iya kili hu iya sehe melit nakirayah kisa kili yiy. 33 Pe ipwai iya kili hu,
ipa, “Akahalingiy! Worou nakaya paingan Yerusalem pe andre hu ndramat
karatuni Noru Ndramat kiya nima hu pris huhohin ta hu pris masih, pe
hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou. Pe andre hu kaiki yiy
kiya nongan pe kamburi nongan para katingundrun kimat. Pe andre hu
kaiki yiy kiya nima hu Ndramira Lah. 34 Pe andre hu kapwasimiri yiy, pe
kasokombunuhi yiy, pe andre hu kamwiri yiy kiya malkei; pwen andre hu
katingundrun kimat. Pe lang maroyoh kihipwen, andre kisatine paiwe.”

Soksok ta Yamis hilu Yohanes

35 Pwen hilu NdraSepetiy malmou, Yamis hilu Yohanes, hilu sa kili Yesu
pe hilu pwai iya kili yiy, hilu pa, “Ndramat Para Hinonou, sehe melit youlu
nakasok wou kaliy, ara youlu namiliy para ambusiy kisa kili youlu.”
36 Pe ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu namiliy para kumbusi tesah kisa kili
walu?”
37 Pe hilu pwai iya kili yiy, hilpa, “Kiro mwonen wou narayah king
kiyapolo nonowam, pwen youlu namiliy tehe hamou toulu kimpwan
kapwen te nimam mot, pe hamou kiyapwen te nimam kamou.”
38 Hapeko Yesu ipwai iya ta hilu, ipa, “Walu tana walu tesah walu tora sok
iya aliy pwi. Walu lahiy para kayin kiya pweniu iye mepo pakeh nakuyin

kaliy? Ndre walu lahiy para kaya nondriya paptais mepo nakuya aliy aro yi?”
39 Pe hilu pwai iya kili yiy, hilpa, “Ehe, ara youlu lahiy.” Pe Yesu ipwai
iya ta hilu, ipa, “Ndrokonan; pweniu mepo nakuyin kiya aliy, ara andre
walu kayin kaliy yi. Pe sehe paptais nakuwiriy, ara andre walu kawiriy
i. 40 Hapeko para walu kampwan kapwen te nimo mot ndre kamou, ara
yo kunlahiy para kusomwi walu pwi. Ndrohonoku pwanpwan ara, ara
Ngindrai kinmwaniyaniy pwen nakiya ta hilu sehe ndramat mepo hilu
nakaya aliy.”
41 Pwen ndramiran hu masongui, ara huhulingi nongan aro, ara ndri-
nahu ilokuh ta Yamis hilu Yohanes. 42 Hapeko Yesu iyoh hu masih husa
wule kili yiy, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu pahasaniy tehe hu yapane hu
Ndramira Lah,* ara ngara hu kaya mu kata ndramirahu tora pahandrahu.
Pe hu pohon tahu, ara ngara hu karakekeyani hu, iyapolo pwoke nopwaran,
para hu koho ndruwa nongnahu. 43 Hapeko wawu, ara tehe yihu pwi.
Hiyeh tawawu pakirayah namandran, ara andre kirayah ndramat para
poya mbulya wawu. 44 Pe hiyeh ta wawu pakimu ta wawu masih, ara
andre kirayah ndramat para pawandrendres o mwaihei tawawu masih.
45 Paratesah, Noru Ndramat kinsa para hu ndramat kasopwat yiy pwi,
hapeko isa, ara para kisopwat hu ndramat, pe para kiyki mwoiwan para
kikonuhi hu ndramat soyon hu kamui.”

Partimeyus maran iyoh pe Yesu isopwoyani maran ileu paiwe

46 Pwen husa kol ngawan Yeriko, pe iyamulan Yesu iyasura ndramiran hu
nakatali kol ara, iyapolo hu ndramat soyon iya huro ndruwahu. Pe ndramat
hamou maran iyoh, ngalan Partimeyus, yiy noru ndramat hamou ngalan
Timeyus,† ara yiy impwan pwaki sai pe iro rakamam iya kili hu ndramat.
47 Yiy ihilong tehe Yesu ndramat para kol Nasaret, iropo isa. Pwen iyoh iya
namandran iya, ipa, “Yesu, noru Tepit, koyum kisikirani yo!”
48 Hu ndramat soyon iya hupomate yiy para kimun opu, hapeko iwayeh
namandra-namandran iya, ipa, “Yesu, noru Tepit, koyum kisikirani yo!”
49 Pwen Yesu ihilingi yiy pe iro tine pe, ipa, “Akayoh yiy kisa.” Pwen
huyoh ndramat maran iyoh ara isa, pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Ap-
wokeyani wou pe atine; yiy ita yoh wou.” 50 Pwen itali tamburuhan iya
mawen, ikohis, pe isa kili Yesu.
51 Yesu isomwi yiy, pe ipa, “Wou anamiliy para kumbusi tesah kisatam?”
Pwen ndramat maran iyoh ara, ipwai, ipa, “Ndramat Para Hinonou, yo
unamiliy para kunimnim.”
52 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Kiya, ayau; lohongam ndrisiyon, ara
kinsopwat wou.” Hape pwi ko, maran inimnim paiwe. Pwen iho ndruwa
Yesu, pe huro tokai sai huyau.

11

Yesu iya nondriya Yerusalem tehe king

1 Yihu ropo husa pakeh Yerusalem, pwen husa kol malkol hira Pahayi
Holip, ngala kol malkol ara, Petpake pe Petaniy. Pwen Yesu ipwandrisa
ndramiran hilu malmou, 2 pe ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu kaya mu
kaya kol mendreheh yoho mu kili walu, pe kiro mwonen walu nakaya

* **10:42:** Eng: Gentiles † **10:46:** Iya nongna kol tahu, ngalan “Partimeyus”, ara ipa, “Noru kamai ta ndramat hamou ngalan ‘Timeyus’.” Pwen worou Nali, ngara tukapohowe ngalan tora: “NdraTimeyus.”

nondriyan, andre walu kanime noru tongkiy hamou hu kanwasi yiy ita;
pe tongkiy ara, ara ndramat hamou kinmipwan ndritan mapu. Alkatali yiy
pe alkaluwi yiy kisa. 3 Kapa hamou kisike walu, kipa, “Walu tora po tesah?”
Pwen walu kapwai kiya kili yiy, alkapa, ‘Yapan inamiliy namu, pwen andre
kindrou pwi ko kimui kisa nokun.’ ”
4 Pwen hilya pe hilu nime noru tongkiy hamou, iro tine sai, mepo hu
kanwasi yiy pwen iho pohomara seu hawum. Pwen hiluro lombuliy, 5 pe
ndramat hayah huro tine pakeh, ara husike hilu, hupa, “Walu tora lombuli
tongkiy ara—walu nakasahaye walu kaliy?” 6 Hilu pwai imui iya kili hu
sehe nongan Yesu kinpwai kinna kili hilu. Pwen hupa hiyan para hilu
kawiriy kiya. 7 Pwen hilu wiri tongkiy isa kili Yesu, pe hilu tali ndroha
hilu pe hilu pwalaniy iya ndrita tongkiy pe Yesu iya mipwan aliy. 8 Pe hu
ndramat soyon iya hupwalaniy koyau tahu iya ndrita sai. Pe hu hayah tahu
huya piyang pe huya sondriti ndrandra nonou hayah pe hupwalaniy iya sai
yi. 9 Pe hu ndramat huro mu pe hu ndramat huro ndruwan kene ara huro
wayeh, hupa tehe toro:
“Hosanna!
Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan.
10 Ngindrai kitoholi king torou mahapo nakisa; yiy ara ndraye tamarou
Tepit.
Hosanna, kahari ngala Ngindrai iyera paingan masih!”
11 Yesu iya nondriya Yerusalem pe isong iya nondriya yumwa totohun
namandran, pe maran ituluwani melit masih. Hapeko kol iro piyah, pwen
yiy imui iya Petaniy, iyasura hu Songui pe Lumou.

Yesu irasses hu ndramat huropo pehei nondriya yumwa totohun namandran huya mawen

12 Mandroulang para lang sih, huro tali Petaniy huyau pe Yesu ihin-
gorowe yiy imundrui. 13 Pe inime kei pik* hakou ara iho mawen hape, pe
yowin iramburuhiy. Pwen pe iya pakeh, ipa ndre mbuwan iho pwoyen,
hapeko iya pe inimei tehe kei aro kinippwai pwi. Hitun yowin opu;
paratesah, nowen para kippwai, ara mapu. 14 Pwen Yesu ipwai iya kili kei
ara, ipa, “Kiro matne mahapo kiya, ndramat hamou andre kinyan sangim
paiwe pwi.” Pe ndramiran hu huhulingi nongan ipwai ara.
15 Pwen Yesu iyasura ndramiran hu huyarayah huya Yerusalem. Pe Yesu
isong iya nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe iro rasses hu
ndramat mepo huropo pehei pe huro sousou memelit iya aliy. Pe itipiyani
hu keyau tahu ndramat huro sulye sombule pat, pe itipiyani pwapwai tahu
ndramat huro sousou pai tahu. 16 Pe ipwayi hu ipa nonombun para kakun
melit para sousou kohorokai kaya kasa nondriya kowa yumwa totohun.
17 Pwen ipwahanou hu, pe ipa, “Nongna Ngindrai mepo hu kantatuluwiy,
ara pwayan ipa toro, ndre?
Ngindrai ipa, ‘Suwe, ara andre kapohowei tehe
yumwa totohun tahu ndramat masih para kol pwan masih, para hu
katohun kisa kili yo.’
Hapeko wawu kanmbusiy kintayah ndrohona kokohon tahu ndramat para
pahana.”
18 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih iyasura hu ndramat para hinuwani
nongan para pwahanou, ara huhulingi nongan ariyo pe huro ten lohongai
para katingundru Yesu kimat. Hunohowani yiy, paratesah, hunimei tehe
hu ndramat soyon huteleh mwomwan iya nongan iro tiyaniy.

* **11:13:** Eng: fig

19 Pwen kol ipiyah pe Yesu iyasura ndramiran hu hutali Yerusalem.

Kei pik hakou imang

20 Pwen iya ndroulang para aliy, huro tokai sai huya, pe hunimei tehe
kei pik mepo Yesu iten anan ara, ara kinimang pwen te wiyin iya, ipoo ita
ngondron. 21 Pe Pita ilohongani sehe melit Yesu kinmbusiy, pwen ipwai iya
kili Yesu, ipa, “Ndramat Para Hinonou, animei! Kei pik mepo aten anan ara
kinimang masih.”
22 Pwen Yesu isomwi hu, pe ipa, “Lohonge ta wawu kipwotisingi Ngindrai.
23 Upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa hamou kipwai kiya ta pahayi
ita para kiret kisa paingan pe kikohis kiya ndras, pe kapa lohongan
kinhindrundru pwi, hapeko lohongan kipwotisingiy tehe andre kirayah,
pwen sehe melit ipwai, ara andre kirayah mannan kili yiy tehe ipwai.
24 Pwen pe upwai isa kili wawu, melit masih mepo wawu sok iya totohun,
ara lohonga wawu kipwotisingiy tehe akanwiriy pwen, pe andre kirayah
mannan kisa kili wawu. 25-26 Pwen kapa wawu koro tine pe akatohun,
pe akalohongani sehe melit mwomwan mepo hiyeh kinmbusiy kinsa kili
wawu, ara akatali mwomwan tan; pwen pe tama wawu iyera kol paingan
yang, ara andre kitali mwomwan ta wawu yi.”†

Husok Yesu tehe hiyeh iyki pwoke nopwaran iya kili yiy

27 Pwen humui husarayah husa Yerusalem paiwe, pe Yesu iya ihorokai
nondriya kowa yumwa totohun namandran. Pe hu pris huhohin ta hu pris
masih, iyasura hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu
yapane kol, ara hu masih huya kili yiy. 28 Pe husok yiy, hupa, “Wou awiri
pwoke nopwaran ara, iyau aleheh? Pe hiyeh iyki pwoke nopwaran ara, isa
kili wou para ambusi melit aro?”
29 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yo nakusike wawu kiya soksok sahin. Pe kapa
akasomwi yo, pwen andre kupwai kisa kili wawu, hape aleheh uwiri pwoke
nopwaran aro iyau aliy, pe urupo mbusi hu melit aro. 30 Akapwai kisa
kili yo na: Yohanes ngara kisumuluwani hu ndramat, pe wawu pa ndre
kultuw para paptais ta Yohanes ara, ara iyau kol paingan yang, ndre iyau
kili ndramat opu?”
31 Pe huro panguluwaniy mwalingahu ko, huro pa, “Kapa tukapa, ‘Iyau
kol paingan yang,’ pwen andre kisok, kipa, ‘Pwen tehen tapeh pe lohonga
wawu kinpwotisingi nongnan pwi?’ 32 Hapeko mbuna tukapa, ‘Iyau kili
hu ndramat opu’—ara konan.” (Hupwai tehen toro, paratesah, hunoh
tahu ndramat masih, ara hunimei tehe Yohanes, ara yiy poropet hamou
ndrokonan.)
33 Pwen pe husomwi Yesu, hupa, “Yowu tana yowu pwi.”
Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Pwen pe yo andre kunpwai kinsa kili wawu
pwi yi, iyau hape aleheh uwiri pwoke nopwaran pe urupo mbusi hu melit
aro.”

12

Nongan pwandritiye tahu ndramat mwomwan para poya mbulen iya pinge wain

† **11:25-26:** Pe hu ndramat hayah para ratuluwi nongan para koluw kinna, hu ratuluwi nongan sahin iya sura 11:25 pe irayah tehe 11:26, pe ipa toro: “Hapeko kapa wawu kantali mwomwan ta hamou pwi, pwen tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre kintali mwomwan ta wawu pwi.” (Anime Mattiu 6:14-15)

1 Pwen Yesu iwong imu iya nongan pwandritiye iya kili hu, ipa toro:
“Ndramat hamou ihisi piyang hambut para wain, pe irahakowan. Pe yiy
ipaltani kupwiy sih para haliya mbuwa wain, pe isoye keyeu sih niwen para
hu ndramat keyen aliy para kamemerani piyang. Pwen iyki piyang aro iro
kili hu ndramat hayah, para hu koro nimnim pe kapo mbulen kiya aliy.
Pe yiy ara iyau iya kol hakol mwanan iya. 2 Pe irahihini lang para rihiya
mbuwa mwisi wain aro, pwen ipwandrisa ndramiran hamou para poya
mbulyan. Ipwai iya kili yiy para kiya pe kipo mbuwa wain hayah iro kili hu
ndramat, mepo ipwai iya kili hu para hu koro nimnim kaliy. 3 Hapeko hu
ndramat huropo mbulen iya piyang ara humbultuwe tahatini yiy, hurayi
yiy iya mwomwan, pe hupwandrisa yiy iyau o mwaihei. 4 Pwen ndramira
piyang ara ipwandrisa ndramiran hamou iya paiwe, pwen hutaluwe payan,
hurandroyani yiy, pe hupwasimiri yiy. 5 Pe ipwandrisa ndramiran hamou
iya paiwe yi, pe hutingundrun. Iyamulan, ipwandrisa hu soyon iya huya
paiwe yi, pe hayah tahu hurayi hu, pe hayah tahu hutingundruhu humat.
6 Pwen hamou opu iro ndron para kipwandrisa yiy, ara norun imwonen
mepo ndriyan imbuluhi yiy. Pwen iyamulan masih ipwandrisa norun, pe
ilohonganiy, ipa, ‘Andre hu karanuhuyani noru.’
7 Hapeko hu ndramat para mbulya piyang ara huro wong mwalingahu,
hupa, ‘Iye ara norun, soiwi taman; pe yiy andre kiwiri hu meltan masih.
Kiya, tukatingundrun, pe tukawiri menmena taman masih kiya mbukenan
worou.’ 8 Pwen pe huwiri yiy pe husoyau iyatan iya ngawan piyang, pe
hutingundrun imat.”
9 Pwen Pe Yesu isike hu, ipa, “Mbukena piyang andre kisa pe kitingundru
hu ndramat huropo mbulen iya piyang ara pe hu kamat. Pe andre kiwiri
pingen pe kiykiy kiyata hu ndramat hayah para hu koro nimnim kaliy.
10 Wawu kannime nongna Ngindrai sahin ara, ndre pwi? Nongan ara, ipa
toro:
‘Pat mepo yihu ndramat para puliya seu hulowaniy,
ara kintayah pat para sotuna seu.
11 Yapan kinmbusi melit aro kintayah,
pe ara mwayih iya, iya mara tou.’ ”
12 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih kene, pe hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou, pe hu yapane kol, ara huro ten sai
para hu kambultuwe tahatini yiy, paratesah, huyirowei tehe Yesu iro wong
nongan pwandritiye ara, ara iyingani hu imwonen. Hapeko hunohowani
hu iya mbulmara hu yau, pwen pe hutali Yesu pe huyau.

Andre kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?

13 Porosih aro hu pohon para Yutah hu pwandrisa hu Parisiy hayah pe hu
ndramat hayah para kili Herot, para hu kaya kili Yesu pe hu kapakarawani
yiy, pe hu karatuni yiy kiya nongnan. 14 Pwen huyarayah huya kili yiy, pe
hupa, “Ndramat Para Hinonou, yowu pahasaniy tehe wou ndramat para
nongan ndrokonan. Pe wou anhoyos kinna nima hamou pwi, paratesah,
wou anoho hire hu ndramat pwi. Pe wou ngara ahanuwani kultuwayi
Ngindrai masih ndrokonan opu. Kiya; alohonganiy tapeh? Hiyan para
yowu kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi? 15 Tehen tapeh, yowu kayuk
ndre konan?”
Hapeko Yesu ara kinpahasaniy tehe yihu ara ndramat para pwandran-
draman. Pwen isok hu, ipa, “Paratapeh wawu pakaratuni yo? Akawiri
sombule pat hambut kisa pe kunimei na.” 16 Pwen huwiri sombule pat
hambut iya kili Yesu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kiya, iye, ara sumwoiwa
hiyeh pe ngala hiyeh iripo aliy?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Ata Sisar.”
17 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Kiya, akaiki sehe melit ata Sisar kiya
kili Sisar, pe ata Ngindrai kiya kili Ngindrai.”
Pwen pe yihu hilingiy isomwi hu, pe lohongahu indrap iyatan.

Hu Satyusiy pakapwainganiy tehe hu ndramat humat, ara andre kantine paiwe pwi

18 Pwen hu Satyusiy hayah husa kili Yesu. Yihu Satyusiy ara, ngara
hu kapa tehe ndramat kanmat ara kanlahiy para hu katine paiwe pwi.
19 Pwen yihu pwai iya kili Yesu, hupa, “Ndramat Para Hinonou, Mose
kintatuluwi nongan sahin kinsa kili yorou toro: kapa ndramat hamou
kimat pe nambuyun kihou pe norun pwi, pwen nalin andre kiwiri pihinau
tan pe kipo mbunah kiya soiwi ngala nalin. 20 Hu ndramat manandrtimou
hu nalihu huyen. Yiy ndrohan, ara iwiri pihin hamou iya nambuyun, pe
norun pwi, pe imat. 21 Pwen parahara ndrohan iwiri pihinau ta nalin,
hapeko imat pe norun pwi yi. Pe parahara hilu iho mulan tehen aliy yi.
22 Pwen tehen tora ko hu manandrtimou kene, ara huwiri pihin hamou
opu, hapeko hu masih noruhu pwi pe humat topwei. Pe iyamulan masih
pihin ara, ara imat i. 23 Pwen kiro mwonen lang para hu ndramat kasa
tine paiwe, pe hu masih kasa tine, pwen pihin ara andre kirayah nambuyu
hiyeh ndrokonan? Animei! Yiy nambuyu hu manandrtimou kene!”
24 Pwen Yesu ipwai imui iya kili hu, ipa, “Akanimei, wawu kanpwotisi
nongan, paratesah, wawu kanpahasani hu Nongna Ngindrai pe pwoke ta
Ngindrai pwi. 25 Pe kamulan hu ndramat masih kanmat andre hu kasa tine
paiwe, yihu andre kanyesou pwi, pe andre hu kansokombut yesou pwi yi,
hapeko andre hu koro ko tehe hu angelou tora kol paingan yang. 26 Hapeko
iya lohonge para kamat pe katine, wawu kannime nongan mepo Mose
kinratuluwiy pwi, ndre? Akalohongani titiye para kei hakou mwan iyat
aliy, ara Ngindrai ipwai iya kili Mose, ipa, ‘Yo urupo Ngindrai ta Apraham,
pe urupo Ngindrai ta Yisak, pe urupo Ngindrai ta Yakop.’* 27 Akanimei!
Yiy ara Ngindrai tahu ndramat mepo hu kanmat, ara pwi. Hapeko yiy ara
Ngindrai tahu ndramat hutopo mwalen, tehe Apraham, Yisak pe Yakop.
Wawu kanpwotisi nongan.”

Sehe nongan para pwahanou ara ihohin masih

28 Pwen ndramat hamou para hinuwani nongan para pwahanou isa kili
hu, pe ihilingi hu Satyusiy huro takekei mwalingahu. Ihilingi Yesu isomwi
hu hiyan masih, pwen pe isike Yesu, ipa, “Sehe nongan para pwahanou
ihohin masih iya nongna Ngindrai masih?”
29 Pe Yesu isomwiy, ipa, “Andre karanuhuyani nongnan para pwahanou
iye, ‘Wawu Yisrayel, akahalingiy! Yapan Ngindrai torou, yiy hamou opu,
ara Yapan. 30 Pe ndriyam kimbuluhi Yapan Ngindrai atam kiyau ndriyam
masih, mwoiwam masih, lohongam masih pe pwoke tam masih.’ 31 Pe
nongan para pwahanou luhin para aliy, ara iye, ‘Ndriyam kimbuluhi hiyeh
para pakeh kili wou, tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou mbukenam.’
Nongan para pwahanou sahin namandran, ara kinho ramwaitini nongan
para pwahanou malhin iye pwi.”
32 Pwen ndramat para hinuwani nongan para pwahanou ipwai iya kili
Yesu, ipa, “Nongnam ara imwonen masih. Ngindrai ara yiy hamou opu,
pe hamou tehe yiy pwi yi. 33 Pe tukambuluhi Ngindrai kiyau ndriyarou
masih, lohongarou masih, pe pwoke torou masih; pe ndriyarou ngara

* **12:26:** Rakuhuye (Exodus) 3:6

kimbuluhi hu hiyeh para pakeh kiltou tehe ndriya worou ngara kimbuluhi worou mbukenarou—kapa tukaranuhuyani pwahanou malhin iye, ara iramwaitini yukyuk masih worou ngara katimwi hu, pe worou ngara katohun kiya aliy."

34 Pwen Yesu inimei tehe lohonga ndramat ara, ara waison masih. Pwen isomwi yiy, ipa, "Wou ara anto mwanan kili kolo King Ngindrai pwi." Pwen hu ndramat masih yihu hindrundru para kasike yiy kiya hu soksok.

Kristus, ara yiy noru Tepit?

35 Pwen Yesu iro hinuwani hu ndramat nondriya kowa yumwa totohun. Pwen yiy ipwai, ipa, "Tehen tapeh pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou hupa Kristus ara noru Tepit? 36 Mwoiwan Haiyan iyki lohongai iya kili Tepit pe yiy mbukenan ipwai, ipa,
'Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa,
"Asampwan kapwen te nimo mot,
kipoo kuiki hu hiyeh huhingasi wou,
ara hu kaya pahandra ndrikam." '
37 Pwen pe kapa Tepit mbukenan kiyoh yiy 'Yapan,' pwen tehen tapeh ilahiy kiya norun?" Pe hu ndramat soyon iya huro ara, ara huhulingi yiy pe hupwes.

Hu ndramat soyon iya huhulingi nongna Yesu pe hupwes.

38 Yesu iro hinuwani hu pe ipwai iya kili hu, ipa, "Mara wawu kiro ta hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou. Yihu namiliy para hu kohorokai kiyapolo koyau niwen kiro koliuliu pwan, pe hunamiliy para hu ndramat karawulohani hu koro hu ndroho pehei. 39 Tehen aliy opu hu ngara kanamiliy para hu kampwan ndrohonoku mipwan hiyan nondriya hu yumwa totohun, pe pwapwai hiyan hu ndramat ngara hu kahaiyaniy ita nondriya lang para yon. 40 Wawu ngara kapakaiwani hu menmena hu pihinau topwei. Pe ngara wawu kawaiyani totohun kiro mbulmara hu ndramat. Pwen pe wawu andre kawiri koran namandran iya."

Pihinau hamou iyaiki yukyuk tan

41 Pwen Yesu iya pe impwan nondriya yumwa totohun namandran pakeh kokou para sombule pat, pe iro nime hu ndramat huro yuk sombule pat iya nondriyan. Pe hu ndramat soyon menmena hu soyon iya, ara huro yuk singayai soyon iya nondriya kokou. 42 Pwen pihinau hamou menmenan pwi masih, ara isa pe iwiri sombule pat malmbut mbuskau, irayah tehe sombule pat hambut, pe iyaikiy iya nondriya kokou.

43 Pwen Yesu iyoh ndramiran hu husa kili yiy pe ipwai iya kili hu, ipa, "Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe pihinau menmenan pwi ara, ara iyki sombule pat iya nondriya kokou ara, ara iho hin iya, iya kili hu ndramat masih. 44 Hu ndramat masih, ara huiki tahape-tahape iyau menmena hu soyon pe husaikiy tehe yukyuk. Hapeko pihinau aro, konan menmenan pwi masih, sohoyan hape imin, ara iykiy topwei."

13

Hu kaipisa melit andre karayah para kapwainganiy tehe lang para kol pwan nakiyahapwen

1 Iro mwonen Yesu itali yumwa totohun namandran pe isa mawen, ndramiran hamou ipwai iya kili yiy, ipa, "Ndramat Para Hinonou! Animei! Hu pat namandra-namandran iya! Pe hu wum nonowan iya!"

2 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa toro: "Anime hu seu namandran masih, ndre? Andre hu ndramat hayah hu kasa, pe hu kataluwe hu pat namandran ara,

pe andre pat sih andre kinye ndron ndrita sih pwi; andre hu katipiyaniy masih kiya pwan, pe kamasumbuwe topwei."
3 Pwen Yesu iyampwan iya Ngondron para hu Holip, pe maran iya haroh pe inime yumwa totohun namandran. Pwen pe Pita, Yamis, Yohanes, pe Andruw, ara huya kili yiy nokulaniy, pe husok yiy nokule ko, hupa: 4 "Apwai kisa kili yowu, sehe lang ndrokonan andre hu memelit masih mepo anpwai ara andre karayah? Pe sehe kaipisa melit ndrokonan andre kisa kimu, pe kipwainganiy tehe hu melit ara, ara pakeh hu nakarayah?"
5 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Mara wawu kiro, matisan ndramat hamou kipakarawani wawu. 6 Hu ndramat soyon andre hu kasa kiya ngolo, pe hu kapa 'Yo ko ara ndramat ara.' Pe andre hu kapakarawani hu ndramat soyon. 7 Pe kapa kamulan wawu kahalong nola hu pahun, pe hu nguluwa pahun koropo kasa, nere wawu mbuna kihilim. Hu melit tehen tora andre hu karayah, hapeko lenge kol pwan nakiyahapwen, ara mapu. 8 Hu ndramira kol namandran masih hayah, andre kapo pahun kiya kili hu ndramira kol namandran masih hayah i; pe hu ndramira kolo king para hu kol hayah andre kapo pahun kaya kili hu ndramira kolo king para hu kol hayah i. Pe hu nunuw andre karayah kili hu kol hayah, pe hu mundruwai namandran andre karayah i. Hu melit masih aro, ara andre karayah kimu, tehe pihin hamou ihingotou para nakimwalahiy.
9 Kiro nondriya lang ara, ara akoro hinehes. Andre hu karatuni wawu pe hu kaiki wawu kaya nongan koro mbulmara hu pohon para kol. Pe andre hu kamwiriyani wawu kiro yumwa totohun, pe hu kaiki wawu kiya mbulmara hu pohon para hu kol namandran iya, pe hu king, paratesah, wawu pwotisingi yo. Pe tunan yo ko, pwen andre wawu katiyani tiyeyo kiya kili hu. 10 Pe nongan hiyan ta Ngindrai, ara andre hu kapohowei pe kisilihi kol pwan masih namu. 11 Kapa hu kambultuwe wawu pe kawiri wawu kiya nongan, lohonga wawu mbuna kimwa kiya sehe nongan para wawu nakapwai. Kirahihini lang ara imwonen, sehe nongan Ngindrai kiykiy kisa kili wawu, ara wawu kapohowei. Paratesah, nongan wawu nakapwai, ara nongna wawu pwi, hapeko Mwoiwan Haiyan andre kiyki nongan kisa kili wawu para akapwai.
12 Pe hilu ndramat malmou hilu nali hilu, ara andre hamou kiratuni hamou para hu ndramat katingundrun kimat. Pe tama mbunah, ara andre kimbusiy tehen aliy kiya kili norun i. Hu mbunah andre hu karasisingat ana tamahu pe tinahu, para hu ndramat katingundru hilu kamat. 13 Pe tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat masih kahangasi wawu. Hapeko sehe ndramat kiro tine pwokeyan, kipoo lang kiya pwomwiriy, ara andre Ngindrai kisopwat yiy.

Hu memelit hayah mwomwan i andre karayah

14 Pe kiro lang ara ko, melit pwalan masih mepo andre kipwalngani yumwa totohun namandran, ara andre kisa pe kiro tine hapeleheh mepo nonombun para kiro aliy (hiyeh kinime nongan ara, ara lohongan kileu).* Pwen pe wawu para kol namandran hape Yutiya ara wawu kawop kaya hu ngondron. 15 Pe sehe ndramat mepo kiro payandroha seu, ara mbuna kilai kiya pwan pe kisong kiya nondriya seu para kiya wiri melit kiya ngawan. 16 Pe sehe ndramat mepo kiro pingen lang ara, ara mbuna kimui para kiyapo koiwen. 17 Toimwa hu pihin mepo mapundriyahu, pe hu hiyeh huhusuwe noruhu malaman, ara andre hu kaiki koisariy kiho nondriyahu lang ara. 18 Akatohun tehe melit masih ara mbuna kisarayah kiro mwonen

* **13:14:** Anime Taniyel 9:27; 11:31; 12:11

lenge nowou. 19 Nondriya lang ara, nopwaran namandran iya andre
kirayah. Pe nopwaran ara, ara andre kinhisoule tehe hu nopwaran masih
mepo kantayah pwen—iro ndroiyi lang Ngindrai imangsani melit masih
kene isarayah, isa manne mahapo—ara pwi. Pe nopwaran tehen tora
andre kintayah paiwe pwi yi. 20 Kapa Yapan kinsondriti hu lang para
hu nopwaran ara kinna mulai pwi, ara andre kinlahi hamou ndramat
kiyen pwi. Hapeko ilohongani hu mepo kinpirani hu pe kintakinimahu
pwen, pwen pe imbusi nowen ara iya mulai. 21 Pe kiro mwonen lang
ara, kapa ndramat hamou kipwai kisa kili wawu, kipa, 'Akanimei! Iye
ara Kristus,' ndre 'Akanimei! Yoro, ara Kristus,' pwen lohonga wawu
mbuna kipwotisingi nongnan. 22 Paratesah, hu Kristus pwasoyou, pe hu
poropet pwasoyou, ara andre hu karayah; pe andre hu kambusi hu kaipisa
pwoke pe ndraikiya pwoke tahu, para hu kapakarawani hu mepo Ngindrai
kintakinimahu—kapa ilahiy para hu kambusiy tehen aliy. 23 Pwen pe mara
wawu koro hinehes. Yo kunpwai mamu kinsa kili wawu, tehe melit masih
ara, andre kasarayah kamulan.

Kamulan Noru Ndramat andre kimui kisa

24 Kiyamulan para nopwaran namandran ara,
'mwandrai andre kilokuh,
25 pe walah andre kiniyki nganan pwi,
pe hu piriy andre kayos kayau yang kasa pwan,
pe hu pwoke para yang, ara andre hu kamemeyeu.'†
26 Pwen kiro mwonen lang ara, hu ndramat andre kanime Noru Ndra-
mat kituh komkom kisa kol pwan, kiyapolo pwoke pe nonowa nganan
namandran. 27 Pwen andre Ngindrai kipwandrisa hu angelou tan hu
kaya, pe andre hu karawurani hu mepo kintakinimahu atan, hu kayau hu
mbusungo kol pwan mahaasai, kiro haroh para kol pwan kiyandrek kiya
haroh para kol paingan.

Wawu kapo lohongai kiyau kei pik

28 Akapo lohongai kiyau nongan pwandritiye para kei pik toro: Kiro mwo-
nen hu ndrandran kituhuruh pe kiyki kaimbuwehu, ara akapahasaniy,
tehe lang para mwandrai nakising, ara kinsa pakeh. 29 Tehen tora ko, kapa
akanime hu melit aro koro tayah, ara akapahasaniy tehe Noru Ndramat,
ara kinsa pakeh, pe ita poho karam. 30 Upwai ndrokonan isa kili wawu,
hu ndraye hasap para mahapo aro, ara andre hu masih kanmat pwi, kipoo
hu melit masih aro karayah topwei. 31 Kol paingan yang pe kol pwan, ara
andre kihipwen, hapeko hu nongno, ara andre kanhipwen pwi.

Ndramat hamou kinpahasani sehe lang ndre sehe paramwandrai melit masih nakarayah, ara pwi

32 Hapeko ndramat hamou kinpahasani sehe lang ndre sehe
paramwandrai hu melit aro kene nakarayah, ara pwi. Pe Norun pe
hu angelou hutora kol paingan yang, ara hukowu yi. Taman hamou opu,
ara ipahasaniy. 33 Mara wawu kiro, pe akoro hinehes, paratesah, wawu
kowu sehe lang hu melit aro andre karayah. 34 Lohongai iye ara pakirayah
tehe ndramat hamou pakitali suwen, pe kiyau kiya mwanan. Pe kiyki hu
ndramat para poya mbulyan, ara para mara hu koro meltan. Pe kitaingani
mbulen kiya kili hu hamou-hamou tahu, pe kipwandrandrahani hiyeh
mepo kiro pohokaram para yiy kiro hinehes.

† **13:25:** Yisayah (Isaiah) 13:10; 34:4

35 Pwen tehen tora ko mara wawu kiro, paratesah, sehe lang ndrokonan
mbukena seu nakisa kaliy, ara wawu kowu. Andre kisa kipiyah, ndre
ndrokolo ping, ndre tutut kirang, ndre ndroulang—ara tana wawu pwi.
36 Matisan kisa kileh pe kinimei tehe wawu tora matin manau. 37 Sehe
nongan kunpwai kinsa kili wawu iye, ara ngara kutiyaniy tehen tora ko
kiya kili hu ndramat masih: ‘Wawu koro hinehes!’ ”

14

Pihin hamou itilingi ndraikei iya paya Yesu iro Petaniy

1 Lang malwoh iho ndron para kirahihini mbultere tahu Yisrayel para
Pasopa, kiyapolo lang para hu kalohongani Yon Para Ndrinanohun Mepo
Yis Aliy Pwi. Pe hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou, ara huramburi nongan para hu kakorip
kokohe para kambultuwe Yesu pe katingundrun kimat. 2 Hapeko hupa,
“Hapeko worou mbuna kambusiy kiro nondriya Yon, paratesah, kapa
tukambusiy, matisan hu ndramat karambumbuwat.”
3 Pwen Yesu iro kol Petaniy, iro nondriya seu ta ndramat hamou mepo
ngara hu kapohowe ngalan, Simon ndramat para Mwamwa Kawa. Pwen
huroh huye ngilse keyau, pe pihin hamou isa isap pwisi ndraikei sih,
ndraikei mangonohon layin iro nondriyan mepo kennen ara namandran
iya. Ndraikei ara, ara hupohowei *nart*.* Pwen itumbuwe mara pwisi
ndraikei ara, pe itilingi ndraikei iya paya Yesu.
4 Pe hu ndramat hayah huro ara, hunimei pe ndrinahu ilokuh. Pe
huro panguluwaniy mwalingahu, huro pa, “Paratesah pe itilingi ndraikei
mangonohon layin ara mwaihei opu? 5 Kapa yiy kinpwalngani ndraikei
mangonohon layin ara pwi, pwen hiyan para tukawiriy kiya pehei, pe
andre yihu kasowaniy kiya sombule silwa matingat (300).† Pwen singayai
ara, ara iya hiyan para tukatainganiy kiyata hu ndramat mepo hundroisiy.”
Pwen pe hupomate pihin ara iya mwomwan.
6 Hapeko Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Akatali yiy kiro. Paratapeh pe
wawu tora wong anan? Yiy ara imbusi kultuw hiyan isa kili yo. 7 Yihu
ndramat mepo hundroisiy, ara andre hu koro polo wawu lang masih. Pe
ita weleso ta wawu ko, sehe lang apakasopwat hu, akasopwat. Hapeko yo,
ara andre kunto polo wawu waiye pwi. 8 Pihin ara imbusi sehe melit ilahiy
para kimbusiy. Yiy itilingi ndraikei mangonohon ara, isa mondro para
kimwaniyani yo para toniyo. 9 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, hape
aleheh nondriya kol pwan masih mepo hu kaya pe hu kapohowe nongan
hiyan aro kiya aliy, pwen tesah pihin aro kinmbusiy, ara andre hu katiyani
tiyeyan, pe kalohongani yiy.”

Yutas irandrangan para kiyki Yesu kiya nima hu pris huhohin ta hu pris masih

10 Pwen Yutas Yiskariyot, yiy hamou tahu Songui pe Lumou ara, ara
iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe iya mburi lohongai para
yiy kiratuni Yesu kiya nimahu. 11 Pe huhulingi nongna Yutas pe hupwes
namandran iya; pe hurandrangan para hu kasowani yiy kiya singayai.
Pwen yiy ara iro ten sehe sai hiyan, para kiratuni Yesu kiya nimahu.

Yesu inamnam iyapolo ndramiran hu iya lang para Pasopa

* **14:3:** Eng: nard; TP: sanda i dia tumas † **14:5:** Sombule silwa matingat (300) ara, irayah tehe kenne ndramat hamou ngara kiwiri nondriya hayou sih mwaniye. Eng: 300 pieces of silver; or about a year’s wage for one person.

12 Pwen lang sih imu iya lenge Yon Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi,
ara irayah. Lang ara ngara hu katingundru noru sipsip para Pasopa. Pwen
hu ndramira Yesu husike yiy, hupa, “Hape aleheh welem iso para yowu
kaya karamwaniyani anandrinai para aya pe ayan Pasopa kaliy?”
13 Pwen ipwandrisa hilu ndramiran malmou, pe ipa, “Walu kaya non-
driya kol namandran pe ndramat hamou mepo ikuni kohoyonga ndran,
ara andre kipohonani walu; pwen walu koho ndruwan. 14 Pwen sehe
seu ndramat ara nakisong kaliy, pwen walu kasok ndramira seu ara,
alkapa, ‘Ndramat Para Hinonou ipwai, ipa, “Ndrohonoku mbultere, ara ita
hape aleheh, mepo andre kunamnam kiyapolo ndramiro hu, kiro mwonen
Lang para Pasopa?” ’ 15 Pwen yiy andre kiyingani nondriya seu sahin,
hongan namandran, hira nondriya seu paingan. Hu kanmwaniyani melit
masih tehe keyau pe pwapwai pwen ita mwoimwoi. Pwen alkamwaniyani
menmena Pasopa kiro ariya.”
16 Pwen hilu ndramiran hilya nondriya kol namandran pe hilu nime
memelit masih ara kinmwonen tehe Yesu kinpwai. Pwen pe hilu
mwaniyani hu melit para Pasopa.
17 Pwen kol ipiyah, Yesu iyapolo hu Songui pe Lumou huya seu ara.
18 Pwen huya pe huyeroh ngilse keyau pe humi namnam, pe Yesu ipwai
iya kili hu, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hamou tawawu,
mepo impo namnam sura yo mahapo, ara andre kiratuni yo kiya nima hu
ndramat para hingasi yo.”
19 Ndramiran hu ara huhulingi nongan aro pe ndriyahu ara ipworu. Pe
hamou-hamou tahu husok yiy, hupa, “Andre yo, ndre?”
20 Pwen pe ipa, “Yiy ara hamou tawawu Songui pe Lumou mepo iripo
taimani ndrinanohun iya nondriya pwelekei sura yo. 21 Noru Ndramat, ara
andre kiyau ndruwa nongan tehe pwayan kinpwai pe kintiyani tiyeyan.
Hapeko toimwa sehe ndramat mepo andre kiratuni Noru Ndramat! Iya
hiyan masih iyata ndramat ara, kapa tinan kinmwalahiy kinna tan pwi.”

Yesu iyki ndrinanohun pe wain iya kili ndramiran hu

22 Iro mwonen huro namnam, pe Yesu iwiri ndrinanohun, itoholiy pe
iramburingiy. Pwen iykiy iya kili hu, pe ipwai, ipa, “Akawiriy; iye ara
nombuwe.”
23 Pwen iwiri pweniu wain sih, pe irawuloh iya kili Ngindrai, pe iykiy iya
kili hu. Pe hu masih ara huyin yaliy.
24 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Iye ara ndreye para tapaniu, mepo
utilingiy para kisopwat hu ndramat soyon. 25 Upwai ndrokonan isa kili
wawu, yo andre kunyin ndrunu mbuwa wain aro paiwe pwi, kipoo kiya
lang para kuyin kiya nimnim howen kiro mwonen yo kuya nondriya kolo
King Ngindrai.”
26 Pe hupowaliy sahin ihipwen, pwen huyau huya Ngondron para hu
Holip.

Yesu iranonoye tehe Pita andre kitiyaniy tehe ikowu ta Yesu

27 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu masih andre katali yo topwei.
Pwayan hu kantatuluwiy, ara ipa toro:
‘Andre kutingundru ndramat para pwokereya hu sipsip,
pe andre hu sipsip, ara hu kamasumbuwe topwei.’
28 Hapeko kamulan kutine, ara andre kuro mu kili wawu kuya Kaliliy.”
29 Pwen Pita ipwai iya kili yiy, ipa, “Konan, kapa hu masih kunhindrun-
dru, hapeko yo, ara pwi.”

30 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wou,
tehe nepo kiping, pe tutut kintang maporolusap mapu, andre apwai
maporotisap tehe akowu to.”
31 Hapeko Pita irakekei pwokeyan, ipa, “Konan kapa kumat kiyasura wou,
hapeko andre kunpwai tehe ukowu tam, ara pwi yoh!” Pwen hu ndramira
Yesu masih, ara hupwai iyawule tehen aliy.

Yesu iya tohun iya kol Ketsemani

32 Pwen huya pinge holip hape mepo ngalan Ketsemani. Pe Yesu ipwai
iya kili ndramiran hu, ipa, “Akamin iye, pe yo nakuya tohun.” 33 Pwen
iwiri Pita, Yamis, pe Yohanes huya sura yiy. Pwen ihingorowe nopwaran
mwomwan namandran iya, pe ndriyan, ara iroporu. 34 Pwen Yesu ipwai iya
kili hu, ipa, “Ndriyo ara iporu namandran iya pakeh tehe pakumat. Akoro
iye, pe mara wawu kiro.”
35 Pwen iya hangoh hapeko mendreheh, pe ihikuwani ngundrun pe
itukuruhu iya ndrita pwan. Iro tohun pe isikei kapa hape meresai kihou
para kihindrisani lang para nopwaran ara. 36 Pe iro tohun, ipa, “O, Tomo!
Alahiy para ambusi melit masih. Pwen pe awiri pweniu iripo kili yo aro
kiya mawen. Hapeko mbuna kirayah kiya namiliwo; pwi yoh. Kirayah
namiliwam.”
37 Pwen imui iya kili ndramiran hu matimou pe inime hu huro matin.
Pwen ipwai iya kili Pita, ipa, “Simon, wawu tora matin, ndre? Wawu lahiy
para koro poyoi kiho nondriya paramwandrai sih o? 38 Mara wawu kiro
pe akatohun, pwen pe andre wawu kanyos kanna nondriya nohonou pwi.
Weleso ita mwoiwa wawu, hapeko nombuwe wawu ara imbuyei.”
39 Pwen iya mawen paiwe, pe iya tohun. Pe iro ndruwa totohun tan para
mamu ko. 40 Pwen imui isa, pe inime hu kanmatin paiwe yi, paratesah,
marahu, ara imwanunun. Pe hu kanpahasani sehe nongan para hu kapwai
kiya kili yiy pwi.
41 Pwen imui porotoyoh, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu tora matin
manau, pe tora ngoh, ndre? Hiyan; pwen ara. Lengen kinsarayah.
Akanimei, Noru Ndramat, ara yihu nakaratuni yiy kiya nimahu ndramat
pakut tahu mwomwan. 42 Akatine, tukayau! Akanimei! Ndramat
nakiratuni yo, ara kinsa!”

Hu mbultuwe tahatini Yesu

43 Yesu iro wong manau o, indrou pwi ko Yutas, hamou tahu Songui pe
Lumou, ara isarayah. Yiy iyapolo hu ndramat soyon iya husa iyasura hu
semela pahun niwen pe hu parakei. Hu pris huhohin ta hu pris masih, pe
hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu yapane kol ara
hupwandrisa hu.
44 Pe ndramat mepo nakiratuni yiy, ara kinpomwanye kinna kili hu kinna
kaipisa melit handra toro: “Ndramat mepo nakurahunghung kiya kili yiy,
ara yiy ara kopu; akambultuwe tahatini yiy; mara wawu kiro tan, pe
akaluwani yiy kiya.” 45 Indrou pwi ko, Yutas isarayah pe iya mwonen iya
kili Yesu, pe ipwai, ipa, “Ndramat Para Hinonou.” Pwen irahunghung iya
kili yiy. 46 Pwen hupwahatini yiy, pe humbultuwe tahatini yiy. 47 Pwen
humbultuwe tahatini Yesu, pe hamou iro tine ngilsen ara iwiri semela
pahun niwen, pe isondriti ndrainga ndramat hamou para pwandrendres
ta pris ihohin ta hu pris masih kene, ara imut.
48 Pwen Yesu isomwi hu pe ipwai iya kili hu, ipa, “Yo ngara kuya mu
kili hu ndramat para kangas marapahun, pwen pe wawu sa iyapolo hu
semela pahun niwen, pe hu parakei para kasa mbultuwe yo, ndre? 49 Lang

masih ngara kuro sura wawu pe ngara kuhunuwani wawu kuro nondriya kalsuwa yumwa totohun namandran, hapeko wawu kansa mbultuwe tahatini yo pwi. Hapeko pwayan kinpwai ita nongna Ngindrai, ara andre kirayah mannan.” 50 Pwen o, hu ndramira Yesu masih, ara hutali yiy pe huwop topwei.

Wihou hamou iwop

51 Iro mwonen lang ara, wihou hamou iye ndruwa Yesu, ara isumwa yiy iya koyau hamou pallen. Hu makundrayin humbultuwe yiy, 52 hapeko itali koyau tan, pe iwop mwaheh o iyau.

Huiki Yesu iya mbulmara hu ndramira Sanhetrin

53 Pwen huluwani Yesu iya seu kili pris ihohin ta hu pris masih kene. Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, hu yapane kol, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou ara hu masih kansa rawurehu pwen huro aliy. 54 Pwen pe Pita iho ndruwa Yesu, hapeko iho ndron mwanan hape. Pe irikai ipoo iya nondriya kou para kalsuwa pris ihohin ta hu pris masih kene. Pwen irompwan sura hu makundrayin pe iro ling mwan.

55 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, iyasura hu Sanhetrin masih tahu Yutah, ara huten hu ndramat hayah para hu katiyani kultuw mwomwan ta Yesu para kipwokeyani lohongai para hu katingundru Yesu kimat. Hapeko hukah ndrit. 56 Pe hitun tahu, ara hurasusut nongan; hapeko titiye tahu, ara kinna wule handra ko pwi.

57 Pe hayah tahu, ara hurasusut nongan pwasoyou para kapwasimiri yiy kaliy. Pe hupwai, hupa toro: 58 “Yowu hilingi yiy ipwai, ipa, ‘Andre kutumbuwe yumwa totohun namandran mepo hu ndramat hu kanpwiliy iya nimahu; pwen, nondriya lang maroyoh o, andre kupuli hawum paiwe, hapeko andre kunpuliy kinna nimo pwi.’ ” 59 Hapeko nondriya titiye tahu aro imasumbuwe pe kinna wule handra ko pwi.

60 Pwen pris ihohin ara itine iro mbulmarahu pe isok Yesu, ipa, “Wou andre asomwiy, ndre pwi? Aripo sehe titiye mepo hu ndramat aro topo ratuni wou iya aliy?” 61 Hapeko Yesu ihun o iro, pe kinsomwi hu kinna nongan sahin pwi.

Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene isok yiy paiwe, ipa, “Wou ara Kristus, Noru Ngindrai Haiyan, ndre pwi?”

62 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Yo ara; yo kopu. Pwen kamulan andre wawu kanime Noru Ndramat kimpwan kiyapwen te nima Ngindrai mot, mepo yiy Pwokeyan Masih. Pe andre akanime yiy kisa kiyapolo kokom para yang.”

63 Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene ara, indrohomwiri koiwen, pe ipwai, ipa, “Paratesah, andre tukaten hu ndramat para kapwokeyani nongan i? 64 Wawu kanhilingiy tehe yiy kinpwasisiman ana Ngindrai. Pwen wawu lohonganiy tapeh?”

Pwen hu masih hupwai tisingiy tehe Yesu irakultuw mwomwan, pwen pe andre katingundrun kimat. 65 Pwen hu hayah tahu, ara husokombunuhi yiy. Pe husumwa maran iya koyau pe huhukuwani mbutimahu, pe huro rayi yiy, pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Kapa wou poropet hamou, pwen apwai!” Pwen hu makundrayin hayah ara huwiri yiy pe huhusili yiy.

Pita ipa ikowu ta Yesu

66 Pita iro ndron nondriya kou, pe pihin hamou para poya mbulen ta pris ihohin ta hu pris masih kene, ara irikai isa 67 Pwen maran iya pe inime Pita iro ling mwan. Pe ituluwani yiy pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Wou ara, aro sura Yesu para Nasaret i.”

68 Hapeko Pita ipwasarahani nongnan, ipa, “Yo ukowu pe kunpahasani
sehe nongan ata wong iya aliy, ara pwi.” Pwen iyau iya poho mara karam
para kou.
69 Pwen pihin para pwandrendres ara, inime yiy paiwe, pe ipwai iya kili
hu hiyeh huro tine ngilsen, ipa, “Yiy ita, ara hamou tahu.” 70 Hapeko ipa
pwi paiwe yi.
Iyamulan hape, yihu hiyeh huro tine ngilsen hupwai iya kili Pita, hupa,
“Ndrokonan, wou ara hamou tahu yi, paratesah, wou ara ndramira Kaliliy.”
71 Pwen Pita iten anan pe irandrangan iya kili hu, ipa, “Upwai ndrokonan,
ndramat mepo wawu tora wong anan, ara ukowu tan. Urandrangan tehe
kapa kupwasoyou pwen Ngindrai kiten ano.”
72 Pwen indrou pwi pe tutut irang paiwe,‡ pe Pita ilohongani nongna Yesu
kinpwai mamu kinna tan, ipa, “Tutut kintang maporolusap mapu, andre
apwai maporotisap tehe akowu to.” Pwen Pita ilohonganiy pe irang turuwe
yiy.

15

Huiki Yesu iro tine mbulmara Pailat

1 Pwen, makohuping sahin opu, hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu
yapane kol, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu
Sanhetrin masih, huya mbultere hu para hu karawurani lohongahu. Pwen
huwasi Yesu, pe huluwi yiy iya mawen pe huyaiki yiy iya nima ndramat
para tamwaniye ngalan Pailat.
2 Pe Pailat isok Yesu, ipa, “Wou king tahu Yutah, ndre?”
Pe Yesu isomwiy, ipa, “Tehe anpwai ara.” 3 Pe hu pris huhohin ta hu pris
masih hurasusut nongan soyon iya kili Yesu. 4 Pwen Pailat isok yiy porosih
i, ipa, “Wou andre asomwi nongan sahin, ndre pwi? Anime hurasusut
nongan soyon mwomwan isa ndritam!”
5 Hapeko Yesu kinsomwi nongan sahin pwi, pe Pailat ilohonge soyon.
6 Pwen irahihini lang para Yon para Pasopa, hayou sih tehe sih, Pailat
ngara kitali ndramat hamou kiro kou kisa ngawan. Kapa hu ndramat
masih kapohowe ngala sehe ndramat hunamiliy ita nondriya kou, pwen
yiy ara ko, ara andre Pailat kitali yiy kisa ngawan. 7 Koluw hu kaniyki
hu ndramat hayah kanna nondriya kou. Hu ndramat ara hutandroindroi
pe hupo pahun iyasura hu yapane kol, pe hutingundru hu ndramat hayah
humat. Pe ndramat hamou ngalan Parappas, ara yiy hamou tahu yi. 8 Pwen
hu ndramat hayah husarayah husa kili Pailat, pe husike yiy para kimbusiy
sehe lohongai ngara kimbusiy hayou sih tehe sih kiya kili hu.
9 Hapeko Pailat isomwi hu, pe ipa, “Wawu namiliy para kutali King ta
wawu Yutah kisa kili wawu?” 10 Pailat ipahasaniy tehe hu pris huhohin
ta hu pris masih, ara huiki Yesu iya niman, paratesah, huhingasi yiy.
11 Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih, ara husuhuri hu ndramat huro
wule para hu kasok Pailat tehe mbuna kitali Yesu, hapeko kitali Parappas
kisa ngawan kili hu.
12 Pailat isok hu paiwe, ipa, “Pwen pe wawu namili yo para kumbusi tesah
kata ndramat ita, mepo wawu pohowe yiy King tahu Yutah?”
13 Pe hupalngai anan, hupa, “Karapaingi yiy kiya kei tondrih!”
14 Hapeko Pailat iro pwai iya kili hu, ipa, “Paratesah? Yiy imbusi sehe
kultuw mwomwan?”

‡ **14:72:** Hu ndramat hupahas iya lohongai, ara hupa tutut irang porolusap.

Hapeko hupalngai namandran iya, hupa, “Karapaingi yiy kiya kei tondrih!”
15 Pwen pe Pailat irambumbuni hu para hu kapwes. Pwen itali Parappas
iya ngawan kili hu, pe ipwai para hu ndram kamwiriyani Yesu, pe iyki yiy
iya nimahu para hu karapaingi yiy kiya kei tondrih.

Hu ndram hupwasimiri Yesu

16 Pwen hu ndram para pahun huluwi yiy iya ngawan, pe huwiri Yesu
iya nondriya kou para suwe kapman. Pwen huyoh hu ndram para pahun
masih husa wule. 17 Pwen huwiri koyau anandritan hasai, pe husuluye
Yesu iya aliy. Pe huwiri hu malkei maporon pe hurakayaniy tehe kasapai,
pe huikiy iya payan. 18 Pwen huro palngai anan pe hupwasimiri yiy, hupa,
“O yapane yowu, wou king tahu Yutah!” 19 Pwen huti payan iya parah ken
iho ken, pe husokombunuhi yiy. Pe hutumbuwe ngundruhu pe hutukuruhu
iyatan. 20 Hupwasimiri yiy ihipwen, pwen hutali koyau anandritan ara, isa
mawen kili yiy, pe husuluye yiy iya koiwen mbukenan. Pwen husuluye
yiy paiwe iya koiwen imwonen, pe huluwani yiy iya ngawan para hu kaya
rapaingi yiy kiya kei tondrih.

Hurapaingi Yesu iya kei tondrih

21 Huropo huya pe hupohonani ndramat hamou ngalan Simon, ndramira
Sairini. Yiy ara tama Aleksanter hilu Rupus. Yiy ipwen te kol ngawan iropo
isa nakiya kol namandran. Pwen hu ndram para pahun ara hurakekeyani
yiy para kikuni kei tondrih ta Yesu. 22 Pwen huwiri Yesu iya kol hakol
ngalan Kolkota. Pe ndroiyi ngala kol ara, ara “Ndroho Ndruwi Paya
Ndramat.” 23 Pe hu pakahang Yesu wain mepo husuluyaniy iyasura
marasin para kiyin, hapeko kinimwiy pwi yoh. 24 Pwen hurapaingi yiy
iya kei tondrih pe hutaingani koiwen tehe toro: hunonoyou satu para
kipwaingani hiyeh tahu andre kiwiri menmenan.
25 Iho mandroulang, paramwandrai iro mandrosih, pwen hurapaingi yiy
iya kei tondrih. 26 Pe huratuluwi koran iho ndrita payan, ara ipa toro, “KING
TAHU YUTAH.” 27 Pe hurapaingi hilu ndramat malmou para pahana, ara
hilya kei tondrih sura yiy. Huiki hamou iyapwen te niman mot pe hamou
iyapwen te niman kamou. 28 Pwen nongan mepo Ngindrai kinpwai koluw
kinna, kinsarayah ndrokonan, ara ipa toro: “Hundromwa yiy iyapolo
hu ndramat para tandroindroi.” 29 Pe hu ndramat huropo husayau, ara
hupwasimiri yiy pe hupatumbuye payahu iyatan, pe huro pa “Weh! Wou
mepo apa andre aloiwani yumwa totohun namandran, pe kiho nondriya
lang maroyoh o, andre apuliy paiwe; 30 kiya, asopwat wou mbukenam, pe
asapwan kei tondrih.”
31 Pwen tehen aliy i hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou, ara huye pwasimiri yiy mwalin-
gahu, hupa, “Yiy kinsopwat hu hayah, hapeko kinlahiy para kisopwat yiy
mbukenan pwi! 32 Kiya, ndramat para kisopwat hu ndramat hira, mepo
ipa yiy King tahu Yisrayel, ara hiyan para mahapo ko kisapwan kei tondrih.
Pwen andre yowu kanime yiy pe lohonga yowu kipwotisingi yiy.” Pe hilu
malmou mepo hu rapaingi hilu iya kei tondrih hilho polo yiy, ara hiluro
ndringani yiy.

Yesu imat

33 Pwen iho ndrokolo lang pe paramwandrai iro songui pe luwoh, ara kol
pwan masih ilokuh topwei, ipoo iya piyahon pe paramwandrai iya iho tehe
maroyoh. 34 Iho nondriya paramwandrai maroyoh, Yesu iwayeh pwokeyan

iya, ipa toro: “Eloyi, Eloyi, lama sapaktani?” Ndroiyi nongna kolo hu, ara ipa toro: “Ngindrai to, Ngindrai to, paratapeh antali yo?”

35 Pe hayah tahu mepo huro tine ngilsen, ara huhulingiy pwen, hupa, “Akahalingiy; ita yoh Eliyah, ndre?”

36 Pwen hamou iro mwalingahu ingap iya, pe itaimani nanmam iya wain susuwen pe iwasiy iya kou sih, pe ihiriy iya kili Yesu para kiyin. Pwen pe ipwai, ipa, “Kiro tahandren tora. Tukoro pe kanimei na, matisan Eliyah kisa pe kitali yiy kisa pwan.”

37 Pwen Yesu iwayeh pwokeyan paiwe, pe ngohan ihipwen pe imat.

38 Iro mwonen paramwandrai ara, ndrihiyap namandran iho ndrungak nondriya yumwa totohun namandran, ara ilen iya maltoh. Ilen iho paingan pe isandrek isa pwan. 39 Pwen ndram mepo ihohin tahu ndram masangat mepo iro tine haroh ngilse Yesu, ara inime kaipisa kimat ta Yesu, pe ipa, “Ndrokonan masih! Ndramat aro, ara Noru Ngindrai.”

40 Pe hu pihin hayah ara, huro ndron mwanan hape pe huro nimnim. Mwalinga hu pihin ara, ara Mariya para Maktala, Mariya mepo tina Yamis mbuskau pe Yoses, pe iyasura Salome. 41 Hu pihin ara, ngara hu koho ndruwa Yesu, pe ngara hu kasopwat yiy ma iro ndron Kaliliy. Pe hu pihin soyon i, huro aliy ara, ara hu kantokai pwen huyapolo Yesu husa Yerusalem.

Yosep yapa Arimateya iyaiki nombuwe Yesu iya nondriya ngat sou

42 Pe kol iho piyah, pe ponokule para lang Sapat nakisarayah. 43 Pwen Yosep para kol Arimateya isarayah. Yiy ara poh hamou hiyan tahu Yutah. Pe yiy ara hamou tahu hiyeh iro sohoni lenge King Ngindrai andre kisa. Pwen yiy ara ndriyan ipwokeyani yiy pe iya nime Pailat, pe isok yiy para kiwiri nombuwe Yesu. 44 Pailat ara ilohonge soyon, pe ipa, “Yesu, ara kinimat, ndre?” Pwen iyoh iya kili pohon tahu ndram para pahun, pe isike yiy para kipahasaniy tehe Yesu kinimat ndre mapu. 45 Pwen ihilingi nongna pohon tahu ndram para pahun, pe isomwiy, pe ipa hiyan para nombuwe Yesu kiya kili Yosep. 46 Pwen Yosep isowani koyau hamou pallen, pe itali nombuwe Yesu isa pwan, pe isumwa nombuwen iya koyau ara. Pe iwiri nombuwen pe iyaikiy iya ngat sih mepo hu kansoyei iro pat sou. Pwen itiriyani pat sih isingori poho mara ngat ara. 47 Pe Mariya para Maktala pe Mariya tina Yoses, ara huro nime hapeleheh mepo huroni Yesu iya aliy.

16

Yesu itine paiwe

1 Pwen lang para Sapat kinhipwen pe Mariya para Maktala, Mariya tina Yamis, pe Salome, huya sowani ndraikei pe melit hayah mangonohon layin, pe hu pakaya tumwiy kiya nombuwe Yesu. 2 Makohuping o, para lang iho mu para sandre sih, hu pihin ara, huya ngat maparamwandrai iro sisiyaniy o. 3 Pwen huro wong mwalingahu, hupa, “Hiyeh ndrokonan andre kitiriyani pat kiltou kiya mawen poho mara ngat?”

4 Pwen huyarayah pe marahu pakitandras o, hunime pat ara, ara hu kantiriyaniy kinna mawen. Pe pat ara namandra-namandran iya. 5 Pe husong huya nondriya ngat, pe hunime wihou hamou, koiwen pallen pe niwen, ara imimpwan iyapwen te mot. Pwen pe hunoh turuwehu.

6 Hapeko wihou ara ipwai iya kili hu, ipa, “Mbuna akanoh turuwe wawu. Yo upahasaniy tehe wawu tora ten Yesu, ndramira Nasaret, hiyeh hu kantapaingi yiy kinna kei tondrih. Yiy kinto iye pwi. Yiy kintine. Akanime nokun huiki yiy iyen aliy, ara iye. 7 Pwen wawu kaya mahapo ko, pe akayapwai kaya kili ndramiran hu, pe Pita i, tehe Yesu andre kiro mu kili

wawu kiya Kaliliy. Pe wawu andre kaya nime yiy kaya aliy, tehe mamu kinpwai kinsa kili wawu."

8 Pwen husong ngat husa ngawan, pe huwop huya mawen. Paratesah, hulelen pe lohongahu indrap. Pe hu kannese ndrainga hamou pwi, paratesah, hunoh. 9 *Yesu itine kimat makohuping o, iya lang sih imu para sandre sih. Pe yiy iyarayah imu kinna kili Mariya para Maktala mepo koluw kintapiyani payit manandrtimou iro ndritan iya mawen. 10 Pwen Mariya para Maktala ara, iya pe inese ndrainga hu mepo hu ngara koro sura Yesu, iro mwonen huro nondriya yumwa merei pe huro rang. 11 Iro mwonen ara, huhulong kili Mariya tehe Yesu kintine, pe kinnime yiy pwen. Hapeko ndriyahu kanpwotisingi nongnan pwi.

12 Pe iyamulan hape, yiy ipiy pe iyarayah iya kili hilu ndramiran malmou hilu ro tokai nakatali kol namandran kaya ngawan. 13 Pwen hilya pe hilnese ndrainga hu ndramira Yesu masih, hapeko ndriyahu kanpwotisingi nongna hilu pwi yi.

14 Iyamulan para aliy, Yesu iyarayah iya kili ndramiran hu songui pe hamou hurompwan hurakayani keyau para namnam. Pwen ipomate hu, paratesah, hu kanpwotisingi lohongahu pwi, pe payahu ara pwokeyan iya. Ipwai tehen toro, paratesah, ndriyahu kanpwotisingi nongnahu pwi, mepo hiyeh hunime yiy imu pe husa nese iya kili hu tehe kintine.

15 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, "Akaya kene kol pwan masih, pe akapohowe nongan hiyan kiya kili hu masih kene mepo Ngindrai imangsaniy. 16 Hiyeh ndriyan kipwotisingi yo pe kiwiri paptais ara andre kiro hiyan. Hapeko hiyeh mepo ndriyan kinpwotisingi yo pwi, ara andre kikuni kora kultuwayin. 17 Pe hu ndraikiya pwoke to iye, ara andre kiro ndruwa hiyeh hu kapwotisingi yo: kiya ngolo, andre hu karasses hu payit, pe andre hu kawong kiya nongna kol hakol-hakol. 18 Pe andre hu kasap mwat para taya ndramat, pe kapa hu kayin melit ngahan tunguyan, ara andre kinngahi hu pwi. Pe andre hu kaiki nimahu kaya ndrita hu ndramat humwa, pe andre hu kangoh i."

19 Pwen Yapan iwong iya kili hu ihipwen, pe Ngindrai isoli yiy iya kol paingan yang, pe iya impwan iyapwen te nima Ngindrai mot. 20 Pwen ndramiran hu huya kol pwan masih, pe huya pohowe nongnan. Yapan iropo mbulen iyasurahu, pe iyki ndraikiya pwoke ara para kipwokeyani nongnahu.

* **16:9:** Nondriya hu puk Paipel hayah para koluw, Mak 9:9-20 ara kinto pwi.

Luk
Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy
English: Luke
Tok Pisin: Luk
Nongan Imu

Iripo nondriya puk iye—***Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy***—ara itiyani titiye tehe Yesu, ara yiy ndramat para kisopwat hu ndramira Yisrayel, pe hu ndraye ndramat para kol pwan masih i. Iro mwonen Yesu pakirandroiyi mbulyan, yiy ipwai iya kili hu ndramat tehe Mwoiwan Haiyan irakelehani yiy, pe iyki pwoke iya kili yiy, para kipohowe nongan hiyan ata Ngindrai kiya kili hu ndramat hundroisiy. (Anime 4:18.) Pe ndrokonan masih, puk ata Luk aro, ara itiyani hu titiye soyon tehe Yesu koyun ngara kisikirani hu ndramat mepo huro nondriya hu nopwaran handra-handra, pe imbusi hiyan iya kili hu.

Pe hu melit mepo Yesu imbusiy, ara huiki pwesai namandran iya, iya kili yowen hu pe hupwes iyatan. Pe tandrohonga Mariya imwalahiy iyatan, ara hu ndramat masih hupwes. (Anime 1:42-48 pe 2:10.) Pe iya hapwen para puk iye, iro mwonen Yesu iya kol paingan yang, ara hupwes namandran iya. (Anime 24:52.)

Hu titiye soyon ata Yesu pe hu melit mepo imbusiy, ara Luk hamou opu itiyaniy. Titiye hayah, ara kinto puk sih pwi yi—hu topo puk aripo ko. Luk opu, ara itiyani hu melit soyon mepo irayah tandrohonga Yesu isarayah iro kol pwan. Pe Luk opu iratuluwi nongan pwandritiye mepo Yesu ipohowei iyata ndramat para Samariya, isopwat ndramat mepo hu ndramat mwomwan hurayi yiy iho sai. Pe Luk opu iratuluwi titiye ta wihou itali taman pe iho mbui opu, pe iyasura hu nongan pwandritiye ta Yesu hayah i. Luk opu itiyani hu melit irayah kili Sakiyus, ndramat para poya takis.

Pe hu melit soyon, ara Luk itiyani titiye para aliy, tehe kultuw para kapwokeyani totohun, pe mbulya Mwoiwan Haiyan, pe kultuw para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu ndramat. Pe Luk ara itiyani titiye soyon, iya hu melit mepo hu pihin hu kanmbusiy.

Pe nongna Luk, ara mapu kinhipwen puk aripo. Luk iratuluwi puk sih i, mepo worou ngara kapwohowei ***Titiye para Mbulya Hu Aposel***. Puk ara, ara itiyani hu melit mepo hu aposel humbusiy iyamulan para Yesu kinnau kinna kol paingan yang.

Luk iratuluwi titiye aro para kiya kili Teyopilus

1 Wuloh, Teyopilus; wou ndramat hamou namandran pe mangalam.
Yihu ndramat soyon huro ratuluwi hu melit mepo hu kantayah pwen
mwalinga yowu. 2 Yihu ratuluwi titiye para melit mepo hu hiyeh kannimei
mamu kinna, kinna marahu. Yihu ara, ara hurayah ndramat para poya
mbulen para nongna Ngindrai, pe huratiyaniy isa kili yowu. 3 Pwen pe yo
mbukeno ukahi nokulani titiye masih iye iro ndroiyin pe isa, pwen unimei
tehe hiyan para kuratuluwiy, pe kuramwaniyaniy kiro mwonen o, pe
kisarayah kisa kili wou, Teyopilus. 4 Pwen pe wou alahiy para apahasaniy
tehe hu melit mepo hu kanhinuwani wou kinna aliy, ara ndrokonan.

Angelou hamou iranonoye tehe Yohanes Ndramat para Paptais andre kisarayah

5 Iro mwonen Herot iro king tahu para kol namandran iya Yutiya,
Sekarayah ara yiy pris hamou, pe yiy ara pris iyau ndrokoyirayi Apiyah. Pe
nambuyun Elisapet ara iyau ndraye Aaron i. 6 Pe kultuwayi hilu malmou
kene ara imwonen o iya mbulmara Ngindrai, pe ngara hilu koho ndruwa
nongan para pwahanou ta Yapan, pe hilu konoho mbusi kultuw handra
mwomwan para kultuwayi totohun ta Ngindrai, ara pwi. 7 Hapeko hilu
kanpo noru hilu pwi, paratesah, Elisapet ara ihikamai. Pe hayou ata hilu
malmou kene, ara kintamwaitini lenge hilu para hilu kapo mbunah.
8 Pwen irahihini lenge hu pris para ndrokoyirayi Apiyah mepo Sekarayah
ngara kiropo mbulen kiyasura hu, ara isarayah. Pwen Sekarayah ara
nakiya po mbulen kiya mbulmara Ngindrai. 9 Pe kultuwayi hu pris, ara
ngara hu karakau para kiyingani sehe pris andre kiya nondriya yumwa
totohun ta Yapan, para kiya timwi yukyuk mepo ngonohon layin. Pe
kau, ara ipwaingani Sekarayah. 10 Pwen irahihini paramwandrai para
nakitimwi yukyuk mepo ngonohon layin, ara yihu ndramat soyon iya husa
rawure hu huro ngawan pe huro tohun.
11 Pwen pe angelou hamou ta Yapan isarayah isa kili Sekarayah, pe iro
tine iyapwen te mot para kamwan para tuntun para kosumwan ngonohon
layin ara. 12 Iro mwonen Sekarayah inime yiy, mwoiwan ara ihin pe
inoh turuwe yiy. 13 Hapeko angelou ipwai iya kili yiy, ipa, “Sekarayah,
mbuna anoh; Ngindrai ara kinhilingi totohun tam pwen. Pe nambuyum
Elisapet, ara andre kipo norum kamai hamou, pe andre apohowe ngalan
Yohanes. 14 Pe mbunah ara andre kiyki pwesai kisa kili wou, pe ndriyam
andre kimbuluhi yiy. Pe kiro mwonen lang para nakisarayah, ara andre
hu ndramat soyon iya hu kapwes, 15 paratesah, yiy andre kirayah ndramat
hamou mangalan kiya mbulmara Yapan. Pe mbuna kiyin wain* ndre ndran
tunguyan. Pe mapu tinan kinmwalahiy tan, Mwoiwan Haiyan, ara andre
kipep kiro kili yiy. 16 Pe yiy andre kiwiri hu ndramira Yisrayel soyon iya
hu kamui kasa pe koho ndruwa Yapan, Ngindrai tahu. 17 Pe yiy andre kiho
mu kili Yapan kiya pwoke pe mwoiwa Eliyah. Pe yiy andre kirapaiwani
ndriya tama hu mbunah para kimbuluhi noruhu. Pe andre kirapaiwani
hu ndramat para ndraingapwi, para hu kawiri lohongai waison tehe tahu
ndramat imwonen. Pe yiy andre kimwaniyani hu ndramat para hu koro
hinehes para kalonge Yapan nakisa.”
18 Pwen Sekarayah isok angelou, ipa, “Yo andre kusapahasani melit
aro tapeh? Yo kunna parangoloh pwen, pe nambuyu ara yiy kinhi pihi
parangoloh i.”
19 Pwen angelou isomwi yiy, ipa, “Yo ngolo Kapriyel. Yo ngara kuro
tine mbulmara Ngindrai, pe ipwandrisa yo para kusa nese ndraingam kiya
nongan hiyan iye. 20 Pwen pe kiro mahapo kiya, andre amun o pe anlahiy
para awong pwi, kipoo lenge melit aro kirayah. Paratesah, lohongam
ara kinpwotisingi nongno pwi, mepo nakisa rahihini lengen para kirayah
mannan.”
21 Lang ara, ara hu ndramat masih huye ngawan huro longe Sekarayah,
pe huro lohonge soyon, hupa paratapeh pe yiy ita manau nondriya yumwa
totohun ndrangan niwen iya. 22 Iro mwonen isa ngawan, ara kinlahiy para
kiwong kiya kili hu pwi. Pe yihu ara huyirowei tehe yiy ara kinnime taltan
handra iro nondriya yumwa totohun. Pe iro mbusi hu kaipisa melit masih
iya kili hu, ara iya niman opu. Hapeko imun iro tehen tora ko.
23 Pe lengen para kiropo mbulen, ara isahapwen, pwen imui iya kolon.
24 Iyamulan para aliy, nambuyun Elisapet ara mapundriyan imin, pe iho

* **1:15:** Eng: wine

nondriya walah mayimah ara iro kohon o. 25 Pe Elisapet ipa, “Yapan imbusi
melit aro isa kili yo, nondriya hu lang aro, para kirapiyani masiro kiya
mawen mbulmara hu ndramat masih.”

Angelou iranonoye tehe Yesu andre kisarayah

26 Elisapet ara walahen iho manonoh, pe Ngindrai ipwandrisa angelou
Kapriyel iya Nasaret, kol hakol ngawan ita nondriya kol namandran hape
Kaliliy. 27 Pe angelou ara iyarayah iya kili pihindrahin hamou mepo
kinnapolo kamai hamou mapu. Pe hu kansokomburani yiy para kiyesou
kiya kili ndramat hamou ngalan Yosep; yiy ara iyau ndraye Tepit. Pe
pihindrahin ara, ara ngalan Mariya. 28 Pwen angelou ara iya kili yiy pe
irawulohani yiy, ipa, “Yapan ita sura wou, pe koyun iti wou namandran
iya.”
29 Pe Mariya ara ndriyan ipworu namandran iya, iya sehe nongan
angelou kinpwai kinna kili yiy; pe iro lohonge soyon iya sehe ndroiyi
nongan isa polohori yiy iya aliy. 30 Hapeko angelou ipwai iya kili yiy,
ipa, “Mariya, mbuna anoh. Pahas ta Ngindrai ita kili wou. 31 Kamulan
mapundriyam, pe andre amwalahiy kiyata mbunah kamai hamou, pe
andre apohowe ngalan, ara Yesu. 32 Yiy andre kirayah ndramat hamou
namandran pe mangalan, pe andre hu kapohowe yiy Noru Yiy Hiyeh
Iyera Paingan Masih. Pe Yapan Ngindrai andre kiyki yiy kirayah King, pe
andre kiwiri ndrohonoku tumbun Tepit. 33 Pe yiy andre kiro King kili hu
ndraye Yakop kinto-kinto, pe ndrohonoku pwanpwan ta King mepo andre
kinhipwen pwi.”
34 Pwen Mariya isok angelou, ipa, “Melit aro andre kirayah tapeh?
Paratesah, yo kunna polo hamou kamai mapu.”
35 Pe angelou isomwi yiy, ipa, “Pwoke ta Ngindrai Iyera Paingan Masih ara
andre kiramburihi wou, pe Mwoiwan Haiyan andre kisa ndritam. Pwen
pe yiy haiyan mepo namwalahiy kiyatan ara, ara andre kapohowe yiy
Noru Ngindrai. 36 Animei, nayim Elisapet ara kinhi pihi parangoloh pwen,
hapeko yiy mapundriyan, pe andre kipo norun kamai hamou. Pe yiy mepo
hupa kinhopo norun pwi ara, ara walehen manonoh pwen imira. 37 Sehe
melit pwokeyan mepo Ngindrai kinlahiy para kimbusiy pwi yeh?”
38 Pwen Mariya isomwi yiy, ipa, “Yo pihin para poya mbulya Yapan.
Nongan mepo anpwai, ara hiyan para kirayah mannan kisa kili yo.” Pwen
angelou itali yiy pe iyau.

Mariya iya saisai iya kili Elisapet

39 Iro mwonen ara, Mariya ihikule yiy, pe ileheleh iya kol hakol ngawan
ita nondriya hu ngondron para kol namandran hape Yutiya. 40 Pe iyarayah
iya pe isong iya nondriya suwe Sekarayah, pe irawulohani Elisapet. 41 Iro
mwonen Elisapet ihilingi yohola Mariya, pwen mbunah iro ndriyan ara
ilohori yiy. Pe Elisapet ara ipep iyata Mwoiwan Haiyan. 42 Pe iwayeh
namandran iya, ipa, “Ngindrai ara kintoholi wou pwen mwalinga hu pihin
masih. Pe norum mepo namwalahiy kiyatan, ara kintoholi yiy. 43 Yo
po hiyeh, pwen pe tina Yapan to isarayah isa kili yo? 44 Pe iro mwonen
ndraingo ihilingi yoholam, pwen mbunah iro ndriyo ara ilohori yiy iyapolo
pwesai. 45 Yapan kitoholi yiy mepo kinpwotisingi lohongan tehe sehe melit
mepo Yapan kinpwai kinna kili yiy, ara andre kirayah mannan.”

Waliya Mariya

46 Pwen Mariya ipa,
“Lohongo ihiri ngala Yapan,

47 pe mwoiwo ipwesani Ngindrai, Yiy Ngara Kisopwat Yo.
48 Yo pihin mwaihei para poya mbulyan,
pe lohongan ngara kiti yiy mepo iyki yiy iya pwan.
Pe kiro matne mahapo kiya, hasap kiyau hasap, ara andre hu kapa tehe Yapan kiniyki lomwes kinsa kili yo.
49 Yiy Hiyeh Mepo Pwokeyan Masih ara, ara kinmbusi melit namandran iya kinsa kili yo—
pe ngalan ara haiyan.
50 Pe koisirai tan ara andre kisalti hu mepo huro pahandra nohowai tan,
hu hasap kiyau hasap.
51 Pe yiy imbusi hu mbulen pwokeyan iya,
pe irasumbuwani hu mepo ngara hu kasikiye hu koro nondriya lohongahu.
52 Pe irapiyani hu king pwokeyan iya husa pwan husa mawen ndrohonokuhu,
pe ihiri hu ndramat mepo ngalahu pwi.
53 Pe hu ndramat mepo hu mundrui, ara iyki hu melit hiyan iya kili hu, pe isihi hu.
Hapeko irasses hu ndramat mameltahu soyon iya, ara huyau o mwaihei.
54 Pe kinsopwat ndramiran hu para Yisrayel,
pe koyun kintut koisirai tan pwi,
pe andre kinto-kinto kiya kili
55 Apraham pe ndrayen hu,
tehe kinpwai pwen kinna kili tamarou hu.”
56 Pe Mariya ara iyepolo Elisapet iho pakeh tehe walah maroyoh. Pwen iyamulan imui iya kolon.

Elisapet imwalahiy iyata Yohanes Ndramat para Paptais

57 Pwen irahihini lenge Elisapet para nakimwalahiy ta mbunah, pwen imwalahiy ta norun kamai. 58 Pe yowen hu pe hu mepo huro pakeh kili Elisapet, ara huhulingiy tehe Yapan kiniyki koisirai tan namandran kinna kili yiy. Pwen yihu masih ara, ara hupwes iyasura yiy.
59 Pe iro mwonen lang mandrolwoh para yihu nakasondriti kapilo mbunah, ara yihu pakayoh ngalan kiya pihisali taman Sekarayah.
60 Hapeko tinan ipwai iya hu, ipa, “Pwi yoh! Andre kayoh ngalan Yohanes.”
61 Pwen hupwai iya kili yiy, hupa, “Hamou kinho mwalinga yowem hu, ara ngalan tehen tora pwi.”
62 Pwen huwong kaipisa nongan iya nima hu iya kili taman, para hu pakayirowei tehe inamili ngala mbunah kiya hiyeh. 63 Pe ipwai iya kili hu para hu kawiri melit handra kisa para kiratuluwi nongan kaliy, pe mwoiwahu masih ara ihin tehe iratuluwiy, ipa toro: “Ngalan ara Yohanes.”
64 Pwen hape pwi ko, poho Sekarayah ite pe kalamen imemeyeu pe iwong imwonen, pe ihari ngala Ngindrai. 65 Pe hu ndramat masih mepo huro pakeh kili yiy, ara nohowai iwiri hu. Pe tiyeya hu melit masih ara, ara ingau pe isalti ngondron para kol namandran hape Yutiya, pe hu ndramira kol ara huye pwahaltaniy. 66 Hu ndramat masih ara huhulong pe huro lohonge soyon pe huro sok, hupa, “Mbunah aro ara andre kirayah hiyeh ndrokonan?” Huro sok tehen tora, paratesah, pwoke ata Yapan ara iro kili yiy.

Waliya Sekarayah

67 Pe Sekarayah, tama Yohanes, ara ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe iwong
tehe poropet hamou, ipa toro:
68 “Kahari ngala Yapan Ngindrai para Yisrayel,
paratesah, yiy ara kinsa pwen pe kinsopwat worou ndramiran.
69 Yiy ara kiniyki pwoke kinna kili ndramat hamou para kisopwat tou
iripo nondriya kamaye Tepit, ndramat para poya mbulyan,
70 tehe kinpwai pwen kinna kili hu poropet haiyan tan para koluw kinna,
71 tehe andre kisopwat rou kasa mawen kili hu hiyeh humwisnani rou,
pe kasa mawen nima hu mepo huhingasi rou.
72 Ilohongani koisirai tan kiniykiy pwen kinna kili tumburou hu,
pe ilohongani tapaniu tan haiyan,
73 pe nongan kintandrangan kinna kili tamarou Apraham,
74 para kisa sopwat tou kasa mawen kili hu hiyeh humwisnani rou,
pe kirakelehani rou para tukambusi mbulyan, pe andre tukannoh pwi.
75 Pwen pe nondriya hu lenge rou masih, andre tukambusi mbulen kiyapolo
kultuw imwonen pe haiyan kiya mbulmaran.
76 Pe noru, wou ara andre hu kapohowe wou poropet hamou ta Ngindrai
Iyera Paingan Masih;
pe wou andre oho mu kili Yapan, pe aramwaniyani meresayan.
77 Pwen pe ndramiran hu masih andre Yapan kitali hu kultuw mwomwan
tahu kayau,
pe tehen tora ko andre hu kasa yirowe sopwat ta Yapan.
78 Nondriya koisirai para namiliwa Ngindrai,
pwen andre mwandrai kiyat kiyau kol paingan yang kisa pwan kiltou,
79 para kilengani hu mepo hutora nondriya lokuhan,
pe hu tora nondriya nohowai para kimat.
Pe andre kiponokulani tokuya rou kiro meresai para ndriya wayis.”
80 Pwen mbunah ara imandra pe ipwoke iya mwoiwan, pe iye kol
ndrohoyin ipoo lengen para kisa pwaingani yiy kisa ngawan mbulmara hu
Yisrayel.

2

Mariya imwalahiy iyata Yesu

1 Tandrohongan ara, Sisar Aukustus ipwandrandrahani nongan iya kili
hu ndramat masih huro pahandra kol namandran masih kene Rom, para
hu kaya yuk ngalahu. 2 (Aro ara irandroiyi yukuya ngala hu ndramat
tandrohonga Kwiriniyus iro pohon para kol namandran iya Siriya.) 3 Pwen
pe hu ndramat masih kene, ara humui huya ndroho kolohu hamou-hamou,
para hu kaya yuk ngalahu.
4 Yosep ara iyau wum ta ndraye King Tepit, pwen pe itali kol ngawan
Nasaret ita nondriya kol namandran hape Kaliliy, pe iya paingan iya kol
namandran hape Yutiya, pe iya kol ngawan ata Tepit ngalan Petlehem.
5 Pe Yosep iya kol ara iyapolo Mariya para hilkaya yuk ngala hilu. Mariya
ara hu kansokomburani yiy pwen para kiwiri Yosep, pe Mariya ara
mapundriyan imin. 6 Iro mwonen hilto ndron aliy, pwen lenge Mariya
para nakimwalahiy ta mbunah isarayah, 7 pe imwalahiy ta norun ndrihou
kamai. Pwen isumwa yiy iya ndrihiyap, pe iyki yiy iye matin pwelekeya
mbulmwakau, paratesah, hu noku matiliu masih para nondriya seu, ara
hu kanpep topwei kinna tahu ndramat.

Angelou isarayah pe iwong iya kili hu ndramat para pwokereya hu sipsip

8 Pe iro mwonen ping ara, ara yihu ndramat hayah para pwokereya
hu sipsip, ara huro pakeh kol ngawan Petlehem, pe huro memerani hu
sipsip tahu. 9 Pe angelou hamou ta Yapan iyarayah iya kili hu, pe nonowa
nganngana Yapan isarahakowahu pe ilengani hu, pe hunoh mimiri hu.
10 Hapeko angelou ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna akanoh. Yo
usaiki nongan hiyan para pwesai namandran iya, isa kili wawu ndramat
masih kene. 11 Lang nepo ita nondriya kol ngawan ta Tepit, pihin hamou
kinmwalahiy kinna ta Ndramat Hamou Para Sopwat; yiy ara Yapan Kristus.
12 Pe wawu andre kanime kaipisan tehe toro: Wawu andre kanime mbunah
hamou hu kansumwa yiy iya hu ndrihiyap, pe iyera matin nondriya
pwelekeya mbulmwakau.”

13 Indrou pwi ko, yihu angelou para pahun soyon iya para kol paingan
yang, ara husarayah husa polo hamou para mamu, pe huhuri ngala
Ngindrai huro pa,

14 “Kahari ngala Ngindrai iyera paingan masih,
pe kiro kol pwan, ndriya wayis kiro mwalinga hu ndramat mepo
namiliwai tan itapolo hu.”

15 Pwen hu angelou masih hutali hu, pe humui kannau kanna kol paingan
yang, pe hu ndramat para pwokereya hu sipsip, ara hamou iro pwai iya
kili hamou, huro pa, “Kiya, tukaya Petlehem pe tukaya nime melit mepo
kintayah aro, tehe Yapan kinnese ndraingarou pwen kinna aliy.”

16 Pwen huhumbuh huya pe huya nime Mariya hilu Yosep pe mbunah ara
iye matin nondriya pwelekeya mbulmwakau. 17 Iro mwonen huya koyum
yiy ihipwen, pwen huya tiyani nongan mepo hu kanhilingiy iyata mbunah
ara. 18 Pe hu ndramat masih huhulingiy, ara huro lohonge ndrit iya sehe
melit mepo hu ndramat para pwokereya hu sipsip hu kantiyaniy kinna
kili hu. 19 Hapeko Mariya iyki hu nongan masih kene ara, ara iro ndriyan
pe ngara kiro lohonge kiya aliy. 20 Pwen hu ndramat para pwokereya hu
sipsip ara humui huyau, pe huro hari ngala Ngindrai pe huro pwesani yiy
iya hu melit masih mepo hu kanhilingiy, pe hu kannimei; ara hu kantayah
imwonen o tehe hu angelou kannese ndraingahu pwen.

Huwiri Yesu iya yumwa totohun namandran

21 Iro mwonen lang mandrolwoh para nakasondriti kapilon, hupohowe
ngalan iya Yesu, ngalan mepo angelou kinpohowei pwen ma kintayah
ndriya tinan mapu.

22 Iro mwonen lang isahapwen para kambusi kultuw para karayah
howen kiya mbulmara Ngindrai, iho ndruwa Nongan para Pwahanou
ta Mose, pwen Yosep hilu Mariya hilu wiri mbunah iya Yerusalem para
kayaiki yiy kiya kili Yapan. 23 Hilu ho ndruwa Nongan para Pwahanou
ata Yapan, ipa toro: “Hu mbunah ndrihou kamai masih kene, ara kayaiki
hu tehe yukyuk haiyan kiya kili Yapan.”* 24 Pwen hilu wiri pai malmou,
para hilu kambusi yukyuk tehe pwayan kinpwai pwen ita Nongan para
Pwahanou ata Yapan, ipa toro: “pai malmou ndre noru ngai malmou.”†

25 Pwen ndramat hamou iye Yerusalem, ngalan, ara Simeyon. Yiy ara
ndramat imwonen, pe ngara kiho ndruwa nongan para pwahanou masih
ata Yapan. Yiy ara iro longe ndramat mepo Yapan kintakiniman para kisa
pe kisopwat hu Yisrayel. Pe Mwoiwan Haiyan ara iro kili yiy. 26 Mwoiwan
Haiyan ara kinpwainganiy pwen kinna kili yiy, tehe yiy andre kinmat kileh

* **2:23:** Anime puk Rakuhuye (Exodus) 13:2,12 † **2:24:** Mbulya Hu Pris (Leviticus) 12:8

pwi, kipoo kinime Yapan Kristus.‡ 27 Pwen pe Mwoiwan Haiyan iluwani
Simeyon iya nondriya yumwa totohun namandran. Pwen iro mwonen ara,
Mariya hilu Yosep hilu wiri noru hilu malaman Yesu, para koro ndruwa
kowase hu, tehe nongan para pwahanou kinpwai, 28 pwen Simeyon iwiri
mbunah pe isap yiy iho niman. Pe irawuloh iya kili Ngindrai, ipa:
29 “O Yapane, yo ndramat para poya mbulyam;
mahapo nimam kihitan to kiyapolo ndriya wayis, tehe antandrangan
pwen kinna.
30 Paratesah, moro ara kinnime sopwat tam pwen.
31 Wou antamwaniyani melit ariya pwen iro mbulmara hu ndramat
para kol pwan masih.
32 Pe nganngan andre kilengani hu Ndramira Lah,
pe andre kihari ngala ndramiram hu para Yisrayel.”
33 Pwen pe tama mbunah pe tinan, ara hilhilingiy pe hilu lohonge soyon
iya, iya sehe melit Simeyon kinpwai pwen iyata mbunah ara. 34 Pwen
Simeyon iyki lomwes iya kili hu, pe ipwai iya kili tina mbunah, Mariya, ipa,
“Ahalingiy; mbunah iye, ara Ngindrai kintakiniman pwen para kimbusi hu
soyon iya koro nondriya Yisrayel hu kayos, pe hu soyon iya hu katine. Yiy
andre kirayah tehe kaipisa melit handra mepo andre hu karasisingat anan.
35 Pwen pe lohongai kokohon tahu ndramat soyon iya ita ndriyahu, ara
andre kisa kiro yelan ngawan. Pe andre ahangoruwei tehe semela pahun
niwen hapai kissi nerem i.”
36 Iro mwonen lang ara, poropet hamou pihin i iro, ngalan ara Ana
SuPanuwel. Pe yiy ara iyau wum ta Aser. Pe yiy kinna pihi parangoloh
masih, pe mamu iyesou pe iro polo nambuyun ara hayou manandrtoyoh o.
37 Pwen iya pihinau pe iho tehen tora ko, ipoo hayou tan iya androlungui
pe haahiu (84). Pe kinho tali yumwa totohun pwi. Ping pe lang masih ngara
kiro po mbulya Ngindrai, pe ngara kiyuh anandrinai pe kiro tohun. 38 Pwen
iro mwonen paramwandrai ara, ara yiy isa kili hu, pe irawuloh iya kili
Ngindrai. Pe inese titiye ta mbunah ara, iya kili hu ndramat mepo huro
longe hiyeh andre kisopwat hu para Yerusalem.
39 Pwen Yosep hilu Mariya hilu kanmbusi melit masih iho ndruwa
Nongan para Pwahanou ata Yapan kinhipwen, pwen hilmui hilya kolo hilu
imwonen—kol ngawan Nasaret, hira nondriya kol namandran hape Kaliliy.
40 Pe mbunah ara imandra pe mandran ipwoke; pe ipep iya lohongai
waison, pe koisirai ta Ngindrai, ara iro ndritan.

Wihou Yesu iro yumwa totohun namandran

41 Hayou sih iyau sih taman hilu tinan ngara hilu kaya Yerusalem, para
kaya Kowase Yon para Pasopa.§ 42 Iro mwonen Yesu hayou tan iho songui
pe luwoh (12), pwen huya paingan Yerusalem, para hu kaya Kowase Yon
para Pasopa, tehe ngara hu koro mbusiy. 43 Iyamulan para kowase yon
ilon, iro mwonen taman hilu tinan hilro mui nakaya kolohu, hilu kowu
tehe wihou Yesu ara kinto ndron Yerusalem. 44 Pe hilu pa ndre yiy ara iro
polo hu masih mepo huyau ara. Pe yihu ye rokai ipoo iya lang sih sesek
mwaniye. Pwen hiluro seyeh yiy mwalinga yowe hilu pe kowase hilu hu.
45 Pe iro mwonen hilu seyeh yiy ndrit, pwen hilu mui paiwe, para kaya
ten yiy kaya Yerusalem. 46 Pwen lang maroyoh para hilro seyeh yiy isayau,
pwen hilya kahi yiy iro nondriya yumwa totohun namandran. Pe hilu nime

‡ **2:26:** Eng: Christ, Messiah; TP: dispela man Bikpela i bin promis long salim i kam bilong kisim bek ol manmeri bilong en
§ **2:41:** Eng: Passover; TP: Bikpela De Bilong Tingim De God I Larim Ol Israel I Stap Gut

yiy imimpwan mwalinga hu ndramat para hinonou, pe iro tahilong hu pe iro sok hu iya hu soksok hayah. 47 Pe yihu masih mepo huro hilingi yiy, ara huro lohonge ndrit, paratesah, lohongan ileu pe ipahas iya nongan mepo iro somwi hu iya aliy. 48 Iro mwonen taman hilu tinan hilu nime yiy, ara lohonga hilu indrap. Pe tinan ipwai iya kili yiy, ipa, “Noru, paratesah pe arakultuwani youlu tamam tehen tora? Ambusiy pe youlu ngandrah para teleyam.”

49 Pe yiy ipa, “Walu tora ten yo paratesah? Walu kowu tehe usa para kuro suwe Tomo?” 50 Hapeko hilu kanyirowe sehe nongan mepo iro pwai iya kili hilu iya aliy, ara pwi.

51 Pwen pe Yesu iyau iyapolo hilu pe huya pwan kol Nasaret, pe iho ndruwa nongna hilu masih. Hapeko tinan, ara iyki nongan masih ara iro manau lohongan. 52 Pe Yesu iro mandra, pe lohongai waison pe namiliwa Ngindrai pe namiliwa hu ndramat kene, ara huro has kili yiy.

3

Yohanes Ndramat para Paptais, iramwaniyani meresaya Yapan

1 Iro mwonen hayou songui pe yimah ta Sisar Tiperiyus, iro king tahu kol masih hutora pahandra kol namandran masih kene Rom, ara Pontiyus Pailat iro pohon para kol namandran hape Yutiya, pe Herot iro pohon para kol namandran hape Kaliliy, pe nalin Pilip, ara iro pohon para kol namandran hape Yituraya pe Trakonitis, pe Lisaniyas, ara iro pohon para kol namandran hape Apilene. 2 Annas hilu Kayapas ara hilu pris hilhohin ta hu pris masih kene. Pe tandrohongan ara, nongna Ngindrai, ara isa kili Yohanes noru Sekarayah iro kol ndrohoyin. 3 Pe Yohanes irikai irakayani hu kol masih huro pakeh Ndran Yortan, pe iro pohowe nongan para hu ndramat karapaiwani ndriyahu pe kawiri paptais para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu. 4 Tehe pwayan kinpwai pwen ita puk ta poropet Yisayah, ipa toro:

“Ngasa mbulukoyu hamou ita yoh iyau kol ndrohoyin, ita pa,
‘Karamwaniyani saya Yapan,
pe kasani meresayan kiro mwonen.
5 Pe karatulungi hu pwenten masih, pe kataluwe hu ngondron pe pahayi masih ara hu kasapwan.
Pe hu sai mepo humakaiye, ara karamwaniyani hu pe hu koro mwonen,
pe hu sai mepo humasusuwat, ara karalohori hu pe hu kameh.
6 Pe hu ndramat para kol pwan masih, andre hu kanime mbulya Ngindrai para kisopwat worou.’ ”

7 Pwen Yohanes ipwai iya kili hu ndramat soyon mepo husa kili yiy para kisumuluwani hu ara, ara ipa, “Wawu ndraye hu mwat mapairahu! Hiyeh kinpomwanye kinsa kili wawu pe apakawop kaya mawen ndrinalokuh ta Yapan mepo itapo isa? 8 Pe kapa wawu kantapaiwani ndriya wawu ndrokonan, pwen kultuwayi wawu kipwaingani kaipisa wawu tehen aliy i. Pe wawu mbuna akahaterena wawu, pe akapa, ‘Apraham ara tumbu yowu.’ Yo upwai isa kili wawu tehe, iyau kili hu pat aripo, Ngindrai ilahiy para kimbusi hu karayah hu tumbu Apraham. 9 Pe semen kapereu, ara kinna pwen ita ndroiyi kei yi, pe hu kei masih mepo hu konhoppwai hiyan pwi, ara andre katihihu kaya pwan pe kapiyani hu kaya nondriya mwan.”

10 Pe hu ndramat soyon huro ara, husok yiy, hupa, “Pwen pe yowu po andre kambus tehen tapeh ara?”

11 Pwen Yohanes isomwi hu, ipa, “Yiy mepo suluyan malmou, ara kiyki
hamou kiyata hiyeh mepo suluyan pwi, pe hiyeh mepo anandrinan soyon,
ara kimbusiy tehen aliy i.”
12 Pe yihu ndramat hayah para poya takis, ara husa yi para kawiri paptais.
Pe husok yiy, hupa, “Ndramat para hinonou, yowu andre kambus tehen
tapeh?”
13 Pwen Yohanes ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kambulte sombule pat kiya
weneyan o, pe mbuna kiramwaitiniy tehe wawu ngara koropo.” 14 Pwen
hu ndram hayah husike yiy, hupa, “Pe yowu andre kambus tehen tapeh?”
Pe isomwi hu, ipa, “Wawu mbuna akarakekeyani hu ndramat pe kawiri
sombule pat tahu. Pe wawu mbuna akaiki hu ndramat kiya nongan o
mwaihei, para akawiri sombule pat kiyau kili hu. Akalohonganiy tehe
kenne wawu mepo wawu tora wiriy, ara ilahi wawu.”
15 Pe hu ndramat masih huro longe pe huro sohe, ara huro lohonge soyon
iro ndriyahu, pe huro pa, “Matisan Yohanes ara Kristus, ndre?”
16 Pwen Yohanes isomwi hu masih, ipa, “Yo urupo sumuluwani wawu
iya ndran. Hapeko ndramat hamou pwoke tan pwokeyan pe iho hin kili yo,
ara andre kisa, pe yo ara kunlahiy para kulombuli malkeye hatna pwelekan
pwi. Yiy andre kisumuluwani wawu kiya Mwoiwan Haiyan pe kiya mwan.
17 Pe yiy iya ndrohonoku ponokuleya wit pe imbultuwe suweleya pwan tan
ita niman para kisuwali pwisi wit kiya mawen, pe andre kimbultani sangi
wit, kiya nondriya kaisowan. Hapeko pwisi wit, ara andre kitimwiy kiya
mwan mepo kinoho mat pwi masih.” 18 Pe Yohanes ara ipohowe nongan
soyon handra-handra yi, para kirakelehani ndriya hu ndramat. Pe ipohowe
nongan hiyan, iya kili hu yi.
19 Yohanes ara ngara kipomate Herot, pohon para kol namandran hape
Kaliliy, kiya hu melit mwomwan ngara kimbusiy. Pwen ipomate Herot
paiwe, iya mwomwan mepo imbusi iya kili Herotiyas, paratesah, Herot
iwiri Herotiyas iya nambuyun, hapeko Herotiyas ara yiy nambuyu nalin.
20 Pwen pe Herot iposura hu mwomwan mepo kinmbusiy pwen kinna, ara
iyki Yohanes iya nondriya kou i.

Titiye ta Yohanes isumuluwani Yesu, pe titiye tahu ndraye tumbu Yesu

21 Iro mwonen hu ndramat masih huro wiri paptais,* Yohanes isumu-
luwani Yesu yi. Pe Yesu iro tohun manau, pwen kol paingan yang ara ite,
22 pe Mwoiwan Haiyan isa pwan mwensen tehe nombuwe pai hamou, pe
iya ndrita Yesu. Pe ngasa mbulukoyu hamou iyau kol paingan yang isa, ara
ipa, “Wou ara Noru, pe ndriyo imbuluhi wou. Yo upwes satam namandran
iya.”
23 Pwen Yesu hayou tan ara iho tehe matingui, pe irandroiyi mbulyan. Pe
yihu pa ndre yiy ara noru Yosep,
pe Yosep ara noru Heli,
24 pe Heli ara noru Mattat,
pe Mattat ara noru Lepi,
pe Lepi ara noru Melki,
pe Melki ara noru Yannai,
pe Yannai ara noru Yosep,
25 pe Yosep ara noru Mattatiyas,
pe Mattatiyas ara noru Amos,
pe Amos ara noru Nahum,
pe Nahum ara noru Esli,

* **3:21:** Titiye iye ita v. 21 iya, ara irayah ma Yohanes kinna kou mapu.

pe Esli ara noru Nangai,
26 pe Nangai ara noru Maat,
pe Maat ara noru Mattatiyas,
pe Mattatiyas ara noru Semeyin,
pe Semeyin ara noru Yosek,
pe Yosek ara noru Yota,
27 pe Yota ara noru Yowanan,
pe Yowanan ara noru Resa,
pe Resa ara noru Seruppapel,
pe Seruppapel ara noru Seyaltiyel,
pe Seyaltiyel ara noru Neri,
28 pe Neri ara noru Melki,
pe Melki ara noru Atti,
pe Atti ara noru Kosam,
pe Kosam ara noru Elmatam,
pe Elmatam ara noru Er,
29 pe Er ara noru Yosuwa,
pe Yosuwa ara noru Eliyeser,
pe Eliyeser ara noru Yorim,
pe Yorim ara noru Mattat,
pe Mattat ara noru Lepi,
30 pe Lepi ara noru Simeyon,
pe Simeyon ara noru Yutah,
pe Yutah ara noru Yosep,
pe Yosep ara noru Yonam,
pe Yonam ara noru Eliyakim,
31 pe Eliyakim ara noru Meleya,
pe Meleya ara noru Menna,
pe Menna ara noru Mattata,
pe Mattata ara noru Natan,
pe Natan ara noru Tepit,
32 pe Tepit ara noru Yessi,
pe Yessi ara noru Opet,
pe Opet ara noru Powas,
pe Powas ara noru Salmon,
pe Salmon ara noru Nahson,
33 pe Nahson ara noru Amminatap,
pe Amminatap ara noru (Atmin)†,
(pe Atmin ara noru Arni,)
pe (Arni) ara noru Hesron,
pe Hesron ara noru Peres,
pe Peres ara noru Yutah,
34 pe Yutah ara noru Yakop,
pe Yakop ara noru Yisak,
pe Yisak ara noru Apraham,
pe Apraham ara noru Terah,
pe Terah ara noru Nahor,
35 pe Nahor ara noru Seruk,
pe Seruk ara noru Reu,

† **3:33:** Hu nongan mepo hu kantatuluwiy koluw kinna ara nongan kinhisoule pwi. (Eng: Some old manuscripts have different names here, like Ram; TP: Sampela olpela pepa ol i bin raitim longpela taim igo pinis i gat toktok i no wankain olsem ol narapela.)

pe Reu ara noru Pelek,
pe Pelek ara noru Eper,
pe Eper ara noru Selah,
36 pe Selah ara noru Kayinan,
pe Kayinan ara noru Arpaksat,
pe Arpaksat ara noru Sem,
pe Sem ara noru Nowah,
pe Nowah ara noru Lamek,
37 pe Lamek ara noru Metuselah,
pe Metuselah ara noru Enok,
pe Enok ara noru Yaret,
pe Yaret ara noru Mahalalel,
pe Mahalalel ara noru Kenan,
38 pe Kenan ara noru Enos,
pe Enos ara noru Set,
pe Set ara noru Atam,
pe Atam ara noru Ngindrai.

4

Sinai pakipakarawani Yesu

1 Yesu ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe itali ndran Yortan pe imui iya.
Pe Mwoiwan Haiyan ara iluwani yiy iya kol ndrohoyin. 2 Pe iya iro kol
ndrohoyin lang mahaangui, pe Sinai inohonou yiy. Nondriya hu lang ara,
ara kinyan hapesah pwi; pe hu lang ara isahapwen, pwen imundrui.
3 Pwen pe Sinai ipwai iya kili yiy, ipa, “Kapa wou Noru Ngindrai ndroko-
nan, apwandrandrahani pat ita, pe kipaiwaniy kirayah ndrinanohun.”*
4 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kinpwai pwen kinna, ara ipa toro:
‘Taleh ta ndramat andre kinyau anandrinai o, ara pwi.’ ”
5 Pwen Sinai iluwani Yesu iya paingan, pe indrou pwi ko, iyingani hu kol
namandran iya, tahu king masih kene para kol pwan masih, iya kili yiy. 6 Pe
ipwai iya kili yiy, ipa, “Andre kuiki pwoke nopwaran tahu kol namandran
masih ara, kiyasura nonowahu, kisa kili wou. Pe hu melit masih kene ara,
ara kaniykiy pwen kinsa kili yo, pe andre kuikiy kiya kili hiyeh unamiliy
para kuikiy kiyatan. 7 Pwen pe kapa atukuruhu pe atohun kisa kili yo, melit
masih kene iye, ara andre kuikiy kisatam.”
8 Pwen pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kinpwai pwen toro: ‘Atohun
kiya kili Yapan Ngindrai atam pe aro pahandra yiy hamou opu.’ ”†
9 Pe Sinai iluwani Yesu iya Yerusalem pe iyki yiy iya iro tine payandroha
yumwa totohun namandran pe paingan masih. Pwen ipwai iya kili yiy,
ipa, “Kapa wou noru Ngindrai ndrokonan, pwen aro iye pe apiyani wou
aya pwan. 10 Paratesah, pwayan kinpwai pwen toro:
‘Yiy andre kipwandrandrahani hu angelou tan, para hu kapenani wou pe
kasopwat wou;
11 pe andre hu kasopwari wou kiho nima hu,
pwen pe andre antuwani ndrikam kinna pat sih pwi yoh.’ ”‡
12 Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kinpwai toro: ‘Wou mbuna anohonou
Yapan, Ngindrai atam.’ ”§

* **4:3:** Eng: bread; TP: bret † **4:8:** Nongan Para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:13 ‡ **4:11:** Puk Waliy (Psalm) 91:11,12 § **4:12:** Nongan Para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:16

13 Pe sinai ara inohonou yiy iya hu melit masih ara kene ihipwen, pwen
itali yiy pe iyau, kipoo kiyarahihini lang sih hiyan hira ndron.

Yihu para Nasaret hurasisingat ana Yesu

14 Pe Yesu imui iya Kaliliy iro nondriya pwoke ta Mwoiwan Haiyan, pe
nolan ara ingau pe isilihi kol namandran hape ara kene. 15 Pe iro hinuwani
hu ndramat nondriya hu yumwa totohun tahu, pe hu masih ara huro hari
ngalan.
16 Pe Yesu ara imui iya Nasaret, kol mepo imandra iro aliy. Pe iro mwonen
lang Sapat, yiy iya nondriya yumwa totohun, tehe ngara kiro mbusiy. Pwen
itine para kipohowe nongan. 17 Pe huiki puk maiye ata poropet Yisayah iya
kili yiy. Pwen ilombuliy, pe ikahi nongan sahin mepo Yisayah kinratuluwiy
pwen ita, ara ipa toro:
18 “Mwoiwa Yapan ara iripo ndrito,
paratesah, kintakinimo pwen para kupohowe nongan hiyan kiya kili
hu mepo hundroisiy.
Yiy ipwandrisa yo usa, para kupwahara nongan kiya kili hu ndramat hu
tora nondriya kou, para hu kasa ngawan,
pe hu ndramat marahu iyoh ara hu kanimnim paiwe, pe hu hiyeh hutora
nondriya nopwaran ara hu koro mwoimwoi.
19 Pe para kupwahara nongan tehe hayou iye ara lenge Yapan para
kipwainganì pahas tan kiya kili ndramiran hu.”
20 Pwen imaiyani puk ara, pe iykiy imui iya kili ndramat para ponokule
hu puk, pe yiy impwan. Pe marahu ndramat masih huro nondriya yumwa
totohun, ara itis tan. 21 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Mahapo nongan
haiyan iye ara kintayah mannan kinsa tahilong tawawu.”
22 Pwen hu masih husikiye yiy, pe huro lohonge soyon iya nongan para
koisirai mepo iyau pohon. Pe huro sok, hupa; “Aripo noru Yosep, ndre?”
23 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Matisan wawu pakatiyani paya
nongan sahin iye kisa kili yo: ‘Ndrokta, asopwoyani wou mbukenam!’
Tesah mepo anmbusiy pwen iro Kapernawum, ara ambusiy tehen aliy opu
kiro kolom imwonen iye.
24 Upwai ndrokonan isa kili wawu toro: poropet hamou kiro ndrohokolon
imwonen, ara ndramiran hu andre kanhilingi nongnan pwi. 25 Yo upwai
ndrokonan isa kili wawu, tehe hu pihinau soyon iya huro nondriya Yisrayel,
iro mwonen lenge Eliyah. Pe iro tandrohongan ara, karam para kol
paingan yang ara Yapan iwariy, pe mbulou ara kindrut hayou royoh pe
sahin pwi, pe mundruwai namandran iya, ara isilihi kol masih. 26 Hapeko
Ngindrai kinpwandrisa Eliyah kinna kili pihinau hamou para Yisrayel pwi;
ipwandrisa yiy iya kili pihinau hamou iro kol ngawan Sarepat ita nondriya
kol namandran hape Siton. 27 Pe tandrohonga Elisa ara iro poropet, hu
ndramat soyon iya huro Yisrayel, ara mwamwa kawa ilopwa hu. Hapeko
iho mwalinga hu masih ara, Naaman ndramira Siriya kopu, ara mwamwa
kawa iro kili yiy ihiwin.”
28 Hu ndramat masih huro yumwa totohun ara, ara huhulingi nongnan
aro, pe ndriyahu isin. 29 Pwen hutine pe hurasses yiy iya ngawan kol ara. Pe
huwiri yiy iya mbusupahayi mepo kol ngawan iro aliy, para hu pakatinihi
yiy kiya pwan. 30 Hapeko irasisinge yiy mwalingahu ko, pe iyau.

Yesu irapiyani payit hamou iya mawen

31 Pwen Yesu iyau iya kol ngawan Kapernawum ita nondriya kol naman-
dran hape Kaliliy. Pwen lang Sapat isarayah pe yiy iya pe iro hinuwani hu

ndramat. 32 Pe yihu ara huro lohonge ndrit iya nongnan mepo iro hinuwani
hu iya aliy, paratesah, nongnan ara nopwaran.
33 Pe ndramat hamou iro yumwa totohun ariya, ara payit mwomwan iro
ndritan, pe iwayeh namandran iya ipa, 34 "Yah! Yesu para Nasaret! Wou
nasahaye yowu? Wou asa para apwalngani yowu, ndre? Yo ara upahasani
wou hiyeh—wou ara Ndramat Haiyan ata Ngindrai!"
35 Pe Yesu ipalngai ana payit, ipa, "Amun opu! Pe atali yiy asa ngawan!"
Pwen payit ara ipiyani ndramat ara iro pwan mbulmara hu masih, pe isa
ngawan kili yiy pe kinpotisi ndramat ara pwi.
36 Pwen hu ndramat masih huro lohonge ndrit, pe hamou iro pwai iya
kili hamou, huro pa, "Aripo sehe nongan, eh? Ipwandrandrahani hu payit
iyapolo nongan nopwaran pe pwokeyan, pwen husa mawen!" 37 Pwen pe
nola Yesu ara ingau pe isilihi kol namandran hape ara.

Yesu isopwoyani hu ndramat soyon

38 Yesu itali yumwa totohun mepo iro aliy, pe isong iya nondriya seu ta
Simon. Pe nossu Simon, ara iro nondriya ngandran pe mandran ingandrah
iya. Pwen pe husike Yesu para kisopwat yiy. 39 Pwen Yesu iya pe iro tine
ngilsen, pe ipomate mandran ngandrahan ara, pe itali yiy. Pwen pihin ara
itine porosih o, pe ipo mbulyan.
40 Iro mwonen paramwandrai nakiya lai, pwen hu ndramat huwiri hu
mepo mwamwa handra-handra iro kili hu, ara husa kili Yesu. Pe iyki niman
iya ndrita hamou-hamou tahu, pe isopwoyani hu pe hungoh. 41 Pe hu payit
husa mawen kili hu ndramat soyon iya, pe hu payit huro wayeh, huro pa,
"Wou ara Noru Ngindrai!" Hapeko ipomate hu, pe isiyi pohohu para hu
mbuna kawong, paratesah, tanahu tehe yiy ara Kristus.
42 Pe lang imbungahiy o, Yesu yiy opu iyau iya pe iro kol hape imanun. Pe
hu ndramat huro ten yiy, pe iro mwonen husa hape aleheh mepo iro aliy,
pwen hu pakakaituwe yiy para mbuna kitali hu. 43 Hapeko ipwai iya kili hu,
ipa, "Nongan hiyan para kolo King Ngindrai iye, ara andre kuya pohowei
kiya hu kol ngawan hayah i, paratesah, Ngindrai ipwandrisa yo usa, ara
para kumbulyani mbulen iye." 44 Pe yiy iro pohowe nongan manau, iya
nondriya hu yumwa totohun para kol namandran hape Yutiya.

5

Yesu iyoh ndramiran hu hayah

1 Lang sih aro, Yesu iya iro tine ngilse Ndran Makaiye Kennesaret. Pe
hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa huro tandrapndrap pe hurahakowan,
para hu kahalingi nongna Ngindrai. 2 Pwen inime ndroi malkou iro pwaki
leng, hapeko hu ndramat para poya ni para ndroi malkou ara, ara hu kanna
mawen ndroye hu, pe huro sungani hu kahu tahu. 3 Pwen iya pe ihis iya
nondriya ndroi hakou, pe ndroi mepo ihis iya aliy ara, ara ndroye Simon. Pe
Yesu isok Simon para kisuwani ndroi kiya mawen hape pwaki leng. Pwen
yiy impwan aliy, pe iro hinuwani hu ndramat.
4 Pe iro mwonen Yesu iwong ihipwen, ipwai iya kili Simon, ipa, "Asuwani
ndroi kiya ngawan pupura mwekeu, pe akapiyani hu kahu kaya pwan para
akapo ni."
5 Pwen Simon isomwi yiy, ipa, "Namandran, yowu po ping sih sesek
mwaniye iya pe ingandrah o, pe yowu po ndrit. Hapeko anpwai, pwen pe
andre kuho ndruwa nongnam pe kutali hu kahu kaya pwan."
6 Pe iro mwonen humbusiy tehen aliy, pwen hupo hu ni ara soyon iya, pe
hu kahu tahu ara hu pakamut. 7 Pwen pe hurakamiri susuyahu huro ndroi

hakou i, para hu kasa pe hu kasopwat hu. Pwen husa pe hulokihi hu ni iya
nondriya ndroi malkou kene ara, pe ndroi malkou kene ara, ara ipep, pe
pakayuh.
8 Pe iro mwonen Simon Pita inime sehe melit kintayah, pwen itukuruhu
iya ngondro ndrika Yesu, pe ipa, “Yapan, aya mawen kili yo. Yo ara ndramat
hamou mepo pakut to mwomwan!” 9 Paratesah, Pita iyapolo susuyan hu
mepo huro ndroyen, ara lohongahu masih kene indrap, iya hu ni mepo
hu kanpo ara. 10 Pe hilu NdraSepetiy malmou para susura Pita, Yamis hilu
Yohanes, ara lohonga hilu indrap i. Pwen Yesu ipwai iya kili Simon, ipa,
“Mbuna anoh; kiro mahapo kiya, ara andre apopo hu ndramat.”
11 Pwen huluwi ndroyehu malkou iya paingan pwaki leng, pe hutali
memelit masih konto, pe huho ndruwa Yesu.

Ndramat hamou mwamwa kawa iro kili yiy

12 Iro mwonen Yesu iya iro kol hakol ngawan, pe ndramat hamou iro
aliy, ara mandrakuyun masih mwamwa kawa ilopwai. Iro mwonen inime
Yesu, itukuruhu iya pwan mbulmaran pe irakamam iya kili yiy, ipa, “Yapan,
kapa welem kiso, alahiy para ambusi yo kurayah howen kiya mbulmara
Ngindrai.”
13 Pwen Yesu niman iyah iya, pe iyahatek iyatan, pe ipa, “Wele iso. Arayah
howen!” Pwen hape pwi ko, mwamwa kawa mepo iro kili ndramat ara, ara
itali yiy.
14 Pwen Yesu ipwatisingiy iya kili yiy, ipa, “Mbuna aya nese ndrainga
hamou, hapeko aya yingani wou aya kili pris, para kitimwi yukyuk mepo
Mose kinpwandrandrahaniy para arayah howen kiya mbulmara Ngindrai.
Pe andre kirayah tehe tiyeyam kiya kili hu pris.”
15 Hapeko titiye ta ndramat ara, ara iro ngau iropo iya. Pwen pe hu
ndramat soyon iya husa mbultere hu para kasa halong Yesu, pe para
kisopwoyani hu mwamwa tahu pe hu kaya hiyan. 16 Hapeko Yesu ngara
kimandrite kili hu pe kiyau kiya hape mawen pe kiya kitohun.

Yesu isopwoyani ndramat hamou mandran imat

17 Lang sih aro Yesu iro hinuwani hu ndramat. Pwen yihu Parisiy
pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, mepo huyau hu
kol mendreheh masih para Kaliliy pe Yutiya pe Yerusalem, ara husa pe
hurompwan ara. Pe pwoke ta Yapan ara iro kili Yesu para kisopwoyani
hu ndramat humwa. 18 Pe hu ndramat hayah husap ndramat hamou
iro pasup, ara mandran imat. Pe hu pakanohonou para kawiri yiy kiya
nondriya seu, pe kaiki yiy kiya kiye pwan mbulmara Yesu. 19 Yihu ten
sai ndrit para kambusiy tehen tora, paratesah, hu ndramat soyon iya huro
tandrapndrap. Pwen pe hungas huya payandroha seu, pe hurambuskehei.
Pwen hundruyani ndramat ara, mayokun, isong iyau ndrindroh iya pwan
mwalinga hu ndramat masih, pe iya mwonen iya mbulmara Yesu.
20 Yesu inime lohongahu ndrisiyon, pwen pe ipa, “Kowase, hu pakut
mwomwan atam, ara kuntali hu kannau.”
21 Hu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou,
ara huro lohonge pe huro panguluwaniy mwalingahu, huro pa, “Aro sehe
ndramat mepo ita pwasisiman ana Ngindrai aro? Kinlahi ndramat hamou
kitali hu pakut mwomwan ata ndramat hamou ara pwi; Ngindrai opu
ilahiy.”
22 Yesu ara tanan tesah ita lohongahu; pe isok hu, ipa, “Paratapeh
pe wawu tora lohongani hu melit aro kene ita ndriya wawu? 23 Tesah
waison eh, para kupa, ‘Kuntali hu pakut mwomwan tam,’ ndre kupa, ‘Atine

pe arakai'? 24 Hapeko yo unamiliy para wawu kapahasaniy tehe Noru
Ndramat, ara pwoke nopwaran iripo kili yiy iripo kol pwan, para kitali
hu pakut mwomwan ..." Pwen ipwai iya kili ndramat mandran imat ara,
ipa, "Yo upwai isa kili wou: atine, awiri nokum, pe arakai aya suwem."
25 Hape pwi ko, itine iro mbulmara hu, pe iwiri nokun mepo iro matin aliy
ara, pe iro hiri ngala Ngindrai, pe iyau iya suwen. 26 Yihu ndramat masih
ara lohongahu indrap, pe huhuri ngala Ngindrai. Pe nohowai iwiri hu, pe
hupa, "Lang nepo, lohonga rou ikairut, paratesah, worou kannime hu melit
handra masih."

Yesu iyoh Lepi

27 Iyamulan, Yesu irikai iya pe inime ndramat hamou para poya takis*
ngalan ara Lepi,† iro mipwan ndrohonoku poya takis. Pe Yesu ipwai iya
kili yiy, ipa, "Asa, oho ndruwo." 28 Pwen Lepi itine, itali melit masih kene
konto, pe iho ndruwa Yesu.

29 Pwen Lepi ipo yon namandran ana Yesu, iro suwen. Pe hu ndramat
para poya takis soyon iya, iyapolo hu ndramat hayah i, husa huro namnam
sura hilu. 30 Pwen hu Parisiy para ndrokoyirayi sih tahu, pe hu ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou mepo hu para susura hu Parisiy
ara, ara hu kokou ana hu ndramira Yesu, hupa, "Paratapeh pe wawu tora
namnam pe wawu tora yin ndran iyasura hu ndramat para poya takis, pe
hu ndramat pakut tahu mwomwan?"

31 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, "Yihu ndramat mepo mwamwa kili hu pwi,
ara andre hu kanna nime ndrokta pwi, hapeko hu hiyeh humwa, hu ara
kopu andre hu kaya nime ndrokta. 32 Yo kunsa para kuyoh hu ndramat hu
mwonen pwi, hapeko usa, ara para kuyoh hu ndramat mepo pakut tahu
mwomwan, para hu karapaiwani ndriyahu."

Husok Yesu iya kultuw para kayuh anandrinai

33 Pe yihu pwai iya kili Yesu, hupa, "Yihu ndramira Yohanes ara lang
hayah ngara hu kayuh anandrinai pe katohun, pe hu ndramira hu Parisiy,
ara tehen aliy i. Hapeko yihu ndramiram, ara hutora namnam pe hutora
yin ndran tehen tora kopu."

34 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, "Kapa ndramat hamou nakipo kowase yesou
atan, ara tehen tapeh? Ilahiy para wawu kapwai kiya kili yowen hu para
hu kayuh anandrinai, ma iro ndron kili hu? Pwi yoh! 35 Hapeko lang itapo
isa, andre hu kawiri mbukena kowase yesou ara kiya mawen kili yowen
hu. Pwen kiho nondriya hu lang ariya, ara andre hu kayuh anandrinai."

36 Pwen pe Yesu itiyani nongan pwandritiye sahin iya kili hu ipa toro:
"Ndramat hamou kinohole koyau hasai howen, pe kisorowe ndrihiyap
hasai para aliy kiyasura koyau saken, ara pwi. Kapa hamou kimbusiy tehen
tora, pwen koyau howen ara, ara kinilen pwen. Pe ndrihiyap hasai howen
mepo isoruwei iyasura koyau saken ara, ara andre ndrihiyap hasai ara,
kinhisoule tehe koyau saken pwi. 37 Pe ndramat hamou kinho songorani
wain howen kiya nondriya hu pwisi wain saken ara pwi. Kapa hamou
kimbusiy tehen tora, andre wain howen kimbusi hu pwisi wain saken ara
hu karahis, pe andre wain kimuw pe hu pwisi wain ara, ara andre hu
kaya mwaihei opu. 38 Pwi yoh! Wain howen ara para kasongoraniy kiya
nondriya hu pwisi wain howen opu. 39 Pe hiyeh mepo kinimwi wain para
mamu, ara kinoho namili wain howen pwi. Andre kipa, 'Wain para mamu
ara hiyan, pe iramwaitini wain howen.' "

---

* **5:27:** Eng: tax collector † **5:27:** Inimnim tehe Lepi, ara ngalan handra Mattiu. Anime Mattiu 9:9

6

Noru Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat

1 Lang sih Sapat aro, Yesu iro tokai mwalinga hu ndraipinge wit. Pe
ndramiran hu, ara huro rih hu mbuwa wit, pe huro sisiyani pwisihu iya
nimahu, pe huro yan pekehu. 2 Pwen yihu Parisiy hayah, hupa, “Paratapeh
pe wawu tora mbusi tesah mepo nonombun para kambusiy kiho nondriya
lang Sapat?”
3 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu matisan kannime titiye para sehe melit
mepo Tepit kinmbusiy, ndre pwi? Yiy iyapolo susuyan hu humundrui,
4 pe yiy isong iya nondriya yumwa Ngindrai. Pwen iya wiri ndrinanohun
nonombun, mepo hu pris opu hulahiy para hu kayan, pe iyniy. Pe iya hang
hayah iya kili susuyan hu yi.” 5 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Noru
Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat.”
6 Lang Sapat sih i, Yesu iya nondriya yumwa totohun hawum, pe iro
hinuwani hu ndramat. Pe ndramat hamou iro aliy, ara niman mot imat.
7 Pwen yihu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou,
ara huro ten sai para hu kaiki Yesu kiya nongan. Pe huro memerani yiy
tehe lang Sapat ara, ara andre kisopwoyani hu ndramat kaya hiyan, ndre
pwi? 8 Hapeko Yesu ara tanan lohongahu pwen, pe ipwai iya kili ndramat
mepo niman imat ara, ipa, “Atine, pe asa oro tine iye mbulmara hu ndramat
masih.” Pwen iya mu pe iro tine.
9 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Nakusok wawu na, tesah nonombun
iya lang Sapat: kambusi kultuw hiyan, ndre kambusi kultuw mwomwan;
kasopwat mwoiwa ndramat, ndre kapwalnganiy?”
10 Pe Yesu maran isalti topwe hu ihipwen, pe ipwai iya kili ndramat
ara, ipa, “Amwaniyani nimam.” Ndramat aro imbusiy tehen aliy, pe
niman ara irayah hiyan masih. 11 Hapeko yihu ndramira Parisiy pe hu
ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara ndriyahu isin, pe huro
panguluwaniy mwalingahu sehe melit yihu nakambusiy kiya kili Yesu.

Hu aposel songui pe lumou

12 Lang sih iro mwalinga hu lang ara, Yesu iyau iya ngondron sih para
kiya tohun. Pe ping sih sesek mwaniye ara, ara iro tohun iya kili Ngindrai.
13 Pe isamasan ndroulang para aliy, iyoh ndramiran hu husa kili yiy, pe
ipirani hu songui pe lumou tahu, pe irakinimahu pe iyoh hu ara, hu aposel.
14 Pe hamou tahu ngalan Simon, mepo Yesu ipohowe ngala handra yi,
ara Pita; pe iyapolo nalin Andruw, pe Yamis,* pe Yohanes, pe Pilip, pe
Partolomeu, 15 pe Mattiu, pe Tomas, pe Yamis NdraAlpeyus, pe Simon
ndramat hamou para ndrokoyirayi hu Selot,† 16 pe Yutas NdraYamis, pe
Yutas Yiskariyot, ndramat mepo iyamulan irasaya Yesu para kiya nima hu
ndram.

Nongna lomwes pe nongna nopwaran

17 Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu, hulai huya pwan, pe iro tine pwenten
hape. Pe ndramiran hu soyon iya huro ara, iyapolo hu ndramat soyo-
soyon iya para kol namandran hape Yutiya masih, pe para kol namandran
Yerusalem, pe para poholeng para kol ngawan malkol Tayar pe Siton. 18 Pe
hu ndramat masih ara husa para kahalong yiy, pe para kisopwoyani hu
mwamwa tahu handra-handra para hu kangoh. Pe hu mepo hu payit huro

* **6:14:** Eng: James; TP: Jems † **6:15:** Eng: Simon the Zealot; *Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou

ndritahu, ara huya hiyan i. 19 Pe hu ndramat pakanohonou para nimahu
kahatek kiyatan, paratesah, pwoke ara iro yau kili yiy pe iro sopwoyani hu
ndramat masih huya hiyan.
20 Pe Yesu maran iya kili ndramiran hu, pe ipa,
"Wawu ndramat mepo menmena wawu pwi, ara lomwes ita kili wawu,
paratesah, kolo King Ngindrai ara ata wawu.
21 Pe wawu mepo wawu tora mundrui mahapo, ara lomwes ita kili wawu,
paratesah, wawu andre kahamosu wawu.
Pe wawu hiyeh mahapo wawu tora rang, ara lomwes ita kili wawu,
paratesah, wawu andre kahai.
22 Pe wawu mepo wawu topo kili Noru Ndramat, ara kiho nondriya hu lang
para hu ndramat kamwisnani wawu,
pe karasses wawu, pe kapwasimiri wawu,
pe welehu kaya mai ta wawu tehe ngala wawu kiya pwalngengei, ara
lomwes ita kili wawu.
23 Pe wawu kapwes kiho nondriya lang ara, pe akakohis kiyapolo
pwesai. Paratesah, kenne wawu namandran iya, ara ita kol paingan yang.
Paratesah, tehen tora ko tumbuhu hu, koluw kinna, ara hurandroyani hu
poropet tehen aliy i.
24 Hapeko wawu mepo menmena wawu soyon iya, ara toimwa wawu;
nopwaran ita ndrita wawu,
paratesah, wawu kanwiri pwesai pwen.
25 Pe wawu hiyeh mahapo wawu tora wiri anandrinai hiyan, ara toimwa
wawu; nopwaran ita ndrita wawu,
paratesah, kamulan andre wawu kamundrui.
Pe wawu hiyeh tora hai mahapo, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita
wawu,
paratesah, andre wawu karang pe ndruimara wawu kilon.
26 Pe wawu mepo hu ndramat ngara kasikiye wawu, ara toimwa wawu;
nopwaran ita ndrita wawu,
paratesah, tehen tora ko tumbuhu hu, koluw kinna, ara husikiye hu
poropet pwasoyou tehen aliy i.

Ndriya wawu kimbuluhi hu mepo humwisnani wawu

27 Hapeko, nakupwai kisa kili wawu mepo wawu tora hilingi yo: ndriya
wawu kimbuluhi hu ndramat para mwisnani wawu; pe akambusi hiyan
kiya kili hu mepo huhungasi wawu; 28 pe akatoholi hu mepo huten ana
wawu; pe akatohun kiya kili Ngindrai para kiyki koisirai kiya kili hu mepo
hurandroyani wawu. 29 Pe kapa hamou kihisuli kaipam haroh, arapaiwani
haroh i kiya kili yiy; pe kapa hamou kisa pe kilohi ndroham, ara mbuna
ahambusani koiwem i. 30 Pe hiyeh kisok wou kiya melit handra, ara aikiy.
Pe kapa hamou kiwiri meltam handra, ara mbuna arakekei para kimui.
31 Pe sehe kultuw wawu namiliy para hu ndramat kambusiy kisa kili wawu,
ara wawu kambusi kultuw ara ko kiya kili hu.
32 Kapa ndriya wawu kimbuluhi hu mepo ndriyahu imbuluhi wawu
kopu, tesah hiyan andre wawu kawiriy kiyau aliy, yeh? Yihu ndramat
pakut tahu mwomwan, ara ndriyahu ngara kimbuluhi hu mepo ndriyahu
imbuluhi hu yi. 33 Pe kapa wawu koro mbusi hiyan kiya kili hu mepo hu
ngara kambusi hiyan kisa kili wawu, tesah hiyan andre akawiriy kiyau
aliy, yeh? Yihu ndramat pakut tahu mwomwan, ara ngara hu kambusiy
tehen aliy i. 34 Pe kapa hu ndramat kasa nahanah kasa kili wawu, pe wawu
namiliy para hu kapo soiwin kimui, ara andre akapo tesah hiyan kiyau
aliy, yeh? Hu ndramat pakut tahu mwomwan, ara ngara hu kanahanah

kaya kili hu ndramat pakut tahu mwomwan i, paratesah, hupahasaniy tehe andre hu kapo soiwin kimui. 35 Hapeko ndriya wawu kimbuluhi hu mepo hu mwisnani wawu, pe akambusi hiyan o kiya kili hu. Pe wawu kapa hiyan kiya kili hu hiyeh pakanahanah kili wawu, pe wawu mbuna akalohonganiy para wawu kapo soiwin kimui. Pwen kenne wawu, ara andre kihin kiya namandran iya, pe andre wawu karayah hu noru Ngindrai Iyera Paingan, paratesah, koyun ngara kisikirani hu hiyeh hu konho rawuloh kinna kili yiy pwi, pe hu mepo kultuwayihu pwassin. 36 Pe koyu wawu kisikirani hu ndramat tehe Tama wawu ngara koyun kisikirani hu.

Mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat

37 Wawu mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat, pe Ngindrai andre kintasusut nongan kimui tehen aliy opu kisa kili wawu pwi. Pe wawu mbuna akaiki konoha hu ndramat kiya kili hu, pe Ngindrai andre kiniyki konoha wawu kimui tehen aliy opu kisa kili wawu pwi. Akatali pakut mwomwan tahu ndramat, pwen andre Ngindrai kitali pakut mwomwan ta wawu. 38 Wawu kayuk kiya kili hu ndramat, pwen andre Ngindrai kiyuk kisa kili wawu. Pe yiy andre kiyki ndrohongan hiyan o, pe andre kindrokomatnaniy, kilohoyaniy kiya-kisa, pe andre kisapep pe kisalon, pe andre kirahun kisa kili wawu. Pwen sehe ndrohongan wawu kaikiy kiya, ara andre Ngindrai kiyki ndrohongan kihisoule ko yi, kimui kisa kili wawu."

39 Pe Yesu iwong nongan pwandritiye yi, iya kili hu tehe toro: "Ilahi ndramat hamou maran iyoh kiluwani ndramat hamou maran iyoh i? Pwi yoh! Andre hilu malmou kene hilkaya yos kaya nondriya ngat, ndre? 40 Pe ndramat mepo iro wiri hinonou, ara kinhohin kili ndramat mepo ita hinuwani yiy pwi. Hapeko yiy mepo kinwiri hinonou hiyan pwen, ara andre kirayah tehe ndramat mepo iro hinuwani yiy.

41 Paratesah, pe ngara aro nime konu kei hape ita mara nalim hamou, pe akowu tehe kei hamwat ita maram mbukenam? 42 Kapa anlahiy para anime kei hamwat hira maram mbukenam pwi, pwen tehen tapeh pe alahiy para apwai kiya kili nalim, apa, 'Nakute konu kei ita maram.' Wou ndramat para pwandrandraman! Wou ate kei hamwat ita maram kiyau kimu na, kihipwen, pwen andre alahiy para atuluwani nokulaniy ata nalim pe atei.

Ngara kayirowe kei hakou-hakou kiyau sangihu

43 Kei hiyan ara kinohoppwai pe sangin mwomwan pwi; pe kei mwomwan ara kinohoppwai pe sangin hiyan pwi. 44 Hu ndramat ngara kayirowe kei hakou-hakou pe kapahasani hu, ara kiyau sangihu. Yihu ndramat konoho rih mbuwa ndrinai kiho porokulun, ndre konoho rih sakei kiho poropalan, ara pwi.‡ 45 Pe ndramat hiyan, ngara kipwaingani hu melit hiyan mepo ita ndriyan, hu kasa ngawan. Pe ndramat mwomwan, ngara kipwaingani hu melit mwomwan mepo ita ndriyan, hu kasa ngawan. Tesah ipep ita ndriyan, ara andre pohon kipwai.

Kultuw malndra para puliya seu

46 Paratapeh pe wawu ngara kayoh yo, 'Yapan, Yapan,' hapeko wawu konho ndruwa nongno pwi? 47 Mahapo, yo nakupwaingani kaipisa hiyeh mepo isa kili yo pe ihilingi nongno pe itokuyaniy. 48 Yiy ara tehe ndramat hamou ipun seu, pe isoye ngara ndruw tan iya mbulun iya, pe iye ndrita

‡ **6:44:** Eng (NIV): People do not pick figs from thornbushes, or grapes from briers. TP (Buk Baibel): Ol man i no save go long rop i gat nil bilong kisim pikinini bilong diwai fik. Na ol i no save kisim pikinini bilong wain long liklik rabis diwai i gat nil.

pat. Pe iro mwonen non irah isa, pe iyahawan iya seu, ara imariu o iro,
paratesah, puliyan ara hiyan pe pwokeyan masih. 49 Hapeko ndramat
ihilingi nongno pe kintokuyaniy pwi, ara tehe ndramat ipun seu iro ndrita
kolkolai o mwaihei. Pe iro mwonen non irah isa, pe iyahawan iya seu, seu
ara iyos pe imaloiwe iya mwomwan masih."

7

Namandran tahu ndram masangat ipwotisingi lohongan

1 Yesu ipohowe nongnan masih aro iya tahilong tahu ndramat ihipwen,
pwen iya nondriya kol ngawan Kapernawum. 2 Pe ndram hamou mepo
ihohin ta hu ndram masangat,* ara iro aliy, pe ndramiran hamou para
poya mbulyan, ara imwa pe pakeh nakimat. 3 Pe ndramat mepo ihohin ta
hu ndram masangat ara ihilong nola Yesu. Pwen ipwandrisa hu yapane
kol hayah ta hu Yutah huya kili Yesu, para kaya sok yiy para kisa pe
kisopwoyani ndramiran para poya mbulyan. 4 Iro mwonen husarayah
husa kili Yesu, yihu rakamsi yiy tisingiy para kiya kili yiy, hupa, "Ndramat
ihohin iya kili hu ndram ara, ara yiy hiyan iya, pe ilahiy para aya sopwat
yiy. 5 Paratesah, yiy ara inamili worou Yutah, pe ipuli yumwa totohun
towu." 6 Pwen pe Yesu iyau iyapolo hu. Pe yiy iya pakeh suwe ndramat
mepo ihohin ta hu ndram masangat ara, pwen ndramat ara ipwandrisa
kowasen hu huya kili Yesu, pe hupa, "O Yapan, toimwam. Mbuna ambusi
wou angandrah. Yo kunna hiyan para alahi asa nondriya suwe pwi.
7 Tehen tora ko, kolso kintewihiy para kusa nime wou pwi yi. Hapeko
hiyan para apwatisingi nongan opu, pe ndramat para poya mbulyo, andre
kirayah hiyan. 8 Upwai tehen toro, paratesah, yo, ara ndramat hamou mepo
huiki yo uta pahandra namandran hamou ihohin isato, pe hu ndram hayah
topo pahandro yi. Kapa kupwai kiya kili hamou, kupa, 'Aya,' pwen andre
kiya; pe kapa kupwai kiya kili hamou yoro, kupa, "Asa," pwen andre kisa.
Pe kapa kupwai kiya kili ndramat para poya mbulyo, kupa, "Ambusiy iye,"
pwen andre kimbusiy."
9 Pwen iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, pe ilohonge soyon. Pe
ipaiwani yiy iya kili hu ndramat huho ndruwan pe ipwai iya kili hu,
ipa, "Upwai isa kili wawu, kunnime ndramat hamou iripo Yisrayel kin-
pwotisingi lohongan ndrisiyon tehe ndramat aro, ara pwi." 10 Pwen yihu
ndramat mepo ndramat ihohin iyata hu ndram ipwandrisa hu ara, ara
humui huya seu pe huya nimei tehe ndramat para poya mbulen ara, ara
kintayah hiyan.

Pihinau hamou mepo norun kamai imat, ara Yesu ihingini yiy isa tine

11 Pwen iyamulan hape, Yesu iyau iya kol ngawan hakol ngalan Nain. Pe
ndramiran hu iyapolo hu ndramat soyon iya ara huyapolo yiy. 12 Yesu iropo
isa mwonen pohomara karam namandran para kol ngawan ara, pwen huro
sap nombuwe ndramat hamou huropo husa ngawan. Pe ndramat imat
ara, ara noru pihinau hamou, pe yiy norun kamai hamou opu ara. Pe hu
ndramira kol ara, ara soyo-soyon iya huro sura pihinau ara. 13 Iro mwonen
Yapan inime pihinau ara, koyun iti yiy, pe ipwai iya kili yiy, ipa, "Mbuna
arang."
14 Pwen Yesu irikai iya ngilse pasup, pe niman iyahatek iya aliy, pe hu
mepo huro sap, ara hunim o huro. Pe ipa, "Wihou, upwai isa kili wou,

* **7:2:** Eng: centurion; TP: kepten bilong 100 soldia

atine!” 15 Pwen ndramat kinmat ara, isa tine pe impwan pe iwong, pe Yesu
iwiri yiy pe iyaiki yiy imui iya kili tinan.
16 Pe hu masih lohongahu ikairut, pe huro hari ngala Ngindrai, huro
pa, “Poropet hamou namandran iya ara kinsarayah iripo mwalingarou.
Ngindrai kinsa para kisopwat ndramiran hu.” 17 Pe nola Yesu ara ingau
pe isilihi topwe kol namandran hape Yutiya, pe iyasura hu kol masih hu
hora pakeh aliy.

Yesu isomwi Yohanes Ndramat para Paptais

18 Pe hu melit masih kene ara, ara yihu ndramira Yohanes huya nese
ndraingan iya aliy. Pwen iyoh hilu ndramiran malmou hilsa kili yiy,
19 pe ipwandrisa hilu, hilya kili Yapan para kaya sok yiy, kapa, “Wou
ndramat mepo Ngindrai kintandrangan para kisa ara, ndre yowu koro
sohoni hamou hira ndron i?”
20 Pwen hilu ndramat ara hilsa kili Yesu, pe hilpa, “Yohanes Ndramat para
Paptais, ipwandrisa youlu para kasa kili wou para kasok wou tehe toro:
‘Wou ara ndramat mepo Ngindrai kinpwatisingiy para andre kisa ara, ndre
yowu koro sohoni hamou hira ndron i?’ ”
21 Iro mwonen lang ara, Yesu isopwoyani hu ndramat mepo neken
handra-handra ilopwa hu, pe mwamwa handra-handra iro kili hu, pe
irapiyani hu payit soyon iya huro ndritahu huya mawen. Pe isopwi hu
ndramat soyon marahu iyoh, ara hunimnim. 22 Pwen pe ipwai imui iya
kili hilu ndramat para sapiya nongan ta Yohanes malmou ara, ipa, “Walu
kamui pe kaya nese ndrainga Yohanes kiya sehe melit walu kannimei
pe kanhilingiy. Yihu mepo marahu iyoh, ara hunimnim; pe yihu mepo
ndrikahu mwomwan, ara huropo tokai; pe yihu mepo mwamwa kawa iro
kili hu, ara huya howen; pe yihu mepo ndraingahu iyui, ara ndraingahu
ileu; pe yihu mepo humat, ara hutine paiwe; pe yihu mepo hundroisiy, ara
huhulingi nongan hiyan. 23 Pe ndramat mepo ipwotisingi lohongan isa kili
yo pe kinhindrundru pwi, ara lomwes kiro kili yiy.”
24 Iyamulan para hilu ndramat para sapiya nongan ta Yohanes, ara hilu
kanmui, pwen o Yesu iwong iya kili hu ndramat soyon huro ara, iya titiye
ta Yohanes toro: “Wawu yau iya kol ndrohoyin para kaya nime tesah?
Parah hakou mepo nohai ita mbuiwaniy? 25 Kapa pwi, pwen wawu ya para
kaya nime tesah? Ndramat hamou mepo isuluye yiy iya koyau lahayan?
Pwi! Yihu mepo ngara hu kasuluye hu kaya hu koyau mepo kennehu
namandran, pe ngara hu kapwes kiya melit mwayih tahu, ara ngara hu
koro nondriya hu seu nonowan ata hu king. 26 Pwen wawu ya ndra para
kaya nime tesah? Para kaya nime poropet hamou, ndre? Ehe! Pe yo upwai
isa kili wawu tehe yiy poropet hamou, pe mbulyan ara ihou i. 27 Pwayan
hu kantatuluwiy mepo itiyani yiy ara iye:

‘Animei, yo andre kupwandrisa ndramat para sapiya nongan to kiho mu
kili wou, pe andre kiho mu kili wou, pe andre kiramwaniyani
meresayam.’

28 Yo upwai isa kili wawu, mwalinga hu ndramat mepo hu pihin hu
kanmwalahiy kinna tahu, ara hamou kinhohin kili Yohanes pwi. Hapeko
sehe ndramat mepo ngalan pwi kiro kolo King Ngindrai, ara yiy ihohin iyata
Yohanes.”
29 (Hu ndramat masih, pe hu ndramat para poya takis i, ara iro mwonen
huhulingi nongna Yesu, ara husa pahasaniy tehe kultuwayi Ngindrai
ara imwonen masih, paratesah, yihu ara, Yohanes kinsumuluwani hu.
30 Hapeko yihu Parisiy pe yihu mepo hupahas iya nongan para pwahanou,

ara huiki ndruwahu iya sai hiyan mepo Ngindrai ipwainganiy iya kili hu, paratesah, Yohanes kinsumuluwani hu pwi.)
31 Pwen Yesu iro wong manau, ipa, “Yo andre kuranonoye hu ndramat hasap para mahapo ara kiya tesah? Mwensehu tehe hiyeh? 32 Yihu tehe hu mbunah ngara hu kampwan ndroho pehei pe hutora yoh iya kili hu hamou-hamou toro:
‘Yowu, yowu ra ndramiya wawu,
hapeko wawu mbuwali wawu ndraniyai;
yowu pwandreundreu,
hapeko mbuwali wawu para karang mali wawu.’
33 Yohanes Ndramat Para Paptais, ara isarayah pe kinho yan ndrinanohun pwi, pe kinho yin wain pwi. Pwen pe wawu pa, ‘Payit ita ndritan.’ 34 Pe Noru Ndramat isa pe iro namnam pe iro yin wain, pe wawu pa, ‘Yiy ara komkom—ndramat para namnam, pe ndramat para kuimwa wain.† Yiy ara kowase hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan.’ 35 Hapeko yihu hiyeh huwiri lohongai waison ta Ngindrai, ara hupwainganiy tehe lohongan, ara ndrokonan masih.”

Pihin hamou pakut tan mwomwan itumwi ndraikei iya ndrika Yesu

36 Pwen Parisiy hamou ipwanos Yesu para kisa namnam kisasura yiy kipiyah. Pwen pe iya seu ta Parisiy ara, pe iroh iye ngilse keyau para kinamnam. 37 Lang ara, pihin hamou para kol ngawan ara, mepo ngara kimbusi pakut mwomwan handra-handra, ara ihilong tehe Yesu iro namnam nondriya seu ata Parisiy aro. Pe isap ndraikei mangonohon layin isa, mepo iro pwisin mwayih iya, pe kennen ara namandran iya. 38 Pe isa pe iro tine ndruwa Yesu, pakeh ngondrokan, pe iro rang memesun. Pe ndruimaran ara itun iya ngondroka Yesu, pe iwiri kompayan pe iro kuwei ndruimaran iya aliy. Pe iro rahunghung iya ndrika Yesu pe itumwi ndraikei mangonohon layin ara iya aliy.
39 Pwen Parisiy mepo ipwanos Yesu isa kili yiy ara inimei. Pwen yiy imipanguluwaniy, ipa, “Kapa ndramat aro ara poropet hamou, pwen andre kipahasani kultuwayi pihin mepo niman itapo iya kili yiy ara, tehe yiy pihin hamou mepo pakut tan ara mwomwan.”
40 Pwen pe Yesu isomwi lohongan, ipa, “Simon, nongnam handra iripo kili yo, nakupwai kisa kili wou.”
Pe Simon ipa, “Kiya, ndramat para hinonou, apwai kisa kili yo.”
41 Pwen pe Yesu ipwai, ipa, “Ndramat malmou hilu nahi sombule pat ta ndramat hamou. Hamou inahi mayipou, pe hamou inahi mayimingat.‡ 42 Hilu malmou kene ariya, ara kanlahiy para kapo soiwi nahanah ta hilu kimui pwi. Pwen ndramat ara itali nahanah ta hilu malmou kene. Kiya, hiyeh tahilu andre ndriyan kimbuluhi yiy pwokeyan?”
43 Pe Simon isomwi yiy, ipa, “Yo upa ndre yiy mepo itali nahanah tan ihohin ara.”
Pwen Yesu ipa, “Wou aharani lohongai ara, ara imwonen.”
44 Pwen pe Yesu ipaiwani yiy iya kili pihin ara, pe ipwai iya kili Simon, ipa, “Anime pihin iye? Yo usa nondriya suwem, pe wou anpo ndran para sungeya ndriko pwi. Hapeko pihin iye, ara isungani ndriko iya ndruimaran pe ikuwei iya kompayan. 45 Wou antahunghung kinsa kili yo pwi. Hapeko

† **7:34:** Eng: a glutton and a drunkard; TP: em i man bilong kaikai planti tumas, na em i man bilong dring planti wain tumas ‡ **7:41:** Eng(NIV): One owed him five hundred denarii, and the other fifty. (A denarius was a coin worth about a day’s wages.); TP(Buk Baibel): Narapela i gat dinau long 100 kina, na narapela i gat dinau long 10 kina tasol.

pihin aro, iro mwonen usa suwem, ara iripo waiyani tahunghung isa ngondroko. 46 Wou antumwi ndraikei kinsa poyo pwi, hapeko pihin aro, ara itilingi ndraikei mangonohon isa ngondroko. 47 Pwen pe upwai sa kili wou tehe, pihin aro, ara ndriyan imbuluhi yo namandran iya, pwen pe hu pakut mwomwan soyon atan, ara Ngindrai kintaliy. Pe hiyeh mepo Ngindrai kintali hu pakut mwomwan tan hape ko, ara andre ndriyan kimbuluhi yiy hape ko yi."

48 Pwen Yesu ipwai iya kili pihin ara, ipa, "Kuntali hu pakut mwomwan tam."

49 Pwen pe yihu ndramat mepo huye roh pe huyewule ngilse keyau ara, ara huro panguluwaniy mwalingahu, hupa, "Yiy hiyeh, mepo ita tali hu pakut mwomwan?"

50 Pwen Yesu ipwai iya kili pihin ara, ipa, "Lohongam ndrisiyon kinmbusi wou antayah hiyan kinna mbulmara Ngindrai. Ayau, ayasura ndriya wayis."

8

Nongan pwandritiye ta ndramat para piyeya peke wit

1 Iyamulan hape, Yesu irikai iro hu kol ngawan pe hu kol mendreheh hakol iya hakol, pe iro pohowe nongan hiyan para kolo King Ngindrai. Pe hu Songui pe Lumou ara, ara huro polo yiy. 2 Pe yihu pihin hayah, ara huyapolo Yesu yi. Yihu pihin ara, Yesu kintapiyani hu payit iro ndrita hu kanna mawen, pe kinsopwoyani hu mwamwa tahu. Hamou tahu ngalan Mariya (yiy para kol Maktala pe hupohowe ngalan handra ara Mariya Maktalena). Yiy ara hu payit manandrtimou huro ndritan, pe Yesu kintapiyani hu kanna mawen. 3 Pe hamou tahu yi, ara ngalan Yohana nambuyu Susa. Susa ara ndramat hamou mepo ngara kiro nimnim kiya suwe Herot. Pe pihin hamou i ngalan Susana, pe hu pihin hayah i huro polo hu. Yihu pihin aro kene, ara iyau menmenahu mbukenan, ngara hu kasopwat Yesu pe ndramiran hu kaliy.

Yesu itiyani nongan pwandritiye para ndramat hamou ipiye mbuwa wit iya piyang

4 Hu ndramat soyon iya huyau kol hakol-hakol husa mbultere husa kili Yesu, pe itiyani nongan pwandritiye iye iya kili hu, ipa toro: 5 "Ndramat hamou para mbulya piyang iya para kiya piye hu peke wit tan. Pe iro mwonen iro piye hu peke wit, hu tiken para aliy ara hulon huro sai, pe hu ndramat hurahatuwehu pe hu norukan para wohowoh huiniy. 6 Pe hu peke wit tiken, ara hulon huya ndrita pat perembun, pe husahambunet o pe humang, paratesah, pwan ara ndran kinto aliy pwi. 7 Pe hu peke wit tiken, ara hulon huya mwalinga hu malkei maporon, pwen hu malkei maporon, ara hulek iyasura hu peke wit ara, pe huraimwani hu. 8 Pe hu peke wit tiken i, ara hulon huya ndrita pwan hiyan, pe hulek pe huppwai, pe sangin ihon iya soyon iya, tehe peke wit sih iyki peken masangat."

Itiyani nongan pwandritiye ara ihipwen, pwen iwayeh, ipa, "Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye."

9 Pwen ndramiran hu ara husike yiy tehe ndroiyi nongan pwandritiye ara, ipa tesah. 10 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Lohongai kokohon para kolo King Ngindrai, ara kisa leu kisa kili wawu. Hapeko kiya kili hu hayah, ara kutiyaniy kiya nongan pwandritiye opu; pwen
'ngara hu koro nimei, hapeko tehe hu kanyirowei pwi;

pe ngara hu koro hilingiy, hapeko tehe lohongahu kanileu pwi.'*
11 Pe ndroiyi nongan pwandritiye aro, ara iye: Hu peke wit ara tehe
nongna Ngindrai. 12 Hu peke wit hulon huro sai, ara tehe hu mepo
huhulingi nongna Ngindrai, hapeko Sinai isa pe iwiri nongna Ngindrai
iya mawen ndriyahu. Pwen pe andre hu kanpwotisingi lohongahu pwi,
pe Ngindrai andre kinsopwat hu pwi. 13 Pe tiken hulon huro ndrita pat
perembun, ara tehe hu mepo huhulingi nongna Ngindrai pe huwiriy pe
hupwesaniy. Hapeko yihu ara tehe hu peke wit mepo ngondrohu kansin
pwi. Yihu pwotisingi lohongahu hape ko, pe kapa nohonou kisa, ara andre
hu kayos. 14 Pe hu peke wit tiken mepo hulon huya mwalinga hu malkei
maporon, ara tehe yihu mepo huhulingi nongna Ngindrai, hapeko huro
tokai o, pe lohongai para mipwan hiyan, pe nonowa kol pwan, pe pwesai
para menmena kol pwan, ara iraimwanihu. Pwen pe yihu kanilek hiyan
pwi. 15 Hapeko hu peke wit mepo hulon iya ndrita pwan hiyan, ara tehe
hu hiyeh ndriyahu hiyan pe imwonen, pe huhulingi nongna Ngindrai pe
hupwotisingiy, ara ngara hu koro tine pwokeyan pe ngara hu koroppwai
hiyan.

Paisui sih iro tine iya kakan

16 Ndramat hamou kinoho tolmwani paisui pe kiramburuhiy kiya pa-
handra pwelekei, ndre kiykiy kiya pahandra yokyok, ara pwi. Hiyan para
kiykiy kiro tine, ndre kiye ndrita keyau, pwen pe yihu hiyeh hu kasa
nondriya seu, ara andre hu kanime nganan. 17 Pe sehe melit mepo ita
kohon, ara andre kisa ngawan, pe sehe melit ita kohon pe kanpahasaniy
pwi, ara andre kisa yelan ngawan. 18 Pwen pe akahalong nokulani nongan.
Hiyeh mepo tesah iro kili yiy, ara andre kipo suran; pe hiyeh mepo hapesah
kili yiy pwi, hape mendreheh ilohongani ipa ndre imira kili yiy, ara andre
kawiriy topwei kiya mawen kili yiy."

Tina Yesu pe nalin hu

19 Pe tina Yesu pe nalin hu ara husa para kasa nime yiy, hapeko yihu
kanlahiy para kaya pakeh kili yiy pwi, paratesah, hu ndramat soyon iya
huro rahakowan. 20 Pwen hamou ipwai iya kili Yesu, ipa, "Tinam pe nalim
hu hutora tine ngawan para hu nakasa nime wou."
21 Pwen Yesu isomwiy, ipa, "Tino pe nali hu ara hu mepo huhulingi
nongna Ngindrai pe hu tokuyaniy."

Yesu ipomate nohai namandran imaito

22 Lang sih aro, Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Tuka his ndroi pe
kasingondriti ndran makaiye pe tukaya haroh." Pwen huhis huya nondriya
ndroi hakou pe huyau. 23 Pe iro mwonen huro ngap huya, ara Yesu iye
matin. Pwen nohai namandran imum iya ndrita ndran makaiye, pwen pe
isumbuiwani ndroi pe ndroi pakiyuh.
24 Pwen ndramiran hu huya kili yiy pe huhungini yiy, pe hupa, "Naman-
dran, Namandran, worou nakayuh ara!" Pwen Yesu itine pe ipomate nohai
iro mum pe nowei iro talon, pe nohai imaito pe ndras imat.
25 Pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Lohonga wawu ndrisiyon, ara
italeheh?"
Pwen hunoh pe huro lohonge ndrit. Pe hamou isike hamou, huro pa,
"Aripo sehe ndramat? Mepo ipwandrandrahani nohai pe ndras, pe hilu
hilingi nongnan i."

Yesu irasses hu payit mepo huro ndrita ndramat hamou huya mawen

* **8:10:** Yisayah (Isaiah) 6:9

26 Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu huyarayah huya kol namandran
hape ngalan Kerasa, ita haroh para Ndran Makaiye Kaliliy. 27 Iro mwonen
Yesu ihoiki ndrikan iya ndrita leng o, ipohonani ndramat hamou para kol
ngawan ara mepo hu payit huro ndritan. Ndramat ara, ara iro mwaheh
opu ndrangan niwen iya, pe kinoho ye nondriya seu pwi, hapeko ngara
kiye nondriya hu ngare hu ndramat kanmat. 28 Iro mwonen inime Yesu,
pwen ipalngai, pe iyos iya ngondro ndrika Yesu, pe iwayeh namandran
masih, ipa, “Yesu, Noru Ngindrai Iyera Paingan Iya, wou nasa sahaye yo
yeh? Yo urakamam isa kili wou tehe mbuna aiki ngandran kisa kili yo!”
29 Paratesah, Yesu ara kinpwandrandrahani payit ara para kisa ngawan
kili ndramat ara. Lang soyon iya ngara hu kawasi nima ndramat ara pe
ndrikan kiya kondrei humbusiy iyau hayen, pe ngara hu koro memerani
yiy; hapeko yiy ngara kindrohomwiri hu kondrei ara topwei. Pe payit ara
ngara kiluwani yiy kiya hu kol ndrohoyin.

30 Pwen Yesu isike yiy, ipa, “Ngalam hiyeh?” Pwen ipa, “Ngolo, ara
Hundram,” paratesah, hu payit soyon iya ara huro ndritan.

31 Pwen yihu payit ara, ara hurakamam iya kili Yesu ken iho ken para
mbuna kipwandrandrahani hu para hu kaya ngat mepo mbulun pwi.

32 Pe hu puw hayoi soyon iya, ara huro susuwan iya sese pahayi haroh
kili hu. Pwen hu payit ara hurakamam iya kili Yesu para kipa hiyan para
hu kaya ndrita hu puw ara; pwen ipa hiyan para hu kaya. 33 Pe hu payit
hutali ndramat ara, pe huya kili hu puw. Pe hu puw ara, ara hurapak
mbusupahayi huya pwan, pe huya song huya nondriya ndran makaiye, pe
huya mut topwei.

34 Pwen hu ndramat para hangna puw ara hunimei pe huwop huya
nondriya kol ngawan ara, iyapolo hu kol mendreheh i, pe huya tiyaniy.
35 Pwen yihu ndramat huyau huya para kaya nime tesah kintayah. Yihu
yarayah iya kili Yesu pe hunimei tehe ndramat mepo hu payit huro ndritan
mamu ara, ara hu kantali yiy. Pe impwan pakeh ngondroka Yesu, pe
kinsuluye yiy kinna koyau, pe lohongan kinileu pe kiningoh. Pwen pe hu
ndramat para kol ara hunimei pe hunoh. 36 Pe yihu ndramat mepo hu
kannime tesah kintayah, ara huro tiyani titiye para payit itali ndramat ara
pe ingoh tapeh. 37 Pwen pe yihu ndramat masih para kol namandran hape
Kerasa, ara husike Yesu para kitali hu, paratesah, hunoh turut. Pwen pe
Yesu ihis iya nondriya ndroi para kiyau.

38 Pwen ndramat mepo hu payit kantali yiy ara, ara irakamam para kiho
ndruwa Yesu, hapeko Yesu ipwandrisa yiy iyau, pe ipa, 39 “Amui aya kolom,
pe aya tiyani melit masih mepo Ngindrai kinmbusiy pwen kinsa kili wou.”
Pwen ndramat ara iyau iya, pe iya tiyani melit masih mepo Yesu kinmbusiy,
pe kinsopwat yiy kinna aliy.

Mbunah pihin imat pe pihin hamou imwa

40 Pwen Yesu imui iya haroh, pe hu ndramat soyon iya ara hurawulohani
yiy, paratesah, huro aliy pe huro sohoni yiy. 41 Pwen pe ndramat hamou
ngalan Yairus, yiy pohon para yumwa totohun hawum, ara isa pe iyos iya
ngondro ndrika Yesu, pe irakamam para Yesu kisa suwen. 42 Paratesah, yiy
manorun hamou opu, pe hayou ta pihindrahin ara, ara kiho pakeh tehe
songui pe luwoh, pe pakeh nakimat. Pwen Yesu, ara iro tokai iropo iya, pe
hu ndramat soyon iya ara huro tandrapndrap ngilsen.

43 Pe pihin hamou iro ara, ara mwamwa ndrai iro manau kili yiy iho
nondriya hayou songui pe luwoh, pe hamou kinlahiy para kisopwoyani yiy
pwi. 44 Pe iyau ndruwa Yesu isa, pe niman iyahatek iya payango koiwen,

pe hape pwi ko, mwamwa ndrai ara itali yiy pe ingoh. 45 Pwen Yesu isok,
ipa, “Hiyeh niman kinsahatek kinsa kili yo ye?”
Pwen hu masih hupa pwi iya aliy. Pe Pita ipa, “Namandran, hu ndramat
soyon hutopo rahakowam pe hutopo tandrapndrap husa kili wou.”
46 Hapeko Yesu ipa, “Nima hamou kinsahatek kinsa kili yo. Tono tehe
pwoke ara kintan kili yo pe kinna mawen.”
47 Pwen pihin ara, ara inimei tehe yiy ara kinlahiy para kikulaniy pwi, pe
inoh turuwe yiy, pe isa pe ihikuwani ngundrun isa mbulmara Yesu. Pe iro
mbulmara hu ndramat masih, pe itiyani ndroiyin tesah iyki niman iyahatek
iya kili Yesu. Pe itiyaniy tehe indrou pwi ko, pe mwamwa tan kintali yiy
pe kiningoh. 48 Pwen pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Noru, lohongam
ndrisiyon, ara imbusi wou antayah hiyan. Ayau ayapolo ndriya wayis.”
49 Pwen Yesu iro wong manau, ndramat hamou iyau seu ta Yairus, pohon
para yumwa totohun, ara isa pe ipwai, ipa, “Norum pihin, ara kinimat.
Konan. Mbuna arakekeyani ndramat para hinonou ara para kisa manau.”
50 Pwen Yesu ihilingiy pe ipwai iya kili Yairus, ipa, “Mbuna anoh;
apwotisingi lohongam opu, pwen yiy andre kingoh.”
51 Pe Yesu iyarayah iya seu ata Yairus, pe ipa pwi para hamou kiya
nondriya seu. Pwen iwiri Pita, Yohanes pe Yamis, pe tama mbunah pe tinan
opu huyapolo yiy huya nondriyan. 52 Iro lang ara, yihu ndramat masih ara
huro rang turut pe huro mangalye iya kili mbunah pihin ara. Pe Yesu ipa,
“Wawu kahatih; yiy kinimat pwi yoh. Yiy iyera matin o.”
53 Pwen yihu ndramat ara, huhaisani Yesu, paratesah, hupahasaniy tehe
mbunah pihin ara, ara kinimat. 54 Hapeko Yesu niman iya mbultuwe nima
mbunah ara, pe ipa, “Noru, atine!” 55 Pwen mwoiwan imui iya kili yiy,
pe indrou pwi ko, isa tine. Pwen Yesu ipwai iya kili hu para hu kahang
yiy hapesah para kiyan. 56 Pe taman hilu tinan, ara lohonga hilu indrap.
Hapeko Yesu ipwandrandrahani hilu para hilu mbuna kanese ndrainga
hamou iya tesah kintayah.

9

Yesu ipwandrisa hu Songui pe Lumou

1 Yesu iyoh hu Songui pe Lumou husa wule pe iyki pwoke pwokeyan
pe nopwaran iya kili hu para hu karasses hu payit, pe kasopwoyani hu
mwamwa handra-handra ata hu ndramat. 2 Pe ipwandrisa hu huyau para
hu kaya pohowe nongan para kolo King Ngindrai, pe kasopwoyani hu
ndramat humwa. 3 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna akasap melit
handra kiyasura wawu, tehe nes, ndre ndrop, ndre ndrinanohun, ndre
sombule pat, ndre susura koyau. 4 Pe sehe seu wawu nakasong kaya koro
aliy, ara wawu koro aliy kipoo akatali kol ngawan ara. 5 Pe kapa hu ndramat
kantawulohani wawu pwi, pwen lang mepo wawu nakatali kol ngawan
ara, ara akaratolohani kohu pweleka wawu kiyau, pe andre kirayah tehe
tiyeya wawu para kiyingani mwomwan tahu.” 6 Pwen huyau huya hu
kol mendreheh hakol iya hakol, pe huro pohowe nongan hiyan pe huro
sopwoyani mwamwa tahu ndramat huro kol masih kene.
7 Pwen Herot, pohon para kol Kaliliy, ara ihilong hu titiye para hu melit
masih huro tayah. Pwen lohongan imapaiwe, paratesah, hu hayah huro
pa tehe Yohanes mepo kinmat ara, ara kinsa tine paiwe. 8 Pe hu hayah
ara huro pa ndre Eliyah kinsarayah, pe yihu hayah i, ara huro pa ndre
hamou poropet para koluw kinna kinsa mwalen. 9 Hapeko Herot ipa, “Yo

kunsondriti koyu Yohanes pwen. Pe aripo sehe ndramat ndrokonan, urupo hilingi hu melit iripo mbusiy aro yeh?" Pe iro hinonou para pakinime Yesu.

Yesu iyki anandrinai iya kili hu ndramat mayipou (5,000)

10 Pwen hu aposel humui, pe huya tiyaniy iya kili Yesu iya tesah mepo hu kanmbusiy. Pwen iwiri hu ko huya sura yiy, pe huya kol ngawan mepo hupohowe ngalan Petsaita. 11 Hapeko yihu ndramat soyon iya, ara husa pahasani tokuya hu; pwen huho ndruwan. Pe irawulohani hu, pe iwong iya kili hu iya titiye para kolo King Ngindrai, pe isopwoyani hu mepo hunamiliy para hu kangoh kiya hu mwamwa tahu.

12 Paramwandrai kinpiyah, pwen yihu Songui pe Lumou ara, ara husa kili Yesu, pe hupa, "Apwandrisa hu ndramat soyon aro kene hu kayau, pwen pe andre hu kaya hu kol mendreheh pe hu kol para parangondron, para hu kaya ten anandrinahu pe hu kayan. Paratesah, worou ara turopo kol mwanan mepo hu ndramat konto aliy pwi."

13 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu kahang hu hapesah para hu kayan."

Pwen husomwi yiy, hupa, "Ndrinanohun mayimah pe ni malmou opu iripo. Wou apa ndre yowu kaya sousou ana hu ndramat soyon masih aripo?"

14 Pe hu kamai huro ara, ara ndromwoyahu iho tehe mayipou (5,000). Hapeko ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Akaiki hu korompwan tehe mayimingui koro ndrokoyirayi sih-sih."

15 Pwen ndramiran hu humbusiy tehen aliy, pe hu ndramat masih ara humpwan. 16 Pe Yesu iwiri ndrinanohun mayimah pe ni malmou ara, pe maran itandras iya kol paingan yang, pe itoholiy. Pwen iramburingiy pe iykiy iya kili ndramiran hu para hu katainganiy kiya ana hu ndramat. 17 Pwen hu ndramat masih kene ara hunamnam pe isihi hu. Pe hu ndramira Yesu huwiri keyeh mandropwa songui pe luhat pe hunihi ndritike hu iya aliy.

Pita iwong ngawan tehe Yesu, ara yiy Kristus

18 Lang sih aro, Yesu iya kol lohowayin pe iro tohun. Pe ndramiran hu ara huro polo yiy, pe isok hu, ipa, "Yihu ndramat masih ara hu tora pa ndre yo hiyeh?"

19 Pe husomwi yiy, hupa, "Hayah tahu ara hupa ndre wou Yohanes Ndramat para Paptais. Pe hayah tahu ara hupa ndre wou Eliyah. Pe hu hayah i, ara hupa matisan wou ara hamou tahu poropet para koluw kinna, mepo kinsa tine paiwe."

20 Pe isok hu, ipa, "Kiya, pe wawu, ara wawu pa ndre yo hiyeh?" Pe Pita isomwiy, ipa, "Wou ara Kristus ata Ngindrai."

21 Pe Yesu ipwandrandrahaniy pwokeyan iya kili hu para hu mbuna katiyaniy kiya kili hamou tehe yiy ara hiyeh. 22 Pe ipwai, ipa, "Noru Ndramat andre kiya nondriya hu nopwaran soyon iya, pe andre hu yapane kol, pe hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara andre hu kamwisnani yiy. Pe andre katingundrun kimat, pe kiro mwonen lang maroyoh, andre kisatine paiwe."

23 Pwen ipwai iya kili hu ndramat masih, ipa, "Kapa hiyeh pakiho ndruwo, ara kipa pwi kiya namiliwan mbukenan, pe kisap kei tondrih tan, pe kiho ndruwo lang sih tehe sih. 24 Pe hiyeh pakihimbusani mwoiwan mbukenan, andre mwoiwan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani yo, pe kitali mwoiwan kisa kili yo, pwen andre kisopwat mwoiwan mbukenan. 25 Kapa

ndramat hamou kiwiri hu memelit para kol pwan masih kiya mbukenan yiy, pe kiyamulan kimat pe kitali mwoiwan, pwen andre memelit masih kene ara, andre kisopwat yiy tehen tapeh? 26 Pe kapa hiyeh kimasi to pe kimasi kiya nongno, pwen Noru Ndramat andre kimasi tan, kiro mwonen lang mepo nakisa kiyapolo nonowa nganan, pe nonowa ngana Taman, pe nonowa ngana hu angelou haiyan. 27 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hayah mepo hutopo tine iye, ara andre hu kanhingorowe kimat kileh pwi, kipoo hu kanime kolo King Ngindrai."

Nombuwe Yesu ipiy

28 Yesu iwong tehen tora ihipwen, pwen tehe lang mandrolwoh iyamulan para aliy, Yesu iwiri Pita, Yohanes pe Yamis, hu matimou ara huyapolo yiy pe huya paingan ngondron sih para hu kaya tohun. 29 Pe Yesu iro tohun, pe kombuyen ipiy iya handra masih, pe koyau tan, ara irayah palpalen pe nganngganan iya. 30-31 Pwen ndramat malmou, Mose pe Eliyah, ara hilsarayah iyasura nonowa ngana hilu, pe hilro wong iyasura Yesu. Pe hilro wong iya sehe melit mepo andre kimbusiy kirayah mannan kiro Yerusalem, pe hilro wong i, iya lengen para kitali kol pwan pe kiyau. 32 Pe Pita iyapolo susuyan hilu ara marahu inun pe humatin turut. Hapeko iro mwonen husa poyoi, hunime nonowa nganngana Yesu pe hilu ndramat malmou hilro tine sura yiy. 33 Pwen iro mwonen hilu pakatali Yesu, Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, "Namandran, hiyan para yowu koro iye. Pwen yowu kapuli yopai matiwum: hawum atam, hawum ata Mose, pe hawum ata Eliyah." Pita ara iwong, hapeko ikowu iya sehe nongan iro pwai.

34 Pita iro wong manau, pwen o kokom hasai isa pe iramburuhi hu, pe huro nondriya kokom ara, pe hunoh. 35 Pwen ngasa mbulukoyu hamou iyau kokom isa, pe ipa, "Iye ara Noru, yiy mepo kuntakiniman para kipo mbulyo. Akahalingi yiy." 36 Pe ngasa mbulukoyun ara ihipwen, pwen husa yirowei tehe Yesu hamou opu iro. Pe ndramiran hu, ara hukaituwe sehe melit hu kannimei, pe hu kantiyaniy pwi.

Yesu isopwoyani wihou hamou mepo payit iro ndritan

37 Pwen iya lang sih i, huro ngondron pe hulai huya pwan, pe hu ndramat soyon iya huya pohonani Yesu. 38 Pe ndramat hamou iro mwalinga hu ndramat soyon ara, ara iwayeh pwokeyan, ipa, "Ndramat Para Hinonou, urakamam para asanime noru kamai. Paratesah, noru ara hamou opu. 39 Pe payit hamou ngara kikohis kiya ndritan, pe indrou pwi ko, ngara kilomei. Pe ngara kipiyani yiy kiya pwan pe kileleyani yiy, pe mbusas ngara kirowet pohon. Pe ngara kipokasiyani yiy, pe mbuwalin para kitali yiy kileh. 40 Yo urakamam iya kili ndramiram hu para hu karasses payit ara kiya mawen, hapeko hu kanlahiy pwi."

41 Pwen Yesu isomwiy, ipa, "O wawu hasap para mahapo, ara wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi, pe lohonga wawu imwakaikai. Mwalaiheh pe andre kuro sura wawu ko yeh? Pe maporosahayeh andre kuro kuni nopwaran tawawu ko yeh? Wawu kawiri mbunah kamai ara, kisa aripo."

42 Pe iro mwonen mbunah ara, iro tokai manau iya kili Yesu, payit ara, ipiyani yiy iya ndrita pwan, pe ileleyani yiy. Hapeko Yesu ipomate payit ara, pe isopwoyani wihou ara, pe iyki yiy imui iya kili taman. 43 Pe yihu ndramat masih hu nime pwoke namandran ta Ngindrai, pwen lohongahu indrap.

Pwen hu ndramat masih ara huro lohonge manau iya hu melit mepo Yesu kinmbusiy, pe ipwai iya kili ndramiran hu ipa, 44 "Akahalingiy nokulani sehe melit nakupwai kisa kili wawu: Noru Ndramat, ara andre hu karatuni

yiy pe kaiki yiy kiya nima hu ndramat.” 45 Hapeko lohongahu, ara kinileu
kinna ndroiyi nongan aro pwi. Ndroiyi nongan ara, ara ikohon kili hu,
para hu kanlahiy para kapwotisingiy pwi. Pe hunoh para hu kasok yiy kiya
nongan ara.

Hiyeh ara ihohin masih

46 Porosih aro, takokowai irayah iro mwalinga ndramiran hu, tehe hiyeh
tahu ndrokonan, ara iho hin. 47 Pe Yesu kinyirowe lohongahu pwen, pe
iwiri mbunah hamou mendreheh isa pe iyki yiy iro tine ngilsen. 48 Pe ipwai
iya kili hu, ipa, “Sehe ndramat kirawulohani mbunah iye kiya ngolo, ara
irawulohani yo. Pe hiyeh irawulohani yo, ara irawulohani hiyeh mepo
ipwandrisa yo usa. Paratesah, yiy hiyeh ita mamwore mwalinga wawu,
ara yiy iho hin.”

49 Pwen Yohanes, ipa, “Namandran, yowu nime ndramat hamou iro
rasses hu payit huyau, iya ngalam; pe yowu pwayi yiy para kihitohai,
paratesah, yiy ara para sura tou pwi.”

50 Pe Yesu ipa, “Wawu mbuna akasingori yiy. Hiyeh mepo kintasisingat
ana wawu pwi, ara yiy para susura wawu.”

Hu para Samariya hurasisingat ana Yesu

51 Pwen lenge Yesu iropo isa pakeh para nakiya kol paingan yang, pwen
lohongan itiy pwokeyan para kiya Yerusalem. 52 Pwen ipwandrisa hu
ndramat para sapiya nongan huro mu kili yiy, pe huya nondriya kol hakol
mendreheh ita nondriya kol Samariya, para hu kaya ramwaniyani hu melit
koro mwoimwoi para yiy kiya aliy. 53 Hapeko yihu ndramat huro kol ara,
ara hu kantawulohani yiy pwi, paratesah, yiy ara nakiya mwonen kiya
Yerusalem. 54 Iro mwonen ndramiran hilu, Yamis pe Yohanes hilnime
kultuwayi hu Samariya, pwen hilsok yiy, hilpa, “Yapan, wou anamiliy para
yowu kayoh mwan kiyau kol paingan yang kisa pwan, pe kitimwi hu,
ndre?” 55 Hapeko Yesu ipaiwani yiy iya kili hilu, pe ipomate hilu. 56 Pwen
huyau huya kol hakol mendreheh i.

Tesah nakirayah kapa ndramat hamou pakiho ndruwa Yesu

57 Iro mwonen huro tokai sai huropo huya, ndramat hamou ipwai iya kili
yiy, ipa, “Hape aleheh naya aliy, ara andre kuho ndruwam.”

58 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Yihu mwiy puyap, ara mangarehu,
pe hu norukan para wohowoh, ara mayumwahu. Hapeko Noru Ndramat,
ndrohonokun para matiliu, ara pwi.”

59 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramat hamou i, ipa, “Asa pe oho ndruwo.”
Hapeko ndramat ara isomwi yiy, ipa, “Yapan, atali yo kuya roni tomo na.”

60 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Hu ndramat para kimat, ara hu koro roni
ndramirahu mbukenahu mepo humat. Hapeko wou aya, pe aya pohowe
nongna kolo King Ngindrai.”

61 Pe hamou i ipwai, ipa, “Yapan, yo andre kuho ndruwam, hapeko kumui
pe kuya pomwanye kiya kili hu ndraisih ato na.”

62 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Ndramat mepo imbultuwe nes para taluweya
pwan, pe inimnim imui iya ndruwan, ara kinlahiy para kipo mbulen kiro
nondriya kolo King Ngindrai, ara pwi yoh.”

10

Yesu ipwandrisa hu ndramat manandrtingui pe lumou

1 Iyamulan Yapan irakinima hu ndramat andrtingui pe lumou i, pe
ipwandrisa hu malmou-malmou huho mu kili yiy huya kene hu kol ngawan

pe hu kol hakol-hakol mepo andre kamulan kiya aliy. 2 Pe ipwai iya
kili hu, ipa, “Anandrinai soyon iya, ara hu kaniman pwen hutora piyang,
hapeko hu ndramat para poya mbulen, ara noye ko. Pwen pe akatohun
kiya kili Yapan mepo mbukena piyang, para kipwandrisa hu ndramat para
poya mbulen para hu kayapo mbulen kaya nondriya pingen. 3 Akaya! Yo
nakupwandrisa wawu tehe hu noru sipsip, para akaya mwalinga hu mwiy
puyap. 4 Pe wawu mbuna akasap ndropwa sombule pat, ndre ndrop, ndre
hu hatna pwelekai. Pe wawu mbuna akarawulohani hamou kiho sai.
5 Pe kapa wawu kasong kaya nondriya seu hawum, pwen wawu kapwai
kimu, akapa, ‘Ndriya wayis, ara kiro polo wawu topo seu iye.’ 6 Pe kapa
ndramat para ndriya wayis kiro seu ara, ara andre ndriya wayis kiro polo
yiy, pe kapa pwi, andre nongna wawu kimui kisa kili wawu. 7 Akoro ndron
seu ara ko, pe akayan sehe anandrinai, ndre akayin sehe ndran mepo hu
nakahang wawu, paratesah, ndramat ngara kipo mbulen, ara andre kiwiri
kennen. Pe wawu mbuna akangas seu hawum kiya hawum.
8 Pe kapa wawu kaya nondriya kol hakol ngawan, pe hu karawulohani
wawu, pwen sehe anandrinai hu kasaikiy kisa kili wawu, ara akayan
opu. 9 Pe akasopwoyani mwamwa tahu ndramat humwa hutora ara, pe
akapwai kiya kili hu, akapa, ‘Kolo King Ngindrai, ara kinsa pakeh kili
wawu.’ 10 Hapeko kapa wawu kaya kol hakol ngawan pe hu kantawulohani
wawu pwi, ara akaya kene payango sai tahu pe akapa, 11 ‘Kohu pwan
para kolo wawu mepo ipai iripo polndrika yowu, ara yowu topo tolohaniy
pe wawu andre kawiri koran. Hapeko akalohonganiy kiya hiyan: kolo
King Ngindrai ara kinsa pakeh kili wawu.’ 12 Yo upwai isa kili wawu, kiro
mwonen lang para tamwaniye, kora kol ara, ara andre kiramwaitini koran
nopwaran para kol Sotom.

Hu ndramat mepo hu kantapaiwani ndriyahu pwi, ara huiki koisariy

13 O wawu para Korasin! O wawu para Petsaita! Toimwa wawu.
Nopwaran namandran ita ndrita wawu. Kapa ndramat hamou kinna kol
malkol Tayar pe Siton, pe kinmbusi hu ndraikiya pwoke kiro aliy, tehe
kintayah kinsa kili wawu pwen, ara andre hu kantapaiwani ndriyahu pwen
ndrukoluw kinna, pe andre hu kansuluye hu kanna koyau para koisirai, pe
andre hu kantumwi hu kanna palam i. 14 Hapeko kiro mwonen lang para
tamwaniye, koran nopwaran wawu nakakuniy, ara andre kiramwaitini
kora nopwaran tahu para Tayar pe Siton. 15 Pe wawu para Kapernawum,
wawu pakasikiye wawu kaya paingan yang, ndre? Pwi yoh! Wawu andre
kaya pwan masih ndrohonoku hu ndramat kanmat.
16 Sehe ndramat kihilingi wawu ara ihilingi yo yi, pe sehe ndramat
mbuwalin ta wawu, ara mbuwalin to yi; pe hiyeh mbuwalin to, ara
mbuwalin ta hiyeh ipwandrisa yo usa iyapolo pwoke nopwaran.”

Yihu ndramat andrtingui pe lumou humui husa

17 Yihu ndramat andrtingui pe lumou ara humui huyapolo pwesai, pe
hupa, “Yapan, yowu pohowe ngalam, pe hu payit ara huhulingiy pe huho
ndruwa nongna yowu.”
18 Pwen pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yo unime Sinai iyos iro kol paingan
yang isa pwan tehe kamit. 19 Yo ara kunuiki pwoke nopwaran iya, kinsa
kili wawu pwen, para wawu andre kangastoro pe karahatuwe hu mwat
pe hu supwalngai, pe andre wawu karamwaitini pwoke masih ata Sinai;
pe andre hapesah mwomwan kintayah kili wawu pwi yoh. 20 Pwen wawu
mbuna akapwes kata hu payit huhulingi wawu, hapeko wawu kapwes tehe
ngala wawu, ara Ngindrai kinratuluwiy pwen ita kol paingan yang.”

21 Iro mwonen lang ara Mwoiwan Haiyan iyki pwesai namandran ipep
ndriya Yesu, pe Yesu ipa, “Tomo, Yapane kol pwan pe kol paingan yang,
yo uhuri ngalam, paratesah, wou ankulani hu melit aro kinna kili hu
ndramat mepo lohongahu iman pe hupahas iya lohongai, hapeko aniyki hu
melit kansa yelan ngawan kinna kili hu mbunah mendreheh. Ehe, Tomo,
anmbusiy tehen tora, ara iho ndruwa namiliwam opu.
22 Melit masih, Tomo kiniyki hu topwei kansa kili yo. Pe hamou tanan
ta Norun pwi, Taman opu tanan ta norun. Pe hamou tanan ta Taman pwi,
Norun opu tanan ta Taman. Pe hu mepo Norun inamiliy para kiyingani
Taman kiya yelan kili hu, ara yihu ara ko, hupahasani yiy.”
23 Pwen Yesu ipaiwani yiy iya kili ndramiran hu, pe iwong nokule ko,
ipa, “Yihu mepo hunime tesah wawu topo nimei, ara lomwes ita kili hu.
24 Yo upwai isa kili wawu tehe hu poropet soyon pe hu king para koluw,
ara hunamiliy para hu kanime tesah mepo wawu topo nimei, hapeko hu
kannimei pwi. Pe yihu pakahalingi tesah mepo wawu topo hilingiy, hapeko
yihu kanhilingiy pwi.”

Nongan pwandritiye ta yapa Samariya hamou hiyan

25 Porosih aro, ndramat hamou ipahas iya nongan para pwahanou ara
itine para pakinohonou lohonga Yesu, pe isok yiy, ipa, “Ndramat para
hinonou, yo andre kumbusi tesah para kuwiri taleh mepo andre kinto-
kinto?”
26 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kinpwai pwen ita nongan para
pwahanou, ara ipa tesah? Pe wou animei tehen tapeh?”
27 Pe ndramat ara isomwi yiy, ipa, “ ‘Ambuluhi Yapan Ngindrai atam kiyau
ndriyam masih kene, pe kiya mwoiwam masih kene, pe kiya pwoke tam
masih kene, pe kiya lohongam masih kene’; pe ‘ndriyam kimbuluhi hiyeh
para pakeh kili wou tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou mbukenam.’ ”
28 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Wou ansomwiy imwonen masih. Pwen,
ambusiy tehen tora, pe andre awiri taleh.”
29 Hapeko ndramat ara, ara pakisomwani yiy, pwen pe isok Yesu, ipa, “Pe
ndramat para pakeh kili yo, ara hiyeh imwonen?”
30 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Lang sih aro, ndramat hamou itali Yerusalem
para pakilai kiya kol ngawan Yeriko. Pe yihu ndramat para pahana hu
kohon huho sai pe hurayi yiy, pe huwiri topwe meltan masih iyapolo
koiwen. Pwen hutali yiy kinto pwan tehe pakeh nakimat, pe hu kantan.
31 Pe pris hamou ara ilai sai ara ko isa pwan, pe inime ndramat ara. Pwen
pe iyayau te sai haroh, pe kinnau. 32 Pwen hamou tahu Lepi yi, ara isa
mwonen isa ara, pe inime yiy. Pwen pe indrihisani yiy iyapwen te sai
haroh i, pe kinnau. 33 Hapeko ndramat hamou para Samariya iro tokai
sai, pe isarayah isa mwonen isa hape aleheh mepo ndramat ara iro aliy. Pe
inime yiy, pe koyun isikirani yiy. 34 Pwen iya ngilsen, pe itilingi ndraikei
pe wain iya hu neken tan pe iwasi hu. Pwen iyki ndramat ara iya ndrita
tongkiy tan mbukenan, pe iwiri yiy iya seu para pwokereya hu ndramat,
pe iponokulani yiy. 35 Pe iya lang sih i, iwiri sombule silwa malmbut, pe
iykiy iya kili ndramat iro nimnim iya seu para pwokereya hu ndramat ara.
Pe ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Apwokarani yiy kipoo kumui kusa, pwen andre
kupo sura soiwi sombule pat tam mepo anpiyaniy pwen para asopwat yiy.’
”
36 Pwen Yesu isok ndramat ara, ipa, “Kiya, alohonganiy na; hiyeh tahu
matimou ara, ara irayah tehe ndramat para pakeh kili ndramat aro, mepo
iyos iya nima hu ndramat para pahana pe hurayi yiy?”

37 Pwen ndramat ipahas iya nongan para pwahanou ara isomwi Yesu, ipa,
“Ndramat mepo koyun iti yiy pe isopwat yiy ara.”
Pwen pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Ayau aya, pe ambusiy tehen aliy yi.”

Yesu iro seu ta Marta hilu Mariya

38 Yesu iyapolo ndramiran hu huro tokai huya, pe husa kol hakol
mendreheh mepo pihin hamou ngalan Marta iro aliy. Pe pihin ara iwiri
Yesu iya suwen. 39 Pe Marta ma nalin hamou ngalan Mariya, pe Mariya
iya pe irompwan pakeh ngondroka Yesu, pe iro hilingi sehe nongan Yesu
iro wong iya aliy. 40 Hapeko Marta ara lohongan kinikuw pwi, iya sehe
melit mepo iro mwaniye hu ara—tehe pwokeikei pe melit handra-handra
yi. Pwen pe isa kili Yesu, pe ipwai, ipa, “Yapan, alohonganiy tapeh? Nali
ara itali yo, pe yo kopu urupo pet iya mbulen iye. Apwai kiya kili yiy para
kisa sopwat yo!”
41 Pe Yapan isomwi yiy, ipa, “Marta, Marta; wou ara ata lohonge soyon,
pe ndriyam ipworu iya hu melit soyon iya. 42 Hapeko melit handra kopu,
ara ihohin para aro lohonganiy. Pe Mariya ara inamiliy para kiwiri melit
handra hiyan masih aro. Pe kinlahi hamou kiwiriy kiya mawen kili yiy, ara
pwi.”

11

Yesu ihinuwani ndramiran hu iya totohun

1 Lang sih aro, Yesu iya kol hape pe iro tohun. Itohun ihipwen, iyamulan
ndramiran hamou ipwai iya kili yiy, ipa, “Yapan, ahanuwani yowu kiya
totohun tehe Yohanes kinhinuwani ndramiran hu kinna aliy.”
2 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa wawu nakatohun, ara wawu kapa:
‘Tomo,
ngalam ara haiyan.
Kultuwayi kolo king tam kisa.
3 Ahang yowu anandrinai para lang sih tehe sih.
4 Pe atali hu pakut mwomwan towu,
tehe yowu ngara katali hu pakut mwomwan tahu ndramat masih,
mepo hu ngara kambusi pakut mwomwan kisa kili yowu.
Pe mbuna aluwani yowu kiya nondriya nohonou.’ ”
5 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hamou tawawu ara makowasen, pe
kiho ndrokolo put kiya kili hamou, pe kipa, ‘Kowase, aiki ndrinanohun
matipai kisa kili yo; 6 paratesah, kowase hamou iyeyau sai o, pe isarayah
isa kili yo, pe hapesah para kuhang yiy pwi.’
7 Pwen ndramat mepo iro nondriya seu ara isomwi yiy, ipa, ‘Mbuna
asa tandroyani yo. Papaye yowu, ara kanwariy, pe yowu noru ara yowu
kanmatin pwen topo yokyok towu. Pe kunlahiy para kutine pe kuhang wou
hapesah pwi.’ Pwen tehen tapeh? 8 Upwai isa kili wawu, welen imai para
kitine pe kiyki ndrinanohun kiyatan, konan yiy ara kowasen, hapeko iya
pwoke ata ndramat mepo iro rakekeyaniy manau ara, pwen andre kitine
pe kiyki weneyan o tehe inamiliy.
9 Pwen tehen tora ko, upwai isa kili wawu: Akasok pe andre kaikiy kisata
wawu, akaten pe andre akaya kahiy, akaralikiri papai pe andre papai kite
kisa kili wawu. 10 Paratesah, hiyeh mepo kisok, ara andre kiwiriy, pe hiyeh
mepo kiten ara andre kiya kahiy, pe hiyeh mepo kiralikiri papai, ara andre
papai kite kiya kili yiy.
11 Kapa noru wawu hamou kisok taman kiya ni hamou, pwen andre
kihang yiy mwat hamou? Pwi yoh! 12 Pe kapa kisok kiya nairu norukan sih,

pwen andre taman kihang supwalngai hamou kiya anan? Pwi yi! 13 Pe kapa wawu tana wawu topwei para wawu kaiki hu yukyuk mwayih kiya kili noru wawu hu, konan wawu ndramat ngara kambusi kultuw mwomwan, pwen tehen tora ko, Tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre kiyki Mwoiwan Haiyan kiya kili hu mepo hu ngara kasok yiy!”

Yesu pe Peelsepul

14 Yesu iro rapiyani payit hamou para pohomum iyau iya mawen kili ndramat hamou, pe payit ara itali yiy kinnau. Pwen o, ndramat mepo pohon imum ara, ara iwong, pe hu ndramat masih, ara huro lohonge soyon. 15 Hapeko hu hayah tahu hupa, “Ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta Peelsepul, payit mepo yapane hu payit masih.” 16 Pe hayah tahu ara hu pakanohonou yiy, pe huro sok yiy para kipwaingani kaipisa pwoke handra kiyau kol paingan yang.

17 Yesu kinpahasani lohongahu pwen, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hu ndramira king para kol hakol, hu kamasilpat kaya malpat pe hu kahangas mwalingahu, pwen andre kolo king ara kiya pwalngengei o mwaihei. Pe kapa yihu ndraisih hu kahangas anahu mbukenahu, hu ndraisih ara, ara andre hu kalon. 18 Pe kapa yihu yowe Sinai hu kamasilpat kaya malpat, pwen andre kolo king tan kiro tine pwokeyan tapeh? Yo upwai tehen toro, paratesah, wawu pa ndre yo urasses hu payit huyau, ara iyau pwoke ta Peelsepul. 19 Hapeko kapa kurasses hu payit kiyau pwoke ta Peelsepul, pwen yowe wawu hu ngara karasses hu payit kiyau pwoke ta hiyeh? Pwen pe hu yowe wawu mbukena wawu, andre hu kapwainganiy tehe nongna wawu ara, ara kinmwonen pwi. 20 Hapeko kapa Ngindrai kiniyki pwoke nopwaran tan kinsa kili yo, pe ngara kurasses hu payit hu kayau kaliy, pwen pwoke para kolo King Ngindrai, ara kinsa kili wawu pwen.

21 Pe kapa ndramat hamou pwokeyan kimbultuwe memelit para pahun kiro kili yiy, pe kiro penani suwen mbukenan, pwen memelit tan masih andre kiro hiyan. 22 Hapeko kapa ndramat hamou pwokeyan iya pe ihohin iyatan kisa, pe kipo pahun kiyasura yiy pe kiramwaitini yiy, pwen ndramat pwokeyan ara, andre kiwiri hu melit para pahun ata ndramira seu ara, mepo lohongan ipa ndre hu koro penani yiy. Pwen ndramat pwokeyan ara, andre kiya pe kirahihiri melit masih para seu ara.

23 Pe hiyeh mepo kinto sura yo pwi, ara andre kirasisingat ano. Pe hiyeh mepo kinho mbultani hu ndramat pwi, ara ngara kirasumbuwani hu.

24 Kapa payit hamou kisa mawen kili ndramat hamou, ara andre kiya kol ndrohoyin para kiya ten noku ngohongoh. Hapeko kapa kinlahiy kikahi noku ngohongoh pwi, pwen andre kipa, ‘Andre kumui kuya seu kuntaliy mamu ara.’ 25 Pwen iyarayah iya, pe iya nimei tehe seu ara, ara yihu kanpwasiliy kinna hiyan pe iro mwoimwoi. 26 Pwen imui iya pe iya wiri hu payit manandrtimou i, mepo kultuwayihu pwassin masih pe iramwaitini yiy, pe husong huya nondriyan pe huyen aliy. Pe iyamulan para aliy, ara mipwan ata ndramat ara, ara kintewihiy pwi masih, pe iramwaitini mipwan tan para mamu.”

27 Pwen Yesu iro tiyani hu melit aro ndron, pe pihin hamou iro mwalinga hu ndramat soyon ara, iwayeh, ipa, “Pihin mepo imwalahiy tam pe ipwokere wou, ara lomwes ita kili yiy.”

28 Hapeko Yesu isomwi yiy, ipa “Hiyan para tukapwai toro: yihu mepo huhulingi nongna Ngindrai pe huho ndruwan, ara lomwes ita kili hu.”

Kaipisa poropet Yonah

29 Pe yihu ndramat ara hurohon huropo huya soyon, pe Yesu ipa, “Yihu
ndramat hasap para mahapo, kultuwayihu ara pwassin. Yihu sok kaipisa
pwoke handra, hapeko andre hu kannimei pwi; kaipisa poropet Yonah
kopu andre hu kanimei. 30 Paratesah, Yonah ara kintayah tehe kaipisa melit
iya kili hu ndramira Ninipe; pwen pe Noru Ndramat andre kirayah tehen
aliy opu, kiya kili hu ndramat hasap para mahapo. 31 Pe kiro lang para
tamwaniye, Kwin para Tolau andre kisa pe andre kitiyani titiye mwomwan
ta hu ndramat hasap para mahapo, paratesah, yiy iyau mbusungo kol
pwan isa para kisa hilong lohongai waison ta Solomon. Hapeko hamou
iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Solomon. 32 Pe kirahihini lang para
tamwaniye, yihu ndramira kol Ninipe andre hu kasa koro tine, pe kasopwat
nongan para tamwaniye, pe katiyani titiye mwomwan tahu hasap para
mahapo, pe andre hu karasusut nongan kiya kili hu. Paratesah, yihu
kanhilingi nongna Yonah pe hu kantapaiwani ndriyahu, hapeko hamou
iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Yonah.

Maram ara tehe paisui para nombuwem

33 Ndramat hamou kinoho tolmwani paisui pe kikulaniy kiro hape,
ndre kiykiy kiye pahandra pwelekei sih, ara pwi. Andre kiykiy kiro tine
ndrita keyau, pwen hu ndramat masih hu kasa nondriyan, andre hu
kanime nganan. 34 Mara ndramat ara tehe paisui para nombuwe ndramat.
Kapa maram kiro hiyan, ara nombuwem masih andre kipep kiya nganan.
Hapeko kapa maram kiro mwomwan, pwen andre nombuwem masih
kilokuh topwei. 35 Maram kiro tam kiya hiyan, matisan ngana maram ita
nondriyam ara kilokuh. 36 Pwen tehen tora ko, kapa nombuwem masih
kipep kiya nganan, pe hape para aliy kinilokuh pwi, pwen nombuwem
masih andre nganngananan kiyat topwei, tehe ngana paisui kiho yat ndri-
tam.”

Nongan nopwaran mannohin

37 Yesu iwong ihipwen, pwen Parisiy hamou ipwanos yiy para kiya
namnam kiyapolo yiy. Pwen Yesu iya nondriya suwen, pe iyeroh ngilse
keyau. 38 Hapeko Parisiy ara, ara inimei tehe Yesu kinsungani niman kimu
pwi, pe inamnam; pwen ilohonge soyon.

39 Pwen pe Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, “Wawu Parisiy ara ngara wawu
kasungani ngawan para pweniu pe para pirou, hapeko nondriya wawu ara
ipep iya mwolou pe hu kultuw pwassin masih. 40 Lohonga wawu pwi! Yiy
mepo imangsani ngawan para hu melit, ara imangsani nondriya hu melit
tehen aliy yi, ndre? 41 Hapeko aiki sehe melit mepo ita nondriya pwelekei
kiya kili hu mepo hundroisiy, pwen pe meltam masih andre kiro howen.

42 Wawu Parisiy, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, parate-
sah, wawu taingani melit tehe koyo pe parahiy pe hu kaimbuwe kei para
piyang handra-handra mendreheh tehen tora* kiya masongui, pe ngara
akaiki hape para aliy kiya kili Ngindrai tehe yukyuk tawawu. Hapeko
wawu ngara katali kultuw imwonen, pe kultuw para kambuluhi Ngindrai.
Hiyan para wawu koro ndruwa hu kultuw hiyan namandran tehen tora, pe
koyu wawu mbuna kirut hu melit mendre-mendreheh ara yi.

43 Wawu Parisiy, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, parate-
sah, wawu namiliy para korompwan pwapwai hiyan hu ndramat ngara
hu kahaiyaniy nondriya hu yumwa totohun, pe wawu namiliy para hu
ndramat karawulohani wawu koro hu ndroho pehei.

---

* **11:42:** Eng: your mint, rue and all other kinds of garden herbs; TP: olgeta liklik sayor na kumu samting bilong gaden

44 Toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu. Wawu ara tehe hu
ndrohonoku tona ndramat mepo yihu ndramat kanyirowe ndraikiya hu
pwi, pe ngara hu karakai ndritahu."
45 Pwen ndramat hamou ipahas iya nongan para pwahanou isomwi Yesu,
ipa, "Ndramat para Hinonou, nongan masih mepo atapwai iya kili hu
Parisiy, ara ipwasimiri yowu yi."
46 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, "Wawu ndramat hiyeh wawu pahas iya
nongan para pwahanou, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu,
paratesah, ngara wawu kaiki nopwaran kiya ndrita hu ndramat pe ipworu
hu, pe hu tora ngandrah para kuniyan. Pe wawu mbukena wawu, ara
wele wawu kinho so para wawu kaiki ndrakopwenima wawu hakip para
kasopwat hu, ara pwi.
47 Toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, wawu son-
dritiyani ngarehu hu poropet, pe tumbu wawu hu, ara hu kanitingun-
druhu. 48 Pwen wawu yinganiy tehe kultuwayi tumbu wawu hu mepo
hu kanmbusiy, ara wawu pa ndre hiyan, tehe hutingundru hu poropet, pe
wawu tora sondritiyani ngarehu. 49 Pwen tehen tora ko, nondriya lohongai
waison ta Ngindrai, yiy kinpwai toro: 'Yo andre kupwandrisa yihu poropet
pe yihu aposel para hu kaya kili hu, pe hayah tahu andre hu katingundruhu,
pe hayah tahu andre hu karandroyani hu.' 50 Pwen pe yihu ndramira
hasap para mahapo, ara andre hu kakuni kora ndreye hu poropet masih
kene mepo hu kanitingundruhu, iro tandrohonga kol pwan irayah, ipoo isa
matnen mahapo. 51 Pe iro kili ndreye Apel imuw, ipoo isa matne ndreye
Sekarayah imuw, mepo hu kanitingundrun iho mwalinga pere tuntun pe
yumwa totohun ara—yo upwai isa kili wawu tehe hu ndramira hasap para
mahapo, andre hu kakuni kora melit masih kene ara.
52 Wawu ndramat hiyeh wawu pahas iya nongan para pwahanou, ara
toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, wawu kanwiri kiy†
para papai para kaya nondriya lohongai hiyan, ara kinna mawen. Wawu
mbukena wawu, ara mbuwali wawu para akaya nondriyan, hapeko yihu
mepo hunamiliy para hu kasong kaya nondriyan, ara wawu tora singori hu
yi."
53 Pwen Yesu itali seu ara, pe yihu Parisiy pe yihu ndramat hupahas iya
nongan para pwahanou, ara hurasisingat anan pwokeyan iya, pe huro sok
yiy iya hu soksok handra-handra iyapolo ndrangsai, 54 para hu pakaratuni
yiy para kipa hapesah, pwen pe hu kalahiy para hu kaiki yiy kiya nongan.

12

Akoro rapapahan pe kapwokeyani lohonga wawu

1 Pwen iro lang ara ko, hu ndramat sopou-sopou husa tawurehu pe huro
tandrapndrap, pe huro rahatuwe pwelekahu hamou-hamou. Pwen Yesu
iwong imu iya kili ndramiran hu, ipa, "Akoro rapapahan kiya yis* tahu
Parisiy. Yis ara, ara iyingani pwandrandraman tahu. 2 Pe sehe melit mepo
hu ndramat kantamburuhiy ita, ara andre Ngindrai kirehei. Pe sehe melit
ita kohon pe kanpahasaniy pwi, ara andre kisa yelan ngawan. 3 Pwen pe
sehe nongan wawu kapwai kiro lokuhan, ara akapohowei kiro ngana lang.
Pe sehe nongan wawu kanpahulhun kinna aliy, kinna ndrainga hamou kiro
mbulkura hu seu, ara andre kapwaharai kiho payandroha hu seu.
4 Wawu kowase, upwai isa kili wawu, tehe wawu mbuna akanoh tahu
mepo hulahiy para katingundru nombuwe wawu, pe kiyamulan, andre

† **11:52:** Eng: key; TP: ki bilong dua * **12:1:** Eng: yeast; TP: yis

yihu kanlahiy para hu kapo suran pwi yi. 5 Hapeko nakupwainganiy kisa
kili wawu sehe ndramat para akoro nohowani yiy. Kapa hu katingundru
nombuwe wawu, ara konan. Hapeko akanohowani Ngindrai, yiy mepo
kamulan para kimat ta wawu, ara pwoke nopwaran hira kili yiy para
kipiyani wawu kaya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy. Ndrokonan,
upwai isa kili wawu tehe akoro nohowani yiy ara ko. 6 Wawu pahasaniy
tehe hu norupep mayimou, ara andre hu ndramat kapo pehei kiya tahu,
kiya sombule pat malmbut, ndre? Hapeko Ngindrai ara koyun kinoho
mayit kinnata hamou tahu pwi. 7 Pe tehen aliy i, hu kompai hutora paya
wawu, ara Ngindrai kindromwahu topwei. Pwen wawu mbuna akanoh,
wawu ho hin iya, iyata hu norupep soyon.

Worou mbuna akamasi para kapwohowei tehe worou ara yowe Yesu

8 Yo upwai isa kili wawu tehe, sehe ndramat ngara kiwong ngawan kiro
mbulmara hu ndramat tehe yiy ndramiro, ara andre Noru Ndramat kiwong
ngawan kiro mbulmara hu angelou ta Ngindrai, tehe yiy ara ndramiran.
9 Pe kapa hiyeh ngara kipwai tehe ikowu to kiro mbulmara hu ndramat, ara
andre kupwai tehe ukowu tan, kiro mbulmara hu angelou ata Ngindrai.
10 Pe kapa hiyeh kipwasisiman ana Noru Ndramat, ara andre Ngindrai
kitali pakut mwomwan atan; hapeko kapa hiyeh kipwasisiman ana Mwoi-
wan Haiyan, ara andre Ngindrai kintali mwomwan tan pwi.
11 Pe kapa hu nakaiki wawu kaya nongan koro nondriya hu yumwa
totohun, pe kaya mbulmara hu pohon para kol pe hu yapane kol, ara mbuna
akalohonge soyon kiya sehe nongan para wawu nakapenani wawu kaliy,
12 paratesah, kiro mwonen paramwandrai ara, Mwoiwan Haiyan andre
kihinuwani wawu, kiya sehe nongan imwonen para wawu nakapwai."

Nongan pwandritiye ta ndramat menmenan soyon payan imbui

13 Pwen ndramat hamou iro mwalinga hu ndramat soyon ara ipwai iya
kili Yesu, ipa, "Ndramat para Hinonou, apwai kiya kili nali para kirahihiri
hu memelit ta tama youlu kiho mwalinga youlu."
14 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, "Tehen tapeh? Sehe ndramat irakinimo
para kurayah ndramat para tanonoye ndre ndramat para tamwaniye
ndrokolo walu?" 15 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, "Mara wawu kiro! Pe akoro
hinehes. Matisan wou ahamwolou kiya hu melit soyon handra-handra.
Ndramat hamou mepo menmenan soyon, ara kinlahiy para kiwiri taleh
kiyau kili hu meltan, ara pwi."
16 Pwen itiyani nongan pwandritiye iya kili hu, ipa toro: "Pinge ndramat
hamou menmenan soyon, ara hu anandrinai para aliy ara hurayah soyon
iya. 17 Pwen yiy mbukenan iro lohonge, ipa, 'Andre kumbusi tapeh? Hape
kaisowa anandrinai to para kuratto hu koro aliy, ara pwi.'
18 Pwen ipa, 'Yo andre kumbusiy tehe toro: andre kuloiwani hu kaisowa
anandrinai ato, pe kupulihu kaya namandran, pwen andre kuratto hu
mbuwa wit to pe hu memelit to hiyan hu koro aliy. 19 Pe andre kupwai
kisato mbukeno, kupa, "Menmeno ara hu kanna soyon iya hutopo, pe
ilahiy para kiwiri yo hayou hitun iya hu tora po husa. Pwen andre kuro
mwoimwoi o, pe kuro namnam pe kuro yin ndran pe kuro pwes." '
20 Hapeko Ngindrai ipwai iya kili yiy, ipa, 'Payam kinmbui! Kiro mahapo
kiping o, andre mwoiwam kitali wou. Pwen hiyeh ndrokonan andre kiwiri
memelit masih kene atam, mepo anmwaniyani hu pwen tora.'
21 Aro ara iyingani tesah nakirayah kiya kili hiyeh iratto memelit
soyon atan mbukenan, hapeko iya mbulmara Ngindrai, ara yiy ndramat
menmenan soyon pwi."

Lohonga wawu mbuna kimwa

22 Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Upwai isa kili wawu, lohonga
wawu mbuna kimwa kiya mipwan tawawu, kiya tesah wawu andre kayan,
ndre kiya tesah wawu nakasuluye wawu kiya aliy. 23 Mwoiwa wawu
ara iramwaitini anandrinai, pe nombuwe wawu ara iramwaitini koyau.
24 Akayirowe hu pihinan:† yihu konhohas, pe hu konhopo anandrinai pwi.
Pe kaisowa anandrinahu ara pwi yi. Hapeko Ngindrai ngara kihang hu
anandrinai manau. Pe wawu ndramat, ara wawu ho hin iyata hu norukan.
25 Hiyeh tawawu, kapa lohongan kimwa, ara ilahiy para kiposura lenge
mwoiwan kiya niwen hape? 26 Pe kapa wawu kanlahiy para kambusi
melit mbuskau aro pwi, pwen tehen tapeh pe lohonga wawu imwa iya hu
memelit masih ara.
27 Akayirowe hu nonou hu tora lek tapeh. Yihu konhopo mbulen pwi, pe
hu konho mangse koiwehu pwi. Hapeko upwai isa kili wawu tehe nowiya
nosa Solomon masih lahayan iya, ara kintamwatini lahaya hu nonou iye
pwi yoh. 28 Akanimei; Ngindrai ngara kinowi hu ndromwindriu para
piyang tehen tora, mepo topo lang nepo ko, pe kiya moh, ara andre kapiyani
hu kaya nondriya mwan. Pwen wawu pahasaniy ndrokonan tehe Ngindrai
andre kinowi wawu kiramwaitini nowiya hu nonou ara, ndre? Wawu
tana wawu tehe ara ndrokonan, konan kapa lohonga wawu ndrisiyon, ara
mulai opu. 29 Pe lohonga wawu mbuna kimwa kiya sehe anandrinai para
wawu nakayan, ndre sehe ndran para wawu nakayin; ara wawu mbuna
akanimanga hu melit ara. 30 Yihu ndramat para kol pwan masih, ara yihu
ngara hu kanimanga hu melit tora. Hapeko namiliwa wawu iya hu melit
tehe ndran pe anandrinai, ara Tama wawu kinpahasaniy pwen. 31 Hapeko
wawu katele kolo king Ngindrai kimu, pwen hu melit aro, ara andre kihang
wawu yi.
32 Wawu ndrokoyirayi sipsip hapat mendreheh, wawu mbuna akanoh.
Tama wawu, ara kinlohonganiy pwen tehe andre kipwes para kiyki kolo
King Ngindrai kisata wawu. 33 Akapo pehei kiya hu menmena wawu, pe
akaiki sombule pat para aliy, ara kiyata hu ndramat mepo hundroisiy.
Pe akapo hu ndropwa sombule pat para kol paingan yang, mepo andre
kinimut pwi. Pe akaratto hu melit lahayan para kol paingan yang, mepo
andre kinwenei para kihipwen pwi, pe hu ndramat para pahana kanwenei
para kapahanowei pwi, pe hu selei kanwenei para kaseleyani hu pwi.
34 Paratesah, hape aleheh mepo menmena wawu lahayan ita aliy, ara
ndriya wawu andre kiro aliy yi.

Akoro hinehes

35 Akasuluye wawu pe kawasi tisingi kundrayi wawu, pe hu suya wawu
ara hu koro yat, pe akoro hinehes para mbulen. 36 Pe akoro tehe hu ndramat
hutora longe namandran tahu ita kowase yon para yesou sih, pe andre
kimui kisa. Pwen kapa kimui pe kiralikiri papai, kindrou pwi ko, andre hu
katipe papai kiya kili yiy. 37 Pe kapa namandran tahu kimui kisa pe kinimei
tehe hu ndramat para poya mbulyan hu koro hinehes, ara andre hu koro
hiyan. Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe namandran mbukenan
andre kisuluye yiy pe andre kipwai kiya kili hu para hu karoh keye ngilse
keyau, pe andre kisa pe kihang hu anandrinai. 38 Pe hu ndramat para poya
mbulen mepo namandran tahu isa pe iyirowei tehe huro hinehes, konan
kisa kiho ndrokolo put ndre pakeh lang, ara andre hu koro hiyan. 39 Hapeko
lohonga wawu kileu kiya nongan aro: Kapa mbukena seu kinpahasaniy

† **12:24:** Eng: raven; TP: kotkot

pwen kimu iya sehe paramwandrai ndramat para pahana nakisa, pwen
suwen ara andre kinlahiy para hamou kitumbuwei pe kiya nondriyan pwi.
40 Pwen wawu yi, ara akoro hinehes, paratesah, Noru Ndramat nakisa, ara
andre kiho nondriya paramwandrai mepo wawu kowu para nakisa kaliy."
41 Pwen Pita isok Yesu, ipa, "Yapan, nongan pwandritiye atatiyaniy ara,
ara isa kili yowu ko, ndre iya kili yihu ndramat masih i?"
42 Pwen Yapan isomwiy, ipa, "Hiyeh ara pohon para mbulen, mepo maran
pahalan pe lohongan waison? Namandran ata ndramat tehen tora, andre
kiyki yiy para kiro nimnim kiyata hu ndramat para poya mbulen, pe
para kiro hang hu anandrinai kiho mwonen paramwandrai para yukuya
anandrinai. 43 Hiyan masih kapa ndramat para poya mbulen ara, ara
namandran tan kimui kisa, pe kinimei tehe yiy iropo mbulyan. 44 Upwai
ndrokonan isa kili wawu, tehe namandran tan andre kiyki yiy kiro nimnim
kiya hu menmenan masih kene. 45 Hapeko, kapa ndramat para poho
mbulen ara kipanguluwaniy kiyatan mbukenan, kipa, 'Namandran to, ara
ita mawen ndrangan niwen iya pe kinsa mapu,' pe kapa kirandroyani hu
kamai pe hu pihin para poya mbulen, pe kiro namnam pe kiro yin ndran
tunguyan pe maran kimbui, 46 pwen namandran ta ndramat para poya
mbulen ara, ara andre kisa kiho nondriya lang mepo ikowu iya aliy, pe
kiho nondriya paramwandrai mepo kinpahas kinna aliy pwi. Pe andre
namandran tan kiringi yiy kiya mendre-mendreheh, pe kiyaiki yiy kiya
polo hu mepo hu kanpwotisingi lohongahu pwi.
47 Ndramat para poya mbulen mepo kinpahasani namiliwa namandran
tan, hapeko kinto hinehes pe kinmbusi namiliwa namandran tan pwi,
ara andre namandran tan kimwahi tisingi yiy. 48 Hapeko ndramat mepo
kinpahasani namiliwa namandran tan pwi, pe imbusi melit mepo ilahiy
kiwiri koran kaliy, pwen namandran tan, ara andre kimwahi yiy kiho
mwak o. Pe kapa ndramat kiwiri melit soyon, ara andre kiyuk melit soyon
tehen aliy yi. Pe kapa hu ndramat kaiki melit soyon kiya nima hamou, pwen
soiwin hu nakasok para kimui, ara andre kiho hin pe kiramwaitiniy.

Usa para kuiki ndriya wayis pwi, hapeko usa para kumbusi hu ndramat kamasilpat

49 Yo usa, ara para kusa piyani mwan kisa kol pwan; pe kapa mwan
kinsayat pwen, ara hiyan. 50 Pe yo andre kuya nondriya paptais sih, mepo
mapu kunna nondriyan, hapeko nopwaran para aliy, ara iripo poruwi
yo, kipoo kuya pwosomwiliy. 51 Upwai isa kili wawu, wawu pa ndre yo
usarayah usa kol pwan, ara para kusaiki ndriya wayis, ndre? Pwi! Usa, ara
para kumbusi wawu kamasilpat. 52 Kiro mahapo kiya, andre hu mayimou
para nondriya ndraisih andre hu kamasilpat kaya malpat. Hu matimou
andre kahangas ana hilu malmou, pe hilu malmou andre kahangas ana hu
matimou. 53 Andre hu kamasilpat; taman andre kihingas ana norun kamai,
pe norun kamai andre kihingas ana taman. Pe tinan andre kihingas ana
norun pihin, pe norun pihin andre kihingas ana tinan. Pe mbuyungundran
andre kihingas ana mbuyunorun. Pe mbuyunorun andre kihingas ana
mbuyungundran."

Hu ndramat hukowu tanonoye para hu lang

54 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyon, ipa, "Kapa wawu kanime
mburah kingas te rai kisa, hape pwi ko, wawu pa, 'Andre mbulou kindrut.'
Pwen o ngara kindrut. 55 Pe kapa nohai kimum kiyau te tolau kisa, wawu
ngara kapa, 'Andre mwandrai kising.' Pwen o ngara kising. 56 Wawu
ndramat para pwandrandraman! Wawu ya hiyan para karanonoye kaipisa

melit para kol pwan pe para yang. Pe paratapeh pe wawu kanpahasaniy para karanonoye ndroiyi hu melit, hutopo rayah lang mahapo pwi?

Aramwanye wou kiyapolo hiyeh mepo nakiyki wou kiya nongan

57 Paratapeh pe wawu mbukena wawu kanpahasaniy para kaharani kultuw hiyan pwi? 58 Kapa wou pe ndramat mepo irakokowai isapolo wou, ara walu nakaya kili ndramat para tamwaniye, ara walu koho ndron sai pe ahanonou pwokeyan para aramwanye kiyapolo yiy. Kapa pwi, andre kiluwi tarahani wou kiya mbulmara ndramat para tamwaniye, pe ndramat para tamwaniye ara andre kiyki wou aya nima makundrayin, pe makundrayin kipiyani wou aya nondriya kou. 59 Upwai isa kili wou, tehe wou andre ansa ngawan nondriya kou pwi, kipoo aiki sombule pat masih mepo hu kanpwai kinsa kili wou para aikiy.”

13

Akarapaiwani ndriya wawu; kapa pwi, andre wawu kamat

1 Yesu ipohowe nongan ihipwen, pwen yihu ndramat hayah huro ara, ara hunese ndraingan iya kili hu ndramat hayah para Kaliliy mepo Pailat kinitingundruhu. Pailat kinpwai kinna kili hu ndram tan para hu katingundru hu ndramat ara, iro mwonen huro mbusi yukyuk iya kili Ngindrai. Pwen ndreyehu, ara imuw iya ndrita ndreye hu kan para yukyuk.
2 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu, wawu pa ndre hu ndramira Kaliliy mepo hukuni nopwaran ara, pakut tahu mwomwan iramwaitiniy tahu para Kaliliy masih, pwen tunan ara ko, pe hukuni koran, ndre? 3 Yo upwai isa kili wawu: pwi yoh! Pe kapa akantapaiwani ndriya wawu pwi, pwen andre wawu masih kamat tehen aliy o. 4 Pe yihu ndramat songui pe androlmou ara, mepo huro seu sohokan niwen iro Silowam, pe iput pe irahatuwe hu pe humat, ara wawu pa ndre kultuw mwomwan tahu ara iramwaitini kultuw mwomwan tahu masih hiyeh hutora Yerusalem? 5 Pwi yoh! Upwai isa kili wawu tehe kapa akantapaiwani ndriya wawu pwi, pwen andre wawu masih kamat tehen aliy o.”

6 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye sahin i, ipa, “Ndramat hamou ihisi kei pik hakou iro pingen, pe iyamulan iya aliy para kiyaten mbuwan, hapeko iya pe kinnime mbuwan sih pwi. 7 Pwen pe ipwai iya kili ndramat mepo iro pwokere pingen ara, ipa, ‘Yo kunsa hayou maroyoh pwen, pe usa nimei tehe pik iye, ara kinippwai pwi ko. Katihiy kiyau! Paratesah ita pe ita wiri pwoke para pwan?’

8 Pwen ndramat ara isomwi yiy, ipa, ‘Namandran, aikiy kihou hayou sih na, pe andre kuro talon pwan kurakayani ndroiyin, pe kurorahun ndre tutut kiya aliy. 9 Pwen kapa kippwai hayou mulan, konan, kihou! Pe kapa pwi, pwen atihiy kiya pwan.’ ”

Yesu isopwoyani pihin hamou iya hiyan, iho nondriya lang Sapat

10 Iho nondriya lang Sapat sih, Yesu iro hinuwani hu ndramat iro nondriya yumwa totohun hawum. 11 Pe pihin hamou iro ara, ara payit iro ndritan hayou songui pe androlwoh, pe payit ara ihikuwani ndruwin pe kinlahiy para kintandras pwi masih. 12 Pwen Yesu inime yiy, pe iyoh pihin ara isa kili yiy, pe ipa, “Nam, nopwaran tam kinnau, pe aningoh.” 13 Pwen Yesu iyki niman iya ndritan, pe hape pwi ko, pihin ara itandras pe itine imwonen pe ihiri ngala Ngindrai.

14 Pwen pohon para yumwa totohun ara ndrinan ilokuh, paratesah, Yesu isopwoyani pihin ara iro mwonen lang Sapat. Pwen ipwai iya kili hu

ndramat, ipa, “Lang manonoh ara lenge mbulen, pwen wawu kasa pe kisopwoyani wawu kiho nondriya hu lang ara, hapeko kiro mwonen lang Sapat, ara pwi.”

15 Pe Yapan isomwi yiy, ipa, “Wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara katali hu mbulmwakau ndre hu tongkiy tawawu kiho nondriya lang Sapat, pe kasa mawen yumwahu, pe kaluwani hu kaya para kahang hu ndran, ndre pwi? 16 Pe tapeh, pihin aro ara yiy noru Apraham hamou. Pe Sinai, ara iro ndritan hayou songui pe androlwoh. Pwen, ilahiy para kutali melit mepo iwasi yiy, kiyau kiya mawen kili yiy kiho nondriya lang Sapat, ndre pwi?”

17 Yesu iwong tehen tora ihipwen, pwen hu ndramat mepo hurasisingat anan, ara humasi turuwehu. Hapeko hu ndramat masih, ara hupwes iya hu melit hiyan masih iro mbusiy.

Nongan pwandritiye para peke mbuwa mastet, pe para yis

18 Pwen Yesu isok, ipa “Kultuwayi kolo King Ngindrai ara tehen tapeh? Pe andre kuranonoye kaliy kiya tesah? 19 Ara tehe peke mbuwa mastet sih, mepo ndramat hamou iwiriy pe ipiyaniy iya pingen. Pwen ilek pe irayah kei hakou namandran, pe hu norukan para wohowoh hupun yumwahu huho ndrandran.”

20 Pwen Yesu isok paiwe, ipa, “Sehe melit ndrokonan andre kuranonoye kaliy kiya kultuwayi kolo King Ngindrai? 21 Ara tehe yis mepo pihin hamou isuluyaniy iya palawa soyon iya, kipoo yis ara kisilihi palawa masih.”

Karam indrupep

22 Pwen Yesu iro tokai nakiya Yerusalem, pe iho nondriya tokuyan ara, ara iya nondriya hu kol ngawan pe hu kol mendreheh, hakol iya hakol, pe iro hinuwani hu ndramat. 23 Pwen ndramat hamou isok yiy, ipa, “Yapan, Ngindrai andre kisopwat hu ndramat hayah opu, ndre?”

Pe Yesu ipwai iya kili hu ipa, 24 “Wawu karapwopwoke, para akaya nondriya karam mendreheh. Yo upwai isa kili wawu tehen toro, paratesah, andre hu ndramat soyon pakanohonou para kaya nondriyan, hapeko andre hu kanlahiy pwi. 25 Kapa mbukena seu kitine pe kiwari papai, pwen andre wawu koro tine ngawan pe akaralikiri papai, pe andre arakamam pe andre akapa, ‘Namandran, atipe papai kili yowu.’

Hapeko andre kisomwi wawu, kipa, ‘Yo ukowu tawawu, pe tono hapeleheh wawu yau aliy wawu sa pwi.’

26 Pwen andre wawu kapwai, kapa, ‘Yowu kannamnam pe yowu kanyin ndran kinnasura wou, pe anhinuwani yowu iho mwalinga hu payango sai towu.’

27 Hapeko andre kisomwi wawu, kipa, ‘Yo ukowu tawawu, pe tono hapeleheh wawu yau aliy wawu sa pwi. Wawu ndramat para tandroindroi, akaya mawen kili yo!’

28 Pwen wawu andre kanime Apraham, Yisak, pe Yakop pe yihu poropet masih kene koro nondriya kolo King Ngindrai; hapeko wawu, ara andre hu kapiyani wawu kaya ngawan, pe andre akarang memesun pe andre akayan ndrisingi kolta wawu. 29 Yihu ndramat andre hu kapwen te kup pe rai pe hai pe tolau hu kasa, pe andre hu kampwan ndrohonokuhu, koro nondriya yon namandran, koro nondriya kolo King Ngindrai. 30 Akahalingiy, hu hiyeh hutora mulan, ara andre hu kaya mu, pe hu hiyeh hutora mu, ara andre hu kaya mulan.”

Yesu koyun isikirani kol Yerusalem

31 Iro nondriya hu lang ara, hu Parisiy hayah husa kili Yesu pe hupwai
iya kili yiy, hupa, “Atali kol iye pe ayau aya hape mawen, paratesah, Herot
pakitingundrum.”
32 Pwen isomwiy ipa, “Akaya pe akapwai kiya kili mwiy puyap ara toro:
‘Nepo pe moh andre kurapiyani hu payit pe kusopwoyani hu ndramat, pe
kiho mwonen lang maroyoh, andre kumbusi mbulyo kisahapwen.’ 33 Yo
andre kuro wayaniy manau, lang nepo pe moh pe liping, paratesah, andre
poropet hamou kinho mat kinna ngawan para Yerusalem pwi.
34 O Yerusalem, Yerusalem! Wawu mepo wawu ngara katingundru hu
poropet, pe hu ndramat mepo Ngindrai ipwandrisa hu husa kili wawu,
ara ngara akasolpwa hu kaya pat. Lang hitun ara ndriyo inamiliy para
kurawurani noru wawu hu kasawule, tehe tutut pihin hamou ngara
kipwokarani norun hu, koro pahandra kapenen. Hapeko wawu ngara
kahambuwali wawu. 35 Akahalingiy, kolo wawu kinna mwomwan pe kinna
marakah. Yo upwai isa kili wawu tehe andre akannime yo paiwe pwi, kipoo
akapa, ‘Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan.’ ”*

14

Yesu iro suwe Parisiy hamou

1 Lang Sapat sih, Yesu iya namnam iya suwe namandran hamou tahu
Parisiy, pe hu ndramat huro ara, ara marahu iro nime sayani yiy. 2 Pe
ndramat hamou iro pakeh mbulmara Yesu, ara mandran isama. 3 Pwen
Yesu isike yihu ndramat lohongahu ipahas iya nongan para pwahanou pe
yihu Parisiy, ara ipa, “Nongan para pwahanou ipa hiyan para tukasopwoy-
ani hu ndramat kaya hiyan kiho nondriya lang Sapat, ndre pwi?” 4 Hapeko
huhun o huro. Pwen Yesu imbultuwe ndramat ara, pe isopwoyani yiy iya
hiyan, pe ipwandrisa yiy iyau.
5 Pwen isok hu, ipa, “Kapa hamou tawawu, norun kamai ndre
mbulmwakau tan hamou kiyos kiya nondriya ndrikou soso hangai kiho
mwonen lang Sapat, pwen andre kindrou pwi ko wou aya pe ayaluwi yiy
kisa ngawan, ndre pwi?” 6 Pe yihu kanlahiy para kapa nongan sahin pwi.
7 Pe Yesu iyirowei tehe hu ndramat mepo ndramat ara kinpwanos hu
para hu kasa namnam, ara hupire ndrohonokuhu para mipwan ndrahasa
keyau, iro mu iyata hu hayah. Pwen Yesu iwong nongan pwandritiye toro:
8 “Kapa ndramat hamou kinpwanos wou para aya kowase yesou tan, ara
mbuna aya mipwan ndrohonoku mipwan hira mu, matisan kinpwanos
pwen kinnata ndramat hamou mepo mangalan pe ihohin isatam. 9 Pwen
ndramat mepo ipwanos wou iyapolo ndramat mepo mangalan ara, para
walu malmou kene kasa, ara andre kisa pe kipwai kisa kili wou, kipa, ‘Aiki
ndrohonoku pwanpwan mepo amirampwan aliy iripo mu iye, kiya kili
yiy.’ Pwen andre arakai ayau, ayapolo masirai, pe aya mipwan ndruwan
masih. 10 Hapeko kapa hu kanpwanos wou para asa namnam, ara aya
pire ndrohonokum aya ndruwan masih. Pwen kapa mbukena kowase
yesou kisa, ara andre kipwai kisa kili wou, kipa, ‘Kowase, atali ndrohonoku
mipwan tam ara, pe asa pe aya wiri ndrohonoku mipwan tam hiyan hira
mu.’ Pwen andre kihaiyani wou kiro mbulmara hu ndramat masih ipwanos
hu, pe husa ara. 11 Pe hiyeh pakisap ngalan mbukenan, ara andre ngalan
kiya pwi. Pe hiyeh kiyki yiy kiya pwan, ara andre Ngindrai kihiri ngalan
kiya paingan.”

* **13:35:** Puk Waliy (Psalm) 118:26

12 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramat mepo ipwanos yiy, ara ipa, “Kapa
namangse yon, ara mbuna apwanos kowasem hu, pe nalim hu, pe yowem
hu, pe hu ndramat menmenahu soyon mepo hutora pakeh kili wou. Kapa
ambusiy tehen tora, pwen matisan hu kapwanos wou pe hu kapo soiwin
kimui kisa kili wou. 13 Konan. Kapa namangse yon, ara apwanos hu
ndramat menmenahu pwi, pe hu ndramat mandrahu imat, pe hu ndramat
ndrikahu mwomwan, pe hu ndramat marahu iyoh, 14 pwen andre awiri
lomwes kiyau aliy. Yihu ndramat tora kene, ara hu kanlahiy para kapo
soiwin pwi. Konan. Andre Ngindrai kipo soiwin kiro lang mepo hu ndramat
imwonen, hu kasa tine paiwe.”

Nongan pwandritiye para yon namandran

15 Pwen ndramat hamou imi ndrahasa keyau iyapolo Yesu, ara ihilingiy,
pwen ipwai iya kili Yesu, ipa, “Ndramat mepo andre kinamnam kiro yon
namandran kiro kolo King Ngindrai, ara andre kipwes.”

16 Hapeko Yesu itiyani nongan pwandritiye, ipa, “Ndramat hamou nakipo
yon namandran. Pwen iro mwaniyaniy, pe ipwanos hu ndramat soyon para
hu kasa. 17 Pwen isa rahihini lang para yon, pwen ipwandrisa ndramat para
poya mbulyan, para kiya pwai kiya kili hu ndramat mepo kinpwanos hu
pwen para hu kasa ara, ara kipa, ‘Akasa, melit masih kinmwoimwoi pwen
iripo.’

18 Hapeko yihu ndramat masih ara, ara hamou-hamou tahu hupa hu-
soltere. Ndramat hamou ipa, ‘Yo kunsowani piyang hambut, pe andre kuya
nimei na. Pwen pe usok wou, kapa apa hiyan sato para andre kunto pwi.’

19 Pe ndramat hamou i ipa, ‘Yo kunsowani mbulmwakau to masongui,
ma ndrokomwayit mayimwat; pwen andre kuya pe kunohonou hu kiya
mbulen na. Pwen pe usok wou, kapa apa hiyan sato para andre kunto pwi.’

20 Pe hamou i ipa, ‘Yo ara mahapo ko uyesou uwiri pihin hamou, pwen
tunan ara ko, pe kunlahiy para kusa pwi.’

21 Pwen ndramat para poya mbulyan, ara imui iya pe iya tiyaniy
iya kili namandran tan. Pwen mbukena seu ara ndrinan ilokuh, pe
ipwandrandrahani yiy, ipa, ‘Ahaleh aya hu sai masih, pe hu meresai
mendreheh para kol ngawan. Pwen awiri hu ndramat menmenahu pwi,
pe hu ndramat mandrahu imat, pe hu ndramat ndrikahu mwomwan, pe
hu ndramat marahu iyoh, ara hu kasa.’

22 Pwen ndramat para poya mbulyan ipa, ‘Namandran, tesah anpwan-
drandrahani yo kinna aliy, ara kunmbusiy, hapeko honga nondriya seu,
ara iripo ndron.’

23 Pwen namandran tan ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Amui aya hu sai
masih, pe aya hu meresai mendre-mendreheh para hu kol hakol-hakol,
pe arandrokomarahu para hu kasa; pwen andre nondriya suwe kipep.
24 Upwai isa kili wawu, andre hamou tahu ndramat mepo kunpwanos hu
mamu para hu kasa ara, ara andre hu kanyan hape ndritike yon to pwi.’ ”

Kapa narayah ndramira Yesu, ara alohongani kahiyan kimu

25 Hu ndramat soyo-soyon iya huro tokai iyapolo Yesu. Pwen ipaiwani
yiy iya kili hu, pe ipa: 26 “Kapa ndramat hamou pakisa kili yo, hapeko
kinmwisnani taman hilu tinan pwi, pe kinmwisnani nambuyun pe norun
pwi, pe kinmwisnani nalin pe pisun pwi, pe kinmwisnani mwoiwan
mbukenan pwi, ara andre kinlahiy para kirayah ndramiro pwi. 27 Pe kapa
ndramat hamou kinkun kei tondrih tan pe kinho ndruwo pwi, ara kinlahiy
para kirayah ndramiro pwi.

28 Kapa hamou tawawu pakipun seu hawum sohun niwen para memere,
ara andre kimpwan na, pe kindring lohongai para kinimei tehe sombule
pat tan, ara ilahiy para kipun suwen kiya hapwen, ndre pwi? 29 Pe kapa
kimwaniyani ndrohonoku seu, pe kinsoyei hape, hapeko kinlahiy para
kipuliy kiyahapwen pwi, pwen hu ndramat masih andre hu kanimei pe
hu kapwasimiri yiy. 30 Pwen andre hu kapa, 'Ndramat aro, ara isoye suwen
hape, hapeko kinlahiy para kipuliy kiyahapwen pwi.'
31 Pe kapa king hamou pakiyapo pahun kiya kili king hamou, ara andre
kimpwan pe kindring lohongai na, tehe ndramiran hu mapusongui (10,000)
hulahiy para kayapo pahun kaya kili hu ndram mapulungui (20,000) ata
king hamou ara, ndre pwi? 32 Pe kapa lohongan kipa tehe hu kanlahiy pwi,
pwen andre kipwanos nongan kiya kili king hamou ara, para kikaituwe
yiy, ma ndramiran hu huyera ndron mwanan, pe kisok king ara para hilu
karapaniu pe kona pahun. 33 Pwen tehen tora ko, kapa hamou tawawu
kiniyki ndruwan kinna melit tan masih pwi, ara andre kinlahiy para
kirayah ndramiro pwi.
34 Ndras para kanyai ara hiyan, hapeko kapa kankanan kiya pwi, pwen
andre tukambusi kanan kimui tapeh? 35 Pwen ndras tora, ara kinlahiy
para kasuluyaniy kiya polo lohulohu pwan, ara pwi. Pe kinlahiy para
kasuluyaniy kiya polo ndre tutut para kaikiy kiya piyang, ara pwi yi.
Ndras tora, ara andre karahaliy kiyau o mwaihei. Hiyeh mandraingan, ara
kihilingi nongan iye."

15

Nongan pwandritiye para noru sipsip hamou isongsin

1 Hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat mepo pakut tahu mwom-
wan, ara hu masih husa mbultere hu, pe hurahakowa Yesu para hu kaha-
long nongnan. 2 Hapeko yihu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan
para pwahanou, ara ndriyahu isin, pe huro panguluwaniy mwalingahu,
huro pa, "Ndramat aro irawulohani hu ndramat pakut tahu mwomwan, pe
ngara kinamnam kiyasura hu."
3 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye iya kili hu toro: 4 "Kapa hamou
tawawu, ma sipsip tan masangat, pe hamou kiyasongsin, ara tehe tapeh?
Andre kitali hu androsongui pe androsomou ara hu koro kol hape mwaihei,
pe kiya ten sipsip mepo kinnasongsin ara, kipoo kiya kahi yiy, ndre? 5 Pe
iro mwonen ikahi yiy, ara andre kipwes namandran iya, pe kisap yiy kiye
ngundrun. 6 Pwen kimui kiya wum, pe andre kiyoh kowasen hu kiyapolo
hu ndramat para pakeh kili yiy, ara hu kasa wule, pe andre kipa, 'Akapwes
kiyasura yo; yo kunkahi sipsip to mepo isongsin ara!' 7 Yo upwai isa kili
wawu, tehen aliy o, pwesai namandran iya andre kiro kol paingan yang,
kapa ndramat hamou mepo pakut tan mwomwan kirapaiwani ndriyan.
Ara ndrokonan—yihu para kol paingan yang ngara hu kapwes kata hu
ndramat hu mwonen androsongui pe androsomou, pe kinlahiy para hu
karapaiwani ndriyahu pwi. Hapeko kapa ndramat hamou pakut tan
mwomwan kirapaiwani ndriyan, ara pwesai para aliy iramwaitini pwesai
masih.

Nongan pwandritiye para sombule silwa iyos

8 Pe kapa pihin hamou ma sombule silwa tan masongui pe hambut
para aliy kiyos, pwen andre tapeh? Ara andre kitolmwani paisui sahin
pe kipwasili seu pe kiten nokulaniy, kipoo kiya kahiy, ndre? 9 Pe kiro
mwonen kikahiy, andre kiyoh kowasenhu pe hu ndramat para pakeh kili

yiy, ara hu kasawule, pe kipa, ‘Akapwes kiyasura yo; yo kunkahi sombule
pat to mepo iyos ara.’ 10 Pwen pe upwai isa kili wawu, tehen tora ko, kapa
ndramat hamou pakut tan mwomwan kirapaiwani ndriyan, andre pwesai
namandran iya kirayah kiro mbulmara hu angelou ata Ngindrai.”

Nongan pwandritiye ta mbunah kamai hamou isongsin

11 Pe Yesu iposura nongnan ipa, “Ndramat hamou ma norun kamai
malmou. 12 Pwen norun kopwan, ara ipwai iya kili taman, ipa, ‘Tomo,
ataingani menmenam, pe ato haroh, ara unamiliy para aikiy kisa kili yo.’
Pwen pe itainganiy mwalinga hilu.

13 Pwen iyamulan hape, norun kopwan ara ihikule menmenan masih, pe
iyau iya kol namandran masih mawen hape. Pwen iya iro ara, pe irakultuw
handra-handra, pe irasumbuwani topwe menmenan masih kene, ihisolou
o mwaihei. 14 Pe iro ara, pe menmenan masih iyahasolou topwei, pe iro
mwonen lang ara mundruwai namandran irayah iro kol namandran masih
ara, pe iho mamwore ko mwaihei. 15 Pwen pe iya ten mbulen, pe iyki yiy iya
kili ndramat hamou para kol namandran masih ara, para kirayah ndramat
para poya mbulyan. Pe ndramat ara, ipwandrisa yiy iya kowa hu puw tan
para kiro hang anandrina hu puw. 16 Pe inime hu puw huro yan hu pwisi
mbuwah,* pe ndriyan ingah para kiyanuh puran kiya hu pwisi mbuwah
ara. Hapeko, ndramat hamou kinhang yiy hapesah pwi.

17 Pe iro mwonen lohongan imui isa kili yiy, pwen ipa, ‘Yihu ndramat
para poya mbulya tomo, ara ma anandrinahu ipep pe ndromwan ita, pe yo
urupo aripo pe kunumat ndriyo. 18 Konan ara! Yo andre kutine pe kuyau
kumui kuya kili tomo pe andre kupwai kiya kili yiy, kupa toro: Tomo, yo
ara umbusi pakut mwomwan iya kili Ngindrai pe isa kili wou i. 19 Pwen
kinna hiyan para apohowe yo tehe norum pwi. Ambusi yo kurayah tehe
ndramat hamou para poya mbulyam o mwaihei.’ 20 Pwen pe itine pe imui
iya kili taman.

Hapeko iho ndron mwanan iya, pwen taman ara inime yiy iro tokai iropo
isa. Pe koyun isikirani yiy, pe ingap iya kili norun pe indrohosi yiy, pe
irahunghung iyatan.

21 Pe norun kamai ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Tomo, yo ara umbusi pakut
mwomwan iya kili Ngindrai pe isa kili wou i. Pwen kinna hiyan para
apohowe yo tehe norum pwi.’

22 Hapeko taman ipwai iya kili hu ndramat para poya mbulyan, ipa,
‘Akahaleh! Akawiri koyau hamou niwen mepo mwayih iya, pe iramwaitini
hu koyau masih, pe akasuluye yiy kiya aliy. Pe akaiki pwenah sih
kiya ndrakopweniman, pe akaiki hatna pwelekai malpai kiya pwelekan.
23 Akaya wiri noru mbulmwakau mepo imuh kisa, pe katingundrun. Pe
tukanamnam pe tukapwes. 24 Paratesah, noru kamai iye, ara kinnamat
pwen, pe mahapo kinimui kinsa mwalen paiwe. Pe isongsin, pe kankahi
yiy.’ Pwen pe hupiye hu iya pwesai.

25 Iro mwonen lang ara, nalin ndrohan ara iro ndrai piyang. Pwen imui
isa pakeh ngilse seu, pe ihilingi ngasa ndramiy pe ndraniyai iropo iya.
26 Pwen pe iyoh ndramat hamou para poya mbulen iya kili yiy, pe isok
tehe hu tora po tesah. 27 Pe ndramat para poya mbulen ara, ipa, ‘Nalim
ara kinsa pe tamam itingundru noru mbulmwakau imuh, paratesah, yiy
ara iro hiyan o pe imui.’

28 Pwen nalin ndrohan ihilingi nongan aro, pe ndrinan ilokuh, pe
welen imai para kiya nondriyan. Pwen pe taman iya ngawan pe iya

* **15:16:** Eng: pods; TP: skin bilong bin

rambunmbuni yiy. 29 Hapeko isomwi taman, ipa, ‘Animei na! Hayou soyon
iya kinna, ara urayah tehe ndramat para pwandrendres tam. Pe kunoho
ndrihisani hape nongnam ngara apwatisingiy kisa kili yo, ara pwi. Hapeko
anpo hamou noru meme mendreheh para ahang yo para kupwes kiyasura
kowase hu, ara pwi. 30 Hapeko norum kamai mepo kinna solpwarani
hu memelit tam masih, kinna kultuw para pilah ara isa, pwen mahapo
atingundru noru mbulmwakau imuh iya anan!’
31 Pe taman ipa, ‘Noru, wou ara aripo sura yo lang masih, pe hu melto
masih kene, ara atam! 32 Hapeko ndriya worou ara kiro hiyan pe tukapwes,
paratesah, nalim aro, ara kinnamat, pe mahapo kinimui kinsa mwalen
paiwe; iyasongsin, pe kankahi yiy.’ ”

16

Nongan pwandritiye ta ndramat iro nimnim iya pohomara mbulen, pe isalpwarani hu melit

1 Yesu itiyani nongan pwandritiye iya kili ndramiran hu, ipa, “Ndramat
hamou namandran mamenmenan soyo-soyon iya, ara iyki ndramat hamou
iro mu para kiro ponokulani hu menmenan. Pe hu ndramat hayah husa kili
namandran ara, pe hurasusut nongan iya kili yiy, tehe ndramat iro mu ara,
ara kinsalpwarani hu menmenan. 2 Pwen pe namandran ara iyoh yiy iya
nondriyan pe isok yiy, ipa, ‘Wou apo tesah, mepo uhulong titiye tam? Wou
aro mu iya pohombulen, pe atiyaniy kisa kili yo na; aro ngaplaniy tapeh?
Paratesah, wou ara anlahiy para aye ndron pohombulen iye pwi.’
3 Pwen ndramat iro mu iya pohombulen ara, ara ipwai iya kili yiy
mbukenan, ipa, ‘Yo mahapo andre kupo tesah ara? Namandran to nakiwiri
mbulyo kiya mawen kili yo. Yo ara pwokeyo pwi para kutalon pwan,
pe umasi para kuro rasosoying i. 4 Yo ara upahasani sehe lohongai
para kumbusiy mahapo, pwen andre hu ndramat karawulohani yo kuya
nondriya suwe hu, kiro mwonen lang mepo namandran to kiwiri yo kuya
mawen mbulyo.’
5 Pwen pe iyoh hu mepo nahanah ata namandran tan iro kili hu, ara
husa kili yiy. Pe isok yiy isa mu tahu ara, ipa, ‘Wou nahanah tam ita kili
namandran to, ara masahayeh?’
6 Pe yiy isa mu ara, ipa, ‘Nopwaran para nahanah to, ara tehe ndraikei
holip iho kohoyongan masangat.’*
Pwen ndramat iro mu iya pohombulen ara, ipa, ‘Ahaleh pe ayampwan,
pe awiri pepa mepo hu kanratuluwi nongan para nahanah tam ita aliy, pe
aratuluwi nahanah tam kiya mayimingui opu.’
7 Pwen isok yiy mepo iho ndruwan ara, ipa, ‘Wou, nahanah tam
masahayeh?’ Pe ipa, ‘Nopwaran para nahanah to, ara tehe wit mandropwa
sangat.’†
Pe ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Ahaleh pe ayampwan, pe awiri pepa mepo hu
kanratuluwi nongan para nahanah tam ita aliy, pe aratuluwi nahanah tam
kiya mandrolngui opu.’
8 Pe iyamulan, namandran tan iya yirowe sehe melit kintayah ara,
pwen isomwani ndramat mwomwan para pohombulen ara, paratesah, yiy
imbusi kultuw ara tehe ndramat lohongan ileu. Akanimei, yihu ndramat
para kol pwan, ara lohongahu ileu iya kultuw handra-handra, para hu
kasusuye kiya kili hu hasap para mahapo. Pe huramwaitini hu mepo

* **16:6:** Eng: Eight hundred gallons of olive oil; TP: 100 dram wel; Greek: 100 batous † **16:7:** Eng: a thousand bushels of wheat; TP: 100 bek wit; Greek: 100 korous

ngara hu koro ndruwa kultuwayi kolo King Ngindrai. 9 Yo upwai isa kili
wawu, akataingani hu sombule pat pe hu melit handra-handra pwassin
para kol pwan, para akapo kowase wawu hu kayau aliy. Pwen kapa hu
melit pwassin ara kene hu kahapwen, andre Ngindrai kirawulohani wawu
koro nondriya hu seu mepo andre kinto-kinto.
10 Kapa hiyeh maran kiwayis para kiponokulani hu melit mendreheh, ara
andre maran kiwayis para kiponokulani hu melit namandran i. Pe hiyeh
ngara kimbusi kultuw kinmwonen pwi kiya hu melit mendreheh, ara andre
kimbusiy tehen aliy o kiya hu melit namandran i. 11 Pwen pe kapa mara
wawu kinwayis para akaponokulani hu melit pwassin para kol pwan pwi,
pwen hiyeh andre kipa ndre mara wawu kiwayis para akaponokulani hu
memelit ndrokonan. 12 Pe kapa mara wawu kinwayis para akaponokulani
menmena hamou pwi, pwen hiyeh andre kiyki melit kisata wawu para
akarayah mbukenan?
13 Kinlahi ndramat hamou para poya mbulen kiro pahandra hilu naman-
dran malmou, ara pwi. Yiy andre kihimwisnani hamou pe kinamili hamou,
ndre andre welen kiso kiyata hamou pe welen kimai kiyata hamou. Wawu
kanlahiy para karayah pwandrendres ta Ngindrai, pe pwandrendres para
menmena kol pwan kene, ara pwi.”

Yesu iwong iya nongan para pwahanou pe iya nongan para kolo King Ngindrai

14 Pe yihu Parisiy mepo hu ngara kanamili singayai, ara huhulingi hu
nongan masih aro kene, pe hu patumbuye Yesu. 15 Pwen Yesu ipwai iya kili
hu, ipa, “Wawu ndramat ariya ko mepo wawu pakasomwani wawu koro
mbulmara hu ndramat, hapeko Ngindrai ara tanan ndriya wawu pwen.
Tesah mepo haiyan iya mbulmara hu ndramat, ara melit mwomwan masih
iya mbulmara Ngindrai.

Hu Susura Hinonou ta Yesu

16 Nongan para pwahanou pe nongan tahu Poropet ara huro pohowei,
ipoo isa matne lenge Yohanes. Hapeko iro mwonen lenge Yohanes isa,
nongan hiyan para kolo King Ngindrai, ara huro pohowei iya kol masih. Pe
hu ndramat masih hurasisinge hu para hu kaya nondriyan. 17 Kol pwan pe
yang, ara iya waison para kimun o mwaihei, hapeko kinlahiy para nongan
para pwahanou sahin ata Ngindrai kitan, ara pwi.
18 Pe kapa ndramat hamou kitali nambuyun, pe kiyesou kiya kili pihin
hamou paiwe, ara ipo pilah. Pe kapa ndramat kiyesou kiya kili pihin mepo
kintali nambuyun, ara ipo pilah.

Titiye ata ndramat menmenan soyon pe Lasarus

19 Ndramat hamou iyen, mamenmenan soyon, pe ngara kisuluye yiy kiya
hu ndrohan anandritan pe koyau lahayan iya, pe lang masih ngara kim-
pwan ndrita hu melit mwayih pe lahayan handra-handra. 20 Pe ndramat
hamou ngalan Lasarus ngara kiyempwan pohomara karam namandran ta
ndramat menmenan soyon ara, pe ngara kiro rakamam. Mandrakuyun
masih ara neken iniy topwei. 21 Pe Lasarus ndriyan ngara kingah para
kiyan hu konkonu anandrinai mepo ngara kilon kiro keyau ata ndramat
mepo menmenan soyon ara. Hapeko hu mwiy, ngara hu koro ndramani
hu neken tan.
22 Pwen irahihini lenge Lasarus, ndramat para rakamam ara, imat.
Pe hu angelou husap yiy iya pe imi ndrahasa Apraham. Pe ndramat
menmenan soyon iya ara, ara imat i, pe huroni yiy. 23 Pe iya pe iro kolo
hu ndramat kanmat pe iro nondriya ngandran namandran. Pwen maran

itandras iya paingan pe inime Apraham iro mwanan iya, iyasura Lasarus iro ndrahasan. 24 Pwen pe iyoh iya kili Apraham, ipa, ‘Tomo Apraham, koyum kisikirani yo, pe apwandrisa Lasarus pe kiyki ndrakopweniman kiya ndran, pe kisa kalame pe kimbusiy kiwou. Paratesah, mwan urupo aliy iye, ara iripo iyki ngandran namandran iya, isa kili yo.’

25 Hapeko Apraham ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Noru, alohongani mipwan tam kinna, ma aro ndron mwalen, ara awiri hu melit tam hiyan opu; hapeko Lasarus, ara iwiri hu melit tan mwomwan opu. Hapeko mahapo, yiy ara iripo mwoimwoi iye, pe wou ata nondriya ngandran namandran. 26 Pe melit handra yi, ara toro: mwalinga yowu pe wawu, ara Ngindrai kiniyki ngat sih mbulun pwi ita pwen. Pwen pe kinlahiy para ndramat hamou kiro iye pe kihis ndrokomatne ngat iye kiya haroh kili wawu, ara pwi; pe kinlahiy para hamou kisingondritiy kiro ara pe kisa kili yowu, ara pwi yi.’

27 Pwen ndramat menmenan soyon ara isomwiy, ipa, ‘Tomo Apraham, urakamam satam, apwandrisa Lasarus kiya suwe tomo, 28 paratesah, yo ma nali hu mayimou. Pwen hiyan para kiya pe kipwandrandrahani hu. Matisan yihu yi kasa kol aripo, mepo ngandran namandran iya iripo aliy.’

29 Pwen pe Apraham ipwai paiwe iya kili yiy, ipa, ‘Nongan ata Mose iyasura hu Poropet, ara ita sura nalim hu. Hu koroiki ndrainga hu kaliy.’

30 Hapeko ipa, ‘Pwi! Tomo Apraham; kapa ndramat hamou kitine kimat pe kiya kili hu, pwen andre hu karapwaiwani ndriyahu.’

31 Hapeko Apraham ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Kapa yihu kanhilingi nongna Mose pe hu Poropet pwi, pwen andre hu kanlahiy para hu kapwotisingi lohongahu pwi, konan kapa ndramat hamou kimat pe kisa tine.’ ”

17

Yesu iwong iya pakut mwomwan, pe kultuw para kapwotisingi lohongai, pe kultuw para kapo mbulen

1 Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Hu melit mepo andre kimbusi hu ndramat kayos kaya pakut mwomwan, ara andre karayah. Hapeko toimwa sehe ndramat mepo imbusiy, pe hu melit tehen tora hu karayah. Nopwaran, ara ita ndritan. 2 Hiyan para kandruyani pat kiya koyun pe kapiyani yiy kiya mbulu ndras pe kimat. Pwen andre kinlahiy para kirandroyani hamou tahu mbunah mendreheh aripo, pe kiyos kiya pakut mwomwan pwi. 3 Pwen pe akoro hinehes.

Kapa nalim kimbusi pakut mwomwan, pwen apomate yiy; pe kapa kirapaiwani ndriyan, pwen atali mwomwan tan.

4 Pe kapa kimbusi pakut mwomwan kisa kili wou maporoandrtisap kiho nondriya lang sih, pe maporoandrtisap kimui kisa kili wou, pe kipa, ‘Nakusa pohopoh; pe nakurapaiwani ndriyo,’ pwen atali mwomwan tan.”

5 Pwen hu aposel hupwai iya kili Yapan, hupa, “Ambusi lohonga yowu ndrisiyon, ara kiya namandran!”

6 Pe Yapan isomwi hu, ipa, “Kapa lohongam ndrisiyon mendreheh pwen tehe peke mbuwa mastet sih, ara andre alahiy para apwai kiya kili kei namandran, para ngondron kiret pe kiyahasi yiy kiya ndras, pe andre kihilingi wou.

7 Kapa hamou tawawu ma ndramiran hamou para poya mbulyan, pe kipwai kiya kili yiy para kiya talon pwan kiya piyang, ndre kiya pwokere hu sipsip, pwen kiro mwonen ndramat para poya mbulyan ara kimui kisa, andre namandran tan kipwai kiya kili yiy, kipa, ‘Asampwan kileh pe anamnam’? Andre kiwong tehen toro, ndre pwi? 8 Pwi! Andre kipa, ‘Amwaniyani anandrino na, pe ahakule wou pe aro longe yo para kuyin

ndran pe kunamnam. Pwen kiyamulan andre anamnam pe ayin ndran.’
9 Pwen sehe melit ipwandrandrahani ndramat para poya mbulyan para
kimbusiy ara, ara andre namandran tan kirawulohani yiy, ndre pwi? Pwi!
10 Pwen pe wawu tehen aliy i; kapa wawu kanmbusi hu melit masih mepo
Ngindrai kinpwandrandrahani wawu para akambusiy kihipwen, ara wawu
kapa, ‘Yowu ara ndramat o mwaihei para poya mbulyam. Mbulen yowu
mbusiy, ara mbulya yowu ara ko.’ ”

Yesu isopwoyani hu ndramat masongui mepo mwamwa kawa iro kili hu, ara huya hiyan

11 Pwen Yesu iro tokai nakiya Yerusalem, pe iya yau ngilse ndrokomatnet
para mwalinga kol malkol namandran hape, Samariya pe Kaliliy. 12 Iro
mwonen nakiya nondriya kol hakol mendreheh, yihu ndramat masongui
mepo mwamwa kawa ilopwa hu, ara husa pohonani yiy, pe huro tine
mwanan hape. 13 Pe huyoh namandran iya, hupa, “Yesu! Namandran!
Koyum kisikirani yowu!”

14 Pwen iro mwonen Yesu inime hu, ipwai iya kili hu, ipa, “Akaya
pwaingani wawu kaya kili hu pris.” Pe iro mwonen huropo huya, ara
mandrakuyuhu masih kene irayah howen.

15 Pe hamou tahu inimei tehe mandrakuyun kinna howen, pwen imui isa,
pe iro wayeh namandran pe iro hari ngala Ngindrai. 16 Pe isa piyani yiy iya
ngondro ndrika Yesu, pe irawuloh iyatan. Pe yiy ara ndramira Samariya
hamou.

17 Pe Yesu isok, ipa, “Upa ndre wawu masongui wawu kanna howen; pe
hu manandrosomou hu kontora aleheh? 18 Tehen tapeh? Ndramat hamou
hira ndron para kimui kisa pe kisahari ngala Ngindrai, ndre pwi? Ndre
ndramat para mawen iye kopu?” 19 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Atine
pe ayau; lohongam ndrisiyon kinmbusi wou anna hiyan.”

Kolo King Ngindrai andre kisa tapeh?

20 Hu Parisiy hayah husok Yesu tehe sehe lang imwonen andre kolo King
Ngindrai kisa. Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Kolo King Ngindrai nakisa, ara
wawu andre kanyirowe kaipisan pwi. 21 Pe yihu ndramat kanlahiy para
kapa: ‘Akanimei! Iripo iye,’ ndre ‘Ita yoro,’ ara pwi. Hapeko akahalingiy!
Kolo King Ngindrai, ara ita mwalinga wawu.”

22 Pwen ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Lang itapo isa, ara andre
wawu karakamsiy para wawu pakanime lang sih, para nondriya lenge
Noru Ndramat, hapeko wawu andre kannimei pwi yoh. 23 Pe hu ndramat
andre hu kapwai kisa kili wawu, hu kapa, ‘Akanimei! Yiy ita yoro!’ ndre
‘Yiy iripo iye!’ Wawu mbuna akangap koho ndruwa hu kaya. 24 Lenge
Noru Ndramat ara mwensen tehe kamit; kikamiriy, pe kilengani yang kiro
mbusungon haroh kiyandrek kiya haroh. 25 Hapeko Noru Ndramat andre
kiya nondriya hu nopwaran namandran soyon kimu, pe hu hasap para
mahapo, andre hu kamwisnani yiy.

26 Hu kultuw mepo kantayah kinna iro lenge Nowah, ara andre kihisoule
ko, kiho nondriya lenge Noru Ndramat. 27 Iro tandrohonga lenge Nowah,
ara yihu ndramat huro namnam, pe huro yin ndran, pe huro yesou, pe
huro sokombut yesou, ipoo iya lang mepo Nowah isong iya nondriya ndroi.
Pwen pe non namandran irah pe ipwalngani hu masih.

28 Pe andre kihisoule ko tehe lenge Lot i. Hu ndramat huro namnam pe
huro yin ndran, pe huropo pehei pe huro sousou, pe huro has anandrinai

pe huro pun seu. 29 Hapeko iro mwonen lang mepo Lot itali Sotom, mwan
ilon tehe mbulou indrut iyau yang isa pwan, pe ipwalngani hu masih kene.
30 Pwen kiho mwonen lang mepo Noru Ndramat nakisa yelan ngawan,
ara andre kihisoule ko. 31 Kiro mwonen lang ara, ndramat hiyeh kiro
payandroha suwen, ara mbuna kilai kiya pwan, pe kiya nondriya suwen
para kiya wiri hu menmenan. Tehen tora ko, sehe ndramat mepo kiro
pingen lang ara, ara mbuna kipaiwani yiy kimui. 32 Wawu kalohongani
nambuyu Lot! 33 Hiyeh pakisopwat mwoiwan, ara andre mwoiwan kitali
yiy; pe kapa hiyeh kitali mwoiwan, ara andre mwoiwan kiye ndron. 34 Yo
upwai isa kili wawu, tehe ndramat malmou andre hilu keye matin yokyok
hayok kiro mwonen ping ara. Pwen Ngindrai andre kiwiri hamou, pe
hamou andre kiye ndron. 35-36 Pe pihin malmou andre hilkorowule pe
hilkoro puluw palawa. Pwen andre Ngindrai kiwiri hamou, pe hamou
andre kiye ndron."*
37 Pwen ndramiran hu husok yiy, hupa, "Yapan, hu melit aro kene andre
hu karayah koro aleheh?" Pwen Yesu isomwi hu, ipa, "Hape aleheh mepo
nombuwe tesah imat iro aliy, ara andre hu pihinan kahalun kaya aliy.†"

18

Nongan pwandritiye ta pihinau hamou ngara kiwaiyani ndramat para tamwaniye

1 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye sahin iya kili ndramiran hu,
para kihinuwani hu para hu koro tohun lang masih, pe welehu mbuna
kimai. 2 Yesu ipa toro: "Ndramat hamou para tamwaniye, ara iye kol hakol
ngawan. Pe yiy ara kinho noh ata Ngindrai pwi, pe kinoho lohonge kinnata
hu ndramat pwi yi. 3 Pe pihinau hamou iro kol ngawan ara, ngara kisa
kili yiy ken iho ken, pe kipa, 'Asopwat yo, pe aramwaniyani mwalingo pe
mwalinga yiy mepo pakiyki yo kuya nongan.'
4 Ndramat para tamwaniye ara, ara mamu ipa pwi iya kili yiy. Hapeko
iyen pe ilohonge, ipa, 'Yo ara kunho noh ata Ngindrai pwi, pe kunoho
lohonge kinnata hu ndramat pwi yi. 5 Hapeko pihinau aro, ngara kiro
waiyani yo manau. Pwen hiyan para kuramwanye yiy kileh. Matisan
kiropo kisa ken iho ken pe kipwonomwili yo topwei!' "
6 Pe Yapan ipwai, ipa, "Akahalingi nongan mepo ndramat kinho
tamwaniye hiyan pwi ara, kinpwai. 7 Pwen tehen tapeh? Hu ndramat
mepo Ngindrai kintakinimahu pwen atan, pe kapa hu koro rang kiya kili
yiy para kisopwat hu ping pe lang, ara andre kihilingi hu, ndre pwi? Pe
andre kiyindronge hu koro longe para kisopwat hu kiya ndrangan niwen?
Pwi yoh! 8 Yo upwai isa kili wawu tehe andre kinkose para kiramwanye
hu kileh pwi. Hapeko, kapa Noru Ndramat kisa, andre kinimei tehe hu
ndramat hutopo kol pwan, ara lohongahu ndrisiyon, ndre pwi?"

Nongan pwandritiye ta Parisiy hamou pe ndramat para poya takis hamou

9 Yihu ndramat hayah ara husikiye hu tehe kultuwayihu ara imwonen
iya, iyata hu hayah i mepo hunime hu tehe hu mwaihei opu. Pwen Yesu
itiyani nongan pwandritiye iya kili hu ndramat ara, toro: 10 "Hilu ndramat
malmou, hilya yumwa totohun namandran para hilkaya tohun. Yiy hamou,

* **17:35-36:** Hu ndramat hayah hupahas iya nongna Ngindrai, hupa ndre nongan hape yi ita suran, pe ipa toro: "Ndramat malmou andre hilkoro piyang. Pwen andre Ngindrai kiwiri hamou, pe andre hamou kiye ndron." Animei ita Mattiu 24:40 † **17:37:** Eng: Where there is a dead body, there the vultures will gather.

ara hamou tahu Parisiy, pe yiy hamou i, ara ndramat hamou para poya takis. 11 Parisiy aro, itine pe iro tohun iyatan mbukenan, ipa toro: ‘Ngindrai, yo urawuloh tehe yo ara tehe hu ndramat hayah pwi. Yihu ngara kapahana, pe karandroindroi, pe kapo pilah. Hapeko yo, ara pwi! Pe yo tehe ndramat para poya takis aro pwi yi. 12 Yo ngara kuyuh anandrinai maporoluwoh kiho nondriya sandre sih. Pe melit masih ngara kuwiriy, ara ngara kuwiri hambut para nondriya masongui ara, pe ngara kuikiy kisatam.’

13 Hapeko ndramat para poya takis ara iro tine mwanan hape. Yiy mbuwalin para maran kitandras kiya kol paingan yang. Hapeko iti wiyineren, pe ipa, ‘Ngindrai, koyum kisikirani yo. Yo ndramat pakut to mwomwan.’

14 Yo upwai isa kili wawu tehe ndramat para poya takis aro, ara imui iya suwen, pe yiy opu ara irayah ndramat imwonen iya mbulmara Ngindrai. Hapeko Parisiy aro, ara pwi. Paratesah, hiyeh pakisap ngalan mbukenan, ara andre ngalan kiya pwi. Pe hiyeh kiyki yiy kiya pwan, ara andre Ngindrai kihiri ngalan kiya paingan.”

Yesu pe hu mbunah mendreheh

15 Pe yihu ndramat ara huro wiri hu mbunah mendreheh iyapolo hu mbunah malaman i, ara huya kili Yesu para niman kiya ndrita hu. Pe iro mwonen ndramiran hu hunimei, pwen hupomate hu ndramat ara. 16 Hapeko Yesu iyoh hu mbunah husa kili yiy, pe ipa, “Akatali hu mbunah kasa kili yo, pe mbuna akakaituwe hu, paratesah, kolo King Ngindrai, ara atahu tehen aro kene. 17 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa ndramat hamou kinwiri kultuwayi kolo King Ngindrai tehe mbunah hamou tehen iye pwi, ara kinlahiy para kiya nondriyan pwi.”

Pohon hamou menmenan soyon

18 Pwen pohon hamou para kol isok Yesu, ipa, “Ndramat Hiyan para Hinonou, yo andre kumbusi tapeh, pwen pe andre kuwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”

19 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Paratapeh wou apohowe yo hiyan? Hamou hiyan pwi. Ngindrai hamou opu, ara yiy hiyan. 20 Wou tanam hu nongan para pwahanou: ‘Mbuna apo pilah, mbuna atingundru ndramat kimat, mbuna apahana, mbuna apakarawani ndramat hamou kiya nongan, pe ahaiyani tamam hilu tinam.’ ”

21 Pwen pohon para kol ara, ara ipa, “Nongan para pwahanou masih kene ara, ara mawihou to ko, pe ngara kuhaiyaniy.”

22 Iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, pwen ipwai iya kili yiy, ipa, “Melit handra ko hira ndron, ara anmbusiy mapu. Ayapo pehei kiya hu melit tam masih, pe awiri singayai para aliy, pe atainganiy kiyata hu ndramat mepo hundroisiy, pe andre awiri hu melit lahayan kennen namandran ita kol paingan yang. Pwen asa, oho ndruwo.”

23 Iro mwonen ihilingi nongan aro, ndriyan ara ipworu masih, paratesah, yiy ndramat hamou menmenan soyon iya. 24 Yesu maran iya kili yiy, pe ipa, “Yihu ndramat mepo menmenahu soyon, ara ingandrah iyatahu para hu kaya nondriya kolo King Ngindrai! 25 Kamel hamou, ingandrah para kisong kiya ngara kannih; hapeko ndramat hamou menmenan soyon iya, ara ngandrahan iya para kisong kiya nondriya kolo King Ngindrai.”

26 Pwen hu hiyeh huro hilingiy, ara husok, hupa, “Kapa tehen tora, pwen andre hiyeh ndrokonan kilahiy para kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”

27 Pe Yesu ipa, “Sehe melit hu ndramat kanwenei para kambusiy pwi, ara Ngindrai iwenei para kimbusiy.”

28 Pwen Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, “Yowu ara kantali hu melit towu
masih kene para koho ndruwam!”
29 Pe Yesu ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa sehe ndramat
kitali kolon ndre nambuyun, ndre kitali taman hilu tinan, ndre kitali nalin
hu, ndre kitali norun hu, para nakiya nondriya kolo King Ngindrai, 30 ara
andre kiwiri hu melit soyo-soyon iya kiro lang mahapo, pe kiya lang itapo
isa kamulan, ara andre kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto.”

Yesu iranonoye paiwe iya kimat tan

31 Pwen Yesu iwiri hu Songui pe Lumou huya pwakin hape, pe ipwai iya
kili hu, ipa, “Andre worou tukaya paingan Yerusalem, pe melit masih mepo
hu poropet kantatuluwiy pwen kinna ta Noru Ndramat, ara andre kirayah
mannan. 32 Tehe andre hu kaiki yiy kiya nima hu Ndramira Lah. Pe andre
yihu kapwasisiman anan, pe kapatumbuye yiy, pe kasokombunuhi yiy, pe
kamwiri yiy, pe andre hu katingundrun kimat. 33 Pe kiro mwonen lang
toyoh, ara andre kisatine paiwe.”
34 Pe ndramiran hu, ara lohongahu kanileu kinna nongan masih aro, ara
pwi yoh. Mbulndroiyi lohongai ara, ara ikohon kili hu, pe yihu kanpahasani
sehe melit mepo iro wong iya aliy pwi.

Yesu isopwoyani ndramat hamou maran iyoh

35 Pwen Yesu iropo nakiya kol ngawan Yeriko, pe ndramat hamou maran
iyoh, ara iyempwan ngilse sai, pe iro rakamam. 36 Pe iro mwonen ihilingi
hu ndramat soyon iya husoroyau, pwen isok tehe tesah ndrokonan iripo
tayah. 37 Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Yesu, ndramira Nasaret, ara
nakisayau aripo.”
38 Pwen ndramat ara iyoh, ipa, “Yesu, Noru Tepit, koyum kisikirani yo!”
39 Pe yihu ndramat mepo huro luwani Yesu, ara hupomate yiy pe hupwai
iya kili yiy para kihun o, hapeko iyoh, ipa, “Noru Tepit, koyum kisikirani
yo!”
40 Pwen Yesu iro tine, pe ipwandrandrahaniy para hu kawiri ndramat
maran iyoh ara, kisa kili yiy. Pe iro mwonen isa pakeh, pwen Yesu isok yiy
ipa, 41 “Anamiliy para kumbusi tesah kisa kili wou?”
Pe ipa, “Yapan, yo unamiliy para kunimnim paiwe.”
42 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Kiya, animnim! Lohongam ndrisiyon,
ara kinsopwat wou.” 43 Hape pwi ko, maran inimnim paiwe, pe iho ndruwa
Yesu pe iro hari ngala Ngindrai. Iro mwonen yihu ndramat masih kene
hunimei, pwen yihu masih huhuri ngala Ngindrai yi.

19

Sakiyus ndramat para poya takis

1 Yesu iya nondriya kol ngawan Yeriko, para pakiya yau tusuye. 2 Pe
ndramat hamou iro kol ara, ara ngalan Sakiyus. Yiy ara ndramat hamou
ihohin iyata hu ndramat para poya takis, pe mameltan soyon iya. 3 Yiy
inamiliy para kinime Yesu ara hiyeh, hapeko yiy, ara mulai sahin opu, pe
kinlahiy para kinime Yesu pwi, paratesah, hu ndramat soyon iya, ara huro
tandrapndrap. 4 Pwen pe ingap iya mu pe ingas kei sikamor* hakou, pe iye
parasangan para kinime Yesu, paratesah, Yesu andre kisayau sai ara.
5 Iro mwonen Yesu isarayah iro hape ara, maran itandras iya paingan
pe inime Sakiyus, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Ahaleh o, asa pwan. Mahapo

* **19:4:** Eng: sycamore-fig tree; TP: wanpela diwai fik

ko andre kuya kuro suwem.” 6 Pwen Sakiyus ihimbuh o, pe ituh isa pwan.
Pwen irawulohani Yesu iyapolo pwesai.

7 Yihu ndramat masih hunimei, pe huro panguluwani Yesu, huro pa, “Yiy
kinna kintora suwe ndramat hamou mepo pakut tan mwomwan.”

8 Hapeko Sakiyus itine pe ipwai iya kili Yapan, ipa, “Yapan! Animei
na! Yo mahapo andre kutaingani hu memelit to haroh mwaniye kiya
kili hu ndramat mepo menmenahu pwi, pe kapa kunpwasike hamou pe
kunpahanowe hu meltan, ara andre kupo soiwin kiya maporohaasap.”

9 Pwen pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Lang nepo, sopwat ta Ngindrai ara
kinsarayah kinsa seu iye, paratesah, ndramat aripo, ara yiy noru Apraham
hamou i. 10 Noru Ndramat isa, ara tunan iye: para kiten pe kisopwat hu
ndramat mepo husongsin.”

Nongan pwandritiye tahu ndramat masongui para poya mbulen

11 Hu ndramat huroholong Yesu manau, pe itiyani nongan pwandritiye
sahin, paratesah, yiy iropo iya pakeh Yerusalem, pe hu ndramat ara, huro
pa ndre kindrou pwi ko, kolo King Ngindrai nakisarayah. 12 Pe Yesu ipa
toro: “Ndramat hamou mangalan, ara iyau iya kol hakol namandran masih
hira mwanan, para hu karakiniman pe kirayah king. Pwen kiyamulan,
andre kimui kisa kolon paiwe. 13 Pwen pe iyoh hu ndramat para poya
mbulyan masongui husa kili yiy, pe iyki sombule pat tasongui-tasongui†
iya kili hamou-hamou tahu. Pe ipa, ‘Akawiri singayai iye pe akapo mbulen
kiya aliy, kipoo kumui kusa.’

14 Hapeko yihu ndramat para kolon imwonen, ara humwisnani yiy. Pwen
hupwanos hu ndramat hayah para sapiya nongan huro ndruwan huya, pe
huya pa, ‘Yowu mbuwali yowu para ndramat aro kirayah king towu.’

15 Hapeko yiy ara irayah king manau, pwen pe imui iya kolon i. Pe
ipwanos nongan iya kili hu ndramat mepo kiniyki singayai kinna kili hu
ara, para nakinimei hiyeh tahu ndrokonan kinpo sura singayai kinyau aliy.

16 Pwen ndramat hamou imu isa, pe ipa, ‘Yapane, yo uwiri sombule pat
masongui, pwen kunpo suran pe kintayah tehe masongui yi.’

17 Pe king ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Ndramat para poya mbulyo, anmbusiy
hiyan masih! Wou ara anpwokarani melit mendreheh, pwen pe hu kol
namandran masongui, ara andre aro nimnim kiya tahu.’

18 Pe hamou i iro mulan isa, pe ipa, ‘Yapane, yo uwiri sombule pat
masongui, pe kunpo suran pe kintayah tehe mayimbut i.’

19 Pwen king ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Wou andre aro nimnim kiya hu kol
namandran hape mayimikol.’

20 Pwen pe ndramat hamou i para poya mbulyan isa, pe ipa, ‘Ya-
pane, singayai tam iye; kunkulaniy kinna koyau hasai pe iripo mwonen.
21 Paratesah, yo unoh tam; wou ara ndramat hamou ngandrahan. Pe ngara
aniyi tesah mepo anhohas pwi, pe ngara arihi tesah mepo anhopiye pwi.’

22 Pe king ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Wou ndramiro hamou mepo kultuwayim
pwassin! Yo andre kuiki wou kiya nongan ara kiho ndruwa nongnam opu!
Wou anpahasaniy pwen tehe yo ara ndramat hamou ngandrahan; pe ngara
kuniyi tesah mepo kunho has pwi, pe ngara kurihi tesah mepo kunho piye
pwi. 23 Pwen pe paratapeh pe wou aniyki sombule pat to kinna yumwa
singayai pwi? Pwen kapa kumui, andre kusa pe kuwiri suran kiyapolon i.’

---

† **19:13:** Eng: ten minas (one mina was about three months wages.) TP: 20 kina 20 kina [Hapeko, 20 kina ndre 200 kina ara mendreheh opu, pe kinlahi walah maroyoh, ara pwi!]

24 Pwen pe king ipwai iya kili hu ndramat mepo huro tine ngilsen ara, ipa,
‘Akawiri sombule pat masongui ara kisa mawen kili yiy, pe akaikiy kiya kili
yiy mepo atan malungui.’
25 Hapeko yihu pwai, hupa, ‘Yapan, yiy ara, atan malungui pwen!’
26 Pwen king isomwi hu, ipa, ‘Yo upwai ndrokonan isa kili wawu,
tehe yihu masih mepo mamenmenahu, ara andre Ngindrai kipo sura
menmenahu; hapeko yiy mepo menmenan pwi, konan hape sohoyan
kimin, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy. 27 Hapeko yihu hiyeh
hu kanmwisnani yo, pe mbuwalihu para yo kurayah tehe king tahu, ara
akawiri hu kasa mbulmoro pe akatingundru hu!’ ”
28 Yesu itiyani nongan pwandritiye ara ihipwen, pwen irikai iye mu iya
paingan Yerusalem.

Yesu iya nondriya Yerusalem tehe king

29 Iro mwonen Yesu iropo isa pakeh kol malkol Petpake pe Petaniy,
isa parangondron sih mepo hupohowei Ngondron para hu Holip. Pwen
ipwandrisa ndramiran malmou, pe ipwai iya kili hilu ipa, 30 “Alkaya kol
mendreheh yoho mu kili walu. Pe kiro mwonen walu nakaya nondriyan,
ara andre walu kanime noru tongkiy hamou hu kanwasiy pwen ita, mepo
ndramat hamou kinihis aliy mapu. Pwen alkatali yiy pe kawiriy kisa iye.
31 Pe kapa hamou kisok walu, kipa, ‘Paratesah pe walu tora tali tongkiy ara?’
Pwen alkapwai kiya kili yiy, alkapa, ‘Yapan inamiliy.’ ”
32 Pe hilu ndramat malmou mepo ipwandrisa hilu hilto mu ara, ara
hilya nimei tehe sehe melit kinpwai kinnata kili hilu, ara iro mwonen tehe
kinpwai. 33 Pwen hiluro tali malkeye tongkiy, pe ndramira tongkiy isok
hilu, ipa, “Paratesah pe walu tora tali tongkiy ara?”
34 Pe hilsomwi yiy, hilpa, “Yapan inamiliy.”
35 Pwen hilu luwi tongkiy isa kili Yesu, pe hupwalani koiwe hu iya ndrita
tongkiy ara, pe huiki Yesu impwan ndritan. 36 Pe iropo iya, pe hu ndramat
hupwalani hu koyau tahu huya ndrita sai.
37 Pe isa pakeh kol hape mepo sai para Ngondron para hu Holip ilai
iya pwan, pe hu ndramiran soyo-soyon iya huhuri ngala Ngindrai iyapolo
pwesai namandran, paratesah, hulohongani hu ndraikiya pwoke masih
mepo hu kannimei pwen.
38 Pe huwayeh hupa toro:
“Lomwes ita kili King mepo isa iya ngala Yapan!
Ndriya wayis ita kol paingan yang, pe Yapan ma nganngan, iyera
paingan masih!”
39 Pwen yihu Parisiy hayah huro mwalinga hu ndramat soyon iya ara, ara
hupwai iya kili Yesu, hupa, “Ndramat para Hinonou, apomate ndramiram
hu para hu kahun o!”
40 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Upwai isa kili wawu tehe, kapa hu kahun o,
pwen andre hu pat kawayeh.”
41 Pwen Yesu iropo iya pakeh Yerusalem, pe inime kol namandran iya
ara, pe irangsiy. 42 Pe ipa, “Lang nepo, kapa wawu kapahasani tesah ilahiy
para kiyki ndriya wayis kisa kili wawu—hapeko mahapo ara kinkohon
mbulmara wawu. 43 Lang itapo isa andre hu mepo hu ngara kamwisnani
wawu, ara hu ndram tahu andre hu kambultani pwan pe karahakowa
kou namandran para kol tawawu, pe andre hu karakayani wawu kiro
sese wawu haroh-haroh. 44 Pe andre yihu kasoyau kiyata wawu kaya
pwan, wawu kiyapolo noru wawu hu koro nondriya kowa kol. Pe yihu

andre kantali pat sih kiro ndrita sih pwi, paratesah, wawu kanyirowe lenge Ngindrai kinsa kili wawu pwi.”

Yesu irasses hu ndramat huropo pehei nondriya yumwa totohun namandran huya mawen

45 Pwen Yesu isong iya nondriya yumwa totohun namandran pe iro rasses
hu ndramat mepo huropo pehei iya aliy. 46 Pe ipwai iya kili hu, ipa,
“Pwayan kinpwai pwen, kinpa, ‘Suwe, ara yumwa totohun.’ Hapeko wawu
kanmbusiy kintayah ndrohona kokohon tahu ndramat para pahana.”
47 Pe lang masih ngara kiro hinuwani nongan kiro yumwa totohun
namandran. Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou, pe yihu pohon tahu, ara huro hinonou
para pakatingundru Yesu. 48 Yihu pakambusiy, hapeko hukah sai ndrit,
paratesah, yihu ndramat masih ara huro pwahatini tisingi hu nongnan.

20

Husok Yesu tehe hiyeh iyki pwoke nopwaran iya kili yiy

1 Lang sih, Yesu iro hinuwani hu ndramat iro nondriya kowa yumwa
totohun namandran, pe iro pohowe nongan hiyan ta Yapan. Pwen pe hu
pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para
pwahanou, iyapolo hu yapane kol, ara husa kili yiy. 2 Pe hupwai iya kili yiy,
hupa, “Wou awiri pwoke nopwaran ara, iyau aleheh? Pe hiyeh iyki pwoke
nopwaran ara, isa kili wou?”
3 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yo nakusike wawu kiya soksok sahin i; akapwai
kisa kili yo, 4 Yohanes ngara kisumuluwani hu ndramat, pe wawu pa ndre
kultuw para paptais ta Yohanes ara, ara iyau kol paingan yang, ndre iyau
kili ndramat opu?”
5 Pe huro panguluwaniy mwalingahu ko, huro pa, “Kapa tukapa, ‘Iyau
kol paingan yang,’ pwen andre kisok, kipa, ‘Pwen tehen tapeh pe lohonga
wawu kinpwotisingi nongnan pwi?’ 6 Hapeko kapa tukapa, ‘Iyau kili
ndramat,’ yihu ndramat masih, ara andre hu kasolpwa rou kiya pat,
paratesah, lohongahu ara kinpwoke tehe Yohanes ara yiy poropet hamou.”
7 Pwen pe husomwi yiy, hupa, “Yowu tana yowu pwi, iyau tapeh isa.”
8 Pe Yesu ipa, “Pwen pe yo andre kunpwai kinsa kili wawu pwi yi, iyau
hape aleheh uwiri pwoke nopwaran pe urupo mbusi hu melit aro.”

Nongan pwandritiye tahu ndramat mwomwan para poya mbulen iya pinge wain

9 Pwen itiyani nongan pwandritiye aro, iya kili hu ndramat, ipa toro:
“Ndramat hamou ihisi pinge wain hambut, pe iykiy iya kili hu ndramat
hayah para poya mbulya piyang, pe yiy iyau iya hape mwanan, ndrangan
niwen iya. 10 Pwen iya lang para rihiya mbuwa wain, yiy ipwandrisa
ndramat hamou para poya mbulen iya kili hu ndramat huropo mbulen iya
piyang ara, para hu kawiri mbuwa wain hayah kiyau pinge wain ara kisa
kili yiy. Hapeko yihu ndramat para poya mbulen ara, ara humwiri yiy,
pe hupwandrisa yiy imui iyau o mwaihei. 11 Pwen ipwandrisa ndramat
hamou i para poya mbulen iya, hapeko yihu rayi yiy pe hupwasimiri yiy, pe
hupwandrisa yiy ara iyau o mwaihei. 12 Pwen ipwandrisa hamou porosih
i, pe hupotisi yiy pe hupiyani yiy iya ngawan.
13 Pwen pe mbukena pinge wain ara, ara ipa, ‘Yo andre kumbusiy tehe
tapeh? Yo andre kupwandrisa noru mbukenan, mepo ndriyo imbuluhi yiy;
matisan kiya pe yihu karanuhuyani yiy.’

14 Hapeko yihu ndramat mepo huropo mbulen iya piyang ara, ara hunime
yiy pe huro panguluwaniy mwalingahu, huro pa, ‘Iye ara norun, soiwi
taman; pe yiy andre kiwiri hu meltan masih. Kiya, tukatingundrun, pe
tukawiri menmena taman masih kiya mbukenan worou.’ 15 Pwen pe
huwiri yiy pe husoyau iyatan iya ngawan piyang, pe hutingundrun imat.”
Pe Yesu isike hu, ipa, “Kiya, pwen andre mbukena piyang kimbusiy tapeh
kiya tahu?
16 Mbukena piyang andre kisa pe kitingundru hu ndramat huropo
mbulen iya piyang ara pe hu kamat. Pe andre kiwiri pingen pe kiykiy kiyata
hu ndramat hayah para hu koro nimnim kaliy.” Yihu ndramat huhulingi
Yesu iwong tehen toro, pe hupa, “Melit aro, mbuna kirayah!”
17 Pwen pe Yesu maran iya mwonen iya kili hu, pe isok, ipa, “Pwayan
kinpwai, tehe
Pat mepo yihu ndramat para puliya seu hulowaniy,
ara kintayah pat para sotuna seu.
Pe mbulndroiyi nongan mepo hu kantatuluwiy aro, ara tesah?
18 Kapa sehe ndramat kiyos kiya ndrita pat aro, ara andre kimwalulut. Pe
kapa pat ara kiyos kiya ndrita ndramat hamou, ara andre kirapisa yiy.”
19 Yihu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu pris
huhohin ta hu pris masih, ara huro ten sai para hu kambultuwe yiy kileh.
Paratesah, yihu kanyirowei tehe nongan pwandritiye kinpwai ara, ara
iyingani hu imwonen. Hapeko hunoh iyata hu ndramat.

Andre kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?

20 Pwen pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe yihu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou, ara huro memerani Yesu. Pe hu
pwandrisa hu ndramat para tandrihindrih huya, pe hurapihiye hu tehe
kultuwayihu imwonen. Hapeko, huro longe para Yesu kipa nongan sahin,
mepo ilahiy para hu karatuni yiy kaliy. Pwen pe andre hu kambultuwe
tahatini yiy, pe hu kaiki yiy kiya pahandra pwoke nopwaran ata pohon para
kol, para kiyki yiy kiya nongan. 21 Pwen yihu ndramat para tandrihindrih
ara, ara husok Yesu, hupa, “Ndramat para Hinonou, yowu pahasaniy tehe
nongan ngara apwai pe tesah ngara ahanuwaniy, ara imwonen opu. Pe
tesah ngara ambusiy, ara masih ihisoule ko iya kili hu ndramat masih. Pe
ngara ahanuwani hu ndramat kiya nongan para kultuwayi Ngindrai iho
ndruwa nongan ndrokonan masih.” 22 Pwen husok, hupa, “Hiyan para
yowu kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?”
23 Hapeko Yesu kinyirowe pwakekeriu tahu pwen, pe ipwai iya kili hu ipa,
24 “Akapwaingani sombule pat hambut kisa kili yo na. Sombule pat aro, ara
sumwoiwa hiyeh pe ngala hiyeh iripo aliy?”
25 Pe husomwi yiy, hupa, “Ata Sisar.”
Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Akaiki tesah ata Sisar kiya kili Sisar, pe tesah
ata Ngindrai, ara kiya kili Ngindrai.”
26 Pe yihu ara kanlahiy para yihu karatuni yiy kiya nongan sahin ipwai iro
mbulmara hu ndramat, ara pwi. Pe lohongahu indrap iya nongan isomwi
hu iya aliy, pe hu kanpalat o huro.

Hu Satyusiy pakapwainganiy tehe hu ndramat humat, ara andre kantine paiwe pwi

27 Yihu Satyusiy hayah husa kili Yesu para hu kasok yiy kiya soksok
sahin. Yihu Satyusiy masih, ara hupa ndre hu ndramat humat andre hu
kansa tine paiwe pwi. 28 Pwen husok yiy, hupa, “Ndramat para Hinonou,
Mose kintatuluwi nongan sahin kinsa kili worou, ipa toro: kapa ndramat

hamou nalin kimat pe nambuyun kihou, pe norun pwi, ndramat ara, kiwiri
pihinau ata nalin pe kipo mbunah kiya soiwi ngala nalin.” 29 Pwen ipwai,
ipa, “Hu ndramat manandrtimou hu nalihu huyen. Yiy ndrohan, ara iwiri
pihin hamou iya nambuyun, pe norun pwi, pe imat. 30 Pwen parahara
ndrohan iwiri nambuyu nalin pe norun pwi yi. 31 Pwen yiy iho ndruwa
parahara ndrohan, ara iwiri nambuyu nalin i. Pwen tehen tora ko, yihu
manandrtimou kene huwiri pihin ara ko, pe hu masih kene noruhu pwi,
pe humat topwei. 32 Pe iyamulan masih pihin ara, ara imat i. 33 Kapa yihu
manandrtimou kene yihu wiri yiy tehe nambuyuhu, pwen kiro mwonen
lang para hu ndramat kasa tine paiwe, pwen pihin ara, andre kirayah
nambuyu hiyeh ndrokonan?”

34 Pwen Yesu ipwai, ipa, “Yihu ndramat hasap hu topo mahapo, ara ngara
yihu kasokombut yesowai pe kayesou. 35 Hapeko lang itapo isa, yihu mepo
Ngindrai kintakinimahu, para hu kasa tine kimat paiwe, kiya lang mulan,
ara yihu andre kanyesou pwi, pe andre hu kansokombut yesou pwi yi.
36 Pe yihu kanlahiy para hu kanmat pwi, paratesah, yihu, andre hu koro
ko tehe hu angelou. Pe yihu, ara tehe noru Ngindrai, paratesah, yihu
kantali kimat pe kansa tine paiwe. 37 Hapeko Mose kinyinganiy tehe yihu
ndramat kanmat, ara ngara yihu kasatine paiwe. Pe ipwainganiy iya kei
mendreheh ara, mepo mwan iyat aliy, pe iratuluwi nongna Yapan, ipa, ‘Yo
urupo Ngindrai ta Apraham, pe urupo Ngindrai ta Yisak, pe urupo Ngindrai
ta Yakop.’* 38 Akanimei! Yiy ara Ngindrai tahu ndramat mepo hu kanmat,
ara pwi. Hapeko yiy ara Ngindrai tahu ndramat hutopo mwalen, tehe
Apraham, Yisak pe Yakop. Iya mbulmara Ngindrai, hu ndramat masih ara
hu topo mwalen.”

39 Pwen yihu ndramat hayah para hinuwani nongan para pwahanou,
ara husomwi yiy, hupa, “Ndramat para hinonou, nongnam, ara imwonen!”
40 Pe yihu ndramat masih ara, yihu hindrundru para hu kasok yiy kiya
nongan handra paiwe.

Kristus, ara yiy noru Tepit?

41 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah, pe hu ndramat ngara hu
kapa tehe Kristus, ara noru Tepit? 42 Pe Tepit mbukenan, ara kinpwai pwen
ita Puk Waliy, ipa toro:
‘Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa,
“Asampwan kapwen te nimo mot,
43 kipoo, kuiki hu hiyeh huhingasi wou,
ara hu kaya pahandra ndrikam.” ’
44 Pwen pe kapa Tepit iyoh yiy ‘Yapan,’ pwen tehen tapeh ilahiy para kiya
norun?”

45 Yihu ndramat huro tahilong manau, pwen Yesu iwong iya kili ndrami-
ran hu ipa, 46 “Mara wawu kiro tahu ndramat para hinuwani nongan para
pwahanou. Yihu namiliy para hu koho rokai kiyapolo koyau niwen kiro
koliuliu pwan, pe hunamiliy para hu ndramat karawulohani hu koro hu
ndroho pehei Pe ngara hu kanamiliy para hu kampwan koro hu pwapwai
hiyan hu ndramat ngara hu kahaiyaniy, para nondriya hu yumwa totohun
. Pe yihu ngara kapirani hu ndrohonoku mipwan hiyan tora mu, koro
nondriya hu yon. 47 Wawu ngara kapakaiwani hu menmena hu pihinau
topwei. Pe ngara wawu kawaiyani totohun kiro mbulmara hu ndramat.
Pwen pe wawu andre kawiri koran namandran iya.”

---

* **20:37:** Rakuhuye (Exodus) 3:6

21

Pihinau hamou iyaiki yukyuk tan

1 Yesu maran iya pe inime hu ndramat menmenahu soyon, ara huroiki hu
yukyuk tahu iya nondriya kokou para sombule pat, iro nondriya yumwa
2 totohun namandran. Pe yiy inime pihinau hamou menmenan pwi,
ara iyaiki sombule pat malmbut mbuskau.* 3 Pwen Yesu ipa, “Yo upwai
ndrokonan isa kili wawu, tehe pihinau menmenan pwi aro, yukyuk tan
ara, ara iho hin iya, iya kili hu ndramat masih. 4 Hu ndramat masih, ara
huiki tahape-tahape iyau menmena hu soyon pe husaikiy tehe yukyuk iya
nondriya kokou para sombule pat. Hapeko pihinau aro, konan menmenan
pwi masih, sohoyan hape imin, ara iykiy topwei.”

Hu kaipisa melit andre karayah para kapwainganiy tehe lang para kol pwan nakiyahapwen

5 Yihu ndramira Yesu hayah, ara huro tiyani nonowa yumwa totohun
namandran, mepo hunowiy iya hu pat mepo lahayan iya, pe iyapolo hu
yukyuk kanhaiyaniy pwen kinnata Ngindrai. Hapeko Yesu ipa, 6 “Sehe melit
mepo wawu tora nimei mahapo ara, ara lang itapo isa, andre pat sih kinye
ndron ndrita sih pwi. Andre hu pat masih kene ara, andre katipiyani hu
topwei kaya pwan.”
7 Pwen pe husok yiy, hupa, “Ndramat para hinonou, hu melit aro kene,
andre hu karayah kahaleh? Pe sehe kaipisa melit nakisa kimu, para
kipwainganiy tehe pakeh hu nakarayah?”
8 Pwen isomwi hu, ipa, “Mara wawu kiro; matisan hu kapakarawani
wawu. Yihu ndramat soyon andre hu kasa kiya ngolo, pe andre hu koro
pa, ‘Ara Yo!’ Pe andre hu koro pa, ‘Lang ara, kinsa pakeh!’ Hapeko wawu
mbuna akoro ndruwa hu. 9 Kapa wawu kahalingiy tehe hu pahun koro
tayah, pe hu koro rapiyani hu pohon para hu kol namandran masih, ara
wawu mbuna akanoh. Hu melit aro kene, ara andre hu karayah kimu;
hapeko lang para hu melit masih kene kisahapwen, ara andre kinsa kileh
pwi.”
10 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kol hakol namandran masih, andre kipo
pahun kiya kili kol hakol namandran masih, pe king para kol hakol andre
kipo pahun kiya kili king para kol hakol. 11 Pe hu nunuw namandran iya
andre karayah, pe hu mundruwai namandran pe hu mwamwa handra-
handra andre karayah kiro nondriya hu kol hayah. Pe andre wawu kanime
hu melit namandran handra-handra para kipanohowani wawu, pe andre
wawu kanime hu kaipisa melit hayah namandran hu karayah koho yang.
12 Hapeko hu melit masih aro kantayah mapu, pwen andre hu ndramat
hu kapwalngani wawu, pe karandroyani wawu. Andre hu kaiki wawu kaya
nongan koro nondriya hu yumwa totohun, pe kaiki wawu kaya nondriya
hu kou. Pe andre hu kawiri wawu koro tine mbulmara hu king pe hu pohon
para kol. Iya ngolo kopu, andre wawu kawiri hu nopwaran masih aro.
13 Melit masih ara andre karasaya wawu, para wawu katiyani tiyeyo kiya
kili hu. 14 Hapeko wawu hamou-hamou kasarayah kiya lohongai sahin,
para wawu mbuna akalohonge soyon pe akamwanye wawu kimu, kiya
sehe nongan para wawu nakapenani wawu kaliy. 15 Paratesah, andre
kuiki hu nongan pe lohongai waison, pwen yihu hiyeh nakaiki wawu
kaya nongan, ara andre hu kanlahiy para kakaituwe nongna wawu, pe
karapaiwani nongna wawu pwi. 16 Pe tama wawu hu pe tina wawu hu,

* **21:2:** Eng: two very small copper coins; Greek: two lepta; TP: tupela liklik mani

iyapolo nali wawu hu, pe yowe wawu hu, pe kowase wawu hu, ara andre hu kaiki wawu kiya nima hu ndramat hiyeh hu hingasi wawu, pe andre hu katingundru hayah tawawu kamat. 17 Tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat masih kahangasi wawu. 18 Hapeko kompai hamou ita paya wawu, ara andre kinmut pwi. 19 Pe kapa wawu koro tine pwokeyan, pwen andre wawu kawiri taleh.

20 Kiro mwonen wawu kanime hu ndramira pahun hu karakayani Yerusalem, pwen andre wawu kapahasaniy tehe lengen para hu kapwal-ngani kol namandran ara, ara kinsa pakeh. 21 Pwen wawu hiyeh tora kol Yutiya lang ara, ara wawu kawop kileh kaya hu ngondron, pe hu mepo hutora nondriya kol namandran Yerusalem, ara hu kawop kaya mawen. Pe hu mepo hutora hu kol para parangondron ngawan, ara hu mbuna kaya nondriya kol namandran. 22 Kiro mwonen ara, ara lang para Ngindrai kiyki koran; pwen pe nongan masih mepo hu kantatuluwiy mamu kinna, ara andre kirayah mannan. 23 Toimwa hu pihin mepo mapundriyahu, pe hu hiyeh huhusuwe noruhu malaman, ara andre hu kaiki koisariy kiho nondriyahu lang ara. Paratesah, nopwaran namandran andre kirayah kiro kol pwan, pe ndrina lokuh ta Ngindrai, ara andre kiro ndrita hu ndramat hasap aripo. 24 Pe andre hu karut ngundruhu kiya semela pahun niwen, pe andre hu kambultuwe tahatini hu pe kaluwani hu kaya kene hu kol namandran masih para kol pwan. Yihu Ndramira Lah, andre yihu kangastoro kaya Yerusalem tehen tora ko, kipoo Ngindrai kipwai tehe lenge hu Ndramira Lah hu koro Yerusalem, ara kiyahapwen.

25 Pe kaipisa melit hayah andre karayah koho paramwandrai, walah, pe hu piriy. Pe kiro kol pwan, ara hu ndraye ndramat para hapat-hapat masih, andre hu kahalingi ngasangasa nowei kiro rambumbusau ndrita ndras pe kiro talon; pwen andre lohongahu kamwakaikai kiya nopwaran mepo nakisa raporuwi hu. 26 Andre koyu hu ndramat kimwa, kiya hu melit mepo nakarayah kiro kol pwan. Pe hu ndramat andre kanoh turuwehu, pe andre kimbusi hu pe marahu kawuh. Pe hu pwoke para yang, ara andre hu kamemeyeu. 27 Kiro mwonen lang ara, andre hu kanime Noru Ndramat kiyau kokom kisa pwan, kiyapolo pwoke pe nonowa nganan namandran. 28 Pwen kiro lang mepo hu melit ara hu koro tayah, akatine pe paya wawu kitandras, paratesah, lang para Ngindrai nakiwiri wawu kamui, ara kinsa pakeh.”

29 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye iya kili hu toro: “Mara wawu kiya kei pik pe hu kei masih. 30 Pe kapa kaimbuwehu kasasunet, wawu masih andre kayirowei tehe lang para mwandrai nakising ara kinsa pakeh. 31 Tehen tora ko, kapa akanime hu melit aro koro tayah, ara akapahasaniy tehe lenge kolo King Ngindrai, ara kinsa pakeh.

32 Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndraye hasap para mahapo aro, ara andre hu masih kanmat pwi, kipoo hu melit masih aro karayah topwei. 33 Kol paingan yang pe kol pwan, ara andre kihipwen, hapeko hu nongno ara andre kanhipwen pwi.

34 Wawu koro hinehes; namiliwai para nombuwe wawu, pe kultuw para kuimwa ndran ngahan para kiringi wawu, pe koyu wawu kisososyo kiya mipwan ta wawu, ara matisan melit masih tehen tora, andre kaporuwi wawu. Pwen kindrou pwi ko, andre mwoiwa wawu kihin para lenge Yapan kisa, pe kikami wawu porosih o. 35 Paratesah, lang ara andre kisarayah kisa kili hu ndramat masih kene hutopo kol pwan masih. 36 Wawu koro hinehes lang masih, pe akoro tohun tehe wawu andre kalahiy para akoro mawen

hu nopwaran masih nakarayah. Pwen pe andre wawu kalahiy para akoro
tine mbulmara Noru Ndramat.”
37 Lang sih iyau sih Yesu ngara kiro hinuwani hu ndramat koro yumwa
totohun namandran, pe ping sih iyau sih ngara kiyau pe kiya matin kiya
ngondron mepo hupohowei Ngondron para hu Holip. 38 Pe makohun
opu, yihu ndramat masih ngara hu kasa yumwa totohun namandran para
kahalong yiy.

22

Yutas irandrangan para kiyki Yesu kiya nima hu pris huhohin ta hu pris masih

1 Pwen lenge Yon Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi, mepo ngara hu
kapohowei Pasopa,* ara iropo isa pakeh. 2 Pe hu pris huhohin ta hu pris
masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huro
ten sai para katingundru Yesu, hapeko hunoh tahu ndramat. 3 Pwen Sinai
isong iya nondriya Yutas, mepo ngalan handra Yiskariyot; yiy hamou tahu
Songui pe Lumou. 4 Pwen pe Yutas, ara iya kili hu pris huhohin ta hu
pris masih, pe hu namandran ta hu makundrayin para yumwa totohun
namandran; pwen huro ten sai para Yutas kilahiy para kiratuni Yesu kiya
nimahu tapeh. 5 Pwen hupwes, pe humburi lohongai para hu kahang yiy
sombule pat hayah. 6 Pwen pe Yutas isomwi nongnahu, pe iya iro ten sehe
sai hiyan para kiratuni Yesu kiya nimahu, kiro mwonen hu ndramat soyon
konto pwi.

Yesu inamnam iyapolo ndramiran hu iya lang para Pasopa

7 Pwen pe Lang Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi irayah; lang ara, ara
andre hu katingundru noru sipsip para Pasopa. 8 Pwen pe Yesu ipwandrisa
Pita hilu Yohanes pe ipwai iya kili hilu, ipa, “Alkaya pe alkamwaniyani
anandrinarou para tukayan kiro lenge Pasopa.”
9 Pwen hilsok yiy, hilpa, “Wou anamiliy para youlu kaya pe
karamwaniyaniy kiro hape aleheh?”
10 Pwen isomwi hilu, ipa, “Kapa walu kaya nondriya kol namandran ara,
andre ndramat hamou kiro sap kohoyonga ndran kipohonani walu. Pwen
alkoho ndruwan pe alkaya nondriya sehe seu nakisong kaliy. 11 Pwen
alkapwai kiya kili mbukena seu, alkapa, ‘Ndramat para Hinonou isok
toro: “Ndrohonoku mbultere ara ita hape aleheh, mepo andre kunamnam
kiyapolo ndramiro hu, kiro mwonen Lang para Pasopa?” ’ 12 Pwen yiy
andre kiyingani nondriya seu sahin, hongan namandran, hira nondriya seu
paingan. Hu kanmwaniyani melit masih tehe keyau pe pwapwai pwen ita
mwoimwoi. Pwen alkamwaniyani menmena Pasopa kiro ariya.”
13 Pwen hiltali Yesu pe hilyau, pe hilya nime melit masih iro mwonen
tehe kinpwai pwen kinna kili hilu. Pwen pe hilu mwaniyani hu melit para
Pasopa.
14 Iro mwonen paramwandrai para hu nakanamnam irayah, Yesu iyapolo
hu aposel tan huroh huye ngilse keyau. 15 Pwen pe ipwai iya kili hu, ipa,
“Yo ara, hingorowo pwokeyan iya para kunamnam anandrina Pasopa aro
kiyasura wawu kimu; kihipwen, kuya nondriya nopwaran. 16 Yo upwai isa
kili wawu, tehe yo andre kunyan anandrinai para Pasopa paiwe pwi yi,
kipoo kirayah mannan kiro kolo King Ngindrai.”

* **22:1:** Eng: Passover; TP: De Bilong Tingim De God i Larim Ol Israel I Stap Gut

17 Iyamulan Yesu iwiri pweniu pe irawuloh, pe ipa, “Akawiriy pe
akatainganiy kiho mwalinga wawu. 18 Yo upwai isa kili wawu tehe andre
kunuyin ndrunu mbuwa wain paiwe pwi yi, kipoo lenge kolo King Ngindrai
kisarayah.”
19 Pwen iwiri ndrinanohun hayah pe irawuloh iya aliy, pe iramburingiy,
pe iykiy iya kili hu, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Iye ara nombuwe, uikiy isa
kili wawu; akambusiy tehen aliy, para akorolohongani yo.”
20 Tehen aliy opu, hunamnam ihipwen, iyamulan iwiri pweniu pe ipwai
iya kili hu, ipa, “Pweniu iye, ara pweniu para tapaniu howen, mepo iyau
ndreye, pe utilingiy imuw para kisopwat wawu. 21 Hapeko akanimei, nima
hiyeh mepo nakiratuni yo kiya nima hu hiyeh humwisnani yo, ara iripo
ndrahaso kili keyau. 22 Noru Ndramat, ara andre kiho ndruwa lohongai
tehe Ngindrai kinpwai, Hapeko toimwa sehe ndramat mepo andre kiratuni
yiy; yiy ara andre kikuni koran.” 23 Pwen ndramiran hu huro sok mwalinga
hu mbukenahu, tehe hiyeh tahu andre kimbusiy tehen tora.
24 Pwen pe hu ndramira Yesu, ara huro pepet mwalingahu tehe hiyeh
tahu imwonen, ara yirowan tehe ihohin tahu. 25 Pwen Yesu ipwai iya kili
hu, ipa, “Hu king ta hu Ndramira Lah, ara huhohin pe hurayah poh tahu;
pe yihu mepo hurayah poh tahu, ara hupohowe hu mbukenahu, tehe hu
ndramat hiyan para ponokule. 26 Hapeko wawu mbuna akambusiy tehen
tora. Yiy mepo ihohin ita mwalinga wawu, ara kirayah tehe kopwan. Pe
hiyeh mepo ihohin, ara kirayah tehe ndramat para pwandrendres. 27 Pe
hiyeh ndrokonan ara ihohin: yiy mepo impo keyau, ndre yiy hiyeh para
pwandrendres mepo itara anandrinai? Tana wawu, tehe ara yiy mepo
iripompwan keyau, ndre? Hapeko yo ara urupo mwalinga wawu tehe
ndramat para pwandrendres. 28 Wawu, ara wawu ro sura yo, iro lenge hu
nohonou mepo uro nondriyan, pe wawu kantali yo pwi. 29 Tomo iyki kolo
king isa pahandro, pwen tehen tora ko, uiki kolo king para kiro pahandra
wawu yi. 30 Pwen pe andre wawu kanamnam pe kayin ndran koro keyau
to kiro kolo king mepo ato. Pe andre akampwan koro hu ndrohonoku
pwanpwan tahu king, para wawu karamwanye hu kamai songui pe luwum
para Yisrayel.
31 Simon, Simon, ahalingiy; Sinai kinsa sok pwen, para kinohonou wawu,
tehe hu ndramat ngara hu kalohoyani mbuwa wit, para pekehu koro pe
pwisihu kayau. 32 Hapeko Simon, yo ara kuntohun pwen para Ngindrai
kisopwat wou, tehe andre anmakokowu kinna lohongai ndrisiyon tam ara
pwi. Pe kiro mwonen lang mepo arapaiwani wou amui asa paiwe, pwen
apwokeyani nalim hu yi.”
33 Hapeko Pita isomwi yiy, ipa, “Yapan, yo urupo hinehes o; kapa naya
nondriya kou, ara utapolo wou, pe kapa nayamat, ara andre kumat sura
wou i.”
34 Hapeko Yesu ipa, “Pita, yo upwai isa kili wou, kiro lang nepo, pe tutut
kintang mapu, andre apwai maporotisap tehe akowu to.”
35 Pwen Yesu isok hu, ipa, “Mamu upwandrisa wawu ya po mbulyo, ara
wawu kankun ndropwa sombule pat, ndre ndrop, ndre hatna pweleka
wawu, ara pwi. Pe iro mwonen lang ara, wawu ndroisiy hapesah ndre
pwi?”
Pe husomwi yiy, hupa, “Pwi yoh.”
36 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Hapeko mahapo kapa ndropwa sombule pat
ita kili wou, ara awiriy, kiyasura ndrop sahat. Pe kapa hapai semela pahun
niwen kinto kili wou pwi, apo pehei kiya ndroham hamou, pe asou hapai.
37 Paratesah, hu kantatuluwiy pwen, ara kinpwai toro: ‘Yihu ndromwa yiy

iyasura hu ndramat mwomwan.'† Pe upwai isa kili wawu tehe nongan iye
andre kirayah mannan kirahihini yo. Pwen tesah mepo pwayan kinpwai,
ara andre kirayah mannan manau."
38 Pwen ndramiran hu, hupa, "Yapan, animei, semela pahun malpai
aripo."
Pwen isomwi hu, ipa, "Ara ilahiy."

Yesu iya tohun iya Ngondron para hu Holip

39 Yesu itali kol ngawan ara pe iya Ngondron para hu Holip tehe ngara
kiro mbusiy waiye. Pe ndramiran hu huho ndruwan. 40 Huyarayah huya
kol ara, pwen ipwai iya kili hu, ipa, "Akatohun tehe nohonou kinlahiy para
kirayah kili wawu pwi." 41 Pwen itali hu pe iya mwanan hape, ndrohongan
ara tehe hamou ngara kipiyani pat sih. Pe itukuruhu iya pwan, pe itohun
toro: 42 "O Tomo, kapa anamiliy, pwen awiri pweniu iripo kili yo aro kiya
mawen. Hapeko mbuna oho ndruwa namiliwo; konan. Namiliwam opu
kirayah." 43 Pwen angelou hamou iyau kol paingan yang isarayah isa kili
yiy, pe ipwokeyani yiy. 44 Pe Yesu, ndriyan ara ipworu namandran iya, pe
itohun tisingiy. Pe mbusungereyin, ara iro rapan tehe ndrai iro tun iripo
iya pwan.
45 Pe itohun ihipwen, pwen itine pe imui iya kili ndramiran hu. Pe
iya nimei tehe ndramiran hu kanmatin, paratesah, ndriyahu ara ipworu
namandran iya. 46 Pe ipwai iya kili hu, ipa, "Paratesah pe wawu tora matin?
Akapoyoi pe akatohun, pwen pe nohonou kinlahiy para kirayah kili wawu
pwi."

Humbultuwe tahatini Yesu

47 Yesu iro wong manau, pe hu ndramat soyon husarayah. Pe ndramat
mepo hupohowe ngalan Yutas, yiy para sura hu Songui pe Lumou ara, ara
iluwani hu pe huya. Pe iya mwonen pakeh kili Yesu, para kirahunghung
kiya kili yiy. 48 Hapeko Yesu isike yiy, ipa, "Yutas, nasa rahunghung kisa kili
Noru Ndramat, ara para naratuni yiy, ndre?"
49 Pe hu ndramira Yesu hunime sehe melit pakirayah, pwen hupa, "Yapan,
anamiliy para yowu kassi hu kiya semela pahun niwen towu?" 50 Pwen
hamou tahu ihilak opu, pe irayi ndramat para poya mbulya pris ihohin ta
hu pris masih kene, pe isondriti ndraingan mot imut.
51 Hapeko Yesu isomwiy, ipa, "Akahatohai kultuw ara!" Pwen niman
iyahatek iya ndrainga ndramat ara, pe isopwoyani yiy iya hiyan.
52 Pwen Yesu ipwai iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu
ndramat huya mu tahu makundrayin mepo ngara hu koro memerani
yumwa totohun namandran, pe hu yapane kol, mepo hu masih husa para
hu kawiri yiy, ara ipa, "Wawu pa ndre yo ngara kuho mu para kuluwani hu
ndramat para tandroindroi? Pwen pe wawu sa iyapolo hu semela pahun
niwen pe hu parakei, ndre? 53 Lang masih ngara kuro polo wawu kuro
nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe wawu kanmbultuwe yo
pwi. Hapeko mahapo iye, ara lenge wawu; pwoke para kol lokuhan, ara
kinna namandran pe kinpwoke."

Pita ipa ikowu ta Yesu

54 Pwen humbultuwe tahatini yiy pe huluwani yiy iyau. Pe huwiri yiy
iya nondriya yumwa pris ihohin ta hu pris masih kene. Pe Pita ara iho
ndruwa hu, hapeko iho ndron mwanan hape. 55 Pwen hu ndramat hayah,
ara husungani mwan iro nondriya kowa seu ara, pe hurompwan iyawule

† **22:37:** Yisayah 53:12

humin aliy. Pe Pita, ara iya pe imimpwan mwalingahu. 56 Pe pihindrahin
hamou para poya mbulen, ara inime Pita irompwan ngana mwan ara. Pe
inim tuluwani yiy, pwen ipa, “Ndramat iye, ara iro polo Yesu.”
57 Hapeko Pita ipwasarahaniy, pe ipa, “Nam, yo ukowu tan.”
58 Pwen iyamulan hape, ndramat hamou i inime yiy, pe ipa, “Wou ara
hamou tahu.”
Hapeko Pita ipwai iya kili yiy, ipa, “Pom, yo pwi yoh!”
59 Pe huro ipoo iya paramwandrai sih i, pwen ndramat hamou i isa pe
irangaliyani Pita, pe ipa, “Upwai ndrokonan, ndramat iye ara iro polo Yesu,
paratesah, yiy ara hamou ndramira Kaliliy.”
60 Hapeko Pita ipa, “Pom! Yo ukowu iya tesah atapwai ara!” Iro wong
ndron, pe tutut irang. 61 Pwen Yapan ipaiwani yiy pe maran itis iya mwonen
iya kili Pita. Pwen Pita ilohongani sehe nongan mepo Yapan kinpwai pwen
kinna kili yiy, kinpa toro: “Kiro lang nepo, pe tutut kinrang mapu, ara wou
andre apwai tehe akowu to maporotisap.” 62 Pwen Pita iyau iya ngawan pe
iya rang turuwe yiy.

Hu ndram hupwasimiri Yesu

63 Pe hu ndramat mepo huro memerani Yesu, ara huro pwasimiri yiy pe
huro rayi yiy. 64 Pwen husumwa maran pe huro randrokomat anan, hupa,
“Kapa wou poropet hamou, pwen apwai. Hiyeh iripo rayi wou eh?” 65 Pe
hupwasimiri yiy iya hu nongan mwomwan handra-handra yi.

Yesu iya iro tine mbulmara Pailat pe mbulmara Herot i

66 Lang ilenganiy, pwen hu yapane poh tahu ndramat para kol, pe hu
pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan
para pwahanou, ara husa rawure hu. Pwen huluwani Yesu isa nondriya
ndrohonoku mbultere tahu, pe iro mbulmara hu. 67 Pwen hupwai iya kili
yiy, hupa, “Kapa wou Kristus, apwai satowu.” Pwen Yesu ipwai iya kili hu,
ipa, “Kapa kupwai kisa kili wawu, andre akanhilingi nongno pwi. 68 Pe
kapa kusike wawu kiya soksok hayah, ara wawu andre kansomwi soksok to
pwi. 69 Hapeko kiro mahapo kiya, Noru Ndramat andre kimpwan ndrahasa
Ngindrai mepo pwokeyan iya, kiyapwen te niman mot.”
70 Pe yihu masih husike yiy, hupa, “Pwen pe wou ara Noru Ngindrai,
ndre?”
Pe isomwi hu, ipa, “Wawu pwai imwonen, tehe ara yo.”
71 Pwen hupa, “Mbuna tukayoh hu ndramat hu kasa, para hu koro
tiyani tiyeyahu manau. Konan. Worou kanhilingiy pwen kinyau pohon
imwonen.”

23

1 Pwen yihu ndramat masih ara, ara hutine, pe huluwani Yesu iya kili
Pailat. 2 Pwen hurasusut nongan iya kili yiy, huro pa, “Yowu nime ndramat
iye ara kinpaiwani kultuwayi hu ndramat para kolo yowu. Yiy isingori
yowu para kasou takis kiya kili Sisar. Pe ipa yiy ara Kristus, tehe yiy king
hamou.”
3 Pwen pe Pailat isok Yesu, ipa, “Wou king tahu Yutah, ndre?”
Pe Yesu isomwiy, ipa, “Tehe anpwai ara.” 4 Pwen Pailat ipwai iya kili hu
pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat masih huro mbultere, ara
ipa, “Yo ukah ndroiyin ndrit, para kaiki koran kiya kili ndramat iye.”
5 Hapeko yihu ndramat ara huro takekei manau, hupa, “Yiy iro hinuwani
hu ndramat para Yutiya masih, pe hinonou tan, ara iluwi lohongahu, pe

hukuw ndrit. Yiy irandroiyi hinonou tan, iro kol namandran hape Kaliliy,
ipoo kinsa toton kinsa kol iye.”
6 Pailat ihilingi nongan masih ara, pe isok hu tehe ndramat aro, ara
ndramira Kaliliy hamou, ndre pwi? 7 Pe Pailat isayirowei tehe yiy ara para
kol mepo Herot ngara kiro nimnim kiya aliy, pwen pe ipwandrisa yiy iya
kili Herot. Pe iro lang ara, ara Herot iro Yerusalem i.
8 Pe iro mwonen Herot inime Yesu, yiy ara ipwes namandran iya,
paratesah, yiy ara iro longe ndrangan niwen iya para kinime yiy. Yiy ara
kinhilong hu titiye tan pwen, pe iro namiliy para kinime Yesu kimbusi
ndraikiya pwoke handra. 9 Pwen Herot ara isok Yesu iya hu soksok soyon,
hapeko Yesu ara kinsomwi nongnan handra pwi. 10 Pwen hu pris huhohin
ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou,
ara huro tine pakeh ara yi, pe huro tasusut nongan pwokeyan iya, iya kili
yiy. 11 Pwen Herot iyapolo hu ndram tan, ara huwong nonoyou anan,
pe hupwasimiri yiy. Pe husungoiwe yiy iya koyau lahayan hamou, pe
hupwandrisa yiy imui iya kili Pailat. 12 Mamu, Herot hilu Pailat ngara hilu
kamwisnani hilu. Hapeko iro mwonen lang ara, ara hamou irayah kowase
hamou.
13 Pwen Pailat iyoh hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu poh masih,
pe hu ndramat i, para hu kasa wule. 14 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu wiri
ndramat iye isa kili yo, ara tehe yiy hamou ndramat mepo ngara kisuhuri
hu ndramat pe kipakarawani hu. Yo kunsok yiy pwen kinna hu melit masih
ara, iro mbulmara wawu. Pe yo ukah ndroiyin ndrit, para kaiki koran kiya
kili ndramat aro. 15 Pe lohonga Herot ara tehen aliy yi. Pwen pe ipwandrisa
yiy imui isa kili worou, tehe wawu kannimei. Akahalingiy! Yiy kinmbusi
kultuw handra mwomwan para kimat kiya aliy, ara pwi. 16-17 Pwen tehen
tora ko andre kupwai para hu kamwiri yiy, pe kapwandrisa yiy kiyau.”*
18 Pwen yihu masih hurandrokomat porosih opu, hupa toro: “Ndramat
ara, kiya mawen! Pe atali Parappas kisa kili yowu!” 19 Parappas ara huiki
yiy iya nondriya kou, pe tunan ara toro: irahatai iya kili hu para kapman
iro kol namandran ara, pe itingundru ndramat.
20 Pailat, ara inamiliy para kitali Yesu kiyau; pwen pe iyoh pe isok
lohongahu paiwe. 21 Hapeko huro palngai manau toro: “Karapaingi yiy
kiya kei tondrih! Karapaingi yiy kiya kei tondrih!”
22 Pwen iwong porotoyoh i, iya kili hu, ipa, “Paratesah? Yiy imbusi
sehe kultuw mwomwan? Yo kunkah ndroiyin ndrit para kuiki koran kiya
ndritan, para kimat kaliy. Pwen tehen tora ko, andre kupwai para kamwiri
yiy o, pe kutali yiy kiyau.”
23 Hapeko hurandrokomat namandran iya, pe hurakekei para karapaingi
yiy kiya kei tondrih. Pwen waihehu, ara iramburihi nongna Pailat. 24 Pwen
pe Pailat isarayah iya lohongai handra, pe isomwi hu pe iho ndruwa
nongnahu. 25 Pwen itali ndramat mepo husok para kitali yiy, ndramat mepo
huiki yiy iya nondriya kou, para irandroiyi tahatai pe itingundru ndramat
imat. Pe Pailat iro ndruwa namiliwa hu, pe itali Yesu iya nima hu ndram.

* **23:16-17:** Hu ndramat hayah hupahas iya nongna Ngindrai, hupa ndre nongan hape yi ita suran, pe ipa toro: 17 Kultuw para kowasehu ara tehe toro: hayou masih, nondriya hu lang para yon para Pasopa, ara Pailat andre kitali ndramat hamou iro nondriya kou kisa ngawan kili hu. Animei Mak 15:6. Eng: Some manuscripts add verse 17, which says: Now he was obliged to release one man to them at the Feast. TP: Sampela saveman i ting narapela hap tok i stap tu long dispela lain. Dispela tok i olsem: Ol i gat dispela pasin. Olgeta yia long dispela bikpela de bilong lotu, Pailat i mas lusim wanpela kalabusman i go long ol. Lukim Mak 15.6.

Hurapaingi Yesu iya kei tondrih

26 Pwen hu ndram huluwani yiy iyau. Pe humbultuwe Simon ndramira
Sairini, mepo iropo isa nakiya nondriya kol namandran ara. Pwen huiki kei
tondrih iya kili yiy, pe hupwai iya kili yiy para kisap, pe kiho ndruwa Yesu.
27 Pe hu ndramat soyo-soyon iya huho ndruwan, pe hu pihin soyon huro
sura hu, ara huro pwandreundreu, pe huro rang malihu iyatan. 28 Pwen
Yesu ipaiwani yiy pe ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu pihin para Yerusalem,
wawu mbuna akarangsi yo, wawu karangsi wawu mbukena wawu, pe noru
wawu hu. 29 Paratesah, lang itapo isa andre wawu kapa, 'Pwesai andre kiya
kili hu pihin mepo huhikamai pe kanlahiy para kapo mbunah pwi, iyasura
hu pihin mepo hu konoho mwalahiy tahu mbunah pwi, pe hu pihin mepo
konho hisuwe mbunah pwi!' 30 Pwen
'andre hu kapwai kiya kili hu pahayi, hu kapa, "Akano kasa ndrita yowu!"
Pe andre hu kapwai kiya kili hu ngondron, hu kapa, "Akaramburihi
yowu!" '†
31 Pe kapa hu ndramat kambusi hu melit toro kiya kili kei mepo yowin salau,
pwen tesah andre kirayah, kiya kili kei mepo kinimang?"
32 Pwen huluwani hilu ndramat malmou para tandroindroi hilyapolo
Yesu, para hu kaya tingundru hilu yi. 33 Pwen husa kol mepo hupohowei
Ndroho Ndruwi Paya Ndramat. Pe huro ara, pe hurapaingi Yesu iya kei
tondrih. Pe hurapaingi hilu ndramat malmou para tandroindroi yi —
hamou iya kei tondrih iyapwen te niman mot, pe hamou iya kei tondrih
iyapwen te niman kamou. 34 Pwen Yesu ipa, "Tomo, atali pakut mwomwan
tahu aro, paratesah, yihu kowu tesah yihu tora mbusiy." Pwen hu ndram
ara hunonoyou satu para karahihiri koiwen.
35 Pe yihu ndramat ara huro tine pe huro nimei. Pe yihu yapane kol
hupwasimiri yiy, hupa, "Yiy kinsopwat hu hayah, hapeko kinlahiy para
kisopwat yiy mbukenan pwi, kapa ndrokonan tehe yiy Kristus ata Ngindrai,
mepo Ngindrai kintakiniman pwen."
36 Pe hu ndram i, ara husa pe hupwasimiri yiy. Pe huhang yiy
wain susuwen, pe hupa, 37 "Kapa wou king tahu Yutah, asopwat wou
mbukenam."
38 Pe yihu ratuluwi nongan sahin iho ndrita payan, ara ipa toro: ARO ARA
KING TA HU YUTAH.
39 Pwen hamou ta hilu ndramat malmou para tandroindroi mepo hura-
paingi hilu iyasura yiy ara, ara ipwasimiri Yesu, ipa, "Wou Kristus, ndre?
Pwen asopwat wou mbukenam, pe asopwat youlu yi!"
40 Hapeko yiy hamou i ipomate yiy, ipa, "Wou annohowani Ngindrai
pwi, ndre? Kora talu ara ihisoule ko tehe atan i. 41 Pe talu ropo kuni
nopwaran, ara ilahiy kora sehe melit talu kanmbusiy. Hapeko ndramat
aro, ara kinmbusi handra kultuw mwomwan pwi."
42 Pwen ipa, "Yesu, kiro mwonen arayah king kiro kolom, ara alohongani
yo."
43 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, "Yo upwai ndrokonan isa kili wou, lang nepo
ko, andre aro polo yo kiro kol nonowan pe lahayan iya."

Yesu imat

44 Pwen paramwandrai ara irahaihai ndrokololang, pe kol pwan masih
ara ilokuh topwei, ipoo iya piyahon pe paramwandrai iya iho tehe
maroyoh. 45 Paratesah, paramwandrai ara kiniyki ngannganan pwi. Pe
koyau para yumwa totohun namandran, ara ilen iya maltoh. 46 Pwen Yesu

† **23:30:** Animei ita Hoseya (Hosea) 10:8

iwayeh pwokeyan, ipa, “Tomo, uiki mwoiwo isa nimam ara.” Pe iwong
ihipwen, pe kunuwen isapwen pe imat.
47 Pe ndram mepo ihohin tahu ndram masangat ara, ara inime sehe melit
kintayah, pe ihiri ngala Ngindrai, pe ipa, “Ara ndrokonan! Ndramat aro, ara
yiy ndramat imwonen.” 48 Pwen pe hu ndramat masih mepo husa wule pe
huro koyum ara, ara hunime sehe melit kintayah, ara huti wiyinerehu pe
huyau. 49 Pe hu masih mepo hupahasani yiy, iyapolo hu pihin mepo huho
ndruwan huro Kaliliy pe husa, ara huro tine mwanan hape pe huro nime
hu melit masih ara.

Yosep yapa Arimateya iyaiki nombuwe Yesu iya nondriya ngat sou

50 Pe ndramat hamou iro ara, ara ngalan Yosep. Yiy ara hamou ta hu
Sanhetrin.‡ Pe kultuwayin ara imwonen pe hiyan. 51 Pe yiy ara kinsomwi
handra lohongai mepo hu pohon masih para kol hu kanmburiy, pe hu
kultuw mepo hu kanmbusiy, ara pwi. Yiy para kol Arimateya nondriya kol
namandran hape Yutiya. Pe yiy ara iro sohoni kultuwayi kolo King Ngindrai
para kisarayah. 52 Pwen iya kili Pailat, pe isok yiy para kiwiri nombuwe
Yesu. 53 Pwen itali nombuwe Yesu isa pwan, pe isumwa nombuwen iya
koyau hamou, pe iyaikiy iya nondriya ngat sih, hu kansoyei pwen ita pat
sou. Pe ngat ara, ara hu kanton hamou kinna aliy mapu. 54 Pe lang ara, ara
Lang Para Ponokule para lang Sapat, pe lang Sapat pakeh nakisarayah.
55 Pe yihu pihin mepo huro polo Yesu huro Kaliliy pe husa, ara huho
ndruwa Yosep. Pe huya nime ngat sou ara, pe hunimei tehe Yosep kiniyki
nombuwe Yesu kinyera pwan tapeh. 56 Pwen pe huyau huya wum, pe huya
ponokule ndraikei pe melit hayah mangonohon layin. Hapeko yihu ngoh
iro nondriya lang Sapat, tehe nongan para pwahanou kinpwai.

24

Yesu itine paiwe

1 Pwen iro makohuping o, para lang iho mu para sandre sih, hu pihin
ara, ara huwiri ndraikei iyasura hu melit hayah mangonohon layin, mepo
hu kanponokulaniy pwen, pe hukuniy huya ngat. 2 Pe yihu yarayah, pe
hunimei tehe pat mepo iro pohomara ngat, ara kantiriyaniy kinna mawen
ngat. 3 Hapeko iro mwonen huya nondriyan, ara yihu kannime nombuwe
Yapan Yesu pwi. 4 Yihu, ara huro lohonge soyon iya aliy manau, pwen
indrou pwi ko, hilu ndramat malmou, koiwe hilu ara pirpiryan iya tehe
kamit, hilro tine ngilse hu. 5 Pwen hu pihin ara hunoh mimiri hu, pe
hutukuruhu iya pwan. Hapeko hilu ndramat malmou ara, ara hilpwai iya
kili hu toro: “Paratesah pe wawu tora ten ndramat mwalen mwalinga hu
ndramat kanmat? 6 Yiy kinto iye pwi, yiy kintine! Wawu kalohonganiy tehe
kinpwai pwen kinsa kili wawu, iro mwonen mamu wawu ro sura yiy iro
Kaliliy. 7 Kinpwai tehe, ‘Noru Ndramat ara andre hu kaiki yiy kiya nima hu
ndramat mepo pakut tahu mwomwan, pe andre hu karapaingi yiy kiya kei
tondrih, pe kiro mwonen lang maroyoh, andre kisatine paiwe.’ ” 8 Pwen
hulohongani hu nongnan ara.
9 Pwen hutali ngat husa mawen, pe humui huya tiyani hu melit masih
ara kene iya kili hu songui pe hamou iyapolo hu ndramat masih i. 10 Pe
yihu hiyeh huya nese iya kili hu aposel ara, ara Mariya para Maktala, pe
Yohanna, pe Mariya tina Yamis, pe hu hayah i huro surahu. 11 Hapeko

‡ **23:50:** Yihu Sanhetrin ara yihu poh huhohin iyata hu Yutah masih. Pe yihu ara humu iya tamwaniye pe nongan para pwahanou.

yihu kanpwotisingi lohongahu kinna nongna hu pihin ara pwi, paratesah, huhulingi hu nongnahu ara tehe huro pwasosohou o mwaihei. 12 Hapeko Pita ara isahapwatan o pe ingap iya ngat. Pwen iroh pe ikondrim iya nondriya ngat, pe inime hu koyau para waswas opu ara huye ndron tora. Pwen irikai iyau pe lohongan iro lohonge soyon, iya tesah mepo kintayah.

Hilu ndramat malmou hilpohonani Yesu iho sai nakiya Emmayus

13 Pwen iro mwonen lang ara ko, hilu malmou tahu, ara hilro tokai nakaya kol hakol mendreheh ngalan Emmayus; ndrohongan iro Yerusalem pe iya, ara iho pakeh tehe kilomita songui pe sih.* 14 Pe hilro wong mwalinga hilu, iya hu melit masih mepo kantayah ara. 15 Pwen hilro wong pe hilro pepet ndron mwalinga hilu, iya hu melit masih aro, pe Yesu imwonen, ara isarayah isa pakeh kili hilu, pe ihorokai iya, iyapolo hilu. 16 Hapeko melit handra iyohi mara hilu, para hilu kanlahiy para kayirowe yiy pwi.

17 Pe isok hilu, ipa, “Walu topo rokai pe topo panguluwani tesah mwalinga walu?” Pwen o, hilu nim o hilto tine, pe mbulmara hilu ara ilomwa.

18 Pwen hamou ta hilu, ngalan Kleyopas isok yiy, ipa, “Hu ndramat soyo-soyon iya ara husa koyum pe hu topo Yerusalem. Matisan wou hamou opu akowu sehe melit kantayah pwen nondriya hu lang mahapo, ndre?”

19 Pwen Yesu isok hilu, ipa, “Ara sehe melit?”

Pe hilpwai, hilpa, “Titiye ata Yesu ndramira Nasaret. Yiy poropet hamou, pe nongnan pe mbulyan ara pwokeyan iya, iya mbulmara Ngindrai pe iya mbulmara hu ndramat masih. 20 Hu pris huhohin ta hu pris masih, pe iyasura hu pohon towu para kol, ara huiki yiy iya nongan para kimat; pwen hurapaingi yiy iya kei tondrih. 21 Hapeko lohonga yowu ara ipwotisingiy tehe yiy ara ndramat mepo Ngindrai kintakiniman, para kirakonihi hu ndramira Yisrayel kamui. Pe sahin para aliy i, ara kinna lang maroyoh pwen para hu melit masih kene aro kantayah. 22 Pe para suran i, hu pihin hayah towu ara humbusi lohonga yowu indrap. Huya ngat nepo makohun opu, 23 hapeko nombuwen, ara hu kannimei pwi. Yihu sa pe husa nese ndrainga yowu, tehe yihu nime taltan handra, pe hu angelou hupwai tehe yiy, ara kinsa tine pe yiy mwalen. 24 Pwen hu towu hayah huya ngat pe huya nime sehe melit mepo hu pihin hu kantiyaniy, ara imwonen tehe hu kanpwai. Hapeko yihu kannime Yesu pwi.”

25 Pe ipwai iya kili hilu, ipa, “Lohonga walu kinmwakaikai, pe ndriya walu ara kintine kileh para kapotisingi nongan masih tahu poropet, mepo hu kanpwai kinna, ara pwi! 26 Tehen tapeh? Matisan walu kowu tehe Kristus, ara isa para kiya nondriya hu nopwaran aro, pwen kihipwen andre kiya nondriya kolon nonowan pe ngannganan, ndre?” 27 Pwen, yiy iratiyani ndroiyi nongan iya kili hilu, iro ndroiyin kili Mose pe hu Poropet masih, pe isa matne hu nongan masih hu kantatuluwiy pwen, ita Nongan Haiyan ta Ngindrai, mepo ipandrohonge iyatan mbukenan.

28 Huyarayah huya pakeh kol mendreheh mepo hilu nakaya aliy ara, pwen Yesu imbusiy tehe yiy pakiropo kiya manau. 29 Hapeko hilu kaituwe yiy pwokeyan, hilu pa, “Pakeh nakilokuh ara; aro sura youlu, paratesah, lang nepo pakeh nakihipwen.” Pwen iya nondriya seu kili hilu para kiro sura hilu.

30 Pwen iya, pe iyeroh ngilse keyau iyasura hilu. Pe iwiri ndrinanohun pe irawuloh, pe iramburingiy, pe iro hang hilu. 31 Pwen mara hilu isa

* **24:13:** Eng: seven miles; TP: 11 kilomita; Greek: sixty stadia

leu, pe hilu yirowe yiy. Pwen o, Yesu imun o mwaihei mwalinga hilu, pe hilu kannime yiy pwi yi. 32 Pwen hamou ipwai iya kili hamou, hilpa, “Ndrokonan! Imwonen talu ho rokai sai, ara iwong isa kili talu, pe irehe Nongan Hiyan isa kili talu, pe itimwi ndriya talu, ndre?”

33 Pwen hape pwi ko, hilu tine pe hilu mui hilya Yerusalem. Pe hilya nime hu Songui pe Hamou, pe hu mepo huro mbultere hu, huro harong, 34 pe hupwai iya kili hilu, hupa, “Ara ndrokonan! Yapan ara kinsatine paiwe, pe kinnarayah kinna kili Simon.” 35 Pwen hilu tiyani tesah kintayah kinna kili hilu iho sai, pe hiltiyaniy tehe hilu yirowe Yesu iro mwonen iramburingi ndrinanohun.

Yesu iyarayah iya kili ndramiran hu

36 Pe huro wong manau iya aliy, Yesu mbukenan isarayah pe iro tine mwalingahu, pe ipa, “Ndriya wayis kiro kili wawu.”

37 Pe mwoiwahu ihin pe hunoh, pe hupa ndre hunime mwomwoyou hamou. 38 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah pe nere wawu ihilim? Pe paratesah lohonga wawu ikairut? 39 Akanime nimo pe ndriko. Aripo yo kopu! Nima wawu kisahatek kisa kili yo, pe akanimei. Mwomwoyou, ara nombuwen pe ndruwin pwi, hapeko yo, ara manombuwe pe mandruwi, tehe wawu topo nimei aro.”

40 Pe ipa toro iya kili hu ihipwen, pwen ipwaingani niman pe ndrikan iya kili hu. 41 Hapeko yihu kanpwotisingi lohongahu pwi manau, paratesah, pwesai iwiri hu pe huro lohonge ndrit. Pwen Yesu isok hu, ipa, “Hape anandrinai ita, ndre pwi?” 42 Pe huhang yiy ni hamou mepo hu kantimwiy pwen. 43 Pe iwiri ni ara, pe iyniy iro mbulmara hu.

44 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kunpwai pwen kinsa kili wawu, ma uro ndron sura wawu: melit masih andre kirayah mannan kisa kili yo, tehe pwayan kinpwai pwen ita Nongan para Pwahanou ata Mose, pe hu Poropet, pe hu Waliy.”

45 Pwen imbusi lohongahu ileu, para hu kapahas kiya ndroiyi Nongan Haiyan ata Ngindrai. 46 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Pwayan kinpwai pwen pe hu kantatuluwiy toro: Kristus andre kikuni nopwaran, pwen andre kimat, pe kitine kiro mwonen lang toyoh. 47 Pe iya ngalan o, andre kapohowe nongnan kiya kili hu ndraye ndramat masih, para hu karapaiwani ndriyahu, pe Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu. Pe andre karandroiyin, ara kiro Yerusalem. 48 Pe wawu imwonen kannimei, pe andre wawu katiyaniy tehe hu melit aro kantayah. 49 Akahalingiy! Yo andre kupwandrisa Mwoiwan Haiyan, mepo Tomo kintandrangan pwen kinna aliy, kisa ndrita wawu; hapeko wawu koro ndron kol namandran iye, kipoo kiramburihi wawu kiya pwoke para paingan.”

Ngindrai iwiri Yesu iya kol paingan yang

50 Pwen Yesu iluwani hu huya pakeh Petaniy, pe ihiri niman iya paingan, pe itoholi hu. 51 Pe iro toholi hu ndron, pwen itali hu, pe Ngindrai iwiri yiy iya kol paingan yang. 52 Pwen hutukuruhu pe hutohun pe huhuri ngalan, pe humui huya Yerusalem iyasura pwesai namandran iya. 53 Pe lang sih tehe sih, ara ngara hu koro yumwa totohun namandran, pe huro hari ngala Ngindrai.

Aposel
Titiye para Mbulya Hu Aposel
English: Acts
Tok Pisin: Aposel
Nongan Imu

Puk iye, ***Titiye para Mbulya hu Aposel***, ara ipo sura nongan ita ***Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy***. Luk aro ko ara iratuluwi puk iye yi. Puk iye ara itiyaniy tehe Mwoiwan Haiyan iyingani sai iya kili hu Aposel, pe hupohowe nongan hiyan ta Yesu iya kol Yerusalem, pe iya nondriya kol malkol namandran iya Yutiya pe Samariya masih, pe iyandrek iya hu mbusungo kol pwan. (Anime Luk 1:8).

Puk Aposel ara itiyani titiye iya sios ata Yesu itine iro mwalinga hu Yutah, pe iyamulan iya namandran pe isalti kol pwan masih kene. Pe Luk ara pakipwainganiy i, tehe mbulya Kristus pe kultuwayi hu ndramat hiyeh huho ndruwan, ara iyinganiy tehe hu melit mepo Ngindrai kintandrangan koluw kinna, pe kinmbusiy kinna kili hu ndramat para Yisrayel, ara kintayah mannan.

Melit sih namandran mepo puk ***Aposel*** iwong iya aliy, ara mbulya Mwoiwan Haiyan, yiy ara Mwoiwa Ngindrai. Mamu, Mwoiwan Haiyan isa pwan kili hu ndramira Yesu iro mwonen lang para Pentekos. Pe iyamulan Mwoiwan Haiyan imwaniyani lohongahu pe iyki pwoke iya kili hu.

Pe puk iye itiyani titiye soyon pe niwen mepo hu Aposel hupohowei iro mwonen huro wong nongan hiyan ata Yesu iya kili hu ndramat. Pe itiyani titiye ta hu ndramat huho ndruwa nongan hiyan ara, pe sios ara ipwoke.

Titiye tahu aposel soyon ara iripo puk ***Aposel***, hapeko titiye soyon ara iwong iya tesah hilu aposel malmou Pita pe Pol hilu mbusiy. Pita, ara yiy hamou ta hu ndramira Yesu, mepo mamu iro tokai iyapolo Yesu. Hapeko Pol ara kinto ndruwa Yesu pwi. Yiy ara iro pwalngani hu ndramat para sios ta Yesu. Hapeko Yesu iyoh Pol para kirayah aposel hamou hiyan, namandran, pe mangalan para poya mbulyan.

Pe nongan hayah iripo nondriya puk iye, iro mwonen Luk pakitiyani hu melit irayah iya kili Pol, ara Luk ipwai ipa, “yowu”. Yihu ndramat soyon lohongahu waison, ara hupa ndre Luk ara ihorokai iyapolo Pol lang hayah, pe kapa kipa “yowu”, pwen inimnim tehe lang ara, Luk iro sura Pol.

Yesu iro mwalinga ndramiran hu pe irip iya kol paingan yang

1 Teyopilus, puk mepo kuntatuluwiy mamu kinna,* ara iwong iya melit masih mepo Yesu ngara kimbusiy, pe ngara kihinuwaniy. 2 Iro mbusiy tehen tora ipoo iya matne lang Ngindrai iwiri yiy iya kol paingan yang. Pe iya pwoke ta Mwoiwan Haiyan ipwandrandrahani hu aposel tan, mepo kintakinimahu, iya sehe mbulen handra-handra para hu kambusiy. 3 Iyamulan para Yesu iya nondriya ngandran pe imat, pwen itine paiwe pe iya pwaingani yiy iya kili hu aposel tan. Pe imbusi hu melit soyon para kipwaingani kaipisan tehe yiy ara kintine ndrokonan. Yiy iyarayah iya kili hu iho nondriya lang mahaangui, pe ipohowe titiye para kolo King Ngindrai iya kili hu. 4 Pwen hurawurani hu iho nondriya lang sih aro, pe ipwatisingiy iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna akatali Yerusalem na. Tomo

* **1:1:** Puk mepo kintatuluwiy mamu kinna, ara ***“Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy.”***

kintandranga wawu pwen tehe andre kiyki yukyuk handra kisata wawu,
tehe kunnese kinna. 5 Pe Yohanes, ara kinsumuluwani hu ndramat kinna
ndran, hapeko kiho nondriya lang masahayeh opu, wawu andre kawiri
paptais kiya Mwoiwan Haiyan."
6 Pwen yihu aposel masih ara husa rawure hu husa harong pe husok Yesu,
hupa, "Yapan, andre mahapo iye arawurani hu Yisrayel kasa wule paiwe,
pe tukoro pahandra king hamou tehe para mamu kinna, ndre?"†
7 Pe ipwai iya kili hu, ipa, "Kinlahiy para wawu kapahasaniy pwi yoh,
Tomo kopu ipahasani lengen pe nowen mepo kinsaniy. Yiy opu ara yapane
melit masih kene. 8 Hapeko wawu ara andre kawiri pwoke kiro mwonen
Mwoiwan Haiyan kisa ndrita wawu; pe andre wawu katiyani titiye to
mepo wawu kannimei pe kanhilingiy, kiya kili hu koro kol Yerusalem, pe
kiya nondriya kol malkol namandran iya Yutiya pe Samariya masih, pe
kiyandrek kiya hu mbusungo kol pwan."
9 Yiy iro wong mbulmarahu manau pe irip iro mwalingahu iya paingan
pe kokom hasai iramburihi yiy pe ikulani yiy.
10 Yesu ara kiniyau pwen, hapeko marahu ara iro tis ndron iya yang iro
mwonen iropo iya. Pe indrou pwi ko, ndramat malmou, koiwe hilu pallen,
hilsarayah hilro tine ngilsehu. 11 Pe hilpa toro: "Wawu ndramira Kaliliy,
paratapeh pe mara wawu ita ndrong iya paingan yang? Yesu ara kopu
mepo Ngindrai kinwiri yiy kinna kol paingan yang, ara andre kimui kiro
kol paingan yang tehen aliy opu kisa pwan."

Yihu aposel hurakinima Matiyas para kiwiri soiwi mbulya Yutas

12 Pwen hutali pahayi mepo hupohowei Ngondron para hu Holip, pe
humui huya Yerusalem. Pahayi ara, ara ita pakeh Yerusalem; ndrangan ara
tehe kilomita sih o.‡ 13 Pe huya rayah huya kol ara pe huya nondriya seu, pe
hungas huya seu sahin ita paingan mepo ngara hu koro aliy. Ngalahu ara
iye kene: Pita, Yohanes, Yamis, Andruw, Pilip, Tomas, Partolomeu, Mattiu,
Yamis NdraAlpeyus, Simon hamou ta hu Selot,§ pe Yutas noru Yamis. 14 Pe
hu masih ara ngara hu kawaiyani totohun iya lohongai handra ko, iyasura
hu pihin, pe Mariya tina Yesu iyapolo nali Yesu hu.
15 Iro mwonen lang ara, Pita itine iro mwalinga hu mepo hupwotisingi
lohongahu iya kili Yesu, ndromwoyahu masih iyawule ara sangat pe lungui.
16 Pe Pita ipwai, ipa, "Wawu nali, nongan haiyan ta Ngindrai, ara pwayan
kintayah mannan. Koluw kinna Mwoiwan Haiyan imbusi Tepit pe ipohowe
nongan handra. Nongan ara ipwaingani Yutas, ndramat mepo iluwani
hu hiyeh humbultuwe tahatini Yesu. 17 Yiy ara hamou torou ngara kiro
mwalinga rou, pe ngara kisusuye sura tou kiya mbulya Yapan."
18 Yutas iwiri singayai, mepo kenne kultuw mwomwan imbusiy ara, pe
irapaya pwan hambut iya aliy. Iyamulan iyos te payan iya pwan iro pwan
tan ara, pe ndriyan ipet, pe ndriyan irahis, pe ndrinan masih ara isa iho
malore pwan. 19 Pwen hu ndramat masih para Yerusalem ara huhulong

† **1:6:** Koluw kinna, yihu Yisrayel ara huro pahandra hu king tahu imwonen, tehe Tepit pe Solomon. Hapeko iro tandrohonga Yesu isa iro kol pwan, ara hu Yisrayel huro pahandra hu Sisar—hu king ta hu Rom. Pwen pe hu ndramat soyon hupa ndre Yesu andre kirasse hu Rom kayau kaya mawen kolohu, pe kiwiri hu Yisrayel kasa pahandra king hamou tehe tahu para mamu. Lohonge aro ara ndroiyi lohongai para soksok ta hu aposel. ‡ **1:12:** Eng & Greek: A sabbath day's journey § **1:13:** Eng: Simon the Zealot; *Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou

tesah kintayah kinna kili Yutas, pe hupohowe ngala pwan ara iya nongna kol tahu ipa Akeltama. Ndroiyi nongan Akeltama, ara ipa, “Pwene ndrai.”**
20 Pwen pe Pita ipwai, ipa, “Tehen tora ko, Tepit kintatuluwiy ita Puk
Waliy, ara ipa toro; ‘Pe kolon ara andre kiro mwaihei o, pe andre hamou
kinyen aliy pwi.’†† Pe andre hamou kiwiri soiwi mbulyan.’‡‡ 21 Tehen
tora ko, andre mahapo tukarakinima hamou torou, mwalinga hu ndramat
hiyeh ngara hu koro sura tou, pe ngara hu karakai nondriya hu lang masih
mepo Yapan Yesu iropo iya isa, hape iya hape, mwalinga rou. 22 Mwalinga
yihu mepo huro, iro matne Yohanes isumuluwani hu ndramat, ipoo isa
matne lang mepo Ngindrai iwiri Yesu iro kiltou pe kinna paingan, ara andre
tukarakinima hamou tahu ara ko, andre kirayah hamou towu aposel para
kitiyani titiye mepo kinnimei pe kinhilingiy ta Yesu isatine paiwe.”
23 Pita iwong ihipwen, pwen huyoh hilu ndramat malmou iya ngawan
para hamou tahilu kiwiri noku Yutas. Hamou ara ngalan Yosep mepo hupo-
howe ngalan Parsappas, pe ngalan handra yi ara Yustus. Pe hamou ara
ngalan Matiyas. 24 Pwen pe hutohun, hupa, “O Yapan, wou opu apahasani
ndriya hu ndramat masih kene. Wou apwaingani hiyeh ndrokonan ata
hilu malmou aripo, wou antakiniman, 25 para kiwiri soiwi mbulya Yutas
pe kisusuye sura yowu, kiya mbulen towu aposel. Paratesah, Yutas kintali
mbulyan pe kinna kol mepo para kiya aliy.” 26 Pwen pe hurakowe hilu, pe
kau ara ipwaingani Matiyas. Pwen pe yiy ara iwiri noku Yutas, pe irayah
hamou ta hu aposel. Pwen hundromwa yiy iyasura hu songui pe hamou.

2

Mwoiwan Haiyan isa pwan iro mwonen lang para Pentekos

1 Pwen lang namandran para Pentekos* irayah, pe yihu masih ara
humbultere hu huro wule seu hawum o. 2 Pe indrou pwi ko, ngasa melit
tehe nguluwa nohai namandran, ara iro kol paingan yang pe isa pwan,
pe isong isa pe isilihi nondriya seu masih mepo hurompwan aliy. 3 Pwen
hunime mwan iyat, mwensen tehe hu kalame ndramat, ara huyos husa pe
humasumbuwe huya ndrita paya hamou-hamou tahu masih. 4 Hu masih
kene, ara Mwoiwan Haiyan iya nondriyahu, pe hupep topwei. Pe Mwoiwan
Haiyan iyki nongan iya kili hu, pe huwong iya hu nongna kol handra-
handra.
5 Pe iro mwonen lang ara, yihu Yutah hayah, mepo ngara hu koro
pahandra nohowai ta Ngindrai, ara huyau hape-hape husa Yerusalem i.
Yihu ara hu ndramira hu kol namandran masih para kol pwan masih kene
pahandra yang. 6 Pe iro mwonen huhulingi ngasa nohai ara, yihu ndramat
soyon iya lohongahu indrap pe huhumbuh husa wule, paratesah, huhulingi
hu ndramira Yesu, ara huro wong iya nongna kol ata hamou-hamou tahu.
7 Pe mwoiwahu ihin pe huro lohonge soyon, hupa, “Akahalingiy! Hu masih
hutora wong, ara hu ndramira Kaliliy opu, ndre? 8 Pwen tehen tapeh
pe worou hamou-hamou turopo hilingi hutora wong iya ndringe nongna
kolorou imwonen? 9 Worou tuyau kol Partiya, Mitiya, pe Elam. Pe hayah
torou ara tuyau te kol namandran hape Mesopotamiya, Yutiya, pe hu kol
namandran iya Kapatosiya, Pontus, pe Esiya, 10 pe kol namandran hape

** **1:19:** Iya nongna kol torou Nali, ngara tukapa, “ndrohondrondroi.” †† **1:20:** Puk Waliy (Psalm) 69:25 ‡‡ **1:20:** Puk Waliy (Psalm) 109:8 * **2:1:** Pentekos ara lang namandran para pwesai para poya anandrinai iyau piyang. Pe ngara kisarayah lang mayimingui iyamulan para lang namandran Pasopa. Anime puk Mbulya Hu Pris (Leviticus) 23:15-22

Prikiya pe Pampiliya, pe kol namandran masih Yisip pe hu kol namandran
hape nondriya kol Lipiya mepo hutora pakeh kol ngawan Sairini. Pe worou
hayah, ara tuyau te kol Rom tusa turopo iye hapeko. 11 Worou Yutah,
iyasura hu Ndramira Lah mepo hutopo tohun husa sura tou, pe worou para
mbuson Krit pe kol namandran iya Arapiya, ara worou masih tuhulingi hu,
huropo pohowe kinima pwoke ta Ngindrai iya nongna kolorou imwonen."
12 Yihu masih mwoiwahu ihin, pe huro lohonge soyon iya. Pwen huro wong
mwalingahu, hupa, "Melit mahapo irayah, ara ndroiyin tesah ndrokonan?"
13 Hapeko yihu hayah tahu ara huro pwasimiri hu, hupa, "Huyin ndrunu
wain howen soyon iya pe iringi hu, ndre?"

Pita iwong iya kili hu ndramat

14 Pwen Pita itine iyasura hu songui pe hamou, pe iwong namandran
iya, iya kili hu ndramat, ipa, "Wawu Yutah pe wawu mepo wawu sa ropo
Yerusalem, ara akahalingi nokulani sehe melit nakupwai. 15 Wawu mbuna
akapa ndre yihu ndramat aripo ara huyin ndran pe hu topo mbui, pwi yoh.
Mahapoko mandroulang, pe paramwandrai ara hira mandrosih o. 16 Melit
mahapo irayah, ara tehe Poropet Yowel kiniwong pwen mamu kinna aliy:

17 Ngindrai ipwai, ipa, 'Lang itapo isa kamulan masih,
andre kutilingi Mwoiwo kiya kili hu ndramat masih.
Pe noru wawu hu kamai pe pihin, ara andre hu kapohowe nongno tehe hu
poropet,
pe hu wihou tawawu, ara andre hu kanime taltan,
pe hu parangoloha wawu, ara andre hu kanihiyani hu nihinih.
18 Pe andre kutilingi Mwoiwo kiya kili hu ndramiro para poya mbulyo,
kamai pe pihin,
pe andre hu kapohowe nongno tehe hu poropet.
19 Pe yo andre kumbusi hu kinima pwoke handra-handra karayah yang,
pe andre kumbusi hu kaipisa melit handra-handra yi karayah koro
mbulu pwan,
tehe ndrai pe mwan pe kosumwan mabuniyan andre kirayah.
20 Pe paramwandrai ara andre kipaiwaniy pe kilokuh,
pe walah ara andre kipaiwaniy pe kilam tehe ndrai.
Melit masih aro kene, ara andre kirayah kimu kihipwen, kamulan
lenge Yapan namandran iya pe nonowan iya, ara andre kisarayah.
21 Pe hu ndramat masih mepo hu andre kayoh
kiya ngala Yapan, ara Yapan andre kisopwat hu.'

22 Wawu ndramira Yisrayel, akahalingi nongan aro; Yesu, ndramira
Nasaret, ara Ngindrai ipwandrisa yiy isa pwan mwalinga wawu. Pe
Ngindrai imbusi hu ndraikiya pwoke, hu kinima pwoke, pe hu kaipisa
pwoke, ara iro ndruwa Yesu. Wawu mbukena wawu kanpahasaniy
pwen. 23 Ndramat ara, ara Ngindrai kiniyki yiy kinsa kili wawu tehe
kinlohonganiy pe kinpahasaniy pwen mamu kinna. Tunan wawu ko, pe
wawuiki yiy iya nima hu ndramat pwassin, pe hurayi yiy pe hurapaingi yiy
iya kei tondrih pe imat. 24 Hapeko Ngindrai ihingini yiy pe itine paiwe, pe
itali yiy isa mawen ngandran nopwaran para kimat. Paratesah, kimat ara
kinwenei para kikaituwe yiy pwi. 25 Tepit iwong hape iyatan mamu, ipa,
'Yo ngara kunime Yapan kiro pakeh kili yo lang masih.
Kinlahiy para hapesah kipanohowani yo pe kulelen ara pwi.
Paratesah, yiy ara iripo ndrahaso iyapwen te nimo mot.
26 Tehen tora ko, ndriyo ara ipwes, pe kalame ara irawuloh;
nombuwe ara iripo mwoimwoi pe iripo hinehes iya sehe melit itapo
isa.

27 Wou anlahi atali mwoiwo kiro ndrohonoku hu suw pe koyum kimayit to
ara pwi yoh.
Pe andre antali ndramat haiyan tam mepo antakiniman, para kipwala
ara pwi yi.
28 Wou anpwaingani saya taleh pwen kinsa kili yo.
Andre aiki pwesai kipep kisa kili yo; ndroiyin ara ko urupo mbul-
maram.'†
29 Wawu nali, nakuwong imwonen kisa kili wawu kiyata tumburou Tepit.
Yiy ara kinimat pe hu kantoni yiy, pe ndrohonokun mepo huroni yiy iya
aliy ara iripo mwalingarou, ipoo isa matne lang mahapo. 30 Hapeko Tepit
ara yiy poropet hamou, pe yiy ipahasaniy tehe Ngindrai kintandrangan
tehe ndrayen hamou kamulan andre kiwiri nokun tehe king. 31 Tepit ara
kinnimei pwen, koluw mamu kinna, sehe melit nakirayah kamulan; pe
iwong iya kimat pe titine ta Kristus—tehe yiy kinto ndrohonoku hu suw
pwi, pe nombuwen, ara kinpwala pwi. 32 Yowu ndramat masih aripo, yowu
kannimei pwen, pe yowu ropo tiyaniy isa kili wawu, tehe Ngindrai ara
kinhingini ndramat Yesu aro, pe kintine paiwe. 33 Pe Ngindrai kiniwiri yiy
kinna paingan pe imirampwan niman mot. Pe yiy iwiri Mwoiwan Haiyan
iro kili Taman mepo kintandrangan kinna aliy, pe itilingi sehe melit mepo
wawu topo hilingiy, pe topo nimei kene. 34 Pe Tepit ara kinna kol paingan
yang mapu, hapeko ipwai, ipa,
'Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa,
"Asampwan kapwen te nimo mot,
35 kipoo, kuiki hu hiyeh huhingasi wou,
ara hu kaya pahandra ndrikam." '‡
36 Tehen tora ko, wawu payumwa wum masih kene para Yisrayel,
akapahasaniy hiyan tehe Yesu mepo wawu rayi yiy imat iho kei tondrih,
ara Ngindrai kintakiniman pe kintayah Yapan pe Kristus kene."
37 Pwen yihu ndramat masih ara huhulingi Pita iwong pe nongnan ara
iwiri lohongahu imwonen, pe husok yiy iyapolo hu aposel, hupa, "Wawu
nali, yowu andre kambusiy tehen tapeh?"
38 Pe Pita isomwi hu, ipa, "Akarapaiwani ndriya wawu masih, pe akawiri
paptais, kiya ngala Yesu Kristus; para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan
tawawu kayau. Pe wawu andre kawiri Mwoiwan Haiyan tehe yukyuk.
39 Koluw Ngindrai kinpwatisingiy tehe andre kiyki Mwoiwan Haiyan
kisata wawu pe noru wawu hu, pe hu ndramat hutora mawen kili wawu,
pe kisata hu mepo Yapan Ngindrai andre kiyoh hu."
40 Pwen Pita iyki susura nongan para hu koro rapapahan, pe ipwan-
drandrahani hu, ipa, "Akoro papahan, matisan wawu kawiri nopwaran
mwalinga hu ndramira tandroindroi para mahapo." 41 Pe hu mepo
welehu iso iya nongna Pita, ara huwiri paptais. Pwen imwonen lang ara
ndromwoya hu ndramat ara ihon iya matipou (3,000), iyapolo hu para
mamu.

Kultuw para susuye iyawule tahu hiyeh, mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu

42 Pwen yihu ndramat masih ara, huiki lohongahu masih iya hinonou
mepo hu aposel huroikiy, pe iya kultuw para mbultere iyawule, pe iya
kultuw para namnam iyawule, pe iya totohun. 43 Pe hu ndramat masih ara
huteleh, pe hu aposel ara huro mbusi hu kinima pwoke handra-handra, pe

† **2:28:** Puk Waliy (Psalm) 16:8-11 ‡ **2:35:** Puk Waliy (Psalm) 110:1

hu kaipisa ndraikiya pwoke soyon iya. 44 Yihu ndramat mepo hupwotisingi
lohongahu iya kili Yesu, ara huro susuye iyawule, pe melit ta hu hamou-
hamou, ara iyarayah tehe menmenahu masih. 45 Pwen hupo pehei iya
pwenehu pe menmenahu masih, pe huwiri kenne melit ara, pe hurahihiriy
mwalinga hu mepo hundroisiy. 46 Lang masih ngara hu kayawule nondriya
kowa yumwa totohun namandran, pe hu ngara kanamnam kiro suwe hu
hamou-hamou kiyasura pwesai pe ndriya wayis. 47 Yihu ngara kahari ngala
Ngindrai kiya paingan, pe ndriya hu ndramat masih ara iwayis iyatahu.
Pe lang sih tehe sih, Yapan ngara kiposura ndromwoyahu, mepo Ngindrai
ngara kisopwat hu.

3

Pita isopwoyani ndramat hamou ndrikan imat

1 Lang sih piyahon, Pita hilu Yohanes hilu ro tokai nakaya yumwa totohun
namandran para kaya tohun. Pe paramwandrai ara iho maroyoh mepo
irahihini lenge totohun imwonen. 2 Pe hu ndramat hayah husap ndramat
hamou, ndrikan mwomwan masehe ndriya tinan, isa yumwa totohun
namandran. Pe lang masih ngara hu kasaiki yiy kiro pohokaram para
yumwa totohun namandran mepo hupohowei Pohokaram Mwayih iya. Pe
ngara kiro sosoying singayai kili hu ndramat mepo ngara hu kasong kaya
kowa yumwa totohun namandran. 3 Iro mwonen inime Pita hilu Yohanes
hilu ropo nakasong kaya nondriya kowa yumwa totohun namandran, isok
singayai kili hilu. 4 Pe Pita hilu Yohanes mara hilu ara indrong tan, pe Pita
ipwai, ipa, “Maram kisa kili youlu!” 5 Pe ndramat ara maran itis tahilu, ipa
ndre kipo hapesah kili hilu.

6 Hapeko Pita ipwai, ipa, “Siliwa pe kolt ara kinto kili yo pwi yoh, hapeko
sehe melit iripo kili yo, ara nakuikiy kisatam. Iya ngala Yesu Kristus para
Nasaret, atine pe arakai!” 7 Pwen Pita imbultuwe niman mot pe isoli yiy
itine, pe hape pwi ko, ndrikan pe kombura ndrikan ara ipwoke. 8 Pe yiy
ikohis isa iro tine. Iro mwonen ara, irikai pe isong iya nondriya yumwa
totohun namandran iyapolo hilu. Yiy iro tokai pe iro kohis, pe iro hiri ngala
Ngindrai iya polon. 9 Pe yihu ndramat masih hunime yiy iro tokai pe iro
hiri ngala Ngindrai, 10 ara huyirowei tehe ndramat ara, ngara kirompwan
pohomara Karam Mwayih para yumwa totohun namandran, pe ngara kiro
sosoying. Pe hunime yiy kinna hiyan, pe huteleh mwomwan, pe lohongahu
ara indrap iya sehe melit kintayah kili yiy.

Pita iwong iya kili hu ndramat

11 Pwen ndramat ara iro mbultuwe Pita hilu Yohanes. Pe yihu ndramat
masih mwoiwahu ihin, pe hungap husa kili hu huro ndrohonoku ngo-
hongoh haroh, ngara hu kapohowei ndrohonoku ngohongoh ta Solomon.
12 Pita inimei tehen tora pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu ndramira Yisrayel,
mwoiwa wawu ihin iya tesah? Pe paratapeh mara wawu itis tolu tehen
tora? Wawu pa ndre youlu ara haiyan, pe youlu mbusi ndramat iye irikai
iya pwoke tolu? Pwi yoh! 13 Ngindrai ta Apraham, Yisak, pe Yakop, pe
Ngindrai ta tumburou hu, ara ihari ngala ndramiran para poya mbulyan,
Yesu, iya paingan. Wawuiki ndramat ara para hu katingundrun. Pe iya
iro mbulmara Pailat, pe Pailat pakitali yiy kiyau, hapeko wawuiki ndruwa
wawu iyatan. 14 Yesu ara, yiy Haiyan pe Ndramat Imwonen masih, hapeko
wawuiki ndruwa wawu iyatan. Pe wawu sike Pailat para kitali ndramat
hamou para taya ndramat kisa ngawan kili wawu. 15 Pe wawu tingundru
ndramat mepo yiy ndroiyi taleh. Hapeko Ngindrai ihingini yiy itine paiwe

pe youlu nimei pe topo tiyani titiye tan. 16 Lohonga youlu ipwotisingi Yesu,
pe iya ngala Yesu opu, ndramat aro mepo wawu topo nime yiy pe wawu
pahasani yiy, ara kinpwoke. Yesu mbukenan ipwokeyani lohonga youlu
para kapwotisingi yiy, pe iya sai ariya ko ndramat aro irayah hiyan masih,
tehe ita mbulmara wawu mahapo.
17 Kiya, wawu nali, upahasani tehe wawu pe hu pohon tawawu, ara
wawu kowu pe wawu mbusi kultuw tora. 18 Hapeko iye ara sehe lohongai
Ngindrai kinpwai koluw kinna iyau poho hu poropet tan masih, tehe
Kristus andre kiya nondriya nopwaran namandran. Pe iya kultuw tawawu
ko mahapo lohonga Ngindrai kintayah mannan. 19 Pwen pe akarapaiwani
ndriya wawu pe akarapaiwani wawu kasa kili Ngindrai. Pwen pe Ngindrai
kirapiyani hu pakut mwomwan tawawu kayau, 20 pe pwoke howen kiyau
kili Yapan pe kisuluyani wawu lang ara. Pe yiy kinpwandrisa Kristus, mepo
kintakiniman, kinsa kili wawu; pe ndramat ara, yiy Yesu kopu. 21 Yiy andre
kiye ndron kol paingan yang, kipoo lang kisarayah mepo Ngindrai andre
kimbultani melit masih kamui karayah howen, tehe Ngindrai kinwong
pwen kinyau poho hu poropet haiyan para koluw. 22 Tehe Mose kinpwai,
kinpa, ‘Yapan Ngindrai andre kirakinima hamou ita mwalinga yowe wawu
hu imwonen, para kirayah poropet tehe yo. Pe wawu kahalingi nongan
masih nakipwai kisa kili wawu. 23 Kapa sehe ndramat kinhilingi poropet
ara pwi, Ngindrai andre kiramate yiy kimat, pe ngalan andre kiya pwi
masih kiro mwalinga hu Yisrayel.’
24 Hu poropet masih iro matnen kili Samuwel pe isa, yihu masih mepo hu
kanwong kinna, ara hu kanpohowei pwen kinna, iya sehe melit kintayah
nondriya hu lang mahapo. 25 Wawu ara ndraye hu poropet, pe wawu
tora nondriya tapaniu mepo Ngindrai kintapaniu kinnasura tumbu wawu
hu kinna. Tehe kinpwai kinna kili Apraham, kinpa, ‘Andre kutoholi hu
ndraisih masih kene para kol pwan, ara kiyau kili wou.’ 26 Ngindrai ihingini
ndramiran Yesu, pe ipwandrisa yiy isa kili wawu mamu para kitoholi
wawu. Pe nakitoholi wawu kiya sai tehe toro: andre kirapaiwani wawu
hamou-hamou kasa mawen hu kultuw pwassin tawawu.”

4

Pita hilu Yohanes hilro tine mbulmara hu Sanhetrin

1 Pita hilu Yohanes ara hiluro wong iya kili hu ndramat manau, pe hu pris,
pe ndramat mepo yiy namandran tahu makundrayin para yumwa totohun
namandran, pe iyasura hu Satyusiy ara husa kili hilu. 2 Yihu ara yihu ro
lohonge soyon, paratesah, hilu ara hilro hinuwani hu ndramat iya titiye ta
Yesu imat pe itine paiwe. Pe hinonou ara, ara ipwainganiy tehe hu ndramat
masih andre kamat pe katine paiwe. 3 Pwen pe yihu mbultuwe tahatini
hilu, pe huiki hilu iya nondriya kou, ipoo iya masan lang sih i, paratesah, kol
ara kinpiyah pwen. 4 Hapeko hu ndramat soyon mepo huhulingi nongna
hilu, ara hupwotisingi lohongahu. Pe ndromwoyahu ara ihon pe irayah
tehe mayipou (5,000).
5 Iya lang sih i, hu poho kol, pe hu yapane kol pe hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou, ara husa wule nondriya kol namandran
Yerusalem, 6 iyapolo Annas, pris ihohin ta hu pris masih kene, pe iyasura
Kaiyapas, Yohanes, Aleksanter, pe iyapolo hu ndramat hayah mepo hu
ndraye pris ihohin ta hu pris masih kene. 7 Pe huiki Pita hilu Yohanes ara
hilro tine mbulmara hu masih. Pe husike hilu, hupa, “Walu wiri sehe pwoke
ndrokonan, pe iya ngala hiyeh ndrokonan walu mbusiy tehen tora?”

8 Pwen Mwoiwan Haiyan ipep iro kili Pita pe ipwai iya kili hu, ipa,
“Wawu pohon pe yapane kolorou para Yisrayel, 9 kapa wawu yoh youlu
sa mahapo iya kultuw hiyan mepo youlu mbusiy iya kili ndramat mepo
ndrikan mwomwan, pe wawu nakasok youlu kiya tunan tesah pe irayah
hiyan paiwe, 10 pwen akahalingiy pe akapahasaniy: wawu topo aripo
pe ndraye hu Yisrayel masih, tehe iya ngala Yesu Kristus para Nasaret,
ndramat aripo mepo iripo tine mbulmara wawu kintayah hiyan. Wawu
tingundru Yesu imat iho kei tondrih hapeko Ngindrai ara kinhingini yiy
kintine paiwe. 11 Yesu ara ko, ara yiy ‘Pat mepo yihu ndramat para puliya
seu humwisnaniy, ara kintayah pat para sotuna seu.’
12 Kinwene ndramat hamou i kisopwat worou pwi, Yesu opu iwenei.
Paratesah, mwalinga worou ndramat masih, Ngindrai ara kiniyki ngala
ndramat hamou i, iripo kol pwan pahandra yang, mepo iwenei para
kisopwat worou ndramat, ara pwi yoh—ngala Yesu opu.”

13 Iro mwonen yihu ndramat namandran husa yirowei tehe Pita hilu
Yohanes ara hilu kanna nondriya hinonou pwi, pwen hupa ndre hilu
ara ndramat o mwaihei opu. Hapeko yihu nimei tehe hilu rahatini hilu
pwokeyan, pe mwoiwahu ihin. Pe huyirowei tehe hilu ara ngara koro
sura Yesu. 14 Pe yihu nime ndramat mepo kinna hiyan, ara iro tine polo
hilu yi. Pwen pe hu kanlahiy para kasomwi hilu, ara pwi. 15 Pwen yihu
pwandrandrahaniy iya kili hilu para kaya ngawan ndrohonoku mbultere
tahu Sanhetrin na. Pe huyen pe huro mburi nongan mwalingahu. 16 Pe
husok, hupa, “Kiya, worou andre kasahaye hilu? Hilu kanmbusi ndraikiya
pwoke handra namandran, pe yihu masih topo Yerusalem ara kanpa-
hasaniy topwei; pe worou andre kanlahiy para kakulaniy pwi. 17 Hapeko
matisan nongan ara kingau kiropo kiya kili hu ndramat masih. Pwen
pe tukapanohowani hilu para hilu mbuna katiyani ngala Yesu kiya kili
ndramat hamou paiwe.”

18 Pwen yihu yoh hilu hilmui hilsa paiwe, pe hupwandrandrahani hilu
para hilu mbuna kapohowe ngala Yesu, pe mbuna kahanuwani hu ndramat
kiya ngala Yesu paiwe yi. 19 Hapeko Pita hilu Yohanes ara hilu somwi
hu, hilpa, “Wawu mbukena wawu kalohonganiy sehe melit ndrokonan
imwonen iya mbulmara Ngindrai —Yowu kahalingi wawu, ndre yowu
kahalingi Ngindrai? Wawu mbukena wawu kapiraniy. 20 Sehe melit mepo
yowu kannimei, pe yowu kanhilingiy, ara yowu kanlahiy para kahatohai
nongan para aliy pwi yoh.”

21 Pwen yihu ndramat namandran para poho kol ara, ara huiki nongan
hayah pwokeyan pe tahakulan, para pakapanohowani hilu kiya aliy
ihipwen, pwen yihu pwandrisa hilu hilyau. Yihu ro lohonge ndrit iya sehe
sai para hu kasingori hilu, paratesah, yihu ndramat masih, ara huro hari
ngala Ngindrai iya paingan, iya tesah kintayah. 22 Paratesah, ndramat mepo
Pita hilu Yohanes hilu mbusi kinima pwoke iyatan pe iya hiyan, ara hayou
tan iro mahaangui pe ndromwan.

Totohun tahu mepo hupwotisingi lohongahu

23 Iyamulan para yihu tali hilu hilyau ihipwen, Pita hilu Yohanes ara hilu
mui hilyarayah hilya kili hu ndramira hilu imwonen. Pe hiltiyani nongan
masih mepo hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu yapane kol, ara hu
kanpwai kinna kili hilu iya aliy. 24 Pe iro mwonen huhulingi nongan aro,
pwen yihu masih ara huhuri mbulukoyu totohun tahu iyawule iya kili
Ngindrai, hupa, “O Yapan, Wou opu. Wou anmangsani kol pwan pe hu kol
yang, iyapolo ndras pe melit masih hu tora aliy. 25 Mwoiwam Haiyan iyki

nongan iya poho ndramat para poya mbulyam Tepit, ara yiy tumburou, pe ipa,
‘Paratapeh pe hu ndraye ndramat masih hundrangis?
Pe paratapeh pe hu ndramat hapat-hapat humburi nongan o mwaihei para kambusi kultuw mwomwan?
26 Hu king para kol pwan ara husa mbultani hu,
iyapolo hu yapane kol, para kapo pahun kiya kili Yapan pe kiya kili ndramiran, Kristus.’*
27 Ara ndrokonan tehe Herot iyapolo Pontiyus Pailat iyapolo hu Ndramira Lah,† pe iyapolo hu ndraye Yisrayel, ara hu masih hurawure hu topo kol namandran iye, pe humburi nongnahu para kamwisnani ndramiram haiyan para poya mbulyam, Yesu, mepo antakiniman. 28 Yihu kanmbusi melit masih kene ara, iyau ndruwa nongnam opu mepo anpwandrandrahaniy mamu kinna tehe andre kirayah. 29 Mahapo, Yapan, wou annimei sehe nongan hu pakapanohowani yowu kaliy. Pwen aiki pwoke para yowu, ndramiram para poya mbulyam, koro tine pwokeyan para kapohowe nongnam. 30 Aiki nimam kiya ndrita hu ndramat humwa para hu karayah hiyan, pe ambusi hu kaipisa pwoke pe ndraikiya pwoke handra-handra kiya ngala ndramiram haiyan para poya mbulyam, Yesu.”
31 Yihu tohun ihipwen opu, pe kol hape mepo hurakomwe hu huro aliy, ara inunuw. Pe Mwoiwan Haiyan isa pe isongorani hu masih pe hupep, pe irahatini hu para hu kapohowe nongna Ngindrai.

Hu mepo hupwotisingi lohongahu, ara hutainge menmenahu

32 Yihu mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu, ara ndriyahu pe lohongahu iro handra kopu. Ndramat hamou-hamou neren kinhopo kinna melit tan mbukenan pwi, hapeko melit tahu hamou-hamou ara irayah tehe menmenahu masih. 33 Yihu aposel hu ngara kapohowe titiye mepo hunimei, tehe Yapan Yesu ara imat pe kintine paiwe; pe nongnahu ara pwokeyan pe tahakulan iya. Pe pahas ta Yapan ara iro ndrita hu masih. 34 Pe mwalinga hu masih, ara hamou tahu kinho ndroisiy pwi; paratesah, yihu mepo mapwenehu ndre masuwehu, ara hupo pehei iya menmenahu ara, pe huwiri singayai iyau aliy isa, 35 pe husaikiy isa mbulmara hu aposel. Pwen hutainganiy iya kili hu ndramat mepo hundroisiy.
36 Yosep ara ndramira Lepi hamou; yiy ara para mbuson Saiprus. Pe hu aposel hupohowe ngalan handra yi, ara Parnapas. (Ndroiyi ngalan iya nongna kolohu, ara ipa, “Ndramat para kisotini ndramat.”) 37 Yiy ara ipo pehei iya pwenen hambut, pe isaiki singayai para aliy isa mbulmara hu aposel.

5

Ananiyas hilu Sappira

1 Porosih aro ndramat hamou ngalan Ananiyas iyapolo nambuyun Sappira, ara hilu yi hilyapo pehei iya pwene hilu hambut. 2 Pwen Ananiyas iwiri kenne pwene hilu pe ikulani hape para aliy, pe nambuyun Sappira ara ipahasaniy i. Pe ndromwan, ara isaikiy masih iya mbulmara hu aposel, pe iyunguraniy tehe kenne pwene hilu masih kene ara kiniykiy topwei.
3 Hapeko Pita ipwai, ipa, “Ananiyas, paratesah pe Sinai isa nondriyam pe apapwasike Mwoiwan Haiyan, pe akaituwe kenne pwan hape ita ndron kili wou? 4 Wou anpopehei kinna pwenem mapu, pwan ara, ara pwenem

* **4:26:** Puk Waliy (Psalm) 2:1-2 † **4:27:** Eng: Gentiles

imwonen, ndre? Pe anpopehei kinna aliy pwen, pe kennen masih kene ara menmenam, ndre? Paratesah ndrokonan pe alohongani kultuw ara iro ndriyam? Wou ara anpwasike ndramat pwi yoh; hapeko apapwasike Ngindrai."

5 Pwen Ananiyas ihilingi nongan aro ihipwen opu, iyos iya pwan o, meren. Pe hu ndramat masih mepo huhulingi tesah irayah, ara nohowai namandran iya, iwiri hu. 6 Pe yihu wihou hayah hutine husa, pe husumwa nombuwen pe huhuriy iya ngawan, pe huyaroniy.

7 Iya ndruwa paramwandrai maroyoh ihipwen, nambuyun isa nondriyan i. Hapeko yiy ara ikowu sehe melit mepo kintayah pwen. 8 Pwen Pita isike yiy, ipa, "Apwai kisa kili yo na, ara ndrokonan tehe kenne pwene walu Ananiyas ara ndromwoyan tehen iye ko?" Pe isomwi yiy ipa, "Ehe; kennen ara ariya ko."

9 Pwen Pita ipwai iya kili yiy, ipa, "Paratesah walu nambuyum almburi lohonga walu iyawule handra ko, para walu pakanohonou Mwoiwa Yapan? Animei! Yihu mepo huyaroni nambuyum, ara husa hutora pohomara karam mahapo, pe andre hu kahari wou aya ngawan tehen aliy yi."

10 Hape pwi ko, iyos iya pwan iro ngondro ndrika Pita, pwen o, meren. Pwen hu wihou ara, husa nondriyan pe hunimei tehe Sappira ara kinimat pwen. Pwen huhuri yiy pe huya roni yiy iya iye ngilse nambuyun. 11 Pwen nohowai namandran iya, ara iwiri hu ndramira sios masih, pe iyasura hu ndramat hiyeh huhulingi melit ara irayah.

Hu aposel husopwoyani hu ndramat soyon

12 Yihu aposel ara humbusi hu ndraikiya kaipisa pwoke, pe hu kinima pwoke handra-handra soyon iya iro mwalinga hu ndramat. Pe yihu ndramat mepo hupwotisingi lohongahu, ara ngara hu kasa mbultani hu kawule koro ndrohonoku ngohongoh ta Solomon. 13 Pe hu ndramat hayah i, ara ngara hu kasikiye hu aposel, hapeko ngara hu kanoh pe kahandrundru para kayasura hu. 14 Hapeko hu ndramat hayah i mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan, hu kamai pe hu pihin kene, ndromwoyahu ara iro hon iropo iya soyo-soyon iya. 15 Pe ariya ko pwi, huro sap hu ndramat humwa husa ngawan pe humwaniyani hu huro ndrita hu yokyok pe hu sou huye sai. Pe hupa ndre sumwoiwa Pita andre kihis kiya ndrita hu hayah tahu kiro mwonen kisayau, pe andre hu karayah hiyan. 16 Tehen tora ko, hu ndramat soyon iya para hu kol mepo hurakayani kol namandran Yerusalem, ara husap hu ndramat humwa, pe hu ndramat mepo hu payit huro ndritahu pe hupwalngani hu, ara husa yi. Pe hu masih ara huya hiyan topwei.

Hu tandroyani hu aposel

17 Pwen pe pris ihohin ta hu pris masih kene, iyapolo susuran hu, hu mepo para kili hu Satyusiy, ara humaimai pe hundrangis anahu. 18 Pwen huya pe humbultuwe hu aposel pe huwasi tahatini hu, pe huyaiki hu huya nondriya kou mepo hu ndramat para tandroindroi ngara hu koro aliy. 19 Hapeko iro mwonen ping ara, angelou hamou ata Yapan isa pe itipe hu papai para kou, pe iwiri hu aposel huya ngawan, pe ipwai iya kili hu ipa, 20 "Akaya pe akoro tine nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe akapohowe nongan para kultuw masih para taleh howen iye, ara kiya kili hu ndramat."

21 Pwen huro ndruwa nongna angelou. Pwen makohuping o, hu aposel ara husong huya kowa yumwa totohun namandran tehe angelou kinpwai kinna kili hu pwen, pe huro hinuwani hu ndramat.

Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene pe iyapolo susuran hu ara
husarayah, pe huyoh hu Sanhetrin—mbultere ta hu yapane Yisrayel masih
—ara husa harong. Pwen hupwanos iya kou para hu kawiri hu aposel
kasa. 22 Pwen hu makundrayin ara huyarayah huya kou, hapeko yihu
nimei tehe hu aposel, ara hu konto nondriyan pwi. Pwen humui huya,
pe hutiyani melit masih ara, iya kili hu namandran, 23 hupa, “Yowu ya
pe yowu nimei tehe papai masih para kou ara kanwariy tisingiy. Pe hu
ndramat para memere ara huro tine pohomara papai masih. Hapeko iro
mwonen yowu tipe hu papai ara, yowu kannime hamou kinto nondriyan
pwi.” 24 Pwen ndramat iya mu tahu makundrayin mepo ngara hu koro
memerani yumwa totohun namandran, iyasura hu namandran tahu pris
ara huhulingi nongan ara, pe huro lohonge soyon, hupa, “Aripo sehe melit
ndrokonan?”
25 Pwen ndramat hamou ara isarayah pe ipwai iya kili hu, ipa, “Aka-
halingiy! Hu ndramat mepo wawuiki hu huro nondriya kou, ara ma-
hapo hutora tine nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe hu
tora hinuwani hu ndramat.” 26 Pwen ndramat mepo namandran ta hu
makundrayin iyasura ndramiran hu, ara huya wiri hu aposel husa. Hapeko
yihu kanluwi tarahani hu pwi, paratesah, yihu nohowani hu ndramat,
matisan hu kasolpwa hu kaya pat.
27 Pwen yihu wiri hu aposel husa pe husaiki hu huro tine mbulmara hu
Sanhetrin, pe pris ihohin ta hu pris masih kene, ara ipiye paya nongan ipa,
28 “Yowu kanpwatisingiy pwokeyan kinsa kili wawu, tehe wawu mbuna
akahanuwani hu ndramat kiya ngala ndramat ara. Hapeko pwi! Hinonou
tawawu ara kinsilihi topwe nondriya kol Yerusalem masih, pe wawuiki
konan isa ndrita yowu tehe yowu tingundru ndramat ara, pe yowu andre
kawiri koran.”
29 Pwen Pita iyasura hu aposel husomwiy, hupa, “Yowu andre koho
ndruwa nongna Ngindrai hamou opu, pe nongna hu ndramat, ara pwi.
30 Ngindrai ata tumburou hu ara ihingini Yesu itine paiwe. Yiy mepo
wawuiki yiy para hu karapaingi yiy kiho kei tondrih para kimat. 31 Ndramat
ara, Ngindrai kinwiri yiy kinna paingan pe itampwan niman mot. Yiy
ara tehe Noru King, pe Ndramat Para Kisopwat hu ndramat. Pwen pe
ita rasaya worou Yisrayel para karapaiwani ndriyarou, pe andre kitali hu
pakut mwomwan torou. 32 Yowu nime hu melit masih ara pe yowu topo
tiyaniy, pe Mwoiwan Haiyan ata Ngindrai iripo tiyaniy tehen aliy yi—yiy
mepo Ngindrai ngara kiykiy kiyata hu hiyeh ngara hu kahalingi yiy.”
33 Pwen iro mwonen hu namandran ara huhulingi nongan aro, ndriyahu
isin tahu, pwen tehe hu pakatingundru hu aposel. 34 Hapeko hamou tahu
namandran ara, ngalan Kamaliyel, yiy itine mwalingahu. Pe yiy ara Parisiy
hamou, pe ndramat hamou para kihinuwani nongan para pwahanou, pe
ngara hu ndramat masih kahaiyani yiy. Pe itine iro mbulmarahu para
Sanhetrin, pe ipwatisingiy para hu kawiri hu aposel kaya koro ngawan
hape namu. 35 Pwen Kamaliyel, ara ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu ndramira
Yisrayel, kapa wawu pakambusi sehe melit kiya kili hu ndramat aro, ara
akatuluwaniy kiya hiyan namu. 36 Mamu hape kinna, Teutas ara isarayah
pe isikiye yiy, tehe yiy ara ndramat hamou mangalan, pe ndramiran
hu ara hurayah pakeh tehe mahaangat. Hapeko hu ndramat hayah
hutingundrun, pe hu masih mepo huhulingi yiy pe huyehelun ndruwan,
ara humasumbuwe topwei. Pe ngalan ara iya mwaihei o. 37 Pwen iyamulan
hape yi, Yutas ndramira Kaliliy ara isarayah iho mwonen nondriya lenge
yukuya ngala ndramat. Yiy ara isuhuri hu ndramat hayah pe iluwi hu
huho ndruwan. Hapeko hu hayah hutingundrun i, pe hu mepo huhulingi

yiy pe huyehelun ndruwan ara humasumbuwe topwei. 38 Tehen tora ko,
nakupwai kisa kili wawu ye, akatali hu koro! Kapa melit mepo hutora
lohonganiy pe hutora mbusiy ara iyau kili ndramat, ara andre kissau.
39 Hapeko kapa kiyau kili Ngindrai, wawu kanwenei para kapwalngani hu
pwi yoh. Matisan kamulan wawu kayirowei tehe wawu tora po pahun
iyapolo Ngindrai.”
40 Pe hupwes iya nongna Kamaliyel, pe huyoh hu aposel husa, pe
humwiriyani hu. Pe hurandrokomara hu tehe hu mbuna katiyani ngala
Yesu. Pwen pe hutali hu huyau.
41 Pwen hu aposel huya mawen mbulmara hu Sanhetrin iyapolo pwesai.
Paratesah, hupwes tehe Ngindrai inimei tehe yihu lahiy para hu kakuni
masirai kiya ngala Yesu. 42 Lang sih iyau sih, ngara hu koro nondriya
kowa yumwa totohun namandran, pe ngara hu kaya payumwa wum. Pe
yihu aposel ara konhotohai mbulen para hinonou pwi, iyapolo pohoweya
nongan hiyan tehe Yesu, yiy ara Kristus.

6

Hurakinima hu ndramat manandrtimou

1 Iro mwonen lang ara, ndromwoya hu yau ta Yesu, ara iro hon iropo
iya soyon iya. Pe yihu mepo ngara hu kawong kiya nongna kol Krik, ara
humaimai anahu mepo ngara hu kawong kiya nongna kol Aram.* Pe hupa,
“Wawu ara ngara akapomene hu pihinau tawawu kahiyan kiho nondriya
mbulen para lang sih-sih. Hapeko hu pihinau towu, ara koyu wawu ngara
kirut tahu.” 2 Pwen yihu Songui pe Lumou, ara huyoh hu masih para
ndrokoyirayi yowe Yesu husa harong, pe hupa, “Kinmwonen pwi para
yowu katali mbulen para pohoweya nongna Ngindrai kiro, pe koro waiyani
tainge anandrinai; ara pwi yoh. 3 Pwen pe wawu nali, wawu kapirani
hu ndramat manandrtimou hutora mwalinga wawu, yihu mepo wawu
pahasaniy tehe hupep iya Mwoiwan Haiyan, pe iyasura lohongai hiyan. Pe
yowu andre karakinimahu pe kaiki mbulen iye kiya nimahu para hu koro
ponokulaniy. 4 Hapeko andre yowu kaiki yowu lang masih kiya totohun,
pe kiyapolo mbulen para pohoweya nongan.”
5 Pe yihu masih ara hunamiliy, pe hupwes iya lohonga hu aposel. Pwen pe
hupirani Stipen, yiy ara ndramat hamou ipwotisingi lohongan pwokeyan,
pe ipep iya Mwoiwan Haiyan; pe iyapolo Pilip, Prokorus, Nikanor, Timon,
Parmenas pe Nikolas. Nikolas ara ndramira Antiyok hamou, pe yiy ara
hamou Yutah pwi, hapeko isa pe isusuye iyapolo hu iya totohun tahu pe
irayah tehe hamou Yutah imwonen. 6 Pwen huwiri hu manandrtimou ara,
huya mbulmara hu aposel, pe hu aposel ara huiki nimahu iya ndritahu pe
hutoholi hu.
7 Pwen nongna Ngindrai ara iro mandra. Pwen pe ndromwoya hu yau ta
Yesu ara iro hon iropo iya soyo-soyon iya, iro kol namandran Yerusalem.
Pe hu pris soyon, ara huro ndruwa lohongai ndrisiyon iya kili Yesu.

Humbultuwe tahatini Stipen

8 Stipen ara yiy ndramat hamou ipep iya pahas, pe pwoke ta Ngindrai
pwokeyan iya ara iro kili yiy. Pe ipwaingani hu kinima pwoke namandran
pe hu kaipisa ndraikiya pwoke iro mwalinga hu ndramat. 9 Hapeko hu

* **6:1:** Nongna kol Aram, ara nongna hu ndramat para kol namandran hape Yutiya pe Kaliliy. Pe ihisoule hape tehe nongna kol Hipuruw; Eng: Aramaic was the language of the districts of Judea and Galilee. It is similar to the Hebrew language. TP: Tok Aram em tok ples bilong ol manmeri bilong distrik Juda na Galili. Em i wankain liklik olsem tok Hibru.

ndramat hayah ara husa pe hurakokowai iyapolo Stipen. Yihu, ara huyau te yumwa totohun hawum hupohowei Yumwa Totohun Ta Hu Ndramat Mepo Hu Kaningoh Pwandrendres.† Yihu ara hu ndramira Yutah mepo huyau kol namandran malkol Sairini pe Aleksandriya iyapolo hu Yutah para kol namandran iya Silisiya pe Esiya. 10 Hapeko Mwoiwan Haiyan ara iyki lohongai hiyan iya, iya kili Stipen, pe hu kanwenei para hu kapepet pe karamwaitini nongnan ara pwi.

11 Pwen pe hurambumbuni hu ndramat hayah i, para hu kapwai, kapa, “Yowu ara ngara kahalingi Stipen kipwasisiman ana Mose pe Ngindrai!”

12 Pwen tunan nongan ara ko, pe isuhuri hu ndramat masih iyapolo hu yapane kol, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou. Pwen husa mbultuwe tahatini Stipen, pe huyaiki yiy iya mbulmara hu para Sanhetrin. 13 Pe huiki hu ndramat hayah para pwandrandraman husa yi, pe hupa, “Ndramat aro ara ngara kiwaiyani nongan para kimwisnani yumwa totohun haiyan namandran aro, kiyapolo nongan para pwahanou. 14 Yowu kanhilingi Stipen kinpwai tehe Yesu ndramira Nasaret ara, ara andre kipwalngani wum iye pe kisuluyani hu kowase Mose mepo kiniykiy pwen kinsa kili tou.”

15 Pwen yihu masih mepo hurompwan nondriya mbultere tahu para Sanhetrin, ara marahu indrong ta Stipen pe hunime mbulmaran ara mwensen pwen tehe mbulmara angelou hamou.

7

Stipen ipohowe nongan iya kili hu Sanhetrin

1 Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene isok Stipen, ipa, “Nongan mepo hutora pomate wou iya aliy, ara ndrokonan?”

2 Pwen Stipen ipwai, ipa, “Wawu nali pe wawu tomo, wawu kahalingi yo na! Tumburou Apraham, mapu kinna Haran, ara Ngindrai manganngananan iya, iyarayah iya kili yiy, tandrohongan iro ndron kol Mesopotamiya. 3 Pe Ngindrai ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Atali kolom pe yowem hu pe ayau aya kol mepo andre kupwainganiy kisa kili wou.’

4 Pwen itali kolo hu Kaltiya pe iya iyempwan Haran. Pe taman imat ihipwen, Ngindrai irakuhuyani yiy, pe isa kol mepo mahapo wawu topo kuw aliy. 5 Hapeko Ngindrai ara kinhang Apraham handra melit, ndre hape pwan ndrohongan tehe popowe hamou para kiya mbukenan yiy, ara pwi masih. Hapeko Ngindrai ara kintapaniu pwen kinna kili yiy, tehe yiy pe ndrayen hu nakasarayah kamulan, andre kawiri pwan ara kiya mbukenan hu. Iro tandrohongan ara, Apraham kinpo hamou norun mapu. 6 Pwen Ngindrai ipwai iya kili Apraham, ipa, ‘Andre ndrayem hu kaya korompwan kol hakol mawen mepo kolohu pwi. Pe andre hu kaya pwandrendres tahu, pe hu ndramat para kol ara andre hu karandroyani ndrayem hu kipoo hayou mahaangat. 7 Hapeko kiyamulan andre kurakultuwani hu ndramat para kol namandran masih ara kiya mwomwan masih. Pe kamulan para aliy, andre ndrayem hu kasa mawen kol namandran ara, pe andre hu katohun kisa kili yo kiro kol aripo.’ 8 Pe Ngindrai iyki sosondrih iyatan ara tehe kinima tapaniu. Pwen Apraham iyki Yisak, pe isondriti kapilon iya lang androlwoh, pe iyamulan Yisak iyki Yakop, pe Yakop ara irayah tama tumburou hu songui pe lumou, mepo hurayah hu yapane rou koluw.

† **6:9:** TP: Yihu ndramat mepo yihu kanningoh pwandrendres ara, ara koluw huropo mbulya hu ndramat hayah para mawen, ara yihu kanningoh pwandrendres.

9 Pe hu yapane rou ara humaimai ana Yosep, pwen pe hupo pehei
iyatan para kirayah ndramat para pwandrendres o mwaihei tahu Yisip.
Hapeko Ngindrai ara iro sura yiy, 10 pe isopwat yiy isa mawen nondriya hu
nopwaran tan masih. Pe iyki lohongai hiyan iya kili Yosep iro mbulmara
Paroh, king tahu Yisip, pe iluwi lohonga Paroah para kinamili yiy. Pwen pe
king iyki Yosep irayah ndramat hamou mangalan iho hin tahu Yisip masih
kene, pe iro nimnim iya melit masih nondriya kalsuwa king.

11 Pwen pe song, ara ingas kol malkol namandran masih Yisip pe Kenaan
kene, pe ngandran namandran iya, ara irayah kili hu. Pe tumburou hu
masih kene ara huseyeh anandrinahu ndrit. 12 Pwen pe Yakop ihilong tehe
mbuwa wit* ara iro Yisip; pwen pe ipwandrisa tumburou hu huya Yisip
lang sih imu. 13 Pwen pe humui porosih i, pe Yosep ipwaingani yiy iya
ngawan kili nalin hu. Pe Paroh i, ara isayirowe hu ndraisih ta Yosep ara
hu hiyeh. 14 Iyamulan para aliy, Yosep ipwanos taman Yakop iyapolo hu
ndraisih tan mwaniye, para hu kasa. Ndromwoya hu masih, ara andrtingui
pe yimou. 15 Pe Yakop ara iya pwan Yisip, pe imat iro aliy, pe norun hu
masih mepo tumburou hu, ara humat huro aliy i. 16 Pe Yakop hilu Yosep
ara huhuri nombuwe hilu pe humui huyaroniy iya ngat sou ita Sekem. Ngat
sou ara, ara ngat mepo Apraham kinsowaniy pwen, kili noru Hamor hu iro
kol Sekem iya singayai hayah.

17 Pwen lang, ara iropo isa pakeh para tapaniu, mepo Ngindrai kinmbusiy
kinna kili Apraham, ara nakirayah mannan. Pe ndromwoya ndramirarou
hu Yisrayel, mepo huro Yisip, ara hurohon huropo huya soyo-soyon iya.
18 Pe iyamulan, king hamou tahu Yisip isarayah i, pe yiy ara ikowu ta Yosep.
19 Pwen king, ara imburi lohongai sahin para kipakarawani ndramirarou
hu; pe irahatuwe tumburou hu, pe irakekeyani hu para hu kapiyani noruhu
malaman para hu kamat.

20 Iro tandrohonga lang ara, Mose isarayah, pe yiy ara mbunah hamou
hiyan iya, iya mbulmara Ngindrai. Pe huro pwokerani yiy iro suwe taman,
ipoo walah maroyoh. 21 Pwen tandrohonga huwiri yiy iya ngawan, noru
king pihin iwiri yiy pe ihingini yiy tehe norun imwonen. 22 Pwen Mose
ara iwiri hinonou pe lohongai hiyan masih para Yisip. Pe irayah ndramat
hamou pwokeyan, iya nongnan pe mbulyan.

23 Tandrohonga hayou ata Mose iho mahaangui, pwen ilohonge para
kiya saisai kiya kili yowen hu para Yisrayel. 24 Pe inime hamou tahu para
Yisip ara iro tandroyani hamou para Yisrayel. Pwen ihimbusani ndramira
Yisrayel ara, pe ipenani yiy, pe itingundru ndramira Yisip iya soiwin.
25 Pwen Mose ilohonganiy tehe ndramiran hu, ara andre kanime sayani
yiy tehe Ngindrai andre kisopwat hu Yisrayel kiyau niman. Hapeko yihu
kanyirowei pwi. 26 Pwen iya lang sih i, yiy isarayah pe inime hilu Yisrayel
malmou hiluro tamate hilu. Pwen ihinonou para kiramwanye hilu. Pwen
ipa, ‘Malmou, walu, ara walu nali walu aro, paratapeh pe walu tora tamate
walu?’

27 Hapeko yiy mepo iro tahatai ara itinihi Mose iya mawen pe ipwai iya
kili yiy, ipa, ‘Hiyeh ndrokonan ipwai pe wou aparayah namandran hamou
towu pe ndramat para tamwaniye? 28 Wou apatingundru, iyawule tehe
anitingundru ndramira Yisip pihe ara, ndre?’ 29 Iro mwonen Mose ihilingi
nongan aro ko, iwop iya kolo hu Mitiya, pe imin aliy namu. Iyamulan
iyesou, pe iyki norun malmou kamai.

* **7:12:** Eng: grain; corn

30 Iyamulan para hayou mahaangui isayau ihipwen, pwen angelou
hamou ara iyarayah iya kili Mose, iya kol ndrohoyin pakeh Pahayi Sainai.
Pe angelou ara isarayah iho nondriya mwan iro yat pweye kei hakou
mendreheh. 31 Pwen iro mwonen Mose inimei, ilohonge ndrit iya sehe
melit mepo iro nimei. Pwen pakiya pakeh para kituluwaniy kiya hiyan.
Hapeko ihilingi mbulukoyu Yapan iwong, ipa toro: 32 'Yo urupo Ngindrai
ata tumbum hu, Ngindrai ata Apraham, Yisak, pe Yakop.' Pwen pe Mose
ara ilelen pe ihindrundru para kinimei.
33 Pwen Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, 'Atali hatna pwelekam kiya
mawen, paratesah, hape mepo ata tine aliy, ara pwan haiyan. 34 Yo
ara kuntuluwaniy pe kunnimei pwen, sehe nopwaran mepo hu ndramiro
hutora kuniy nondriya kol Yisip. Yo ara kunhilingi ndringehu, pwen pe usa
pwan para kusopwat hu. Pwen pe asa; andre kupwandrisa wou amui aya
Yisip.'
35 Mose aro ko, ara yiy ndramat mepo mamu hu kandrihisani nongnan,
hupa toro: 'Hiyeh ndrokonan ipwai pe wou aparayah namandran hamou,
pe ndramat para tamwaniye?' Ngindrai mbukenan ipwandrisa yiy iya,
para kirayah ndramat namandran pe ndramira konuh. Pe lohongai aro
iyau kili angelou mepo iyarayah iya kili yiy iro pweye kei mendreheh. 36 Pe
Mose iluwani hu hutali Yisip. Pe imbusi hu kinima pwoke, pe hu kaipisa
ndraikiya pwoke hayah iro Yisip, pe iro Ndras Laman, pe iro kol ndrohoyin,
ipoo hayou mahaangui.
37 Mose aro, ara yiy ipwai iya kili hu Yisrayel ipa, 'Ngindrai andre
kipwandrisa poropet hamou tehe yo, kisarayah mwalinga ndraye wawu
imwonen.' 38 Yiy ara ndramat mepo iro nondriya mbultere sih iro kol
ndrohoyin, iyapolo angelou iro wong iyasura yiy iro Pahayi Sainai. Pe iro
polo tumburou hu yi. Pe iwiri hu nongan para taleh para kiykiy kisa kiltou.
39 Hapeko tumburou hu, ara humwisnaniy para hu kahalingi yiy. Pe
hurapiyani yiy, pe ndriyahu ara hurapaiwaniy, pakamui kaya Yisip.
40 Pwen hupwai iya kili Aaron, hupa, 'Amangsani hu ngindrai hayah
para hu keye mu torou. Ndramat Mose ara, mepo iluwani worou tusa
mawen Yisip, tanarou pwi sehe melit ndrokonan kinsahaye yiy!' 41 Pwen
humangsani kerewek hamou aro, mwensen tehe noru mbulmwakau. Pe
husaiki yukyuk hayah isa kili yiy, pe hupo kowas para hu kapwesani
kerewek tahu ara, mepo humangsaniy iya nimahu imwonen. 42 Hapeko
Ngindrai iyki ndruwan iya kili hu, para hu katohun kiya melit huhora yang
tehe paramwandrai, walah, pe hu piriy. Aro, ara kintayah mannan tehe
pwayan kinpwai ita puk tahu poropet.
'Wawu Yisrayel masih, wawu wiri hu yukyuk pe hu hanghang nondriya
hayou mahaangui iro kol ndrohoyin, ara wawu pa ndre wawuikiy
isa kili yo, ndre? Pwi yoh.
43 Yopai mepo wawu kuniy, ara ato pwi; yopai ara, ara ata ngindrai
pwasoyou ngalan Molek, pe ata piriy sih ngalan Repan mepo wawu
kanmangsaniy para katohun kaliy.
Ndroiyin ariya ko, pwen andre kurasse wawu kayau kaya kol hape mawen
ndruwa Papilon, pe akayamin aliy na.'
44 Tumburou hu ara huro kol ndrohoyin, pe yopai para Ngindrai
kipwaingani nongnan ndrokonan kiya kili hu, ara iro surahu. Mose
imangsani yopai ara, ara imwonen tehe Ngindrai kinpwai kinna kili yiy, pe
humangsaniy, ara ihisoule ko tehe sumwoiwa yopai mepo Mose kinnimei.
45 Pwen tumburou hu, ara huwiri yopai ara iro kili tamahu, pe huhuriy
isapolo hu, tandrohonga huya sura Yosuwa. Pe hupo pwan kili hu ndramat
hapat-hapat, mepo Ngindrai imbultahahu huyau huya mawen mbulmara

tumburou hu. Pe yopai ara iro ndron sura hu, ipoo irahihini lenge King Tepit, ndramat mepo Ngindrai inamili yiy, ara isarayah. 46 Pe Tepit isok Ngindrai para kipa hiyan katan para kipuli wum hawum, para kirayah yumwa Ngindrai ta Yakop, para kiyen aliy. 47 Hapeko Solomon isa pe ipuli wum ta Ngindrai ara.

48 Hapeko Ngindrai Iyera Paingan Masih, ara ngara kinye nondriya hu wum mepo hu ndramat ngara hu kapuliy kiya nimahu, ara pwi. Tehe poropet kinpwai,

49 'Yapan ipa, "Kol paingan yang, ara ndrohonoku pwanpwan ta king pe ato kopu,
pe kol pwan, ara ndrohonoku ndriko.
Wawu andre kapuli wum tehen tapeh, para kusa pe kuyen aliy?
Pe ndrohonoku para kusa pe kuro ngoh aliy, ara aleheh?
50 Melit masih kene ara, ara umbusi hu topwei iya nimo, ndre?" '

51 Lohonga wawu pe ndriya wawu kinndrap, tehe hu ndramat hukowu ta Yapan, pe ndrainga wawu ara wassan! Wawu ngara kasingori Mwoiwan Haiyan lang masih kene, tehe tumbu wawu hu ngara kambusiy koluw kinna. 52 Sehe poropet koluw iro, pe tumbu wawu hu konho tandroyani yiy pwi? Ara pwi masih. Yihu tingundru hu mepo hu kanpohowei mamu tehe Ndramat Imwonen Masih nakisarayah. Mahapo ndramat ara kinsa pe wawu kantatuni yiy kinna nima hu ndram, pe wawu kanitingundrun kinimat. 53 Ndrokonan tehe wawu kanwiri nongan para pwahanou pwen iyau nimahu angelou, hapeko wawu, ara konto ndruwan pwi yoh!"

Yihu solpwa Stipen iya pat

54 Yihu Sanhetrin tahu Yutah, ara huhulingi nongna Stipen pe hundrangis pe huyan ndrisingi koltahu iyatan. 55 Hapeko Stipen ara ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe maran itandras iya kol paingan yang pe inime nonowa ngana Ngindrai, pe inime Yesu ara iro tine iyapwen te nima Ngindrai mot. 56 Pwen pe ipwai, ipa, "Akanimei! Yo unime kol paingan yang ite, pe Noru Ndramat, ara ita tine iyapwen te nima Ngindrai mot!"

57 Pwen pe huhulingiy, pe husiyi ndrainga hu. Pe huro palngai anan namandran iya, pe hu masih ara huhulun porosih ko huya kili yiy. 58 Pe huluwi tarahani yiy iya ngawan para kol namandran, pe huwiri hu pat para kasolpwa yiy kiya aliy para katingundrun kimat. Pe yihu ndramat mepo huro nimei, ara huyaiki koiwe hu iya pakeh ngondro ndrika wihou hamou ngalan Sol.

59 Pe mahuro solpwa yiy iya pat manau, irakamam, pe ipa, "Yapan Yesu, awiri mwoiwo!" 60 Pwen iyos te ngundrun iya pwan, pe iwayeh namandran iya, ipa, "Yapan! Mbuna apo soiwi mwomwan tahu!" Stipen ipa tehen toro ko, pwen imat.†

8

1 Pe Sol, ara ipa hiyan para hu katingundru Stipen.

Sol irandroyani sios pe humasumbuwe

Iro mwonen lang ara ko, yihu tandroyani hu para sios iro Yerusalem, pe huiki ngandran namandran iya, iya kili hu. Pwen pe yihu masih, ara humasumbuwe huya nondriya kol malkol namandran iya, Yutiya pe Samariya. Hapeko yihu aposel opu, ara hu konto ndron Yerusalem. 2 Pe hu ndramat hayah kultuwayihu imwonen iya mbulmara Ngindrai, ara huya

† **7:60:** Eng & Greek: he fell asleep. Hapeko ndrokonan para aliy, ara ipwainganiy tehe kinimat.

wiri nombuwe Stipen, pe huroniy, pe huro rang malihu iyatan. 3 Hapeko
Sol ara iro pwalngani sios, pe iro ngas seu hawum iya hawum, pe iro luwi
tarahani hu kamai pe pihin kene, pe iyaiki hu huya nondriya kou.

Pilip iro kol namandran hape Samariya

4 Yihu yau ata Yapan mepo humasumbuwe, ara huya huro pohowe
nongna Yapan iya hu kol masih mepo huya huyen aliy. 5 Pwen Pilip iya
kol hakol namandran ita nondriya kol namandran hape Samariya pe iya
tiyani pohoweya Kristus iya kili hu. 6 Yihu ndramat soyon iya huhulingi
Pilip, pe hunime hu kaipisa ndraikiya pwoke mepo iro mbusiy, pwen pe
huhulingi nokulani sehe melit iro pwai. 7 Pe hu ndramat soyon mepo hu
payit huro ndrita hu, ara hu payit huwayeh namandran iya, pe hutali hu
ndramat ara, pe husa mawen. Pe yihu ndramat soyon i, mepo yihu konoho
rokai pwi, ndre ndrikahu kowen, ara hungoh pe hurayah hiyan. 8 Pwen pe
pwesai namandran iya, ara iwiri hu ndramat para kol namandran ara.

Simon mepo mapairan

9 Pwen ndramat hamou ngalan Simon, iro kol namandran ara, ara
taporosihsih ngara kiro rakultuw kiya pairan handra-handra. Pe hu
ndramat masih para Samariya, ara huteleh mwomwan iya hu sehe melit
mepo ngara kiro mbusiy. Pe yiy isikiye yiy tehe yiy ndramat hamou
namandran. 10 Yihu ndramat mangalahu pe hu ndramat o mwaihei, ngara
hu masih kene ngara hu kahalingi yiy, pe hupa, “Pwoke ta Ngindrai mepo
ngara hu kapohowei Pwoke Namandran, ara ita kili ndramat ara.” 11 Yihu
ara huho ndruwan, paratesah, ndrangan niwen iya, ngara kiro mbusi
lohongahu kandrap kiya pairan handra-handra. 12 Hapeko Pilip iro pohowe
nongan hiyan para kultuwayi kolo King Ngindrai pe iyasura ngala Yesu
Kristus, pe hu ndramat mepo hupwotisingi lohongahu iya aliy, ara huwiri
paptais, hu kamai pe hu pihin kene. 13 Pe Simon ara ipwotisingi lohongan
i, pe iwiri paptais. Pe ippai iro polo Pilip iya hape aleheh mepo Pilip iropo
iya aliy. Pe inimei pe ilohonge ndrit iya hu kaipisa pwoke pe hu ndraikiya
pwoke namandran iro tayah.

14 Yihu aposel mepo huro Yerusalem ara, huhulong tehe yihu para
Samariya ara hu kanwiri nongna Ngindrai pwen. Pwen hupwandrisa Pita
hilu Yohanes hilya kili hu. 15 Iro mwonen hilu yarayah hilya Samariya, hilu
tohun para hu kawiri Mwoiwan Haiyan, 16 paratesah, yihu kanwiri paptais
iya ngala Yapan Yesu, hapeko Mwoiwan Haiyan, ara kinna ndrita hamou
tahu mapu. 17 Pwen pe Pita hilu Yohanes ara hiluiki nima hilu iya ndritahu,
pe yihu wiri Mwoiwan Haiyan.

18 Pe iro mwonen Simon inime hu aposel huiki nimahu iya ndrita hu
ndramat, pe Ngindrai iyki Mwoiwan iya kili hu, pwen pe pakiyki singayai
kiyata hilu aposel, 19 pe ipa, “Alkaiki pwoke ara kisa kili yo yi, pwen kapa
kuiki nimo kiya ndrita hu hiyeh, andre hu kawiri Mwoiwan Haiyan i.”

20 Hapeko Pita isomwi yiy, ipa, “Wou pe singayai tam, ara andre walu
kaya mwomwan kene. Paratesah, yukyuk ta Ngindrai, ara apa ndre alahiy
para asowaniy kiya singayai! 21 Mbulen mepo youlu topo mbusiy, ara
hape tam pwi, pe hape ngalam kinto aliy pwi yi. Paratesah, ndriyam ara
kinto mwonen mbulmara Ngindrai pwi. 22 Arapaiwani lohongam pe asa
mawen kultuw pwassin ara. Pe atohun kiya kili Yapan, matisan andre kitali
lohongai hira ndriyam ara kiyau. 23 Pe yo ara unimei tehe ndriyam ara
pwalan masih, pe kultuw mwomwan, ara irahakowam.”

24 Pwen Simon isomwiy, ipa, “Alkatohun kiya kili Yapan para koyun
kisikirani yo, pe sehe melit walu pwai ara, ara mbuna kirayah mannan kisa
kili yo.”
25 Iyamulan para hilu aposel hilu tiyani sehe melit kintayah kili hilu, pe
hilu pohowe nongna Yapan, pwen Pita hilu Yohanes ara hilu mui hilya
Yerusalem paiwe. Pe iro mwonen hilro tokai hilya, ara hilro pohowe
nongan hiyan iya nondriya hu kol mendreheh soyon tahu Samariya.

Pilip pe ndramira Yitiyopiya

26 Pwen pe angelou hamou ata Yapan ipwai iya kili Pilip, ipa, “Atine, pe
atali Yerusalem pe atuh ayayau te sai iyapwen te tolau—sai hasai para kol
ndrohoyin iyapwen te kol Kasa.” 27 Pwen iro tokai iropo iya pe ipohonani
ndramat hamou para kol namandran masih Yitiyopiya iho ndrokolo sai.
Yiy ara namandran pe pohon hamou para pakeh kili Kantake, Kwin tahu
Yitiyopiya. Yiy ara ndramat mepo hu kantasangin,* pe ndramat mepo imu
pe iro nimnim iya singayai pe melit masih ta kwin. Ndramat ara kinna
paingan Yerusalem para kiya tohun, 28 pwen ihis iya karis tan, pe pakimui
kiya kolon. Iro ngap iropo iya pe iro pohowe nongan sahin ita puk poropet
Yisayah kintatuluwiy. 29 Pwen Mwoiwa Ngindrai ipwai iya kili Pilip, ipa,
“Aya pakeh kili karis† yoro, pe ohorokai ngilsen.”
30 Pwen pe Pilip ingap iya pakeh, pe ihilingi ndramat ara iro pohowe
nongan sahin ita puk ta Poropet Yisayah. Pe isok yiy, ipa, “Wou ayirowe
nongan mepo ata pohowei, ndre pwi?”
31 Ndramat ara isomwi yiy, ipa, “Yo andre kuyirowei tapeh ndrokonan,
kipoo hamou kipwainganiy kisa kili yo.” Pwen isok Pilip para kihis karis,
pe kimpwan sura yiy.
32 Ndramat ara iro pohowe nongan sahin ta Ngindrai, ipa toro:
“Huluwani yiy tehe sipsip hamou iya para hu katingundrun.
Pe mwensen tehe noru sipsip mepo huro sani yomun, ngara kimun o
kiro,
pwen yiy ara tehen aliy yi, kinpa hapesah pwi.
33 Hapeko yihu pwasimiri yiy iya mwomwan masih, pe yihu ndramat para
tamwaniye, ara yihu kantamwaniye hiyan pwi.
Hiyeh ndrokonan ara ilahiy para kipohowe ndrayen hu?
Paratesah, hurasses yiy pe hutingundrun, pe mwoiwan ara kinhipwen
kol pwan.”‡
34 Pwen ndramira Yitiyopiya isike Pilip, ipa, “Kiya apwai kisato na,
poropet ara ita tiyani tiyeya hiyeh ndrokonan —tiyeyan ndre tiyeya
hamou?” 35 Pwen Pilip itiyani ndroiyi nongan ata poropet Yisayah, pe tehen
tora ko ipohowe nongan hiyan ata Yesu iya kili yiy i.
36 Pe hiluro ngap sai manau hilropo hilya, pe hilu yarayah hilya ndran
handrang. Pe ndramat ara ipwai, ipa, “Animei, ndran ita. Hiyan para
kuwiri paptais ndre pwi? Pe tesah ndrokonan andre kisingori yo yeh?”
37 Pwen Pilip ipwai iya kili yiy, ipa, “Kapa apwotisingi lohongam pe
aiki ndriyam masih, pwen alahiy para awiri paptais.” Pwen ndramat
ara isomwi yiy, ipa, “Yo upwotisingi lohongo tehe Yesu Kristus, ara yiy
noru Ngindrai.”§ 38 Pwen ipwandrandrahaniy para hu kakaituwe karis
kikuw. Pwen hilu malmou kene hilu tuh hilya ndran, pe Pilip isumuluwani

* **8:27:** Eng: eunuch; TP: Ol bin rausim bol bilong en. † **8:29:** Eng: chariot; TP: karis ‡ **8:33:** Anime Yisayah (Isaiah) 53:7-8 § **8:37:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa ndre v. 37 kinto puk iye pwi.

ndramat ara. 39 Iro mwonen hilsa mawen ndran, indrou pwi ko, Mwoiwa
Yapan iwiri Pilip iyau iya mawen, pe ndramat ara kinlahiy para kinime yiy
paiwe pwi. Pe ndramat ara iyau iya, iyapolo pwesai. 40 Pe Pilip isayirowei
tehe kinnarayah kinna kol Asotus. Pe iro tokai hu kol namandran hakol
iya hakol, pe iro pohowe nongan hiyan, ipoo iyarayah iya kol namandran
Sisariya.

9

Sol irapaiwani ndriyan

1 Pe nondriya hu lang ara, Sol ara iro panguluwaniy para kinohowani hu
yau ta Yapan, tehe pakitingundru hu. Pwen pe iya nime pris ihohin ta hu
pris masih kene, 2 pe isok yiy para kiratuluwi nongan sahin para kiwiriy,
pe kiya kili hu namandran para hu yumwa totohun hutora Tamaskus. Pe
isike pris ihohin para kipa hiyan, kapa kipohonani hu ndramat, kamai
ndre pihin, hu mepo ngara hu kayau Saya Yesu, ara andre kiwasi tiriyi hu
pe kiyaiki hu kaya Yerusalem. 3 Iro mwonen Sol iro tokai nakiya pakeh
kol namandran Tamaskus, indrou pwi ko, pe ngana kol paingan yang ara
iyau yang isa pe ilengani yiy, pe irahakowan. 4 Pwen iyos iya pwan, pe
ihilingi mbulukoyu hamou iwong iya kili yiy, ipa, “Sol, Sol, paratapeh pe
ata tandroyani yo?”

5 Pe Sol ipa, “Yapan, wou hiyeh?”

Pe isomwiy, ipa, “Yo ara Yesu mepo ata tandroyani yo. 6 Kiya, atine
pe aya nondriya kol namandran ara, pe andre hamou kitiyani tesah para
nambusiy.”

7 Pe yihu mepo huro tokai huyapolo Sol, ara huro tine pe humun o huro;
yihu hilingi ngasa mbulukoyu hamou, hapeko yihu kannime hamou pwi
yoh. 8 Pwen pe Sol ara itine iro pwan isa paingan, pe pakitipe maran kileu,
hapeko kinwenei para kinime hamou pwi. Pwen humbultuwe niman pe
huluwi yiy iya nondriya kol namandran Tamaskus. 9 Pe nondriya lang
maroyoh mwaniye ara kinwenei para kinimnim pwi, pe kinnamnam pe
kinyin ndran hape pwi masih.

10 Pe ndramat hamou iro Tamaskus ngalan, ara Ananiyas, pe yiy ara yau
hamou ta Yapan. Yapan iyoh yiy iho nondriya taltan, ipa, “Ananiyas!”

Pe isomwiy, ipa, “Yapan, yo urupo.”

11 Pwen Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, “Atine aya seu ta Yutas ita ngilse sai
mepo hupohowei Sai Imwonen. Pe ayasok ndramira Tarsus hamou, ngalan
Sol, ara ita aliy. Yiy ara ita tohun mahapo. 12 Pe iro nondriya taltan, ara
inime ndramat hamou ngalan Ananiyas, isarayah pe iyki niman iya ndritan
para kinimnim paiwe.”

13 Hapeko Ananiyas isomwiy, ipa, “Yapan, kunhilingi hu ndramat soyon
iya, ara hunese ndraingo iyata ndramat ara, pe iya hu ngandran nop-
waran soyon mepo iro rakultuwaniy iya kili hu ndramiram haiyan hutora
Yerusalem. 14 Mahapo kinsa pe iripo kol aripo, pe hu pris huhohin ta hu
pris masih, ara hu kanpa hiyan kinnatan para kiwasi tiriyi hu mepo ngara
hu kayoh ngalam.”

15 Hapeko Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, “Aya! Ndramat ara kuntakiniman
pwen, para kirayah ndramat para poya mbulyo, para kiwiri ngolo kiya kili
hu Ndramira Lah, pe hu king tahu, kiyapolo hu noru Yisrayel i. 16 Yo andre
kupwainganiy kiya kili yiy, kiya hu ngandran masahayeh mepo andre
kikuniy kiya ngolo.”

17 Pwen Ananiyas iya seu ara pe isong iya nondriyan. Pe iyki niman iya
ndrita Sol pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Sol, Nali, Yapan Yesu mepo kinsarayah
kinsa kili wou oho sai, iro mwonen aropo asa iye, ara ipwandrisa yo usa,
para wou andre animnim paiwe, pe andre apep kiya Mwoiwan Haiyan.”
18 Hape pwi ko, melit handra tehe pwisi ni, ara iho mara Sol pe iyos isa
pwan, pe ilahiy para kinimnim paiwe. Pwen Sol itine pe iwiri paptais. 19 Pe
inamnam ihipwen, pwen pwoke tan imui isa kili yiy paiwe.

Sol iro kol Tamaskus pe Yerusalem

Pe Sol iro sura hu yau ta Yapan huro Tamaskus lang hayah i. 20 Hape
pwi ko, yiy iya nondriya hu yumwa totohun, pe iro pohowei tehe Yesu ara
Noru Ngindrai. 21 Yihu ndramat masih mepo huro hilingi yiy, ara huteleh
mwomwan pe husok, hupa, “Ariyo ndramat mepo ngara kipwalngani hu
hiyeh ngara hu kayoh kiya ngala Yesu iro Yerusalem, ndre? Pe yiy opu
kinsa iye para kiwiri hu kaya kou kili hu pris huhohin ta hu pris masih,
ndre?” 22 Hapeko pwoke ta Sol ara iropo iya pwokeyan iya, pe ipwahara
nongan iya kili hu ndramira Yutah huro Tamaskus, pe hu kanlahiy para hu
kapa hapesah pwi. Pe ipwainganiy tehe Yesu, ara Kristus ndrokonan.
23 Lang soyon isayau ihipwen, pwen hu Yutah ara humburi lohongai para
hu katingundru Sol. 24 Hapeko Sol ara isayirowe lohongahu. Lang pe ping
masih, ara ngara hu koro memerani hu poho karam namandran para kowa
kol Tamaskus, para hu katingundrun. 25 Hapeko hu ndramat ngara hu
koho ndruwa Sol, ara hunihi yiy iya nondriya ndrop sahat namandran, pe
hundruyani yiy isong marasip iya pwan.
26 Pwen iyarayah iya Yerusalem, pe pakisusuye kiyapolo hu yau ta
Yapan. Hapeko yihu masih ara hunoh tan, paratesah, yihu kanpwotisingi
lohongahu tehe yiy, ara kintayah hamou yau ata Yapan pwi. 27 Hapeko
Parnapas ara iwiri Sol, pe iyaiki yiy iya kili hu aposel. Pe itiyaniy iya kili
hu tehe Sol iro tokai sai pe inime Yapan, pe Yapan ara kinwong kinna kili
yiy. Pe itiyaniy tehe Sol ara kintahatini tisingi yiy iya pohoweya ngala Yesu
iro kol Tamaskus. 28 Pwen Sol ara iro sura hu pe iro mwoimwoi iya isa
nondriya Yerusalem. Pe irahatini tisingi yiy, iya pohoweya ngala Yapan.
29 Yiy iwong pe ipepet nongan iyasura hu Yutah mepo ngara hu kawong
nongna kol Krik. Hapeko yihu pakatingundrun. 30 Pe nalin hu mepo hu
yowe Yapan, ara huyirowei, pwen pe huwiri yiy iya pwan kol Sisariya, pe
hupwandrisa yiy iyau para kiya kol Tarsus.
31 Pe hu sios nondriya kol Yutah, Kaliliy, pe Samariya masih, ara huya
nondriya lenge ndriya wayis. Pe sios ara iro mandra, pe Mwoiwan
Haiyan ara ipomene hu, pe huro tokai nondriya nohowai ta Yapan. Pe
ndromwoyahu ara iro hon iropo iya soyon.

Pita isopwoyani Aineyas pe Torkas

32 Pita ara iro tokai kol hakol iya hakol nondriya hu kol masih, pe iyarayah
iya kili hu yau haiyan ta Yapan, huye kol Litta yi. 33 Iya kol ara, pe inime
ndramat hamou ngalan Aineyas, mepo sangin imat pe ngara kiyepwan
yokyok o, ipoo iya matne hayou mandrolwoh. 34 Pita ipwai iya kili yiy, ipa,
“Aineyas, Yesu Kristus imwaniyani wou anna hiyan. Atine pe akuimwani
nokum.” Pe hape pwi ko, itine. 35 Pwen hu ndramira kol malkol Litta pe
Saron, ara hu masih hunime yiy pe hupaiwani hu huya kili Yapan.
36 Pe yau hamou ta Yapan iro kol Yoppa, ngalan ara Tapita. Pe ndroiyi
ngalan, ara ipa Torkas.* Yiy ngara kimbusi mbulen hiyan soyon iya, pe

* **9:36:** Eng: Gazelle

ngara kisopwat hu ndramat hundroisiy. 37 Iro nondriya hu lang ara, imwa
pe imat, pe hunihi yiy pe huiki yiy iya iho nondriya seu sahin ita paingan.
38 Kol Litta ara kol hakol ita pakeh kol Yoppa ko, pe yihu yau ta Yapan ara
huhulong tehe Pita ara iro aliy. Pwen hupwandrisa ndramat malmou hilya
rakamam iya kili yiy, hilpa, “Mbuna ahandrundru; ahaleh o, asa kili yowu!”
39 Pwen Pita itine pe irikai iyapolo hilu pe huyau. Pwen iyarayah pe
huwiri yiy iya nondriya seu sahin mepo ita paingan ara. Pe hu pihinau
masih ara hurahakowa Torkas, pe huro rang pe huro pwainganiy iya kili
Pita hu ndrutuhan pe hu koiwen hamou-hamou mepo Torkas isorowehu
makinimat mapu.
40 Pwen Pita ipwandrisa hu masih ara huya ngawan, pe itukuruhu iya
pwan pe itohun. Pwen ipaiwani yiy iya kili nombuwe pihin ara pe ipwai,
ipa, “Tapita, atine.” Pe maran ileu pe inime Pita. Pwen Tapita isondritiyani
yiy pe impwan. 41 Pwen Pita imbultuwe niman, pe isoli yiy itine. Pwen iyoh
hu yau haiyan ta Yapan iyapolo hu pihinau husa, pe ipwaingani Torkas iya
kili hu, tehe yiy mwalen. 42 Pe titiye para aliy, ara ingau nondriya kol Yoppa
masih, pe hu ndramat soyon iya, ara hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan.
43 Pwen tehen tora ko, Pita iro kol Yoppa lang hayah, pe iye sura Simon,
ndramat para kipo mbulen kiya kapilo hu kan.

10

Korneliyus ipwanos Pita para kisa nime yiy

1 Ndramat hamou iye kol namandran Sisariya, ngalan ara Korneliyus. Yiy
ara ndramat hamou ihohin tahu ndram masangat (100). Pe yiy iya mu tahu
ndram ngara hu kapohowei: ndrokoyirayi ndram para kol namandran
masih Yitaliy. 2 Yiy pe ndrayen hu masih, ara ngara hu koro pahandra
nohowai ta Ngindrai, pe hu ngara koho ndruwa kultuwayin masih. Pe yiy
ara ngara kiyuk kiya kili hu ndramat mepo hundroisiy, pe ngara kitohun
lang masih kiya kili Ngindrai. 3 Lang sih piyahon pe paramwandrai ara
iro tehe maroyoh, inime taltan sahin ara isa leu masih. Yiy inime angelou
hamou ta Ngindrai isa kili yiy, pe ipa, “Korneliyus.”
4 Pe Korneliyus ara maran indrong tan pe inoh turut. Pe isok yiy, ipa,
“Tehen tapeh, Yapan?”
Pe angelou ipwai iya kili yiy, ipa, “Hu totohun pe hu yukyuk tam
mepo ngara aro yuk kiya kili hu ndramat mepo hundroisiy, ara iya
paingan mbulmara Ngindrai, pe ngara kiro lohonganiy. 5 Kiya, mahapo
ko apwandrisa hu ndramat kaya kol Yoppa, pe kaya wiri ndramat hamou
ngalan Simon, pe ngara hu kayoh ngalan handra yi, ara Pita. 6 Yiy ara
itapolo ndramat hamou ngalan ara Simon i, mepo ngara kipo mbulen kiya
kapilo hu kan handra-handra, pe suwen, ara ita pakeh poho leng.”
7 Iro mwonen angelou iwong ihipwen pe iyau, pwen Korneliyus ipwan-
drisa ndramat malmou para poya mbulyan pe iyapolo ndram hamou mepo
ngara kiro ndruwa kultuwayi Ngindrai, pe ngara kiro sura Korneliyus.
8 Pe Korneliyus ara itiyani melit masih irayah ara, iya kili hu ihipwen, pe
ipwandrisa hu huya Yoppa.

Pita inime taltan

9 Iya lang sih i, pe pakeh ndrokolo lang, yihu matimou huro tokai manau
nakayarayah kaya kol namandran ara. Pwen Pita ara ingas iya payandroha
seu para kiya tohun. 10 Pwen yiy ara imundrui pe inamiliy para nakiyan
hapesah. Pe iro mwonen huro mwaniyani anandrinai manau, yiy inime
taltan handra. 11 Pe inime kol paingan yang ite pe melit handra tehe koyau

namandran mbusungon mahaasai, ara iro paingan pe isa pwan kol pwan.
12 Pe iro nondriya koyau namandran ara, ara hu kan mandrikahu mahaakai
huro aliy, pe hu norukan para seselek ndrita pwan, pe hu norukan para
wohowoh. 13 Pwen pe yoholai iya kili yiy, ipa, “Pita, atine! Atingundru
yohou pe ayan.”
14 Hapeko Pita ipa, “Yapan, pwi yoh! Yo ara kunho yan hu memelit
nonombun pe pwalan iya mbulmaram tehen tora pwi.”
15 Pwen yoholai ara iya kili yiy porosih i, ipa, “Mbuna apa ndre sehe melit
mepo Ngindrai kinmangsaniy kinna howen, ara mwomwan.”
16 Melit aro, ara irayah maporotisap, pe hape pwi ko, koyau ara imui iya
kol paingan yang.
17 Iro mwonen Pita iro lohonge iya ndroiyi taltan ara, yihu ndramat mepo
Korneliyus ipwandrisa hu, ara hukahi suwe Simon. Pe husa pe huro tine
pohomara karam. 18 Pwen huyoh pe husok kapa Simon, ngalan handra
Pita, ara ita ariya, ndre pwi.
19 Iro mwonen Pita iro lohonge iya taltan ara manau, Mwoiwan Haiyan
ipwai iya kili yiy, ipa; “Simon, animei, hu ndramat matimou ara hu tora ten
wou. 20 Atine pe atuh aya pwan kili hu. Wou mbuna ahandrundru para aya
surahu, paratesah, yo upwandrisa hu.”
21 Pe Pita ituh iya pwan pe ipwai iya kili hu ndramat ara, ipa, “Yo ara
ndramat mepo wawu toraten. Wawu sa paratesah?”
22 Pwen yihu ndramat ara, hupa, “Yowu ara yowu yau kili Korneliyus
yowu sa, pe yiy ara ndramat hamou ihohin tahu ndram masangat. Yiy ara
ndramat hamou imwonen, pe ngara kinohowani Ngindrai. Pe yihu para
Yutah ngara hu kahaiyani yiy. Angelou haiyan hamou ata Ngindrai ipwai
iya kili yiy tehe, andre aya seu kili yiy pe andre kihilingi sehe nongan wou
napwai.” 23 Pwen pe Pita iwiri hu huya nondriya seu para hu koro polo yiy
ping ara.

Pita iya seu ta Korneliyus

Pwen iyamasan lang sih, Pita iyau iyapolo hu. Pe hu ndramira Yesu
hayah huro Yoppa, ara huyapolo hu yi. 24 Lang sih i, huyarayah huya
Sisariya. Pe Korneliyus ara kinpwanos ndrayen hu masih pe susuyan hu
pwen, para koro sohoni hu. 25 Pwen iro mwonen Pita isong iya nondriya
seu, Korneliyus ara iya pohonani yiy, pe itukuruhu pe itohun iya kili yiy.
26 Hapeko Pita isoli yiy, pe ipa, “Atine. Yo ara ndramat opu, tehe wou.”
27 Pita iro wong iyasura yiy pe hiluya nondriyan, pe inimei tehe ndramat
soyon iya, ara hu kansa mbultere hu pwen huro. 28 Pwen ipwai iya kili
hu, ipa, “Wawu kanpahas pwen tehe nongan para pwahanou, ara ipa
nonombun para hu Yutah kasusuye kayapolo hu Ndramira Lah. Hapeko
Ngindrai, ara kinpwainganiy pwen kinsa kili yo, tehe mbuna kupohowe
ndramat hamou nonombun ndre pwalan iya mbulmaran. 29 Pwen wawu
pwanos yo, ara kunndrihisaniy pwi. Yo nakusok wawu ko, wawu pwanos
yo usa, ara iya tesah ndrokonan?”
30 Pwen pe Korneliyus ipa, “Lang mahaahiu kinna yo uro tohun nondriya
seu to, pe paramwandrai, ara iro maroyoh tehe mahapo. Pwen indrou
pwi ko, ndramat hamou mepo koiwen nganngnanan iya, ara isa pe iro tine
mbulmoro. 31 Pe ipwai isa kili yo, ipa, ‘Korneliyus, Ngindrai ara kinhilingi
totohun tam, pe ita lohongani hu yukyuk tam kinna kili hu ndramat mepo
hundroisiy. 32 Apwandrisa hamou kiya kol Yoppa para kiya wiri Simon,
ngalan handra Pita, ara kisa. Yiy ara iyera seu ta Simon ndramat ngara
kipo mbulen kiya kapilo hu kan, mepo suwen ita pakeh poho leng.’ 33 Pwen

hape pwi ko, upwanos wou para asa. Pe hiyan para ansa. Mahapo yowu masih topo mbulmara Ngindrai, para kahalingi sehe melit Yapan kinpwandrandrahaniy kinsa kili wou para napwai kisa kili yowu."

34 Pwen Pita ihipohon, pe ipa, "Mahapo kunsa yirowei tehe Ngindrai, ara
kultuwayin iya kili hu ndramat masih, ara ihisoule ko. Konan kapa hu
kayau ndraye hiyeh-hiyeh. 35 Hapeko yiy ara inamili ndraye hu ndramat
masih mepo hunohowani yiy, pe hu ngara kambusi melit imwonen.
36 Nongan mepo Ngindrai kiniykiy kinsa kili hu ndramat para Yisrayel, ara
iye: Kinpohowe nongan hiyan para ndriya wayis iyau kili Yesu Kristus,
mepo yiy Yapan torou masih. 37 Wawu kanpahasani sehe melit kintayah
iro Yutiya masih. Irayah imu iro Kaliliy, iyamulan para Yohanes ipohowe
nongan para paptais. 38 Ngindrai irakinima Yesu para Nasaret iya pwoke
ta Mwoiwan Haiyan, pe iropo iya kol hakol-hakol, pe iro mbusi hiyan pe
iro mwaniyani hu masih mepo huro pahandra pwoke ta Sinai. Paratesah,
Ngindrai, ara iro sura yiy.

39 Pe yowu rayah ndramat para pohoweya nongnan masih mepo imbusiy
iro nondriya kol namandran masih tahu Yutah, pe nondriya kol Yerusalem
i. Pe hurapaingi yiy iho kei tondrih pe hutingundrun imat. 40 Hapeko
lang maroyoh ihipwen, Ngindrai, ara ihingini yiy itine paiwe. Pe imbusi
yiy isarayah isa mbulmara hu ndramat. 41 Pe hu ndramat masih ara
hu kannime yiy pwi, hapeko yihu ndramat mepo kintakinimahu para
pohoweya nongnan, ara yowu kopu yowu nime yiy. Pe tandrohongan
itine kimat, yowu namnam pe yowu yin ndran iyapolo yiy. 42 Pe Ngindrai,
ara kinpwandrandrahaniy pwen kinsa kili yowu para yowu kapohowe
titiye ta Yesu kiya kili hu ndramat, pe kapwai kiya ngawan tehe yiy
opu, ara ndramat mepo Ngindrai kintakiniman, para kirayah ndramat
para tamwaniye hu ndramat topo mwalen, pe hu ndramat kanmat kene.
43 Yihu poropet masih ara hu kantiyani yiy kinna ngawan, tehe hu hiyeh
hupwotisingi lohongahu iya kili yiy, ara andre Ngindrai kitali hu pakut
mwomwan tahu kayau, kiya ngalan."

44 Iro mwonen Pita iro wong manau iya nongan aro, Mwoiwan Haiyan,
ara isa pe iya ndrita hu ndramat masih kene mepo huro hilingi nongnan.
45 Pwen yihu para Yutah mepo hu kanpwotisingi lohongahu pe husa polo
Pita, ara huro lohonge ndrit tehe Ngindrai itilingi Mwoiwan Haiyan tehe
yukyuk iya ndrita hu Ndramira Lah i. 46 Paratesah, huhulingi hu ndramat
ara, ara huro wong pe huro hiri ngala Ngindrai iya paingan, iya hu nongna
kol handra-handra.

Pwen Pita ipa, 47 "Sehe ndramat andre kipa pwi para hu ndramat aripo
kawiri paptais kiya ndran? Yihu kanwiri Mwoiwan Haiyan iyawule tehe
worou kanwiriy pwen." 48 Tehen tora ko, Pita ipwandrandrahaniy tehe
yihu andre kawiri paptais, kiya ngala Yesu Kristus. Pwen pe husok Pita
para kiro sura hu lang hayah yi.

11

Pita itiyani tesah kintayah

1 Pe yihu aposel iyapolo hu nali hu mepo huro Yutiya masih, ara
huhulingiy tehe hu Ndramira Lah, ara hu kanwiri nongna Ngindrai yi.
2 Pwen Pita iya paingan Yerusalem, pe hu mepo hu kansondriti kapilohu
pwen, pe hu kanpwotisingi lohongahu, ara hurakokowani yiy, 3 pe hupa,
"Wou aya nondriya seu tahu ndramat para mawen mepo hu kansodriti
kapilohu pwi, pe annamnam kinnasura hu pwen."

4 Pwen Pita ihipohon pe itiyani nokulani melit masih mepo kantayah, pe
ipa, 5 “Yo ara uro nondriya kol namandran Yoppa pe uro tohun. Pe unun
o uro, pe unime taltan sahin. Pe unime koyau mbusungon mahaasai iro
paingan yang pe isa pwan, isa hape aleheh mepo uro mwonen aliy. 6 Pwen
unimnim iya nondriyan pe unime hu kan mandrikahu mahaakai, pe hu
kan puyap, pe hu kan para seselek, pe hu norukan para wohowoh. 7 Pwen
uhulingi yoholai sahin isa kili yo, ipa, ‘Pita atine! Atingundru yohou pe
ayan.’
8 Pe usomwiy, upa, ‘Yapan, pwi yoh! Handra melit nonombun ndre
pwalan iya mbulmaram, ara kinhopo kinna poho pwi masih.’
9 Pwen yoholai iyau kol paingan yang isa paiwe, ipa, ‘Mbuna apa ndre
sehe melit mepo Ngindrai kinmangsaniy kinna hiyan, ara mwomwan.’
10 Melit ara, ara irayah maporotisap, pwen imui iya kol paingan yang.
11 Tandrohongan ara imwonen, hu ndramat matimou husarayah husa
seu mepo uro aliy. Yihu pwandrisa hu huyau te kol Sisariya para hu kasa
kili yo. 12 Pe Mwoiwan Haiyan, ara ipwai isato tehe mbuna kuhundrundru
para kuya surahu. Yihu nali mannomou aripo ara huya sura yo, pe yowu ya
nondriya suwe ndramat ara. 13 Pe ipwai isa kili yowu tehe inime angelou
hamou isarayah pe iro tine nondriya suwen, pe ipa, ‘Apwanos Simon,
ngalan handra Pita, ita kol Yoppa kisa. 14 Pe yiy andre kisa tiyani nongan
kisa kili wou, pe kiyau nongan ara, Yapan andre kisopwat wou pe norum
hu masih.’
15 Yo ma urowong o, pwen o Mwoiwan Haiyan ara iyos isa ndrita hu,
iyawule tehe kinsa ndrita yowu mamu kinna. 16 Pwen yo ara ulohongani
sehe nongan mepo Yapan kinpwai pwen ipa: ‘Ara ndrokonan tehe Yohanes,
ara kinsumuluwani hu ndramat kanna ndran, hapeko wawu andre kawiri
paptais kiya Mwoiwan Haiyan.’ 17 Pwen kapa Ngindrai kiniyki yukyuk
kinna tahu iyawule tehe kiniykiy kinsa kili tou—worou hiyeh tupwotisingi
lohongarou iya kili Yapan Yesu Kristus—pwen upa ndre yo hiyeh pe uwenei
para kulowani mbulya Ngindrai?”
18 Iro mwonen hu ndramat huhulingi nongna Pita, pwen lohongai
para huro mwisnani Pita aro ihipwen. Pwen huhuri ngala Ngindrai,
hupa, “Akanimei! Mahapo tukanyirowei tehe Ngindrai ipa hiyan para hu
Ndramira Lah, ara andre karapaiwani lohongahu pe kawiri taleh i.”

Sios para Antiyok

19 Iro mwonen hutingundru Stipen imat, pwen hurandroyani hu
ndramira Yesu, pe huwop pe humasumbuwe huya matne kol namandran
hape Ponisiya, pe mbuson Saiprus pe kol namandran Antiyok. Pe huro
pohowe nongan hiyan iya kol hakol-hakol, hapeko ngara hu kapohowei
kiya kili hu Yutah opu, pe kinna kili hu masih pwi. 20 Hapeko hayah tahu
ndramat ara, ara hu ndramira mbuson Saiprus pe kol namandran hape
Sairini, yihu huya Antiyok pe huro wong iya nongan hiyan ata Yapan Yesu
iya kili hu Krik i. 21 Pe pwoke ta Yapan, ara iro polo hu, pwen pe hu ndramat
soyo-soyon iya ara hupwotisingi lohongahu, pe hurapaiwani ndriyahu iya
kili Yapan.
22 Pwen pe titiye tahu ara ingau, pe iyarayah iya ndrainga hu para sios
iro Yerusalem. Pwen yihu pwandrisa Parnapas iya Antiyok. 23 Iyarayah
iya Antiyok pe iro nime hu melit mepo iyingani koisirai ta Ngindrai. Pwen
pe ipwes pe ipwahanou hu para hu kaiki ndriyahu masih kiya kili Yapan,
pe koro tine pwokeyan. 24 Pe Parnapas ara ndramat hamou hiyan iya,

mepo ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe ipwotisingi lohongan pwokeyan. Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa kili Yapan.

25 Pwen pe Parnapas ara itali Antiyok, pe iyau iya Tarsus para kiyaten Sol. 26 Pe iya pe ikahi yiy pe iwiri yiy iya Antiyok. Pe hayou sih mwaniye ara, hiluro polo hu para sios, pe hilro hinuwani hu ndramat soyo-soyon iya. Yihu para Antiyok ara huya mu iya pohoweya hu ndramira Yesu tehe toro: “Hu Kristen.”

27 Iro tandrohongan ara hu poropet hayah ara hutali Yerusalem husa pwan, pe huya Antiyok. 28 Iyau pwoke ta Mwoiwan Haiyan, hamou tahu ngalan Akapus ara itine pe ipwandrendrehe iya kili hu tehe andre song kisalti kol pwan masih. Irayah, ara iro mwonen Klautiyus Sisar iro king tahu. 29 Iyau lohonge tahu ndramira Yesu hamou-hamou, hurawule menmenahu para hu kasopwat nali hu mepo hu Kristen hutora Yutiya. 30 Humbusiy tehen tora, pe hurapayani yukyuk tahu iya kili Parnapas pe Sol, pe hilyaikiy iya kili hu yapane sios.

12

Kinima pwoke irayah kili Pita pe itali kou isa ngawan

1 Iro tandrohongan ara, King Herot imbultuwe tahatini hu ndramira sios hayah, para kirandroyani hu. 2 Yiy ipwai pe hutingundru Yamis, nali Yohanes, iya semela pahun niwen. 3 Pwen inimei tehe melit iro mbusiy, ara hu Yutah hupwes iya aliy; pwen ipwai pe huya wiri Pita yi. Imbusiy ara iro mwonen nondriya sandre sih para Yon Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi. 4 Pwen Herot imbultuwe tahatini yiy ihipwen, pe iyki yiy iya nondriya kou. Pe iyaiki yiy iro kili hu makundrayin huro ndrokoyirayi haahiu, pe huro suluye hu para mahaamou-mahaamou hu koro memerani yiy. Pe Herot ilohonganiy tehe Yon ara kinhipwen, pwen pakiwiri Pita kisa ngawan pe kiyki yiy kiya nongan kiro mbulmara hu ndramat.

5 Pe Pita ara iro nondriya kou, hapeko hu ndramira sios ara huro waiyani totohun ihou pe ihou, iya kili Ngindrai para kisopwat yiy.

6 Pe ping nakisamasan lang mepo Herot nakiyki yiy kiya nongan, Pita ara iro matin mwalinga hilu makundrayin malmou. Pe hu kanwasi yiy kinna malkei hayen malmou. Pe hu makundrayin hayah i, ara huro tine pe huro memerani pohomara karam. 7 Indrou pwi ko, angelou ta Yapan hamou ara isarayah pe nganngan ara ilengani nondriya kou. Pwen isa pe niman iya koso Pita pe ihingini yiy, pe ipa toro; “Kileh! Atine!” Pwen o malkei hayen malmou kene ara itan ngondro nima Pita pe iyos iya pwan.

8 Pwen pe angelou ipwai iya kili yiy, ipa, “Asohongani koiwem pe aiki hatna pwelekam.” Pe Pita imbusiy tehen aliy. Pe angelou ipwai, ipa, “Awiri tamburuham pe asumwa wou kiya aliy pe oho ndruwo.” 9 Pe Pita iho ndruwan pe hilyau hilya ngawan. Hapeko yiy ara ikowu sehe melit ndrokonan angelou iro mbusiy iya kili yiy. Yiy ipa ndre iro nime taltan. 10 Pe hilu ramwaitini hu makundrayin huho mu, pwen hilu ramwaitini huho mulan i, pe hilu sarayah hilsa papai hayen namandran para kou mepo nakiya nondriya kol namandran. Pe papai ara ite ko mwaihei iya kili hilu, pe hilsong aliy hilya ngawan. Hiluro tokai sai hasai hilya hangoh hape, pe indrou pwi ko, angelou itali yiy.

11 Pwen Pita lohongan isa leu, pe ipa, “Mahapo upahasaniy ndrokonan tehe Yapan, ara ipwandrisa angelou tan isa, pe iwiri yo kunsa mawen kili Herot, pe hu melit masih mepo hu ndramira Yutah hutora longaniy para pakirayah.”

12 Pita isayirowei, pwen irikai iya suwe Mariya tina Yohanes. Yohanes,
ngalan handra yi ara Mak. Hu ndramat soyon humbultere hu huro seu
ariya, pe huro tohun. 13 Pita irikai iya seu ara, pe iralikiri papai para
pohomara karam ngawan, pe pihin hamou para poya mbulen ngalan Rota,
ara isa para pakitipe papai. 14 Pe Rota ara isapahas iya mbulukoyu Pita,
pe yiy ara ipwes namandran iya. Pwen yiy ara kintipe papai pwi, hapeko
ingap imui iya nondriya seu, pe iya nese ndrainga hu ndramat tehe toro:
“Pita ita pohomara karam!”
15 Pe hu ndramat ara hupwai iya kili yiy, hupa, “Eh! Wou tehe ngou eh!”
Hapeko Rota ikekei tehe Pita ita pohomara karam. Pwen pe hupwai, hupa,
“Ariya angelou tan o.”
16 Hapeko Pita ara iro waiyani ralikiri papai manau. Pwen hutipe papai
pe hunime yiy, pe hulohonge ndrit. 17 Pwen Pita ihiri niman para kimbusi
hu kahun o, pe itiyaniy topwei iya kili hu iya sehe melit Yapan kinmbusiy
kinna kili yiy, para kinwiri yiy kinsa ngawan nondriya kou. Pe ipa,
“Akapwai kiya kili Yamis pe hu nalihu masih mepo hu yau ta Yapan, kiya
melit masih aro.” Ipwai tehen tora ihipwen, pwen itali hu pe iyau iya kol
hakol i.
18 Pwen mandroulang o, hu ndram masih huro nondriya kou, ara
huro takokowai mwalingahu iya sehe melit ndrokonan kintayah kili Pita.
19 Herot irakalahani hu para hu katen Pita, hapeko huten yiy ndrit.
Pwen Herot iyki hu makundrayin ara, iya nongan. Pwen ipwatisingiy
para katingundruhu kamat.

Herot imat

Pe iyamulan para aliy Herot itali Yutiya, pwen iya iye kol namandran
Sisariya namu. 20 Herot ara ndrinan ilokuh namandran iya, iyata hu
ndramat para kol Tayar pe Siton. Pwen o, hu ndramat ara hurawurani
lohongahu iyawule handra ko, pe huya kili king para hu kawong kiya kili
yiy. Pwen huya wong imu iya kili Plastus, ndramat hamou ngara kiro
nimnim kiya ndrohonoku king. Pe hupwai iya kili yiy para kisok Herot para
ndriyan kiwayis katahu; paratesah, ngara hu kapo anandrinahu kiyau kol
namandran iya mepo Herot ngara kiro mu kiya aliy.
21 Pe iranonoyani lang mepo Herot irakiniman, pwen Herot iya sohon-
gani koyau ta king lahayan iya, pe impwan ndrohonoku pwanpwan ta king,
pe ipohowe nongan sahin namandran iya kili hu ndramat masih. 22 Pwen
hu ndramat masih huwayeh, hupa, “Ariya mbulukoyu ndramat pwi; aro,
ara mbulukoyu ngindrai hamou!” 23 Hape pwi ko, angelou hamou ta Yapan
isa pe irayi Herot, paratesah, kinhiri ngala Ngindrai pwi. Pwen hu wiy, ara
huini yiy pe imat.
24 Hapeko nongna Ngindrai, ara iro mandra pe isilihi topwe kol masih.
25 Pwen iyamulan para Parnapas hilu Sol hilu hipwen tokuya mbulya
hilu, pwen hiltali Yerusalem pe hilmui hilya Antiyok. Pe hilwiri Yohanes
i iyapolo hilu, yiy mepo ngalan handra yi hupohowei Mak.

13

Hupwandrisa Parnapas hilu Sol hilyapo mbulen

1 Hu ndramat hu tora Sios para Antiyok, ara hayah tahu ara hu poropet,
pe hayah tahu yi ara hu ndramat para hinuwani hu ndramat. Ngala hu
ara iye kene: Parnapas, Simeyon, mepo ngalan handra, ara Niker, Lusiyus
ndramira Sairini, Manayen (ndramat mepo iro sura Herot pe hilu mandra
hilya harong), pe Sol. 2 Iro mwonen huro tohun pe huro yuh anandrinai,

pwen Mwoiwan Haiyan ipwai iya kili hu, ipa, “Akarakinima Parnapas
hilu Sol para kambulyani mbulen mepo kunuyoh hilu pwen para hilu
kambusiy.” 3 Iyamulan para huyuh anandrinai pe hutohun ihipwen, pwen
huiki nimahu iya ndrita hilu pe hupwandrisa hilu hilyau.

Parnapas hilu Sol hilro Saiprus

4 Pwen Mwoiwan Haiyan ipwandrisa hilu pe hilu tuh hilya pwan hilya
kol ngawan Seleusiya. Pe hilu his ndroi iro aliy pe hilya mbuson Saiprus.
5 Pwen hilyarayah hilya kol Salamis, pe hilu pohowe nongna Ngindrai
nondriya hu yumwa totohun tahu Yutah. Pe Yohanes ara iro sura hilu para
kisopwat hilu kiya mbulen.

6 Pwen pe huya kene mbuson Saiprus masih iya manne kol namandran
Papos. Yihu ara huro Papos pe hupohonani ndramat hamou para Yutah
ngalan Par-Yesu. Yiy ara ndramat hamou mapairan, pe poropet hamou
para pwasoyou. 7 Yiy ara ndramat para pwandrendres ta Serkiyus
Paulus, yiy mepo pohon para kol namandran iya Saiprus.* Pe Serkiyus
Paulus, ara ndramat mepo lohongai namandran hiyan iro kili yiy. Pe
iyoh Parnapas pe Sol hilusa, paratesah, inamiliy para kihilong nongna
Ngindrai. 8 Hapeko ndramat mapairan ara, mepo hu ngara kapohowe
ngalan handra yi “Elimas” (ndroiyi ngala Elimas iya nongna kol tahu Krik
ara ipa, ndramat mapairan), ndramat ara, ara pakikaituwe mbulya hilu,
paratesah, mbuwalin para Serkiyus Paulus kipwotisingi nongna Ngindrai.
9 Hapeko Mwoiwan Haiyan ipep iro kili Sol, mepo hupohowe ngalan handra
yi Pol, pe maran indrong ta Elimas pe ipwai iya kili yiy, ipa, 10 “Wou ara
noru Sinai, pe yoyou para hu melit masih imwonen! Wou ara apep iya
kultuw masih para pwasoyou pe pwakekeriu. Mbuwalim para atali kultuw
mwomwan para ndrihisani nongan imwonen ta Yapan. 11 Mahapo pwoke
para nima Yapan andre kiyki nopwaran kisa kili wou, pe andre kimbusi
maram kiyoh. Pwen andre maram kiyoh ndrangan niwen hape. Pe andre
annime ngana mwandrai pwi.”

Pol iwong ihipwen, pe hape pwi ko, melit handra tehe mburah lokuran
isa pe iyohi mara Elimas. Pwen niman ihoyah pe iro seyeh hu ndramat para
hu kaluwani yiy. 12 Pwen pohon para kol ara, inime sehe melit irayah pe
ndriyan ipwotisingi nongna Yapan, paratesah lohongan indrap iya hinonou
ta Yapan.

Parnapas hilu Pol hilya kol ngawan Antiyok ita nondriya kol namandran hape Pisitiya

13 Pol iyasura susuyan hu, huwiri ndroi iro Papos pe huyarayah iya
kol ngawan Perka, ita nondriya kol namandran hape Pampiliya. Huya
huro aliy pe Yohanes itali hu pe imui iya Yerusalem. 14 Pwen Pol hilu
Parnapas ara hilu tali kol Perka pe hilu yarayah hilya kol ngawan Antiyok
ita nondriya kol namandran hape Pisitiya. Iro lang Sapat, hilu song iya
nondriya yumwa totohun pe hilu mipwan aliy. 15 Iyamulan para hu
ndramat hu tora mu iya yumwa totohun ara, hupohowe nongan sahin
para kipwokeyani lohongahu pe nongan sahin tahu poropet ihipwen, pwen
hu ndramat ara, hupwandrisa ndramat hamou para kiya kili hilu, pe ipa,
“Walu nali, kapa sahin nongan para pwokeyani lohongai ita kili walu, pwen
alkasapwai.”

16 Pwen Pol itine pe ihari niman iya paingan pe ipwai, ipa: “Wawu
yapane Yisrayel pe wawu Ndramira Lah mepo wawu ngara kasa katohun

* **13:7:** Eng: Proconsul; governor of the province

kiya kili Ngindrai, ara wawu kahalingi yo namu. 17 Ngindrai torou
Yisrayel, ara ipirani tumburou hu; pe imbusi hu ara huya pwokeyan
iya, iro tandrohonga huro Yisip, pe iwiri hu husa mawen iyasura pwoke
namandran atan. 18 Yiy ikuni nopwaran para kultuwayihu iro tandrohonga
huro kol ndrohoyin, nondriya hayou mahaangui (40). 19 Yiy ipwalngani hu
ndramira hu kol manandrtikol nondriya kol namandran masih Kenaan, pe
iwiri pwene hu pe ihingini yowen hu iya aliy, tehe mbukenan hu. 20 Melit
masih ariyo, ara irayah iro nondriya hayou haangat pe yimingui (450).

Iyamulan para aliy Ngindrai iyki hu ndramat huya mu iya pohon para
tamwaniye, ipoo isa matne lang ata Poropet Samuwel. 21 Pwen hu ndramat
husok tehe hunamili king hamou; pwen Ngindrai iyki Sol, noru Kis, ara
irayah king tahu nondriya hayou mahaangui (40). Kis ara iyau nondriya hu
ndraye Penyamin. 22 Hapeko Ngindrai irasses Sol pe iyki Tepit iwiri nokun
tehe king. Ngindrai ara itiyani tiyeya Tepit toro, ipa, 'Yo unimei tehe Tepit
noru Yessi ara tehe nere imwonen. Yiy ara andre kimbusi melit masih mepo
unamiliy para kimbusiy.'

23 Ngindrai iyki Yesu ara para kisopwat hu para Yisrayel; pe Yesu ara
irayah iyau ndraye Tepit tehe Ngindrai kinpwatisingiy pwen. 24 Yesu ara
mapu kinsarayah, pe Yohanes kinpwai pwen kinna tahu ndramat masih
para Yisrayel para hu karapaiwani ndriyahu pe kawiri paptais. 25 Pakeh
mbulya Yohanes nakihipwen, pwen ipwai iya kili hu, ipa, 'Wawu pa ndre
yo hiyeh ndrokonan? Yo ara ndramat ara pwi. Yiy andre kiho ndruwo, pe
yo ndramat o mwaihei pe kunlahiy para kutali hatna pwelekan pwi.'

26 Wawu nali, wawu noru ndraye Apraham pe wawu Ndramira Lah
mepo wawu sa pahandra nohowai ta Ngindrai, nongan iye—nongan para
Ngindrai pakisopwat hu ndramat masih—ara mahapo kintapayaniy kinsa
kiltou. 27 Yihu ndramat mepo ngara hu koro Yerusalem iyasura hu hiyeh
huya mu tahu, ara hu kanpahasani Yesu hiyan pwi. Pe nongna hu poropet
mepo ngara hu kapohowei kiro nondriya yumwa totohun lang Sapat masih,
ara yihu kanlohonganiy hiyan pwi yi. Pwen huiki nopwaran iya ndrita
Yesu para kimat, pe iya tunan ara ko, humbusiy pe irayah mannan tehe
hu poropet hu kanpwai mamu kinna. 28 Konan yihu ten mwomwan ta
Yesu ndrit para karayi yiy kimat, hapeko hurakekeyani Pailat ndron para
katingundrun. 29 Yihu mbusi melit masih iya kili yiy ihipwen, tehe pwayan
kinpwai, pwen huwiri yiy isa pwan kei tondrih, pe huyaiki yiy iya ngat sou.
30 Hapeko Ngindrai ihingini yiy pe itine paiwe. 31 Pwen yihu mepo hurikai
iyapolo yiy iro Kaliliy ipoo iya Yerusalem, ara hunime yiy lang soyon. Pe
mahapo hurayah ndramat para pohoweya nongnan isa kili ndramira yowu
Yutah.

32 Pe yowu topo pohowe nongan hiyan isa kili wawu ipa toro: Sehe melit
mepo Ngindrai kinpwatisingiy kinna kili tumburou hu, 33 ara kintayah
mannan kinsa kili worou mepo ndrayehu, tandrohonga ihingini Yesu itine
paiwe. Nongan ara hu kanratuluwi pwen ita waliy luwoh ita nondriya Puk
Waliy, ipa toro:

'Wou ara noru,
lang nepo ara kuntayah tamam.'

34 Ngindrai ihingini Yesu itine pe kinlahiy para nombuwen kimui pe
kipwala pwi. Pe ndrokonan para aliy, tehe pwayan kinpwai, ipa toro: 'Yo
andre kuiki lomwes haiyan tehe kuntandrangan kinna kili Tepit pe andre
kirayah ndrokonan tehe kunpwai.'

35 Pe nongan sahin i, ara pwayan ipwai, ipa:

'Wou anlahiy para apiyani Ndramiram Haiyan para kipwala, ara pwi!'

36 Tanarou tehe tandrohonga Tepit iro kol pwan, lang ara, ara ngara kipo
mbulen ndruwa namiliwa Ngindrai. Pe Tepit imat pe huroni yiy iyasura
tumbun hu, pe nombuwen ara kinpwala. 37 Hapeko yiy mepo Ngindrai
ihingini yiy iyau kimat isa mawen, ara sangin kinpwala pwi.

38 Pwen pe wawu nali, yowu topo pohowe nongan aro isa kili wawu, para
wawu kapahasaniy, tehe Yesu ko andre kitali hu pakut mwomwan masih
ta wawu. 39 Nongan para pwahanou ta Mose ara kinlahiy para kisopwat
wawu pe kimwaniyani wawu pwi. Hapeko wawu mepo wawu pwotisingi
lohonga wawu iya kili Yesu, ara yiy opu ilahiy para kisopwat wawu pe
kimwaniyani wawu koro mwonen. 40 Mara wawu kiro; matisan sehe melit
mepo hu poropet hu kanpwai mamu kinna, ara kirayah kili wawu.

41 ‘Akanimei! Wawu ndramat para haisani nongan,
ara andre wawu kateleh mwomwan pe wawu kamat;
paratesah, yo andre kumbusi melit handra kisarahaihai kiro mwonen lenge
wawu,
pe konan kapa hamou kiwong kisata wawu,
hapeko andre wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi.’ ”

42 Pol hilu Parnapas ara hilu pakatali yumwa totohun, pe hu ndramat
husok hilu para hilu kasa pohowe nongan paiwe, kiya lang Sapat mulan.
43 Pwen mbultere tahu iya hapwen, pe yihu Yutah soyon, iyapolo hu
ndramat soyon mepo huro ndruwa kultuwayi totohun tahu Yutah, ara hu
masih huro ndruwa Pol hilu Parnapas. Pe hilu wong iya kili hu, pe hilu
pwokeyani lohongahu para hu kalohongani tisingi pahas ta Ngindrai.

44 Iro mwonen lang Sapat mulan ara, pakeh hu ndramat masih para kol
namandran ara, ara husa mbultere hu para hu kahalong nongna Ngindrai.
45 Yihu Yutah, ara hunime hu ndramat soyo-soyon iya pe humaimai, pe
hurakokowai iya nongan Pol iro pohowei pe hupwasimiri yiy.

46 Pwen Pol hilu Parnapas hilwong tahakulan iya, iya kili hu toro: “Hiyan
para yowu kapohowe nongna Ngindrai kisa kili wawu kimu. Hapeko wawu
mbuwali wawu para kawiri nongan ara, pe wawu pa ndre wawu ndramat
o mwaihei pe wawu kanlahiy para kawiri taleh mepo andre kinto-kinto
ara pwi. Akahalingiy, youlu andre kanpohowe nongan iye paiwe kisa kili
wawu pwi. Mahapo yowu andre katiyaniy kiya kili hu Ndramira Lah.
47 Paratesah, Yapan kinpwandrandrahaniy kinsa kili yowu toro:

‘Yo umbusi wou, ara tehe ngana mwan para kilengani hu Ndramira Lah
para kol pwan masih,
pwen pe andre wawu kasopwat hu ndramat para mbusungo kol pwan
masih, para kuwiri hu kamui kasa kili yo.’ ”

48 Iro mwonen yihu Ndramira Lah huhulingi nongan aro, hupwes pe
huhuri nongna Yapan; pe hu ndramat mepo Ngindrai kintakinimahu para
kawiri taleh andre kinto-kinto, ara hupwotisingi lohongahu.

49 Pe huwiri nongna Yapan iya, pe isilihi topwe kol namandran hape ara.
50 Hapeko yihu Yutah, ara yihu suhuri ndriya hu pihin mepo mangalahu
pe huro pahandra nohowai ta Ngindrai, pe hu kamai hiyeh huro pohon
para kol namandran ara. Pwen yihu ndramat aro kene, ara husuhuri
hu ndramat para karandroyani Pol hilu Parnapas, pe hurasses hilu para
hilu kaya mawen kolohu. 51 Pwen Pol hilu Parnapas, ara hilu tolohani
kohu pwan iro ndrika hilu, para kipwaingani kultuwayihu mwomwan
kiro ndron kili hu. Pwen hilu yau hilya Yikoniyum. 52 Hapeko pwesai pe
Mwoiwan Haiyan, ara ipep iro kili hu ndramira Yapan huro Antiyok.

14

Parnapas hilu Pol hilya kol Yikoniyum

1 Pol hilu Parnapas ara hilu ya Yikoniyum, pe hilya nondriya yumwa
totohun tahu Yutah namu, tehe ngara hilu koro mbusiy. Pe hiluro pohowe
nongan iyasura pwoke, pwen pe hu Yutah pe hu Ndramira Lah soyo-soyon
iya, ara hupwotisingi lohongahu. 2 Hapeko hu Yutah mepo mbuwalihu para
kahalingi nongna hilu, ara husuhuri ndriya hu Ndramira Lah ara, para
ndriyahu kakiskis kiya kili hu Kristen. 3 Pwen pe Pol hilu Parnapas ara
hilto kol ariya ndrangan niwen iya. Pe hilu kannoh para kapohowe nongna
Yapan pwi. Pe nongna hilu iyapolo koisirai ta Yapan, ara Yapan isotiniy
iyasura hu kaipisa ndraikiya pwoke, pe hu kinima pwoke handra-handra,
mepo iyki pwoke iya nima hilu para hilu kambusiy. 4 Pe yihu ndramat para
kol namandran iya ara, ara humaloiwe huya malpat. Hayah tahu, ara huro
polo hu Yutah, pe hu hayah tahu yi, ara huro polo hu aposel. 5 Pwen pe
hu Ndramira Lah pe hu Yutah, ara hutine iya wule iyapolo hu pohon tahu,
para karandroyani hilu pe kasolpwa hilu kiya pat. 6 Hapeko hilusa pahas
iya aliy, pe hilwop hilya kol malkol namandran Listra, pe Terpe mepo ita
nondriya kol namandran hape Likawoniya. Pe hilu rakayani hu kol ara,
7 pe hilro pohowe nongan hiyan ara manau.

Hilya kol ngawan Listra pe kol ngawan Terpe

8 Pe ndramat hamou iro kol ngawan Listra, ara ndrikan imat masehe
ndriya tinan, pe kinho rokai pwi masih, pe ngara kirompwan opu. 9 Pe
yiy ara iro hilingi Pol iro wong. Pe Pol maran itis iya mwonen iya kili yiy,
pe iyirowei tehe yiy iro pwotisingi lohongan para kirayah hiyan. 10 Pe Pol
iyoh pwokeyan iya, ipa, “Atine kimwonen kiya ndrikam!” Pwen o, ndramat
ara ikohis, itine pe irikai.

11 Pwen hu ndramat soyo-soyon ara, hunime sehe melit Pol imbusiy pe
husomwe iya nongna kolo hu Likawoniya, hupa, “Hu ngindrai ara hurayah
tehe ndramat pe husa pwan kiltou.” 12 Pwen huyoh ngala Parnapas ara
iya pohoweya ngindrai tahu hamou ngalan Seyus, pe Pol ara hu huyoh
ngalan iya pohoweya ngindrai tahu hamou i, ngalan Hermes, paratesah,
yiy ara ngara kiya mu kiya poho hilu. 13 Pe pris ata ngindrai Seyus, mepo
yumwa totohun namandran tan ita ngawan pakeh kol ara, ara iwiri hu
mbulmwakau kamai hayah iyapolo hu nonou hayah, pe isa pohomara
karam para kol namandran ara. Paratesah, yiy pe hu ndramat masih kene
ara, ara yihu pakatimwiy tehe yukyuk kiya kili hilu.

14 Hapeko hilu aposel malmou, Parnapas hilu Pol, ara hilu hilong, pe hilu
ndrohomwiri koiwe hilu pe hilu himbuh iya ngawan mwalinga hu ndramat
soyon iya ara, pe hilu palngai, 15 hilu pa, “Wawu torou! Paratapeh pe wawu
tora mbusiy tehen tora? Youlu ara ndramat opu tehe wawu ko. Youlu
topo pohowe nongan hiyan isa kili wawu, pe youlu sa pwai para wawu
kaiki ndruwa wawu kiya mawen kili hu melit o mwaihei ariya kene, pe
akarapaiwani wawu pe akasa kili Ngindrai ndrokonan mepo imangsani kol
pwan pe hu kol yang, pe ndras iyapolo hu melit masih kene hu tora aliy.
16 Iya lenge hu hasap iyau hasap para mamu kinna, ara Ngindrai itali hu
pe huye mwoimwoi tahu ko: 17 Hapeko yiy kinho kohon kili hu pwi, para
hu ndramat kanlahiy para kapahasani yiy pwi. Yiy ngara kiyingani kultuw
hiyan kisa kili wawu. Tehe iyki mbulou indrut iyau kol paingan yang isa
pwan kili wawu, pe iyki hu mbuwakei handra-handra para hu kappwai
kiya walehehu imwonen; pe imbusi ndriya wawu ipep iya anandrinai
soyon iya, pe pwesai namandran iya yi.” 18 Hilu wong iya kili hu tora, para

kikaituwe lohongahu para katimwi yukyuk kiya kili hilu, hapeko pakeh o hilu kanlahiy pwi.

19 Pwen yihu Yutah hayah huyau te kol Antiyok pe Yikoniyum husa pe husuhuri lohonga hu ndramat para kol ara. Pe husolpwa Pol iya pat pe huluwi tarahani yiy iya ngawan kol ara, pe hupa ndre kinmat. 20 Hapeko hu yau mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan, ara husa wule pe hurahakowan. Pwen pe Pol itine pe imui iya nondriya kol namandran ara paiwe. Iya lang sih i, Pol hilu Parnapas ara hilyau hilya kol ngawan Terpe.

Hilu mui hilya kol Antiyok ita nondriya kol Siriya

21 Pwen Pol hilu Parnapas ara hilpohowe nongan hiyan iro kol namandran ara, pe huwiri hu ndramat soyon iya hurayah hu ndramira Yapan. Pwen hilu mui hilya hu kol matikol Listra, Yikoniyum, pe Antiyok, 22 pe hilya pwokeyani lohonga hu ndramira Yapan, pe hupwokeyani hu para hu koro pwotisingi lohongahu. Pe hilu pa, “Worou ara andre tukaya nondriya hu nopwaran soyon para tukaya nondriya kolo King Ngindrai.” 23 Pe hilu rakinima hu yapane sios nondriya kol hakol-hakol ara ihipwen, pe hutohun pe huyuh anandrinai pe huiki hu iya pahandra pwokere ta Yapan, yiy hiyeh mepo hu kanpwotisingi lohongahu kinna kili yiy. 24 Iyamulan para hilya nondriya kol Pisitiya ihipwen, pwen hilu mui hilsa nondriya kol Pampiliya. 25 Pe hilu pohowe nongan iro Perka ihipwen, pwen hilu tuh hilya pwan hilya kol Attaliya.

26 Pe hilto Attaliya ihipwen, pwen hilu his ndroi pe hilu mui hilya Antiyok, kol mamu mepo hu kantakinima hilu, para koro pahandra pahas ta Ngindrai, para kaya mbusi mbulen mepo hilu kanna mbusiy pwen. 27 Hilyarayah hilya ariya, pe hilu pwanos hu ndramira sios husa wule. Pe hilu tiyani melit masih kene mepo Ngindrai kinmbusiy pwen iyau kili hilu, pe hilu tiyaniy tehe Ngindrai itipe papai iya kili hu Ndramira Lah, para hu kasa pwotisingi lohongahu. 28 Pe hilto sura hu ndramira Yapan ara ndrangan niwen hape.

15

Hu yapane sios husa mbultere hu, huro Yerusalem

1 Yihu ndramat hayah huyau Yutiya pe husa Antiyok, pe huro hinuwani hu nali hu, mepo hupwotisingi lohongahu, pe hupa toro: “Kapa wawu kansondriti kapilo wawu pwi, tehe pwahanou ta Mose kinpwai, pwen andre Ngindrai kinsopwat wawu pwi.” 2 Lohongai aro imbusi Pol hilu Parnapas, pwen pe hilu rakokowai pe hiluro takekei iyasura hu iya nongan, ara hape waison pwi. Pwen pe hurakinima Pol hilu Parnapas iyapolo hu ndramirahu hayah i, para hu kaya paingan Yerusalem para kaya nime hu aposel, pe hu yapane sios kiya lohongai sahin ara. 3 Pwen hu ndramira sios hupwandrisa hu huyau, pe huro tokai nondriya kol malkol namandran hape Ponisiya pe Samariya, pe huro tiyani topwe titiye tahu Ndramira Lah, mepo hurapaiwani ndriyahu. Titiye aro ara iyki pwesai namandran iya, iya kili hu nali hu para sios. 4 Pwen yihu yarayah huya Yerusalem, pe hu ndramira sios iyapolo hu aposel pe hu yapane sios, ara hupwesani hu pe hurawuloh para husa. Pwen pe hutiyaniy iya kili hu sehe melit Ngindrai kinmbusiy pwen iyau kili hu.

5 Pwen hu ndramat hayah para susura hu Parisiy mepo hupwotisingi lohongahu, ara hutine pe hupa; “Yihu Ndramira Lah ara hiyan para kapwai kiya kili hu para kasondriti kapilohu, pe kapwatisingiy para hu koho ndruwa nongan para pwahanou ta Mose.”

6 Pwen hu aposel pe hu yapane sios, ara humbultere hu iyawule para
hu karamwaniyani lohongai ara. 7 Pe huro panguluwaniy ndrangan niwen
hape ihipwen, pwen Pita itine pe ipwai iya kili hu, ipa toro: “Wawu nali,
wawu pahasaniy tehe koluw hape ihou aliy, Ngindrai kinpirani yo iro
mwalinga wawu, para hu Ndramira Lah kahalingi nongan hiyan kiyau kili
yo para hu kapwotisingi lohongahu. 8 Ngindrai mepo ipahasani ndriyarou
masih, ara ipwainganiy tehe kiniwiri hu ndramat para mawen i, paratesah,
kiniyki Mwoiwan Haiyan kinna kili hu iyawule tehe kinmbusiy pwen
kinsa kiltou. 9 Pe kultuwayin isa kili tou pe iya kili hu, ara ihisoule ko,
paratesah, yihu kanpwotisingi lohongahu, pe iya tunan ara ko, Ngindrai
isungani ndriyahu iya howen mbulmaran. 10 Pwen pe paratapeh pe wawu
pakanohonou Ngindrai toro: wawu pakaiki ndrokomwayit nopwaran
masih kiya pwese hu ndramira Yesu, mepo worou pe tumburou kanlahiy
para kakuniy pwi. 11 Hapeko worou tupwotisingi lohongarou iya koisirai
ta Yapan Yesu, para Ngindrai andre kisopwat worou iyawule tehe yihu yi.”

12 Yihu ndramat huro mbultere hu ara, huhun o huro pe huro hilingi
Parnapas hilu Pol hilro tiyani hu kaipisa ndraikiya pwoke, pe hu kinima
pwoke mepo Ngindrai imbusiy iyau nima hilu iro mwalinga hu Ndramira
Lah. 13 Hilu wong ihipwen, pe Yamis iwong, ipa, “Wawu nali, wawu
kahalingi yo namu! 14 Simon kintiyaniy pwen tehe Ngindrai kinpwaingani
pwokere tan imu iya kili hu Ndramira Lah, pe iwiri hayah tahu para
karayah ndramiran. 15 Pe nongna hu poropet ara iwong iyawule tehen aliy,
tehe Yapan ipwai pe hu kantatuluwiy, ara ipa toro:

16 ‘Kiyamulan para aliy, andre kumui kusa paiwe pe andre kupuli yopai ata
Tepit mepo kiniput ita pwan.
Pe andre kumbultani hu melit hutora pwan ara, pe andre kupuliy
paiwe, pe kusoyei pe kirayah howen i.
17 Pwen pe yihu ndraye ndramat masih para kol pwan mepo hutora ndron
kene ara hu katen Yapan,
pe hu Ndramira Lah mepo ngolo ita kili hu pwen.
Aro ara nongna Yapan, yiy mepo kinmbusi hu melit iye kantayah.’

18 Ngindrai kinpahasani melit ara koluw mamu kinna.”

19 Pwen Yamis ipa; “Tehen tora ko, lohongo nakisahapwen tehen iye:
worou mbuna tukaiki nopwaran kiya kili hu Ndramira Lah, mepo hutora
rapaiwani ndriyahu para kasa kili Ngindrai. 20 Hapeko hiyan para tukarat-
uluwi nongan sahin kiya kili hu, pe kapwai kiya kili hu para hu kahaiyani
hu koro mawen anandrinai mepo hu kaniykiy tehe yukyuk kinna kili hu
kerewek, pe kahaiyani hu koro mawen kultuw para pilah, pe kahaiyani hu
para hu mbuna kayan sangi kan mepo hu kanndrusuwan, pe kahaiyani hu
para hu mbuna kayan, ndre kayin ndreye kan. 21 Paratesah, nongna Mose,
ara ngara hu kapohowei kiya kili hu kol masih kene, pe hu ndrayerou hasap
kiyau hasap. Pe ngara hu kapohowei kiro nondriya hu yumwa totohun
nondriya lang Sapat masih.”

Hu yapane sios hurapayani nongan iya kili hu ndramira lah mepo hupwotisingi lohongahu

22 Pwen hu aposel pe hu yapane sios iyapolo yihu ndramat masih
para sios, ara hupa hiyan para hu karakinima ndramirahu hayah, para
kapwandrisa hu kaya Antiyok kayapolo Pol hilu Parnapas. Pe hurakinima
Yutas, ngalan handra Parsappas, pe iyapolo Silas. Hilu ndramat malmou
aro, ara hiluro pohon mwalinga hu nali hu para sios. 23 Pe hurapayani
nongan mepo hu kantatuluwiy, ara ipa toro:

Yowu aposel pe yowu yapane sios mepo yowu nali wawu, yowu ratuluwi nongan iye para kisa kili wawu Ndramira Lah, mepo wawu pwotisingi lohonga wawu, pe wawu tora nondriya hu kol Antiyok, Siriya, pe Silisiya. Yowu rawuloh isata wawu.

24 Yowu kanhilingiy tehe hu ndramat hayah towu, mepo yowu kanpa hiyan kinna kili hu para hu kaya poho yowu pwi, ara hu kanpakarawani wawu kinna nongan pe kanmbusi lohonga wawu kinimwa. 25 Pwen tehen tora ko, yowu masih yowu sa lohongai handra ko, para yowu karakinima hu ndramat hayah, pe yowu kapwandrisa hu para kasa kili wawu kiyapolo kowase yowu malmou, Parnapas hilu Pol, 26 ndramat malmou mepo hiluiki mwoiwa hilu masih iya ngala Yapan torou, Yesu Kristus. 27 Pwen tehen tora ko, yowu pwandrisa Yutas hilu Silas para hilu kasa wong, para kapwokeyani nongan iyawule tehe yowu kantatuluwiy iye. 28 Pe Mwoiwan Haiyan ara iripo polo yowu, pwen yowu mburi lohongai para yowu mbuna karaporuwi wawu kiya nopwaran soyon. Hapeko hiyan para wawu koro ndruwa hu pwahanou ariyo ko. 29 Wawu kahaiyani wawu koro mawen anandrinai mepo hu kaniykiy tehe yukyuk kinna kili hu kerewek. Pe wawu kahaiyani wawu para mbuna akayan, ndre akayin ndreye kan. Pe kahaiyani wawu para mbuna akayan sangi kan mepo hu kanndrusuwan. Pe kahaiyani wawu koro mawen kultuw para pilah i. Kapa wawu kahaiyani wawu kiya hu melit aro kene, pwen andre wawu koro hiyan. Pwen ara.

30 Pwen yihu pwandrisa hu ndramat ara pe hulai huyapwan pe huyarayah huya kol namandran Antiyok, pe humbultani hu ndramira sios huya harong, pe huiki nongan mepo hu kantatuluwiy iya kili hu. 31 Yihu ndramat ara hupohowe nongan huratuluwiy ara ihipwen, pwen hu mepo huhulingi pwahanou ara, ara hupwes. 32 Yutas hilu Silas, hilu malmou kene ara poropet, pe hilu wong nongan soyon iya para kipwokeyani lohonga hu nali hu, para hu koro pwoke. 33-34 Hiluro ara ndrangan niwen hape ihipwen, pe hu nali hu ara, ara hutoholi hilu iya ndriya wayis, pe hupwandrisa hilu hilyau, pe hilu mui hilya kili hu mepo hu kanpwandrisa hilu mamu.* 35 Hapeko Pol hilu Parnapas, ara hiluro ndron Antiyok, pe hilu iyapolo hu ndramat soyon hape i, ara huro hinuwani hu ndramat pe huro pohowe nongna Yapan.

Pol hilu Parnapas hiluiki ndranga hilu

36 Lang hayah iyamulan hape, Pol ipwai iya kili Parnapas ipa; “Worou kamui kaya saisai kaya kili nalirou hu, hutora nondriya hu kol masih mepo tukanpohowe nongna Yapan kinna aliy pwen. Pe tukaya nime hu—hutora tehen tapeh.” 37 Parnapas ara inamiliy para pakiwiri Yohanes mepo ngalan handra yi Mak, para kiya polo hilu. 38 Hapeko Pol, ara ilohonganiy tehe kinna hiyan para kawiri yiy pwi, paratesah, yiy itali hilu masehe kol Pampiliya pe kinsusuye kinnasura hilu kinna mbulen pwi. 39 Pol hilu Parnapas ara hilu takokowai pe hiluiki ndranga hilu, pe Parnapas iwiri Mak pe hilu his ndroi pe hilyau hilya mbuson Saiprus. 40 Hapeko Pol ipirani Silas pe hilyau. Pe hu Kristen ara hutoholi hilu, pe huiki hilu iya pahandra pahas ta Yapan. 41 Pol iro tokai hakol iya hakol nondriya kol Siriya pe Silisiya, pe ipwokeyani hu sios.

---

* **15:33-34:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa tehe nongan sahin para susura nongan iye ara ipa toro: 34 “Hapeko Silas ara ilohonge para kiro ndron kol ara manau.”

16

Timoti irikai iya sura Pol hilu Silas

1 Pe Pol iya kol ngawan Terpe, pwen iyamulan iyarayah iya kol ngawan
Listra, mepo ndramira Yapan hamou ngalan Timoti iro aliy. Pe tina Timoti
ara ipwotisingi lohongan pe yiy ara pihi Yutah. Hapeko tama Timoti, ara
yiy hamou tahu Krik. 2 Yihu nali hu mepo hu kanpwotisingi lohongahu
huro Listra pe Yikoniyum, ara ngara hu katiyani kultuw hiyan ata Timoti.
3 Pol ara inamiliy para kiwiri Timoti kiya polo yiy. Pe tunan hu Yutah
hutora nondriya hu kol ara kopu, pwen iwiri Timoti pe isondriti kapilon.
Imbusiy tora, paratesah, yihu Yutah masih ara hu kanpahasaniy pwen tehe
taman ara hamou tahu Krik. 4 Pwen iro mwonen huro tokai nondriya hu
kol ngawan hakol iya hakol, ara huroiki nongan ara, mepo yihu aposel pe
hu yapane sios para Yerusalem hu kanmburiy pwen, para hu ndramat koho
ndruwan. 5 Pwen nongan ara, ara ipwokeyani lohongahu para nondriya hu
sios, pe ndromwoyahu, ara iro hon iropo iya soyon nondriya lang masih.

Pol inime taltan ta ndramat hamou para Masetoniya

6 Pwen Pol iyapolo susuyan hu, ara hurikai pe hurakayani kol namandran
hape Prikiya pe Kalatiya. Paratesah, Mwoiwan Haiyan ara ikaituwe hu
para hu mbuna kaya pohowe nongan kaya nondriya kol namandran iya
Esiya. 7 Pwen iro mwonen husarayah husa ndrokomatnet para kol na-
mandran hape Misiya, hunohonou para kaya kol namandran iya Pitiniya.
Hapeko Mwoiwa Yesu ara kinpa hiyan kinnatahu pwi yoh. 8 Pwen pe
huramwaitini kol namandran iya Misiya pe hulai huya pwan kol ngawan
Trowas. 9 Pe iho ndrokolo ping ara, Pol inime taltan handra ata ndramat
hamou para kol Masetoniya, pe ndramat ara iro tine pe irakamam iya kili
yiy, ipa, “Asa haroh kili yowu Masetoniya pe asa sopwat yowu.” 10 Pol inime
taltan ara ihipwen, pwen hape pwi ko, yowu hikule yowu para kaya kol
namandran iya Masetoniya. Yowu* sarayah iya lohongai handra ko tehe
Ngindrai, ara iyoh yowu para kapohowe nongan hayah kiya kili hu.

Litiya irapaiwani ndriyan iro kol namandran Pilipai

11 Yowu ro Trowas pe yowu his ndroi pe yowu ngap yowu ya mwonen
yowu ya mbuson Samoteres, pe iya lang sih iho ndruwan, yowu his ndroi
pe yowu ya kol Neyapolis. 12 Pwen yowu ro kol ara ihipwen pe yowu
ngap yowu ya kol namandran Pilipai. Kol ara koluw hu para Rom husa
pe huyen aliy. Pilipai ara kol hakol namandran mepo iho hin ita nondriya
kol namandran hape Masetoniya. Pe yowu ro ndron kol ara, lang hayah i.
13 Pe iro lang Sapat, yowu song yowu ya ngawan pohomara karam para
kol namandran ara, pe yowu ya pwaki ndran, paratesah yowu pa ndre hape
ara, ara ndrohonoku totohun. Pwen yowumpwan hape ara pe yowu wong
iya kili hu pihin hayah mepo hu kanmbultere hu pwen huyen aliy. 14 Pihin
hamou iro mwalingahu pe iroholong, ara ngalan Litiya. Yiy ara pihin
hamou ngara kipo pehei kiya hu koyau anandritan,† pe yiy ara iyau kol
namandran Tayatira. Pe ngara kitohun kiya kili Ngindrai. Pe Yapan itipe
lohongan pe irapaiwani ndriyan iya nongan mepo Pol iro pohowei. 15 Pe
iro mwonen yiy iwiri paptais iyasura hu tan para seu hawum mwaniye,

---

* **16:10:** Yowu Nondriya puk iye (***Titiye para Mbulya Hu Aposel***) ara nongan sahin “yowu” ngara kisarayah. Inimnim tehe Luk mepo iratuluwi puk iye ara iro sura Pol hu lang hayah, pwen pe iratuluwi “yowu” iyinganiy tehe yiy ara iro sura hu. Inimnim tehe Luk ara iro sura Pol iya matne kol Pilipai opu, pwen pe nongan sahin “yowu” ara ihipwen iro ariya. (Aposel 16:40) † **16:14:** Hu koyau anandritan ara kennehu namandran

pwen isok yowu, ipa, “Kapa wawu yirowe yo tehe upwotisingi lohongo iya kili Yapan, pwen akasa pe akoro suwe.” Pe yiy ara irakekeyani yowu pe yowu somwi yiy.

Pol hilu Silas hilya nondriya kou

16 Porosih aro, yowu ro tokai nakaya ndrohonoku totohun, pe pihindrahin hamou para pwandrendres o mwaihei ara isa pohonani yowu. Yiy ara payit iro ndritan, pe ngara kiranonoye kiya melit mapu kintayah. Pe hu mbukena pihindrahin ara, ara ngara hu kapo singayai soyon kiyau kili yiy kiya nongan para tanonoye mepo ngara kipwai. 17 Pihindrahin aro, ara ngara kiro ndruwa Pol iyapolo yowu masih pe ngara kiro wayeh, kipa, “Yihu ndramat aripo ara hu pwandrendres ata Ngindrai Iyera Paingan Masih. Pe hutopo pwandrandrahani wawu iya sai para Ngindrai kisopwat wawu.” 18 Yiy ngara kiro mbusi kultuw tehen tora lang soyon iya. Pe Pol ara ndriyan imwa tan pe irapaiwani yiy pe ipwai iya kili payit ara, ipa, “Iya ngala Yesu Kristus, yo upwandrandrahaniy isa kili wou para atali yiy pe asaya mawen!” Iro mwonen ara kopu, payit itali yiy isa mawen.

19 Pe iro mwonen hu mbukena pihindrahin ara huyirowei tehe meresayahu para poya singayai ara kintan, pwen humbultuwe tahatini Pol hilu Silas pe huluwi tarahani hilu iya ndrohonoku mbultere mbulmara hu pohon tahu, pe huiki hilu iya nongan. 20 Pe yihu yaiki hilu iya mbulmara hu ndramat para tamwaniye, pe hupa, “Hilu ndramat malmou aripo, ara hilu ndramira Yutah. Pe hilu topoiki nopwaran isa kolorou namandran iye. 21 Pe hilu topo hinuwani worou iya kultuwayi kowase hu hayah, mepo nonombun para worou Rom para kasomwiy pe katokuyaniy.”

22 Pwen hu ndramat masih husa wule pe hutasusut nongan iya kili Pol hilu Silas. Pe hu ndramat para tamwaniye ara hupwatisingiy para kalle koiwe hilu, pe kamwiri hilu. 23 Pe humwiriyani hilu iya mwomwan ihipwen, pwen huya piyani hilu hilya nondriya kou, pe hupwatisingiy iya kili ndramat mepo ngara kiro nimnim kiya kou, ara para kiro memerani hilu kahiyan. 24 Ndramat para memerani hilu, ara iwiri nongan ara ihipwen, pwen iyki hilu iya nondriya seu sahin mbulkuran ita nondriya kou. Pe hurandrikipiri ngondroka hilu ara iya mwalinga parakei.

25 Iro pakeh ndrokolo ping imwonen, Pol hilu Silas ara hilro tohun pe hiluro pa waliy iya kili Ngindrai. Pe hu ndramat mepo huro kou sura hilu ara huro hilingi hilu. 26 Pe indrou pwi ko, nunuw namandran irayah pe ileleyani mbulndroiyi kou. Pe porosih o, hu papai masih para kou ara hute topwei. Pe hu malkei hayen mepo huwasi ngondro nimahu iya aliy, ara hutan topwei. 27 Makundrayin mepo ngara kiro memerani kou, ara iro matin pe isapoyoi pe inimei tehe hu papai para kou, ara kanite topwei. Pwen pe iwiri semela pahun niwen tan pe pakitingundrun mbukenan kiya aliy, paratesah, ipa ndre hu ndramat masih huro nondriya kou ara hu kanwop topwei. 28 Hapeko Pol irandrokomat pwokeyan iya, iya kili yiy, ipa, “Mbuna atingundrum! Yowu masih, ara yowu topo!”

29 Pwen ndramat para memerani kou, ara iyoh para ngana mwan kiya kili yiy. Pe ihimbuh iya nondriyan pe iyah iya pwan pe ilelen iro ngondro ndrika Pol hilu Silas. 30 Pwen iwiri hilu iya ngawan pe isok hilu, ipa, “Walu namandran ato, andre kumbusi sehe melit para Ngindrai kisopwat yo?”

31 Pwen hilu pwai iya kili yiy, hilpa, “Apwotisingi lohongam kiya kili Yapan Yesu, wou pe hu ndraisih para wum tam, pwen andre kisopwat wawu.” 32 Pwen pe hupohowe nongna Yapan iya kili yiy pe iya kili hu masih mepo huro nondriya seu kili yiy. 33 Pe iho ndron ping ara, ndramat

mepo ngara kiro memerani kou ara iwiri Pol hilu Silas pe isungani neken tahilu. Pwen hape pwi ko, yiy iyapolo hu ndraisih mwaniye atan ara, ara huwiri paptais. 34 Pwen iwiri Pol hilu Silas hilya nondriya seu tan, pe ihang hilu anandrinai. Pe yiy iyapolo hu ndraisih mwaniye atan, ara hupwes namandran iya. Paratesah, husa pwotisingi lohongahu iya kili Ngindrai.

35 Pwen lang ileu, pe hu ndramat para tamwaniye ara hupwandrisa hu makundrayin para kaya pwai kiya kili ndramat mepo iro memerani kou toro: “Akatali hilu ndramat ara kayau.” 36 Pwen ndramat mepo iro memerani kou, ara itiyaniy iya kili Pol ipa, “Hu ndramat para tamwaniye ara hupwatisingiy tehe kutali walu Silas kayau. Pwen pe kiya, mahapo walu kayau kiyapolo ndriya wayis.”

37 Hapeko Pol ipwai iya kili hu makundrayin, ipa, “Yihu kanmwiri youlu iro mbulmara hu ndramat o mwaihei. Youlu ara ndramira Rom, hapeko yihu piyani youlu ko mwaihei iya nondriya kou. Pe mahapo yihu pakarasse youlu kokohon o pe youlu kayau, ndre? Pwi yoh! Yihu mbukena hu kasa pe kasa luwani youlu kaya ngawan.”

38 Pwen hu makundrayin huwiri nongan ara imui iya kili hu ndramat para tamwaniye. Pwen iro mwonen huhulingiy tehe Pol hilu Silas ara hilu ndramira Rom, pwen pe hunoh. 39 Pwen hu ndramat para tamwaniye ara husa pe huya rapasa hilu. Pe huluwi hilu hilsa mawen pe husike hilu para katali kol namandran ara. 40 Iyamulan para Pol hilu Silas hiltali kou pe hilsa ngawan, hilya suwe Litiya. Pe hilu nime hu nali hu para sios, pe hilu pwokeyani lohongahu. Ihipwen, hilyau.

17

Pol hilu Silas hilya kol ngawan Tesalonaika

1 Pwen Pol hilu Silas hilya yau kol malkol ngawan Ampipolis pe Apolloniya, pe hilu yarayah hilya kol ngawan Tesalonaika. Pe hape ara, yumwa totohun hawum tahu Yutah iro aliy. 2 Pe Pol iya nondriya yumwa totohun tehe ngara kiro mbusiy. Pe iho nondriya lang Sapat maroyoh, Pol ipwatiriye iyapolohu iya nongan mepo ita nondriya puk ta Ngindrai. 3 Pe iratiyaniy ileu, pe ipwaingani nongan ndrokonan, tehe nongna hu poropet iyinganiy tehe Kristus andre kikuni nopwaran pe kimat, pwen andre kitine paiwe. Pe ipa, “Yesu aro, mepo urupo pohowe yiy isa kili wawu, ara yiy Kristus.” 4 Pe nongna Pol ara, ara iluwi lohonga hu Yutah hayah pe huyapolo hilu Silas. Pe hu Krik soyon iya mepo ngara hu koro pahandra nohowai ta Ngindrai, iyapolo hu pihin mangalahu soyon hape yi, ara huyapolo hilu yi.

5 Hapeko yihu Yutah ara humaimai, pwen pe humbultani hu ndramat hayah para tandroindroi huro ndrohopah. Pe husuhuri hu ndramat soyon iya yi, husa wule, pe hurambumbuwat iro nondriya kol namandran ara. Pe huhumbuh huya suwe Yason, para kaya ten Pol hilu Silas pe hu pakawiri hilu kaya nima hu yau masih. 6 Hapeko yihu kankahi hilu pwi. Pwen pe huluwi taharahani Yason iyapolo hu nali hu iya saya Yapan hayah, pe huyaiki hu iya kili hu yapane kol namandran ara, pe huwayeh hupa: “Hu ndramat mepo hu kantapaiwani pahandriya kol pwan kinsa paingan ara, mahapo hu kansa topo iye, 7 pe Yason irawuloh iya kili hilu pe iwiri hilu hilya pe hilro seu kili yiy. Pe yihu ndramat masih kene aro, ara yihu ngara konho ndruwa nongan pwahanou ta Sisar pwi. Pe ngara hu kapa king hamou ita ndron i; ngalan ara Yesu.” 8 Pwen iro mwonen huhulingi nongan aro ihipwen o, hu ndramat soyon iya iyapolo hu yapane kol namandran masih ara, huro rambumbusan. 9 Pwen hu yapane kol ara humbusiy pe

Yason iyapolo susuyan hu ara hurandropweya hu. Ihipwen, hutali Yason hu para hu kayau.

Pol hilu Silas hilya kol ngawan Pereya

10 Pwen kol iping pe hape pwi ko, yihu Kristen hupwandrisa Pol hilu Silas pe hilyau hilya kol ngawan Pereya. Pe hilyarayah hilya hape ariya, pe hilsong hilya nondriya yumwa totohun tahu Yutah. 11 Pe hu Yutah para Pereya kultuwayihu ara hiyan iya, pe iramwaitini kultuwayi hu Yutah para Tesalonaika. Pe yihu hilingi nongna Pol pe hunamiliy tisingiy. Pe lang sih tehe sih, ngara hu kanime nokulaniy nondriya hu Nongna Ngindrai, para hu kanimei tehe nongan mepo Pol iro pwai ara ndrokonan, ndre pwi. 12 Pwen pe yihu para Yutah soyon, ara hupwotisingi lohongahu. Pe ndromwoya hu pihi Krik hu mangalahu, iyasura hu yapa Krik i, ndromwoya hu ara irayah soyon hape tehen aliy yi.

13 Pwen iro mwonen yihu Yutah para Tesalonaika ara huhulong tehe Pol ara iro pohowe nongna Ngindrai iro kol Pereya, pwen pe yihu ya kol ariya yi, pe yihu suhuri hu ndramat para karambubuwat. 14 Pwen hape pwi ko, hu Kristen hupwandrisa Pol iya leng. Hapeko Silas hilu Timoti ara hiluye ndron Pereya. 15 Pwen hu ndramat huluwani Pol pe huwiri yiy iya kol namandran Atens. Pwen Pol iyki nongan iya kili hu ndramat ara, para hu kaya pwai kiya kili Silas hilu Timoti, para hilu kahaleh o pe kasa kili yiy; pwen huyau.

Pol ipohowe nongan iro kol namandran Atens

16 Iro mwonen Pol ara iro longe hilu iro kol namandran Atens, inime hu kerewek soyon iya huro kol ara, pe imbusi ndriyan ara iporu. 17 Pwen pe iro nondriya yumwa totohun pe iro pwatiriye iyasura hu Yutah pe hu ndramira Krik mepo ngara hu koro pahandra nohowai ta Ngindrai. Pe lang sih tehe sih ngara kiratitiye kiyasura hu ndramat mepo husa koyum husa ndrohopah. 18 Pwen hu ndramat hayah para yihu Epikuriyan* pe yihu Stowik† mepo lohonga hu namandran, ara hupepet iyasura yiy. Pe hayah tahu ara huro sok, hupa, “Ndramat para pwasosohou ita, pakipa tesah?” Pwen yihu hayah ara hupa, “Ininim tehe pakitiyani hu paira hu kol hakol-hakol mawen.” Hupa tehen tora, paratesah Pol ara iro pohowe nongan hiyan ta Yesu pe nongan para Yesu kintine kimat. 19 Pwen huwiri Pol iya pe huyaiki yiy iya kili hu yapane kol mepo ngara hu kambultere hu kaya ndrohonokuhu mepo hupohowei Areyopakus. Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Iya hiyan para yowu kasa pahasani hinonou howen mepo atapohowei ara, ndre pwi? 20 Melit hayah mepo atawong iya aliy ara, ara handra pe howen isa tahilong towu. Yowu nakapahasaniy opu, ndroiyi nongan ara ita pa tesah ndrokonan.” 21 (Akanimei, yihu ndramira kol Atens pe hu ndramat para kol mawen mepo husa huyen aliy, ara huiki lenge hu topwei iya para tahilong nongan howen pe karatiyani nongan.)

22 Pwen Pol itine iro ndrohonoku mbultere tahu Areyopakus, pe ipa, “Wawu ndramira Atens! Yo unimei tehe melit masih wawu tora mbusiy, ara wawu tora ndruwa kultuwayi kowase totohun tawawu. 23 Yo urukai urakayani nondriya kol iye, pe kunnimei nokulaniy pwen sehe melit mepo

* **17:18:** Epikuriyan—ara yihu ndramat hiyeh ngara hu koho ndruwa hinonou ta ndramat hamou lohongan namandran ngalan Epikurus, ngara kihinuwani hu ndramat, tehe pwesai ara lohongai handra namandran masih iripo kol pwan. † **17:18:** Stowik—ara yihu ndramat hiyeh ngara hu koho ndruwa hinonou ta ndramat hamou lohongan namandran ngalan Seno, ngara kihinuwani hu ndramat, tehe hu karahatini lohongahu, pe hingorowa mwoiwahu ara kiluwi hu kaya kultuw hiyan.

ngara wawu katohun kiya aliy. Pe yo kunsa yirowe pere tuntun sih, pe nongan handra huratuluwiy ita aliy, ara ipa toro: IYA KILI NGINDRAI MEPO WOROU TUKOWU TAN. Kiya, mahapo sehe melit mepo wawu kowu pe wawu tora tohun iya aliy, ara mahapo nakupohowei kisa ngawan kili wawu.

24 Ngindrai mepo imangsani kol pwan pe melit masih iripo aliy, ara yiy
Yapane kol pwan pe kol paingan yang. Pe yiy ngara kinho ye nondriya hu
yumwa totohun namandran mepo nima hu ndramat hupuliy, ara pwi. 25 Pe
kinlahiy para nimarou ndramat kasopwat yiy pwi, pe yiy kinnamili handra
melit kiltou pwi yi, paratesah, yiy opu iyki kunuwen pe taleh iyapolo melit
masih isa kili worou masih kene. 26 Pe iyau kili ndramat hamou opu, imbusi
hu ndramira kol hakol-hakol husarayah, para hu kaya pe kampwan kene
ndrita kol pwan masih. Pe iyki nowe hu pe ndringa hu kol hapeleheh para
hu kaya keyen aliy. 27 Ngindrai imbusi tehen tora, ara para matisan hu
ndramat katen yiy pe kaseyeh yiy pe kakahi yiy. Hapeko yiy ara kinto
mwanan kiltou pwi. 28 Iyau kili yiy opu turopo mwalen, turopo tokai pe
turopo. Tehe hu ndramat para tiyeya waliy tawawu mbukena wawu ngara
hu kapwai, kapa, ‘Worou ara ndrayen.’

29 Pwen worou, ara ndraye Ngindrai, pe mbuna tukalohonganiy tehe
Ngindrai ara tehe kolt, ndre silwa, ndre pat, ndre sumwoiwa nombun-
gong mepo ndramat imangsaniy iyau niman pe lohongan, ara pwi yoh.
30 Mamu kinna, lohonga hu ndramat kinileu pwi, pe Ngindrai kiniyki
lohongan kinna tahu pwi. Hapeko mahapo ipwandrandrahaniy iya kili
hu ndramat masih para kol pwan masih kene, para hu karapaiwani
ndriyahu. 31 Pe yiy ara kintanonoyani lang para kiramwaniyani kol pwan,
kiyapolo tamwaniye hiyan kiyau kili ndramat mepo kintakiniman. Yiy
kinpwainganiy kintayah mannan kinna mbulmara hu ndramat masih,
paratesah, iya kultuw para katine kimat.”

32 Iro mwonen huhulingi Pol iwong iya lohongai para titine kimat, pwen
hu hayah tahu ara hupwasimiri yiy. Hapeko hayah tahu ara, hupa, “Yowu
namiliy para kahalingiy porosih i, sehe nongan mepo ata wong iya aliy ara.”
33 Pwen Pol iwong ihipwen, pe itali hu pe iyau. 34 Hapeko hayah tahu ara
huho ndruwa Pol pe hupwotisingi lohongahu. Pe hamou ita mwalingahu
ara ngalan Tiyonisiyus, yiy ara hamou tahu para Areyopakus, iyapolo pihin
hamou ngalan Tamaris, pe hu hayah tahu ara huyapolo hilu i.

18

Pol ipohowe nongan iro kol ngawan Korin

1 Pwen iyamulan para aliy, Pol itali kol namandran Atens pe iyau iya
kol ngawan Korin. 2 Pe iya pe ipohonani Yutah hamou ngalan Akwila,
yiy ara ndramira kol Pontus. Yiy iro kol namandran masih Yitaliy pe
yiy iyapolo nambuyun Prisilla ara hilsarayah mahapo hapeko hiltopo,
paratesah, Klautiyus ara ipwandrandrahani hu Yutah masih para hu katali
Rom. Pwen Pol ara iya para kinime hilu, 3 paratesah, yiy ara ndramat
para mangseya yopai tehe hilu ko. Pwen iro, pe iropo mbulen sura hilu.
4 Iho nondriya lang Sapat masih, ngara kiya nondriya yumwa totohun
para kipwatiriye nongan kiyasurahu, pe kinohonou para kiluwi lohonga
hu Yutah pe hu Krik.

5 Iro mwonen Silas hilu Timoti hilyau Masetoniya pe hilsarayah, Pol
ara iyki yiy masih iya mbulen para pohoweya nongan, pe para kitiyani

kiya kili hu Yutah tehe Yesu, ara Kristus.* 6 Hapeko iro mwonen yihu
Yutah huhingasi yiy pe hupwasimiri yiy, pwen itolohani koiwen para
kipwainganiy tehe kinpwes pwi, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Ndreye wawu
ara andre kiro ndron ndrita paya wawu! Pe hapesah mwomwan andre
kinto kili yo pwi. Pwen pe kiro mahapo kiya, andre kuya kili hu Ndramira
Lah.”
7 Pwen Pol itali yumwa totohun ara, pe iyau iya kili ndramat hamou
ngalan ara Titiyus Yustus. Yiy ara ngara kitohun kiya kili Ngindrai pe
suwen ara ita ngilse yumwa totohun. 8 Pe Krispus ara ndramat mepo iya
mu iya yumwa totohun ara. Yiy iyapolo hu ndraisih tan mwaniye, ara
hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan. Pwen pe hu para Korin huhulingiy
pe hu soyon tahu hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan i, pe huwiri
paptais.
9 Pwen yoping sih Yapan iwong iya kili Pol iya taltan, pe ipa, “Mbuna anoh
pe mbuna amun. Aro wong o kiropo kiya. 10 Yo utasura wou pe kinlahi
ndramat hamou kipokasiyani wou ara pwi yoh. Paratesah, hu yau to ara
hu soyon iya hutopo nondriya kol namandran iye.” 11 Pwen Pol iro manau
ara ipoo hayou sih pe sahin, pe iro hinuwani hu iya nongna Ngindrai.
12 Tandrohonga Kalliyo iro pohon para kol ngawan Akaya, hu Yutah
masih ara humbultere hu pe huwiri Pol pe huyaiki yiy iya nongan.
13 Pwen hupa, “Ndramat iye ara ngara kiluwi lohongahu ndramat para yihu
kahandrisani nongan para pwahanou, kiro mwonen hu ngara katohun kiya
kili Ngindrai.”
14 Pe iro imwonen Pol pakisomwi nongnahu, pwen Kalliyo iwong iya kili
hu Yutah, ipa, “Wawu ndramira Yutah, kapa ndramat ara kinmbusi handra
kultuw mendreheh ndre namandran mwomwan, pwen andre kimbusi yo
kuhulingi nongna wawu. 15 Hapeko lohongai para soksok iya nongan pe
ngalahu melit pe nongan para pwahanou tawawu—ara wawu mbukena
wawu karamwanye. Kinlahiy para kuramwaniyani nongan tehen ara
pwi.” 16 Pwen irasses hu masih huya mawen suwe nongan. 17 Pwen yihu
masih, ara hupaiwani hu pe hupwahatini Sostenes, ndramat mepo iya mu
iya yumwa totohun, pe huramari yiy iro pohomara yumwa tamwaniye.
Hapeko Kalliyo kiniyki lohongan kinna kili hu pwi.

Prisilla hilu Akwila, pe Apollos

18 Pe Pol ara iro ndron Korin lang hayah i. Pwen itali hu Kristen, pe ihis
iya ndroi pe ingap iya pelei iya Siriya, iyapolo Prisilla hilu Akwila. Pe Pol
iro ndron Senkriya pe isani kompayan iyau, paratesah, irandrangan iya
kili Ngindrai.† 19 Pe yihu husarayah husa Epesus pe Pol itali Prisilla hilu
Akwila, pe yiy opu iya nondriya yumwa totohun pe ipwatiriye iyapolo hu
Yutah. 20 Pwen husok yiy para kiro polohu hape na, hapeko kinsomwi hu
pwi. 21 Hapeko nakitali hu nakiyau, pwen irandrangan, ipa, “Kapa Ngindrai
kipa hiyan, andre kumui kusa.” Pwen itali kol Epesus, ihis ndroi pe ndroi
ingap iya pelei pe iyau. 22 Pwen iyarayah iya kol Sisariya pe iya paingan pe
irawuloh iya kili hu para sios ita Yerusalem. Pwen itali hu pe ilai iya pwan
kol ngawan Antiyok.

---

* **18:5:** TP: Man God i makim bilong kisim bek ol manmeri bilong en. † **18:18:** Pol ara irandrangan iya kili Ngindrai iho nondriya lang masahayeh. Pe nondriya hu lang ara, ara andre mbuna kisani kompayan pe mbuna kiyin wain. Pwen, hu lang ara kasayau, pwen andre kisani kompayan pe kiyki yukyuk kiya kili Ngindrai.

23 Pe iro surahu para Antiyok ndrangan niwen hape. Pwen itali hu
pe irakayani kol hakol iya hakol nondriya kol malkol namandran hape
Kalatiya pe Prikiya, pe iro pwokeyani hu yau ata Yapan masih.
24 Pwen ndramira Yutah hamou ngalan Apollos, mepo yiy ndramira kol
namandran Aleksandriya, ara isarayah isa Epesus. Yiy ara ndramat hamou
maran walwalan, pe ipahas hiyan iya, iya Nongan Haiyan ta Ngindrai.
25 Apollos ara yiy ndramat mepo hu kanhinuwani yiy pwen kinna sai ta
Yapan. Pe kultuwayin para pohoweya nongan ara tahakulan iya. Pe yiy
ara iwong imwonen pe ihinuwani hu ndramat iya hu melit masih tehe
Yesu imbusiy. Hapeko yiy ara tanan paptais ta Yohanes opu. 26 Pe yiy ara
irakelehani nongan pwokeyan iro nondriya yumwa totohun. Pwen Prisilla
hilu Akwila ara hilu hilingi yiy, pwen hilwiri yiy iya suwe hilu, pe hilu
pwahanou yiy iya meresaya nongna Ngindrai para lohongan kileu kiya aliy.
27 Pwen Apollos ilohonge para kiya Akaya, pe hu Kristen hupwokeyani
lohongan, pe hurataluwi nongan sahin para kiya kili hu yau ta Yapan huro
ariya, para hu kapwesani yiy pe karawulohani yiy. Iyarayah iya Akaya pe
hu ndramat mepo pahas ata Ngindrai imbusiy pe hupwotisingi lohongahu,
ara yiy isopwat hu namandran iya. 28 Paratesah, yiy ipwokeyani nongan iro
mbulmara hu ndramat para kiramwaniyani nongan pwasosohou mepo hu
Yutah hu kantasumbuwani. Pe ipwainganiy iya ngawan kili hu, iya Nongan
Haiyan ta Ngindrai, tehe Yesu ara yiy Kristus.

19

Pol ipohowe nongan iro Epesus

1 Pwen Apollos ara iro ndron Korin pe Pol ara irikai pupura kol pe
iyarayah iya kol ngawan Epesus. Pe iya pohonani hu yau ata Yesu hayah.
2 Pe isok hu, ipa, “Iro mwonen wawu pwotisingi lohonga wawu, ara wawu
wiri Mwoiwan Haiyan, ndre pwi?”
Pe husomwi yiy, hupa, “Pwi yoh. Nongan sahin mepo Mwoiwan Haiyan
ara, ara yowu kowu, pe yowu konho hilingiy pwi yi.”
3 Pwen Pol isok hu, ipa, “Kiya, sehe paptais ndrokonan wawu wiriy yeh?”
Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Yowu wiri paptais iro kili Yohanes.”
4 Pwen Pol ipwai iya kili hu, ipa, “Yohanes isumuluwani wawu iya ndran,
para wawu karapaiwani lohonga wawu ko. Pe Yohanes ipwai iya kili hu
ndramat para hu kapwotisingi lohongahu kiya kili ndramat mepo nakiho
ndruwan pe nakisa kamulan. Yiy mepo Yohanes ipa nakisa, ara Yesu.” 5 Iro
mwonen huhulingi nongna Pol ara ihipwen o, pwen hu masih ara huwiri
paptais iya nondriya ngala Yapan Yesu. 6 Pe Pol iyki niman iya ndritahu
ko, pwen o Mwoiwan Haiyan isa ndritahu. Pe huwong iya hu nongna kol
handra-handra pe hutiyani nongan tehe hu poropet. 7 Pe ndromwoyahu,
ara iho pakeh tehe songui pe lumou.
8 Pwen Pol isong iya nondriya yumwa totohun, pe iwong tisingi nongan
nondriya walah maroyoh. Pe iwong pwokeyan para kiluwi lohongahu kiya
lohongai para kolo King Ngindrai. 9 Hapeko hayah tahu ara hukaituwe
ndriyahu pe mbuwalihu para hu kapwotisingi lohongahu. Pe hupwasimiri
saya Yapan iya mbulmara hu ndramat. Pwen pe Pol itali hu, pe iluwani
hu yau ta Yesu huyapolo yiy, pe huya pwatiriye lang masih iya yumwa
hinonou namandran ata Tirannus. 10 Pol iro mbusiy tehen tora, nondriya
hayou maluwoh mwaniye. Pwen pe hu para Yutah masih kene, pe hu para
Krik masih kene, huro kol namandran iya Esiya, ara hu masih huhulingi
nongna Yapan.

11 Pwen Ngindrai ara ipwokeyani Pol, para kimbusi hu ndraikiya pwoke
handra-handra kiyau niman. 12 Pwen koyau hasai mendreheh pe hu koyau
para mbulen mepo iro kili yiy, ara huwiriy iya kili hu ndramat humwa, pe
mwamwa itali hu pe irapiyani hu payit huro ndritahu huyau.
13 Pwen hu Yutah hayah mepo ngara hu kohorokai pe ngara hu karasses
hu payit huyau, ara hunohonou para karasses hu payit kayau ndrita hu
ndramat kiya ngala Yapan Yesu. Pe ngara hu kapwai, hu kapa, "Iya
ngala Yesu mepo Pol ngara kipohowei, yo upwandrandrahani wou, ara
asa mawen!" 14 Pe Skewa ara yiy pris hamou ihohin ta hu pris masih
tahu Yutah. Pe norun kamai manandrtimou, ara huro mbusiy tehen tora.
15 Pwen lang sih iho aliy, payit hamou isomwi hu, pe ipa, "Yo tono ta Yesu, pe
upahasani Pol i. Hapeko wawu, ara hiyeh ndrokonan?" 16 Pwen o ndramat
mepo sinai iro ndritan ara ikohis iya ndritahu pe iramamari hu pe pwoke
tan iramwaitini hu. Pe ipwalngani hu iya mwomwan, pe huwop husa
ngawan seu ariya mandreyehu, pe mwayehu pwi.
17 Pwen yihu para Yutah pe Krik mepo huro kol Epesus, ara yihu masih
nohowai namandran iya iwiri hu. Pe huhuri ngala Yapan Yesu iya paingan.
18 Pe hu soyon iya, hupwotisingi lohongahu, pe husa pe hupohopoh ngawan
iya hu kultuw mwomwan tahu. 19 Pe hu ndramat hayah mepo ngam iro kili
hu, ara huwiri hu puk maiye tahu isa harong pe hutimwiy iro mbulmara
hu ndramat. Pe huwiri ndromwoya hu puk masih kene ara, pe kennehu
ara irayah tehe sombule silwa mapuyimingat (50,000).* 20 Pwen tehen tora
ko, nongna Yapan ara ingau pe imandra iya namandran iya, pe pwokeyan
iya.
21 Melit masih ara irayah ihipwen, pe Pol ilohonge para kitali Epesus
pe kiya pwen te Masetoniya pe Akaya, pe kamulan kiya Yerusalem. Pe
ipa, "Kuro ara kihipwen, pwen kuya saisai kuya Rom i." 22 Pe ipwandrisa
hilu ndramat malmou para sopwat yiy, Timoti hilu Erastus, para hilkaya
Masetoniya. Hapeko yiy, ara iye ndron kol namandran iya Esiya ndrangan
niwen hape na.

Hurambumbuwat iro kol ngawan Epesus

23 Lang ara, hu ndramat hayah hurakokowai namandran iya para
karatuni Saya Yapan. 24 Ndramat hamou iro ariya ara ngalan Temetriyus
ngara kipo mbulen kiya silwa. Yiy ngara kimangsani sumwoiwa pihin
hamou ngalan Artemis kiyau silwa. Iyki mbulyan ara iya kili hu ndramat
para hu kambulyaniy, pe iwiri singayai soyon iya iyau aliy. 25 Pwen iyoh
hu ndramat para sahaya hu melit handra-handra husa wule, iyasura hu
mepo mbulyahu iya harong tehe yihu kopu. Husa, pe ipwai iya kili hu, ipa,
"Wawu susuyo, wawu pahasani tehe mbulya worou iye, ara ngara tukawiri
kennerou hiyan iya kiyau aliy. 26 Pe wawu kanhilingiy pe kannimei
tehe ndramat ariya ngalan Pol, ara kinpakarawani hu ndramat soyon iya
pe kinluwi lohonga hu ndramat hutopo nondriya Epesus pe pakeh kol
namandran iya Esiya masih. Pe ngara kipwai tehe hu kerewek mepo ngara
tukapaltaniy kiya nimarou ara hu ngindrai ndrokonan pwi. 27 Lohongai
sahin mwomwan para aliy, ara tehe nongna Pol ara, ara ilahiy para kip-
walngani mbulya rou pe ngala mbulen aro andre kiya mwomwan. Ariya
ko pwi yi, lohongai luhin para aliy ara andre kipwalngani yumwa totohun
namandran ata ngindrayerou Artemis, pe kiya mwaihei o mbulmara hu
ndramat. Mahapo hu ndramira kol namandran iya Esiya, pe hu ndramat

* **19:19:** TP: sombule silwa hambut ara tehe kenne ndramat hamou para lang sih

masih para kol pwan, ngara tukatohun kiya kili Artemis. Hapeko nongna Pol ara andre kimbusi ngalan kiya pwalngengei o mwaihei."
28 Pwen yihu ara huhulingi nongan ara, pe ndrinahu ilokuh pe huwayeh namandran iya, hupa, "Artemis para Epesus ara yiy namandran iya!"
29 Pwen huwayeh tehen tora, pe kol namandran ara hu masih hupalngai topwei. Pe humbultuwe tahatini Kayus pe Aristarkus pe huhulun huya ndrohonoku mbultere. Hilu ndramat malmou ara, ara hilu para Masetoniya, pe ngara hilu kasusuye sura Pol. 30 Pe Pol i pakisong kiya mwalinga hu ndramat ara, hapeko hu ndramira Yapan hupenani yiy. 31 Pe yihu ndramat hayah namandran para kol Esiya, hu kowase Pol, ara hupwanos nongan pe hukaituwe Pol para mbuna kiya nondriya ndrohonoku mbultere.
32 Yihu ndramat soyon huro aliy ara lohongahu imwakaikai. Hayah tahu ara huwayeh iya nongan sahin, pe yihu hayah ara huwayeh iya nongan sahin. Pe hu ndramat soyon hukowu, tunan tesah ndrokonan pe husa rawure. 33 Pwen hu Yutah husoyani Aleksanter iya ngawan mbulmara hu ndramat. Pe Aleksanter ihiri niman iya paingan para hu kahun o, para kipenani hu Yutah tehe yihu mbukenahu kanmbusi melit handra mwomwan pwi. 34 Hapeko huyirowe yiy, tehe yiy ara Yutah hamou. Pwen yihu Ndramira Lah masih ara huwaiyani wayeh iyawule ko ipoo ndranga paramwandrai maluwoh, pe hupa, "Artemis para Epesus ara yiy namandran iya!"
35 Pe ndramat para tatuluwiya nongan para kol namandran ara,† irandrokomat ana hu ndramat masih pe humun. Pwen ipa, "Wawu ndramira Epesus, hu ndramat masih para kol pwan ara hupahasaniy tehe kol Epesus ara ngara kapwokarani yumwa totohun namandran ata ngindrai Artemis, pe sumwoiwan iyos yang isa pwan. 36 Melit masih mepo upwai andre hamou kinlahiy para kipa pwi kaliy, ara pwi yoh. Pwen pe tehen tora ko wawu masih kakuw o, pe mbuna akambusi melit handra o mwaihei.
37 Wawu luwani hilu ndramat malmou aro hilsa hiltopo iye, hapeko hilu kantandroyani hu yumwa totohun namandran torou pwi, pe hilu kanpwasisiman ana ngindrai pihin torou pwi yi. 38 Kapa Temetriyus pe hu ndramat para susuyan ara nongnahu nakaya kili ndramat hamou, pwen andre kirayah lenge tamwaniye. Hu ndramat para tamwaniye hu topo. Pwen andre hu karamwanye hu kiya mbulmara nongan. 39 Pe kapa lohongai handra hira ndron kili wawu para wawu nakaikiy kisa, pwen wawu karamwanye wawu koro ndrohonoku mbultere imwonen. 40 Akahalingiy! Kapa hu poho kol hu kahalingi melit mepo isarayah mahapo, ara ilahiy para hu kaiki worou kiya nongan. Worou ara topo nondriya nopwaran isarayah lang mepo, pe tukanlahiy para tukaiki lohongai handra hiyan kiya mbultere torou pwi. Paratesah, melit masih kintayah iye ara ndroiyin pwi."
41 Ndramat ara iwong ihipwen, pwen ipwandrisa hu ndramat masih huyau.

20

Pol irikai iya kol malkol Masetoniya pe Kris

1 Pe tambumbuwat ara iyahapwen, pwen Pol iyoh hu yau ta Yapan husa kili yiy pe ipwokeyani lohongahu, pe itoholi hu para nakitali hu. Ihipwen, pwen iyau iya kol namandran hape Masetoniya. 2 Pe iro tokai nondriya hu kol ara kene, pe ipwokeyani lohongahu iya nongan soyon iya. Pwen iyarayah iya kol namandran masih Kris, 3 pe iro ara nondriya

† **19:35:** Eng: clerk; TP: kuskus

walah maroyoh. Iro mwonen pakihis ndroi pakiya Siriya, ara iyirowei tehe
hu Yutah ara huro mburi nongan para katingundrun. Pwen irapaiwani
lohongan pe irikai imui iya yau te kol namandran hape Masetoniya.
4 Iyayau ara pe ndramat hamou ngalan Sopater NdraPirrhus yapa kol
Pereya, ara isa pe irikai iyapolo yiy. Pe Aristarkus pe Sekuntus para kol
Tesalonaika, iyapolo Kayus para kol Terpe pe Timoti yi, iyapolo Tikikus pe
Tropimus para kol namandran iya Esiya ara hu masih huyapolon i. 5 Yihu
ndramat aro kene ara huro mu huya pe huro longe yowu huro kol ngawan
Trowas. 6 Hapeko yowu ro manau Pilipai ipoo yon para Ndrinanohun Mepo
Yis Aliy Pwi, ara isahapwen. Pwen yowu his ndroi pe yowu ngap iya pelei
pe iro lang yimah yowu sarayah sa kol ngawan Trowas, pe yowu sapolo
hu mepo hu kansa mu pwen huro. Pe yowu ro kol ara lang manandrtoyoh
mwaniye.

Pol ihingini Yutikus itine kimat iro kol ngawan Trowas

7 Iro mwonen lang imu para sandre sih, yowu sa mbultere iyawule para
karamburingi ndrinanohun. Pwen Pol ara ipohowe nongan iya kili hu
ndramat, pe iluwiy iya ndrangan niwen ipoo ihindrokolo ping. Paratesah,
lang hira mulan andre kitali hu pe kiyau 8 Pe nganngana hu sui ara soyon
iya iro seu sahin paingan mepo yowu ro mbultere aliy. 9 Pe wihou hamou
ngalan Yutikus ara irompwan ndrita marasip. Pe Pol ara iluwi nongan iya
ndrangan niwen iya, pwen wihou ara maran inun pe imatin. Yiy ara iro
marasip para seu tiwum paingan pe imatin turut pe iyos iya pwan, pe yihu
pakaya soli yiy, ara meren. 10 Pwen Pol ilai iya pwan pe iyah iya ndritan
pe ipwokarani wihou ara. Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Nere wawu mbuna
kihilim, yiy mwalen.” 11 Pwen Pol ingas imui iya paingan pe iramburingi
ndrinanohun pe huiniy iyawule. Pe huye wong ipoo lang ileu tahu. Pwen
itali hu pe iyau. 12 Pe hu ndramat huwiri wihou ara mwalen, pe huyau
iyapolo ndriya wayis namandran iya.

Pol itali hu pohon para Epesus pe iyau

13 Pwen yowu masih yowu tali Pol pe yowu his ndroi pe yowu ngap iya
pelei yowu ro mu yowu ya kol ngawan Assos para kayasuni Pol, paratesah,
yiy ilohonge pe ihikule yiy para kirikai sai paingan.

14 Iro mwonen para Pol isa pe ipohonani yowu ro kol Assos, yowu wiri
yiy isa ndroi pe yowu ngap yowu ya mbuson Mitilene. 15 Pwen lang mulan
i, yowu ngap iya pelei pe yowu tali kol ara pe yowu yarayah iya pakeh
mbuson Kiyos. Pe iya lang sih i, yowu ngap yowu singondriti ndras yowu
ya mbuson Samos. Pwen iya lang sih mulan i, yowu ngap yowu yarayah iya
kol ngawan Miletus. 16 Pol ara kinpwokeyani lohongan pwen para kingap
kiya pelei ndroi kiya ramwaitini kol Epesus, paratesah, welen imai para
kiro kol namandran iya Esiya ndrangan niwen. Yiy ara iramwalahani yiy
para lenge Pentekos kintayah mapu, pwen kiya pe kinoro Yerusalem, kapa
kilahiy.

17 Pwen Pol ara iro kol ngawan Miletus pe ipwanos hu yapane sios para
kol namandran Epesus para hu kasa nime yiy. 18 Pe husarayah husa
kili yiy, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kanpahas kinna kultuw to iro
mwonen usa pe uro sura wawu. Iro mwonen lang mamu usa rahatuwe
kol namandran iya Esiya, pe iro nondriya lang masih kinna yi mepo kunsa
pwen uro sura wawu, 19 ara wawu kanpahasaniy tehe lang soyon iya yihu
Yutah ngara kamburi nongan para karatuni yo. Tunan ara ko, ngara
kimbusi hingorowo pe ndriyo kiporu. Hapeko uiki yo usa pwan pe ngara
kumbusi mbulya Yapan kiyapolo ndriyang. 20 Wawu pahasaniy tehe yo ara

kunuhundrundru para kupohowe sehe melit mepo ilahiy para kisopwat wawu, ara pwi. Hapeko yo uhununwani wawu iro mara ngawan pe iro nondriya seu hawum iya hawum i. 21 Yo kuntiyaniy pwen kinna kili hu Yutah pe hu Krik kene, para hu karapaiwani ndriyahu kaya kili Ngindrai, pe hu kapwotisingi lohongahu kaya kili Yapan Yesu torou.

22 Pwen mahapo Mwoiwan Haiyan ara irakalahani yo para kuya Yerusalem, pe sehe melit nakirayah kisa kili yo kiro ariya, ara ukowu. 23 Melit handra ko upahasaniy, ara tehe kol namandran masih ngara kuya aliy, Mwoiwan Haiyan ngara kipwahanou yo para kuropahas tehe andre kuya nondriya kou pe hu nopwaran nakupohonaniy ara hutora longe yo. 24 Hapeko yo kunlohongani mwoiwo tehe handra melit namandran iya mbulmoro, ara pwi, melit handra ko ulohonganiy ara para kungaplani ngapilai kipoo kuyahapwen. Pe andre kumbusi mbulyo mepo kunwiriy iyau kili Yapan Yesu. Mbulyo ara para kupohowe nongan hiyan para pahas ta Ngindrai.

25 Akahalingiy, yo upahasaniy tehe wawu mepo urupo mwalinga wawu pe urupo pohowe nongan hiyan ata King Ngindrai, ara hamou tawawu andre kinnime mbulmoro paiwe pwi. 26 Pwen pe lang nepo, yo nakupwai ngawan kisa kili wawu tehe, ndreyehu ndramat masih, ara andre kinto ndrito pwi, 27 paratesah, yo kunoho hindrundru para kupohowe nongan para pwahanou ta Ngindrai masih kene kisa kili wawu ara pwi. 28 Mara wawu kiro ta wawu pe kiro ta hu ndramat masih para sios mepo Mwoiwan Haiyan kiniykiy ita pahandra pwokere ta wawu. Wawu kapwokarani sios ta Ngindrai tehe hu ndramat para pwokereya sipsip ngara kambusiy. Akapwokarani sios mepo kintakonihiy pwen kinna ndreye norun mbukenan. 29 Yo ara upahasaniy tehe kamulan para kutali wawu, pwen andre hu mwiy puyap ndrinahu mwomwan, ara andre hu kasa mwalinga wawu pe andre kapwalngani hu sipsip. 30 Pe hu ndramat hayah hutora mwalinga wawu mbukena wawu, ara andre hu katine pe hu kandrihisani nongan ndrokonan para kaluwani hu ndramat koho ndruwa hu. 31 Pwen pe wawu koro hinehes! Akalohonganiy tehe nondriya hayou maroyoh, ping pe lang masih yo kunoho mayum pwi para kupwahanou hamou-hamou tawawu kiyapolo ndriyang.

32 Pwen pe mahapo yo uiki wawu iya kili Ngindrai pe iya kili nongan para pahas atan, mepo andre kihingini wawu kamandra pe andre kiyki melit soyon kisata wawu kiro mwalinga hu norun mepo kintakinima hu pwen para karayah haiyan. 33 Pe yo kunnamiliwaniy para kuwiri silwa, ndre kolt, ndre koyau ta hamou tawawu, ara pwi yoh. 34 Wawu mbukena wawu kanpahasaniy tehe yo upo mbulen iyau nimo imwonen para kupwokarani yo mbukeno pe hu susuyo yi. 35 Iro nondriya mbulen masih kunmbusiy, ara kunpwainganiy pwen kinsa kili wawu tehe worou koro ndruwa kultuw para kapo mbulen kiya pwokeyan. Pwen worou andre kalahiy para kasopwat hu ndramat mepo hu kanlahiy para kasopwat hu mbukenahu pwi. Wawu kalohongani nongan mepo Yapan Yesu mbukenan kinpwai, kinpa, ‘Lomwes para nayuk ara iramwaitini lomwes para napo.’ ”

36 Pwen Pol itiyani melit masih ara ihipwen, pe itukuruhu iya pwan iyapolo hu masih pe itohun. 37 Yihu masih ara hurang turut, pe hundrohosi yiy, pe hurahunghung iyatan. 38 Pe ndriya pworu tahu namandran masih, ara irayah ihondruwa nongan mepo kinpwai, tehe andre hu kanlahiy para hu kanime mbulmaran paiwe pwi. Pwen pe hu masih ara hurikai iyapolo yiy pe huyaiki yiy iya ndroi.

21

Pol ihis ndroi para kiya Yerusalem

1 Pwen iyamulan yowu tali hu yapane sios pe yowu his ndroi pe yowu
ngap yowu ya mwonen iya mbuson Kos. Iya lang mulan yowu ya mbuson
Rotes, ihipwen, yowu taliy pe yowu yarayah iya kol ngawan Patara. 2 Pe
yowu kahi ndroi hakou para nakiya kol namandran hape Ponisiya, pe
yowu his yaliy pe yowu ngap pe yowu yau. 3 Yowu ro ngap yowu ya pe
yowu nime mbuson Saiprus, ara iyapwen te nima yowu kamou, pe yowu
ramwaitiniy pe yowu ngap iya kol namandran iya Siriya. Pe yowu yarayah
iya kol ngawan Tayar, kol mepo hu nakatali hu memelit iro nondriya
ndroi para kiyapwan aliy. 4 Pe yowu kahi hu ndramira Yapan huro ara,
pe yowu ro polo hu lang manandrtoyoh. Pe Mwoiwan Haiyan iwong iya
kili hu pe hupwai iya kili Pol para mbuna kiya Yerusalem. 5 Hapeko hu
lang manandrtoyoh ara ihipwen, para ndroi nakitali Tayar, yowu tali kol
ngawan ara pe yowu ropo yowu ya manau. Pe hu ndramira Yapan masih
iyapolo nambuyu hu pe noru hu, ara huya yuk yowu iya ngawan para kol
ara, pe yowu tukuruhu iro poholeng pe yowu tohun. 6 Iyamulan hamou
itoholi hamou ihipwen, pwen yowu his ndroi, pe yihu mui iya suwehu.
7 Pwen yowu tali kol Tayar pe yowu ngap yowu ya Tolemayis, pe yowu
rawulohani nali yowu hu para sios. Pe yowu ye polo hu lang sih. 8 Iya
masan lang sih i, yowu yarayah iya kol ngawan Sisariya, pe yowu ro suwe
ndramat hamou para pohoweya nongan hiyan ngalan Pilip. Yiy ara hamou
tahu manandrtimou ara.* 9 Pe noru Pilip hu pihin mahaamou mepo hu
kanyesou pwi, ara hu ngara kawong tehe hu poropet.
10 Pwen yowu ro ara lang hayah i, pe poropet hamou ngalan Akapus
ara iyau kol namandran hape Yutiya pe isa pwan. 11 Yiy isa kili yowu pe
iwiri kundrayi Pol pe iwasi niman pe ndrikan mbukenan iya aliy. Pwen
ipa, “Mwoiwan Haiyan ipa toro: ‘Tehen toro ko, hu Yutah para Yerusalem
andre hu kawasi mbukena kondrei iye, pe andre hu kaiki yiy kiya kili hu
Ndramira Lah.’ ”
12 Iro mwonen yowu hilingi nongan aro, yowu iyasura hu ndramat para
kol ara, ara yowu rakekeyani Pol para mbuna kiya paingan Yerusalem
13 Pwen Pol isomwi yowu, ipa, “Paratapeh wawu tora tang pe wawu tora
mbusi ndriyo irang? Yo urupo mwoimwoi para hu kawasi yo. Pe ariyo ko
pwi, urupo mwoimwoi yi para kumat kuro nondriya Yerusalem kiya ngala
Yapan Yesu.” 14 Yowu wong iya kili yiy pe kinhilingi yowu pwi, pwen yowu
mun o yowu ro, pe yowu pa, “Hiyan, namiliwa Yapan kirayah.”
15 Iyamulan para lang hayah isayau, yowu mwaniyani yowu pe yowu ya
paingan Yerusalem. 16 Pe yihu ndramira Yapan hayah para Sisariya, ara
hurikai sura yowu pe huyaiki yowu iya suwe Nason, para yowu koro aliy.
Yiy ara ndramira mbuson Saiprus, pe hamou ndramira Yapan para koluw.

Pol iyarayah iya Yerusalem

17 Iro mwonen yowu yarayah iya Yerusalem, hu nali hu para sios ara
huwiri yowu iyasura pwesai. 18 Iya lang mulan Pol iyasura yowu masih
yowu ya nime Yamis, pe hu yapane sios masih, ara husa huro yi. 19 Pwen
Pol ara irawuloh iya kili hu, pe itiyani mbulen masih handra-handra mepo
Ngindrai kinmbusiy pwen iyau kili yiy, iro mwalinga hu Ndramira Lah.
20 Iro mwonen huhulingiy, pwen huhuri ngala Ngindrai. Pwen hupwai
iya kili Pol, hupa, “Nali, animei, yihu Yutah tasopou-tasopou ara hu

* **21:8:** Aposel 6:5

kanpwotisingi lohongahu. Pe hu masih ara kantahatini lohongahu kinna nongan para pwahanou ta Mose.

21 Yihu ndramat hayah hu kannese pwen kinna kili hu masih ara, tehe wou ngara ahanuwani hu Yutah, mepo hu tora mwalinga hu Ndramira Lah, tehe hu mbuna koho ndruwa Mose. Pe hu kannese tehe wou ngara ahanuwani yihu tehe hu mbuna kasondriti kapilo noruhu, pe hu mbuna koho ndruwa kultuwayi kowase rou. 22 Tanarou tehe andre hu kahalingi titiye tehe wou ansa. Pwen andre tukambusi tehen tapeh ndrokonan? 23 Kiya! Hiyan para ambusi sehe melit yowu nakapwai kisa kili wou. Yihu ndramat mahaamou iye mepo hu topo sura yowu, ara hu kantandrangan kinna kili Ngindrai pwen. 24 Pwen awiri hu ndramat mahaamou aro, pe wawu masih koro ndruwa kultuw para karayah howen kiya mbulmara Ngindrai. Pe yukyuk mepo hu nakaikiy para hu nakanahi paya hu, ara andre wou aiki kennen. Ambusiy tehen tora pe andre hu ndramat masih kapahasaniy tehe titiye masih hu kannese kinna, ara hu nongan pwasoyou opu. Pe andre hu kapahasaniy tehe wou mbukenam ara ata ndruwa nongan para pwahanou i. 25 Yihu Ndramira Lah mepo hu kanpwotisingi lohongahu, ara yowu kanratuluwi nongan sahin kinna kili hu tehe yowu kamburi lohonga yowu tehe toro: Para yihu kahaiyani hu koro mawen anandrinai mepo hu kaniykiy tehe yukyuk kinna kili hu kerewek; pe hu koro mawen ndrai; pe hu mbuna kayan sangi kan mepo hu kanndrusuwan; pe hu koro mawen kultuw para pilah.”

26 Pwen lang sih iyamulan Pol iwiri hu ndramat mahaamou ara husa kili yiy. Pe imbusi lohongai masih para yiy kirayah howen kiya mbulmara Ngindrai iyapolo hu mahaamou ara yi. Pe iya nondriya kowa yumwa totohun namandran pe iya pwai iya kili hu pris, tehe andre kirahaihai sehe lang ndrokonan pe andre hu kahapwen mbulen para karayah howen kiya mbulmara Ngindrai, pe sehe lang andre hamou-hamou tahu kasaiki yukyuk tan.

Hu Yutah humbultuwe tahatini Pol

27 Pe iro mwonen lang manandrtoyoh ara pakeh nakisahapwen, pwen hu Yutah huyau te kol namandran iya Esiya ara hunime Pol iro yumwa totohun namandran. Pwen husuhuri ndriya hu ndramat masih pe imbusi ndrinahu ilokuh pe humbultuwe tahatini Pol, 28 pe hurandrokomat, hupa, “Wawu ndramat para Yisrayel, akasopwat yowu! Ndramat aripo ko ara ndramat mepo ngara kihinuwani hu ndramat masih kiya nongan para pwasimiri hu ndramira tou, pe nongan para pwahanou ta Mose, pe yumwa totohun namandran iye yi. Pe ariya ko pwi, yiy kinluwani hu para Krik hayah pe husa nondriya kowa yumwa totohun namandran pe hupwalngani kol haiyan iye.” 29 (Yihu pwai tehen tora, paratesah, hunime Tropimus ndramira Epesus hamou, iro nondriya kol namandran ara iro sura Pol. Pwen yihu ara hulohonge tehe Pol ara kinwiri yiy pwen kinna nondriya kowa yumwa totohun namandran.)

30 Pe hu ndramat masih para kol namandran ara ndriyahu ikiskis pe huhulun huyau hape-hape husa. Pwen humbultuwe tahatini Pol, pe huluwi yiy iya ngawan kowa yumwa totohun namandran, pe hape pwi ko, huwari papai masih para kowa yumwa totohun namandran ara. 31 Iro mwonen yihu pakatingundrun, pwen nongan ara iyarayah iya kili kenol tahu ndram para Rom, tehe hu masih para kol namandran Yerusalem ara hutopo tambumbuwat. 32 Pwen kenol ihileh pe iwiri hu ndram iyapolo hu hiyeh huro mu tahu pe hungap huya pwan kili hu ndramat mepo hurawure huro.

Pwen iro mwonen hu ndramat ara hunime hu ndram atan husa, pwen huhutohai taya Pol.

33 Pwen kenol tahu ndram ara isarayah pe imbultuwe tahatini Pol, pe ipwatisingiy iya kili hu ndram para hu kawasi yiy kiya malkei hayen malmou. Pwen isok hu ndramat tehe ndramat ara yiy hiyeh pe imbusi tesah ndrokonan. 34 Pe hu ndramat soyon iya hurawure huro, pe hayah tahu ara huro wayeh handra, pe hayah tahu ara huro wayeh handra yi. Pe ngangaliya hu ara soyon iya, pe kenol tahu ndram ara kinlahiy para kisehe ndroiyi nongan ndrokonan pwi. Pwen ipwatisingiy iya kili hu ndram para hu kawiri Pol kiya nondriya suwe hu. 35 Iro mwonen Pol iyarayah iya kanen para seu ara, yihu ndram hunimei tehe hu ndramat ara ndriyahu ikiskis iya, para hu katingundru Pol, pwen pe hu ndram husap yiy iya paingan. 36 Pe hu ndramat soyon iya ara huho ndruwa hu pe huro wayeh mulan, hupa, “Katingundrun!”

Pol iwong iya kili hu ndramat soyon iya

37 Iro mwonen hu ndram nakawiri Pol kiya nondriya seu, isok kenol, ipa, “Ilahiy para kuwong hape kisatam?”

Pe kenol isomwi yiy, ipa, “Wou apahasani nongna kol Krik, ndre? 38 Upa ndre wou ndramira Yisip ara, mepo mamu hape kinna anpo pahun iya kili hu para kapman, pe anwiri hu ndramat mahaapou (4,000) para taya ndramat mepo ngara hu kapo pahun kinna semen niwen para pahun, pe aluwani hu wawu ro kol ndrohoyin, ndre?”

39 Hapeko Pol isomwi yiy, ipa, “Yo ara hamou ndramira Yutah, para kol Tarsus ita nondriya kol namandran hape Silisiya. Kolo, ara kol hape mendreheh pwi. Hiyan para kuwong hape kiya kili hu ndramat?”

40 Pwen kenol tahu ndram ara isomwi yiy, ipa hiyan. Pe Pol ara iro tine kanen pe isoli niman iya kili hu ndramat para hu kamun. Iro mwonen hu masih humun, pwen iwong iya kili hu iya nongna kol tahu Hipuruw.

22

1 Pe Pol ipa tehen toro: “Wawu nali pe tomo, akahalingi yo na, yo nakuhutereno kisa kili wawu.” 2 Pe iro mwonen huhulingi yiy iwong iya kili hu iya nongna kol Hipuruw, yihu masih ara hunun o huro.

Pwen pe ipa; 3 “Yo ara hamou Yutah. Tino imwalahiy to iro kol ngawan Tarsus, nondriya kol namandran hape Silisiya. Hapeko umandra ara uro kol namandran iye. Yo ara uro pahandra Kamaliyel pe yiy ihinuwani yo hiyan masih iya ndroiyi nongan para pwahanou ta tumburou hu. Pe yo ara urahatini kultuwayi Ngindrai, imwonen tehe mahapo wawu tora mbusiy. 4 Yo ngara kuro tandroyani hu ndramat hupwotisingi lohongahu, pe huro ndruwa Sai iye, para hu kamat. Pe umbultuwe tahatini hu kamai pe pihin kene, pe uluwi hu huya nondriya kou. 5 Pe pris ihohin ta hu pris masih kene iyasura hu Sanhetrin torou Yutah, ara hupahasaniy pe hulahiy para katiyani kultuw tehe urupo pwai iye. Yihu ara ko huratuluwi nongan para kuwiriy kiya kili nalirou hu hutora kol Tamaskus. Pe uwiri nongan ara pe uro tokai nakuya kol ara, para kumbultuwe tahatini hu ndramat mepo huho ndruwa Sai ara, para kuluwi hu kasa Yerusalem. Pwen hu namandran kapomate hu.

6 Lang ara mwandrai pakeh nakirahaihai, pwen yo uropo uya pakeh kol Tamaskus. Pe indrou pwi ko, nganngana yang namandran ilenganiy iro kol paingan yang isa pwan kili yo pe irahakowo. 7 Pwen yo uyos uya pwan pe uhulingi yoholai sahin ipwai isa kili yo, ipa, ‘Sol! Sol! Paratapeh pe ata tandroyani yo?’

8 Pe usomwi yiy, upa, ‘Yapan, wou hiyeh?’
Pe ipa, ‘Yo ara Yesu para Nasaret mepo ata tandroyani yo.’ 9 Pe hu susuyo
ara hunime nganngana yang, hapeko yihu kanhilingi mbulukoyu hiyeh iro
wong isa kili yo pwi.
10 Yo usok, upa, ‘Yapan, yo nakumbusi tesah?’
Pe Yapan ipwai isa kili yo, ipa, ‘Atine, pe aya nondriya kol Tamaskus. Aya
aro, pe hamou andre kipwai kisa kili wou kiya sehe melit yo kuntakinimam
pwen para nambusiy.’ 11 Nganngana yang ara irapwasingi moro pe
kunlahiy para kunnimnim pwi, pwen pe hu susuyo ara humbultuwe nimo
pe huluwi yo uya kol Tamaskus.
12 Pwen ndramat hamou ngalan Ananiyas isa nime yo. Yiy ara ngara
kihaiyani nongan para pwahanou, pe ngara hu ndramat masih para Yutah,
ara ngara hu kahaiyani yiy. 13 Yiy isa pe iro tine ngilse pe ipwai isa kili
yo, ipa, ‘Sol, nali, maram kitandras!’ Pwen o, iro mwonen ariya ko, moro
itandras o unime yiy.
14 Pe ipwai, ipa, ‘Ngindrai ta tumburou hu, ara kintakinimam pwen, para
apahasani namiliwan, pe para anime Ndramat Imwonen masih, pe para
ahalingi ngasa mbulukoyun; 15 paratesah, wou andre arayah ndramat para
pohoweya nongnan kiya kili hu ndramat masih, kiya sehe melit annimei pe
anhilingiy. 16 Kiya, wou ata longani tesah? Atine pe ayoh kiya ngala Yapan,
pe awiri paptais para asungani hu pakut mwomwan tam kayau.’
17 Iro mwonen umui uya Yerusalem pe uro tohun nondriya yumwa
totohun namandran, yo uya nondriya taltan, 18 pe unime Yapan iwong isa
kili yo, ipa, ‘Ahaleh! Atali Yerusalem, mahapo ko, paratesah, kapa atiyani
titiye to kiro kol iye, andre hu kanhilingi titiye tam pwi.’
19 Pwen usomwi yiy, upa, ‘Yapan, yihu ndramat aripo ara hupahasaniy
tehe yo ara ngara kuya payumwa totohun hawum kiya hawum, para
kumbultuwe hu ndramat hupwotisingi lohongahu isa kili wou, pe ngara
kuiki hu kaya kou pe kamwiri hu. 20 Pe tandrohongan huro tingundru
Stipen, ndramat para pohoweya titiye tam, ara uro tine ariya, pe upa hiyan,
pe uro memerani koiwehu mepo huro tingundrun.’
21 Pwen Yapan ipwai isa kili yo, ipa, ‘Aya, andre kupwandrisa wou aya
mwanan-mwanan iya, kili hu Ndramira Lah.’ ”

Pol ipwai tehe yiy hamou tahu ndramira Rom

22 Pe hu ndramat huro ara, ara huhulingi Pol iro wong ipoo isa matne
nongan ara, pe hu ndramat masih ara hulomei anan, pe huwayeh naman-
dran iya, hupa, “Akatingundrun! Ndramat tehen tora, ara kinlahiy para
kiro mwalen ndre kiye ndron kol pwan pwi!”
23 Pe huro tambumbuwat pe huro piyani hu koyau tahu, pe huro lokuh
kohu pwan pe huro piyaniy iya paingan. 24 Pwen kenol ipwatisingiy iya kili
hu ndram para hu kawiri Pol kiya nondriya suwe hu ndram. Pe ipwai para
hu kamwiri yiy pe kasok yiy; paratesah, kenol pakipahasaniy tunan tesah
ndrokonan, pe hu ndramat huro tandrokomat anan. 25 Pe iro mwonen
huro ramahayani niman iya maltoh kene para hu kamwiri yiy, Pol inime
ndram iho hin iyata hu ndram masangat mepo iro tine pakeh kili yiy. Pwen
isike yiy, ipa, “Iya mwonen iya mbulmara nongan para kamwiri hamou
ndramira Rom, mepo hu ndramat para tamwaniye hu kankahi handra
mwomwan tan pwi?”
26 Pwen ndram iho hin ara ihilingi nongna Pol, pe iya kili kenol pe iya
nese ndraingan. Pe ipwai, ipa, “Wou nambusi tapeh? Ndramat aro, ara yiy
ndramira Rom.”

27 Pwen kenol tahu ndram ara iya kili Pol pe isok yiy, ipa, “Apwai kisa kili
yo, wou hamou ndramira Rom, ndre?”
Pwen Pol isomwi yiy, ipa, “Ehe!”
28 Pe kenol tahu ndram ara, ipa, “Yo ara upiyani singayai soyon iya, para
kurayah ndramira Rom hamou.”
Pe Pol ipa, “Hapeko yo tehe wou pwi; urayah ndramira Rom hamou, iro
mwonen tino imwalahiy to.”
29 Pwen hu mepo hu pakamwiri Pol, ara hape pwi ko, huhundrundru.
Pe kenol isapahasaniy tehe Pol ara ndramira Rom hamou, pwen yiy inoh,
paratesah, yiy kinpwai pwen, pe hu kanwasi yiy.

Pol iro mbulmarahu para Sanhetrin

30 Pwen kenol tahu ndram ara pakikahiy ndroiyin tesah ndrokonan, pe
hu Yutah hutasusut nongan iya kili Pol. Pwen iya lang mulan, itali yiy
pe ipwandrandrahani hu pris huhohin ta hu pris masih, pe iyapolo hu
Sanhetrin tahu Yutah, ara husa mbultere hu husa wule. Pwen iwiri Pol
isa pwan pe iyaiki yiy iya iro tine mbulmarahu.

23

1 Pol inimnim imwonen iya kili hu para Sanhetrin, pe ipa, “Wawu nali, yo
kunmbusi mbulyo kinnahapwen kinna mbulmara Ngindrai, pe hingorowa
mwoiwo, ara ipwai isa kili yo tehe mbulyo masih mepo kunmbusiy kinna
ipoo isa matnen mahapo, ara ita mwonen opu.” 2 Pol ipa tehen toro
ihipwen, pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ngalan Ananiyas, ara
ipwandrandrahaniy iya kili hu ndramat huro tine ngilse Pol para hu
kahasuli pohon. 3 Pwen Pol ipwai iya kili yiy, ipa, “Ngindrai nakihisuli
wou, wou ndramat para tayungat!* Wou apa ndre ata ndruwa nongan
para pwahanou, pe naiki yo kuya nongan; pwen, ndroiyin aro ko, pwen
asa pe atampwan ara. Hapeko animei; wou apwatisingiy iya kili hu para
hu kahasuli yo, pwen pe tehen tora ko, wou mbukenam ara alowani nongan
para pwahanou!” 4 Pe hu mepo huro tine ngilse Pol ara hupwai iya kili yiy,
hupa, “Ara tapeh? Apa pwati pris ta Ngindrai mepo ihohin ta hu pris masih
kene, ndre?”
5 Pwen Pol ipwai, ipa, “Wawu nali, yo ukowu tehe ndramat mahapo
iwong, ara pris ihohin ta hu pris masih kene. Paratesah, pwayan ipwai
ipa toro: ‘Wawu mbuna akapwati ndramat mepo ita pohon tawawu.’ ”
6 Pwen Pol iyirowe hu, tehe hu hayah tahu ara hu Satyusiy, pe hu hayah
tahu yi ara hu Parisiy. Pwen pe iyoh iho nondriya mbultere tahu Sanhetrin,
ipa, “Wawu nali, yo ara hamou Parisiy, pe noru hamou Parisiy yi. Yo
upwotisingi lohongo tehe hu ndramat kanmat ara andre hu kasatine paiwe,
pe tunan ara ko urupo tine nongan.” 7 Pwen ipa nongan ara irohopwen o,
pwen takokowai irayah mwalinga hu Parisiy pe hu Satyusiy. Pwen yihu
mepo huro mbultere hu, ara humasumbuwe huya malpat. 8 (Hu Satyusiy
ngara hu kapa ndramat hu kanmat ara andre hu kantine paiwe pwi. Pe hu
angelou pe hu mwomwoyou handra-handra, ara pwi yi. Hapeko hu Parisiy
ngara hu kapa melit malndra kene ariya, ara hiltora.)
9 Pe huro lomei iropo iya namandran iya manau, pe hu Parisiy hayah
mepo ngara hu kahanuwani nongan para pwahanou ara hutine pe hu-
rakokowai pwokeyan. Pe hupa, “Yowu kankahi melit handra mwomwan
kinto kili ndramat aro pwi. Matisan hamou mwomwoyou ndre hamou

* **23:3:** Eng: you whitewashed wall!; TP: yu olsem banis nogut ol i bin penim long waitpela pen, bai ol man i no ken lukim samting nogut i stap aninit.

angelou kinwong kinna kili yiy?” 10 Pwen takokowai ara iropo iya
namandran iya, pe kenol tahu ndram, ara inoh, matisan hu karaluluwi Pol
pe nombuwen kimut. Pwen ipwandrandrahani hu ndram para hu kaya
pwan, pe kawiri yiy kisa mawen nima hu Yutah, pe kaluwi yiy kiya suwe
hu ndram.
11 Pwen ping ara, Yapan iro tine ngilse Pol, pe ipa, “Apwoke, pe mbuna
anoh! Wou antiyani titiye to kinna kili hu para Yerusalem; tehen tora ko,
andre aya tiyani titiye to kiya nondriya kol Rom i.”

Hu Yutah humburi nongan para katingundru Pol

12 Pwen iya ndroulang para lang sih i, yihu Yutah hayah ara husa harong
pe humburi nongan para hu katingundru Pol. Pe hurandrangan para
kayindrongehu kiya namnam pe kuimwa ndran, kipoo hu katingundru
Pol. 13 Pe hu ndramat mepo humburi nongan ara, ara ndromwoya hu
haangui pe ndromwan. 14 Pwen huya kili hu pris huhohin ta hu pris
masih pe hu yapane kol, pe hupa, “Yowu ara kantandranga yowu pwen,
tehe yowu andre kanyan melit handra pwi, kipoo yowu katingundru Pol.
15 Mahapo wawu pe hu Sanhetrin, akapwanos nongan kiya paingan kili
kenol tahu ndram para Rom para kawiri Pol kisa pwan kili wawu. Wawu
kapwasike yiy tehe wawu, ara nakasok Pol pe katen hayah ndroiyi nongan
ndrokonan imwonen. Yowu ara topo hinehes para kiho ndron sai andre
yowu katingundrun.”
16 Pwen noru pisu Pol kamai ara ihilingi nongan hu kanmburiy ara, pe
iya nondriya suwe hu ndram pe iya nese ndrainga Pol.
17 Pwen pe Pol iyoh hamou tahu ndram mepo imu iya kili hu ndram
masangat ara isa, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Akawiri wihou iye kiya kili
kenol tahu ndram masih. Wihou ara, ara nongan sahin ita kili yiy para
nakiya nese ndrainga kenol.” 18 Pwen ndram ara iwiri wihou ara iya kili
kenol. Pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Ndramat mepo ita kou ngalan Pol, ara
iyoh yo uya kili yiy, pe ipwandrisa yo para kuwiri wihou iye kisa kili wou.
Nongan sahin iripo kili yiy andre kinese ndraingam.”
19 Pwen kenol ara, imbultuwe nima wihou ara, pe iluwi yiy iya pwakin
hape pe isok yiy, ipa, “Kiya, apwai, wou nasapa tesah kisa kili yo?”
20 Pe wihou ara ipa, “Yihu Yutah kanmburi nongan pwen para hu andre
kasok wou, para moh andre awiri Pol kiyapwan kili hu Sanhetrin. Yihu
nakapwaske wou tehe hu nakaten hayah ndroiyi nongan ndrokonan ata
Pol paiwe yi. 21 Hapeko wou mbuna oro ndruwa nongnahu, paratesah,
ndromwoya hu ara haangui pe ndromwan, andre hu kakohon koho sai
para katingundru Pol. Yihu tandrangan pe hundronge hu para hu andre
kannamnam pe kanyin ndran pwi, kipoo hu katingundrun kimat. Yihu ara
huyera sohoni wou opu para apa hiyan.”
22 Pwen kenol ara ipwandrisa wihou ara para kiyau, pe ipwandrandra-
haniy iya kili yiy, ipa, “Mbuna anese ndrainga hamou tehe ansa nese melit
ara kinsa kili yo.”

Huwiri Pol pe huyaiki yiy iya kol Sisariya

23 Pwen kenol iyoh ndram malmou, hilu malmou kene ara hilya mu
iya kili hu ndram masangat, pe ipwatisingiy iya kili hilu, ipa, “Alkawiri
hu ndram malungat, kiyapolo hu ndram manandrtingui mepo ngara hu
kangaplani hu hos, pe kiyasura hu ndram malungat mepo ngara hu
kapo pahun kiya nah. Pe akaramwaniyani wawu para mahapo ping
o, paramwandrai kiho mandrosih, pwen akaya Sisariya. 24 Pe wawu
karamwaniyani hu hos ata Pol i, para kihis aliy pe kiyarayah hiyan opu
kiya kili Peliks, ndramat mepo yiy poho kol, para kol namandran iya ara.”

25 Pe kenol tahu ndram iratuluwi nongan sahin iya kili Peliks, ipa toro:
26 “Yo ara Klautiyus Lisiyas, pe yo uratuluwi nongan iye iya kili yapan
Peliks, pohon para kol namandran iya.
Yo urawuloh satam.

27 Ndramat aripo ara hu Yutah humbultuwe yiy para hu pakatingun-
drun. Hapeko yo uhulingiy tehe yiy ara hamou ndramira Rom. Pwen
pe yo, usa polo hu ndram ato, pe yowu wiri yiy isa mawen nimahu,
pe yowu sopwat yiy para kiro hiyan. 28 Yo ara pakupahasaniy tunan
tesah ndrokonan pe hu tasusut nongan iya kili ndramat ara. Pwen pe
uwiri yiy iya kili yihu para Sanhetrin. 29 Yo ara usa yirowei tehe nongan
hu tasusut iya kili yiy, ara iro ndruwa nongan para pwahanou tahu
kopu. Huiki yiy iya nongan, hapeko yo kunkahi melit handra pwi, mepo
ilahiy para tukatingundrun ndre tukaiki yiy kiya nondriya kou. 30 Iro
mwonen uhulingi nongan tehe hu ndramat hayah hu kanmburi nongan
kokohe para hu katingundru ndramat ara kimat, pwen pe hape pwi ko,
upwandrisa yiy para kisa kili wou. Pe yo kunpwatisingiy kinna kili hu
ndramat mepo hu pakaiki yiy kiya nongan, para hu kasa mbulmaram pe
hu kasaiki lohongahu.”
31 Pwen hu ndram huho ndruwa nongna kenol, pe ping ara ko huwiri Pol
iya sura hu, pe huyaiki yiy iya kol ngawan Antipatris. 32 Pe iya lang mulan,
yihu ndram mepo ngara hu kangaplani hu hos, ara huwiri Pol iya sura hu pe
huyaiki yiy iya kol ngawan Sisariya. Pe hu ndram masih mepo huro ndron,
ara humui huya suwe hu ndram ita Yerusalem. 33 Iro mwonen hu ndram
para kangaplani hos ara husarayah husa kol Sisariya, pwen huyaiki nongan
mepo kenol iratuluwiy, ara iya kili Peliks, ndramat mepo iya pohon para kol
namandran iya ara. Pe huya tali Pol iya kili yiy. 34 Pwen poho kol ara inime
nongan ara ihipwen, pe isikei tehe Pol ara para sehe kol namandran iya.
Pe isapahasaniy tehe yiy ara para Silisiya. 35 Pwen ipa, “Kiro mwonen hu
ndramat mepo hurasusut nongan isa kili wou hu kasarayah, pwen andre
yo kuhulingi nongnam.” Pwen ipwandrandrahani hu tehe Pol andre kiro
nondriya suwe Herot namandran ara, pe hu koro memerani yiy.

24

Huiki Pol iya nongan iro mbulmara Peliks

1 Pwen lang mayimah iyamulan, pris ihohin ta hu pris masih kene
ngalan Ananiyas, ara ilai iya pwan kol ngawan Sisariya iyapolo hu yapane
kol hayah, pe iyapolo ndramat hamou mepo ipahas iya nongan para
tamwaniye tahu Rom ngalan Tertullus. Pwen huya kili Peliks, ndramat
mepo iya pohon para kol namandran iya ara, pe huyaiki nongan para
kiratuni Pol iya kili pohon para kapman. 2 Iro mwonen huluwi Pol iya
nondriyan ihipwen, pwen Tertullus iratiyani lohongan imu iya kili Peliks
ipa toro: “Yapan Peliks, yowu ara yowu pwes imwonen tehe wou asopwat
yowu para mipwan hiyan, pe pahun kintayah pwi. Pe maram ara ngara
kituluwani melit itapo isa, pe ngara aramwaniyaniy pe kisarayah hiyan
masih iripo nondriya kol namandran iya iye. 3 Yapan Peliks, wou ara hiyan-
hiyan masih, yowu nime melit masih anmbusiy ita nondriya kol masih
kene, pe yowu pwes pe yowu rawuloh namandran iya satam. 4 Hapeko
yo andre kunluwi nongan ndrangan niwen pwi, matisan welem kimai. Yo
usok wou para koyum kisikirani yowu kiya nongan sahin mulai nakupwai
iye na.

5 Yowu yirowei tehe ndramat iye ara ndramat hamou para tandroindroi.
Yiy ara ngara kimu para kirandroiyi tambumbuwat mwalinga hu Yutah
masih, hutora kol pwan masih. Pe yiy ara kenol para tandroindroi ngara
kimbultani hu ndramat karayah yau hapat, mepo hupohowei ndrokoyirayi
ndramira Nasaret. 6-7 Pe yiy pakipwalngani yumwa totohun namandran,
pwen yowu mbultuwe tahatini yiy.* 8 Wou mbukenam asike yiy, pwen
andre alahiy para apahasaniy pe ayirowe ndroiyin tesah mepo yowu
kaniyki yiy pwen kinna mbulmara nongan."
9 Pe yihu para Yutah ara huposura nongan, pe hutasusut nongan iya kili
Pol hupa tehe hu nongan masih ara, ara ndrokonan.
10 Pwen ndramat mepo pohon para kapman ara,† ara isuwe niman
iya kili Pol para kiwong. Pwen Pol isomwi yiy, ipa, "Ndriyo ipwes para
kuwong kimui kisa kili wou, paratesah, yo ara upahasaniy tehe wou ara
arayah ndramat para tamwaniye nongan nondriya hayou soyon iya kinna.
11 Kapa wou asok, ara alahiy para ayirowei topwei, tehe lang songui pe
luwoh kinna, ara yo uya paingan Yerusalem para kuya tohun. 12 Yihu
ndramat mepo hu tasusut nongan isa kili yo para kuro tine nongan, ara hu
kannime yo kuro takokowai kiyapolo hamou iro nondriya yumwa totohun
namandran, ara pwi. Pe yo kunho pwokoromwe hu ndramat kiro nondriya
hu yumwa totohun, ndre hapeleheh nondriya kol namandran, ara pwi.
13 Pe yihu ara kanlahiy para kapwaingani hu kultuw mepo mahapo hutora
tasusut nongan isa kili yo, ara pwi. 14 Hapeko yo nakupwai ngawan tehe
ngara kuho ndruwa Sai, mepo hupohowei yau hapat, pe tehen ara ko, ngara
kutohun kiya kili Ngindrai ata tumbu yowu hu. Pe yo ara kunpwotisingi
lohongo kinna melit masih hu kantatuluwiy ita nongan para pwahanou, pe
hu Poropet. 15 Yo ara upwotisingi lohongo pe urupo sohoniy o, ihisoule tehe
yihu ndramat aripo, tehe Ngindrai andre kihingini hu ndramat masih kene
kanmat, hu hapat pwassin pe hu ndramat hapat imwonen. 16 Pwen pe lang
masih ngara kupwokeyani hingorowa mwoiwo kiro mwonen mbulmara
Ngindrai pe mbulmara hu ndramat kene.
17 Iyamulan para uho mawen hayou hayah hape, yo usa kol Yerusalem
para kusa hang melit tehe singayai kiyata yowehu mepo hundroisiy, pe
usa para kuiki hu yukyuk kiya kili Ngindrai. 18 Yo pakuya yumwa totohun
namandran, pwen pe umbusi kultuw para kuro mwonen mbulmara
Ngindrai namu, pwen iro mwonen husa nime yo uro yumwa totohun
namandran, ara kunsarayah howen pwen. Pe hu ndramat konto polo yo
pwi yoh, pe yo ara kunmbusi handra melit para ngaliyo kiya ara pwi.
19 Hapeko hu Yutah hayah para kol namandran iya Esiya, kapa hu nakaiki
yo kuya nongan, ara hiyan masih para hu mbukenahu kasa koro iye, pe
hu kaiki yo kuya nongan kuro mbulmaram. 20 Hapeko kapa pwi, pwen
hu ndramat hutopo aripo, mepo huro, iro mwonen upohowe nongan uro
tine mbulmara hu Sanhetrin, ara iya hiyan para hu kapohowe sehe kultuw
mwomwan hu kankahiy iripo kili yo. 21 Melit handra kopu ulohonganiy
mepo hu kanpwes kinna aliy pwi, ara uro tine mwalingahu pe uwayeh toro:
'Yo ara upwotisingi lohongo tehe hu ndramat kanmat ara andre kasatine
paiwe, pwen pe tunan ara ko, urupo tine nongan.' "

---

* **24:6-7:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hulohonge tehe nongan sahin i iripo puk iye pe ipa toro: v. 6 Yowu pakaiki yiy kiro ndruwa nongan para pwahanou towu. 7 Hapeko kenol tahu ndram ngalan Lisiyas isa iyapolo hu ndram pe hurambumbusan husa pe huwiri yiy iya mawen kili yowu. 8 Pe Lisiyas ipwatisingi yihu ndramat hiyeh hunamiliy para kaiki ndramat iye kiya nongan, ara yihu andre kasarayah kasa mbulmaram.

† **24:10:** Eng: governor; TP: namba wan gavman

22 Pe Peliks ara kintuluwaniy pe kinpahas kinna tahu mepo huho ndruwa
Sai, pwen pe isoli nongan para kihou hape, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Andre
tukalonge kenol Lisiyas kisa, pwen andre yo kuramwaniyani nongna
wawu.” 23 Pwen ipwatisingiy iyata ndram mepo iho mu iya kili hu ndram
masangat para kiro memerani Pol, kiro nondriya kou. Hapeko ipa hiyan
para kiya kiro mwoimwoi, pe mbuna kasingori kowasen hu para hu koro
pwokere yiy.
24 Lang hayah isayau ihipwen, pwen Peliks isa iyapolo nambuyun
Ndrusilla, yiy ara pihi Yutah hamou. Pe ipwanos Pol para kihilong hayah
nongan kili yiy. Pe Pol itiyani nongan para kapwotisingi lohongai kiya kili
Yesu Kristus. 25 Pwen Pol iwong iya kultuw para koro mwonen, pe iwong
iya lohongahu para ndramat kiponokulani tokuyan, pe iwong tehe andre
tukoro tine nongan, mbulmara Ngindrai, kiya lang mulan. Pwen pe Peliks
ihilingi hu nongnan ara pe inoh pe ipa; “Hiyan, mosun; ayau na! Kamulan,
kapa kunsoltere pwi, pwen andre kupwanos wou asa.” 26 Pe Peliks ara
koyun isosoyo ta Pol para kihang yiy singayai, para kirambumbuni yiy.
Pwen pe tunan ara ko, lang soyon ngara kiyoh Pol kisa para hilu koro wong
kawule.
27 Pwen hayou maluwoh isayau ihipwen, pwen Porsiyus Pestus ara iwiri
ndrohonoku Peliks pe irayah pohon para kol ara. Peliks ara ilohonganiy
para kimbusi hu Yutah kapwesani yiy, pwen pe itali Pol iro manau nondriya
kou.

25

Huiki Pol iya nongan iro mbulmara Pestus

1 Lang maroyoh iyamulan para Pestus isarayah isa kol namandran hape
ara, pe iwiri ndrohonoku Peliks pe irayah pohon para kapman, pwen itali
kol Sisariya pe iya paingan kol Yerusalem. 2 Pwen hu pris huhohin ta hu
pris masih pe hu pohon tahu Yutah, ara huya kili Pestus pe hutasusut
nongan iya kili Pol. 3 Pe husok Pestus pe hurakalahani yiy para kiho ndruwa
namiliwa hu para kipwandrisa Pol kiya paingan Yerusalem. Yihu ara hu
kanmburi nongan para katingundru Pol kiho sai. 4 Pe Pestus isomwi hu,
ipa, “Pol ara ita ndron nondriya kou ita Sisariya, pe yo mbukeno ara andre
pakeh kuya Sisariya. 5 Pwen pe hu poho kol hayah tawawu kasa sura yo,
pe tukaya pwan, pe kapa ndramat ara kinmbusi kultuw mwomwan hayah,
pwen hu kaiki yiy kiya nongan.”
6 Pe Pestus iro polo hu lang mandrolwoh ndre masongui ihipwen, pwen
iyamulan, pe iya pwan iya kol Sisariya. Pwen iya lang mulan i, iya mipwan
iya ndrohonoku pwanpwan para tamwaniye nongan, pe ipwatisingiy para
hu kawiri Pol kisa kili yiy. 7 Iro mwonen Pol isarayah iro, hu Yutah mepo
hutali Yerusalem pe husa pwan ara, huro tine ngilsen pe hutasusut nongan
soyon iya, pe nopwaran iya, iya ndritan. Hapeko sotuna nongnahu, ara
pwi.
8 Pwen pe Pol ara ipenani yiy mbukenan, ipa, “Yo ara kunmbusi hapesah
mwomwan kinna nongan para pwahanou tahu Yutah, ndre yumwa toto-
hun namandran tahu, ndre iya kili Sisar, ara pwi masih.”
9 Hapeko Pestus ara pakimbusi hu Yutah hu kapwesani yiy, pwen pe
isomwi Pol, ipa, “Wou apwes para aya paingan Yerusalem pe aro tine
nongan kiya mbulmoro, kiya hu nongan ara?”
10 Hapeko Pol ipa, “Yo mahapo urupo tine nongan nondriya suwe
tamwaniye ta Sisar. Seu iye kopu ara suwe tamwaniye imwonen para kuro
tine aliy. Yo kunmbusi melit handra mwomwan iya kili hu Yutah pwi. Tehe

wou ara anpahasaniy hiyan iya. 11 Pe kapa yo kuntakultuw mwomwan
mepo ilahiy para kumat kiya aliy, ara hiyan, andre kunpa pwi para kumat
kiya aliy pwi. Hapeko, kapa hu melit mepo hu Yutah pakaiki yo kiya nongan
kiya aliy ara ndrokonan pwi, pwen kinlahiy para ndramat hamou kiyki yo
kuya nima hu pwi. Yo usok para Sisar mbukenan kihilingi nongno."
12 Pwen Pestus ara iwong iya kili hu ndramat mepo huya mu iya kol
namandran iya ara, pwen isomwi Pol, ipa, "Wou anpwai tehe anamiliy para
Sisar kihilingi nongnam. Pwen hiyan, andre aya kili Sisar."

Pestus isok lohonga King Akrippa iyata Pol

13 Pwen lang hayah isayau ihipwen, King Akrippa iyapolo pisun Pernise,
ara hilsarayah hilsa kol Sisariya pe hilya rawuloh hilya kili Pestus. 14 Pe
huya huro ara lang soyon hape pe Pestus ara itiyani titiye ta Pol iya kili
King, ipa, "Mamu Peliks iro ndron, ara iyki ndramat hamou iya nondriya
kou, pe mahapo iripo ndron aliy i. 15 Iro mwonen uya Yerusalem, hu pris
huhohin ta hu pris masih pe hu yapane Yutah ara hutasusut nongan iya kili
ndramat ara, para kiwiri kora mwomwan atan.
16 Pe yo ara kunpwai pwen kinna kili hu tehe kowaserou para Rom ara
kinpa hiyan pwi, para ndramat hamou kiwiri koran o mwaihei, kipoo
kilahiy para kipenani yiy mbukenan kiro mbulmara hu mepo hutasusut
nongan iya kili yiy. 17 Pe iro mwonen husa sura yo pe yowu mui yowu sa iye,
ara kunlonge pwi. Pwen pe iya lang mulan, uya pe umpwan ndrohonoku
tamwaniye pe upwatisingiy para hu kawiri ndramat ara kisa. 18 Pwen yihu
ndramat mepo hutasusut nongan ara hutine para hu kawong, hapeko hu
kantiyani kultuw handra mwomwan mepo urupo lohonganiy, upa ndre
andre hu katiyaniy, ara pwi. 19 Hapeko yihu rakokowai iyapolo yiy ara iya
lohongai para totohun tahu ko, pe iyata ndramat hamou ngalan Yesu, mepo
kinimat, hapeko Pol ipwatisingiy tehe yiy, ara mwalen. 20 Yo ara pakukahi
ndroiyi lohongai ara, hapeko ulohonge iya pe ulohonge ndrit hape. Pwen
usok yiy kapa kipwes para kiya Yerusalem para karamwaniyani takokowai
ara. 21 Pwen Pol ara isok para kiro ndron, kipoo Sisar mbukenan
kiramwaniyani yiy. Pwen yo ara upwatisingy tehe andre kiro nondriya
kou, kipoo kukah hape sai para kutali yiy kiya kili Sisar."
22 Pwen Akrippa ipwai iya kili Pestus, ipa, "Yo mbukeno unamiliy para
kuhulingi nongna ndramat ara." Pwen Pestus isomwi yiy, ipa, "Moh andre
ahalingi yiy."

Pol iro tine nongan mbulmara King Akrippa

23 Pwen iya lang mulan, King Akrippa hilu Pernise ara hilsa iyapolo
nounou pe pwesai namandran, pe hilya nondriya yumwa mbultere na-
mandran, iyapolo hu pohon para kapman pe hu yapane kol namandran
ara. Pwen Pestus ipwandrandrahaniy, pe huya wiri Pol isa nondriyan.
24 Pwen Pestus ipwai, ipa, "King Akrippa, pe wawu masih mepo wawu sa
topo sura yowu, ara wawu kanime ndramat iye! Yihu Yutah masih hutopo
iye pe Yerusalem kene, ara husok pe huwayeh namandran tehe ndramat
aro, ara kinlahiy para kiro mwalen pwi. 25 Hapeko yo ara kunkahi handra
melit mwomwan imbusiy para kimat kaliy, ara pwi. Yiy mbukenan ara
isok tehe Sisar mbukenan ara kihilong nongnan. Pwen kuntamwaniyani
lohongai pwen, para kutali yiy kiya Rom. 26 Hapeko yo ara kunlahiy para
kulohongani sehe nongan ndrokonan para kuratuluwiy kiya kili yapane
rou, ara pwi. Pwen, King Akrippa, tehen tora ko uwiri yiy isa mbulmaram,
iyapolo wawu masih topo. Pwen worou masih kahalingi yiy kihipwen,
pwen andre yo kupahasani sehe nongan ndrokonan para kuratuluwiy kiya.

27 Yo ara ulohonganiy tehe kinmwonen pwi para kutali yiy kiya kili Sisar,
kapa kunlahiy para kuratuluwi sehe melit imbusi hu ndramat, para hu
kaiki yiy kiya nongan."

26

1 Pwen Akrippa ipwai iya kili Pol, ipa, "Kiya, upa hiyan para wou mbuke-
nam awong ara." Pwen Pol ihiri niman iya paingan para kihiterenan, pe
ipwai, ipa toro: 2 "King Akrippa, yo nakuhutereno mbukeno kiya nongan
masih mepo hu Yutah, hu kantasusut pwen kinsa kili yo. Pwen ulohonganiy
tehe hiyan masih para kuro tine mbulmaram mahapo. 3 Paratesah, wou ara
apahas masih iya kultuwayi kowase yowu Yutah, pe nongan masih mepo
yowu ngara kapet kaliy. Pwen tehen tora ko, yo usike wou para ahalingi
nokulani nongan masih nakupwai.

4 Yihu masih para Yutah ara hupahasani kultuwayi, ma uro ndron
mbunah uro kolo imwonen, pe iyamulan uya Yerusalem. 5 Pwen ndrangan
niwen iya yihu mbukenahu kanpahasani yo, pe kapa hu kapwes, hulahiy
para katiyaniy tehe yo ngara kuro ndruwa kultuwayi totohun towu masih
kene. Pe yo, ara ndramira Parisiy hamou i. 6 Pe huiki yo mahapo
iya nongan, paratesah, upwotisingi lohongo pe urupo sohoni tesah mepo
Ngindrai kintandrangan pwen, kinna kili tumbu yowu hu. 7 Hu wum
songui pe luwum ata tumbu yowu hu, ara huro waiyani totohun ping pe
lang. Pe yowu topo pwotisingi lohonga yowu, pe topo sohoni sehe melit
Yapan kintandrangan pwen, kinna kili tumbu yowu hu para kimbusiy
kirayah. King Akrippa, tunan ara ko, pe yihu Yutah ara hutasusut nongan
isa kili yo. 8 Paratesah pe hayah tawawu topo iye, ara ingandrah para
kapwotisingi lohonga wawu, tehe ndramat kanmat ara andre Ngindrai
kihingini hu katine paiwe?

9 Koluw kinna, yo mbukeno ngara kulohonganiy tehe, hiyan para
kumbusi hu melit handra-handra, para kuiki ngala Yesu para Nasaret
kiya pwan. 10 Pe umbusi hu kultuw ara ko iro Yerusalem. Pe uwiri
pwoke nopwaran kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pwen uiki hu
ndramira Yapan haiyan soyon iya, huya nondriya kou. Pe yo ara hamou
tahu usomwiy para katingundruhu yi. 11 Pe lang soyon iya ngara kusong
kuya hu payumwa totohun hawum-hawum para kuramari hu. Pe ngara
kurakekeyani hu para hu kapwasisiman ana Ngindrai. Ndriyo ara isin
namandran iya, pe ngara kuya ten hu kuya kol namandran para mawen,
para kurandroyani hu yi.

12 Iho nondriya lohongai uro mbusiy ara, pwen hu pris huhohin ta hu pris
masih, ara huratuluwi nongan pe huiki pwoke nopwaran isa kili yo para
kuya kol Tamaskus. 13 Pwen, King, mwandrai ara iro tahaihai, pe yo ara
uro tokai sai, pe ngana kol paingan yang ilengani yo pe irahakowo iyapolo
susuyo hu. Pe nganngana kol paingan yang ara, ara iramwaitini ngana
mwandrai. 14 Pwen yowu masih kene ara yowu yos ya pwan, pe yo uhulingi
ngasa mbulukoyu hamou ara iwong isa kili yo iya nongna kol Hipuruw, ipa,
'Sol! Sol! Paratapeh pe ata tandroyani yo? Melit kakau mepo ata mbutikai
iya aliy ara, andre wou mbukenam akuni nopwaran para aliy.'

15 Pwen usok, upa, 'Yapan, wou hiyeh?' Pe ipwai isa kili yo, ipa, 'Yo ara
Yesu mepo ata tandroyani yo. 16 Kiya atine, pe oro tine kiya ndrikam. Yo
usarayah usa kili wou, ara para kurakinimam para arayah pwandrendres
to, pe para pohoweya nongno kiya melit masih annimei, pe kiya sehe
melit kamulan andre kupwainganiy kisa kili wou. 17 Yo andre kusopwat
wou pe asa mawen nima ndramiram hu imwonen, pe hu Ndramira Lah

i. Pe nakupwandrisa wou para aya kili hu, 18 para ambusi mara hu kaleu,
pe arapaiwani hu mepo hutora kol lokuhan kasa ngana lang, pe hutora
pahandra pwoke ta Sinai, ara hu kasa kili Ngindrai. Pwen pe hu pakut
mwomwan humbusiy, ara andre kutaliy. Pe andre hu kawiri ndrohonoku
hu kiyasura hu mepo hu kanpwotisingi lohongahu isa kili yo, para hu
karayah howen kiya mbulmoro.'
19 King Akrippa, Tehen tora ko, yo kunndrihisani nongan mepo isarayah
iho nondriya taltan iyau kol paingan yang pe isa kili yo, ara pwi. 20 Pe
upohowe nongan ara iro Tamaskus imu, pe iyamulan uya pohowei iya
kili hu para Yerusalem, pe iya kili hu para Yutiya masih, pe iya kili hu
Ndramira Lah i. Yo utiyani nongan iya ngawan para hu karapaiwani
ndriyahu pe kasa kili Ngindrai, pe kultuwayihu ara kiyinganiy tehe hu
kantapaiwani ndriyahu pwen. 21 Pwen tunan ara ko, pe hu Yutah
ara husa mbultuwe tahatini yo uro yumwa totohun namandran pe hu
pakatingundru. 22 Hapeko Ngindrai ara ngara kisopwat yo, ipoo isa matne
lang mahapo iye. Pwen mahapo urupo tine iye, para kutiyani titiye to
kihisoule ko kiya kili hu ndramat mangalahu, pe hu ndramat ngalahu pwi
kene. Pe kunpa handra nongan howen pwi. Nongan masih iye ara iyawule
ko tehe hu poropet pe Mose hu kantiyaniy pwen kinna, tehe andre kirayah.
23 Yihu kanpwai tehe Kristus, ara andre kikuni nopwaran ngandrahan, pe
kiyamulan andre kirayah ndramat imu para kimat pe kitine paiwe. Pe
yiy andre kipohowe nganngana Ngindrai kiya kili ndramiran hu imwonen
para Yisrayel, pe kiya kili hu Ndramira Lah i."
24 Pol iro wong manau pe Pestus ara ilomei anan, ipa, "Pol, wou
atawong tehe ndramat lohongan pwi! Wou anwiri hinonou soyon, pe iyki
pwasosohou isa kili wou!"
25 Pwen Pol isomwi yiy, ipa, "Yapane Pestus, yo kunho pwasosohou pwi.
Sehe melit urupo pwai ara ndrokonan pe iyau lohongai hiyan. 26 Pe King
Akrippa ara kinsapahas kinna titiye masih kene ara, pwen pe ulahiy para
kupwai ngawan kiya kili yiy. Yo ara upahasaniy tehe hu melit masih
kene urupo pwai iye, ara kinkohon maran pe ndraingan pwi. Paratesah,
titiye masih iye ara kinkohon pwi yoh. 27 King Akrippa, wou apwotisingi
lohongam iya nongna hu poropet, ndre pwi? Yo upahasani tehe wou ara
anpwotisingi lohongam."
28 Pwen King ipwai iya kili Pol, ipa, "Wou apa ndre nongnam mepo
anpwai ara, andre kiramwalahani lohongo kindrou pwi ko, pe kurayah
hamou Kristen, ndre?"
29 Pe Pol ipwai, ipa, "Konan lang kiya mulai ndre kiya niwen, hapeko
yo utohun iya kili Ngindrai tehe wou pe wawu masih wawu topo hilingi
yo lang nepo, ara andre karayah tehe yo; hapeko mbuna akaya mwalinga
malkei hayen tehen aro, ara pwi."
30 Pwen King Akrippa itine iyapolo Pestus pe Pernise iyapolo hu mepo
hurompwan iyasura hu. 31 Pwen hu masih ara hutali nondriya seu sahin
ara, pe huro pwangulngun mwalingahu, hupa, "Ndramat iye, ara kinmbusi
melit handra mwomwan mepo ilahiy para kimat kaliy, ndre kaiki yiy kiya
nondriya kou, ara pwi yoh."
32 Pwen King Akrippa ipwai iya kili Pestus, ipa, "Kapa ndramat ara
kinsikei para Sisar kihilingi nongnan, pwen ilahiy para katali yiy kiyau."

27

Pol ihis iya ndroi para kiya Rom

1 Pwen yihu kanmburi nongnahu pwen tehe yowu andre kahis ndroi
mapelei pe kangap kaya kol namandran masih Yitaliy. Pe huiki Pol iyapolo
hu ndramat hayah mepo huro nondriya kou i, ara huya pahandra pwokere
ta ndram inimnim iyata hu ndram masangat ngalan Yuliyus. Pe Yuliyus
ara hamou tahu ndram mepo ita ndrokoyirayi hu ndram ta Sisar imwonen.
2 Pwen yowu his iya ndroi hakou para kol ngawan Andramittiyum, pe ndroi
ara, ara pakingap kiya yau te hu kol huhora poholeng para kol namandran
iya Esiya. Pwen ndroi ara itali kol ara, pe yowu ngap yowu yau. Pe
Aristarkus ndramira kol ngawan Tesalonaika, ita nondriya kol namandran
iya Masetoniya, ara iya sura yowu i.
3 Lang sih mulan yowu yarayah iya kol ngawan Siton. Pwen Yuliyus ara
koyun isikirani Pol pe itali yiy iyasura kowasen hu para hu kapwokarani
yiy. 4 Pwen yowu tali Siton, pe nohai imum isa pe imbuiwani ngondroi.
Pwen pe ndroi ara ingap iyayau ndruwa mbuson para Saiprus. 5 Yowu
ngap yowu ya pupura mwekeu, pe yowu ramwaitini kol malkol namandran
iya, Silisiya pe Pampiliya. Pwen yowu sarayah yowu sa kol mendreheh
Mira ita nondriya kol namandran iya Lisiya. 6 Yowu ro ara, pe namandran
tahu ndram masangat ara, ara ikahi ndroi hakou i, para kol Aleksandriya,
mepo nakingap nakiya kol namandran masih Yitaliy. Pwen iwiri yowu pe
yowu ya his ndroi ara. 7 Yowu tali kol ara pe yowu ngap nokule-nokule
lang soyon hape, paratesah, nohai ara iro mbuiwani ngondroi. Pwen hu
ndramira ndroi ara huro mbungas mambusungereyihu, pe yowu yarayah
yowu ya pakeh kol ngawan Kinitus, paratesah, nohai ara ipenani yowu para
kaya. Pwen yowu paiwani yowu pe yowu ya pahandra mbuson Krit, pakeh
kili mbusungo Salmone. 8 Pwen hu ndramira ndroi ara huro mbungas
mambusungereyihu, pe yowu ro ngap pakeh poholeng, pe yowu sarayah
yowu sa kol hape mepo yihu ngara kapohowei, Ndrohonoku Ngohongoh
Para Ndroi.* Kol ara, ara ita pakeh kili kol ngawan Laseya.
9 Pe lang soyon iya ara kinsayau o mwaihei, pe Lang Namandran
tahu Yutah para Kayuh Anandrinai† ara kinsayau i. Pe ndras ara iro
rapohowaniy pwokeyan iya, pwen Pol ipwandrandrahani hu ipa, 10 "Wawu
yapane, kapa tukangap kaya, yo urupo nimei tehe andre tukaya pohonani
nopwaran namandran iya, pe andre tukatali hu melit hitun. Pe ndroi
iyapolo hu memelit masih andre kayuh, pe ariya ko pwi, matisan worou
tukamat i." 11 Hapeko ndram mepo iya mu iya kili hu ndram masangat,
ara kinhilingi nongna Pol pwi yoh. Pe yiy ara iho ndruwa nongna ndramat
iro ngaplani ndroi pe iyasura mbukena ndroi. 12 Pe ndrohonoku ndroi ara,
ara kinlahiy para ndroi kihou aliy nondriya walehe nohai imum, ara pwi.
Pwen pe hu soyon tahu ara humburi nongan para yowu kangap manau.
Pe hupwokeyani lohongahu para yowu kayarayah kaya kol Pweniks, pe
koro ndron aliy, kipoo walehe nohai ara kisayau. Ndrohonoku ndroi ita
Pweniks, ara ita mbuson Krit, inimnim iyayau te tolau pe rai kene.‡

Nohai namandran masih imum, iyapolo nowei

---

* **27:8:** "Ndrohonoku Ngohongoh Para Ndroi," ara kol hakol mepo yihu ndroi ngara kasa pe kakohon kohou aliy; Eng: Fair Havens/Safe Harbours; TP: Gutpela Pasis. † **27:9:** "Lang para Kayuh Anandrinai;" Eng: The Fast/The Day of Atonement; TP: Bikpela De Bilong God i Rausim Sin Bilong Ol Manmeri; Iho nondriya hayou sih-sih, pakeh lang para kayuh anandrinai, ara ngara kirahihini walehe nohai namandran ngara kisarayah kiho Ndras Metitereniyen. Pe walehe nohai ngara kimum, ara hu ndroi ngara hu konoho ngap pwi. ‡ **27:12:** Eng: Facing both southwest and northwest

13 Pwen nohai para tolau ara imum, hapeko kinimum pwokeyan pwi.
Pwen pe yihu pa ndre lohongahu ara kintayah mannan para hu kangap,
pwen pe huluwi pere ndroi isa paingan pe yowu ngap yowu ya pakeh
poholeng para mbuson Krit. 14 Hapeko kinna ndrangan niwen pwi ko
nohai namandran masih imum i, nohai ara, ara nohai namandran, iyau
te hai. 15 Pe nohai pe nowei ara ilokopiyani ndroi, pe ndroi ara kinlahiy
para kingap kiya mara nohai pwi yoh. Yowu palte iya pe wele yowu imai,
pe ndroi, ara iho raipit ndruwa huluwa nohai opu. 16 Yowu ro pit yowu
ya ramwaitini ndruwa mbuson mendreheh ngalan Kauta. Pe mbuson
ara, ara ilohowi nohai hape, pe yowu ro mbungas para kaluwi mon kisa
pakeh kili ndroi. 17 Pwen hu ndramira ndroi ara huluwi mon isa paingan
ndrita ndroi. Iyamulan hupiyani hu malkeye ndroi huya pahandra ndroi
para kirandrikipiri ndroi kiya pwokeyan. Pe hunoh hupa ndre matisan
ndroi kingap kiya pe kiya ndrap kiya kalayeng, ita ndrokolo mwekeu pakeh
Aprika. Pwen pe hutali pelei isa pwan pe ndroi ara iro pit iya huluwa nohai
opu. 18 Pe nohai namandran masih, ara iro sumbuiwani ndroi tehen tora
kopu. Pwen iya lang sih mulan i, hu ndramira ndroi ara huro piye hu melit
nopwaran iya ndras. 19 Pe irahaihai lang toyoh imwonen, hu ndramira
ndroi ara huwiri menmena ndroi, tehe pelei, pe keye ndroi, ara iya nimahu
imwonen, pe hupiyaniy iya ndras i. 20 Lang soyon iya isa pwen pe yowu
hape kannime mwandrai pe hu piriy pwi, pe nohai namandran ara, ara iro
mum manau. Pwen lohonga yowu para koro hiyan ara kinhipwen topwei.
21 Pe hu ndramat masih ara hu kannamnam pwi ndrangan niwen iya.
Pwen Pol itine mwalingahu pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu yapane,
kapa wawu konho ndruwa nongno kunpwai kinna, para mbuna tukatali
mbuson Krit, ara andre tukanna nondriya nopwaran aro kene, pe andre
tukanpiyani menmenarou pwi. 22 Hapeko nakupwai kisa kili wawu, tehe
wawu mbuna akahandrundru. Paratesah, hamou torou andre kinpiyani
mwoiwan pwi; ndroi opu andre kiyuh. 23 Pinge ping, ara angelou ata
Ngindrai mepo urupo tohun iya kili yiy pe urupo mbusi mbulyan ara
isarayah isa pe iro tine ngilse. 24 Pe ipwai, ipa, ‘Pol, mbuna anoh! Wou
andre aro tine nongan mbulmara Sisar. Pe animei, Ngindrai kiniyki
mwoiwahu masih mepo topo sura wou nondriya ndroi iye, ara andre
hu koro hiyan.’ 25 Wawu yapane, wawu mbuna akahandrundru, yo ara
upwotisingi lohongo tehe sehe melit Ngindrai kinpwai kinsa kili yo pwen,
ara andre kirayah mannan imwonen tehe kinpwai kinsa kili yo. 26 Hapeko
ndroi ara andre kiya ndrap kiro mbuson sih.”

Ndroi iya talon

27 Pe iho ping songui pe haahiu, nowei ara iro piyani yowu manau iya
yau te Ndras Namandran Metitereniyen. Pwen iropo iya ndrokolo put, hu
ndramira ndroi ara huhungorowei tehe ndroi ara kinsa pakeh leng. 28 Pwen
hurandrohongani muruwan para ndras, pe ndrohongan ara kiho tehe
lungui pe hangah,§ pe kinna ndrangan niwen pwi ko, hurandrohongani
muruwan para ndras paiwe, pe ndrohongan ara kiho tehe songui pe
yimingah.** 29 Pe hu ndramira ndroi ara huro noh hupa ndre matisan
ndroi towu, ara kiya ndrap kiya ndrita pat pe kitalon. Pwen pe hundruyani
pere ndroi mahaahiu ilai iyapwen te kuwi ndroi pe iya ndras. Pe yihu huro
tohun para lang kileu kileh. 30 Pe hu ndramira ndroi ara huro lohonge para
hu kawop kaya mawen ndroi, pwen pe hundruyani mon iya pwan ndrita

§ **27:28:** Ara pakeh tehe 40 mita. ** **27:28:** Ara pakeh tehe 30 mita.

ndras, pe yihu ara huro rapihiye tehe huro ndruyani pere ndroi iya pwan te ngondroi. 31 Hapeko Pol ara ipwai iya kili ndram mepo iro nimnim iyata hu ndram masangat iyapolo hu ndram tan, ipa, “Kapa yihu ndramat ara konto nondriya ndroi pwi, pwen andre wawu konto hiyan pwi.” 32 Pwen o hu ndramira pahun ara husondriti malkeye mon imut, pe hutali mon ipit iyau.

33 Pwen pakeh lang nakimbungahiy, Pol irakelehani hu masih para kanamnam. Pe ipa, “Nondriya lang songui pe haahiu, ara wawu ro longani tesah pakirayah, pe wawu kaniyan hapesah pwi. 34 Pwen pe urakelehani wawu para akapo hape anandrinai pe akayan, pwen andre kisopwat wawu pe akoro mwalen. Pe andre hamou tawawu kinwiri hape nopwaran pwi.” 35 Pol iwong irohopwen o, pwen iwiri ndrinanohun hayah pe irawuloh iya kili Ngindrai iro mbulmarahu masih. Pwen iramburingiy pe iyan. 36 Pwen ndriyahu ipwes, pe hu masih hupo anandrinai pe huyan. 37 Ndromwoya yowu masih iro ndroi ara, ara lungat andrtingui pe annomou (276). 38 Pwen yihu masih hunamnam pe huhumosu hu, pwen pe hupiyani mbuwa wit iya ndras, para ndroi kimwak hape.

39 Pwen lang ileu pe hu ndramira ndroi ara hu kanyirowe hape aleheh huro aliy pwi, hapeko hunime pohomara ndras pe kalayeng iro aliy. Pwen pe huhunonou para kangaplani ndroi kiya kalayeng ara, kapa yihu kalahiy. 40 Pwen huwiri semen pe husondriti hu malkeye pere ndroi humut pe hutalihu huya ndras. Pe hutali malkei mepo hu kanwasi pos malwoh namandran mepo ngara kiro paiwani ndroi iya aliy, pe husoli pelei iya paingan para kiwiri nohai. Pe hu pakangap kaya poholeng. 41 Hapeko ndroi iya pe iya ndrap iro mbuniya kalayeng sih iho ndrokolo ndras. Pwen nowei ara iro piyaniy iya kuwi ndroi pe italon.

42 Pwen hu ndramira pahun ara humburi nongnahu para pakatingundru hu ndramat para nondriya kou, matisan hu karangangai pe hu kawop. 43 Hapeko ndram mepo iro nimnim iyata hu ndram masangat, ara ilohonge para kipenani Pol para mbuna kimat. Pwen pe ikaituwe lohonga hu ndram para mbuna kirayah. Pwen ipwatisingiy iya kili hu masih mepo hulahiy para hu karangangai, ara hu kakohis kimu pe hu kaya leng. 44 Pe hu masih mepo huro ndron, ara huhis iya menmena ndroi pe hu sombule kei para ndroi, pe hupit iya aliy. Pwen tehen tora ko, yowu masih yowu yarayah hiyan o yowu ya leng.

28

Hu ndramat masih huro nondriya ndroi, ara huyarayah huya mbuson Malta

1 Pwen yowu yarayah iya poholeng hiyan opu, pe yowu sa yirowei tehe yowu sarayah kansa mbuson sih, mepo hupohowe ngalan Malta. 2 Yihu ndramira mbuson ara, hupwokerani yowu, ara mwayih iya. Pe hutolmwani mwan pe hurawulohani yowu masih para kasa ling mwan, paratesah, mbulou indrut pe kol ara iwou. 3 Pwen Pol iya mbulte ndrakihiy hapus ihipwen, pe iro mwonen iykiy iya mwan, pwen mwat hamou para taya ndramat ara ihingorowe ngandraha mwan pe iselek isa ngawan, pe yahan indrek pe ipai iho niman. 4 Hu ndramat para mbuson ara hunime mwat iro ndrungak nima Pol, pe huro wong mwalingahu, hupa, “Akanimei! Ndramat aripo ara andre ndramat para taya ndramat, ndre? Pakimat kiho ndras, ara kintaliy, hapeko mahapo itawiri koran tehe andre kinto mwalen pwi.” 5 Hapeko Pol, ara ilohoyani mwat pe iyos iya mwan, pe yiy ara kinwiri

hape ngandran pwi. 6 Pwen yihu ndramat ara huro sohoniy tehe niman
andre kisama, ndre kindrou pwi ko, kiyos pe kimat. Hapeko huro sohoniy
pe huro tuluwaniy iya ndrangan niwen pe hapesah mwomwan kintayah
kili yiy pwi. Pwen pe yihu paiwani lohongahu, pe hupa ndre yiy hamou
ngindrai.
7 Pe kalsiu namandran mepo ita pakeh kol ara, ara kalsuwa ndramat
hamou namandran ngalan Pupliyus, yiy ara pohon para mbuson ara. Pe
yiy irawulohani yowu pe iwiri yowu iya suwen, pe ipwokarani yowu hiyan
iya, iho nondriya lang maroyoh. 8 Pe tama Pupliyus, ara imwa pe iro
matin yokyok, pe iro nondriya ngandran pe mandran ara ingandrah pe
irope ndran i. Pwen Pol iya nime yiy iya nondriya seu pe itohun, pe iyki
niman iya ndritan, pe isopwoyani yiy iya hiyan paiwe. 9 Pe melit ara irayah,
pwen pe hu ndramat masih para mbuson mepo humwa, ara husa kili yiy
pe isopwoyani hu, huya hiyan. 10 Pe hupwesani yowu iya melit handra-
handra, pe iro mwonen yowu nakatali hu nakaya ndroi, pe huhang yowu
melit masih para kisopwat yowu.

Pol iyarayah iya Rom

11 Yowu ro mbuson Malta walah maroyoh; ihipwen yowu his iya ndroi
hakou mepo ikohon iro mbuson ara nondriya walehe nohai. Pe ndroi ara,
ara ndroi para kol ngawan Aleksandriya, pe ndroi ara, ara sumwoiwa hilu
ngindrai mwan malmou iho ngondroi. Ngala hilu ara Kastor pe Polluks.
12 Pwen yowu yarayah iya kol ngawan Sirakiyus, pe yowu yen aliy lang
maroyoh. 13 Pwen yowu tali kol Sirakiyus pe yowu ngap yowu yarayah iya
kol ngawan Rekiyum. Iya lang mulan, pwen nohai para kup imum, pe iho
ndruwan, yowu sarayah yowu sa kol ngawan Puteyoli. 14 Pwen yowu sa
kili nali yowu hu hayah para sios huro ara, pe huwiri yowu pe yowu ya
ro surahu sandre sih mwaniye. Pwen tehen tora ko, yowu tali hu pe yowu
ye rokai yowu nakaya kol namandran Rom. 15 Pe hu nali yowu hu para
sios hutora ara, ara huhulong tehe yowu ropo nakasarayah, pwen husa
pohonani yowu husa mwanan iya tehe ndrohopah para Appiyus, pe kol
hakol ngara hu kapwohowei, Seu Matiwum Para Ngohongoh. Pol inime
hu, pe ndriyan ipwes pe irawuloh iya kili Ngindrai. 16 Pwen yowu yarayah
yowu ya Rom, pe kapman ipa hiyan para Pol kiya pe kiro nondriya suwen
hawum mawen, pe ndram hamou iro memerani yiy.

Pol ipohowe nongan hiyan iro Rom

17 Lang maroyoh iyamulan, Pol iyoh hu pohon tahu Yutah husa harong.
Husa mbultere hu huro, pe Pol ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu nali,
yo ara kunmbusi melit handra mwomwan kinna kili ndramirarou hu,
pe kunndrihisani kultuwayi kowase tumburou hu pwi. Hapeko yihu
mbultuwe tahatini yo uro Yerusalem pe husaiki yo urupo nima hu Rom.
18 Iyamulan para husok yo ihipwen, hu para Rom ara hu pakatali yo kusa
mawen. Paratesah, yo ara kunmbusi handra kultuw mwomwan para
kumat kaliy, ara pwi yoh. 19 Hapeko yihu Yutah ara hundrihisani lohonga
hu Rom. Pwen useyeh sai ndrit, pe usikei para nongno ara andre kiya
mwonen kiya mbulmara Sisar. Handra lohongai kinto kili yo para kuiki
hu ndramiro kaya mbulmara nongan, ara pwi. 20 Ndroiyin ara ko, pe usok
para kusa nime wawu imwonen para kuwong kapolo wawu. Melit mepo
worou Yisrayel tupwotisingi lohongarou iya aliy, pe turopo sohoniy, ara
tunan ara ko, pe huwasi yo iya aliy.”
21 Pwen husomwi yiy, hupa, “Yowu ara kanwiri nongan sahin huratu-
luwiy iyau te kol Yutiya mepo iwong hape satam, ara pwi yoh. Pe nali

rou hamou para Yutah kiro ara kinsarayah, pe kinpohowei ndre kintiyani
kultuw handra mwomwan atam kinsa kili yowu, ara pwi masih. 22 Hapeko
yowu pa tehe hiyan para kahalong nongnam, paratesah, yowu pahasaniy
tehe hu ndramat hutora kol masih, ara hutora pwahaltani hu yau hapat
howen kansarayah mwalingarou Yutah."
23 Pwen husan nou para hu kasa mbultere hu lang sih i, pe hu ndramat
husa ara ndromwoya hu ingas iya paingan hape, ara husa para kahalong
Pol kiwong kiro seu mepo iro aliy. Pe iro mandroulang ipoo kol iping,
Pol ara ipohowe nongan para kolo King Ngindrai isa ngawan, pe iratiyani
nongan para pwahanou ta Mose pe nongna hu poropet, para kiluwi
lohongahu kiya kili Yesu. 24 Pe nongnan mepo ipwai, ara iluwi lohonga
hu hayah tahu, hapeko hu hayah tahu, ara hu kanpwotisingi lohongahu
pwi yoh. 25 Pe huro pet mwalingahu, pe hu nakamasumbuwe, pe Pol
iyki nongan sahin ipa toro: "Mwoiwan Haiyan iwong ndrokonan iya kili
tumburou hu, tandrohonga poropet Yisayah, ipa:
26 'Aya kili hu ndramat ara pe apwai, apa,
"Lang masih wawu andre koro hilingiy, hapeko lohonga wawu, ara andre
kinileu pwi. Pe lang masih andre wawu koro nimei, hapeko tehe
wawu kanyirowei pwi."
27 Paratesah, ndriya hu ndramat aripo, ara kinpwoke,
pe ndraingahu, ara pakeh kiyui,
pe marahu, ara kinpwasi.
Matisan marahu kanimei, pe ndraingahu kahalingiy,
pe lohongahu kaleu, pe hu karapaiwani ndriyahu pe hu kasa kili yo,
pe andre kusopwoyani hu.'
28 Tehen tora ko, yo unamiliy para wawu kasa pahasaniy tehe nongna
Ngindrai para kisopwat hu ndramat, ara kinna kili hu Ndramira Lah pwen.
Pe yihu ara andre hu kahalingiy!" 29 Pol iwong tehen tora ihipwen, pe hu
Yutah humasumbuwe pe huyau iyasura takokowai iro mwalingahu.*
30 Pe nondriya hayou malwoh imwonen, Pol ara iro seu hawum pe iro
sowaniy, pe hu ndramat masih mepo husa nime yiy, ara ipwesani hu para
hu kasa. 31 Pe iro pohowe nongan para kolo King Ngindrai, pe iro hinuwani
hu iyata Yapan Yesu Kristus, pe kinhindrundru para kipohowe nongan pe
hamou kinsingori yiy, ara pwi yoh.†

* **28:29:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa ndre nongan para v. 29 ara kinto puk Paipel pwi. † **28:31:** Luk ara kintiyaniy kinsa kili tou, sehe melit irayah iya kili Pol iyamulan para hayou malwoh ara, ara pwi. Yihu ndramat hayah ara hupa ndre yihu Rom ara hutali Pol iro nondriya kou isa ngawan, pe iya ipohowe nongna Ngindrai iya hu kol hakol-hakol i. Pe hu ndramat hayah ara hupa ndre hu Rom ara hu kanitingundru Pol kinimat.

Titus
Nongan Pol Iratuluwiy Iya Kili Titus
English: Titus
Tok Pisin: Taitus
Nongan Imu

Titus ara yiy hamou ndramira Yutah pwi. Hapeko iro mwonen irapaiwani ndriyan pe irayah Kristen hamou, pwen isopwat Pol iya mbulyan. Inimnim tehe Pol ara itali Titus iro ndron mbuson Krit, para maran kiro mbulya sios kiro ariya.

Nongnan mamu ara ipa toro: kultuwayi hu ndramat para mbuson Krit, ara hiyan pwi. Pwen pe kapa ndramat hamou pakirayah yapane sios, ara kiho ndruwa hu kultuw hiyan opu. Pwen Pol iratuluwi nongan iye iya kili Titus iya kultuw para kahanuwani hu ndramat hamou-hamou: tehe hu parangoloh pe hu pihi parangoloh, pe hu wihou, pe hu ndramat para pwandrendres.

Nongan nakiyahapwen ara ipa toro, Titus kihinuwani hu ndramat para hu koro ndriya sih pe kambusi kultuw hiyan kiya kili hu hayah i, pe hu mbuna kahangas pe karasisingat.

1 Yo Pol, ndramat hamou para poya mbulya Ngindrai. Pe urayah aposel
hamou ata Yesu Kristus. Yiy ipwandrisa yo para kuya kili hu ndramat
mepo Ngindrai kinpirani hu, para kupwokeyani lohongahu ndrisiyon,
pe hu kapahasani nongan ndrokonan mepo andre kiluwani worou kiya
kultuw haiyan. 2 Yo nakusopwat hu para hu kapwotisingi lohongahu,
pe hu kawiri lohongai ndrokonan kiya sehe melit itapo isa, pe kalonge
Ngindrai kiyki taleh andre kinto-kinto kiya kili hu. Ndrukoluw kinna,
tandrohonga Ngindrai kinmangsani melit handra-handra kintayah mapu,
ara yiy kintandrangan para kiyki taleh ara, kisa kili worou. Pe yiy
kinho pwasoyou pwi. 3 Pwen isarahihini lengen imwonen, yiy ipwaingani
nongnan isa leu iyau pohoweya nongan. Ngindrai ara ndramat para
sopwat tou, pe welen iso isa kili yo pe iyki nongnan isa kili yo para
kupohowe nongnan.
4 Titus, yo uratuluwi nongan iye isa kili wou. Wou noru ndrokonan, pe
lohongarou ndrisiyon ara ihisoule ko. Pahas pe ndriya wayis ta tamarou
Ngindrai pe Yesu Kristus, ndramat para sopwat tou, ara kiro polo wou.

Mbulya Titus iro mbuson Krit

5 Ndroiyi lohongai para utali wou aro ndron mbuson Krit, ara para
wou amwaniyani hu payapaya mbulen hutora masusuwat ndron ara, pe
para arakinima hu pohon para sios kiro hu kol ngawan masih, tehe mepo
kunpwai kinsa kili wou mamu kinnaliy. 6 Pe pohon hamou para sios,
ara kultuwayin kiro mwonen kiya mbulmara hu ndramat, pe nambuyun
ara pihin hamou opu. Pe norun hu, ara hu koro pwotisingi lohongahu,
pe hu mbuna karandroindroi pe kandrihisani nongan. 7 Ndramat ihohin
para kiro nimnim kiya sios, ara yiy ngara kiro pwokere mbulya Ngindrai
kiro mwonen, kiya mbulmara hu ndramat. Pwen mbuna kisikiye yiy,
pe ndrinan mbuna kilokuh kileh, pe mbuna kiro wayani kuimwa ndran
ngahan, pe mbuna kirahatai, pe mbuna kihimolou pe kiyingurani hu
ndramat para kiwiri memelit tahu. 8 Hapeko yiy tehe ndramat para
pwokereya hu ndramat ngara hu kasa suwen, pe ndramat para kinamili

hu kultuw hiyan, pe yiy ngara kirahatini yiy mbukenan, pe kultuwayin imwonen pe haiyan, pe ngara kihaiye yiy mbukenan. 9 Pe yiy ngara kipwotisingi nongan ndrokonan mepo hu kanhinuwani yiy kinnaliy. Pwen pe yiy ilahiy para kipwokeyani lohonga hu ndramat kiya hinonou imwonen ta Ngindrai, pe ilahiy para kirakokowai kiya kili hu ndramat mepo ngara hu karasisingat kiya hinonou imwonen ara.

10 Upwai tehen toro, paratesah, hu ndramat soyon tora sios para Krit, ngara hu kandrihisani nongan, pe ngara hu kapwasohowani nongan pe kapakarawani lohonga hu ndramat. Hu ndramira Yutah hayah, ara tehen aliy–hu mepo ngara hu kapwokeyani lohongai para sosondrih. 11 Yihu ndramat tehen tora, ara ngara hu kayungurani hu ndramat para kawiri hu memelit tahu tehe singayai, pwen pe ngara hu kahanuwani hu ndramat kiya kultuw kinmwonen pwi. Pe iya kultuw tehen tora ko, ngara hu kapakarawani lohonga hu ndraisih mwaniye. Pwen pe akasiyi pohohu para hu mbuna kambusiy tehen tora. 12 Ara tehe poropet hamou tahu mbukenahu para mbuson Krit kinpwai, kinpa, “Hu ndramat masih para Krit, ara lang masih ngara hu kapwasoyou, pe hu ara tehe hu puyap pwassin, pe tehe hu komkom ndrinamerehu soyon.” 13 Pe nongnan ara, ara ndrokonan. Pwen pe apomate hu tisingiy, para lohongahu koro ndrisiyon. 14 Pe hu mbuna kahalingi hu pweheriya hu Yutah, pe nongan pwandrendrehe tahu ndramat opu, mepo ngara hu kandrihisani nongan ndrokonan. 15 Pe melit masih kene, ara howen iya kili hu hiyeh mepo hu howen iya mbulmara Ngindrai. Hapeko iya kili hu hiyeh kultuwayihu pwassin iya mbulmara Ngindrai, pe hu kanpwotisingi lohongahu kinna kili yiy pwi, ara handra melit howen kili hu pwi. Paratesah, lohongahu pe hingorowa mwoiwahu kene ara pwassin. 16 Pohohu ngara hu kapwai tehe hupahasani Ngindrai, hapeko kultuwayihu, ara kinpwainganiy pwi. Yihu ara kahamondrokarai, pe hu ngara kandrihisani nongan pe hu kanlahiy para hu kambusi kultuw handra hiyan pwi masih.

2

Hinonou para hu ndrokoyirayi sih-sih kawiriy

1 Titus, wou ara ahanuwani hu ndramat kiya hu hinonou koho ndruwa lohongai imwonen ta Ngindrai. 2 Pe ahanuwani hu parangoloh para hu mbuna kayin wain kiya soyon, pe para hu karayah hu ndramat mepo kultuwayihu ngara kimbusi hu ndramat kahaiyani hu, pe para hu karahatini hu mbukenahu, pe para hu koro tine imwonen kiya lohongai ndrisiyon, pe kiya namiliwai, pe kiya ndriya pwoke nondriya hu nopwaran.

3 Pe tehen aliy opu, ahanuwani hu pihi parangoloh para tokuyahu koho ndruwa kultuwayi Ngindrai. Pe hu mbuna kapwasoyou para kapwasimiri ngala hu ndramat, pe mbuna hu kanimhinganiy para kayin wain soyon. Hapeko hu kahanuwani hu ndramat kiya lohongai hiyan. 4 Pe hu kahanuwani hu pihindrahin para ndriyahu kambuluhi kamai tahu pe noruhu, 5 pe hu karahatini lohongahu pe hu koro howen kiya mbulmara Ngindrai, pe hu koro ponokulani nondriya seu, pe hu koro pwaingani kultuw hiyan kiya kili hu ndramat, pe hu koro pahandra nambuyuhu. Pwen kapa hu kambusiy tehen tora, andre hu ndramat kanlahiy para kapwasimiri nongna Ngindrai pwi.

6 Tehen aliy opu, apwahanou hu wihou para hu karahatini lohongahu. 7 Pe melit masih nambusiy, ara aro pwaingani kultuw hiyan opu kiya mbulmarahu. Nondriya hinonou tam, kaipisam kipwaingani kultuw howen pe hiyan, pe tokuyam kiho ndruwa kultuwayi Ngindrai. 8 Pe

nongnam ara kiro mwonen o, pwen andre hu ndramat kankahi mwomwan kiro aliy pwi. Pwen pe hu ndramat hiyeh pakalowani nongnam, ara andre hu kamasi, paratesah, hapesah mwomwan para hu karatuni worou kiya aliy, ara pwi.

9 Pe ahanuwani hu ndramat para pwandrendres o mwaihei, para hu koro
pahandra hu namandran tahu kiya melit masih, pe para kapwesani hu, pe
mbuna hu karapaiwani nongnahu. 10 Pe yihu mbuna kapokoiwani hu melit
ata hu namandran tahu, hapeko hu kapwainganiy tehe hu namandran
tahu, kalahiy para marahu kapahan katahu. Pwen pe kiya meresai masih,
hu ndramat para pwandrendres o mwaihei ara, ara andre hu kanowi
nongna Ngindrai, yiy hiyeh ngara kisopwat worou kaya lahayan, pe kiluwi
lohonga hu ndramat.

11 Paratesah, pahas ta Ngindrai mepo ngara kiyki sopwat kisa kili worou,
ara kinsa leu kinsa ngawan kinna kili hu ndramat masih. 12 Pe pahas
ta Ngindrai, ara ihinuwani rou para tukapa pwi kiya kultuw mepo ata
Ngindrai pwi, pe para tukapa pwi kiya namiliwai pwokeyan para mararou
kilimiri hu melit para kol pwan. Pe ihinuwani rou para tokuyarou
kiho ndruwa kultuwayi Ngindrai, pe kiro mwonen, pe kimbusiy para
tukarahatini lohongarou, kiho nondriya lang hasap para mahapo, 13 kiro
mwonen tukoro longe sehe lomwes hiyan ndrokonan itapo isa–lang mepo
Yesu Kristus nakisarayah. Yesu ara Ngindrai namandran pe Ndramat Para
Sopwat Tou, pe andre kisa yelan ngawan kiyapolo nonowan nganngganan
iya. 14 Yesu iyki yiy mbukenan isa torou para kirakonihi rou kasa mawen
hu kultuw pwassin, para kisungani hu ndramat hasap mepo yiy ihaiye hu
para hu karayah howen, pe karayah ndramiran mbukenan, mepo andre
hu kasumwakmwak para kambusi kultuw hiyan. 15 Pwen hu melit aro
kene, ara ahanuwani hu ndramat kaliy. Pe apwokeyani lohongahu pe
apomate hu kiyapolo hu pwoke nopwaran masih. Ambusi tesah alahiy
para ambusiy, para hu ndramat mbuna kanime wou tehe wou ndramat
o mwaihei.

3

Akambusi tesah hiyan

1 Arakalahani lohonga hu ndramat masih para hu koro pahandra hu
yapane kol pe hu poho kol, pe para koro hilingi nongnahu, pe koro
hinehes para kambusi tesah hiyan, 2 pe para hu mbuna kapwasoyou
para kapwasimiri ngala ndramat hamou, pe para hu mbuna karakokowai,
hapeko para hu koro mbusi kultuw pahalan, pe para hu kapwaingani
kultuw waison o kiya kili hu ndramat masih.

3 Apahasaniy tehe mamu kinna, lohongarou, ara waison pwi, pe tukonho
hilingi nongan pwi. Pe Sinai ngara kipakarawani worou, pe ngara
tukarayah pwandrendres o mwaihei para kultuw handra-handra para
nombuwe ndramat pe pwesai mwomwan handra-handra para kol pwan.
Pe ngara tukatokuyani kultuw pwassin, pe ngara tukamaimai kiyata
hamou, pe ngara tukamwisnani hu ndramat, pe hu ndramat ngara kamwis-
nani rou i. 4 Hapeko iro mwonen Ngindrai, ndramat para sopwat worou,
ipwaingani kultuw hiyan tan isa ngawan kiltou pe ndriyan imbuluhi
worou, 5 pwen isopwat worou; pe ndroiyi sopwat tan, ara iyau koisirai tan
opu, pe kinyau hu kultuw imwonen mepo tumbusiy, ara pwi. Pe isungani
worou pe tukantayah tehe hu mbunah malaman, pe worou kantayah
howen kinna Mwoiwan Haiyan. Pe tehen tora ko isopwat worou. 6 Ngindrai
itilingi Mwoiwan Haiyan isa ndrita worou ara ipopo ko, iyau mbulya Yesu

Kristus, ndramat para sopwat worou. 7 Pahas tan imbusi worou tukantayah
imwonen iya mbulmara Ngindrai, pwen pe worou topo longe para kawiri
taleh andre kinto-kinto, mepo Ngindrai kintandrangan kinsa kiltou kinna
aliy. 8 Nongan masih ara, ara tulahiy para kapwotisingi lohongarou kaliy.
Pe yo unamiliy para wou apohowe waiyani tisingi hu nongan aro, pwen
pe yihu hiyeh mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Ngindrai, ara hu kaiki
hu masih para hu koro mbusi tesah hiyan. Hu melit aro, ara mwayih iya
pe andre kipo hiyan kiya kili hu ndramat masih.
9 Hapeko wawu koro mawen pepet nongan o mwaihei, pe takokowai
pe takekei iya nongan para pwahanou ta Mose, pe iya nongan para
titiye ta ndraye hu tumbu hu ndramat. Paratesah, hu melit masih kene
aro, ara andre kinpo hiyan kinnata ndramat pwi; hu melit tehen tora,
ara mwaihei opu. 10 Apwandrandrahani ndramat para tasumbuwani hu
ndramat. Apwandrandrahani yiy porosih, ndre poroluwoh, para kihitohai.
Pe kiyamulan kapa kinhilingi wou pwi, ara andrihisani wou aro mawen
kili yiy. 11 Wou apahasaniy ndramat tehen tora, ara lohongan kinmeu pe
ita mbusi pakut pwassin, pe kultuwayin mbukenan, ara kinyingani yiy.

Nongna Pol isahapwen

12 Yo nakupwandrisa hamou tahilu ndramat malmou aro, Artemas ndre
Tikikus, para kisa kili wou. Pwen apwokeyani tisingi wou para asa kili
yo koro kol ngawan Nikapolis, paratesah, kunmwaniyani lohongo pwen
para kuro ariya kiho nondriya lang para nohai pe nowou. 13 Wou ambusi
melit masih alahiy para ambusiy para asopwat Senas, ndramat para
kimwaniyani nongan para tamwaniye, pe kiyapolo Apolos, para andre hilu
kandroisi hapesah pwi, kiro mwonen hilkoro tokai sai. 14 Pe hu ndramira
tou ara hu kawiri hinonou para hu kaiki hu mbukenahu, para kambusi
mbulen kileh para kasopwat hu ndramat hundroisiy hu melit nondriya
lang sih-sih. Matisan hu koro ko mwaihei, pe hu kanmbusi hapesah hiyan
pwi.
15 Yihu masih hiyeh hu topo sura yo, ara hurawulohani wou. Pe
arawulohani hu hiyeh hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu, pe ndriyahu
imbuluhi yowu. Pahas ta Ngindrai kiro kili wawu masih.

Pilemon
Nongan Pol Iratuluwiy Iya Kili Pilemon
English: Philemon
Tok Pisin: Filemon
Nongan Imu

Pilemon ara yiy ndramat hamou namandran. Yiy ara Kristen hamou para kol ngawan Kolossi. Ndramat para pwandrendres tan hamou, ngalan Onesimus, ara itali namandran tan pe iwop iya kol hakol. Pe Onesimus iro kol ara, pe ipohonani Pol pe irapaiwani ndriyan, pe ipwotisingi lohongan iya kili Yesu Kristus.

Pe lang ara, ara Pol iro nondriya kou, pe yiy kinlahiy para kiya nime Pilemon pwi. Pwen pe yiy iratuluwi nongnan sahin iye, para kiya kili Pilemon, pe iykiy iya kili Onesimus, pe ipwandrisa Onesimus iya kili namandran tan, Pilemon. Pe iripo nondriya nongan aro, ara Pol iwong iya kili Pilemon tehe mbuna kihingas ana Onesimus, ndramiran para pwandrendres. Ndramat para pwandrendres ara, ara kintayah Kristen hamou pwen, pe Pol ipwai para Pilemon kiwiri yiy kimui tehe nalin imwonen.

1 Yo Pol, yo ndramat mepo Kristus Yesu kinmbultuwe tahatini yo pe urupo
kowan, pe urupo polo nalirou Timoti. Youlu ratuluwi nongan iye isa kili
wou, Pilemon, kowase youlu ndrokonan, pe mbulyarou iyawule ko. 2 Pe
youlu ratuluwi nongan iye iya kili pisurou Appiya yi, pe iya kili Arkippus
mepo ndram hamou ngara kipo pahun surarou kiya mbulya Ngindrai ara,
pe iya kili hu ndramira sios mepo ngara hu karawurehu koro suwem.
3 Pahas pe ndriya wayis ta Tamarou Ngindrai pe Yapan Yesu Kristus, ara
kiro sura wawu.

Pol irawuloh pe itohun

4 Pe lang masih ngara kutohun kiya kili Ngindrai to, ngara kulohongani
wou pe kurawuloh kiya kili Ngindrai, 5 paratesah, uhulong tehe wou,
apwotisingi lohongam iya kili Yapan Yesu, pe ndriyam ngara kimbuluhi
hu ndramat haiyan ata Ngindrai masih. 6 Pe utohun tehe susuye torou
ndramat mepo ngara tukapwotisingi lohongarou kiya kili Kristus, ara
andre kimbusi worou kayirowe nokulani hu lomwes masih hiyan, mepo
ngara tukawiriy kiyau kili Kristus. 7 Nali, namiliwam, ara iyki pwesai
namandran isa kili yo, pe ipwokeyani yo, paratesah, wou ara ngara aiki
pwesai kiya ndriya hu ndramira Ngindrai masih.

Koyu Pol iti Onesimus pe iratuluwi nongan iya kili Pilemon

8 Pwen tehen tora ko, yo ulahiy para kupwandrandrahani wou kiya
ngala Kristus, para ambusi sehe lohongai mepo kinna konam para andre
ambusiy. 9 Hapeko nakusok wou nokule kiyau lohongai para namiliwai
mwalinga talu, pe mbuwali para kuiki nongan pwokeyan kisa kili wou. Yo
Pol, urupo nondriya kowa Kristus Yesu, pe ndroiyin ara ko, urupo kou.
10 Pe usok wulaniy isa kili wou para ambusi kultuw hiyan kiyata noru, Onesimus.
Iro mwonen uro nondriya kou, yo usopwat yiy para kipwotisingi lohongan
kiya kili Kristus, pwen pe ndroyin ara ko upohowe yiy tehe noru. 11 Mamu

kinna, ara imakokowu iya mbulen para kisopwat wou. Hapeko mahapo,
kintapapahan hiyan kinna mbulen* para kisopwat talu malmou kene.
12 Pwen urupo pwandrisa yiy mahapo nakimui kisa kili wou—yiy ara
tehe nere imwonen. 13 Yo upwes kapa kukaituwe yiy kiro ndron sura yo,
pwen pe kiwiri nokum para kiro sopwat yo, ma urupo ndron nondriya kou
para pohoweya nongan hiyan. 14 Hapeko mbuwali para kumbusi handra
lohongai, kapa mamu anpa hiyan kinna aliy pwi; pwen pe kunkaituwe yiy
pwi. Paratesah, unamiliy para sehe lohongai nakirayah, ara andre kiyau
ndriyam imwonen, pwen pe andre kuntamwalahani wou pwi. 15 Onesimus
ara itali wou hape mendreheh. Matisan tunan ara ko, pwen andre awiri yiy
kimui paiwe, pe kiro polo wou masih. 16 Pe mbuna alohonganiy tehe yiy
ndramat hamou para pwandrendres o mwaihei, ara pwi. Hapeko yiy andre
kiramwaitini ndramat para pwandrendres, pe kirayah tehe nalim mepo
ndriyam imbuluhi yiy. Ndriyo ara imbuluhi yiy namandran iya, hapeko
ndriyam andre kimbuluhi yiy kihohin kili yo, tehe ndramat hamou para
pwandrendres, pe tehe nalim hamou nondriya Yapan kene.
17 Pwen kapa anime yo tehe susuyam imwonen iya mbulya Kristus, pwen
arawulohani yiy tehe ngara arawulohani yo. 18 Pe kapa kinmbusi kultuw
handra mwomwan, ndre hape nahanah tan imira ndron kili wou, ara aikiy
kiya pahandra ngolo. 19 Yo Pol, uratuluwi nongan aro iya nimo mbukeno,
pe andre kupo soiwi nahanah ara. Pe nahanah tam iripo kili yo yi, ara
nahanah para mwoiwam mbukenam. Hapeko mbuwali para kuwong kaliy.
20 Ehe, nali. Iya ngala Yapan, unamiliy para ambusi kultuw hiyan iye kisa
kili yo. Talu ro tehe ndramira Kristus, pe kapa ambusi kultuw aro ko, pwen
andre kiyki pwesai kisa ndriyo. 21 Pe upahasaniy ndrokonan tehe andre
aro ndruwa nongno masih, pwen pe uratuluwi nongan aro isa kili wou.
Pe upahasaniy tehe kultuw hiyan nambusiy kiya kili Onesimus, ara andre
kiramwaitini kultuw hiyan mahapo urupo sok wou para ambusiy.
22 Pe nongan sahin i, ara upwotisingi lohongo tehe Ngindrai andre
kihilingi totohun tawawu, para andre kitali yo kumui kusa kili wawu.
Pwen aramwaniyani seu sahin atam kiro mwoimwoi, para andre kusa kuye
matin aliy.
23 Epapras iripo nondriya kou ata Kristus Yesu sura yo, ara ipwanos
nongan para kirawulohani wou. 24 Pe hu susuro para poya mbulen, Mak,
Aristarkus, Temas, pe Luk, ara hupwai tehen aliy yi.
25 Pwen pahas ata Yapan Yesu Kristus, ara kiro sura mwoiwa wawu.

* **1:11:** Ndroiyi ngalan, “Onesimus,” ara ipa, “ngara kimbusi mbulen hiyan”; ENG: “Onesimus” means “useful.”